

ACADEMIA ROMÂNĂ
STUDII ȘI CERCETĂRI
VII

MEGLENOROMÂNII

I

ISTORIA ȘI GRAIUL LOR

DE

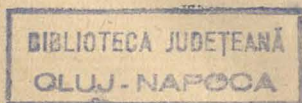
T. H. CAPIDAN

Profesor la Universitatea din Cluj

2259 -

405106G

405.106

CULTURA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI

1925

111-86

A C A D E M I A R O M Â N Â
S T U D I I Ș I C E R C E T Â R I

- I. N. IORGA, Istoria poporului francez. 1919
Lei 20
- II. N. IORGA, Scurtă Istorie a Slavilor răsăritene:
Rusia și Polonia. Simple linii de orientare. 1919
Lei 10
- III. DR. GR. ANTIPA, Problemele evoluției popo-
rului român. 1919
Lei 20
- IV. N. IORGA, Istoria literaturilor romanice în des-
voltarea și legăturile lor. 3 volume. 1920
Lei 90
- V. P. PONI, Statistica Răzeșilor 1921
Lei 20
- VI. DR. GR. ANTIPA, Dunărea și problemele ei
științifice, economice și politice. 1921
Lei 12
- VII. TH. CAPIDAN, Meglenoromânii. I, Istoria și
graiul lor. 1925
Lei 100
- VIII. G. BOGDAN-DUICĂ, Viața și ideile lui Simion
Bărnuțiu. 1924
Lei 65

P R E F A Ț A

Lucrarea de față a fost prezentată Facultății de Filosofie și Litere de la Universitatea din Cluj, la 1 Noembrie 1921, ca teză de habilitare pentru docență. Ea cuprinde un studiu asupra dialectului meglenoromân, cu o introducere privitoare la trecutul și starea actuală a Meglenoromânilor. Materialul lingvistic pe care se bazează această lucrare a fost strâns de mine la fața locului. Din cauza cheltuelilor prea mari ce ar fi necesitat tipărirea întregii lucrări, sub forma cum a fost prezentată la docență, o bună parte din ea a fost redusă.

Întreaga serie de studii cuprinde trei volume: vol. I Meglenoromânii, istoria și graiul lor; vol. II Literatura populară meglenoromână și vol. III Dicționarul etimologic meglenoromân. Cele două volume din urmă (II și III) au fost gata de tipar înainte de marele războiu. Lucrarea de față, care alcătuiește vol. I, cuprinde rezultatul cercetărilor mele din punctul de vedere lingvistic, istoric și etnografic.

Nu voi încheia aceste rânduri, fără a spune un cuvânt de mulțumire d-lui *Sextil Pușcariu*, pentru grija ce a purtat ca să se tipărească lucrarea de față.

TH. CAPIDAN

C U P R I N S U L

INTRODUCERE (1—65).

1. *Românii și ținuturile locuite de ei* (5—30). Meglenul propriu zis și regiunea locuită de Români (5—7). — Etnografii Peninsulei Balcanice care au scris despre Meglenoromâni (7—11). — Orașelul Nânta; tipul și portul Nântenilor (11—13). — Ocupațiunea Nântenilor (13—14). — Trecerea la islamism a Românilor din Nânta (14—117). — Obiceiuri creștinești la Nânteni (17—18). — Suferințele Românilor din celelalte comune (18—19). — Comuna Oșani (19—21). — Luptele Românilor din Oșani cu Nântenii (21—23). — Inchinarea comunei Oșani lui Ahmed-Aga (23—24). — Comuna Birislav (24). — Comuna Lugunța (24—25). — Comuna Huma (25). — Comuna Liumnița (25). — Comuna Cupa (25—26). — Comuna Țârnareca (26). — Comuna Barovița (27). — Comuna Livădz (27—30).

2. *Locuința și viața în familie, credințe și obiceiuri* (30—50). Locuința primitivă la Meglenoromâni (30). — Curățenia în casă, hrana și băutura lor (31). — Portul Meglenoromânilor (32). — Infățișarea Meglenoromânilor (34). — Boli și superstiții la Meglenoromâni (34). — Obiceiurile de Crăciun și de Paști (37). — Nunta la Meglenoromâni (39—50).

3. *Ocupațiunea locuitorilor* (50—54). Agricultură (51). — Cultura gogoșilor de mătăsă (52). — Meseriile (53).

4. *Originea Meglenoromânilor* (54—65). — Păreri cu privire la amestecul Românilor din Meglen cu Pecenegii (54—56). — Meglenoromânii socotiți ca o rămășiță a Vlahilor care au luptat sub steagul Țarului Samuel (56—57). — Originea Românilor din Meglen studiată din punctul de vedere lingvistic (57—63). — Meglenoromânii țin de ramura românismului sud-dunărean (63—64). — Amestecul lor cu Pecenegii în regiunea Meglenului pare exclusă (65).

DIALECTUL MEGLENOROMÂN (69—206).

1. *Locul dialectului meglenoromân în limba română* (66—75). Originea dialectului meglenoromân (66). — Transformările de graiu propriu dialectului meglenoromân (66—68). — Asemănările cu dialectul aromân (69—70). — Asemănările cu dialectul dacoromân (70—71). — Asemănările cu dialectul istroromân (71). — Dialectul meglenoromân, cu toate asemănările lui aparente cu dialectul aromân, ține de graiul Românilor din sud (72—75).

2. *Elementul latin* (75—81). Elementul latin este același ca în celelalte dialecte (75—78). — Cuvinte comune cu dialectul dacoromân care nu există

BIBLIOGRAFIE

1. *Lucrări folosite la introducere.*

- I. G. v. Hahn*, Reise durch die Gebiete des Drin und Wardar. Wien 1867.
Const. Jireček, Geschichte der Bulgaren. Praga, 1875.
N. Iorga, Istoria Românilor din Peninsula Balcanică (Albania, Macedonia, Epir, Tesalia). București, 1919.
N. Iorga, Brève histoire de l'Albanie et du peuple albanais. Bucarest, 1919.
N. Iorga, Geschichte des rumänische Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen. Gotha, 1905. Vol. I.
N. Iorga, Notele unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani. In *Anal. Acad. Rom.* Memoriile secțiunii istorice. Seria III, tomul XXXV (1912—1913), p. 117—153.
G. Weigand, Die Aromunen. Ethnographisch-philologisch-historische Untersuchungen, Vol. I—II, Leipzig, 1895.
George Murnu, Istoria Românilor din Pind. Vlahia-Mare (980—1259). Studiu istoric din izvoare bizantine. București, 1913.
Prof. Dr. M. Arnaudoff, Die Bulgarischen Festbräuche din «Bulgarische Bibliothek» Band IV. Leipzig, 1917.
B. Nicolaidès, Les turcs et la Turquie contemporaine. Paris, 1852. Vol. I—II.
V. Kančev, Makedonien. Sofia, 1900.
N. Popilian, Românii din Peninsula Balcanică. București, 1885.
I. Nenitescu, Dela Românii din Turcia Europeană. București, 1895.
Archiv für slavische Philologie, Band XV.
Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale.
Periodičesko Spisanie, Kniga II.
Convorbiri Literare, VIII anul (1874).
Dacoromania, Buletinul «Muzeului limbei Române», Cluj. Anul I—III.
Anuarul Institutului de istorie națională. Anul II.
Luceafărul. Numărul jubilar 13—16. Anul V (1906).

2. *Lucrări folosite la studiul dialectului meglenit.*

- G. Weigand*, Vlach-Meglen, eine ethnographisch-philologische Untersuchung. Leipzig, 1892.
G. Weigand, Die Sprache der Olympos-Walachen. Leipzig, 1888.
G. Weigand, Beitrag zur Kenntnis des Meglen, apărut în *Jahresb.* V (145—157).

- Sextil Pușcariu*, Lat. *tî* und *kî* im Rum., It. und Sardischen, in *Jahresb.* XI p. 1—187. (Prescurtat: Puș. *Lat. tî u. kî*).
- Sextil Pușcariu*, Die rumänischen Diminutivsuffixe, in *Jahresb.* VIII.
- Sextil Pușcariu*, Zur Rekonstruktion des Urrumänischen, Sonderabdruck aus der Festschrift Meyer-Lübke I. Halle a. S. 1910. (Prescurtat: Puș. *Zur Rekonstr. d. Urrum.*)
- I. A. Candrea*, Graiul din țara Oașului. București, 1907.
- I. A. Candrea-Hecht*, Les éléments latins de la langue roumaine. Paris, 1902 (Prescurtat: Candrea *Les élém. lat.*)
- I. A. Candrea*, Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI—XVII. Vol. I. București, 1916.
- Wilhelm Meyer-Lübke*, Grammatik der romanischen Sprachen. Leipzig. 1890 (Prescurtat: Meyer-Lübke, *Gramm. rom. Spr.*)
- Wilhelm Meyer-Lübke*, Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft. Ed. III, Heidelberg, 1920.
- Theodor Gartner*, Darstellung der rumänischen Sprache. Halle, 1904.
- Ovide Densusianu*, Histoire de la langue roumaine. Tome I Paris, 1901, (Prescurtat: Dens., *H. l. r. T. I.*)
- Ernst Gamillscheg*, Oltenische Mundarten. Wien, 1919.
- Oblak V.*, Macedonische Studien.
- H. Barić*, Albanorumänische Studien. Sarajevo 1919.
- Alexandru Philippide*, Istoria limbii române. Vol. I, Iași 1894.
- H. Tiktin*, Rumänisches Elementarbuch, Heidelberg, 1905.
- G. Pascu*, Elementele romanice din dialectele macedo-și megleno-române în *Anal. Acad. Rom.* Seria II, T. XXXV, 1912.
- Iosif Popovici*, Dialectele Române. IX Dialectele române din Istria. Partea I și II Halle a d. S. 1914.
- Iosif Popovici*, Rumaenische Dialekte. I Die Dialekte der Munteni und Pădurenî im Hunyader Komitat. Halle a. d. S. 1905.
- Arthur Byhan*, Die Entwicklung von e vor Nasalen in den lateinischen Elementen des Rumänischen, in *Jahresb.* III p. 1—70.
- Fr. Steller*, Das Hilfsverbum im Rumänischen, in *Jahresb.* III p. 1—73.
- Hans Moser*, Der Ursprung der rumänischen Präpositionen, in *Jahresb.* X 409—464.
- Richard Kurt*, Der Gebrauch der Präpositionen im Rum. in *Jahresb.* X p. 465—639.
- Eugen Neumann*, Die Bildung der Personalpronomina, in *Jahresb.* VII, p. 176—250.
- Max Auerbach*, Die Verbalpräfixe im Dakorumänischen, in *Jahresb.* XIX—XX, p. 909—264.
- G. Weigand*, Banater Dialekt. Leipzig. 1896.
- G. Weigand*, Körösch-und Marosch-Dialekte, in *Jahresb.* IV, p. 250—336.
- Arthur Byhan*, Istrorumänisches Glossar, in *Jahresb.* VI p. 173—396.
- A. Leskien*, Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache, Weimar, 1898.

- V. Vondrak, Vergleichende slavische Grammatik I—II Band. Göttingen, 1906.
 G. Weigand, Bulgarische Grammatik. Leipzig, 1907.
 G. Weigand, Albanesische Grammatik im Südgegischen Dialekt. Leipzig, 1913.
 Gustav Meyer, Kurzgefasste albanesische Grammatik. Leipzig, 1888.
 Dr. Pekmezi, Grammatik der albanesischen Sprache (Laut- und Formenlehre).
 Wien, 1908.
 Dr. Ljubomir Melitič, Südslavische Dialektstudien, II Das Ostbulgarische
 in Schriften der Balkankommission, Wien 1903.
 Dr. Ljubomir Miletič, Die Rhodopemundarten der bulgarischen Sprache.
 Wien, 1912.
 A. P. Stoilov, Ostatăci ot nazalizăma vâ solunskitê sela zarovo i Visoka. (Extras
 din *Per. Spis. kniga LXI*).
 B. Conev, Dialektni Studii. I Popravki i dopănenija kăm Miletičevata Kniga
 «Das Ostbulgarische», in *Sbornik XX* p. 1—96.
 D. Mirčev, Bělězki po kukuško-vodenskija govor in *Sbornik XVIII* p. 426—470.
 Fr. Miklosich, Beiträge zur Lautlehre der Rumunischen Dialekte. Wien, 1881.
 Dr. Ludvig v. Thalloczy, Illyrisch-albanische Forschungen. Vol. I și II 1916.
 Wilhelm Streitberg, Geschichte der indogermanischen Sprachwissenschaft.
 Vol. III.
 B. Conev, Istoria na bălgarski ezik. Sofia 1921.
 B. Conev, Ezikovni vzaimnosti mēzdu Bălgari i Rumăni, Sofia 1921.
 Th. Capidan, Die nominalen Suffixe im Aromunischen. Leipzig, 1908.

3. *Lucrări lexicografice.*

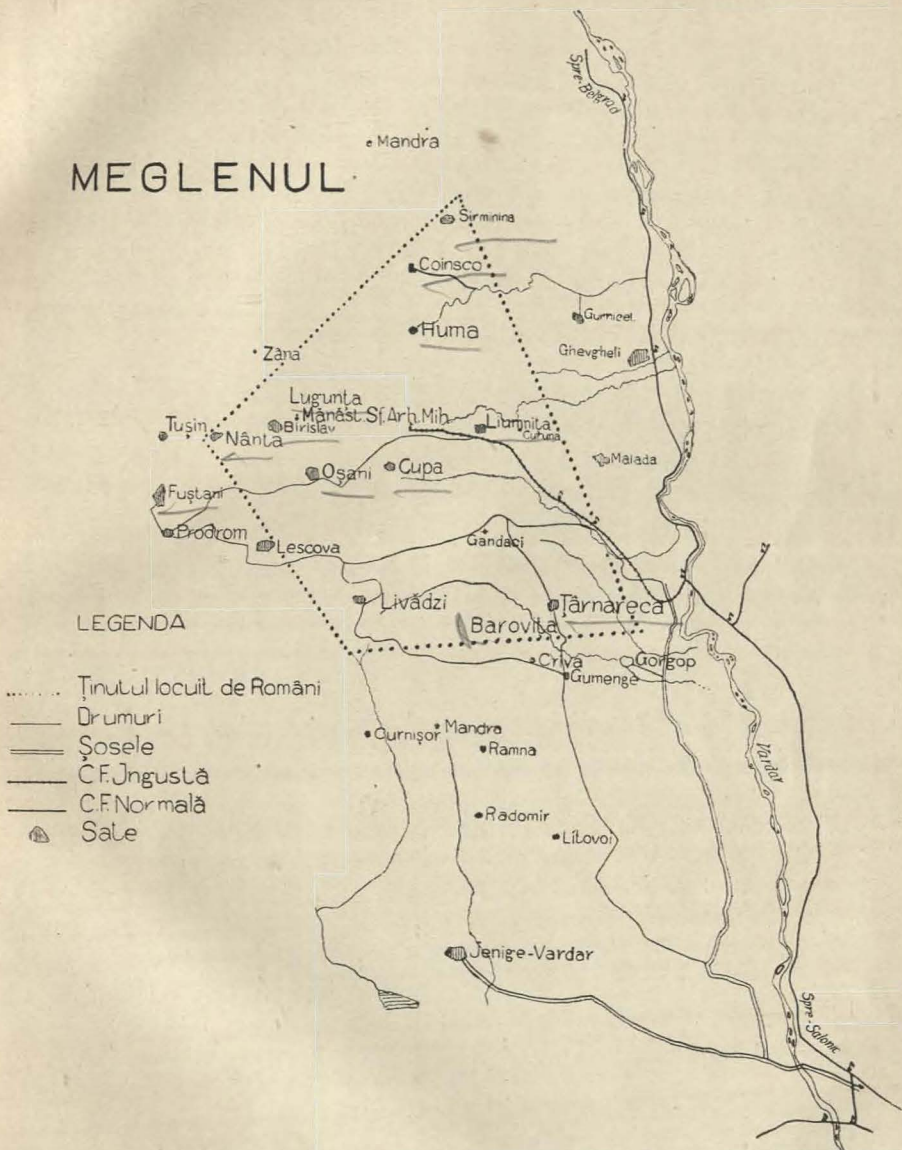
- W. Meyer-Lübke, Romanisches Etymologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1911
 (Prescurtat: Meyer-Lübke, REW.)
 Dr. Sextil Pușcariu, Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache.
 I Lateinisches Element. Heidelberg. 1905 (Prescurtat: Puș. EW.)
 I. A. Candrea, Ov. Densușianu, Dicționarul etimologic al limbei române.
 Elementele latine. București 1907. (Prescurtat: CDDE.)
 Sextil Pușcariu, Dicționarul limbei române, publicat de Academia Română
 (Prescurtat: DLR.)
 Dr. H. Tiktin, Rumänisch-deutsches Wörterbuch. Bukarest, 1896.
 A. de Cihac, Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Éléments slaves, ma-
 gyares, turcs, grecs-moderne et albanais, Francfort s/M. 1879 (Prescurtat:
 Cihac II).
 G. Meyer, Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache. Stras-
 burg, 1891. (Prescurtat: G. Meyer, EAW).
 G. Meyer, Albanesische Studien I—III in Sitzungsberichte der phil.-hist.
 Classe d. k. Akad. der Wissenschaft in Wien 1883, 1884, 1892. (Prescurtat:
 G. Meyer SA.)
 G. Meyer, Neugriechische Studien. III. Die lateinischen Lehnworte im
 Neug. in Stzungsber. d. k. Akad. d. Wiss. (Prescurtat: G. Meyer NS.)
 Pericle Papahagi, Scriitorii Aromăni, București, 1909. (Prescurtat: Pap. SA.)

- Const. Nikolaidu*, Etymologikon lexikon tis kutsovlahikis glosis. En Athines. 1909. (Prescurtat: Nicol. *Etym. lex. t. kuts gl.*)
- Fr. Miklosich*, Lexicon palaeoslovenico-graeco latinum auctum edidit. Vindobonae. 1862—1865.
- Fr. Miklosich*, Die Slavischen Elemente im Rumunischen. Wien 1861. Prescurtat: Miklosich. *Slav. Elem.*)
- Dr. W. Radloff*, Das türkische Sprachmaterial des Codex Cumanicus. St. Petersburg, 1887.
- Dr. W. Radloff*, Versuch eines Wörterbuches der türkischen Dialekte. Vol. I—IV. Petersburg, 1893.
- Comes Géza Kuun*, Codex Cumanicus. Budapesta, 1880.
- James W. Redhouse*, A turkish and english lexicon. Constantinople 1890.
- N. Gerov*, Rečnik na bălgarski ezik, Filipopol 1898 (Prescurtat: Gerov).
- Dr. Erich Berneker*, Slavisches Etymologisches Wörterbuch. Wien 1861. (Prescurtat: Berneker, SEW.)
- D. Daničić*, Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezik. Zagreb, 1880. (Prescurtat: Rječnik).

4. *Material folkloristic.*

- Pericle Papahagi*, Meglenoromânii I—II. București 1902.
- Pericle Papahagi*, Românii din Meglen. București 1900.
- Th. Capidan*, Meglenoromânii, Vol. II Literatură populară meglenoromână. (Lucrare inedită).

MEGLENUL

INTRODUCERE

1. *Românii și ținuturile locuite de ei.*

În afară de Românii din Peninsula Balcanică, cunoscuți astăzi sub numele de Aromâni, mai există o mică populațiune, cu locuințele așezate într'o regiune situată *la nordul golfului Salonic*, de aceeași origine cu Românii de pretutindeni, cunoscută sub numele de *Meglenoromâni* sau *Români din Meglen*.

Acești Români sunt singurii din marea tulpină a românismului balcano-carpatic care și-au pierdut numele lor de neam, păstrat cu atâta tenacitate de Românii din Dacia, de Aromânii din Pind și, un timp oarecare, de Rumării din Istria. O bună parte dintre ei a fost silită de unele împrejurări să-și părăsească legea strămoșească, îmbrățișând islamismul. Aceștia sunt, iarăș, singurii reprezentanți ai cultului lui Mahomed, nu numai dintre Români, dar dintre toate popoarele de rasă latină. Ei între ei se numesc «Vlași» și cu acest nume sunt cunoscuți de neamurile cu cari stau în apropiere; numele «Rumon», cu care ar fi trebuit să se cheme, s'a pierdut fără urmă.

Se înțelege dar, că noua denumire de Meglenoromâni dată acestor «Vlași», în spre deosebire de Macedoromâni, se întrebuințează numai de către cărturari și servește mai mult ca să arate regiunea în care sunt cuprinse satele locuite de ei. Ei înșiși nu numai că nu cunosc acest nume, dar nu știu nici măcar de numele «meglenit» pe care, iarăș, numai cărturarii îl întrebuințează, în opoziție cu român, aromân și istroromân.

Acești «Vlași» numesc «meglenit» numai pe Bulgarul, Pomacul sau Iurucul, despre care va fi vorba mai jos, din *Caragiova*, ca unii care într'adevăr locuiesc în regiunea cunoscută sub numele de Meglen. De aci dar, iarăși, se înțelege că, dacă și «Vlașii» s'ar numi megleniți, atunci ei s'ar confunda cu celelalte neamuri și, în cazul acesta, mândri din fire cum sunt de originea lor, în nici un caz ei n'ar primi să fie luați de Bulgari, Pomaci sau altcineva.

Dar ca să înțelegem și mai bine întrucât numele de «meglenit» se potrivește sau nu cu locurile pe cari le ocupă Românii, în regiunea despre care este vorba, să căutăm mai întâiu să vedem care sunt ținuturile cari țin, propriu zis, de regiunea cunoscută sub numele de

«Meglen» sau, pe turcește, «Caragiova» și apoi să trecem și în regiunea ocupată de Meglenoromâni, ca să vedem unde sunt așezate satele lor.

Meglenul, așa cum se cunoaște din timpurile cele mai vechi, cuprinde câmpia care se întinde dealungul unui șir de munți care pornește de la muntele *Nidže*. Acest munte se află situat în dreptul curbăturii de Sud a râului *Târna* (vechiul *Erigon*, pe turcește *Kara-su* «apă neagră»), care izvorăște în apropiere de *Zeljeznitza* (Demirhissar) și cuprinde în sine întreaga regiune *Murihova*. De la acest munte, în spre direcția Nord-est, până aproape de *Marianska Planina*, se întinde o coamă de munte cu vârfurile mai înalte «*Kožuh*» și «*Zqna*», acest din urmă având o înălțime de 2092 m., la poalele căruia se lasă o câmpie dintre cele mai fertile din întreaga Macedonie, străbătută de o mulțime de ape curgătoare. Această câmpie, care în partea de Sud începe de la râul *Široka-reka* (Geniș-dere), vreo 15 km. la Nord de orașul *Vodena*, se întinde în spre Nord-est până la cele două comune românești *Lugunța* și *Birislav*, având, peste tot, o lungime de 40 km. și o lărgime între 5, pe alocuri, 10 km. Toată această câmpie împreună cu munții dealungul cărora se întinde, se cheamă *Meglen* sau *Caragiova*. Ea se împarte în două porțiuni bine țărnuite: o parte, anume cea mai mare, cu o întindere de 25 km. și o lărgime de la 5—10 km., începând la Sud de la râul *Široka-reka* până la comuna bulgărească *Fuștani*, și alta, de la această comună, având o lungime numai de 15 km. și o lărgime de 3 km., până la cele două comune românești *Lugunța* și *Birislav*. Cea dintâi este propriu zis Meglenul sau Caragiova bulgărească. Ea este și cea mai fertilă din întregul cuprins al Macedoniei, ca una care dă trei recolte pe an. Pe această câmpie se află presărate vreo 50 de sate bulgărești, ocupate mai târziu și de către Iuruci. Iată acum și descrierea pe care ne-o face I. G. v. Hahn, cel dintâi dintre scriitorii veacului trecut care ne vorbește despre ținutul Meglenului, în capitolul «Die Landschaft Moglena» din lucrarea sa *Reise durch die Gebiete des Drin und Wardar* (1867) p. 260: «Der Name dieser Landschaft stammt von dem bulgarischen Worte mogla, Nebel; die eingebornen sprechen ihn Mëglen aus. Ihr türkischer Name ist Karadschowa d. i. schwärzliche Ebene. Diese Landschaft bildet eine einförmige Mulde von 6 St. west-östliche Länge und 4 St. grösster nordsüdlicher Breite. Sie wird von drei Hauptbergketten eingefasst. Gegen Westen der *Nidsché*, welcher von den Türken *Kaimak-Zolan* genannt wird, dessen steiler Gipfel den grössten Teil des Jahres mit Schnee bedeckt ist. Gegen Norden die Kossufkette, welche einer senkrechten Mauer gleicht und gegen Süden eine andere Kette, die von dem *Kaimak-Zolan* ausläuft und allmähig abfallend sich in die Ebene von Salonik verliert, wo ihr Ende *Bosaktschi-Burnu* genannt wird. După I. G. v. Hahn, acela care completează descrierea ținutului despre care este vorba, este C. Jireček în *Geschichte der Bulgaren* p. 27: «Vom Nidže streicht gegen NO. zu den Vardarengen ein steiler und wie eine Säge gezackter Kamm, an welchem die *Kožuch* (*Kožov*)

Planina, eine senkrechte Mauer, emporragt; er endigt am hübsch geschnittenen *Pajak*. Dieser Gebirgszug umfasst von N. und O. das interessante Ländchen *Moglena* (man sagt auch Meglinó, türk. Kara-džova) das im S. durch eine Hügelkette gegen die Küstenebene abgegrenzt ist. Moglena, ehemals ein gefährlicher Schlupfwinkel für Strassenräuber und Wegelagerer, war noch vor 20 Jahren ebenso wie die Dibra völlig unbekannt und unzugänglich. In 54 Dörfern wohnen hier Bulgaren, Makedo-Rumunen und Türken, sämmtlich grösstenteils fanatische Mahomedaner. Die Fruchtbarkeit des Bodens ist ganz ausserordentlich; viele Äcker geben drei Ernten im Jahre. Zur landschaftlichen Anmuth gesellt sich eine angenehme frische Gebirgsluft. Die zahllosen Wasseradern bilden einen Bachfächer, welcher sich zur Moglenica einigt, die in den Koludej mündet».

Trecând acum la locuințele Românilor, vom vedeà, mai întâiu, că ele se reduc la un orașel și zece comune. Dintre acestea, numai orașelul Nânta se află așezat în a doua porțiune a câmpiei Caragiova, la poalele muntelui Zōna, precum și comunele amintite mai sus: *Lugunța* și *Birislav*, așezate una lângă alta, la extremitatea ei nordică. Toate celelalte comune cu locuitori români, cum sunt: *Huma*, *Oșani*, *Liumnița*, *Cupa*, *Țárnareca*, precum și cele trei comune cu locuitori români bulgarizați: *Barovița*, *Coinsco* și *Sirminina* se găsesc, după cum vom vedeà la descrierea fiecărei comuni în parte, în părțile muntoase din spre răsărit, în afară de ținutul Meglenului sau al Caragiovei, înțeles în limitele fixate mai sus¹⁾.

Din această situație a comunelor românești, rezultă că majoritatea Românilor nu se găsește în ținutul Meglenului. Cu toate acestea, noi trebuie să ținem la denumirea de *Meglenoromân*, ca una care pare mai pregnantă și chiar mai potrivită pentru deosebirea lor de ceilalți Români din Peninsula Balcanică. În afară de aceasta, întrucât centrul lor Nânta se află situat în Meglen, ar trebui să admitem că, înainte de așezarea Românilor în celelalte sate, mulți dintr'înșii vor fi fost grupați, în apropierea Nântei, mai la Sud, și chiar în Caragiova bulgărească. Numai mai târziu, nevoiți fiind de prigonirile coloniștilor Turci, ei își vor fi mutat locuințele în munți, acolo unde îi găsim astăzi și unde se simțiau mai la adăpost.

* * *

Cel dintâiu dintre etnografii popoarelor balcanice care a scris, în treacăt, asupra ținutului Meglen, vorbindu-ne și despre Români din acest ținut, este scriitorul grec B. Nicolaides, în lucrarea sa *Les Turcs*

¹⁾ *A. Tošev*, într-o descriere a districtului Ghevgheli, publicată în *Periodičesko Spisanie* (anul VII, 1890, p. 754), între comunele românești «vlaški sela» trece și comunele bulgărești *Leskovo* și *Tușin*. Cea dintâiu, *Leascova*, a fost odată comună românească. Astăzi locuitorii ei sunt bulgarizați peste tot. Cea din urmă, este comună curat bulgărească și trecerea ei printre comunele românești dovedește că autorul a scris despre comunele românești numai din auzite (cf. Archiv für slavische Philologie, XV, p. 94).

et la Turquie contemporaine (vol. II p. 295) apărută în 1859. În această lucrare, autorul ne vorbește despre ținutul Meglen cuprins în districtul Vodena, cu un număr de 50 de sate locuite de Bulgari și Români, care, cu două sute de ani înainte, au trecut la islamism. După Nicolaidès, acela care s'a ocupat mai de aproape de toate rasele cari locuiesc în ținutul Meglen, este I. G. v. Hahn în o. c. p. 261. Iată ce ne spune el: «Trei rasse deosebite locuiesc în această regiune. Dintre acestea rassa bulgărească este cea mai numeroasă; ea poate fi privită și ca indigenă. Cea mai mare parte dintr'însa este mahomedană. După ea vin Iurucii emigrați din Asia, care se deosebesc în Fatichani și Iuruci sau Coniari. A treia rassă este cea valahă, dintre care o parte locuiește în cel mai mare sat *Notjie*, ai cărui locuitori au trecut la islamism». Lui Hahn nu i-au scăpat nici particularitățile graiului meglénit, care se aseamănă mai mult cu limba Românilor din nordul Dunării. «Valahii mahomedani care locuiesc numai în localitatea *Notjie* și satele valahe creștine din Moglena vorbesc un dialect care se deosebește atât în pronunțare cât și în cuvinte de limba celorlalți Valahi din Macedonia; graiul lor arată mai multă asemănare cu dialectul vorbit la Nordul Dunării». După Hahn, vine Apostol Mărgărit, fostul inspector general al școalelor românești din întreaga Peninsulă Balcanică. Mărgărit a scris în *Convorbiri Literare* din 1874 (vol. VIII, p. 207) în completă necunoștință de cauză, și în așa fel, încât aceia despre care scria dânsul par'că ar fi trăit peste mări și țări și îi eră cu desăvârșire cu neputință ca să aibă informațiuni, dacă nu precise, dar cel puțin care să se apropie mai mult de adevăr, mai cu seamă că eră vorba de o populațiune românească. După relatările lui Mărgărit, în ținutul Caragiovei, se găsesc cinci comune curat românești, având fiecare peste 400 de familii, toate turcite. Dintre numele acestor comune, Mărgărit își aduce aminte numai de comuna *Megleni* și Nânta. Celorlalte trei comune nu le cunoaște numele. El mai adaogă că graiul acestor Români se apropie mai mult de dialectul dacoromân decât de acela al Aromânilor. După datele culese de Mărgărit, vorbește și M. E. Picot (*Les Roumains de la Macédoine*. Paris 1875 p. 39) despre cele cinci comune din Meglen convertite la islamism. Un alt scriitor român care a scris despre Meglenoromâni este N. Popilian, în lucrarea sa «*Românii din Peninsula Balcanică*» din 1885. Printre grupurile de Români din Peninsula Balcanică, Popilian citează și pe Românii turciți, așezați în mai multe comune situate la poalele muntelui Caragiova. Dintre acestea el amintește numai Nânta și Oșani. Cu privire la dialectul lor, și Popilian recunoaște că el se apropie mai mult de graiul Românilor din Dacia.

Acela care, însă, după I. G. v. Hahn, ne-a vorbit mai pe larg despre Meglenoromâni, ca despre o populațiune românească, dându-ne informațiuni sigure despre locurile pe cari le ocupă și despre limba lor, este G. Weigand. Este drept că Weigand nu i-a descoperit pe Meglenoromâni, căci, din cele ce preced, existența lor ca populațiune românească eră cunoscută cu mult înaintea lui, și despre ei amintește

în treacăt chiar C. Jireček, în *Geschichte der Bulgaren* (p. 28, 113 575), după ce înaintea lui, și chiar înaintea lui H. hn pomenise, deși cam vag, un alt scriitor grec ¹⁾. Cu toate acestea, acela care ne-a dat informațiuni mai mult sau mai puțin complete, într'un studiu special *Vlacho-Meglen* (eine ethnographisch-philologische Untersuchung, Leipzig, 1892) despre locuințele, numărul lor și mai ales despre particularitățile graiului ce vorbesc, este G. Weigand. Și Weigand, tot ce a scris despre Megleno-români, n'a scris din auzite. Dânsul a făcut două călătorii în ținutul Meglenului: una scurtă fără ca să se oprească, călătorie de recunoaștere, despre care ne vorbește în volumul I din *Die Aromunen* (ethnographisch-philologisch-historische Untersuchungen über das Volk der sogenannten Makedo-Romanen oder Zinzaren. Leipzig 1895), în capitolul «Ausflug nach Vlacho-Meglen und Rückkehr nach Monastir» (p. 22—31); a doua, mai lungă, de la 26 Aprilie până la 15 Maiu, despre care ne vorbește, în parte, tot în opera citată mai sus (p. 241—251) și în introducerea lucrării *Vlacho-Meglen*. De sigur că și în lucrarea lui G. Weigand se găsesc strecurate unele greșeli, despre care se vorbește, în amănunțit, la locul cuvenit, în cuprinsul lucrării mele. Cu toate acestea, considerată în întregime și mai ales în partea filologică, ea se înfățișază ca o lucrare științifică, cu calități statornice. Tot aici trebuie reamintit că despre Meglenoromâni Weigand a mai scris, în treacăt, și în studiul său *Die Sprache der Olympo-Walachen* (Leipzig 1888), apărută cu doi ani înainte de a fi călătorit în ținutul Meglen. În această lucrare Weigand vorbește aproape la fel ca Mărgărit: «mai reamintesc că în Munții Caragiovei se află situate patru sate (localități) românești, ai căror locuitori au trecut la islamism (!), dar care și-au păstrat limba lor maternă». În fine, în *Enciclopedia Română* de Dr. C. Diaconovici (Tomul III, 1904), sub cuvântul Moglena, Weigand, ocupându-se de Românii din acest ținut, specifică că din cele unsprezece sate, numai Nonte s. Notie, Oșin, Borislavți, Lugunți sunt așezate în Meglenul bulgăresc, celelalte: Liumnița, Huma, Cupa, Coinsco Sirminina, Țárnareca, Barovița sunt situate în Meglenul românesc. La acestea observ că *Oșani* nu intră în Meglenul bulgăresc, fiind așezat nu numai în afară de câmpia Caragiovei, dar chiar pe dealurile ce se lasă la dreapta acestei câmpii. Numele comunei *Birislav* nu este *Borislavți*, aceasta cel puțin în ce privește felul cum pronunță Românii, căci

¹⁾ Este interesant de notat aici, că încă de pe la începutul sec. XIX, Românii din Meglen îi erau cunoscuți și învățatului grec, care nu cu puțin a contribuit la propășirea învățământului în școalele grecești din principatele românești, *Daniel Dimitrie Philippide*. În cartea sa «Geografia României», vorbind despre răspândirea elementului românesc în afară de hotarele Țării, el amintește că, printre centrele din Macedonia locuite de Români, se mai găsește «în jurul Salonicului un sat mare românesc, ai cărui locuitori, din incuria păstorului, sunt mahomedani, deși nu știu boabă turcește, vorbind numai românește». Evident că acest sat, după cum foarte bine observă N. Bănescu, este Nânta, despre care va fi vorba, mai pe larg, în cuprinsul acestei lucrări. (Cf. N. Bănescu, *Vieța și operele lui Daniel (Dimitrie) Philippide*, publicat în *Anuarul Institutului de istorie națională* de Alex. Lapedatu și Ioan Lupăș. Vol. II (1923) p. 161.

satul, deși are nume de origine slavă, astăzi este locuit numai de Români și, transcriindu-l, nu este nevoie ca să-l etimologhizăm, spre a-l face mai slav decât este. Cât am stat la Birislav, n'am auzit pronunțându-se *Borislavți* și nici un elev din câți mi-au trecut prin școala comercială din Salonic, nu s'a înscris ca fiind originar din *Borislavți*.

După Weigand, acela care a scris un capitol în aparență destul de voluminos, însă în fond plin cu nimicuri, este Ioan Nenițescu, în cunoscuta lucrare *Dela Românii din Turcia Europeană* (studiu etnic și statistic asupra Aromânilor, cu aproape una sută de gravuri și cu o hartă etnografică, București 1895). Informațiunile pe cari ni le dă I. Nenițescu (p. 379—400) sunt culese de la «câțiva elevi ai liceului român din Bitule, câțiva Aromâni mahomedani din Nânta, înrolați în oastea regulată turcă și aflători în garnizoana de Monastir, câțiva negustori călători, precum și dela un institutor care sosită dela Lumnița, anume pentru a-mi aduce notițe statistice». După cum se vede, mulți au fost informatorii lui Nenițescu, până și soldați români din Nânta, însă pentru aceasta, în cuprinsul celor 22 de pagini, autorul nu face nimic alt decât să polemizeze cu Weigand, obiectându-i, între altele, că înainte de dânsul, Șincai descoperise Meglenul, că Weigand slujește limba Megleniților scriind odată *pricāzma* altădată *pricazma*, în fine, și alte multe, din care numai informațiunile elevilor, soldaților și neguțătorilor lipsesc cu desăvârșire.

După acești scriitori, ultimul care a scris asupra Meglenoromânilor, din văzute, nu din spusele unora și altora, este Pericle Papahagi. Lucrările lui Papahagi sunt *Românii din Meglenia* (texte și glosar). București, 1900 și *Megleno-românii*, partea I și II, București 1902, (extras din Analele Academiei Române. Seria II. Tom. XXV. Memoriile secțiunii literare). În aceste lucrări cu caracter folkloristic, mai mult decât în lucrarea lui Weigand, ni se dau un număr de basme rediate bine în graiul meglenoromân, din care ne putem forma o idee aproape completă despre particularitățile aceluia dialect. Deasemenea Papahagi, ca unul care a cunoscut mai de aproape pe Meglenoromâni, ne dă cele mai prețioase informațiuni cu privire la viața și ocupațiunea Meglenoromânilor.

În afară de acești autori, toți ceilalți cari au scris asupra Meglenoromânilor s'au mulțumit să utilizeze, în parte, scrierile acestora, neaducând nimic nou pentru cunoașterea lor mai de aproape.

* * *

Cunoscând acum adevărata regiune ocupată de Români, voi încerca să dau o mică descriere a comunelor românești, înșirând tot ceea ce am putut vedea eu și ce mi s'a spus de la bătrâni, în cursul călătoriilor mele făcute în Meglen, înainte de marele războiu, cu privire la starea din urmă a Românilor și la aceea din trecut, când în administrația lor internă, se pare că și Meglenoromânii s'au bucurat de aceeași

neatârnare, pe care au avut-o și Aromânii în veacurile care au urmat după ocupațiunea turcă.

Incep mai întâiu cu *Nânta*.

Centrul românismului despre care ne ocupăm îl formează orașelul *Nânta*, vechea *Ἐνώτια*. Numele acestui orașel sună cam curios în gura Românilor cari locuiesc într'însul. Eu l-am auzit pronunțându-se mai mult *Nõntea*, iar I. G. v. Hahn, autorul despre care a mai fost vorba, voind să redea adevărata pronunțare a acestui nume, spune: «Die eingebornen benennen das Dorf genau, wie der Zuruf lautet mit welchem die Lastthiere auf dem grössten Theile der Halbinsel (auch auf den griechischen Inseln) angetrieben werden, und welcher Ndē und fast noch öfter Ndā lautet». In afară de oraș am auzit pronunțându-se și *Nõnti*.

El se întinde, frumos, pe marginea câmpiei prelungite din spre Caragiova la poalele muntelui Kojuh, în dreptul localității numită *Zõna*. Locuitorii orașului sunt în cea mai mare parte Români; în afară de aceștia, mai sunt foarte mulți Pomaci și nu mai puțini Țigani. Numărul locuitorilor nu trece peste cinci mii.

Tradițiunea spune că *Nânta*, ca mai toate comunele românești, eră, pe vremuri, o alcătuire de zece cătune: *Nõntea*, *Țitatea*, *Sâm-Toader*, *Tomarița*, *Vacof*, *Cociște*, *Robova*, *Țorliști*, *Tufca di Tușim* și *Cusața*. Numai după venirea Iurucilor asiatici, ele s'au reunit la un loc, ca să alcătuească orașelul de astăzi. Cu toate acestea, nimic precis nu se poate ști în această privință, întru cât, orașul este vechiu și nici astăzi nu are înfățișarea unei alcătuiți din mai multe comune. Cel mult s'ar putea crede că Românii din *Nânta* au venit din cele zece localități ca să locuiescă în oraș, formând, cu timpul, elementul dominant.

Astăzi, orașul este alcătuit din opt mahalale: *Mănăstir*, *Punți*, *Prou*, *Al-cule* (turnul roșu), *Băicuș* (bufnița), *Gorniț*, *Boz* și *Beilic* sau *Ambar*, toate pavate cu caldarâm, însă strâmte și strâmbe ca mai toate drumurile din orașele turcești. Dintre aceste mahalale, cea mai populată este *Mănăstir*, cu biserica Sf. Maria, prefăcută în geamie. În această mahala se țineă pe vremuri, când Românii nu trecuseră la islamism, un bâlciu mare, despre care astăzi n'a mai rămas decât numai amintirea. Mai sunt încă alte trei biserici, prefăcute toate în geamii, dintre care Sf. Maria, numită acum «*Prou dżamisi*» se află în mahalaua *Prou*; Sf. Dumitru sau «*Marea Tichie*» în mahalaua *Beilic* și Sf. Petru în *Gorniț*. În aceasta din urmă se găsiă în timpul stăpânirii turcești și o școală primară cu trei institutori. Elevii obicinuiți a vorbi în limba «vlășească», cu greu se puteau deprinde să învețe turcește.

Intrarea principală în oraș vine în spre miazănoapte; ea este o continuare a drumului ce duce în Lugunța și Birislav. În mijlocul orașului se află o piață numită «*La laur*», după numele unui platan uriaș care se găsește la intrarea în piață.

Portul *Nântenilor* este turcesc; copiii umblă îmbrăcați în anterior de stambă turcească colorată mai mult în roșu, galben și verde, iar

cei mai în vârstă în nădragi de şaiac, mintean de stambă şi o fermeneă brodată cu mătăsă neagră sau în fir. Bărbaţii poartă poturi, un fel de şalvari turceşti de stofă vânată brodată cu mătăsă neagră; dar cei mai mulţi poartă benevregi şi un cepchen peste fermeneă. Femeile umblă îmbrobodite într'o feregeă neagră de lână, ce se lasă, drept, de la creştetul capului până la călcâie. Pe cap nu se vede nimic şi nici pe faţa lor nu se lasă un vâl, aşă cum poartă, de obicei, turcoaiacele din acele părţi; el este acoperit peste tot de feregeă în aşă fel, încât şi văzul le este acoperit. Când umblă pe drum şi vopsă vadă undecalcă, ele deschid puţin crăpătura feregelei care cade perpendicular, în faţă, şi este ținută pe dinăuntru cu mâna dreaptă. Peste tot, ca port, pe cât de variat este acela al bărbaţilor, pe atât de lugubru pare portul femeesc. De aceea când vezi o Nânteană umblând pe stradă, pe lângă mahnirea adâncă ce simţi în inimă, gândindu-te la nenorocirile prin care au trecut aceşti bieţi Români, până când, de nevoie, au primit portul unui neam cu totul străin de acela care rezultă din graiul lor curat românesc, ai impresia că vezi un stog negru care se mişcă, fără să se desemneze vreo trăsătură a corpului.

Tipul Nântenilor se deosebeşte puţin de acela al celorlalţi Români din Meglen: statura mijlocie, conturul feţii mai mult pătrat, ochii adânci, privirea inteligentă şi coloarea feţii mai mult brună decât deschisă, sunt caracteristica Nânteanului. Înfăţişarea lor m'a uimit. Ştiam că Nântenii sunt amestecaţi cu Bulgarii din Caragiova, întrucât mare parte din ei se însoară cu femei din comunele bulgăreşti; mai ştiam că Bulgarii din acea regiune au coloarea feţii blond-închisă şi, prin urmare, mă aşteptam să-i văd mai blonzi chiar decât ceilalţi Români. Peste tot, impresia sumară ce mi-au făcut Meglenoromânii, ca tip, faţă de Aromânii este următoarea: în Liumniţa şi Cupa predomină mai mult tipul blond cu uitătura stinsă. În restul comunelor: Oşani, Birislav, Lugunţa, Huma şi Țarnareca predomină mai mult tipul obicinuit al celorlalţi Români, însă cu singura deosebire, că unii dintre ei au umerii obrazului mai ridicaţi, şi prin aceasta prezintă ceva particular, care îi deosebeşte de Aromâni. Dealtfel, pentru constatarea acestei particularităţi, pentru mine, nu eră de neapărată nevoie să mă duc în comunele lor; în tot intervalul cât am funcţionat ca profesor şi director la Școala Comercială din Salonic, anual aveam prilejul să primesc elevi noi din ținutul Meglenului. Cei mai mulţi îmi îmfăţişau aceleași particularități, care, dealtfel, se pot observa, în parte, și la Meglenoromânii aflători în țară.

În Nânta, pe lângă românește, se vorbește foarte mult și bulgărește; mai ales în mahalaua Prour n'am auzit vorbindu-se decât în această limbă. Răspândirea limbii bulgare se datorește, de sigur, în primul rând, faptului că cei mai mulți se încuscesc cu Bulgarii pomaci din Caragiova. În al doilea, pentru că ea este socotită printre locuitorii aceluși ținut ca idiomul cel mai frumos din toate dialectele bulgărești câte se vorbesc în Macedonia. De fapt, din câte am putut constata

eu, din convorbirile mele cu Bulgarii megleniți, idiomul lor se apropie foarte mult de acela din Vodena și stă mult mai aproape de limba literară, cel puțin prin accent și lexic, decât dialectele din centrul și Nordul Macedoniei, cum sunt acelea din ținuturile orașelor Ohrida, Perlepe și Scopie. Această preferință pentru limba bulgară a fost observată și de G. I. v. Hahn când spune: «Die Mundart der bulgarischen Mogleniten beider Bekenntnisse (creștini și mahomedani) hat eine eigenthümliche Aussprache, und die Eingebornen sind stolz auf sie, weil sie dieselben für besonders mannhaft ansehen; sie klingen aber für Fremde so komisch, dass sie keinen Mogleniten hören können, ohne zu lachen». (o. c. 261). Dintre Români, în special cei cu stare preferă să vorbească bulgărește. La sosirea mea în Nânta, fuseseș primărit de fruntașul *Abdulă-bei*. După ce m'a plimbat prin tot orașul și m'a condus să văd bisericile prefăcute în geamii, ne-am oprit la o cafenea din piața orașului. Aci au venit și copiii lui. Cât timp eram amândoi, Abdulă-bei vorbiă cu mine în dialectul meglenoromân; cum au venit copiii, a început să vorbească cu ei bulgărește. La întrebarea mea dacă copiii știu «să pricăjească și vlășeaști» mi-a răspuns că da, dar că este bine să învețe și bulgărește. Mai târziu am aflat că limba bulgară la fruntașii Nânteni trece ca o limbă de salon, cum ar fi la noi limba franceză sau engleză.

Cu privire la ocupațiunea Nântenilor se spune că, înainte de trecerea lor la islamism, ei erau oameni foarte muncitori și harnici, ocupându-se cu agricultura, ca și frații lor din celelalte comune românești. Foarte mulți din ei se ocupau încă din timpurile cele mai vechi și cu olăria, o meserie cu care unii dintr'înșii se îndeletnicesc și astăzi. După trecerea lor la islamism, aproape mai toți au devenit «bei». Acești bei, la început, nu erau decât niște ucigași de rând care se îndeletniceau cu prădarea avutului și hrăpirea țărinelor de la Românii așezați în satele cele mai apropiate de Nânta, cum sunt Lugunța și Birislav. Mai târziu, îmbogățindu-se cu avutul străin, au ajuns bei în înțelesul mai nou, cel obișnuit în întreaga Turcie europeană, de trântor, care, fără să lucreze, se mulțumește cu puținul venit ce primește din crâmpetele de țărini ce i-au mai rămas de la părinți.

O caracteristică a beilor mai cu dare de mână din Nânta este și aceea că, întocmai după cum beii aristocrați din Turcia fac lux de un personal de serviciu extraordinar de mare, ales din Turcii mai săraci, ei au pe la casele lor numeroase familii de Țigani ¹⁾. Aceștia toți sunt creștini ortodocși și la hotez, cununie și înmormântare, se slujesc de preoții bulgari din Tușim. Ei nu lucrează decât vara, o singură lună,

¹⁾ Țiganii din Nânta sunt, după cum mi-a comunicat Abdulă-bei, împărțiți la următorii bei: Asan-bei di Agoș-aga are 5 familii; Ahmed-bei di Agoș-aga 4; Ibrahim-bei di Gazi 5; Abdul-aga di Mătscatu 6; Suliman-bei di Ali-begce 2; Suliman-bei Ticfinicu 6; Bina di Manifs-bei, care a avut și un băiat la Școala Comercială din Salonice, una singură familie.

în timpul secerişului; încolo, tot timpul stau fără lucru, trăind mai mult din cerşit şi, când pot, şi din furat.

Astăzi Nântenii o duc foarte rău. După războiul balcanic, căzând sub stăpânirea grecească, ei şi-au pierdut o bună parte din ţarinile hrăpite de la creştini. În timpul marelui războiu, Nânta, făcând parte din zona de războiu, nu numai că o mică parte din locuinţele Nântenilor a fost distrusă, dar foarte mulţi dintr'înşii au fost depărtaţi împreună cu familiile lor, iar în locurile rămase goale au fost aduşi Greci refugiaţi din insulele greceşti.

Deoarece trecerea la islamism a acestor din urmă fraţi rătăciţi ai neamului nostru a mai rămas încă vie în memoria unor bătrâni pe care i-am întâlnit în călătoria mea în Meglen, nu voi încheia aceste rânduri privitoare la Nânta şi locuitorii ei, înainte de a da câteva amănunte şi asupra felului cum au fost nevoiţi să treacă la islamism.

Cel dintâiu care pomeneşte despre aceasta este I. G. v. Hahn. Nici el nu ştie să ne spună ceva precis despre epoca când au fost nevoiţi să treacă la islamism şi mai ales despre împrejurările care i-au îndemnat să facă aceasta. De aceea, Hahn, după ce se mulţumeşte să spună că trecerea lor nu s'a putut face înainte de 300—350 de ani, căci în acea-
stă epocă Turcii din Konia au imigrat în Meglen, adaugă «Der Uebertritt der Notjaner zum Islam soll vor 150 Jahren erfolgt sein»¹⁾.

Această dată, se apropie de aceea pe care am putut-o deduce şi eu din informaţiunile pe care le-am putut culege de la bătrânii cu care am stat de vorbă.

După spusa acestor bătrâni, se zice că Nântenii, înainte de trecerea lor la islamism, erau vestiţi în împrejurimi şi mai ales pe la Pomacii din Caragiova, pentru starea lor economică înfloritoare, şi mai cu seamă pentru vitejia şi cruzimea lor. Erau oameni răi, de care Turcii nu prea uşor se puteau atinge. Ceva mai mult, ei aveau în stăpânire aproape un sfert din câmpia Caragiovei, şi cu toate că cea mai mare parte dintre Bulgarii megleniţi se văzuseră siliţi să îmbrăţişeze islamismul, numai ca să-şi scape avutul din mâna Coniarilor, puţin timp după inundarea acestora în Macedonia, Nântenii, prin vitejia lor, au continuat să-şi apere avutul, fără a se vedea nevoiţi ca să-şi părăsească legea lor strămoşască. La aceasta i-a ajutat foarte mult şi libertatea de care se bucurau, nu numai în administraţia lor internă, dar şi în apărarea lor proprie. În privinţa aceasta se pare că şi ei, ca şi restul Românilor din celelalte sate, trăiau în căpitanate.

Fiecare comună îşi avea câte un căpitan în fruntea unei cete de cel puţin treizeci de inşi. Eră un fel de gardă civilă care se ocupă numai cu siguranţa satului. La împărăţie, la început de tot, nu plăteau nici o dare; mai târziu, li s'a impus o dare anuală de douăzeci de pungi,

¹⁾ Weigand vorbeşte ceva despre trecerea Nântenilor la Islamism, după Sbornik III, p. 198 în *Die Aromunen* I, 27.

aproape 820 de lei vechi — sumă mare pentru acele vremuri, în schimbul căreia li se lăsa libertate deplină în administrația pe care ei o apucaseră de la moșii lor, înainte de venirea Turcilor în acele părți.

Mai târziu, devenind traiul și mai greu, Nânteni nu mai voră să plătească nici această sumă. Ceva mai mult, ei nu numai că nu plăteau, dar mai omorau și pe cei însărcinați cu strângerea «beilicului».

Coniarii, care de mult așteptau un prilej ca să-și răsbune pe Nânteni, se hotărâră să pornească în contra lor, forțându-i sau să treacă la islamism, sau să părăsească orașul. Însă această încercare a lor nu putea reuși, deoarece ce Nânteni, care știau ce-i așteaptă, luau toate măsurile de pază, ca să prevină orice atac neprevăzut. Atunci Coniarii au recurs la alt mijloc. Având dreptul să se așeze în satele creștine, două trei familii dintre cele mai de seamă s'au așezat cu locuința în Nânta. Mai târziu, după aceste familii au venit și alte, astfel încât, în scurtă vreme, numărul Turcilor stabiliți în Nânta se ridicase aproape la 30 de familii. Scopul Turcilor era ca să facă Nântenilor tot felul de neajunsuri. De fapt, de la așezarea lor, nu treceă zi fără să se întâmple vreun omor.

Episcopul din Nânta, bănuind că scopul Turcilor era ca să facă pe Nânteni să îmbrățișeze islamismul, în prima zi din săptămâna mare a Paștelui s'a consfățuit cu căpitanul orașului și cu apărătorii lui, hotărînd ca să se lupte până la unul, în cazul când Turcii din Nânta ajutați de cei din Caragiova, îi vor silă să treacă de partea lor. Nu trecură decât numai câteva zile după aceasta și în Duminica următoare, în prima zi de Paști, pe când poporul se află adunat în cele patru biserici, orașul a fost înconjurat de Pomaci, reușind o parte din ei să pătrundă înăuntru, spre a se uni cu Turcii Nânteni. După aceasta, au înconjurat biserica cea mare, care nu poate fi decât geamia «Tichia Mare», în care se află și episcopul, amenințând pe acei cari se găseau în interiorul bisericii, că îi vor măcelări pe toți, dacă nu vor primi să îmbrățișeze legea mahomedană. În împrejurările acelea, Românii, în frunte cu episcopul lor, au fost nevoiți să se supună, trecând de partea Turcilor.

Dacă există o oarecare nesiguranță asupra zilei când s'a întâmplat acest eveniment, în schimb, un lucru se știe sigur și anume, că în momentul trecerii lor la islamism, ei se aflau în biserică și că, împreună cu ei, se găsea și episcopul. Despre acest fapt ne vorbește și G. I. v. Hahn, susținând că episcopul a fost acela care i-a îndemnat pe Nânteni să treacă la islamism. «Der Uebertritt der Notjaner zum Islam soll erfolgt sein auf Anlass des Erzbischofs selbst, der damals dort residierte und zugleich mit seiner Heerde übertrat». (o. c. p. 262).

Despre episcop, care, mai târziu, căindu-se de fapta săvârșită, a voit să se reîntoarcă la creștinism și a fost omorât chiar de către Românii Nânteni turciți, se spun multe. Părerea care s'ar apropia mai mult de adevăr ar fi, că el, după ce a trecut la islamism, n'a fost lăsat în

Nânta, ci, ca om cu carte, a fost făcut un fel de egumen turcesc și trimis în satul *Caprinjani*, așezat la o depărtare de patru ceasuri de Nânta. Aci a stat multă vreme, până când tot un Nântean turcit i-ar fi ajutat să se refugieze la Sfântul Munte, în împrejurări pe care, numai ca chestie de tradiție, le expun mai jos.

După câteva luni de la convertirea Nântenilor, unul dintre Românii care, la consfătuirea avută cu episcopul, jurase că mai bine va primi să moară decât să se lase de legea părintească, a și murit imediat după aceasta. Trecuseră trei ani de la moartea lui și, deși copiii lui îl desgropară în două rânduri, ca să vadă dacă i-a putrezit trupul, el continuă să rămână neatins. Mai în urmă, băiatului mai mare îi veni un om în vis, spunându-i că păcatele părintelui său sunt așa de mari, încât numai o rugăciune cetită de episcop în biserica, în care tatăl lor primise islamismul, l-ar putea deslegă. După aceasta el s'a dus la episcop, ca să-i spuie întâmplarea cu visul și să-l roage ca să facă tot ceea ce trebuie pentru deslegarea păcatelor părintelui său. Episcopul turcit s'a arătat gata la orice serviciu și, într-o noapte, după ce l-au desgropat și l-au adus în biserică, chiar în timpul când episcopul cetia rugăciunea, carnea de pe oasele mortului a dispărut¹⁾.

Din momentul acela episcopul n'a mai avut nici o clipă de liniște sufletească. Minunea eră prea mare și el trebuia neapărat să treacă din nou la creștinism. În acest scop el a rugat pe fiii mortului ca să-i ajute să plece la Bitolia, spre a se duce la Mitropolitul din Ohrida, de care depindea episcopatul din Nânta, ca să-și ceară iertare. Aceștia l-au ajutat, însă episcopul ajungând la Salonic, nu s'a mai dus la Bitolia, ci a luat drumul spre Sf. Munte. Acolo, după ce a stat câțiva ani, făcându-și regulat canonul pocăinții, s'a întors din nou la Nânta, ca să-i facă pe Românii să se lepede de islamism. Se zice că în ziua când el a sosit la Nânta, Românii se aflau în geamie. Episcopul intrând în geamie, a început să le vorbească de păcatul ce au făcut, îndemnându-i să revină la vechea lor credință. Însă abia începuse să vorbească și Nântenii, care acum erau mai fanatici decât Turcii, au sărit să-l omoare. Episcopul n'a putut scăpa decât numai cu fuga, izbutind să iasă în afară de oraș. Cu toate acestea, pe drum, a fost ajuns și ucis în localitatea numită până astăzi «*Săm-Toader*». Câteva pietre grămadite la un loc din această parte poartă încă până azi numele «*doarma popăl'ă*», adică «lemnul popii» cum, prin interdicțiune, Nântenii obicinuesc să întrebuinteze acest tabù spre a evita cuvântul «cruți», în loc de «cruța popăl'ă», căci, înainte vreme, deasupra

¹⁾ Este o credință la toate popoarele balcanice, după care trupul unui mort, dacă nu putrezește într'un anumit interval după înmormântare, arată că nefericitul dispărut a fost plin de păcate. Deaceia, după trei ani de la moarte, morții se desgroapă, citindu-se rugăciuni de deslegare tuturor aceloră cu trupurile rămase neatinsse.

pietrelor se află pusă o cruce de lemn. Trupul episcopului a fost luat de Români din Oșani și adus în mănăstirea Sfântul Mihail. Aci a fost înmormântat, aproape de zidul din partea despre miazănoapte a mănăstirii vechi, lângă un nuc, unde până la clădirea mănăstirii noi, purtă numele «grobu vlădical'ă».

Din cele expuse până aci, și bazat, bine a înțeles, numai pe tradiția orală, reiese că turcirea Nântenilor s'a făcut în frunte cu episcopul lor. Că acesta, la început, sub amenințări de moarte, nu numai că a primit, dar a îndemnat și pe credincioșii lui să treacă la legea nouă, mai târziu, însă, îmbrățișind din nou creștinismul, ș-a expus chiar viața pentru reîntoarcerea Nântenilor la legea lor strămoșească.

Tot ca chestiune de tradiție se spune că în geamia «Tichia Mare,» care se găsește în centrul orașului, și, ca biserică mai mare și mai frumoasă, se presupune a fi fost catedrala episcopiei, se găsesc ascunse două lăzi pline cu cărți bisericești și cu odăjdile episcopului. Din cercetările care s'au făcut după războiul balcanic, nu s'a putut găsi nimicașă ceva.

Nu toți Nântenii au trecut dintr'odată la islamism. La început, au trecut numai aceia care se aflau în mahalaua cu biserica «Tichia Mare». Ceilalți, care alcătuiau majoritatea, au continuat mai multe decenii să rămână creștini. Numai după 40—50 de ani, ne mai putând rezista, de astădată nu numai la atacurile Turcilor, dar mai ales la acelea ale Românilor turciți care ajunseseră mai fanatici decât cei dintâi, ei s'au văzut nevoiți o parte să îmbrățișeze islamismul, o altă parte să plece din Nânta, așezându-se în *Veria*, *Neagușta* și *Resna*. Bătrânul institutor pensionar *Gușu Gaga*, decedat, mi-a povestit că, în timpul șederii sale la *Veria*, a întâlnit nepoți ai acestor refugiați Nânteni, ocupându-se cu olăria, care i-au spus că moșii lor erau din Nânta, și că meseria cu care se îndeletnicesc, au moștenit-o de la ei.

Imprejurările în care și ceilalți Români au trecut la islamism, nu se cunosc. Se știe numai că cea din urmă mahală care a îmbrățișat legea nouă a fost «Mănăstir»; că până mai acum optzeci de ani se găseau generații de prin satele vecine *Lugunța* și *Birislav* cari erau înrudite de aproape cu Români mahomedani din Nânta; că chiar cu câțiva ani înainte, bătrânele mai păstrau icoane în casele lor; că și astăzi multe femei, la prepararea pâinii, după un obicei cunoscut și la Aromâni, își fac în mod instinctiv semnul crucii; și că, în fine, nume de persoane ca *Asan di Christu*, *Musa di Christu*, *Asan di Cole*, *Asan di Goga*, *Asan di Seba*, *Ștefu di Matoș*, *Alghoș di Riza*, *Isia di Pavle*, în care partea a doua reprezintă numele vechiu de familie, se mai păstrează încă până astăzi.

Dealtfel, Nântenii mai păstrează și foarte multe obiceiuri care lipsesc la Turcii din satele vecine și sunt aceleași cu obiceiurile ce se observă la toți creștinii din Peninsula Balcanică. Astfel, obiceiul de a pune la poarta casei câte o ramură verde, în ziua de Sfântul Gheorghe, îl au și ei. În această zi Nântenii se duc și înfig în țarinile lor câte o ramură de fag cu frunzele verzi, după cum fac și Români din celelalte sate.

Bătrânul Gușu Gaga mi-a spus că, în tot intervalul de șase ani cât a funcționat ca institutor bulgar la *Tușim* (Caragiova), în fiecare an, în ziua de joi Mari, înainte de Paști, a văzut venind din Nânta sute de femei cu copii și chiar bărbați care suferiau de vreo boală, la biserica din Tușim, așteptând în tinda bisericii până când se sfârșia serviciul divin. După aceasta, venia preotul și le cetia o rugăciune de vindecare, după care îi atingea pe frunte cu sfânta lance, făcându-le și semnul crucii. Despre acest pelerinaj mi-a vorbit și fostul meu elev, originar din Nânta, *Hasan Ibrahim*.

La Meglenoromâni se continuă încă până astăzi vechiul obicei de a se junghia berbeci sau boi, în ziua hramului bisericii din comună sau în ziua vreunei alte biserici în ruine, care se află în apropierea comunei. Acest obicei se păstrează și la Nânteni: în ziua de Sf. Ilie, după ce au scos grâu nou din țarinile lor, fiecare familie face câte o pâine «gârnată» din grâul nou, și se duce disdedimineată la localitatea ce se cheamă *Cusață*, unde se crede că odată a fost biserica Sf. Ilie. Acolo se junghie berbeci și boi, și după ce petrec toată ziua, seara ei se reîntorc acasă. G. Gaga mi-a mai spus că obiceiul de junghia boi și berbeci, Nântenii îl au și în ziua de Sf. Gheorghe. În această zi se duc la localitatea numită *Prigoriță*. Înainte vreme mergeau și femeile la aceste petreceri; astăzi ele stau acasă și numai bărbatii cu copiii se duc să prăznuească hramul bisericii dispărute.

În privința epocii când Nântenii au trecut la islamism, G. Gaga mi-a povestit că la metohul din Oșani se află o evanghelie veche, în care pe ultima pagină stetea însemnat anul 1671, data când Nântenii ar fi trecut la islamism. Tot în această evanghelie se află însemnat că violentarea Nântenilor s'ar fi făcut în a doua zi de Paști, în 24 Aprilie. În anul acela întâmplându-se ca ziua de Sf. Gheorghe să cadă în prima zi de Paști, slujba de Paști s'a făcut a doua zi. În această zi a venit episcopul, ca să ia parte la slujbă. În evanghelie se mai află însemnat că în joia după Paști, prin urmare la 27 Aprilie din acel an, ar fi căzut la Nânta și în împrejurimi grindină de mărime neobișnuită, iar la 20 Iulie, în ziua de Sf. Ilie, ar fi nins așa de mult, încât snopii de grâu au fost acoperiți de zăpadă.

Eu însu-mi n'am putut vedeà această evanghelie, metohul fiind în mâinile Grecilor; aceștia, prin dascălul lor grec, au trimis-o la Consulatul grecesc din Salonic, spre a fi expediată la Atena. Deaceea, și în privința aceasta, se știe ceace se spune, lipsind orice dată cari ar putea fi controlată. Totuș, un singur lucru rezultă din toate acestea și anume, că trecerea Nântenilor la islamism s'a făcut înainte de două sute cincizeci de ani, dată care corespunde cu constatările noastre și se apropie de acelea ale lui I. G. v. Haĸn, care, după cum am văzut, stabilește această trecere cu una sută cincizeci de ani înainte pentru anul 1867, când scria autorul.

După ce Nânta a fost turcită cu desăvârșire, limba românească a început să fie înlocuită treptat prin limba bulgară, în urma încuscrii Nântenilor cu Pomacii din Caragiova. Pătrunderea limbii bulgare a mers așa de departe, încât, după câte am putut afla de la Nânteni și în special de la fostul meu elev Hasan Ibrahim, limba română se vorbește aproape numai în familiile sărace, și, mai rar, la Românii cu stare. Aceștia, după cum am spus, preferă să vorbească în limba Bulgarilor pomaci, introdusă în casă de soțiile lor bulgăroaice.

În afară de aceasta, după trecerea Nântenilor la islamism, prigonirile Turcilor din ținutul Caragiovei, în contra Românilor din celelalte sate au început să devină din ce în ce mai îndârjite. De astădată Românii trebuiră să se apere nu numai de Turci, dar și de frații lor păgâni. Și ar fi împărțășit poate și ei soarta lor, dacă, după cum vom vedea la descrierea comunei Oșani, profitând de faptul că comunele lor erau ceva mai departe de satele turcești, și atacurile Turcilor și Românilor turciți nu-i puteau surprinde așa de ușor, ei nu s'ar fi luptat vitejește pentru lege. Când nu mai puteau rezista, atunci, în loc ca să-și părăsească credința, eise refugiau în comunele bulgărești așezate și mai departe de ținutul Caragiovei, unii trecând Vardarul în *Strumița* și *Știp*, alții luând drumul în spre satele *Radomir*, *Ramna*, *Gorgop* etc., lăsând în urma lor pustii case, țărini și tot avutul lor. Așa îmi povestiau bătrânii, singurii care mai puteau vorbi românește, din comuna bulgarizată *Barovița*, că s'ar fi întâmplat cu comunele odată românești, dar astăzi complet bulgarizate: *Ccinsco*, *Leascova*, *Cornișor* (pe carta statului major austriac «Gornișor») și *Sirminina*.

Acești Români refugiați rămăneau în comunele bulgărești câte 40 și 50 de ani, și numai după aceasta se reîntorceau la căminurile lor, însă deastădată numai ca iobagi, ca să le lucreze Turcilor țarinile lor hrăpite. În afară de aceasta, acești Români veniau cu feciorii lor însurați cu bulgăroaice, care aduceau, împreună cu limba, și obiceiurile bulgărești. Aceste femei care nu știau și nu voiau să vorbească românește, au introdus limba bulgară, cu timpul, în așa măsură, încât după puțină vreme, satele în chestiune trebuia să se bulgarizeze. Așa s'a întâmplat cu comunele citate mai sus; astăzi doar tipul locuitorilor acelor comune ne mai arată că odată ei au fost Români.

Românii care au rezistat mai mult atacurile turcești, și nu s'au refugiat decât în foarte puțin număr din comunele lor în care se găsesc astăzi, sunt aceia care și-au păstrat încă până în zilele noastre graiul românesc. Dintre comunele românești, singurul centru care a adus lupte în contra prigonitorilor, numai cu o sută de ani și mai bine înainte, până când numai la urmă de tot, în niște împrejurări cu totul grele, a trebuit să se închine, de bună voie, chesegiului bei din *Ienige*, *Ah-med-Aga*, este comuna, despre care vom vorbi în cele ce urmează, *Oșani*.

Comuna Oșani, face parte din ținutul deluros al Meglenului. Cu toate acestea, întrucât este așezată în partea de Vest a câmpiei

Caragiova, ea iese oarecum în afară din această regiune. Așezată pe un deal brăzdat de mulțime de ape curgătoare, în fața ei se desface o priveștiște dintre cele mai frumoase, mai ales că la o distanță nu prea depărtată se ridică muntele *Zona*, la poalele căruia se întinde orașul Nânta ¹⁾.

Din cele ce am putut afla din gura bătrânilor din această comună, și Oșani eră, pe vremuri, o alcătuire din șapte sate: *Codru-Negru*, *Izvoară*, *Elașnița*, *Bolovan*, *Răsădiști*, *Seliști* și *Cremjat*. La început, locuitorii acestor comune nu cam trăiau în armonie. Mai târziu, după turcirea Nântenilor, temându-se ca să nu fie atacați și ei, au lăsat vrajbele la o parte, și s'au unit cu toții, formând o singură comună. Și deoarece, după reunirea lor la un loc, le-a mers mai bine, s'au gândit să dea comunei un nume, care să pomenească despre acest eveniment. De sigur că pentru aceasta nici nu se găsiă cuvânt mai potrivit decât turcescul «hoș», care însemnează «bine». Așadar, din *hoș* au făcut un «Hoșani», din care astăzi a rămas «Oșani». Aceasta, în ce privește origina numelui, după etimologia bătrânilor din această comună.

Întreaga comună este împărțită în unsprezece mahalale, cu 262 de case, în care se adăpostesc 2320 de locuitori.

În comună sunt două biserici: «Sfântul Niculae», în cari se slujiă înainte de războiul balcanic în grecește, și «Sfânta Maria» în care se slujiă românește. În prima mea călătorie se află în Oșani numai școală românească; toți copiii învățau carte românească și eră o plăcere să vezi în fundul munților Caragiovei, ieșind copii din școală cu cărți românești și recitând chiar pe drum poezii românești. Astăzi lucrurile s'au schimbat cu desăvârșire. Dascălii greci au alungat limba română din școală, și copiii Oșeniților sunt nevoiți să învețe grecește.

În afară de cele două biserici, în Oșani, se mai găsește și un metoh, dependent de mănăstirea Stavronichita din Sf. Munte. Acest metoh în care se află evanghelia cu datele despre care am vorbit mai sus, înainte de închinarea comunei chesegiului turc Ahmed-aga din Ienige, eră o casă particulară a unui Român care, rămânând fără copii, a dăruit-o acelei mănăstiri. De atunci și până mai înainte de marele războiu, se găsiă în acest metoh un ieromonah din Sf. Munte, care făcea pe duhovnicul pentru toate comunele românești.

În partea nord-estică a comunei, la o depărtare de unsfert de oră, se găsește mănăstirea «Sfântul Arhanghel Mihail». Este zidită pe o ridicătură de deal, și în fața ei se lasă o pădure de stejari, care ajunge aproape de comuna *Birislav*. Mănăstirea are o pozițiune dintre cele mai frumoase; iar pădurea legănată de adierea vântului din spre răsărit, este singurul colț în care călătorul își mai uită că se găsește în munții sălbatici și în văile prăpăstioase din Meglen.

La mănăstirea aceasta se ținea pe vremuri, în ziua de 6 Septemvrie, bâlciu mare. Toate satele din împrejurimi veniau la acest bâlciu care

¹⁾ Numele de munte *Dzâna* apare și la Aromâni în Pind, aproape de satul Ameru. Există și vârful *Tșuca-Dzâna*.

țineau mai multe zile de arândul. Și deși petrecerile se făceau în curtea și cerdacurile mănăstirii, nu de puține ori asistau la ele și Nânteni, obișnuiți încă pe când erau creștini să vină la o astfel de sărbătoare.

De mănăstirea aceasta se leagă foarte multe amintiri din luptele Oșeniților duse în contra Turcilor și Nântenilor, pentru apărarea neatrănării lor în administrație, neatrănare moștenită încă înainte de venirea Turcilor în Europa. Și fiindcă închinarea comunei nu datează decât de un veac și mai bine, nu voi trece la celelalte comune, până când nu voi arăta, pe scurt și cu caracterul informativ al unei simple tradiții cari nu trebuie să se piardă, tot ceea ce am aflat de la bătrâni care își aduceau aminte de spusele părinților și străbunilor lor, cu privire la felul cum această comună a știut să-și păstreze neatrănarea, vreme mai îndelungată decât celelalte comune, și împrejurările în care a trebuit să capituleze, cerând apărarea beifului din Ienige, Ahmed-aga-Chesegi, în schimbul închinării.

După trecerea definitivă a Nântenilor la islamism; comunele românești, ca să scape de prigonirile acestora, au fost nevoite a trece sub protecția unui bei din vremurile acelea. Acesta își luă asupra-și apărarea comunei, care deveni proprietatea lui; în schimb, locuitorii comunei se obligau să plătească, anual, o dare în natură, constând din cereale, lână, unt, ouă ș. a. Dintre acestea numai comuna Oșani nu s'a închinat prea de timpuriu și a rezistat, după cum am spus, mai multă vreme.

Pe atunci comuna era apărată de un căpitan a cărui faimă ajunsese până la Salonic. Autoritățile din Ienige, de care depindea Oșani, nu vedeau cu ochi buni rezistența și bravura Oșeniților, de aceea au pus ca premiu o sumă de bani pentru acela care va izbuti să-le aducă capul la Ienige.

A trecut multă vreme și nimeni n'a putut să se învrednicească pentru obținerea acestui premiu. Mai târziu, un Nântean a recurs la o înșelătorie ca să poată pune mâna pe căpitan. El a omorât mai întâiu, cu cunoștința autorităților din Ienige, doi pomaci, vrăjmași de moarte ai Oșeniților. După săvârșirea crimei s'a refugiat la Oșani, rugând pe căpitanul comunei să-l primească sub ocrotirea lui. Acesta, fără să știe ce-l așteaptă și ținând seamă de faptul că Nânteanul ucisese pe doi din vrăjmașii lui, îl primi și cu timpul ajunsese prietenul său nedespărțit. Dar nu trecu multă vreme și, într-o seară, pe când amândoi se întorceau acasă de la o petrecere, Nânteanul profitând de faptul că căpitanul era amețit de băutură, l-a ucis și în aceeași noapte i-a dus capul la Ienige. Cu moartea căpitanului, Oșeniții pierdeau pe unul dintre apărătorii lor cei mai aprigi. Deacum înainte atacurile Nântenilor uniți cu Pomacii din Caragiova se repetau mai des, până când, Oșeniții ne mai putând răbdă relele ce le pricinuiau, s'au hotărât să-și răsbune. Momentul cel mai nimerit pentru aceasta era ziua de Sfântul Mihail din același an.

În această zi, pe lângă familiile Românilor din Oșani și din celelalte comune românești, mai veniseră la mănăstirea Sfântul Arhanghel Mihail încă vreo doisprezece Nânteni. Oșeniții i-au primit bine, dându-le de mâncare și găzduindu-i în camerile cele mai bune. În spre seară, s'a iscat o mică neînțelegere între aceștia și câțiva Oșeniți, neînțelegere care a degenerat în ceartă și în cari Nântenii au omorât un Român. Oșeniții, bănuind că aceasta este numai o cursă, au sărit asupra Nântenilor și, după o luptă de o jumătate de oră, toți Nântenii au fost uciși, parte în curtea mănăstirii, parte, și mai ales aceia cari scăpaseră afară, la localitatea numită *Ropa di Buduv-lachi*, acolo unde începe coborișul în drumul spre Birislav.

După aceasta, toți Românii au plecat prin comunele lor, iar cei din Oșani știind ce-i așteaptă, s'au dus și mai repede ca să ocupe întăririle în comună.

Nântenii din oraș, cum au luat de veste despre groaznicul măcel de la mănăstire, a doua zi s'au sculat cu mic cu mare înarmați până în dinți și cu Hogeaa-arap în frunte au pornit spre Oșani. Îndată ce au ajuns aproape de comună, s'au îndreptat mai întâiu în partea numită *Valea di umă*. Aci s'a dat prima luptă, în care Nântenii au pierdut aproape jumătate din ai lor. A doua zi, pierzând și pe Hogeaa-arap, au fost puși pe fugă și o bună parte dintr'înșii uciși la *Ceșma-albă*, aproape de Nânta. Când am trecut pe acolo spre a mă duce la Nânta, și am întrebat pe chirigiul meu Trifon din Cupa, ca să-mi spună ce sunt pietrele acelea așezate în formă de morminte turcești, «sa groburli lu nântenil' tăltșoț di ușinețil'» mi-a răspuns băiatul.

Izbânda Oșeniților băgase spaimă în Turcii din împrejurimi. Eră singurul sat din tot ținutul Meglenului către care erau îndreptate zi și noapte privirile Coniarilor, Pomacilor, dar mai ales ale Nântenilor. Și cu toate că în același an s'au făcut mai multe încercări ca să-i surprindă, noaptea, pe nepregătite, Oșeniții nu s'au lăsat și au continuat să înfrângă orice lovitură venită din partea lor. Dacă cu toate acestea, mai târziu, a trebuit să împărtășească și ei soarta celorlalte comune închinete, aceasta au făcut-o siliți de alte împrejurări.

Cu o sută de ani și mai bine înainte, comuna Oșanii ducea lipsă de apă. Apa de astăzi de la cele «șapte fântoș» a fost adusă mai târziu de la «Șoputu popăl'ă» (fântâna popii), un izvor din mijlocul drumului ce duce la Leascova. Fiindcă pe atunci când voiau să aducă apa în sat, le lipsiau banii pentru cheltuelile de transport, Oșeniții se împrumutaseră cu zece pungi (o pungă eră de 500 de piaștri), adică cincizeci de lire turcești, de la un oarecare Nântean Șunia-aga, cu jurământ ca să-i înapoeze banii cu dobânda cuvenită după un răstimp de cinci ani. Cum însă acest împrumut fusese făcut cu un an înainte de cele întâmplare la mănăstirea Sf. Mihail, după aceasta Șunia-aga împins de Nânteni, n'a mai vroit să aștepte termenul stabilit, și amenință pe Oșeniți cu distrugerea comunei, dacă nu-i vor înapoia imediat suma împrumutată. În împrejurările acelea, Oșeniții fiind lipsiți de

bani și pândiți la orice moment spre a fi atacați, au preferit să închine comuna unui bei din apropiere, decât să cadă în mâinile vrăjmașilor lor de moarte.

Pe atunci trăia în Ienige-Vardar, în apropierea căruia se găsesc ruinele orașului Pela, un oarecare *Ahmed-aga* din generația faimosului *Gazi Evrenos-bei*. Acest *Ahmed-aga* împreună cu fiul său *Iusuf-pașa* erau pentru Ienige și întregul vilayet Salonic, aproape ceeace *Ali-pașa* era pentru Albanezi. Mai toate satele din Ienige erau ale lui. Cum i se închină un sat, puneă teleal ca să vestească prin comunele turcești supunerea satului, și nimeni nu mai cuteză să se atingă de locuitorii comunei închinată.

Oșeniții hotărâți să-și închine comuna, au trimis o delegațiune de doisprezece inși la *Ahmed-aga*, supranumit și «chesegiul» pentru cruzimea lui și spaima ce băgase în oameni. La început, el n'a vroit să primească închinarea, din cauză că comuna era prea muntoasă, și, în afară de aceasta, era și cam departe de Ienige. Numai după insistențele puse pe lângă soția acestuia, care era o creștină, ei au reușit să obțină protecția și apărarea lui.

După aceasta, *Ahmed-aga* a pus pe Oșeniți să-și aleagă un conducător mai voinic, care să se ocupe cu siguranța și apărarea comunei. Pe urmă, a pus teleal ca să anunțe în Caragiova supunerea satului, amenințând că oricare se va atinge de Oșani fără știrea lui, va trebui să dea seama înaintea lui. Deasemenea și chestiunea împrumutului făcut la Șunia-aga a fost regulată cât se poate de repede. Pe acesta l-a chemat într'o zi la el acasă și, cinstindu-l cu o cafea — după obiceiul turcesc — în care însă avusese grijă să pună puțină otravă, s'a achitat repede de datoria comunei.

Obligațiunile unui sat închinat nu erau grele. La început, ele constau dintr'o dare mică în natură, ca un fel de dar adus în ziua de *Bairam*, sau într'o altă zi de sărbătoare mare. Mai târziu, ea s'a schimbat într'o datorie cronică, iar în urmă de tot, ajunsese un fel de tribut anual. După moartea lui *Ahmed-aga*, comuna Oșani fu moștenită de către fiul său *Iusuf-pașa*. Mai târziu, de către fiul acestuia *Haki-bei*, și numai după moartea acestuia, femeia lui o dăruî unui nepot al ei *Ismail-bei*. Acesta, ca să scape de un asemenea dar greu de administrat, vându comuna fostului valiu din Bitolia dinainte de războiul balcanic, *Zihni-pașa*, în a cărei stăpânire se găsește și azi.

Oșeniții, închinând comuna, și-au păstrat pentru ei mănăstirea Sf. Mihail împreună cu pământurile și cu pădurea din apropiere, având o întindere de opt sute de pogoane, cuprinse în hotarele următoare: *Oarur*, *Puntea-popăl'ă*, *Bătoan'ă*, *Puntea-di-padă*, *Rqul Urei*, *Valea-di-n'ari* și *Drumu-di-Urtie*. Mănăstirea a fost zidită din nou în 1857. Vechea mănăstire fusese arsă de Nânteni după ultima ciocnire a Oșeniților cu ei, cam pe la 1790. Se știe cu siguranță că de la arderea mănăstirii până la zidirea ei din nou, au trecut 67 de ani. Cum mănăstirea fusese zidită la 1857, scăzând din aceștia cei 67 ani ce trecuseră

de la arderea mănăstirii vechi până la clădirea celei noi, obținem anul 1790, anul când a fost arsă vechea mănăstire.

După Oșani, comuna care face parte din ținutul Meglenului este *Birislav* (Birislau).

Este un mic cătun așezat la Nord-vest de Oșani, la o depărtare de vreo 4—5 km., situat la poalele nordice ale muntelui Paic, între râurile *Uscai* și *Valea-mari*. El este închinat la mai mulți stăpâni Nânteni, care se poartă foarte neomenos cu bieții Români. În urmă de tot, înainte de războiul balcanic, mulți Birislăveni și-au răscumpărat casele și țarinile lor.

Despre originea acestui cătun, se spune că el este mai nou decât toate celelalte. La început, Românii erau stabiliți în localitatea cunoscută sub numele de *Țitati*, care se află situată deasupra cătunului, la o depărtare de două mii de metri. În această localitate, se găsesc, de fapt, ruine și alte rămășițe, din care nu se poate afla cu siguranță, numele orașului care a existat odată.

Intregul cătun nu cuprinde mai mult de 60 de case, cu un număr de cel mult 500 de locuitori.

Ceva mai în spre nord de Birislav și la o depărtare numai de trei km. se găsește a treia comună, afară de Nânta, situată în Caragiova, numită *Lugunța* (sau *Lundzin'*). Ea se află așezată pe coastele muntelui cu același nume, între râurile *Valea-mică* și *Valea-mari*.

Ca și Birislav, tot așa și Lugunța, pe vremuri, eră situată ceva mai sus, formând o alcătuire din trei cătune așezate unul lângă altul: *Lescova*, *Letnița* și *Lugunța*. Mai târziu, unindu-se ele la un loc, probabil tot de teama Turcilor, a fost închinată unui bei, al cărui nume nu se cunoaște. Atâta se știe că, cu câteva decenii înainte, comuna eră moșia unui oarecare *Rifat-bei*, care o moștenise de la părinți. Acesta, mai pe urmă, a vândut-o bancherului ovreu din Salonic, *Saul Modiano*. În vremea primei mele călătorii (1909), ea se găsea în stăpânirea unui Turc coniar din *Maiadâ* de lângă Ghevgheli, al cărui nume mi-a scăpat. Mai târziu, cea mai mare parte a locuitorilor și-a răscumpărat casele și țarinile lor, așa că, acum, trei sferturi din comună este proprietatea Românilor. Ca mai în toate comunele mai mari, și în Lugunța, se găsesc câteva case turcești ajunse în mâna Românilor, în care locuiau odată Turci coniași, cu scopul ca să îndemne pe Români să treacă la islamism.

În Lugunța sunt două biserici: «Džoasa-băsearică» care este aproape pe jumătate clădită în pământ, din cauza vechimii și mai ales a râului care inundă în fiecare an, și «Sfeti Nicola» mult mai frumoasă decât cea dintâiu. În timpul călătoriei mele, în cea dintâiu se slujiă în românește, iar în a doua în grecește. După un an, când în toate satele din Meglen, nu existau decât școli și biserici românești, Românii au reușit să officieze slujba bisericească în românește și în «Sfeti Nicola».

Numărul caselor nu trece peste 135, cu 1350 locuitori.

Atât țarinile comunei Birislav cât și acelea ale Lugunței sunt foarte fertile. Numai că în timpul secerișului vântul ce suflă din spre Zona, numit «boari», le pricinuește mari pierderi.

În partea din spre răsărit și mai spre miazănoapte de Lugunța se află *Huma*.

Această comună este relativ nouă, căci după spusa bătrânilor, locuitorii din Huma sunt veniți din *Cătuniști*, o localitate în ruine, situată în valea dintre *Coinsco* și *Huma*.

Întreaga comună se împarte în șase mahalale, purtând numele frunțașilor din comună. Este o biserică frumoasă «Stăvineri» împodobită cu icoane foarte bine zugrăvite.

Comuna este proprietatea locuitorilor. Cu toate acestea, și ea a fost închinată unui bei turc, care a lăsat-o moștenire lui *Hagi-Suleiman-bei*. Acesta a vândut-o la niște Turci din Maiada: *Șotle-Hasan* și *Zadre Ahmed*, de la care apoi și-au răscumpărat-o locuitorii.

În urmă de tot, Românii din Huma și-au clădit și un local de școală în care se învță românește. Din nenorocire, comuna căzând în stăpânirea Sârbilor, limba română a fost exclusă din școală, spre a introduce limba sârbă.

Numărul locuitorilor este de vreo 800—900.

Dintre toate comunele românești, afară de Nânta, cea mai mare este *Liumnița*. Numără aproape 340 de case cu 3000 locuitori. Este așezată în partea de apus a orașului Ghevghel, la o depărtare de 15 km., aproape trei ore drum călare.

Împrejurul acestei comune se ridică dealuri înalte formând un fel de întărituri naturale și acoperite în cea mai mare parte cu păduri de castani, nuci și fagi. O bună parte din aceste dealuri sunt semănate cu vii și cu tot felul de cereale.

Judecând după localitățile în ruine care se găsesc împrejurul comunei, ca *Țitati*, *Curuna*, *Ștur*, ea pare a fi fost alcătuită, pe vremuri, din mai multe cătune. Mai târziu, locuitorii acestor cătune s'au unit la un loc, ca să se poată apăra mai bine împotriva Turcilor. Ea n'a fost niciodată moșia unui bei. Abia pe la 1850 un Turc adus de către Liumniceni ca să-i păzească, acesta, după ce a împrumutat cu sume mici pe mai mulți locuitori săraci, care n'au putut să-i înapoeze banii, a ridicat pretenții asupra comunei întregi. După o judecată de zece ani pe la tribunalele turcești, Liumnicienii au avut câștig de cauză și au rămas proprietarii comunei.

Românii din Liumnița se deosebesc de ceilalți prin înfățișarea lor. Privirea ochilor stinsă și umerii obrazului ridicați se observă mai ales la o bună parte dintre Liumniceni.

În partea de Sud a acestei comune și la o depărtare numai de 6 km. se află comuna *Cupa*.

Această comună este așezată pe niște dealuri cu ridicături foarte ne regulate. În apropierea ei se găsește o localitate numită *Cupa-veac'le*. Se crede că la început comuna a fost în această localitate, și numai mai târziu locuitorii ei au venit în Cupa. Numărul locuitorilor nu este mai mare ca 900.

Ea are, în timpul călătoriei mele, o singură biserică de scânduri «Stămăria», care după un an a ars.

Comuna era pe vremuri proprietatea acelorași bei de care ținea și Oșani. Cu vreo 45 de ani mai înainte, locuitorii s'au încercat să-și răscumpere comuna și astăzi ea este proprietatea lor.

La o depărtare de patru ore călare, vreo 18 până la 20 km. distanță de Liumnița, în spre Sud, se află comuna *Țârnareca*. Inconjurată de dealuri acoperite cu pomi roditori și străbătută de mai multe ape, comuna, pe din afară, prezintă o înfățișare din cele mai atrăgătoare. De altfel, și în interiorul ei, ea se deosebește aproape peste tot de celelalte comune prin casele ei, mai toate cu un cat, prin străzile mai curate și prin înfățișarea locuitorilor mai înaintată. În această comună un străin poate fi găzduit ca în comunele aromânești. În fiecare locuință, chiar și la locuitorii cei mai săraci, am găsit, în afară de încăperile de trebuință pentru familie, și o cameră pentru primirea oaspeților. Deasemenea curățenia, în casă, este mult mai mare decât aiurea. În prima mea călătorie, sosind în comună, într-o zi de sărbătoare, toată lumea era strânsă în biserica românească, în care părintele Dimitrie Bobescu, un mare patriot aromân din Perlepe, făcea slujba bisericească. Toți sătenii, bărbați cu femei și copii erau curat îmbrăcați. De altfel, această deosebire a Românilor din Țârnareca de ceilalți Meglenoromâni, ajunge până și în graiul lor. După cum se va vedea în partea a doua a acestei lucrări, limba vorbită în această comună se deosebește de aceea din celelalte comune, atât prin unele particularități caracteristice ale ei, cât mai ales printr-o puternică influență venită din partea dialectului aromânesc.

Comuna fiind situată în apropierea localității *Livădz*, despre care se va vorbi mai jos, locuitorii ei sunt singurii dintre Meglenoromâni care vin în contact cu Aromânii grămosteni din *Livădz*. Din acest contact Românii din Țârnareca s'au ales cu un mare câștig în ce privește gospodăria și viața din casă. Dealtfel, din câte am putut observa, ei sunt singurii dintre Meglenoromâni care se încuscesc cu Aromânii din *Livădz*, luând fete dela aceștia.

Comuna este proprietatea Românilor. Toți sunt cu stare, ocupându-se cu cultivarea gogoșilor de mătasă.

Numărul locuitorilor este de 800. În prima mea călătorie, cei mai mulți erau pentru școala și biserica românească; mai târziu ei au fost nevoiți să se retragă din cauza prigonirilor din partea autorităților grecești, și astăzi, în Țârnareca, nu există decât școli și biserici grecești.

La o depărtare numai de 4—5 km. de Țârnareca, se află situată comuna aproape bulgarizată *Barovița*. Așezată între niște dealuri, Barovița se înfățișează sub acelaș aspect sălbatic și sărăcăcios ca și Cupa. Mai ales după ce cineva a părăsit Țârnareca, întreaga comună, cu case și locuitori, cu porturi și obiceiuri pare că nici n'a fost vreodată comună românească.

De oarece în călătoria mea prin Huma nu m'am putut duce și în cele două localități românești, astăzi complet bulgarizate *Coinsco* și *Sirminina*, trecând prin Țârnareca, țineam să mă abat în Barovița, mai ales fiindcă mi se spusese că bătrânii mai vorbesc încă românește. Într'adevăr, în comună n'am auzit decât numai bulgărește, un dialect care se aseamnă cu acela auzit de mine în Gumenge. Numai câțiva bătrâni mai erau cari mai știau românește. Cu doi dintr'înșii, dintre care unul eră în vârstă de 82 de ani, am vorbit și eu împreună cu tovarășul meu de drum G. Cionga, pe atunci revizor al școalelor din vilaetul Salonic. Am observat că graiul din Barovița nu este de loc influențat de dialectul aromân, și se deosebește de acela din Țârnareca, cu toate că comuna se află așezată la o depărtare numai de 4—5 km. de aceasta. Românii din Barovița trebuie să fi vorbit odată aceeaș limbă ca și Românii din Oșani. M'am interesat să văd dacă se găsește vreo femeie bătrână care mai poate vorbi românește, căci speram să descopăr unele particularități proprii acestei comune. Din nenorocire nu s'a putut găsi nici una. De geaba am căutat, vorbind cu unele femei mai în vârstă, ca să prind vreo formă românească în limba bulgară, rămășiță din limba română pe care au vorbit-o altădată. Nici o urmă; ele vorbeau o bulgărească ca orice bulgăroaică din acele regiuni.

De oarece în Țârnareca întâlnisem un Aromân grămustean care mi-a povestit multe minunății despre comuna lor Livădz, ajungând la Barovița, am trecut la singura comună aromânească așezată în apropiere de comunele meglenoromâne.

Livădz se află așezată pe înălțimile muntelui *Paic*, la o depărtare de 16 km. de comuna Barovița. Pozițiunea satului este dintre cele mai frumoase. Situată la o înălțime de 1254 m. deasupra nivelului mării, pe o pajiște întinsă, loc bun pentru pășunatul vitelor, ea se întinde frumos, ca un mic orașel, pe o ridicătură în forma unui amfiteatru, având în față un șes întins de o lungime de cel puțin de 3—4 km. La capătul acestui șes, în direcția spre miazăzi, se află așezate *Călivele*, o adunătură de mai multe colibe, cari cu una sută patruzeci sau cincizeci de ani înainte, alcătuiau prima așezare a Românilor grămusteni din Livădz în aceste părți.

Deși comuna are un număr de aproape 450—500 de case, toate clădite în piatră și cele mai multe cu un cat, ea nu este așa de veche, după cum pare la prima vedere. Foarte mulți bătrâni, și mai cu seamă o bătrână în vârstă de 97 de ani, își aduceau aminte de primele vremuri de descălecare în aceste părți. După spusa lor, Aromânii din Livădz

sunt cei din urmă Aromâni fugiți din muntele Gramoste, în urma cunoscutelor prigoniri ale tiranului Ali-Pașa. La început se așezaseră numai 25 de familii sub conducerea unui celnic; mai târziu ele au fost urmate de alte familii, și astăzi Livădz se înfățișează ca singura comună, cea mai mare, dintre toate comunele meglenoromâne din acele părți.

Numărul locuitorilor poate fi socotit la cel puțin trei mii. De oarece trecerea mea prin această comună s'a făcut mai mult de curiozitate decât cu scopul ca să studiez limba Aromânilor, în intervalul de una singură zi cât am stat, nu am avut vreme ca să mă ocup și cu numărătoarea Românilor. De altfel, lucrul acesta eră și foarte greu. Și aici nu poți număra pe Aromâni după numărul caselor, cum foarte greșit a procedat Weigand peste tot în Macedonia, Epir, Tesalia și Albania, căci pretutindeni, la Aromâni, atât la cei de la sate cât și la cei din orașe, cât timp trăesc părinții, copiii lor nu se despart de ei, ci stau toți la olaltă, chiar atunci când printre aceștia se găsesc și unii însurați cu copii. Știind toate acestea, am încercat să fac numărătoarea familiei *Nicola Gheorghi*, la care am fost găzduit. *Nicola Gheorghi* are 5 fii însurați, locuind toți în casa părintească alcătuită din opt încăperi, și anume: *Cola*, *Dina*, *Iancu*, *Tușu* și *Steriu*. Toți erau însurați. Vestele se chiamă după numele bărbatilor, cum se obișnuiește pretutindeni la Aromâni: *Ț-al Cola*, *Ț-al Dina*, *Ț-al Iancu*, etc., (adică «acea a lui Cola» etc.). *Cola*, la rândul lui, are 7 copii: *Steriu*, *Maria*, *Lena*, *Cota* etc. *Dina* are tot 7: *Gheorghi*, *Cola*, *Tușu*, *Tașcu*, etc. *Iancu* are numai una singură fată. *Tușu* are trei fete și *Steriu*, cel mai tânăr, însurat abia de câteva luni și în vârstă numai de 17 ani, eră în așteptarea unui moștenitor. Adunați toți la olaltă, ne dau un număr de 25 de inși, având fiecare câte un locșor sub acelaș acoperiș al casei părintești. După această numărătoare a unei singure familii, m'am îndreptat că mi-ar fi trebuit să stau mai multă vreme, ca să fi putut socoti om cu om, câți membri locuiesc într'o casă. Și fiindcă în timpul ce-mi mai rămânea trebuia să mă ocup cu altceva, bătrânul institutor *Dimitrie Canacheu* a fost așa de bun ca să-mi culeagă datele necesare pentru fixarea numărului de locuitori din Livădz. După aceste date, el se ridică la cel indicat mai sus. Weigand, care n'a fost niciodată în această comună, dă numai două mii (cf. *Vlacho-Meglen* p. XXVIII). *Ion Nenitescu*, care i-a făcut numărătoarea din Bitolia, ridică numărul lor la 4300 (cf. *Dela Românii din Turcia Europeană*, p. 410). *P. Papahagi* care, deși n'a fost în această comună, însă s'a interesat, probabil, de la aceiași institutori care mi-au dat informațiuni și mie, dă numai 2500 până la 3000 (cf. *Megleno-Românii* I, 44).

Ca limbă, din câte am putut observa în vorbirea curentă, și din materialul strâns în aceia zi (6 basme și câteva cântece, acestea din urmă îmi erau cunoscute de acasă), Aromânii din Livădz nu se deosebesc de aceia răspândiți în orașele din Nordul Macedoniei: sincopa apare în mult mai mică măsură decât la Aromânii din Pind și la acei

răspândiți în Macedonia, însă originari din Pind. Dintre vocale, e neaccentuat nu trece în i, când se află la sfârșitul cuvintelor: *carte*, *frate* (nu *carti*, *frati*). După *ț* și *dz* apare i ca i: *țin* (teneo), *dzic* (dico), nu însă și după *ș*: *arșine*, *ași* (nu *arșine*, *ași*). Viitorul se formează cu *va sã* (*va s- încredz*, nu *vai lucredz*), deasemenea gen.-dat sg. la substantivele feminine, se declină cu articolul pus în urmă: *featil' ei*, (nu și ali feate) etc.

Ocupațiunea locuitorilor este păstoritul. Livezile întinse care se găsesc împrejurul comunei dau cel mai bun nutreț pentru turmele Aromânilor. Între anii, înainte de războiul balcanic, Românii din Livădz vindeau pe piața Salonicului 100.000 ocale brânză de oaie și 100.000 ocale de cașcaval. Deasemenea untul cel mai bun care se desface pe piața Salonicului este acela din Livădz, pe lângă cantitatea mare de unt care se aduce și din regiunea Veriei. De aceea situația materială a tuturor Românilor din această comună este dintre cele mai bune.

În Livădz există două biserici: una în care se făcea slujba în limba română și alta, care aparține Aromânilor cu sentimente grecești, în care se cetia în grecește. Astăzi, după câte mi s'a spus, toți Românii sunt siliți să învețe numai carte grecească.

În timpul iernii, Aromânii din Livădz pleacă cu turmele în regiuni mai calde; cei mai mulți se așează în satele din împrejurul Salonicului. Fiindcă femeile acestor Aromâni se ocupă cu prelucratură lână, la Salonic există o mică piață, pe o stradă lăaturalnică al marelui bazar, în care, în fiecare zi de târg, Aromâncele din Livădz vin ca să-și vândă tot produsul lor de muncă din timpul iernii, constând din velințe, floate, șaiac și ciorapi.

Ca înfățișare, Aromânii din Livădz, așa cum i-am cunoscut vreme îndelungată la Salonic și i-am văzut și la ei acasă, par piperniciți și mai puțin robuști decât restul Aromânilor. Sunt și printre ei oameni voinici, însă dintre aceștia se găsesc mai rar; cei mai mulți sunt scunzi și supți la față. Cauza acestei degenerări nu mi-am putut-o explica decât numai din faptul că ei se însoară prea de timpuriu. În Livădz băieții se însoară de la 14 și 15 ani. Fetele se mărită ceva mai măricele, de la 17 până la 21 de ani, pentru că altminteri n'ar fi bune de lucru. După câte m'am putut informa la fața locului, însurătoarea băieților așa de timpurie se face doar mai mult pentru ca părinții băiatului să aibă, în casă, un om de lucru mai mult. În intervalul de zece ani cât am funcționat ca director și profesor la școala superioară de comerț a României la Salonic, mi-au trecut mulți elevi originari din Livădz. Că aproape toți îmi veniau logodiți încă din clasa întâi comercială, aceasta nu-mi eră deloc surprinzător, pentru că știam că logodna celor mai mulți se făcea cu prilejul vreunei petreceri între părinți, la un pahar de vin. Dar că printre ei erau unii însurați, aceasta, la început, îmi părea foarte ciudat. Ca să citez un caz concret despre acest fapt, adaug că elevul Mișu Tașcu, s'a înscris în clasa II-a comercială

însurat, având numai vârsta de 14 ani, atunci când directorul care îl înscria, deși ajunsese la vârsta de 30 de ani, nu apucase încă să se însoare.

2. Locuința și viața în familie, credințe și obiceiuri.

Pentru acela care cunoaște locuințele Aromânilor de la țară și știe că cea mai mică se alcătuește din cel puțin 3—4 încăperi, locuința Meglenoromânilor, așa cum se înfățișază sub forma ei mai veche, apare în starea ei aproape primitivă. O singură încăpere având dimensiunea de 7×5 m. și despărțită la mijloc printr'un simplu șanț, slujește de adăpost pentru oamenii din casă, ca și pentru vitele din curte¹⁾. Intre unii și alții nu este nici o despărțitură. Și nici vreo mare deosebire în ceea ce privește mobilierul casei. La dreapta, partea de obicei rezervată pentru adăpostul familiei, în mijlocul peretelui din dreapta se află un cămin (budžac). Dintr'o parte și alta a căminului fiind locul rezervat pentru bătrânii casei sau pentru oaspeți, se află așternut pe jos câte o rogojină sau o velință; încolo nimic. Pe pereți se văd policioare pe cari se pun oale și alte vase de trebuință în casă, cu două trei ferestre mici și fără geamuri. Oamenii dorm pe jos și mănâncă stând turcește tot pe jos, împrejurul unei mese rotunde alcătuită din mai multe scânduri, fără picioare. Alături de această încăpere se află încă una foarte mică numită *cl'eți*, în care se adună lucrurile din casă și tot ceea ce se strânge pentru timpul iernii²⁾.

Înainte a acestor încăperi se află un *tream*, propriu zis spațiul mai larg care se întinde de la ieșirea din casă până la intrarea în curte, sub streșina casei. Acest *tream* slujește în timpul verii ca o a doua cameră, deoarece înăuntru fiind prea cald, oamenii petrec aici în timpul zilei și dorm în timpul nopții. În fața *treamului* se află *triușa*, (cf. arom. *ntră uše* «în fața ușei») curtea dinaintea casei, care la Huma se numește *aric*, (un derivat de la *arie* cu plur. *qrur*), în mijlocul căreia se află un *strejur*, parul de care se leagă caii la treerat.

Locuința astfel alcătuită este făcută din pământ și acoperită cu lespezi de piatră.

Se înțelege că cei mai mulți dintre Meglenoromâni au case cu mai multe încăperi, așa cum am avut prilejul să văd în comunele Oșani Liumnița, Huma și Lugunța; iar în Țárnareca nici nu există locuință ca cea descrisă mai sus. Deasemenea cele mai multe case sunt zidite în piatră. Însă locuința veche, așa cum am văzut-o la Liumnița, Cupa, Birislav, etc., este aceea alcătuită din încăperile despre care a fost vorba.

¹⁾ Și la *Morlachi* vitele se adăpostiau sub același acoperiș. Vezi *Omagiu lui Iorga*, pag. 99.

²⁾ Originea cuvintelor meglenoromâne, despre care va fi vorba în Introducere să se caute în partea gramaticală a acestei lucrări, la pagina indicată în indice.

În ce privește curățenia în casă și peste tot, nici ea nu prea este mare; cu toate acestea, ea variază de la o comună la alta. În comunele Liumnița și Cupa oamenii sunt mai puțin curați, în special copiii sunt cu totul părăsiți în această privință. Mult mai curați se arată locuitorii din Oșani, Lugunța și Huma; iar Țárnareca stă mai presus de toate. Legăturile din urmă ale Românilor din această comună cu Aromânii din Livădz a avut ca urmare o puternică înrăurire în viața de familie.

Ca hrană, Meglenoromânii pot trece printre oamenii cei mai sobri. Baza nutrimntului este pâinea făcută de secară sau mălaiu. Printre mâncări, laptele cu derivatele lui: brânză, urdă, iaurt, etc., ocupă locul de frunte. În afară de acestea, Meglenoromânii mănâncă multe legume. Fiecare casă își are câte o grădiniță frumos cultivată cu tot felul de legume: ceapă, usturoiu, spanac, varză, fasole etc. Carnea se obișnuiește mai rar și mai ales în zilele de sărbătoare. Dar și în privința aceasta întrebuintarea cărnii depinde după comună: în satele mai mari se taie vite și peste săptămână; în cele mai mici abia sâmbătă seara sau în ajunul unei sărbători mai mari. Dintre cărnuri se consumă mai mult carnea de oaie, de capră și, în timpul iernii, de porc. Dealtfel, mai toate casele hrănesc porci pentru trebuințele casei și pentru vânzare. Pe lângă porci, mai fiecare casă ține și câte o vacă două pentru lapte. Acestea, de cele mai multe ori, poartă numele zilei în care au fost fătate: *dumi* și *neșcă* (derivat din *duminească*) se chiamă vaca sau boul fătat *dumineca*; *marta*, *martindă* și *tină*, vaca fătată marția, aceasta se mai chiamă și *marțoșcă*; *mertiși* și *n'ertși* (miercuri); *joică* (joi); *venu* și *vidza*, vaca fătată vinerea ¹⁾.

În afară de mâncări, Meglenoromânii ca și Aromânii, obișnuiesc să prepare și plăcinte. Dintre acestea cea mai obișnuită este *ticuș*, un fel de plăcintă preparată dintr'o singură foaie mai groasă umplută pe deasupra cu lapte și ouă. Este aceeași cu *lăptuca* de la Aromâni. *Codru* este, în genere, plăcinta umplută cu legume (dovleac, urzici, spanac, varză etc.), având la mijloc o gaură pe unde se poate vărsa apa, în timpul când se coace, spre a fierbe legumele. Dintre acest fel de plăcinte se obișnuiesc foarte mult *ticfinca*, plăcintă cu dovleac și *urzinic*, plăcintă cu urzici.

În ce privește băutura, apa, care se întrebuintează așa de puțin la spălatul trupului, ocupă locul de frunte la masă. Nici nu cred să existe vreun colț pe pământ în care băuturile spirtoase să nu aibă nici cea mai mică căutare, ca în comunele românești din Meglen. Deși în cele mai multe comune se cultivă vița de vie, din care se scoate un vin roșu subțire și foarte bun vin de masă, iar din tescuină se prepară și un fel de rachiu ușor, cu toate acestea, atât vinul cât și rachiuul se

¹⁾ Aceste numiri se întâlnesc și la Dacoromâni (Damé, *Terminologia Română* p. 29; Iosef Popovici, *Die Dialekte der Munteni u. Pădureni in Hunyader Komitat*, Halle a. d. S. p. 93.

prepară numai spre vânzare. Lumea bea numai apă, așa după cum se obișnuiește, în cea mai mare parte, și la Aromâni.

Portul Meglenoromânilor se deosebește de acela al Aromânilor și se aseamănă mai mult cu portul Bulgarilor din Caragiova, fără însă să fie acelaș.

La bărbați portul constă dintr'o cămașă lungă care ajunge până la genunchi. În timpul iernii se poartă sub cămașă și o flanelă groasă de lână lucrată acasă. Peste cămașă se poartă un fel de jiletcă sau pieptar, fără mâneci și desfăcută bine în partea de dinainte, în forma unei *fermened*, brodată pe la margini cu găitan, alb, negru sau roșu. La mijloc se încing cu un brâu de lână de culoare închisă. Peste pieptar se poartă, când este mai răcoare, și o sarică neagră numită *sucardi*; alții mai bătrâni poartă și un fel de dulamă mai lungă, tot de lână, numită *cupăran*. La picioare, în timpul verii, cei mai mulți poartă numai izmene, făcute din aceeaș pânză ca și cămașa. Copiii încep să poarte izmene abia de la vârsta de 5 ani. Prima pereche de izmene o primește copilul de la moașa. Aceasta, după ce i le coase, merge sub un gutui, într'o anumită zi din săptămână (lunia sau joia) și-i trece brăcinarul prin îndoitura de sus a izmenelor, după aceea i le aduce acasă. Alții poartă peste izmene și un fel de nădragi numiți *brivinec* (binivrec, birnivec, bruvinec, bărnăvrec) răspândiți în tot Balcanul și cunoscuți și sub numele de *betși*. Când acestea din urmă sunt împletite din lână, nu din *șaic*, atunci poartă numele de *dziuri*. De la genunchi în jos se poartă cioareci, iar pe picior ciorapi de casă și ghetesau opinci. Descult nu umblă nimeni nici în timpul verii.

Pe cămașă nu se vede nici un fel de broderie pe la mâneci sau în partea de jos, nici măcar când lumea este îmbrăcată în haine de sărbătoare. În cazul acesta, bărbații poartă cel mult un *džibădan* peste cămașă, așa cum am văzut că poartă și Românii din Nânta.

La femei îmbrăcămintea este ceva mai împodobită.

În zile de sărbătoare fetele poartă pe cap un fel de disc mic, potrivit după mărimea capului, care este de cele mai multe ori de argint sau de metal amestecat, numit *tas* sau *tipiloc* și susținut de un *burghic* sau *ac*. La marginea de dinaintea tipilocului se înșiră unul sau două rânduri de bani de argint, așezați bine unul lângă altul, așa încât marginea de jos să ajungă până la frunte. Dedesubtul tepilocului, părul de dinainte se lasă în şuvițe numite *pirușani*, dintr'o parte și alta a frunții, cadrând frumos cu ochii și sprâncenele, apoi se trece după urechi. La spate părul se lasă împletit în cosițe dintre care, împletitura cea mai deasă este în *măsor*; la cele mai tinere părul cade și neîmpletit. Cele mai multe poartă și flori pe cap, pe lângă urechi, iar de urechi atârnă, la unele, *minghiș* «cercei» de *răzint* «argint», legați unul de altul, pe după cap, cu o ață de fir sau de argint numită *minghișarnic*. Cu acestea se completează, la fete, întreaga coafură a capului.

Femeile, și în special cele mai bătrâne, în locul discului, poartă pe cap o bucată de postav, de cele mai multe ori brodată sau chiar înși-

rată cu bani de argint, care se cheamă *chiluvet*. Peste chiluvet se purtă odată un fel de perucă numită *trapnă*. Atât chiluvetul cât și trapnaua se poartă și de către Bulgarii din Meglen, de unde au pătruns la Meglenoromâni. După cele ce mi s'au spus, azi cuvântul trapnă se mai întrebuițează în zicătoarea: «cari poartă trapnă la mul'ari, curçon si'mpartă di fraț» din care reiese că *trapnă* a fost odată una dintre podoabele de cap cele mai alese. Acele dintre femei cari nu poartă chiluvet, se învelesc pe cap cu basmale colorate numite *șămii*. Bătrânele își înfășoară capul într'o broboadă sau ștergar numit *bul'că*.

Pe trup se poartă cămașă. Mânecele precum și marginile de jos ale cămeșii sunt brodate cu fir de lână colorată în galben sau în roșu. Aceste broderii sunt aproape la fel cu acelea care se observă la portul femeiescal Bulgăroaicelor din Nordul Macedoniei. Ele sunt așa de dese și strânse una lângă alta încât, mai deloc nu se vede pânza. Deaceia întreaga lucrătură, atât de pe mâneci cât și de pe marginea cămeșii, pare mai mult o bandă multicoloră cu desenhuri bine distincte aplicate pe cămașă. Desenurile de pe cămașă poartă mai multe numiri, după imaginea ce reprezintă: *tșarcu-cu-runc* este după lămuririle ce mi-a dat o slujnică ce am avut din Liumnița (Sulta), o roțiță cu mai multe rânduri de cusături rari; roțița cu un rând se cheamă *tșarcu cu un urdini*, cu două *cu doi urdin* etc.; *trăcol* «cerculeț», *budimeancă* în felul floarei cunoscută cu acelaș nume; *tșopcă* cusătură în zig-zag; *bobcă* punctulețe mici și mai mari; *tșireășchi* desemn în forma ci-reșii cu cusătură roșie; *steali* figuri în forma stelei; *șistac* cerculeț de mărimea banului turcesc de zece parale. Sunt unele broderii care poartă numele acelora care le-au făcut pentru întâia dată, sau după comunele de unde au fost împrumutate: *Sultă'l ă* (Sulta), *Menal' ă* (Mena), *Mușal' ă* (Mușa), *Nanal' ă* (Nana), etc.

Peste cămașă se poartă un pieptar făcut din postav negru, deschis pe dinainte și strâns numai într'un loc pe sub sine, cu un fel de agrafă de forma unei scoici rotunde, numită *coptși-cu-chiustecur*. La fetele îmbrăcate în haine de sărbătoare tot pieptul le este acoperit cu salbe de bani de argint și mai ales cu mai multe șire de mărgelale albe și de toate colorile, între care *chiusteca*, un fel de medalion de formă pătrată nu lipsește. Aceste șire ajung la unele până aproape de paftalele (două sau de obicei trei la număr) care le acopere, pe dinainte, brâul de lână cu care sunt încinse la mijloc. Paftalele se cheamă *plotș* și fiecare cântărește până la jumătate de chilogram. Sunt unele paftale și mai mici care se cheamă *tucçi*. Dedesubtul paftalelor atârână *prigatșu*, un fel de șorț scurt până aproape de genunchi, și tare ca scoarța, din cauza broderiilor care îl acopere peste tot.

Pe picioare se poartă, iarna ca și vara, ciorapi de lână groasă, chendisiți cu tot felul de figuri, între cari acele cu *crivul' fi*, un fel de cusătură în linie îndoită, cu *uocl'u-pul' cal' ă* «ochiul puichiș»; cu *chișur* «cu colțuri», cu *prisurnicu* în felul prescurii, cu *broaști* «broaște» etc.,

sunt cele mai căutate. Peste ciorapi se poartă ghetе numai în zile de sărbătoare; în zile de lucru, vara, se umblă desculț.

Femeile poartă peste cămașă un *antiriu* dintr'un fel de pânză vărgată, de culoare închisă. Peste antiriu poartă un *zăbun* din șaiac gros, negru. În afară de acestea, se mai îmbracă și cu o haină mai lungă ajungând până la glezne, numită *săghiiă* și una alta *ronză*. Izmele sunt necunoscute la fete ca și la femei. În timpul iernii cojocul este nelipsit.

Se înțelege că, întocmai ca și la locuință, portul descris mai sus, este acela pe care îl cunosc toți Meglenoromânii și, în mare parte, îl și poartă. Că în afară de acest port mai sunt bărbați care umblă în mintean și nădragi mai largi, iar pe deasupra mai poartă și un surtuc lung până la genunchi în formă de pardesiu, și dintre femei care se poartă numai în rochie, cu tot felul de năframe albe și colorate legate la cap, aceasta se poate înțelege ușor, dacă ținem seama de faptul că mai de mult moda a început să pătrundă și în Meglen. În privința aceasta Românii din Țárnareca, atât femeile, care poartă numai rochiile, cât și bărbații, după port, nici nu se cunosc că sunt Meglenoromâni.

Ca înfățișare, Meglenoromânii arată oameni bine făcuți, de statură mijlocie și cu culoarea feții mai mult blond-închisă decât brună. Numai privirea le este puțin stinsă și, prin aceasta ca și prin celelalte particularități ce am văzut la descrierea Nănteanului, se deosebesc de Aromâni, cari par mult mai vioi și cu mișcări mai libere. În schimb, toți sunt oameni mult mai inteligenți decât se arată după înfățișare. Aceasta am putut-o constata și la școala comercială, unde anual aveam un număr de 15—20 de elevi megleniți. Aproape toți erau printre cei mai buni din clasă.

În ce privește sănătatea, mai toți arată bine, deși muncesc prea mult și întreținerea lor nu este dintre cele mai bune. La aceasta contribuie, de sigur, și clima excelentă dintr'o regiune, cum este partea muntoasă ocupată de Români, plină de o vegetațiune exuberantă și străbătută de atâtea ape cari țâșnesc din toate colțurile.

Dintre boli, *frigurile* sunt cele mai răspândite. Dealtfel, lumea se îngrijește prea puțin pentru vindecarea lor. Medicii lipsesc; în schimb babele îi înlocuiesc cum se pricep mai bine. Dacă îl mușcă pe cineva un șarpe, baba îi pune o broască vie pe rană, ținând-o până când îi dispare umflătura. Dacă se vindecă, bine; de nu, *șai fu nărăntșătura* (așa îi fu ursita). Tot așa când cineva este mușcat de câine. Baba îi spală mai întâiu rana cu rachiou, după aceea îi presară pe deasupra un strat de piper roșu, până când rana nu se mai vede, și gata. Mai greu merge cu turbarea. Leacul turbării constă din lucruri sfinte. Dacă nici acestea nu-i ajută, atunci *șai fu pisăit si moară* (i-a fost scris să moară). Pentru turbare se ia, «lemn tșistit» (lemn sfintit), adică lemn

din crucea pe care a fost răstignit Christos (bulgărește: *česno-dărvo*) se face o prescură în care s'a pus din acest lemn sfânt și se duce la biserică. Bolnavul se vindecă numai decăt, afară numai dacă omul a fost prea păcătos și *Domnu nu va si jută* (Dumnezeu nu vrea să ajute), sau a fost prea bun și *Domnu la vicăstasi* (Dumnezeu îl chiamă în cer).

Mari ravagii face *deochiul*. Dacă, peste zi, a dormit vreun băiat sau vreb fată afară, în curte, și s'a deșteptat cu dureri de cap sau cu călduri, de sigur că au fost deochiați. Copiii mai mici cari nu știu să spună ce-i doare, chiar atunci când suferă de friguri, de gălbenare, de diaree sau de orice altă boală bine cunoscută, sunt victima deochiului. De aceea pruncii, până când încep să umble, nu prea se scot afară, ca să fie văzuți de ori și cine, pentru că imediat sunt deochiați. Dacă însă, din întâmplare, dă cineva de un prunc, îl scuipă ușor, numaidecăt, ca să nu fie deochiat. Pruncul poate fi deochiat și în somn. Când se deșteaptă noaptea în țipete, sau nu doarme toată noaptea plângând, din cauză că este strâns ca un maiu în o mulțime de scutece de lână și bietul prunc nu mai poate de căldură, el suferă tot de deochiu. De aceea, la culcare, mama are grija ca să-l scuipe pe obraz, spre a nu fi deochiat. Leacul deochiului sunt descântecele. Din acestea Meglenoromânii cunosc multe.

În familie domnește încă felul de viață patriarhală. Părintele este mai mare peste toți. Respectul față de părinți este cum nici nu se poate închipui mai mare. De obicei, băieții după ce se însoară, nu se despart de părinți ci stau laolaltă, cât timp trăesc bătrânii, chiar atunci când frații ar fi numeroși. Între băieți și fete, cei dintâi sunt mai menajați. Nevestele tinere trebuie să asculte de bărbați, dar mai cu deosebire de socru și soacră. Dimineța când se deșteaptă bătrânul, este destul să facă puțin sgomot, sau, în cazul cel mai imperativ, să tușească, și nora mai mică sare numai decăt din așternut, ca să vadă de ce are trebuință socrul: să-i ajute la spălat, la îmbrăcat sau la orice altă trebuință.

Raporturile între rude sunt strânse printr'o iubire reciprocă și mai ales prin respectul ce se arată celor mai în vârstă. Vizitele între rude și prieteni se fac duminicile, după biserică, și în zilele de sărbătoare. În drum lumea se salută cu *bună ziua*, *bună seara*, la care se răspunde, de obicei *bun la Domnu*, adică «bine să găsești de la Dumnezeu». Când ajunge cineva în casa cuiva, salută cu *iriț ghi* (fiți vii, adică sănătoși) sau, și mai obișnuit, *bini vi flom* (bine v'am găsit), la care i se răspunde *bini viniț* (bine ați venit) sau *să da Domnu* (să dea Dumnezeu). După ce oaspetele, sau, dacă sunt mai mulți, oaspeții se așează, oamenii din casă care îi așteaptă, îi întâmpină din nou cu *bini viniț*. După aceasta fiecare din membrii familiei casei întreabă, pe rând, pe oaspeți, de sănătatea fiecăruia dintre cei de față, precum și de sănătatea celor de acasă. Oaspeții răspund mulțumind la fiecare întrebare, și pentru toți câți întreabă. La plecare, se despart cu *bună provideari* (revedere bună),

rămâneț cu sănătati sau *cu Domnu* (rămâneți cu sănătate sau cu Dumnezeu).

În cazul când raporturile între membrii familiei, între rude sau prieteni se răcesc și se ajunge chiar la ceartă, Meglenoromânii știu să înjure și să blesteme ca mai toate popoarele balcanice, afară de Greci și de Sârbi cari rămân neîntrecuți. Ca și la Aromâni, la înjurături, sfintii și lucrurile sfinte rămân neatinse. În schimb, se întrebuițează toate expresiunile posibile pentru blesteme. Mama spune copilului: *lîutnicu sub tîni* (să-ți rupi gâtul), sau *fronzi-ț lîutnicu* (să-ți frângi gâtul), sau *fronzi-ț gușa di ȳa* (să-ți frângi gâtul de aici), adică pleacă de aici, pentru cea mai mică supărare. Când vina este ceva mai mare, atunci urmează altă serie de blesteme: *dalacu s-ti bată* (să te bată dalacul), *tșuma s-ti bată* (bătute-ar ciuma), *strel'a s-ti cură* sau *ustrălu* sau *ustrălu s-ti bată* (trăznetul să te curețe, să te lovească), *di Domnu si afli* (să te bată Dumnezeu), *focu s-ti ardă, da ni-ti ardîri* (focul să te ardă, arde-mi-te-ar); *tșănușă s-ti faț* (să te faci cenușă) ș. a. La străini: *moartea s-ti bată* (să dea moartea în tine), *stiva si nu ți si știȳă* (nimeni să nu știe de urma ta), *si nu zănvărteș fămeal' ă* (să nu apuci să ai copii în casă), *di fămeală s' -nu ti zăbucur* (să nu apuci să te bucuri de copii), *un ai și s-nu l-ai* (un singur copil ai și să nu-l mai ai). Toate expresiunile cu *dalacu*, *ustrălu* și *stiva* se găsesc și la Bulgari.

În ce privește sentimentul religios, Meglenoromânii sunt mult mai aplecați spre lucrurile sfinte decât Aromânii munteni. De aici se explică, în parte, de ce în Meglen avem mai mulți preoți care câteodată trec și în bisericile aromânești. Deasemenea cântăreții cei mai buni se găsesc tot în Meglen. Se înțelege însă că toată religiozitatea lor constă în a se duce duminicile și sărbătorile la biserică și în a ține cu sfințenie posturile de peste an. De altfel, nici nu se găsește cineva care să-i învețe mai mult. Cultura bisericească a preoților constă în cunoștința cântărilor de trebuință la slujba din biserică și la rugăciunile ce trebuie să le rostească la naștere, cununie și moarte. Toate acestea preoții bătrâni le-au învățat la Sfântul Munte; cei mai tineri sunt hirotonisiți din simpli cântăreți.

În condițiunile acestea, se înțelege că poporul înoată în cea mai cumplită ignoranță. Din cauza aceasta, cele mai neînsemnate întâmplări din viață își găsesc explicația în domeniul fantaziei; iar superstiția este cheia care desleagă toate tainele naturii. Dacă ți se pierde o vită și nu o poți găsi, caută o potcoavă și pune-o în foc pentruca vita să nu fie mâncată de lupi. Dacă ieși cu copilul la plimbare și nu vrei ca să ți se îmbolnăvească de deochiu, pune-i un ciorap pe dos; dacă este mai măricel și poartă izmene, pune-i izmenele pe dos, căci atunci poți fi sigur că n'are să i se întâmple nimic. Nu trebuie să ieși în timpul nopții cu copilul în brațe afară. Dacă ieși, bagă de seamă pentru ca copilul «si nu si cată la umbră ăn zid», adică să nu se uite în zidul din față la lumina lunii, pentrucă vede «umbra» care poate să-i aducă moartea. Frica de umbră este răspândită peste tot în Macedonia la

Aromâni, Greci, Bulgari, Sârbi, Albanezi ¹⁾. Când vântul suflă așa de tare încât ridică și strașinile de pe case, e semn că moare cineva. Nu-i bine să scoți plugul la arat în toate zilele de lucru din săptămână. Marțea nu este bine, pentru că este zi fără noroc; miercurea și vinerea nu sunt zile bune; nu rămân decât luna, joia și sâmbăta, singurele zile când poți munci fără frică, și, mai ales, când poți porni pe drum, în călătorie, fără să ți se întâmple vreo nenorocire.

În miezul nopții, dacă auzi ceva sunând prin casă și în curte, și, sculându-te să vezi cine este, nu dai de nimeni, atunci să fii sigur că este *vampiru*. Credința în vampir este răspândită în toată Peninsula Balcanică. La Meglenoromâni vampirii nu se arată numai noaptea, dar chiar și ziua. Sunt mulți care l-au văzut în forma unui cotoiu, cu ochii aprinși ca de foc, coborîndu-se prin coș în ogiașul casei și când au țipat la lume, ca să le vină într'ajutor, el a și fugit. Alții l-au văzut ca un lup sau ca un câine. Cei mai mulți, însă, l-au văzut, noaptea, sburând ca liliacul. Sunt vampiri cari provoacă mare mortalitate printre săteni. Domnul Popatanasi T. din Huma îmi spunea că, în timpurile mai vechi, mulți se mutau dintr'un sat într'altul, din cauza vampirului. Mulți vampiri spintecau oameni și le duceau mațele în pădure; alții veniau noaptea îi ridicau din pat și plecau cu ei prin munți.

Se crede că vampirul iese noaptea din mormântul unui om păcătos. În foarte multe cazuri se întâmplă ca monstrul să nu fi fost păcătos, ci numai din cauza că, atunci când l'au condus oamenii la groapă, întâmplarea a făcut ca să treacă pe deasupra lui vreo viețuitoare. În cazul acesta sfânt să fie și tot se preface în vampir. De aceea acei care conduc la groapă pe câte un mort care, timpul cât a trăit, a făcut multe păcate, se uită cu ochii în toate părțile, ca să nu treacă ceva pe deasupra lui, căci atunci, peste noapte îi și vizitează vampiru pe cei mai superstițioși, sunându-le pe la ușe, aruncând vreo piatră prin ogeac în vatră, sau chiar trăgând de colțul plapomei sau al țolului cu care se învelesc.

* * *

Toate obiceiurile sunt legate de sărbătorile mari de peste an. La sărbătorile Crăciunului rolul principal îl joacă *bodnicu*. În ziua de 24 Decembrie fiecare casă se îngrijește, ca să-și aducă din pădure câte o buturugă, ceva mai mare, pentru că trebuie să ardă, în vatră, din seara de ajun a Crăciunului până la Bobotează. Această buturugă se cheamă *bodnic*. În acelaș timp, femeile prepară masa de post pentru cină și o turtă în care se pune un ban de argint. Cum a început să se însereze, masa se pune gata. Atunci bărbatul ia *bodnicu* în brațe, femeia *sinița* (masa, turc. *sinî*, bg., sârb *sinija*), care de cele mai multe ori este o tîpsie de aramă, cu turta, mâncările și mai multe feluri de fructe puse pe ea, și, împreună cu copiii din casă, ies în *aric* (curte), ca să

¹⁾ C. Jireček, *Geschichte der Serben* p. 163; Hahn, *Alb. Stud.* I 162.

înconjoare *strejuru*. După ce l-au înconjurat de două trei ori, părintele sau bătrânul casei zice câteva cuvinte prin care se invoacă binecuvântarea lui Dumnezeu pentru sănătatea celor din casă și recolta de afară, chemând, în același timp, și pe Dumnezeu la cină: «Doamni vin si ținom». Imediat după aceasta intră în casă, pun mai întâiu *bodnicu* în vatră, ca să ardă câte puțin, observând ca cenușa să nu se răspândească, pentru că ea este bună de pus la rădăcina pomilor roditori, ca să dea plod din belșug, apoi pun masa jos și se așează ca să mănânce. Înainte de a începe, mama împarte turtă în atâtea porțiuni, câți inși sunt în casă, neuitând, în același timp, să facă parte și pentru acei cari lipsesc din casă. Copiii, cum pun mâna pe turtă, imediat o frâng în bucățele, ca să caute banul de argint. Acela care l-a găsit, este om norocos. Apoi, tot mama mai dă la fiecare câte un cățel de usturoiu pe care îl mănâncă la moment, pentru ca să fie sănătoși în cursul anului. După aceasta se pun și cineză. După cină, tot cecece a rămas din turtă se dă la vite, căci le apără de boale. De boale pot fi vindecați și copiii, dacă mănâncă dintr'o smochină pe care mama, în această seară, izbutește să o pună sub masă, fără a fi văzută de cineva. *Bodnicu* are așa de mare însemnătate la Meglenoromâni încât în multe părți (Birislav), ajunul Crăciunului se numește *bodnic*.

Obiceiul acesta lipsește la cei mai mulți Aromâni și el nu se regăsește decât numai la Bulgari, de unde, probabil, l'au împrumutat Meglenoromânii. În regiunea din Küstendil, Bulgarii obișnuiesc să facă în seara ajunului de Crăciun foc mare în vatră, în care pun o buturugă mare numită *prekladnik*. Cum au adus buturuga acasă, cel mai în vârstă, o duce la vatră spunând mai întâiu câteva cuvinte, prin care se invoacă binecuvântarea lui Dumnezeu. În această seară se pune pe masă o turtă mare pe care Bulgarii din Küstendil o numesc *bădnik*. Turta pe care Bulgarii din toată Bulgaria, Tracia și Macedonia o fac în această seară, poartă diferite numiri: *vetšernik*, *oralnik* (turtă pentru plugari), *oftšarnik* (pentru păstori), *pogatša*, etc. În aceste turte se pune un ban de argint (ca la Meglenoromâni), ca să aducă bogăție în casă, iar pe deasupra un spic de grâu, pentru recoltă bogată, o mică așchie din plugul de arat, pentru vreme bună la arat, etc. Înainte de a se așeza la masă, cel mai bătrân din casă ridică masa cu toate mâncările și cu turtă pusă pe ea, o pune pe cap, după aceea încunjură casa de trei ori; tot așa face împrejurul staulului de vite și împrejurul stupului. La urmă de tot, îngenunchind cu masa pe cap, zice cu glas tare: «vino Doamne să cinăm», după care apoi toți se așează la masă. De sigur că acest obicei cu turta variază după regiuni. Unii nu fac înconjurul casei, ci numai trei mătânii, chemând pe fecioara Maria la masă. Lucru caracteristic este, că aproape mai la toți Bulgarii, în această seară, nu lipsește usturoiul de la masă. Înainte de a începe să mănânce, fiecare ia mai mulți căței de usturoiu, îi freacă bine în palmă, ca să nu fie atinși de nici un rău, după aceea mănâncă fiecare din usturoiu cât poate mai mult, ca să fie sănătoși în cursul anului.

La Bulgarii din Macedonia, cum sunt aceia din satele din împrejurul orașelor Ohrida, Bitolia, Perlepe, în Murihova, după aceea la Bulgarii din Tracia, există *bădnicu*, însă la aceștia ca și la Meglenoromâni prin *bădnic* se înțelege numai buturuga ce se pune în acea seară în vatră, care nu trebuie să se stingă toată noaptea de ajun, nu turtă, cum am văzut mai sus. În schimb, la aceștia lipsește turtă cu toate obiceiurile ce se leagă de ea. Meglenoromânii au și una și alta, ceea ce probează că le-au împrumutat dintr-o regiune unde există și una și alta și care nu poate fi decât Bulgaria, propriu zis, unde *prekladnik-ul*, în cele mai multe părți, înlocuiește *bădnik-ul*. (Pentru obiceiurile bulgărești cf. Prof. Dr. M. Arnaudoff, *Die Bulgarischen Festbräuche* în «Bulgarische Bibliothek» redactată de G. Weigand. Lipsca 1917, capitolul «Weihnachten (Koleda)» p. 3, 5, 12, 14—15).

Tot în cursul sărbătorilor de Crăciun se țin, din prima zi de Crăciun până la Bobotează, un fel de jocuri cari se aseamănă foarte mult cu acelea ale Bulgarilor din regiunea Ienige-Vardar. Se adună mai mulți tineri îmbrăcați în haine de sărbătoare și, după ce fiecare se înarmează cu câte o sabie de lemn, pleacă întovărășiți de un *caraghios*, umblând din casă în casă spre a strânge daruri în bani sau în natură în folosul bisericii sau școalei. Pe la casele unde se duc, ei joacă fiecare în parte împrejurul săbii de lemn. Acești jucători se numesc *Rusal'ă*. Ei se aseamănă foarte mult cu aceiași jucători bulgari din Ienige-Vardar, cunoscuți sub numele de *eškari*, derivat din *eška*, numele sărbătorii. (Vezi despre aceasta mai pe larg Arnaudoff, o. c. p. 29—30).

De sărbătorile Paștelui nu se leagă nici un obicei mai de seamă. Ziua Sfântului Gheorghe *Săm-Džorz* care este așa de aproape de Paști, le-a strâns pe toate. Dacă moare cineva în prima zi de Paști, sufletul lui se duce drept în paradis, pentru că în această zi arhanghelul Mihail și Sf. Petru nu mai stau ca să păzească la poarta raiului; cine se naște în ziua de *Săm-Džorz* rămâne fericit pentru toată viața lui. În această zi toată lumea se cântărește de un pom înverzit, ținând un ou roșu din ziua de Paști în buzunar. Tot în această zi fetele și flăcăii se leagă cântându-se fiecăruia, pe bulgărește, un cântec cu aluzie la fată, dacă se leagă băiatul, și la băiat dacă se leagă fata pe care ar vrea să o ia în căsătorie. Obiceiul acesta este răspândit peste tot Balcanul.

În afară de acestea, obiceiurile cele mai interesante sunt acelea cari sunt legate de *nuntă*. Așa cum mi s'au povestit despre ele de către soția d-lui Gona Meghia, au ceva specific din partea locului, de aceea le reproduc în întregime.

În Meglenia tinereții se însoară, de obicei, între 15—18 ani. Cine depășește această vârstă, poate rămâne și neînsoțit, căci fetele nu-i măzic *cupilaș* cum se numesc, de obicei, băieții de la 15 ani în sus,

ci «bichiar» sau, și mai rău, «moș». Prin urmare, tânărul meglenit trebuie să se îngrijească de timpuriu de însurătoare, dacă vrea să nu rămână fără nevestă. Cu toate acestea, acum în urmă, tinerii plecați în America au introdus obiceiul de a se însură la o vârstă mai înaintată. Aceștia vin cu parale multe și fetele sărace își mai calcă pe inimă și primesc să se mărite și cu *cupilași* ceva mai în vârstă.

În ce privește vârsta fetelor, pe câți am întrebat, mi-au spus că, dacă ele nu se mărită până la 20 de ani, rămân nemăritate. De obicei se cere ca atât băiatul cât și fata să fie de aceeași vârstă; totuși, în unele cazuri și foarte rar fata poate fi ceva mai mare decât băiatul.

La Megleniți fetele nu dau nici o zestre. Din contră, băiatul trebuie să dea tatălui fetei o sumă oarecare, ce variază între 3—10 lire (69—230 lei), după cum acesta e mai bogat sau mai sărac. Părinții bogați, de obicei nu cer parale; cei săraci însă pun la logodnă ca primă condițiune banii ce trebuie să dea tânărul și darurile ce trebuie să aducă la frații și surorile miresei. Este un obicei vechiu ce-l au și Bulgarii din Macedonia. Și aceștia cumpără fetele, însă mult mai scump decât Megleniții. Banii se dau la logodnă; în orice caz ei trebuie să fie dați înainte de nuntă, căci altminterlea se poate întâmpla ca să nu se facă nunta.

Când unui băiat i-a plăcut o fată, atunci părinții băiatului trimet, în ascuns, la părinții fetei un *strojnic* (pețitor) ca să întrebe dacă consimt să dea fata după băiatul ce o cere. Stroinicul pornește de obicei luna și miercurea. Dacă părinții fetei nu cunosc pe băiat de aproape, nu se hotărăsc imediat să-i dea un răspuns definitiv. Lasă să treacă câteva zile interesându-se în dreapta și în stânga despre conduita și starea băiatului. Aceasta se întâmplă mai rar și de sigur în satele mai mari. De obicei părinții se decid chiar în prima întâlnire cu pețitorul, iar acesta, care este cunoscut și se știe cu ce scop se duce într-o casă unde se află fete de măritat, nu stă să lungească prea mult vorba, ci începe imediat adresându-se către părinți cu cuvintele următoare: «sinco, (fiule) si-n' daï feata». Dacă părinții se învoesc și găsesc că este bine, chiamă fata înaintea pețitorului și o întreabă dacă primește sau nu. În cazul când și ea primește, atunci «sărută mōna la strojnic» și învoala aproape s'a făcut.

Când se întâmplă ca părinții fetei să fie mai săraci, atunci se începe discuția asupra sumei de bani ce tânărul trebuie să dea părinților fetei și asupra darurilor ce trebuie să aducă fraților și surorilor fetei care, de obicei, constau din cizme și ghete. Dacă s'au învoit și asupra acestui punct, logodna, în principiu, este făcută și «mines bileagurli» sau «dau bileagurli» adică ei schimbă inecele, deși la Megleniți abia la cununie se «mines nineali». Tot ce se face, se reduce la un simplu schimb de daruri: pețitorul dă fetei din partea băiatului o *furlină* (monedă de aur) sau dacă este sărac, numai un *șistac*, (cinci bani) iar fata dă tânărului o pereche de *beati* (un fel de bete pentru prins ciorapii) și o *chitcă* (bucet de flori).

După toate acestea se hotărăște logodna. Ea se face, de obicei, după o lună sau cel mai târziu după trei luni, de la schimbarea bileagurilor; sunt cazuri în cari logodna se face chiar în ziua de schimbarea bileagurilor.

Logodna se face fără preot în casa miresii și de obicei seara. După ce toate rudele și prietenii mirelui s'au strâns în casa lui, ei iau un bardac de rachiu și o oală de vin și pornesc cu toții să se ducă acasă la mireasă. Mirele rămâne acasă și petrece cu câțiva prieteni. Dacă fata este din alt cătun, atunci pleacă cu toții călări, împușcând pe drum până ce ajung la fată. Acolo sunt întâmpinați tot cu împușcături venite din partea rudelor miresii.

În timpurile vechi era obiceiul să se facă câte o *pugatșă* din partea mirelui și a miresii, care se ungea cu miere, ca să fie dulce și peste ea se puneă un ban și mai multe rămurele de măr. Astăzi, după câte mi s'a spus, nu se mai face așa ceva. Pugacia mirelui este purtată la casa miresii de către o fată de 15 sau 17 ani.

Dacă rudele și prietenii mirelui sunt opriți la masă, ceace se întâmplă foarte rar, atunci înainte ca să înceapă să mănânce, ei cer să li se aducă pugacile, pe care tatăl mirelui și acela al miresii le rup, apucând unul dintr'o parte și altul din cealaltă parte. În momentul acesta toți ceilalți ies afară și trag cu pistoalele până ce aud împușcături venind din partea mirelui și a prietenilor săi care se găsesc în tovărășia lui. Acesta este semnalul ce se dă sătenilor că s'a săvârșit logodna.

După ce se termină obiceiul acesta, tatăl mirelui scoate o băsmăluță roșie în care se găsește *anșărătura* (o salbă făcută dintr'un fir de mătase pe care sunt înșirați mai mulți bani, de obicei vechi: *țânțic*, *cară-groșă*, (piastru) *furlinchi*, *duglă* (bulg. *dubla*, arom. *dublone*, *dăblone*), *mumudii* (arom. mahmudie) etc., și le dă tatălui fetei. Acesta, după ce le arată la toți cei de față, chiamă pe fată și i-o dă zicându-i «si-u porț cu sănătați». Ea mai întâiu îi sărută mâna și apoi o ia și se duce să aducă darurile pregătite pentru rudele și prietenii mirelui care se alcătuesc din «beati cu tuft, șa cum poartă cupilașil'» și ciorapi. Mirelui, care din momentul acesta se numește *rămasnic*, îi dăruiește un brâu, o pereche de beati și ciorapi umpluți cu *tșudi*, tot felul de zaharicale. Anșărătura mirelui și darurile miresii din seara de logodnă sunt semnele care statornicesc logodna.

La Aromânii «fârșeroți» există unele obiceiuri de logodnă care se aseamănă mult cu ale Megleniților. Și la ei se aduce din partea părinților logodnicului o batistă roșie de mătasă, în care sunt legate într'un colț, câteva monete de aur. Tatăl feciorului, sau dacă nu este în viață, mama lui, scoate din buzunar sau din sân batista cu bani și o dă celui mai bătrân dintre asistenți. Acesta o ia și o pune în farfuria cu poame, o amestecă printre ele și zice: «si 'nchirdăsească» (să fie cu noroc); apoi ia iarăș semnul din farfurie, îl atinge de barbă de o parte și de alta și zice: «haide s'băneadză, s'aușească» (să trăească să îmbătrânească).

La Aromânii din Epir, cu ocaziunea logodnei se trimite din partea părinților mirelui un colac încărcat de cercei, brățare și câteva bucăți de monete de aur. Colacul îl duce pe cap o fată tânără însoțită de alaiu, în cântecele de nuntă obișnuite. Colacul rămâne la mireasă în schimbul altui colac, ce-l trimet părinții miresii, însoțit de diferite obiecte, parte cumpărate, parte lucrate de mâna logodnicei.

Logodna ține la Megleniți între 1—3 ani; cu toate acestea, sunt cazuri când nunta se face numai după câteva luni de la logodnă. Cu cât fata este mai săracă, cu atât și nunta se face mai târziu. Aceasta pentru motivul că, *rămasnicul*, fiind dator să aducă miresii la fiecare sărbătoare de peste an daruri care completează trusoul ei, ea nu se mărită până când el nu-i aduce tot ce-i trebuie.

Fetele odată logodite, nu se ascund ca la Aromâni de logodnicul lor. Din contră, ele se duc la părinții rămasnicului și ajută la munca câmpului, ori de câte ori aceștia au nevoie de ajutorul ei.

Nunta se face, de obicei, duminică. Pe vremuri nunta începea încă de luni. În această zi se ducea *ghiptu* (grâu) la moară, ca să fie măcinat, iar morarului i se aducea de mâncare, cu un bărdac de rachiu și o oală de vin. Toate acestea se făceau din partea tânărului. Cel care era însărcinat să ducă grâul la moară, înainte ca să iasă din casa mirelui, își făcea semnul crucii, după aceea trăgea odată cu pistolul și apoi pornia. Și Albanezii duc luna făina la moară.

Astăzi nu se mai face așa. La Liumnița se mai obișnuiește ca luna o *posestrimă* (fată nemăritată, surată) să «cață lutsolu» (să prindă aluaturile). Obiceiul acesta de a frământa aluatul există și la Aromâni, însă nu luna, ci vineri seara, când se încep pregătirile pentru nuntă și când femeile cântă laolaltă cunoscutul cântec: «Nu va dada s-mi mărită, Ca-n' dzăte că n'-escu n'ică».

Aproape mai în toate satele din Meglenia, astăzi nunta se începe miercuri sau joi.

La *Huma* nunta începe *miercuri*. În ziua aceasta se adună la casa mirelui toate rudele și cunoscuții lui, aducând fiecare câte o tepsie de grâu pentru nuntă. Care vrea, mai aduce și câte o sarcină de lemne din pădure, care trebuie să ardă la coacerea pâinii și la frigerea mieilor și prepararea bucatelor de nuntă. Obiceiul acesta din *Huma* se aseamănă întrucâtva cu «adusul lemnelor» din Țară și cu felul cum se face «flambura» la Aromânii fărșeroți. Cu o săptămână înainte, duminică dimineața, se adună fetele invitate în curtea casei mirelui și câțiva flăcăi iau în traistă de lână roșie și o pânză albă pe care sunt cusuți clopoței sau zurgalai și cu toții se duc în curie (pădure).

Pe drum flăcăii trag din carabine cu cremene și din revolvere; iar fetele cântă obișnuitele cântece de nuntă.

Odată ajunși în pădure, fiecare fată adună câte o sarcină de vreascuri uscate și le scoate în luminiș, unde e locul mai șes; iar cel mai voinic dintre flăcăi, taie o rudă de *ghirnură*, lungă ca de doi metri. Pe urmă

fetele își iau pe umeri sarcinile de uscături și întreg cortegiul pleacă spre casa mirelui în detunături de pușcă și în cântece.

Când ajung acasă, descarcă sarcinile și fac din toate o grămadă de lemne, destinate pentru coacerea pâinii, pentru frigerea cărnurilor de nuntă și pentru încălzirea casei, fiindcă la Fârșeroți nunțile se fac toamna, când începe să fie răcoare ¹⁾.

Tot miercuri se răjnește la Meglenoromâni grâul din care se face «*bulgur*» (turc.). După amiazi, mama mirelui se culcă pe o velință, iar celelalte femei adunate împrejurul ei, o leagănă cântându-i:

Târno li târno
Biserno zârno;
Loza se vie
Ocolo grada, etc., etc.

La *Liumnița* nunta începe *joi*. De pe la prânz se adună la casa mirelui toate rudele și prietenii lui, aducând câte un *plocon*, care constă dintr'un ciur cu grâu și o oală de vin. Cei mai mulți amestecă în grâu adus și castane. Înainte de sosirea acestora, o fată cu un băiat de vârstă mijlocie și amândoi având părinți, se apucă să facă o cunună de cireș pe care, după ce au terminat-o, o pun pe *breag*, un fel de mindir. În timpul acesta câteva femei și fete strânse în casă, fac buchete de flori, iar o nevestă de curând măritată ai cărei părinți sunt în viață, împletește pe cununa de cireș flori, pe când celelalte femei și fete care fac buchete, cântă cântecul bulgăresc de mai sus:

În momentul când acestea sunt ocupate cu facerea buchetelor, vin și rudele cu ciururile de grâu și, cum intră în casă, le varsă la pământ. Băieții se reped care mai de care mai repede să strângă castanele, iară grâul adunat se încarcă în două «tară» (sarcini) și se duce la moară. La moară pornesc toți din casă: bărbați, femei, copii etc., totuș femeile, nevestele tinere și fetele merg numai până la marginea cătunului și se întorc în cântece la casa mirelui. Cum ajung acasă, câteva fete tinere pregătesc *pucrovu*, așternutul mirelui, în care se culcă mama și surorile lui, dacă are. După ce se culcă, celelalte femei și fete tăbăresc asupra lor și le «tăltșos» adică le bat, până când li se așează oasele la loc. După ce le-au bătut bine, învârtesc o horă împrejurul lor și joacă timp de un ceas. Apoi se scoală mama și surorile copilășului, pun masa ca să mănânce și după ce au mâncat cu toții bine, pleacă fiecare pe acasă.

În *Huma*, în ziua de *joi*, mama mirelui gătește de cu vreme bucate bune și, înainte de prânz, pleacă de acasă ducând cu ea și mâncarea gătită; apoi se duce la mireasă, ca să o invite pentru duminică, când se va face cununia. Cum ajung acolo, ea este foarte bine primită de către mama miresei. După ce intră în casă și termină de glumit, iată că vine

¹⁾ D. Cosmulei, *Datine, credințe și superstiții aromânești*, p. 35.

mireasa ca să-i sărute mâna; îi ia din mâni mâncarea adusă de acasă și-i sărută din nou mâna. După aceea se pune masa și se așează toți ca să se ospăteze din mâncarea adusă. La plecare, ea primește din partea miresei pentru mire o pereche de ciorapi, beți (bete) și un chimir, pe care trebuie să le poarte mirele în duminica nunții.

A doua zi, *vineri*, se strâng toți fărtații marelui acasă la el și de aici se duc în pădure ca să strângă «flori di iadiri» și «coaă di țîreș». După ce pleacă fărtații de acasă, vin fete și neveste tinere, rude de-ale marelui cu buchete de flori uscate, ca să iasă întru întâmpinarea fărtaților, când se vor întoarce din pădure. După ce aceștia s'au întors, fetele încep să împletească *vecnița* (cununa) miresii, iar nevestele tinere împreună cu celelalte femei cântă.

La Liumnița, în această zi, tatăl marelui împreună cu toată familia merg la părinții miresii, ducând cu ei un colac și o pogace. Seara stau la masă și după ce se așează să mănânce, li se pune mai întâiu colacul și pogacia. Tatăl băiatului scoate din pozunar bani de argint și chiar de aur (furlini), dacă este mai cu stare, și *șăruiaști* (împeștritează) pe deasupra pogacia. Din banii aceștia dă tatălui miresei numai o piesă de șase piaștri (*altîloc*); restul și-l pune în pungă. După aceasta s'a-pucă să mănânce bine, iar după masă, când este să plece, vine mireasa și sărută mâna la toți, începând de la viitorii socri, dăruind pe fiecare cu câte o pereche de ciorapi. Marelui îi dă o *zănîță* și o pereche de ciorapi lucrați cu doi fuști. Tatăl marelui, la rândul lui, dă câte un *căpic* la toți din casa miresei, apoi luându-și rămas bun, pleacă cu ai săi acasă.

În ziua următoare, *sâmbătă*, se adună fărtații și rudele în casa marelui. Aici se junghie un bou și se răznește *tarandă*, o mâncare făcută din cocă, preparată cu ouă și cu lapte, și duminică în fărâmaturi ce se usucă și apoi se fierb.

Din boul junghiat, se trimite un picior la mireasă acasă. După aceea se pun la masă, iar după ce au mâncat, fărtații încep să bărbierescă pe *cupilaș*. Întotdeauna *copilașul* trebuie să fie bărbierit înainte de cină, în felul acesta: se pune un scaun pe care se așează mirele. Dinaintea lui țin mai multe fete tinere cărora le trăiesc părinți, un prosop în care se strâng perii rași; apoi începe fiecare dintre fărtați să tragă cu briciul pe obrazul marelui, până când îl bărbieresc peste tot. În tot timpul acesta, la Oșani, se cântă orațiile obișnuite cu acest prilej. Unul dintre fărtați strânge prosopul cu multă băgare de seamă, ca să nu cadă ceva din legătură și-l pune bine la o parte. Obiceiul acesta de a se strânge perii marelui se ține cu multă strictețe. Se crede că cu ei se pot face *măghii* (farmece); mulți *cupilași* cari și-au rătăcit perii din răzătură au fost fermecați. După ce mirele a fost ras, el se scoală și sărută mâna la toți cei de față, fără deosebire de vârstă. Din clipa aceea mirele nu trebuie să stea singur, căci nu este bine; el trebuie să fie însoțit de fărtați.

Spre seară, după apusul soarelui, toți fărtații numiți *călisari* merg cu un *bardac* (urcior) în mână, umplut cu apă și vin, ca să *călisească*

(să invite) pe cătuneni la nuntă. Bărdacul este împodobit cu flori și iederă din comuna miresei și cu o podoabă a miresei numită *podmișnic* și *pudmișnic*. Înainte de a porni, *călisarii* trag câte odată cu pistoalele, ca să dea de veste sătenilor că pornesc să invite lumea la nuntă. Cum ajung la cineva, intră în casă, și unul din ei, întinzând bărdacul, spune stăpânului casei: «călisiți-vă, si viniți la nuntă». Stăpânul casei ia bărdacul și, după ce trage o dușcă, toarnă puțină apă într'insul. Obiceiul acesta de a turna apă în vin este foarte vechiu la Megleniți, după cum mi-a spus o bătrână din Huma. Se crede că apa face să crească înalți băieții și fetele ce vor avea tinerii căsătoriți. După aceasta, urează și el fărtaților, spunându-le: «cinstită-vă nunta, si-anchirdăsească» și fărtații pleacă, ducându-se așa la toți cătunenii.

În Liumnița, după ce mirele a fost bărbierit seara, pe la orele șapte, toți fărtații se duc la *mămuș* (naș) cu tobe și cu surle, spre a-i da de veste că a doua zi are să fie nunta. Nu stau la el decât numai o jumătate de oră și se întorc din nou la casa mirelui împreună cu mămușul, unde îi așteaptă masa. După aceea ei se așează să mănânce și, în timpul mesiei, tobele și surlele fac un sgomot asurzitor; după cină fetele și băieții încep să joace.

Vine mai întâiu o *posestrimă* (surată) în fața mesenilor, după dânsa un *cupilaș* și, punându-se față în față, joacă fiecare cu câte o batistă în mână. *Cupilașul* conduce jocul; mișcările *posestrimei* trebuie să fie la fel cu ale *cupilașului*. După ce joacă câțva timp, vine altă pereche și așa se continuă până târziu după miezul nopții. Înainte de «soari ncreaștiri» (răsăritul soarelui) fărtații trebuie să primenească pe *cupilaș*, pentru ca în faptul zilei de duminică el să fie primenit și îmbrăcat gata de nuntă.

Duminecă dimineata, la Huma, mirele ia o ploscă de vin și împreună cu fărtații și cu un locțiitor al părintelui său se duc pe la rudele lui, ca să le invite. Cum ajung la locuința unei rude, mirele intră în casă și se închină la toți din casă de la mic până la mare. La urmă de tot se duc și la *mămușu*. Aici, după ce sărută mâna la toți, fiind ora aproape de prânz, stă împreună cu fărtații la masă. Când încep să mănânce, mirele trebuie să rupă cel dintâiu din pâine.

După masă pornesc cu toții spre casa mirelui. Nunul se suie călare pe un cal frumos și, ca și la Aromâni, înaintea lui merge *furgl'ițaru*, un băiat care poartă o *furgl'iță*, un steag făcut dintr'un băț de trestie, având legat la extremitatea de sus o batistă roșie. În vârful steagului se află un buchet de flori, iar deasupra buchetului stă o cruce.

Cum ajung la casa mirelui, acesta iese dinaintea steagului și i se închină. Apoi fărtații aduc un cal alb și, după ce unul dintr'înșii a sărit de trei ori peste cal ca să fie *priscălicat* și tot de atâtea ori a trecut pe dedesubtul lui, mai aduc un scaun pe care se află pusă o pâine și peste pâine sare și vin. Mirele vine plin de smerenie în fața scaunului, se închină lui, și apoi încalecă pe cal. Înainte de a porni, i se leagă cruciș peste umăr și subțioară un fir roșu de mătăasă. Însemnarea acestui

obiceiul n'am putut-o afla. În momentul când pornește, el azvârle o mână de orz și de bomboane. Tot atunci se frânge colacul, în vreme ce femeile cântă:

Loza se vie
Ocolo grada.

La Liumnița, fărtații împreună cu mirele pleacă duminică de dimineață la popa și la *codgabaș* (primar). Pe drum mirele trebuie să se închine la toți câți întâlnește și chiar la copii. După aceea se duce la *mămuș* și rămâne la prânz. După prânz fărtații pun pe *mămuș* călare pe un cal frumos și bine împodobit. *Mămușul* ține în brațe un copil de vreo nouă ani, care poartă *furgl'ita* făcută la fel ca și la Huma, cu singura deosebire că pe lângă buchetul de flori se pune și o *meără* (măr), cum se face și la Oșani. Incalecă și fărtații împreună cu mirele, și fără a se mai întoarce la casa acestuia, se duc să ia mireasa, trăgând pe drum cu pistoalele și cu puștile în semn de bucurie.

Mergând să ia mireasa, o *posestrimă* poartă desagi în care se găsesc ghetele miresii și darurile mirelui pentru frații și surorile miresii. În Liumnița unul dintre fărtați poartă desagi.

Drumul ce se face de la mire sau de la mămuș până la mireasă este foarte lung. Toți nuntașii merg călări, alergând înainte; numai mirele merge ceva mai încet *cripit* (ținut) de două fete ca să nu se răstoarne.

Cum ajung la casa miresii, în comunele în cari fărtațul, de obicei, poartă desagi, el trebuie să intre mai întâiu. Însă o fată tânără îi iese în drum și nu-l lasă. Atunci el se roagă cu bani, ca să-l lase și, după ce fata primește un ban, el intră în casă. După dânsul dau năvală toți nuntașii și intră călări în casă în grabă mare, căci intrarea lor se socotește ca o cucerire triumfală.

După aceea li se dă câte o oală de vin pe care o sorb până în fund și apoi se dau jos de pe cal spre a încinge o horă în *triușe* (curte). Joacă ce joacă apoi ei se pun la masă; iar după ce termină, mireasa vine cu daruri și dăruiește pe toți nuntașii cu ciorapi, șervete, zănițe. Apoi mireasa cu *cupilașu* incalecă pe doi cai frumoși și pleacă cu toții la biserică.

În Huma nuntașii, cum ajung la casa miresii, intră cu toții călări în *aric* (curte). Mirele înconjoară de trei ori călare *strejurul*, parul de care se leagă caii la treerat. După aceasta, fărtațul care sărise de trei ori peste calul mirelui, înainte de a porni să vină la mireasă, mai sare încă odată de trei ori și apoi se apucă să cântărească îmbrăcămintea mirelui, însă fără să se uite la cântar. După ce s'a făcut toate aceste obiceiuri, se deschide ușa de la casa miresii. Intră mai întâiu nașul, după ce dă un ban ca să plătească intrarea și după el intră și cealaltă lume. Se așează toți care pe jos care pe scaune și, imediat după aceasta, vin doi *dirvișnți* (băeți trimiși din partea mirelui) cu câte un bardac de rachiu și poftesc lumea să bea. Trage fiecare câte o înghițitură și dă câte un bacșiș în bani băiatului ce i-a oferit bardacul.

Se termină cu rachiul și se pune masa. La masă mănâncă, bea, chefuesc; pâinea mirelui trebuie să fie de grâu unsă pe deasupra cu miere. În timpul mesii un om umblă cu plosca de vin de la unul la altul și, după ce le ofere tuturor, lasă plosca și se duce să aducă desagi în care se găsesc *veanițu* (cununa) și ghetete miresii. Atunci se scoală o femeie și scoate ghetetele din desagi, iar mireasa, care în vremea aceasta stă la o parte acoperită cu o *prigofcă*, batistă roșie (după cum se obișnuiește la Oșani), vine ca să le încălze. În momentul acela vine o altă femeie, ia gheata din piciorul drept, varsă puțin vin într'însa și pune și câteva zaharicale. Mireasa, la rândul ei, ia gheata cu vin, bea vinul dintr'însa, scoate și zaharicalele pe care le mănâncă și apoi se încălze. După ce se încălze, ea se retrage împreună cu mirele puțin la o parte, într'un colț al casei.

În vremea aceasta un om aduce o pâine, peste care se pune puțină sare și două pahare de vin și o așează dinaintea mirelui. Apoi un băiat mic, de obicei ruda mirelui, numit *putcumnic*, ia o batistă, se duce la mireasă și, legând-o de brâu, o aduce dinaintea nunului. Împreună cu ea vine și mirele. Ei se închină de trei ori dinaintea lui și nunul, luând un pahar de vin din cele două puse pe pâine, varsă vin într'însul și-l dă miresii. Ea îi sărută mai întâiu mâna, apoi bea de trei ori dintr'însul și-l ofere mirelui, după ce mai întâiu îi sărută mâna și poala hainei. După aceasta, începe să i se închine încet și frumos, iar în momentul acesta un fârtat ia celalt pahar de pe pâinea adusă mirelui, toarnă vin într'însul, bea de trei ori și chiuind îl aruncă în sus într'o direcție ca să cadă deasupra miresii.

După toate acestea, mirele și mireasa se retrag din nou în colțul de mai înainte. Acum începe adevăratul chin: li se pun dinainte cele două pahare de vin aduse pe pâinea nunului și, sculându-se fiecare de la masă, se duc la ei ca să-i felicite într'un chip foarte curios: fiecare ia câte un pahar de vin din cele puse dinaintea lor, bea de trei ori și restul ce mai rămâne îl varsă pe capul mirelui și al miresii. În tot timpul acesta tânăra pereche face mătăanii până la pământ, fără măcar să se uite la aceia cari le varsă vin peste cap. După ce termină toți de felicitat, vine tatăl miresii, o ia de mână și o încredințează mirelui. Acesta o primește și se duce împreună cu ea ca să sărute mâna, pe rând, la toți din casă. Cu aceasta se termină totul, și se pregătesc pentru biserică. Se aduce mai întâiu calul mirelui și, după ce un fârtat a sărit de trei ori deasupra lui și tot de atâtea ori a trecut dedesubtul lui, mirele încalecă. Aduc și pentru mireasă calul pe care încălecaser mirele când venise să ia mireasa. Ea se închină mai întâiu dinaintea calului și după aceea încalecă; de pe cal dă mai întâiu ceva daruri pe la membrii familiei mirelui și pleacă cu toții la biserică. Când iese mireasa din *tream* (strașină), la Oșani, i se dă un ciur plin cu grâu; ea varsă grâul cu amândouă mâinile și pune ciurul pe strașina casei. Înfine, se mai încarcă îmbrăcămintea miresii pe un cal pe care îl încalecă un fârtat sau o rudă a miresii și pornesc. Pe drum mirele călărește liber; mireasa, din

contră, este *cripită* (ținută) tot de fete, la fel cum fusese mirele când venise să ia mireasa. Aici trebuie să reamintesc că de multe ori cununia se face și acasă. Așa mi s'a spus că se face aproape de obicei la Oșani. În cazul acesta, după ce se face cununia, vine un băiat și trece prin mijlocul tinerei perechi ca să-i despărță.

Ajunși în curtea bisericii, mireasa începe să se închine de pe cal. După aceea i se dă un ciur plin cu semințe de bumbac sau de grâu și o turtă. Turta o pune pe zidul bisericii, sau, dacă poate să se țină bine pe cal fără să cadă, pe acoperișul bisericii, iar semințele din ciur le seamănă pe jos. Apoi i se dă un ulcior plin de apă și varsă dintr'însul de trei ori împrejurul ei, iar apa ce a mai rămas o varsă pe capul calului. În fine, i se mai aduce și un copil mic pe care îl ia în brațe, dându-i un măr. După ce îl sărută, îl dă înapoi. Apoi începe să-și facă semnul crucii și sărută mâna socrului care stă aproape de ea. Acesta îi dă mai întâiu un mic dar în bani, apoi o ia în brațe de pe cal și o poartă până înăuntrul bisericii. După dânsul intră toată lumea și începe cununia ca de obicei.

După cununie, toți nuntașii, împreună cu tânăra pereche, se întorc la casa mirelui. Aici mireasa se închină de trei ori la pragul casei, și, punând piciorul drept pe un chilim mic întins numai pentru acest scop, intră în casă; după dânsa intră și ceilalți. Acum tânăra pereche sărută mâna la toți, fără deosebire de vârstă.

La Oșani, când intră mireasa în casă, i se dă mai întâiu un copil mic pe care îl dăruiește cu ceva; după aceea lasă copilul și vine socrul de o ridică în brațe și o lasă jos în cameră.

La Liumnița, mirele și mireasa se opresc dinaintea pragului casei și fiecare dintre nuntași vin pe rând și-i sărută pe frunte, pe nas și pe umăr. Când este pe sfârșite, vine un băiat ca de 14 ani și, retrăgându-se puțin mai la o parte, își ia vânt și dă fuga dintr'odată drept în spre tânăra pereche, despărțind pe mire de mireasă.

După ce mirele și mireasa au sărutat mâna la toți nuntașii, după o jumătate de oră sosesc și *pugazeail'*, care aduc zestrea miresii încărcată pe un cal încălecat de un fârtat sau de un băiat, frate al miresii. Acesta simbolizează, după credința poporului, pe neguțătorul care a pierdut drumul și l-a apucat noaptea în drum. El nu se dă jos de pe cal, până ce nu-i aruncă din partea mirelui câțiva bani în căciula ce o ține întinsă către mire.

După ce s'au făcut toate acestea, se încinge o horă care ține până aproape de ora mesei. La masă este obiceiul ca mirele să bea vin din găleată; ceilalți beau din *poatși di țară* (ulcioare) pe care mirele le dă fiecăruia, înainte de a începe să mănânce.

După ce s'a sfârșit masa, începe *puliivnicul*, urările ce se fac tinerei perechi din partea nuntașilor, înainte de plecare. Fiecare ia pe rând câte un pahar și-l bea în sănătatea mirilor, spunându-le toate urările ce se obișnuiesc la aceste ocaziuni. Când este ca să se pună paharul la gură, ceilalți nuntași, bătând din picioare, încep să chiuiască și

să strige cât îi ține gura. În tot timpul cât ține *pulivnicul* mirele și mireasa trebuie să facă mătânii, închinându-se într'una până la pământ și fără să se grăbească. După acest din urmă obicei de Dumnezeu, fiecare pleacă pe acasă, iar mirele cu mireasa intră în camera de culcare.

A doua zi luni, încă de dimineată, o detunătură de pușcă venind din spre casa mirelui deșteaptă tot satul: *mireasa a fost virgină!*

Fărtații cari așteaptă cu nerăbdare această veste, se scoală cu toții și, venind la casa mirelui, dau năvală în camera lui de culcare. Aici pun mâna pe dânsul și târându-l în ghionturi, îl spânzură cu o funie de grinda casei și-l țin așa spânzurat până când le promite că le va da tot ce-i vor cere. Acelaș lucru se întâmplă și cu tatăl sau frații mirelui, dacă are. În unele părți mai este obiceiul să se spânzure și fărtații, după ce mai întâiu aceștia au spânzurat pe mire și pe ai lui din casă. La *Oșani* spânzurătoarea mirelui se obișnuște după ce mireasa a fost scoasă la fântână și s'a reîntors din nou acasă: câțiva tineri iau o frânghie și o leagă bine de grindă. Unul din ei spune că mirele ar fi furat mireasa și prin urmare trebuie pedepsit. Atunci toți tăbărăsc pe dânsul și-l spânzură. Mirele, ca să se apere, strigă în gura mare că n'a furat-o și ca dovadă pot să întrebe și pe mireasă. Vine mireasa și declară și ea la fel. Fiindcă fărtații nu-l lasă, atunci mireasa garantează pentru dânsul, dând din partea mirelui o găină ca *rușfet*. Aceștia nu se lasă până când mirele nu dă mai multe găini. După mire, ei spânzură pe tatăl lui; și pe acesta nu-l lasă până nu dă o găină. În fine, e tot așa continuă spânzurând pe toți membrii din familie. La urmă de tot vine un judecător și cercetează dacă oamenii au fost spânzurați pe drept. El află că acei cari i-au spânzurat, la judecată, au fost mituiți, deci, ca pedeapsă, judecătorul îi condamnă și pe ei la câte o amendă de câte o găină de fiecare. Și așa se continuă petrecerea până târziu de tot.

După ce se termină și cu aceasta, iese mireasa îmbrăcată frumos cu un ciur plin de *chitchi* (buchete), oferind fiecăruia câte unul. Toți câți iau din aceste *chitchi* aruncă câte un ban în ciur.

În fine «si scoati niveasta la apu» împreună cu mirele și cu toate rudele din casă. Trec mai întâiu pe la părinții fetei și, cum ajung acasă la ea, iese mama miresei la poartă cu o turtă. Mireasa cum o vede, i se închină și merge mai departe fără să se oprească mult. De acolo trec pe dinaintea bisericii, unde mireasa iarăș se închină de trei ori. Din clipa în care mireasa iese de acasă și până când se reîntoarce, ea trebuie să se închine pe drum la oricare îi iese înainte, sărutându-i în acelaș timp și mâna; acesta îi ofere un ban și se depărtează. Dacă cumva, pe drum, se întâlnește cu o altă pereche, atunci se crede că mirele sau mireasa care va fi ridicat mai întâiu ochii ca să se uite la cealaltă pereche, va muri după un an.

Cum ajung la fântână, mirele scoate un ban și-l vâă într'un loc umed. Mireasa trebuie să-l caute; după ce-l găsește, îl vâă și ea într'alt

loc, unde trebuie să-l caute mirele. Acesta, după ce îl găsește, îl ascunde din nou și mireasa, după ce-l găsește și de astădată, îl spală și-l pune în pozunar. Apoi ea umple o oală cu apă și o varsă la pământ și pleacă cu toții acasă. Pe drum trebuie să treacă pe la casele rudelor marelui; de la fiecare casă ieselumea cu câte o turtă și o dă tinerei perechi. În fine ajunși acasă, mama marelui dă câte un ban la toate fetele care au însoțit mireasa la fântână și cu aceasta se termină totul și pleacă fiecare pe acasă.

La Liumnița obiceiul acesta de luni după nuntă se deosebește într-o atâta numai că, în loc ca mireasa să fie dusă la fântână, ea este dusă «*ân zur di cătun*» adică împrejurul cătunului. Acolo se opresc la o fântână, de unde mireasa ia un ulcior cu apă și-l aduce acasă. Ajunși aici, mireasa pune ulciorul plin cu apă pe umărul marelui, după aceea îi toarnă pe mâini ca să se spele. Pe când se spală, vin băieții și aruncă cenușe peste mâinile marelui, numai ca să nu lase pe mireasă în pace. După ce mirele se spală bine, mireasa se închină de trei ori dinaintea lui; mirele ia ulciorul și apa ce a mai rămas o varsă la dreapta și la stânga miresii. În fine, se pune masa și, după ce se bea și se mănâncă bine, fiecare pleacă pe acasă.

A doua zi, *marți*, nu se face nimic, pentru că este zi fără noroc. Numai *miercură* ce urmează, disdediminează vine un fârtat la mire acasă și-l ia să meargă în pădure la «*scoatirea zadă*». Mirele ia o turtă în traistă și pornesc în spre pădure, trecând mai întâiu pe la o țarină. Aici se opresc puțin și, după ce mănâncă bine, pornesc din nou în pădure, unde scot cu toporul o bucată de zadă de pin, pe care o aduc la mire acasă.

În prima săptămână după nuntă, de câte ori se pune masa, mirele cu mireasa nu stau împreună cu ceilalți ci, în tot timpul mesii, care de cele mai multe ori ține câte o oră, ei stau în picioare și fac mătânii înclinându-se încet până la pământ, dinaintea părinților. Obiceiul acesta plăcut și mai ales recreativ, care este și cel din urmă de la nuntă, se ține cu multă strictețe și nimenea nu trebuie să treacă peste el.

3. *Ocupațiunea locuitorilor.*

Spuneam în primul capitol că ținutul Meglenului este colțul cel mai fertil din întregul cuprins al Macedoniei, ca unul care dă trei recolte pe an. Cu toate acestea, de bogăția acestei regiuni nu se bucură dintre Români decât numai Nântenii. Comunele românești fiind așezate, în cea mai mare parte pe povârnișurile muntelui Paic, nu-și au țările în câmpia Caragiovei propriu zis, care este locuită numai de Bulgari și Turci, ci în văile și luminișurile acelor munți. Dar și în părțile acestea pământul este mănșos. Mulțimea apelor care șerpuesc din toate părțile fac ca mai niciodată recolta să nu sufere de secetă. De aceea, dacă Meglenoromânii, harnici la muncă și agricultori pricepuți cum

sunt, nu și-ar fi închinat satele la beii turci, astăzi situația lor materială ar fi fost mult mai bună.

Munca pământului este ocupațiunea lor principală, deși unii din ei se îndeletnicesc și cu păstoritul. Ei cultivă aproape toate cerealele: grâu de toate calitățile, secară, orz, ovăz și meiu. La aratul pământului se slujesc mai mult de plugul de lemn sau de fier pe care îl numesc *raliță* sau *lariță*. Iată și numirile ce dau la părțile plugului, după însemnările ce mi-am luat în Lugunța, cu indicațiunile d-lui Stavri Cristu, institutorul local: *plazul* se numește «cormana», *palișnic* este «fierul mare» sau «brăzdarul»; tot palișnic se chiamă și «cuțitul»; *ureacl'ă* este «cormana mică» sau «urechia»; *mănușă* se cheamă amândouăle coarne ale plugului; *zăboju* este «bârta» sau «bârșa» ce ține plazul; *cucă*, la plugurile de lemn se chiamă vârful grindeiului, de unde începe curbătura în jos; lemnul în care se prind boii de plug se chiamă *jug*; curelele cu care se leagă jugul se numesc *părvoi*, iar cuiul de lemn care ține părvoii și fixează jugul de grindeiu (*lariță*) se chiamă *utreș*. Resteu dintr-o parte și alta a jugului, cu care se închide deschizătura pe unde trece capul boului se numește *jegli*, iar sforile de pe lângă jegli se chiamă *podvărzi*.

Printre sculele de câmp de care se slujesc Meglenoromânii, în afară de plug, mai însemnăm următoarele: *coasa* alcătuită din fierul (coasa propriu zis); *dărjaua*, drugul de lemn la capătul căruia se află fixată coasa și *măneru*, dintele de pe dărjauă de care se ține cosașul, la cosit, cu cealaltă mână. Dintre uneltele cari slujesc la strânsul fânului, avem *tșăpărașca* «țăpoiul» și *vila* «furca» cu care se cară snopii de grâu. Instrumentul cu care se sfărâmă bulgării de pământ, după aratul țării și se acopere, prin împrăștiare de pământ mărunț, semințele semănate, se chiamă *trană* (grapa). Târâncopul ce se întrebuițează la scosul buturugilor se numește *cupătsolnic*. Pentru ascuțitul coasei se întrebuițează piatra numită *cuti*, iar nicovala pe care se bate coasa cu *tșucanu* se chiamă *cuvalnă*. În afară de acestea, se mai întrebuițează: *seațiri* «seceră»; *cusor* «cosor»; *sicuri*, (la Nânta *dărtoari*) «secur»; *sapă*, *sapă-largă*, *lupată-di-ier*, etc.

La spicul grâului avem următoarele numiri: *spic*, *pal'* «paiu»; *frundză* «frunză» și *corin* (bg. koren) «rădăcină». Țepii sau mustățile spicului se chiamă *tșeclăz*, grăuntele *gărnuț* și spicul de grâu tuns sau golaș se chiamă *șutarcă*. De aci și denumirea grâului *gron tșiclăzat*, grâu al cărui spic are țepi sau mustăți și *gron șutarc* cu spicul tuns.

Porumbul care se cultivă pentru trebuințele casei se numește *gărnișor*. Cotorul porumbului se chiamă *gărnișorcă*, iar foile de pe știulete sau pănuși *pupitină* și știuletele *tșambaș*.

Meiul este de trei feluri: *mel' barniță* sau numai *barniță*; *mel' urov* sau numai *urov* (acesta din urmă după înțelesul etimologic «măzărice») și *mel' răpes* propriu zis «planta din care se fac mături».

Țarina în care se cultivă cerealele se chiamă *agru*, iar locul unde s'a cultivat odată secară, meu, ovăz, barniță se numește *mil' ină*, *sicărină*, *uvișnă*, *bărnitșnă*.

În afară de agricultură, Meglenoromânii se mai ocupă și cu *cultura gogoșilor de mătăsă*. Această ocupațiune, care este răspândită peste tot în Macedonia, nicăiri n'a ajuns la o dezvoltare așa de mare ca în regiunea care se întinde de la orașul Vodenă, cu împrejurimi, până la Vardar, cuprinzând toată regiunea Meglenului cu ținuturile muntoase ocupate de Români. Fiecare casă din comunele românești cultivă gogoși de mătăsă pe care apoi le vând comercianților străini cari vin la Ghevgheli, prin lunile Maiu și Iunie numai pentru ca să-și procure acest articol. În această epocă numită și epoca gogoșilor de mătăsă, comerțul atinge maximul vânzării: numai din desfacerea acestui articol, care înainte de războiul balcanic se producea în cantitate până la 900.000 ocale, intrau în Ghevgheli vreo trei milioane și jumătate de franci aur. Din această sumă, o bună parte trecea în comunele românești, întrucât cea mai mare parte a acestui articol venia numai din acele comune.

Calitatea gogoșilor de mătăsă din comunele românești este cea mai bună; ea se obține prin cultura lor îngrijită. În privința aceasta toți Românii au instrucțiunile de trebuință. De aceea, în primul rând, «casa ȳndi vrem si rānim bubi tribuāști sa iĳā curatā și cu havā (aer). Dintru sā dubim (cāstigām) cūjureț mul'ț și buni, dintru s-li vigl'om di loșotiili ți li pot cățari, tribuāști sā-u spāstrim (curāțim) casa». După aceea «nu tribuāști nițcon sā rānim bubi pri rogozinā ili rājāniĳā, dintru cā rogozinili ȳon vlagā și la sparg havau (turc. aerul). Rogozinili dau muhlizōn', ārā ȳeaști muhlizōn' fac ziĳan (turc. stricăciune) la bubi. An pimint ili pri scondur ārā nu-i bun sā rānim bubi, dintru cā havau nu-i dosta (destul). Tribuāști si dārōm leasi di tel' (turc. sârmă) sȳirnuti cu carti. Putem dārari leasi și cu pārdii ili cu virzel' amplititi». Prima primenire a bubelor se chiamă *negru son* (somm negru). «Bubili cōn sa rāniti cu frunzā dunatā di la vrūu di veit (vârful ramurilor) tūmȳea, an sonu negru, pȳer mai uneaț». După *sonu negru* vine cealaltă primenire care se numește *sonu siv* sau *sivū son* și așa mai departe, până «la patruli son», până când «bubili» își fac *cūjurețil'* (gogoșii de mătăsă).

Deasemenea și duzii numiți *tșārnitș*, care dau frunza necesară pentru hrana gândacilor de mătăsă sunt cultivați cu îngrijire. «Baftșea di tșārnitș tribuāști sā-u sāpōm antru iārnā, dintru cā neaȳa și ploĳli s-la facā locu birichitliĳā (roditor)». Pentru ca duzii să dea frunze multe, trebuie «s-l'a gnoim». Însă gunoiul nu trebuie pus prea aproape de rădăcini, ci printre brazdele care despart duzii: «gnoĳu tribuāști sā iĳā turit printru urdinil' di tșārnitș, ārā acu tșārnitșil' sa baĳa (prea) di-parti unu di lantu, gnoĳu la turim un ili doi arșōn' (coți) proapi di tșārnitș». Iarna sau primăvara duzii *si cāstres*, adică li se taie crăcile «dintru cā tșārnitșu si da multā frunzā și bună». La început frunza cea

mai bună nu este aceea mică de la *podol'*, de pe crăcile cari cresc aproape de rădăcină, pentru că «frunza di la podol' nu-i cota rănittoari, că ia ăi tăvălită di țară și di gnoț și poati s-li anloașă (îmbolnăvească) bubili». Frunza se taie cu un cuțit care se chiamă *sântra ș.*

După agricultura și cultura gogoșilor de mătasă vine *apicultura* care este în mare desvoltare. Mai fiecare casă își are un număr de stuți. Aceștia sunt făcuți, de obicei, din lemn de salcie. Mierea obișnuită se vinde la Ghevgheli sau la Salonic. În afară de aceasta Meglenoromânii se mai ocupă și cu cultivarea pomilor. Printre aceștia castanii și nucii cresc în cantitate mare. Deasemenea merii, perii, cireșii, vișinii, gutuii, zarzării, caișii și piersicii cresc în toate părțile.

Meglenoromânii se îndeletnicesc nu mai puțin și cu meseriile. Printre acestea olăria ocupă locul de frunte. Cu această meserie se ocupă mai ales Nântenii. Ei își desfac mărfurile lor în întreaga Macedonie și mai departe. Hahn, care relevază această ocupațiune a Nântenilor, spune: «diese treiben vorzugsweise das Töpferhandwerk und sind weit über die Grenze von Makedonien ausbreitet»; la notă mai adaugă: «auch in Prisrend trafen wir Wlachische Töpfer». În afară de olărie, Românii din Oșani se îndeletnicesc și cu dogăria. Sculele de cari se slujesc la această meserie sunt: *băltac* «toporul» și «secură»; *trăon* «ferestrău»; *bravdă* «bardă»; *măl'ugă* «maiu cu mâner mai scurt»; *pirghel'* «compas»; *strug* «cuțitoiu», etc. Ei fac *buti* «putină în care se bate laptele»; *butel* «butoiu pentru vin sau rachiu»; *butin* și *buțilușcă* «butoiaș mai mic»; *croblă* putină mare în care se pun strugurii la culesul viilor; *putină*, *curită* albie, un fel de copaie pentru spălatul rufelor; se mai zice și *cupan'ă* pl. *cupon'*; *găvană* «vas de lemn rotund în formă de strachină care se astupă cu un capac de lemn; într'însul se pune mâncare și mai slujește și ca puiă pentru pisat ardeiu, usturoiu etc.»; *bucl'îță* și *buclă*, «vas de lemn în care ciobanii își poartă apa de băut».

În fine, dintre Meglenoromâni se mai găsesc și buni *ierar* «fierari»; *clintșar* «potcovari» și *tirzii* «croitori» (turc.).

Femeile lor cari sunt foarte harnice, lucrează aproape tot așa de mult ca și bărbații la munca câmpului. În timpul iernii ele se ocupă cu împletitul ciorapilor, cu brodatul cămășilor și, mai cu seamă, cu țesutul pânzii. La țesutul pânzeturilor casei slujește *războiu*. Iată și părțile războiului însemnate la Liumnița după figura din «Incercare de Terminologie» de Fr. Damè: *leamni* «lemnele cele groase ce alcătuiesc patul, stratul sau trupul războiului»; *pitșoarili di dinainti* «picioarele de dinainte»; *pitșoarili di dinăpoiu* «picioarele de dinapoi»; *blon'* sau *scundură* «cele două scânduri, una dinainte și alta dinapoi ce leagă tălpile războiului»; *sul* «sulul de dinainte și cel de dinapoi»; *fusti* «vergelele sau joardele»; *l'îță* «ițele»; *spată* «spată»; *bărdi* «brațe» și brățare; *scripeati* «scripete»; *privărtal'că* s. *privurtal'că* bățul lung numit «slobozitor» cu care se învârtește sulul de dinapoi; *tindecl'i* «tindeche»; *suval'că* «suveică»; *țavi* «țeava»; *lemn* drugul subțire sau «lemnșorul» care se introduce țeava; *rost* «partea urzelei din fața itelor».

Printre uneltele ce slujesc la țesut avem: *idănac* daracul în care se trage *ful'oru* «fuior»; *mutuvilă* «rășchitor»; *vărtești* «vârtelniță»; *rudani* «rodan»; *călămusirea* «letcă»; *urdzorea* «alergătoarea statornică și parii de urzit»; *fus* «fus»; *prășlen* «greutatea ce se atârână la capătul inferior al fusului spre a-l țineă drept în jos»; *furcă* «furcă»; *tort* «tort»; *jiriaghă* «o măsură anumită de tort lucrat»; *ustură* «urzeală».

4. Originea Meglenoromânilor.

Dacă pentru cunoașterea trecutului Aromânilor avem câteva date istorice, pe baza cărora ne putem face o idee despre locuințele și rostul lor de mai târziu, despre Meglenoromâni nu avem nimic. În cazul acesta, singurul izvor din care se poate ști ceva privitor la originea lor, și la epoca coborîrii și așezării lor într'un ținut situat la apus de munții Rodope, este limba lor. În privința aceasta, Meglenoromânii ar fi mai în drept decât toți ceilalți Români să spună: «limba noastră reprezintă istoria noastră».

Dacă I. G. v. Hahn a fost cel dintâiu care a recunoscut apropierea dintre graiul acestor Români și acele al Dacoromanilor, G. Weigand a fost acela care s'a ocupat cu originea lor.

În ultimul capitol («Schlussbetrachtung» p. 54 și urm.) al lucrării sale asupra Românilor din Meglen, Weigand, ocupându-se cu această chestiune, se exprimă în felul următor: «Dacă întrebăm despre trecutul Megleniților, din toate cele ce preced rezultă că ei nu țin, ca Aromânii, de acei Valahi care în evul-mediu stăpâneau „*Μεγαλοβλαχία*” cu părțile muntoase în Tesalia apuseană și despre care ne raportează *Nikitas*, *Anna Comnina*, jidovul spaniol *Tudela*. Dacă căutăm să vedem alte populațiuni valahe, atunci aflăm că pe la sfârșitul secolului al XII Bulgarii, sub conducerea Valahilor, s'au răsculat și au bătut pe Greci la Seres, după care apare pentru câțeva vreme un imperiu bulgaro-valah. Istoria acestei perioade este cercetată prea puțin, însă un lucru pare sigur și anume, că Valahii nu erau foarte numeroși. Cei mai mulți dintr'înșii vor fi dispărut fără urme printre slavi, alții, în urma luptei sângeroase de pe Câmpia Mierlei se vor fi retras în munți, unde s'au păstrat. Dacă, prin urmare, pun în legătură pe Megleniți cu acei Bulgaro-Vlahi și-i socotesc ca ultima rămășiță a aceloră, cred că nu greșesc, chiar dacă pentru aceasta n'aș putea da ca probă directă decât numai tipul; căci toate celelalte care se raportă la influența slavă, le-ar fi putut primi și în vremurile din urmă. Unii dintr'înșii s'ar fi putut uni cu conaționalii lor în Pind și Albania. Anumite puncte de razim pentru aceasta găsesc în satele de miazănoapte ale Aromânilor: Beala-de-sus, Beala-de-jos în partea de miază-noapte a lacului Ohrida, și Moloviște în partea de Nord-est a lacului Prespa. Aici se întrebuințează unele cuvinte *me kulku*, *ntsepū* pe care ceilalți Aromâni nu le cunosc; chiar și gi pentru *ji* din *vi*, după aceea articularea *omul*, toate acestea arată că aici s'a mai adăugat un element,

în afară de Aromâni. Dacă aceste urme nu se găsesc în localitățile nordice Crușova, Bitolia, Târnova, Magarova, aceasta provine din faptul că aceste emigrațiuni s'au făcut mult mai târziu, abia în veacul trecut de către Aromânii din Moscopole, Gramoste, Linotope, etc. Alte urme despre astfel de Valahi se găsesc în Serbia, în care numele Starovlah se întâlnește în unele regiuni. Intr'un sat din apropierea Cumanovei s'ar fi vorbit odată românește.

Cel mai însemnat rest al acelor Bulgaro-Valahi sunt Megleniții care își caută și găsă adăpost în munții Caragiovei. Poate numele de localitate «Coruna» despre care a fost vorba în prima parte, este una din acele localități unde ei, adăpostiți de metereziurile de piatră ridicate s'au putut apăra. Este probabil că toată masa Valahilor cari trăesc acum acolo s'au strâns la un loc, treptat. Satele complet izolate în partea de Vest vor fi cele mai vechi, apoi vin satele din partea de Est. Pământul bun și clima dulce i-au făcut să se lase de viața nomadă.

Din toate acestea rezultă că Meglenoromânii, după Weigand, nu sunt decât un rest din Bulgaro-Valahii, care pe la sfârșitul secolului al XII, au fondat imperiul bulgaro-valah. În sprijinul acestei păreri Weigand nu aduce alt nimic decât înfățișarea lor care se depărtează de tipul caucasic.

C. Jireček, într'o recenzie făcută asupra lucrării lui Weigand (*Archiv für slavische Philologie* XV p. 91—103), bazat pe cele spuse de Weigand asupra tipului lor, îi socotește ca pe niște urmași ai unei cete de Pecenegi aduși în ținutul Meglenului de împăratul bizantin Alexios, după lupta de la *Livunion*, la gurile Mariței (Hebrus), unde fură nimiciți cu desăvârșire în anul 1091.

G. Weigand, revenind din nou asupra acestei chestiuni (*Die Aromunen*, Vol. I p. 249 și urm.), admite părerea lui C. Jireček, adăugând că, dacă într'adevăr Pecenegii au ajuns până în Meglen, atunci aceștia ar fi primit limba română, numai în cazul acela când Românii, cu cari s'au amestecat, ar fi fost tot așa de numeroși ca și ei.

La această părere a lui Weigand și Jireček se asociază și O. Densusianu: «On peut donc admettre avec une certaine vraisemblance que les Meglenites sont les descendants de ces colonies petchénegues qui s'établirent en Macédoine et s'y mêlèrent avec une population roumaine venue du nord et qu'elles trouvèrent là». (*Histoire de la langue roumaine*, Tome 1-e, p. 336). Numai că O. Densusianu crede că populațiunea românească pe care Pecenegii o găsiră în Meglen eră de origine daco-română: «Nous avons constaté jusqu'ici une migration roumaine du sud au nord. Mais il y a eu aussi un mouvement inverse qui s'est produit dans la masse de la population roumaine au moyen âge, mouvement qui fut cependant moins intense et qui se réduisit à l'établissement au sud du Danube de quelques colonies daco-roumaines isolées, analogues à celles qui se sont fixées dans les temps modernes sur la rive droite de ce fleuve, en Serbie et en Bulgarie

Une colonie daco-roumaine ancienne sur le territoire macédo-roumain doit être celle du Meglen» (ib. p. 330).

Din părerile expuse până aici rezultă întâiu, că Meglenoromânii reprezintă resturile unei amestecături de Români cu Pecenegi și al doilea, că acești Români sânt colonii dacoromâne.

Asupra primului punct nu ne putem opri aici prea mult; despre el vom vorbi mai pe larg la sfârșitul acestui capitol. Singurul fapt că regiunea pe care Meglenoromânii o ocupă astăzi coincide cu aceea în care, după scriitorul bizantin Zonaras, cete de Pecenegi au fost colonizate pe la sfârșitul sec. al XI, nu este de ajuns ca să dovedească în mod sigur că fizionomia lor mongolică reprezintă urmele acestui amestec. Cu Pecenegii, Cumanii și Slavii vor fi fost amestecați Megleniții și înainte de coborîrea lor în Meglen. Un lucru este sigur și anume, că *atunci când ei s'au coborât în Macedonia, erau Români și că, spre a se păstra și mai departe în această calitate, oricare ar fi fost neamul cu care s'au amestecat, ei trebuie să fi fost destul de numeroși.*

Mult mai important se prezintă chestiunea a ști dacă acești Români făceau parte din tulpina Românilor de la miazănoapte sau din aceea a Românilor sudici, din cari au ieșit și Aromânii. Weigand, care nu s'a ocupat direct cu această chestiune, admitând că ei sunt un rest din Bulgaro-Vlahii care au fondat imperiul bulgaro-vlah, recunoaște indirect că ei nu pot fi aceiași cu Dacoromânii, mai ales că chiar după părerea istoricilor de astăzi, Vlahii din imperiul bulgar în chestiune erau Aromâni (cf. N. Iorga, *Istoria Românilor din Peninsula Balcanică* (Albania, Macedonia, Epir, Tesalia etc.) capitolul: Românii din Pind întemeietori de Stat 1186» p. 21.

O. Densusianu, plecând de la asemănarea mai mare ce există între graiul Meglenoromânilor și acela al Dacoromanilor, ajunge la concluzia pe care am văzut-o mai sus, că ei sunt o colonie dacoromană așezată pe teritoriul macedoromân, iar graiul lor nu reprezintă decât numai un subdialect al dialectului dacoromân.

O părere cu totul nouă asupra originii Meglenoromânilor a emis acum în urmă, însă numai în treacăt, și N. Iorga, cu prilejul unei recenzii întinse asupra lucrării *The nomads of the Balkans* de A. J. B. Wace și M. S. Thompson, Londres 1914, publicată în *Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, publication mensuelle dirigée par N. Iorga, C. Murgoci, V. Pârvan, Bucurest, II-ème année, 6 juin 1915.

N. Iorga, ținând seamă de marele aport pe care elementul român și albanez din Peninsula Balcanică la-u adus la înjghebarea celui de al doilea imperiu bulgar sub țarul Samuel, cu centrul în ținuturile Ohridei, de unde Românii s'au răspândit, pentru întâia dată, în Tesalia și Epir, își explică grupul de Români din Meglen ca o colonie de prizonieri dintre acești Români, combatanți sub steagul țarului bulgar, așezată de către împăratul bizantin ucigătorul de Bulgari, Vasilie, în regiunea Rodopei. Iată și cuvintele proprii ale savantului profesor în această privință: «Dans l'étude citée plus haut (este vorba

despre studiul său: *Notele unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani* publicat în *Anal. Ac. Rom.*, secția istorică XXXV p. 117—158) nous avons fait ressortir l'apport, indispensable, fourni par les peuples «nouveaux» qu'étaient les Valaques et les Albanais pour arriver à la formation et aux victoires du second Empire bulgare, dont le centre fut dans ces régions d'Okhrida, car elles sont le point de départ primitif des Valaques, et ils n'en rayonnèrent qu'ensuite vers la Thessalie, dont les places ne furent pendant longtemps que leur résidence d'hiver. On s'expliquerait la formation du groupe méglénite dans le Rhodope, avec un dialecte très distinct, isolé depuis longtemps, par la colonisation, due à Basile le Bulgaroctone, empereur de Byzance, des prisonniers faits sur les Valaques combattant sous les drapeaux du «Tzar» Samuel».

Nu știm întrucât această părere s'ar sprijini pe dovezi istorice concrete. Pentru noi însă ea este importantă, pentru că într'însa întâlnim două momente care coincid perfect cu rezultatele la care am ajuns numai pe baza cercetărilor noastre lingvistice.

După cum se va vedea în cele ce urmează în acest capitol, și noi credem că, contrariu părerii lui O. Densusianu, după care Meglenoromânii ar fi o colonie dacoromână în Macedonia, pentru singurul fapt că mici asemănări de graiu se constată între dialectele dacoromân și meglenit, *Meglenoromânii aparțin grupului de Români din sudul Dunării, făcând parte odată din acei Români din cari au ieșit și Aromânii*. La această concluzie ne îndreptățesc, după cum se va vedea, trăsăturile fundamentale, *specifice*, ale dialectului meglenit, care se identifică cu acelea ale dialectului aromân. Dar N. Iorga merge în privința aceasta, și mai departe, socotind pe Meglenoromâni chiar de Aromâni. La această identificare ne împiedecă asemănările gramaticale și lexicale ce arată acest dialect cu dialectul dacoromân. Dacă Românii din Meglen ar fi fost o colonie de Aromâni stabilită în Rodope, atunci, asemănările graiului lor cu dialectul dacoromân nu s'ar putea explica decât numai admitând că în Rodope ar fi stat în contact cu o populațiune dacoromână. Însă acest lucru ar fi greu de admis, dat fiindcă Vlahii din Rodope, despre care ne vorbesc cronicarii bizantini, țineau de ramura românismului din sudul Dunării. Aceste asemănări nu s'ar putea explica nici din contactul ce l-ar fi avut elementul românesc din sud cu Vlahii din Serbia, care i-ar fi unit cu Românii din Nordul Dunării, căci atunci ar fi urmat să întâlnim aceleași asemănări, fie în măsură și mai mică, și în graiul Aromânilor. De aceea socotesc că în Rodope Meglenoromânii n'au venit din Sud ca Aromâni, ci dela Nord din Balcani, ca element străromân, rupt din grupul românismului de sud, după ce stătuse în contact o bucată de vreme cu elementul românesc din Nordul Dunării.

Al doilea moment care coincide cu rezultatele cercetărilor noastre este acela că, după unele date lingvistice din dialectul meglenit asemănătoare cu particularitățile graiului Bulgarilor din Rodope,

Meglenoromânii, înainte de coborîrea lor în regiunea ce ocupă azi, a trebuit să stea multă vreme în Rodope.

* * *

Din cercetările amănunțite ce am făcut asupra dialectului meglenit, am reușit să stabilesc, după cum se va vedea în capitolul următor (Dialectul meglenoromân și locul lui în limba română), în primul rând, că graiul Megleniților, departe de a forma un simplu subdialect, el ni se înfățișează ca un dialect aparte, pentru priceperea căruia un Dacoromân ca și un Aromân întâmpină aceleași greutăți. Aceste greutăți provin din cauza unui număr prea mare de particularități — aproape 40 de puncte de deosebiri esențiale — proprii numai graiului meglenit, care nu se găsesc nici în aromână și nici în dacoromână. Din acest punct de vedere, oricât de vag am concepe definiția unui dialect, și aceasta bine înțeles, pentru diferențierile de graiu regionale care se învecinează; când este vorba însă de graiul unui ținut care se găsește izolat de veacuri, la o depărtare de sute de km. de teritoriul locuit de Dacoromâni, ea rămâne ceea ce trebuie să fie și anume: *idiomul care constă nu numai din unele particularități lingvistice care lipsesc în limba comună, dar, mai ales, în care se constată existența unor inovațiuni specifice, care, fiecare pentru sine, cuprinde un număr de cuvinte mai mare.* Din acest punct de vedere graiul Meglenoromânilor, așa cum ni se înfățișează azi, reprezintă un dialect deosebit, iar Meglenoromânii trebuie socotiți ca o populațiune deosebită atât de Dacoromâni cât și de Aromâni. Dealtfel, părerea aceasta, că graiul Megleniților reprezintă un subdialect, nu un dialect, astăzi nu mai este susținută decât numai de O. Densusianu. Toți ceilalți filologi români ca și străini (H. Tiktin, *Rumänisches Elementarbuch* p. 7; Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*; Zur Rekonstruktion des Urrumänischen; Iosef Popovici *Dialectele Române*, IX *Dialectele române din Istria* p. 114—121; Theodor Gartner, *Darstellung der rumänischen Sprache*; G. Mayer-Lübke, *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft*, ed. III p. 23 etc.), recunosc că graiul Megleniților reprezintă un dialect deosebit.

Însă în afară de acele particularități care ni se înfățișează ca niște inovațiuni ulterioare, dialectul meglenit mai cuprinde încă o serie de particularități, dintre care unele îl apropie de dialectul dacoromân și altele de cel aromân. Cele dintâi se reduc la un număr de 14, iar cele din urmă la 34.

Între punctele de apropiere cu dialectul dacor., acelea care la primul moment îți fac impresia că ai a face cu un subdialect al dialectului dacoromân sunt câteva cuvinte uzuale de origine latină ca: *ampirat*, *dispic*, *frig*, *flamund*, *gaură*, *negru*, *pimint*, *sălbatec*, etc. etc., cari lipsesc din dialectul aromân și un număr mai mare de origine slavă ca: *bivul*, *bulovan*, *clatin*, *côrpă*, *cremini*, *cuses*, *dărușes*, *drum*, *gănsac*,

gleznă, gloabă, grămadă, leac, leasă, lariță (dacoromân *raliță*), *mōncă, mōndru*, etc., etc., care deasemenea nu se găsesc în dialectul aromân.

Aceste două particularități, la început, m'au făcut și pe mine să cred că graiul Megleniților se apropie mai mult de cel dacoromân. Însă cu cât am stat mai mult printre ei și am căutat să studiez mai de aproape graiul lor, m'am convins că nu acestea sunt în măsură ca să hotărască apropierea lui mai mare sau mai mică de unul din cele două dialecte. Numărul cuvintelor de origine latină care se găsesc numai în dialectul aromân și dacoromân, lipsind din dialectul megl., se ridică, după cum se poate vedea în capitolul «Elementul latin», la vreo 300 și mai bine, pe când acelea comune dialectului megl. și dacor. abia la 75. Numai cuvintele slave lipsesc din dialectul aromân, având în locul lor elemente grecești. Ele contribuie nu cu puțin la apropierea formală a dialectului megl. de cel dacoromân.

Printre cele 34 de puncte de asemănare ce arată dialectul meglenit cu dialectul aromân, următoarele trei sunt care, din punctul de vedere al vechimii, îl apropie mai mult de dialectul aromân: 1) Prefacerea sunetelor *ce, ci* în *țe, ți*, și a lui *ge gi* în *ze zi* (dze, dzi) numai în elementele latine, ceea ce dovedește că fenomenul este vechiu și s'a produs înainte de despărțirea dialectelor. Nici un element slav nu arată această prefacere; 2) Alterarea labialelor, despre cari vezi mai pe larg la §§ 44—49 și *Observ.* Aici mă mulțumesc să arăt numai că trecerea lui *v + ă, î* în *ghje, ghi* (*ghjarmi* <vermis -em; *ghjaspi* -vepis -em) nu putea fi împrumutată din dialectul aromân, căci ea nu există în acest dialect. Aici avem *yermu, yaspe*. Iar diferența între una și alta este mare ca să credem că această alterare a labialei s'a produs sub influența dialectului aromân; 3) Lipsa completă a cuvintelor rotacizante, precum și a formelor în cari *n* a dispărut prin nazalizare, ca: *o, grău, frău, brău* pentru *ună, grănu, frănu, brănu*. La punctul din urmă s'ar mai putea adăuga și lipsa aceluiaș strat de cuvinte de origine albaneză sau similare cu formele albanezești ca și în dialectul arom., despre care se vorbește mai pe larg în capitolul «Elementul albanez».

Toate aceste particularități, care îl apropie de dialectul aromân, ajung spre a ne dovedi că deși dialectul meglenoromân, așa cum se vorbește astăzi, se deosebește de dialectul aromân, în timpurile mai vechi, atunci când limba română cu toate că arată mici diferențieri regionale, însă încă nu se despărțise în dialectele actuale, dialectul meglenit făcea parte din acea regiune, din care a ieșit dialectul aromân. De aci urmează că și Meglenoromânii, oricând se vor fi coborât ei la locurile unde îi găsim astăzi, și cu oricari popoare vor fi venit în contact, din epoca retragerii Românilor în spre miazăzi, judecând după particularitățile graiului lor, ei trebuie să fi făcut parte odată din regiunea ocupată de *Românii sudici*.

Cine erau acești români sudici?

Din rezultatele obținute până azi în studiul limbii române, două constatări se pot face cu oarecare siguranță: întâiu, că limba română a fost la bază aceeași pentru toate dialectele, și al doilea, că teritoriul pe care s'a format această limbă, a fost unitar, indiferent dacă pentru aceasta vom admite că acest teritoriu s'a mărginit numai la sudul Dunării, cum susțin unii dintre filologi, sau s'a întins și peste partea apuseană a Dunării, cum admit alții și aceasta concordă și cu vederile istoricilor. Din această unitate a limbii și a teritoriului rezultă până la un punct și unitatea etnică a poporului român, oricare ar fi locurile unde se găsesc ei astăzi, în Dacia Traiană, Peninsula Balcanică sau Istria.

Această întreită unitate a poporului românesc nu se dovedește numai din identitatea ce ne arată structura celor trei dialecte, dar chiar și din legăturile pe care străromânii le-au avut cu primele popoare străine cu care au venit în atingere și au trăit mai multă vreme în vecinătate. Astfel de legături au existat mai întâiu între Românii și poporul albanez. Numărul de cuvinte albanezești, dintre care unele sunt împrumutate direct, altele sunt identice cu formele albaneze, care se găsesc deopotrivă în dialectele dacor., arom. și megl. ne arată până la evidență că Dăcoromânii, Aromânii și Meglenoromânii de astăzi, în decursul epocii romane, au trăit în apropierea poporului albanez. Deasemenea și cuvintele de origine paleoslavă sau mediobulgară, câte am putut stabili pentru cele trei dialecte (vezi capitolul «Elementul slav»), ne mai arată că cele trei tulpini, astăzi despărțite, odată au continuat să trăiască laolaltă mai multe secole și după epoca romană, căci în nici un alt caz, nu ne-am putea explica, cum aceleași cuvinte, purtând urmele aceluiași prefaceri, au putut pătrunde în câteși trei dialectele.

⚭ Dar din aceste urme pe care ni le arată limba, mai rezultă o altă constatare care este cea mai importantă pentru chestiunea care ne preocupă. Ea ne indică cu oarecare probabilitate locurile pe unde se găsea elementul românesc, începând din epoca romană, după părăsirea parțială a Daciei, până la fixarea lui definitivă în regiunile în care îl găsim azi. Căci dacă ținem seamă de faptul că pentru epoca ce ne interesează, deși Albanezii apar în istorie abia în 1042, în apropierea orașului Durazzo ¹⁾, însă despre cetatea *Albanopolis* ni se vorbește încă din veacul al II ²⁾, iar Slavii încep să se așeze în Mesia și Tracia pe la începutul veacului al V, și în veacul al VII ocuparea acestor provincii eră completă ³⁾, atunci, aceste locuri trebuie să fi fost între regiunile ocupate de aceste două popoare adică între Montenegro și Serbia, în partea

¹⁾ N. Iorga, *Notele unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani*, în *Analele Ac. Rom.* Tomul XXXV, p. 131.

²⁾ Dr. Ludwig Thaloczy, *Illyrisch-albanische Forschungen*, 1916. Vol. I, p. 66.

³⁾ C. Jireček, *Geschichte der Bulgaren* p. 73.

de răsărit, între regiunea apuseană a Țării Românești, în partea de miazănoapte, și între Bulgaria apuseană, în partea de apus. Dealtfel, despre aceste locuri care alcătuiesc primele locuințe ale poporului român după părăsirea Daciei, ne vorbesc, în oarecare măsură, și urmele de nume de localități de origine română.

Nu putem ști cu siguranță întrucât limba acestor Români, care se întindeau pe un teritoriu așa de vast, eră unitară de la început. Părerea că ea arată mici diferențieri regionale a fost exprimată și de Miklosich, care s'a ocupat cel dintâiu cu deosebirea ce există între limba română din nordul Dunării și aceea din sudul Dunării și pe care le atribuia limbii pe cari o vorbeau strămoșii Dacoromânilor și Aromânilor ¹⁾. Deși această părere pornește de la un principiu căruia astăzi nu i se mai atribuie rolul hotărîtor în prefacerile ce a suferit limba latină vulgară, în elementul constitutiv al limbilor romanice de azi, cu toate acestea, unele diferențieri au putut să existe, mai ales dacă ne referim la rezultatele de azi la care a ajuns tratarea sunetului gutural *c, g* urmat de *e, i*, chiar înaintea despărțirii Românilor de la Nord de cei de la Sud.

Oricare ar fi căile prin cari *ce, ci* a ajuns la *țe, ți*, fie că s'a dezvoltat din *ts'e, t'si*, cum susțineă și Miklosich, sau din *tse, tsi* după cum s'ar putea dovedi până la un punct, judecând după urmele acestui sunet care ni s'au păstrat la unele cuvinte din dialectele sudice (vezi mai pe larg §§ 53—55 și *Observ.*), vechimea lui nu poate fi pusă la îndoială, dacă ținem seama de faptul că el se arată numai în elementele latine. Sextil Pușcariu, singurul, după Miklosich, care s'a ocupat mai pe larg cu chestiunea dacă în străromână existau unele diferențieri regionale, admitînd că *țe, ți* s'a dezvoltat din *ts'e, ts'i*, crede că această dezvoltare s'a petrecut, probabil, după despărțirea dialectelor ²⁾.

De sigur că, în ce privește epoca când *ce, ci* a trecut în *țe, ți*, nimic nu se poate ști cu siguranță desăvârșită. Cu toate acestea, ținînd seamă de faptul că printre cuvintele slave comune pentru cele trei dialecte, nici unul nu arată această trecere, atunci trebuie să admitem că evoluarea lui *ts'e, ts'i* (*tse, tsi*) în *țe, ți* eră deja isprăvită, când cuvintele slave au început să pătrundă în străromână. Din aceasta rezultă constatarea că limba română din acea epocă, oricât de unitară ar fi fost, ea arată deosebiri regionale, cel puțin, în tratarea acestui sunet. Această deosebire, judecând după rezultatele actuale, a trebuit încă de atunci să despartă graiul românesc în două zone: *una de nord, pentru Românii nordici, din cari au ieșit Dacoromânii și din aceștia mai târziu s'au desprins Istroromânii; și alta de sud, pentru Românii sudici, din cari au ieșit Aromânii și Meglenoromânii*

Acești Români sudici, oricât de mult vor fi fost amestecați cu Românii nordici, înainte de despărțirea lor, în ce privește locuințele lor,

¹⁾ Fr. Miklosich, *Beiträge zur Lautlehre der rumänischen Dialekte*. Consonantismus II, p. 48.

²⁾ Sextil Pușcariu, *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, apărut în extras din *Festschrift Meyer-Lübke I*, Halle a, S. 1920, p. 45.

ei trebuie să le fi avut ceva mai în spre răsărit sau miazăzi, căci numai așa ne putem explica faptul de ce limba lor a fost atinsă mai puțin de influența limbii albaneze.

Când după câteva secole Românii au trebuit să se despartă, fie din cauza năvălirii tot mai crescânde a poporului slav, sau din alte împrejurări, cei dintâi cari au apucat drumul pribegiei coborînd în spre Sud până în munții Pindului și pe câmpiile Tesaliei au fost, probabil, aceia cari se aflau în părțile din miazăzi. După aceștia, și numai după un interval de mai multe veacuri de conviețuire cu Românii nordici și cu Slavii, a urmat coborîrea acelor Români sudici care ocupau părțile răsăritene și pe care astăzi îi găsim așezați în munții Caragiovei. Aceștia nu numai că s'au coborît mai târziu, dar, după cum se va vedea mai jos, în drumul lor spre sud, s'au oprit într-o regiune unde graiul lor influențat de limba Slavilor, a căpătat un colorit deosebit. Și întrucât și acești Români ca și Aromânii nu s'au îndreptat în spre locuințele lor actuale decât treptat și în cete singuraticе, se poate presupune că *Românii din Gopeși și Moloviște, în al căror graiu, după cum se va arăta în cuprinsul acestei lucrări, se observă unele particularități care țin numai de dialectul meglenit, au fost primii Meglenoromâni-care, în drumul lor spre miazăzi, au ajuns până aproape de centrele aromânești*, unde, cu timpul, și mai ales în cursul sec. al XVIII, când Aromânii din Albania au invadat aceste centre, ei s'au contopit cu aceștia, după cum alți Meglenoromâni, poate, care se vor fi coborît și mai departe s'au pierdut printre Aromâni, cu desăvârșire, nerămânând în urma lor decât, poate, felul de articulare în *-ul*, așa cum se observă la o parte din Românii din Albania.

Dacă pentru epoca în care s'au despărțit Aromânii de ceilalți Români avem unele indicațiuni din partea istoriografilor bizantini ¹⁾, pe baza cărora s'ar putea presupune că pe la sfârșitul sec. al IX ei se găseau în plină retragere în spre Sud, pentru restul Românilor sudici, din cari mai târziu au ieșit Meglenoromânii, nu avem nimic. Din cuvintele de origine bulgară care se găsesc și în dialectul dacor., însă lipsesc din aromână, precum și din alte influențe venite din partea dialectului dacoromân, se poate deduce, că încă multă vreme după despărțirea Aromânilor, Meglenoromânii au rămas aproape de Dacoromâni și chiar de acei Români din care mai târziu eră să iasă Istroromânii, căci numai așa ne putem explica unele asemănări ce prezintă dialectul meglenit cu cel istrian. Este drept că, după căderea imperiului bulgar de apus sub împăratul bizantin Vasile al II-lea Bulgaroctonul, este pomenită și regiunea Meglenului (*τὰ Μόγλαινα*); ceva mai mult, se vorbește și de un șef al acestei regiuni *Ἡλίκτας ὁ ἀρχὼν Μογλένων* ²⁾, purtând un nume care, ca terminațiune, se aseamănă cu numele celnicului

¹⁾ In special pasagiul din Kedrenos, ed. Bonn, II p. 435, referitor la uciderea lui David, fratele lui Samuil, de către *Vlahi chervanagii*.

²⁾ C. Jireček, în *Archiv für slavische Philologie*, XV, 97.

aromân *Niculiță* (*Νικολιτσα*), conducătorul mișcării Aromânilor din Pind și Tesalia (1066), cu toate acestea nu se pomenește nimic despre prezența elementului românesc în aceste părți. De bună seamă că Românii nu se coborîseră încă. În privința aceasta, tot limba lor și mai ales elementul siav ne poate da unele indicațiuni. Din lipsa totală a elementelor ungurești putem deduce cu aproximație că ei vor fi părăsit vechile locuințe, după ce cuvintele ungurești începuseră să pătrundă bine în limba română. Inșă și în privința aceasta s'ar exagera prea mult, dacă s'ar presupune că coborîrea Megleniților a precedat primul contact al Ungurilor cu Românii. Meglenoromânii, ca unii care se găseau la dreapta Dunării erau prea departe de Unguri, ca să credem că încă de prin sec. XII, când Ungurii veniau în contact abia cu elementul românesc din spre miazănoapte și apus, graiul lor ar fi putut fi influențat de limba ungurească. Aceasta se putea întâmpla după sec. al XII și mai ales în cursul secolului următor, atunci când Meglenoromânii vor fi început să se coboare în spre Sud.

Nu se știe cu siguranță dacă strămoșii Megleniților vor fi fost aceia care au luat parte la fondarea imperiului româno-bulgar. În privința aceasta părerile sunt deosebite: pe când G. Murnu care s'a ocupat în special cu această chestiune în studiile sale publicate cu privire la Românii din dreapta Dunării ¹⁾, este de această părere, din contră, N. Iorga susține că acest imperiu a fost fondat cu ajutorul Aromânilor tesalioți din Marea Valahie și că orașelul unde a izbucnit revolta șefilor valahi, «Târnova nu este fără îndoială cea din Bulgaria, care n'a fost poate întemeiată decât mai târziu, după numele unui oraș anonim, ci Tyrnavos din Tesalia» ²⁾. Chestiunea aceasta fiind de competența istoricilor, noi ne mulțumim să înregistrăm numai părerile, adăugând că, dacă într'adevăr Meglenoromânii reprezintă urmașii coloniilor pecenege românzate în ținutul Meglenului, ceea ce, după cum se va vedea mai jos, nu se poate dovedi încă prin nimic, atunci ținând seamă de epoca când Pecenegii au fost înfrânți (1091) și după aceea colonizați în Meglen, ei nu mai puteau fi în Balcani pe la sfârșitul sec. al XII, când izbucnește revoluția Valahilor (1185).

Dacă însă în privința aceasta domină încă nesiguranță, în schimb, avem oarecari indicațiuni asupra direcției în spre care s'au îndreptat Meglenoromânii, atunci când au plecat din sudul Dunării și s'au coborît acolo unde îi găsim așezați astăzi.

După unele particularități ale graiului lor, de proveniență slavă, despre care se vorbește mai pe larg în capitolul «Elementul slav», se pare că Meglenoromânii coborîndu-se din spre Nord, au trecut munții Balcani, oprindu-se vreme îndelungată în partea apuseană a munților

¹⁾ *Luceafărul* anul V Nr. 13—16, p. 283; G. Murnu, *Istoria Românilor din Pind. Valahia Mare* (980—1259) p. 220 și urm.

²⁾ N. Iorga, *Istoria Românilor din Peninsula Balcanică* (Albania, Macedonia, Epir, Tesalia etc.), București 1919, p. 21.

Rodope. În regiunea centrală a acestor munți care se întinde în partea superioară a râului Arda, un afluent al râului Marița, la mieznoapte, ajungând până aproape de orașul Plovdiv, la miezăzi, până aproape de Xanti și Drama, iar, la apus, până la Nevrocop, se păstrează încă până astăzi un dialect bulgar, după slaviști, cel mai apropiat de vechea limbă slavă, cunoscut sub numele de *dialectul din Achârcelebi*. În acest dialect, printre alte particularități, dintre care unele coincid cu acelea din dialectul meglenit, se găsește mai ales și aceea după care ă (ѣ) accentuat de orice proveniență se pronunță ea ɔ (o deschis), întocmai ca în dialectul meglenit: *cont*, *frong* (cânt, frâng, pronunțate: coant, froang). Ea n'a putut pătrunde în graiul megl. decât numai din această regiune, căci nu se găsește nicăiri în altă parte din domeniul limbii bulgare. Dealtfel, uitându-ne pe hartă, vom vedea că Meglenoromânii deși sunt așezați la dreapta Vardarului, nu sunt prea departe de Strumitsa, Melnik și Nevrokop, din preajma munților Rodope, pe unde au trecut, până să ajungă în ținutul Caragiovei.

Când s'au coborât Meglenoromânii din Rodope în locurile în cari îi găsim astăzi, aceasta o putem afla numai din studiul particularităților slave împrumutate de dialectul meglenoromân din dialectul bulgar din Rodope. Acest studiu va lămurii și chestiunea amestecului etnic al Meglenoromânilor cu Pecenegii, chiar în ținutul Meglenului, amestec sugerat de Jireček, după cum am spus la începutul acestui capitol, și admis de G. Weigand și O. Densusianu.

După Jireček, Pecenegii, după ce fuseseră înfrânți de către Bizantini, au fost colonizați în ținutul Meglenului. Românii, care se aflau deja așezați în acest ținut, fiind mai numeroși, au înghițit pe Pecenegi, romanizându-i. Așa s'au amestecat Românii cu Pecenegii din care a ieșit tipul necaucazic al unora dintre Meglenoromânii de azi. Cu alte cuvinte, la venirea Pecenegilor în ținutul Meglenului, aceștia au găsit pe Români așezați de mai înainte în acel ținut. Reținând acest fapt, care este foarte important pentru concluziunile la care voim să ajungem, trebuie să reamintim că Pecenegii au fost definitiv răpuși în luptele de la *Livunion* și *Chironoi* în anul 1091. Acest an de prăpăd pentru Pecenegi ne duce pe noi la sfârșitul sec. XI. Știind acum că Românii se aflau în Meglen înainte de nimicirea Pecenegilor și colonizarea lor în același ținut, atunci trebuie să admitem că coborârea lor în Meglen a trebuit să se fi întâmplat în cursul sec. X sau, cel mai târziu, pe la sfârșitul sec. XI. În felul acesta însă, noi ajungem la două date, care se deosebesc între ele cu câteva veacuri, în ce privește epoca în care Meglenoromânii s'au coborât în Meglen: una pe care ne-o procură *Istoria*, pe baza niciunui document, și numai dintr'o simplă presupunere dedusă din coincidența tipului necaucazic a câtorva Meglenoromâni cu Pecenegii; alta, pe care ne-o procură *Linguistica*, bazată pe documentul sigur al graiului viu.

Pe când *Istoria* ne coboară pe Meglenoromâni în ținutul lor în care îi găsim astăzi încă de prin sec. X și XI, *Linguistica* nu vede posibili-

tatea coborîrii lor în acel ținut decât numai după sec. XII și chiar XIII. Criteriul pe care se bazează *Linguistica* pentru fixarea acestei date, îl alcătuiește tocmai particularitatea pronunțării lui *ă, â* din dialectul meglenit ca *o* (oa), particularitate, care, după cum am spus mai sus, este împrumutată din dialectele bulgare vorbite în Rodope. În aceste dialecte bulgărești pronunțarea lui *ă* (ѧ) ca *oa* apare cu mult după sec. XII. Aceasta vrea să zică că în dialectul Meglenoromânilor ea a putut pătrunde și mai târziu. Pentru că, în definitiv, trebuie să admitem că Meglenoromânii neavând de unde împrumută această particularitate din altă parte decât numai din dialectele bulgărești din Rodope, ei nu s'au putut coborî în Meglen decât numai după ce au stat laolaltă, mai multă vreme, cu Bulgarii din Rodope. Dar această constatare care rezultă din vechea influență bulgară asupra dialectului meglenit amână cu vreo două-trei secole mai mult decât cum presupune *Istoria* coborîrea Românilor în Meglen. Această amânare exclude cu desăvârșire și amestecul lor cu Pecenegii, căci atunci când se vor fi coborît ei prin sec. XIII și poate ceva și mai târziu, în Meglen, nu vor fi găsit în această regiune decât numai Bulgari. Că Meglenoromânii, în cursul veacurilor, vor fi fost amestecați cu alte neamuri, aceasta s'ar putea admite până la un punct, dacă ținem seama de marea promiscuitate a popoarelor balcanice. Dar că acest amestec s'ar fi făcut chiar cu Pecenegii, cum a presupus Jireček și s'a admis în oarecare măsură și de către O. Densușianu: «*On peut donc admettre avec une certaine vraisemblance que les Meglenites sont les descendants de ces colonies péchenègues qui s'établirent en Macédoine et s'y mêlèrent avec une population roumaine venue du nord et qu'elles trouverent là*», numai din cauza tipului necaucazic a unora dintre Meglenoromâni, și din simpla coincidență că în sec. XI, când se credea până acum peste tot că Meglenoromânii s'au coborît în spre Sud, Pecenegii au fost colonizați în ținutul Meglenului, aceasta, cel puțin, după cele ce ne spune graiul lor, pare exclus.

Incheind acest capitol, am voit să stabilesc următoarele trei puncte, susținute pe baza datelor obținute din studiul graiului lor:

1. *Meglenoromânii, ca origine, cu toată asemănarea aparentă ce arată graiul lor cu dialectul dacoromân, țin de ramura românismului sud-dunărean, din care au ieșit, mai târziu, Aromânii. Prin urmare, ei nu sunt Dacoromâni și cu atât mai puțin ei alcătuiau la început, o singură populațiune cu Istroromânii, cum susține Weigand (o. c. p. 53 § 184).*

2. *Meglenoromânii, cu toate că au întrerupt orice contact cu Dacoromânii mult mai târziu decât Aromânii, ei nu s'au putut coborî în Meglen în sec. X sau XI, cum s'a susținut până acum, ci mult mai târziu după sec. XII și, poate, XIII.*

3. *Meglenoromânii, așezându-se în ținuturile în care, pe la sfârșitul sec. XI, fuseseră colonizați Pecenegii, prin urmare, cu mult mai târziu decât colonizarea acestora, n'aveau de unde să se amestece cu ei în Meglen. Dacă Pacenegii se vor fi putut păstra ca neam până după coborîrea Românilor în ținutul ocupat de ei, aceasta nu se poate dovedi prin nimic.*

DIALECTUL MEGLENOROMÂN

I. LOCUL DIALECTULUI MEGLENO- ROMÂN ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Limba pe care o vorbesc Meglenoromânii este românească. Originea ei comună cu limba română se dovedește nu numai din identitatea elementului constitutiv, cât mai ales din schimbările ce a suferit acest element. Unele din aceste schimbări ale dialectului meglenit reprezintă fazele cele mai vechi prin care a trecut graiul tuturor Românilor până când s'a constituit într-o limbă proprie, deosebită de limba celorlalte neamuri cu care Românii au venit în atingere. Despre aceste faze ne dau mărturie, în primul rând, tratarea elementului latin care, atât ca înțeles cât și ca formă, a suferit prefacerile proprii limbii românești; în al doilea rând, elementele străine.

Printre acestea, locul dintâiu îl ocupă elementul albanez care a pătruns în limbă odată cu elementul latin. Avem o întreagă serie de cuvinte albanezești în graiul Megleniților care se regăsește și în dialectele dacoromân, aromân și istroromân. După elementul albanez vin puținele cuvinte de origine bizantină. Acestea se găsesc numai în dialectele române și cele mai multe lipsind din celelalte limbi balcanice, mai ales din limba bulgară, prin care ar fi putut pătrunde în graiul meglenit. În fine, mai vine un număr de cuvinte de origine paleoslavă, care se găsesc și în dialectele dacoromân și aromân, foarte puține în dialectul istroromân, după aceea un număr și mai mare de elemente bulgărești, care lipsește în celelalte dialecte și se întâlnește numai în dialectul dacoromân.

Existența acestor elemente străine în graiul Megleniților, despre care se va vorbi mai pe larg în capitolele care urmează, ne dau puțința să mai facem următoarele două constatări: întâiu, că, după formarea limbii române, graiul Megleniților a continuat multă vreme să fie același cu graiul celorlalți Români; al doilea, că, după despărțirea dialectului aromân, graiul Megleniților a mai continuat câțeva vreme să stea în legătură cu limba Românilor din care era să iasă Dacoromânii.

Numai mai târziu, când s'a despărțit cu desăvârșire de restul limbii române, el a evoluat pe un drum cu totul deosebit de acela pe care au evoluat celelalte dialecte. Din acest moment, graiul Meglenoromânilor, expus la invazia elementelor slave, a fost supus la prefaceri, care i-au schimbat întrucâtva fizionomia, deosebindu-l de graiul celorlalte regiuni locuite de Români. Din această cauză, limba lor nu poate fi înțeleasă deopotrivă de Aromâni ca și de Dacoromâni, fără un studiu prealabil. În privința aceasta, identitatea mai mare sau mai mică a lexicului cu acela din celelalte dialecte nu joacă aproape nici un rol, față de transformările stabile ce a suferit graiul meglenit, de la despărțire, și pe baza cărora un mare procent de cuvinte au primit o pronunțare cu totul deosebită. Din cauza acestor transformări, unele provenite de la sine, altele, cele mai multe, sub influențe străine, graiul meglenit nu ni se înfățișează numai ca un idiom cu mici diferențieri față de limba unei regiuni învecinate, ci ca un *dialect* propriu, în sensul celor spuse la p. 58, cu deosebiri tot așa de pronunțate, cum se observă și la celelalte dialecte române.

I. Iată acum și transformările cari sunt proprii numai *dialectului meglenit*:

1. Vocalele *ă, ê, î, ô, û* se pronunță (ca în bulg.) mai lungi decât de obicei: *ăpu, cămêș, pîn, fôc, fûr*.
2. Sunetele *ă și â > o, ȳ, a*: comp, lȳnă, mȳnc (cȳmp, lȳnă, mȳnc).
3. a inițial neaccentuat cade: daug (adaog), fară (afară), duc (aduc).

4. e accentuat > je > jă: fjaş < feş pentru fetş (< feci); mjaşluc < mejluc (mijloc), etc.
5. o accentuat > ȳă: buău < bou (bou); cȳărb < corb; dȳăi < doi; cȳăla < cola, etc.
6. o accentuat inițial > ȳo: ȳocl'u < ocl'u (ochiu); ȳom < cm; ȳopt < opt, etc.
7. i final cade după anumite consonante; după r: fitşor pl. fitşor; după p: ropă pl. rop & rap; după orice consonantă şuerătoare şi palatalizată: sirac pl. sirat; mes pl. meş; tu fuz, tu vez (tu fugi, vezi), mōnă pl. mōn', etc.
8. i flexionar, în anumite cazuri, trece în ă: lanţ (pl. de la lanţ); dorm'ă pentru dorm'i (dormi); ȳocl'ă pentru ȳocl'i (ochi); doil'ă pentru doil'i; n'ă, lă' pentru n'i, l'i (îmi, îi), etc.
9. La sfârşitul cuvintelor je > jă: ampl'ă pentru ampl'e (umple); jungl'ă pentru jungl'e; fitōn'ă pentru fitōn'e (feată-qn'e), etc.
10. ge, gi > ze, zi: ziniri (gînere); şonzi (sânge); furniz (furnigi); marzini (margine) etc. Se întâlnesc şi cazuri, deşi mult mai rari, când ge, gi > dze, dzi: şondzi, mardzini, etc.
11. Unele consonante finale sonore devin mute: n'azăţ pentru n'azăz (miazăzi); cȳorp pentru corb, roc pentru rog, etc.
12. l final > l: cał (cal), cătoł (câţel), deał (deal), crieł (creir), etc.
13. l în anumite condiţiuni se vocalizează şi ajunge u: cał artic. caļu pentru calu; ițăł artic. ițăļu; aų pentru al, etc.
14. h cade: rănes (hrănesc); streayă (arom. streahă < bg. strēha); vla (vlah), etc.
15. h' (< f) cade: ier (fier), ierb (fierb); ic (< ficus), il' (fiu).
16. v > ghj: ghjarmi (vierme), ghjaspi (viespe), ghju (viu), etc.
17. v > ghj > y apoi dispare: ițol (viţel), iju (viu), in, in, ini (vin, vini, vine), etc.
18. d final, când urmează după n, nu se pronunţă: cōn, con şi cān (când); curōn, curon şi curān (curând).
19. c de la terminaţiunea verbală sau adj. -esc cade: ămpărţos, ăncălzos, ănfluminzōs, ănflures, ămpirētes, dunnēs (domnesc), fitşures, etc.
20. s trece, în anumite condiţiuni, în ț: ăntileş însă celelalte persoane: ăntileaptiș, ăntileapti, ăntileaptim, etc.; copșu, coaptiș, coapti, etc. rupșu, ruptiș, etc. supșu, supțiș, etc.; an' țî mancă (mi-e foame), an' țî pișă, etc.
21. Nominativul plural articulat de la substantivele masculine se formează cu articolul -l, după ce terminaţiunea pluralului i reapare: cucot pl. cucot, articulat cucot-i-l' (nu cucot'i s. cucos'i ca în aromână); pul' pl. art. pul'-i-l'; ȳom-ȳamin'-i-l', etc.
22. Formarea genitivului articulat la substantivele masculine cu articolul lu pus înaintea substantivului: lu ămpirātu, (mai rar) ămpirātului. Tot aşă la substantivele feminine: lu mul'ari, (mai des) mul'aril'ă. La plural, peste tot, la masculine ca şi la feminine numai: lu ămpirāt, lu mul'erli. La nume proprii de genul masculin avem pe lângă genitivul neregulat: lu Prondi, lu Gona şi de la Prondi, de la Gona, iar mai vechiu di Prondi, di Gona. La numele proprii terminate în -a, avem şi genitivul: lu Mustal'ă. La numele proprii feminine avem: Zlatăł'ă şi la Zlata.
- La adjective, pronume şi numerele se întrebuiţează numai genitivul cu articolul lu: lu fitşoru țea bun; lu feata țea ăbvăv; lu țista, lu țeasta; lu doil' fraț, etc.
23. Dativul se formează cu prepoziţiunea la, pusă înaintea substantivelor, adjectivelor şi pronomelor de toate genurile şi la amândouă numerile: la ămpirātu, la ămpirāt; la feată, la feati; la Gona; la țista, la țista; la țeasta la țeasti; la doil' fraț, la dȳqli feati, etc.
24. Formele conjuncte ale pronumelui personal, la dativ singular sunt: ăn', ăț, ăl', iar la plural avem: na, va pentru persoana întâiu şi a doua, la dativ şi acusativ, şi la pentru persoana a treia, la dativ, iar l'a pentru aceeaş persoană la acusativ.
25. Unele verbe primesc terminaţiunea -m la persoana întâiu singular de la indicativul şi conjunctivul prezinte: amnum, si amnum; ampl'um, si ampl'um; antrum, si antrum; jungl'um, mutșcum, etc.
26. Aceleaş verbe primesc la persoana a doua sing. de la acelaş mod şi timp terminaţiunea -ș: aflies, antriș, jungl'iș.
27. Persoana a doua plurală de la perfectul simplu face: cāntaț, căzuț, bătuț, durmiț (arom. cantatū, bătutū, durn'itū).
28. La perfectul simplu cu accentul pe tulpină, se observă o tendinţă de unificare a verbelor în si: după merg-merș, sparg-sparș, avem ăndireg-ăndireș (pentru ăndirepșu ca în arom.); daug-dauș (pentru dapșu); frig-friș (pentru fripșu); leg-leș (pentru lepșu); etc.

29. Pe lângă perfectul conipus format cu verbul ajutător *am*, mai există încă unul format cu *sam*, (la Țârnareca, unde lipsește *sam*) *jes*: *sam* vinit, *ieș* vinit, *ăi* vinit, etc. *sam* juns, *ieș* juns, *ăi* juns (am venit... am ajuns). Tot așa *ieș* avdzăt (am auzit).

30. Același lucru există și la mai m. ca perfect; pe lângă *veam* mâncat, *veam* durmit, se mai întrebuințează și *ram* mâncat, *ram* durmit (mâncasem, dormisem).

31. Viitorul se deosebește prin aceea că el este redus la formele: *ăs* cõt s. *ă* și cõt, amândouă formele se întrebuințează numai la Țârnareca (cf. arom. *va s'cântu*), și si s. *să* cõt, întrebuințat peste tot.

32. Infinitivul se întrebuințează în funcțiune verbală, când depinde de verbul pot: *ti poți dușiri* (te poți duce), *ău* putem lari (o putem lua), nu putem fașiri (nu putem face), etc.

34. Există o formă a gerunziului care se apropie de aceea a dialectului aromân, alcătuită din gerunziul propriu zis și terminațiunile: -ura, -ăra și -urlea: *lăgondura*, *lăgondăra* (alergând), *stinindurlea* (oftând).

35. În Țârnareca formarea gerunziului se deosebește de cea precedentă prin aceea că se întrebuințează sufixul -*șajchi*: *nirdzșajchi* (mergând), *șideajchi* (șezând).

36. O mulțime de verbe cu forme neregulate, în care intră și verbele ajutoare, ca *dun* (adun) cu perf. s. *dănaș*, *dănaș*, *dănș*, etc. imperat. *dônă!* *leay* cu imperf. *lăjam* și *lujam*: *scup* cu pers. a doua singular de la ind. prez. *scupiș* și *scup*, cu perf. s. *scupaș*, *scupii* și *scups*, etc.; *spar* (speriu) cu perf. s. *spăruș*, *spăreaș* și *spăraș*, în fine și alte care se pot vedea la § 120.

37. La adverb avem o mulțime de forme pe care nu le întâlnim în celelalte dialecte ca: *jundi*, *cola*, *untru*, *dinșea*, *sprotiva*, *carș*; *mo*, *moți*, *dirip*, *sabailea*, *napcum*, *napcunta*, *dimineașata* (dimineasta), *mojnista*, *poimojnista*, *searta*; *cătirșu*, *neac*, *unetșcut*, *dăncă*, *scunșos*, *dustur*, *dosta*, *culaj*, *pără*, *ghjua*, *ghjūtș-beleă*, *tucu*, *aer*, *baja*, *odvam*, *vichim*, *opacu*, *belchi*, *blazeș*, *sadi*, *nafile*, *nitșcum*, *aliz*, *pișim*, *slojnic*, *tislim* ¹⁾.

38. Deasemenea la conjuncțiune: *acu*, cu s. *icu*, *ami*, *ați*, *dem*, *delmi*, *dermi*, *dirmi*, *dimi*, *delchi*, *dilchi*, *dali*, *em...* *em...*, *ili*, *tucu*.

39. Dintre sufixe cari nu se găsesc în celelalte dialecte avem: -*tșoc* (căltșoc-caș etc.), -*incă* (ticfincă-ticfă); -*iif*, -*liifcă* (rânlif, miruslifică), -*utină* (jărbutină).

40. Dialectul meglenit conține o mulțime de prefixe de origine bulgară, dintre care unele se aseamănă cu celea din dialectul dacoromân, însă se deosebesc de acestea prin productivitatea, înlănțuirea lor cu alte prefixe și însemnarea lor: *du-* (du-ard, du-beay, du-șqd); *iz-* (iz-bat, iz-dun, iz-jung); *nă-* (nă-manc, nă-ved, nă-stup); *pru-* (pru-cõt, pru-dorm, pru-urlu); *pu-* (pu-cat, pu-trec, pu-torn); *pud-* (pud-ardic put-pizliv); *ză-* (ză-cat, ză-leay, ză-ling).

41. În sintaxă sunt deosebiri care nu se întâlnesc în nici unul din celelalte dialecte. Dintre acestea relevăm punerea pronumelui posesiv înaintea substantivului: *noștru cătun* (cătunul nostru); *noastră casă*, *la noștri fișor*. Atributul substantival în cazul genitiv stă înaintea substantivului pe care îl determină: *Șidzû strin țarlui stol* (șezû pe scaunul împăratului); *La lu Musta cunac* (la conacul lui Musta); *Lu Mustal d fișor* (băiatul lui Musta), etc., etc.

42. În fine, mai sunt o mulțime de particularități măiunte din fonologie, ca: *pșerc*, *pșejrc* *șnșep*, *șnșejp*, *pojp*, reducerea din *oa* în *o* și chiar *o*: *noș-noș*, *dou-dou* (pentru *noașă*, *doașă*); din morfologie și sintaxă care nu pot fi relevate toate aici și despre care se va vorbi la observațiile fiecărui paragraf în parte.

Toate aceste particularități proprii graiului meglenit împreună cu o mulțime de cuvinte nouă îl deosebesc simțitor de celelalte dialecte. Pe baza acestor particularități graiul Meglenoromânilor nu mai poate fi socotit ca un subdialect al dialectului dacoromân sau ca un dialect intermediar între dialectul aromân și dacoromân, ci ca un dialect propriu cu o nouă dezvoltare de sunete, forme și construcțiuni, deosebită de a celorlalte trei dialecte române.

Trecând acum la cheștiunea locului pe care îl ocupă dialectul meglenit în limba română, specificând mai deaproape apropierea sau depărtarea lui de celelalte dialecte,

¹⁾ Despre însemnarea și originea adverbelor a se vedea §§ 127, 128, 129.

trebuie mai întâiu să subliniem care anume din particularitățile lui îl apropie sau îl depărtează de celelalte dialecte:

Începem cu fiecare dialect în parte.

II. Următoarele particularități îl apropie de *dialectul aromân*:

1. a protetic la cuvintele începătoare cu prefixul *an* (< lat. *in*) *âmbet*, *âmpart*, *âncalic*, *ângrec*, etc. (cf. arom. *ambunedz*, *angrec*, *angutșescu*, *angl'it*, etc.).

2. e precedat de o consonantă labială se păstrează, indiferent de felul vocalei din silaba următoare: *âmbet*, *âuves*, *âuveț*, etc.

4. Diftongul *ea* provenit din *e* accentuat și precedat de o labială nu trece în *a*, când în silaba următoare se află *ă* sau *a*: *feată*, *peană*, *veară*, etc. Acelaș lucru se constată și la *ea* < *ě* slav: *izmeană*, *niveastă*, etc.

5. Diftongul *ea* din *e* accentuat trece în *a*, când urmează după *r*: *rați* pentru *reați*, *curayă* pentru *cureayă*; deasemenea și când *ea* urmează după *ț* (< *t*, nu din *c*): *cățayă* (însă *purțayă*). Acelaș lucru este și în arom. *cățayă*, *yățayă*, etc.

6. Diftongul *ea* provenit din *e* accentuat urmat în silaba următoare de *e*, rămâne neschimbat: *biserică*, *fămeală*, *feamin*, etc.

7. în *din en* precedat de o consonantă labială, rămâne neschimbat, ori care ar fi vocala care se găsește în silaba următoare: *frimint*, *simință*, *vină*, etc.

8. *e* neaccentuat apare pretutindeni ca *i*: *capiti*, *cripătură*, *niveastă*. De la această regulă se abat numai substantivele feminine. La primirea articolului *-a*, terminațiunea *i* din *e* revine iarăși la *e*: *parti* însă *partea*, *moarti* însă *moartea*. Acelaș lucru este și în graiul Aromânilor din Epir.

9. *o* neaccentuat trece în *u* în elementele latine și aproape în toate elementele din limba bulgară: *cujoc*, *culac*, *cupan*, *gunes*, etc. (arom. *culac*, *cupane*, *agunescu*).

10. *ce*, *ci* apare ca *țe*, *ți*: *țer*, *ținți*, *țină*. Tot așa și *ge*, *gi* > *dze*, *dzi* și *ze*, *zi*: *zineri* (ginere) arom. *dziniri*.

11. Grupul *tě*, *tī* a dat numai *țo* (< *ță*, *țā*) nu și *țe*. *ți* ca într-o parte din domeniul dialectului decor. (cf. Weigand, *Linguist. Atlas*, harta gen. No. 14).

12. Deasemenea *rě*, *rī* > *ro* (< *ră*, *rā*), nu și *re*, *ri*, cum se întâlnește în limba textelor vechi. din dialectul dacoromân.

13. *l* urmat de *ě* *i* și *e* în hiat s'a păstrat palatalizat: *găl'ină*, *l'epuri*, *l'icșor*, etc.

14. *ll* precedat de *e* accentuat și urmat de *a*, dă *eaună*: *măseauă*, *purțeauă*, *steauă*, etc.

15. *n* urmat de *i* flexionar sau *i* în hiat trece în *n'* și se păstrează: *uamin'*, *tătqn'*; *ban'ă*, *răn'ă*.

16. Dintre consonantele labiale, *f* apare alterat peste tot: *jer*, *ir* (*fier*, *fir*); *v* apare în jumătate de cuvinte alterat: *ghjarmi*, *ghipt* (*vierme*, *vipt*); *p* apare în 14 cuvinte alterat și în 11 cuvinte nealterat; *m* apare în două din trei părți de cuvinte alterat.

17. Consonanta *r* nu trece în *n* sub influența unui *n* din silaba următoare: *sirin* (*senin*), *âncurun* (*cunun*).

18. Trecerea lui *n* între două vocale în *r*, ca în dialectele dacoromân și istroromân, lipsește cu desăvârșire.

19. Trecerea lui *a* în *ă* din tulpina substantivelor feminine, când fac pluralul în *i*, este o regulă generală ca și în dialectul aromân. Cazuri cu *a* păstrat ca în dialectul dacor. (și mai ales în limba textelor vechi) nu există.

20. La formarea pluralului avem acelaș suf. grecesc *-az* ca în aromână: *căsăbocăsăbaz*; *bujadžija*-*bujadžaz*, etc.

21. Superlativul absolut se formează cu *mult*, având înțelesul de «foarte»; *mult* bună, *mult* *ubavă* (arom. *multu bună*, *multu mușată*), etc.

22. Legătura substantivului cu numeralul prin prepoziția *de* se face de la unsprezece, ca în arom., nu de la douăzeci în sus: *unsprăț di zqli* (unsprezece zile, arom. *unsprădzaț di dzăle*).

23. Declinarea numeralelor cardinale în funcțiune de atribute, se face cu articolul pus la sfârșitul numeralului: *doil' fraț* (arom. *doil'i fraț*) cei doi frați.

24. Ora peste zi se arată cu forma feminină a numeralului cardinal, la plural, ca în aromânește: *la dqli* (arom. *tu daule*), *la trejli*, *la patru* (la două, la trei etc.)

25. Verbele de conj. II și IV cu tulpina în *t*, *d*, *n*, *r* nu apar la pers. 1. sing. de

la ind. prez. sub forma iotacizată ca în unele regiuni din dialectul dacoromân (auz < audio, văz < video, viu < venio, pieiu < pîreo). Un singur caz întâlnim numai în comuna Cupa: *s-la arzu* ^{10/56}. Cazuri izolate se prezintă și în dialectul aromân: *sămțu* < sentio (Nicolaidi. *Etym. lex. t. Kouts. gl.* 464); *sămțu* (Weigand, *Die Aromunen* II 328 s. *sintu*). În schimb, lipsesc în amândouă dialectele forme iotacizate pentru derivatele verbale în *-tor*, *-tură*.

26. Persoana 1 sing. de la imperfect se termină în *-m*. Nu este nici un caz, în care această terminațiune să lipsească ca în limba textelor vechi din dialectul dacor. ¹⁾.

27. La verbele în *-ari* avem terminațiunea *ă* în loc de *e* pentru persoana a treia singular de la conjunctiv prezinte: si cõtă.

28. Verbele în *-iri*, cu indicativul prezent lung, fac peste tot persoana a doua singular de la imperativ în *-ea*: sirbea, mai ales la verbele de origine străină: mântrea, trăia, turea (uită-te, rabdă, varsă) arom. mutrea, arichea, sbură, etc.

29. Infinitivul substantivat se întrebuințează în locul supinului sau participiului în funcțiune de supin din dialectul dacoromân: *Sfârșo di ararea* (sfârși de arat); *pustăni di cõtăirea* (obosi de clocit), etc. Aceeș întrebuințare există și în dialectul aromânesc.

30. Mai m. c. perfectul se formează prin perifrază ca în aromână: veam cãntat (cãntasem).

31. Perfectul simplu cu accentul pe tulpină se formează la fel ca în dialectul aromân, afară de unele particularități secundare proprii dialectului meglenit, despre care a fost vorba mai sus (cf. I 28).

32. Formațiunile pronominale ca: an'-ți mancă, an'-ți bea (mi-e foame, mi-e sete) există și în dialectul aromân de nord: in' -si măcă, in' -si bea etc.

33. Verbul ajutător sam face la pers. întâiu și a doua plural de la indicativul prezent im, iț din h'im, h'iț. Dacă pe lângă acestea mai adăugăm și formele pentru pers. întâiu și a doua de la singular întrebuințate în Țarnareca: ies, ieștă (eștă), am aveă toate formele din dialectul aromân.

34. În afară de formele imperfectului: ram, raș, ra, etc., în Țarnareca se întrebuințează numai așram, așrai, așră, etc. care sunt identice cu formele jaram, jarai, jara, etc. întrebuințate la Aromânii din Zagori, în Epir.

34. În afară de aceste asemănări mai însemnate și cu caracter mai general, mai vin și o mulțime de alte particularități ce se observă numai la unele cuvinte ca: lant (arom. alantu) âlalt, tor plur. de la tari (arom. ahtări) atari. După aceea lipsa unui număr de cuvinte de origine albaneză, dintre împrumuturile mai vechi, care se găsesc numai în dialectul dacoromân și lipsesc și din dialectul aromân.

III. Asemănările cu dialectul dacoromân:

1. Pe lângă formele cu *a + n > ɔn*, în cuvintele în cari în silaba următoare se află o vocală deschisă, mai avem *a + n > ɔin* (oîn): pɔni și pɔîni; mɔni și mɔîni; cɔni și cɔîni etc.

2. Multe cuvinte primesc un a epitetiv: țista, țela, cola, etc.

3. Diftongul au, eu, de regulă, se păstrează neschimbat: gaură, ud, preot.

4. e inițial se pronunță ie: ied, ies; în elementele străine: ieftin, iej (ariciu) etc.

5. u final se păstrează numai după o grupă de consonante în care ultima este o lcidă.

6. l' este înlocuit câteodată prin i (i): iert pentru l'ert; boii pentru boil'; puil' pentru pul'il', etc.

7. l dela articol cade: omu, bou, etc.

8. dz > z: zac.

9. dz > ž: joc, juni, ȱjos, etc.

10. Dintre labiale, b rămâne nealterat; celelalte apar într'unele cuvinte nealterate într'altele alterate, în măsura arătată mai sus (II, 13), afară de f care apare peste tot alterat.

¹⁾ Pentru 3, 11, 19, 25, 26 vezi mai pe larg Sextil Pușcariu, *Zur Rekonstr. des Urrum.* pp. 28, 30, 31, 32.

11. Vocativul în -li: domnuli, pinuli, deși el există și în arom.: dumnidzale.

12. Gradul comparativ se formează cu *maḡ*.

13. La numeral, pentru numărul «douăzeci» avem *dəuʒəʒ*, nu yinyiḡ ca în dialectul aromânesc.

14. La verb, persoana a treia plur. de la imperfect se termină în -u: cântaḡ, cădeaḡ. băteaḡ, durmeaḡ (arom. cântă, cădea, etc.). Persoana a treia sing. de la conjunctivul prez. a verbului «a fi», face să iḡă (arom. s-hibă); participiul perfect: fost (arom. fută). Perfectul compus se întrebuințează mai des sub forma inversă măncaḡ-au (în arom, lipsește). Tot la această formă verbală persoana a treia sing. face măncaḡ-au, însă ari măncaḡ¹⁾.

În afară de aceste asemănări, mai există un număr de particularități de mai puțină însemnătate care îl apropie de dialectul dacoromân; după aceea, se găsesc mai multe cuvinte latine (adverbe: șa, jos; pronumele Țista, etc.) care nu există în dialectul aromân și și mai multe cuvinte de origine slavă. Despre toate acestea se tratează mai pe larg în capitolele următoare.

IV. Asemănările ce prezintă dialectul megl. cu *dialectul istroromân* și care se găsesc numai în aceste două dialecte sunt foarte puține; cele mai multe se găsesc și în celelalte dialecte. Aci vom înșiră întâiu pe cele dintâi:

1. i final dispăre după p: ghjaspī plur. ghjesp; lup pl. lup, etc.

2. Genitivul se formează cu articolul lu pus înaintea substantivului: lu ămpirătu.

3. Verbul «avere» face la persoana întâiu și a doua plur. de la indic. prezent *vem*, *veḡ*, cu a inițial căzut.

4. În dialectul megl. întâlnim unele forme care se găsesc numai în dialectul istroromân: *scant* (*scamnum*); *cul'b*, *cota... cota*.

În afară de acestea, mai vin următoarele care se găsesc și în celelalte dialecte:

1. l' palatal se păstrează în dialectul megl. istror. și aromân.

2. Pluralul analogic de la pronumele posesiv *meu*, *tău* se găsește în megl. *mel' 'təl'* (cf. și greu pl. *grel'*), în istror. *mel'*, *tel'* și *șel'*²⁾ și în arom. *mel'*, *tāl'*.

3. a epitetiv în megl., istror. și dacor.

4. d urmat de *ē*, *i > z* în megl., istror. și dacor.

5. Participiul trecut *fost* se găsește numai în megl. istror. și dacor.

Din această expunere a punctelor de asemănare ce există între dialectul meglenit și celelalte dialecte, rezultă că cele mai multe se găsesc în dialectul aromân. Pe când cu acest dialect avem 34 de puncte de asemănare, cu dialectul dacoromân avem numai 14, iar cu cel istroromân numai 4.

Deoarece însă în chestiune de apropiere între două limbi sau două dialecte, nu numărul prea mare al punctelor de asemănare joacă rolul principal, cât mai ales însemnătatea lor, vom căută, mai întâiu, să facem între ele o deosebire din acest punct de vedere. Astfel, vom despărți, în primul rând, acele puncte de asemănare *dintre dialectul meglenit* și celelalte dialecte, care numai din cauza caracterului arhaic, le mai apropie, pentru care însă trebuie să presupunem că, odată, ele au existat și în dialectele în care astăzi au dispărut. Deasemenea vom face o deosebire și între acele particularități ale dialectului meglenit, care s'au născut sub influențe străine și, prin urmare, sub aceleași influențe s'au putut produce și în alt dialect, de acelea care se dovedesc ca fiind specifice unui dialect, însă se găsesc și la un alt dialect. Acestea din urmă vor fi adevăratele puncte de apropiere între dialectul meglenit și celelalte dialecte; numai pe baza lor putem presupune un raport de dependență.

Revinând acum la particularitățile care apropie dialectul meglenit de cel aromân, constatăm că cele de sub 2, 4, 6, 7, 13, 15 și 31, de oarece mai toaie se întâlnesc și în limba

¹⁾ Trecerea accentului de pe tulpină pe terminațiune, în aromână, nu este o regulă generală la pers. întâiu și a doua plur. de la verbele de conj. III (*bătem*, *vindem*) pentru *bătim*, *vîndim*, spre a stabili o deosebire între dialectul megl. și aromân. Deasemenea și perfectul simplu de la «venire» în aromână nu face numai *vin'* ci și *vinii*; cea din urmă se aude în Macedonia, iar cea dintâiu mai mult în Epir (cf. Dens., H. I. r, I, p. 332).

²⁾ Ioșef Popovici, *Dialectele Române*, IX. *Dialectele române din Istria*. Halle (1914) p. 72.

scrierilor vechi din dialectul dacoromân, însemnătatea lor pentru apropierea dialectului meglenoromân de cel aromân este relativă. În ele nu putem vedea alt nimic particular acestor dialecte, decât numai o deosebită putere de rezistență, manifestată printr'un conservatism care formează nota comună mai mult a graiului românesc din dreapta Dunării.

Dintre celelalte particularități, avem cele de sub 20, 21, 23, 24, 29, 30 și 32 care, ca unele ce s'au născut sub influența limbilor balcanice cu care Aromânii ca și Meglenoromânii veneau în atingere și anume: 20 și 24, sub influența limbii grecești; 23, 29, 30, 32, sub influența limbii bulgare și 21, cu origine nedeterminată mai deaproape, întrucât există în toate limbile balcanice, au și mai puțină însemnătate pentru chestiunea care ne interesează, întrucât prezența lor în cele două dialecte ne arată numai că amândouă dialectele trebuie să fi stat multe veacuri în apropierea limbilor de unde le-au împrumutat, fără însă ca din aceasta să putem deduce o dependență mai veche între ele.

Ajungem la atreia categorie din punctele de apropiere cu dialectul aromân. Acestea sunt singurele pe baza cărora se poate cunoaște până la un punct dacă, după despărțirea dialectelor, dialectul meglenoromân, care în unele puncte se aseamănă cu dialectul dacoromân iar în altele cu cel aromân și face impresia unui dialect intermediar, arată mai mare dependență de dialectul aromân și apare ca un idiom sudic (transdanubian), puternic influențat, mai ales în partea lexicală, de dialectul dacoromân, sau, în trăsăturile lui generale se identifică cu dialectul dacoromân, și el nu reprezintă astăzi decât un subdialect al dialectului dacoromân, așa cum susține d-l O. Densusianu¹⁾. Chestiunea aceasta își are însemnătatea ei, mai ales dacă ne gândim că de ea depinde și originea nordică sau sudică a Meglenoromânilor.

Și în această din urmă categorie, pentru o mai mare precizie, trebuie să facem o deosebire între punctele de asemănare mai mărunte, adică acelea care pe de o parte se dovedesc ca mai nouă, iar pe de alta nu cuprind un număr de cuvinte prea mare, și între acelea care sunt mai vechi, cuprind un număr de cuvinte mai mare și care, prin nota comună ce dau acestor două dialecte, formează un zid de despărțire între dialectele meglenoromân și aromân, dintr'o parte, și între dialectele dacoromân și istroromân, din altă parte.

Dintre cele dintâiu avem pe acelea însemnate sub 1, 5, 8, 9, 14, 22, 27, 28, 33, 34. Vom vorbi despre fiecare din ele, ca să se vadă că, deși, în seria de asemănări ce prezintă cu dialectul aromân, ele trec pe planul al doilea, totuși valoarea lor documentară pentru mai marea apropiere cu acest dialect, este incontestabilă.

Apariția lui a protetic (i) numai în cuvintele compuse cu prefixul in- în amândouă dialectele, atunci când în celelalte cazuri, în dialectul megl. cade, iar în cel arom. se adaugă, din cauzele expuse de Sextil Pușcariu (*Dacoromania* I. p. 371) poate fi considerată ca ceva specific graiului românesc sudic, care nu poate suferi sunetul i de la începutul cuvintelor. Acest sunet în dialectul aromân, în care nu-i așa de răspândit ca în dialectul dacor., când se găsește la începutul cuvintelor, sau cade, și atunci iavem un fel de *n* silabic în locul lui, sau este înlocuit prin a. În dialectul meglenit, tendința de a-l exclude a mers până acolo încât a fost înlocuit printr'un a protetic, care, după cum se știe, cade în acest dialect la toate celelalte cuvinte. Trecerea diftongului ea în a, în elementele latine, când urmează după r (5): *raya* (reus, -a, -um), *curayă* (corrigia) etc. se găsește în dialectul arom. și meglenit și numai dialectal și în dacoromână. Reducerea vocalelor neaccentuate e, o în i, u (8, 9), peste tot (o) u chiar în elementele slave mai nouă) este o particularitate a dialectelor sudice. Este drept că în textele mai vechi din dialectul dacor. întâlnim mai des o > u, totuși reducerea lui precum și a lui e, în dialectele arom. și megl. este generală. Trecerea suf. -ella în -eayă (11) se găsește în aceste dialecte, iar în dacoromână numai în Banat. Unirea numeralului cu substantivul prin prepozițiunea de, (22) începând de la 11, nu de la 20, este iarăși ceva particular numai dialectelor

¹⁾ «Sa dépendance (adică a dialectului megl.) du dr. est incontestable, de sorte qu'il est plus naturel de le considérer comme une subdivision de celui-ci ou plutôt comme un parler mixte résulté de la fusion du daco-avec le macédo-roumain». (*Histoire de la langue roumaine*. Tome I, p. 337).

sudice. Persoana 3 sing. de la conj. prez. la verbele în -are face în ă pentru e (27) numai în aceste dialecte și dialectul istroromân. Persoana 1 și 2 plur. de la indicativ prezintă la verbul ajutător «a fi» (27) face im, iț pentru sem, seț s. sântem sântei numai în dialectele arom. și megl. și este o particularitate veche. Tot așa imperfectul (34) de la acelaș verb: ăiram, ăiraî, etc. (arom. jaram jarai) s'a păstrat sub forma veche numai în aceste dialecte. Cât pentru imperativul în -eă de la verbele în -ire cu ind. prezinte lung (22), observăm că însemnătatea lui pentru apropierea acestor dialecte constă în aceea că, pe când în dialectul dacoromân astăzi s'a mai păstrat numai în câteva cuvinte, în dialectele arom. și megl. (ca și în istror.) este singura terminațiune, mai ales pentru cuvintele de origine străină. De o însemnătate mai mare de cât cele precedente sunt și acelea trecute sub 3. 11, 12, 19, 25, 26. Dacă după cum a arătat Sextil Pușcariu în *Zur Rekonstr. des Urrum*, apariția acelor fenomene în dialectul dacor. este veche, atunci lipsa lor din dialectul megl. este și mai veche. Intr'adevăr, în acest dialect ca și în cel aromân n'avem nici un caz în care e + n s. e + m + explos. să nu treacă în i, (3); deasemenea tē, ti a dat pretutindeni numai țo, nu și țe ci ca în dialectul dacor. (11); tot așa re ri > rō (< ră, îa), nu și re, ri (12); a din tulpina subst. fem. cu plur în i, trece pretutindeni în ă; cazuri cu a, ca în dacor. nu avem (19); verbele de conj. II și VI nu apar, de regulă, la pers. 1. ind. prez. sub forma iotacizată (25); pers. 1 sing. de la imperf. se termină în -m, nu și fără -m ca în dialectul dacoromân.

Trecând acum la celelalte puncte de asemănare care se arată mai vechi și cuprind un număr mare de cuvinte, în primul rând trebuie să punem trecerea lui ce, ci în țe, ți și a lui ge, gi în ze, zi și dze dzi. Nu ne vom acupă aici de faptul, dacă țe, ți s'a desvoltat din formele intermediare tșe tși sau din tse, tsi; despre aceasta se va vedea mai pe larg la capitolul despre guturale (§ 53). Aici chestiunea care ne preocupă, în primul rând, este vechimea lui. Dacă pentru începutul palatalizării lui ce, ci latin, în limba română, se presupune a fi secolul al V sau al VI, este evident că evoluarea lui mai departe trebuie să se fi produs după această epocă. Un mijloc direct pentru fixarea acestei epoci nu avem. Avem însă alte mijloace cu ajutorul cărora putem să deducem, cu aproximație, când anume trecerea lui c în ț în cuvintele în care se cuprindau ce, ci, eră terminată. După cum pentru rotacizarea lui l- latin trebuie să admitem că ea eră sfârșită în epoca când au început să pătrundă primele elemente slave în limba română, tot așa și pentru epoca de palatalizare a lui c în ț trebuie să admitem că ea eră sfârșită, atunci când primele cuvinte slave pătrundeau în limba română. Atât în dialectul megl. cât și în cel aromân nu se găsește nici un cuvânt slav cu c trecut în ț. Aceasta este dovada cea mai sigură că evoluarea acestui fenomen lingvistic eră încheiată, la venirea Românilor în contact cu Slavii care aveau acest sunet și care, judecând după reflexele lui de astăzi în limba bulgară, nu trebuie să se fi deosebit de sunetul românesc. Din această constatare rezultă că fenomenul în chestiune este o inovațiune străveche în limba română. El trebuie să se fi petrecut în cursul secolilor V, VI sau VII. În condițiunile acestea, unitatea, din acest punct de vedere, între dialectul megl. și aromân pentru o epocă așa de îndepărtată apare ca una dintre cele mai evidente. Aici nu poate fi vorba despre o localizare a acestui fenomen lingvistic numai în cuprinsul dialectului aromân, de unde mai târziu, prin contactul Aromânilor cu Meglenoromânii, el ar fi putut să se introducă și la aceștia din urmă. Din studierea amănunțită a întregului material de care dispunem asupra dialectului megl. rezultă că o mică influență aromână s'a exersat asupra acestui dialect, însă aceasta numai în timpul din urmă de tot, adică din momentul așezării Aromânilor grămosteni în unicul sat aromânesc Livădz, așezat în apropierea ținutului locuit de Meglenoromâni. Ceva mai mult, chiar această mică influență se mărginește aproape numai asupra comunei Țarnareca. Înainte de aceasta nu putea avea loc nici o altă influență. Celor ce nu cunosc mai de aproape locurile ocupate de Meglenoromâni și așezările Aromânilor din Macedonia le vine greu ca să nu admită o influență reciprocă între două populațiuni de aceeași origine, așezate în aceeași provincie. Cu toate acestea, lucrurile se prezintă altfel: locuințele primitive ale Aromânilor au fost în Pind și în Tesalia, nu în Macedonia. Numai în aceste părți s'au păstrat până azi unele nume de localități de origine română și tot numai în aceste părți aromânismul mai continuă să existe încă până astăzi, în centre cu o populațiune compactă. De aci, din Tesalia și munții Pind, s'au întins Aromânii între secolul XII—XIII în munții Gramoste

și în Albania, și numai mai târziu o parte dintre cei din Albania îi vedem grupați împrejurul Moscopolei, cel mai însemnat centru cultural al lor din sec. XVIII, iar o altă parte pornind din Pind ajunge în spre Nord abia până la poalele muntelui Olimp. Pe vremea aceea, adică cu 3—4 secole înainte de aceste așezări, nu se știa nimic despre centrele mai nouă din Macedonia, propriu zis, ca acele din împrejurul orașelor Bitolia și Veria. Toate acestea datează din urmă de tot și numărul Aromânilor din aceste părți precum și din celelalte orașele și comune din Macedonia a început să se înmulțească abia după distrugerea Moscopolei. Că în unele din aceste centre se vor fi găsit Aromâni singuratici și înaintea de venirea celor din Albania și Epir, lucrul nu pare cu neputință, dacă ținem seamă de faptul că Aromânii, ca păstori și mai în urmă ca neguțători, s'au găsit din toate timpurile și în toate părțile în Peninsula Balcanică. Cu toate acestea, contactul lor cu Meglenoromânii nu era așa de ușor. Aceștia, așezați în munții Caragiova, au fost despărțiți întotdeauna de Aromâni. Numai Aromânii din Nânta, ca unii care se ocupau cu olăritul, se coborau prin orașele din Macedonia ca să vândă fabricatele lor. Ceilalți n'au avut prilejul să cunoască pe Aromâni decât venind în contact cu acei din Gevgeli și Livădz, mai rar cu cei din Veria. Dar acest contact este nou de tot și nu putea exersa o influență așa de puternică asupra graiului lor, ca să introducă o particularitate care alcătuiește una din punctele distinctive din graiul lor dintre cele mai caracteristice.

O altă particularitate a acestor Români sudici mai era și alterarea labialelor. Nu voim să discutăm dacă această particularitate, care se întâlnește și în graiul Românilor nordici, a trecut de la cei dintâi. Aici faptul care ne interesează este că la Români din Sud ea este generală, pe când la ceilalți labialele se păstrează și sub forma nealterată. Sub această dublă formă labialele se prezintă și în dialectul meglinit. Faptul acesta a făcut aproape pe toți să creadă că dialectul meglinit, nu reprezintă, decât graiul Românilor nordici, cu mici modificări provenite de pe urma influențelor străine, și din contactul lui cu dialectul aromân. În fond, lucrurile se prezintă altfel și după cele ce voi arăta în capitolul despre tratarea labialelor (Observ. ad. § 44—49) se va vedea că și în dialectul meglinit, la început, n'au existat decât cuvinte cu labiale alterate. Aici mă mulțumesc să relev numai două puncte: întâiu, că numărul cuvintelor cu labiala alterată este mai mare decât acela cu labiala nealterată; al doilea, că oricât de multă influență venită din partea dialectului aromân s'ar admite în această privință, trecerea unor labiale, cum este aceea a lui *v* în *gh* (*gh*armi < *v*ermis -em; *gh*ipt < *v*ictus, -um etc.) în nici un caz nu se poate explica prin contact cu Aromânii, din singurul motiv că ea nu există în dialectul aromânesc. În acest dialect avem *v* > *y* (*y*ermu, *y*iptu). Dacă într'adevăr cuvintele cu *v* alterat au trecut din dialectul aromânesc, atunci aceste cuvinte trebuia să se păstreze până astăzi sau sub forma aromână, sau cu *y* căzut, cum sunt unele cazuri în graiul din Țarnareca, mai ales că *h'* și *y* în dialectul meglinit dispar.

La aceste două particularități se mai adaugă și următoarea: în dialectul megl. ca și în cel aromân lipsesc cuvinte cu *n* > *r*. Pe când această particularitate se arată în amândouă dialectele nordice, din contră, în dialectele sudice lipsește. Ceva mai mult, după cum în dialectul arom. nici -*r*- sub influența unui *n* nu se asimilează cu acesta (*sirin* ancurun, *dacor. senin*, *cunun*), tot așa și în dialectul megl. -*r*- rămâne neschimbat. La aceasta se mai adaugă și lipsa unor cuvinte de origine albaneză ca *bunget*, *ceafă*, *viezure*, *zară*, etc. din amândouă dialectele. Despre toate acestea se va vorbi mai pe larg în capitolul asupra elementului albanez. Aci ne mulțumim să arătăm numai că lipsa lor din două dialecte, care de veacuri se găsesc alături de limba albaneză, dovedește că în timpurile străvechi raporturile dintre graiul Românilor nordici și limba albaneză erau mult mai strânse. Însă prin aceasta aflăm din nou apropierea mai mare ce a trebuit să existe odată între dialectele megl. și aromân.

Trecând la asemănările ce prezintă dialectul megl. cu cel dacor., observăm mai întâiu că ele sunt mai puține. În afară de acestea, aproape nici una nu prezintă vechimea și însemnătatea particularităților discutate în urmă, care îl apropie de dialectul aromân. Printre cele mai însemnate relev acelea trecute sub 8 și 9. Prefacerile *dz* în *z* (*zac*) și *d* urmat de *ë*, *i* (*zic*, *zați*) în *z*, pentru care în dialectul arom. avem *dz* (*dzic*, *dzați*) pot fi explicate în două feluri: sau ca o influență a graiului dacor., sau, și mai probabil,

ele au evoluat în dialectul meglenit, după cum ge, gi latin nu ni s'a păstrat ca dže, dži, cum îl întâlnim în dialectul dacor., nici ca dze, dzi cum se păstrează în dialectul aromân, ci au mers mai departe, ajungând la ze, zi (ziniri, dacor. ginere, arom. dzinire), așa cum nu se întâlnesc în nici un dialect. În afară de acestea, toate celelalte particularități se explică prin contactul mai îndelungat ce a existat între dialectul megl. și dacoromân. Din acest contact se explică păstrarea labialei nealterată la unele cuvinte; vocativul în -li la subst. masculine, cari există și în dialectul aromân; formele pojni, mojni, etc. Tot prin contact se explică și existența unui număr însemnat de cuvinte de origine slavă comune celor două dialecte. În ce privește cuvintele de origine latină cari lipsesc din dialectul aromân și se găsesc în dialectul meglenit și dacor., ele nu prezintă însemnătate mare, dacă ținem seamă de faptul că între dialectele dacor. și aromân există un număr de cuvinte identice cu mult mai mare.

Din cele expuse până aci, cu privire la legăturile mai strânse ce au existat odată între dialectul megl. și celelalte dialecte, rezultă următoarele:

1. *Dialectele aromân și meglenoromân formau încă de la început (înainte de despărțirea dialectelor) un singur idiom sudic, care se deosebea în unele puncte de graiul Românilor nordici, mai ales prin pronunțarea lui ce, ci, ge, gi ca, țe, ți, dze, dzi și prin lipsa rota-cismului.*

2. *După despărțirea acestui idiom de dialectul nordic, prin coborârea Aromânilor în Epir și Tesalia, o parte din dialectul sudic a rămas încă multă vreme în atingere cu dialectul nordic. Din această epocă avem asemănările acestui idiom cu graiul Românilor nordici, precum și cu acela al Istroromânilor. În acest interval, acest rest din dialectul sudic s'ar fi contopit cu dialectul nordic, dacă puținul număr de Români sudici n'ar fi luat drumul Aromânilor, unii așezându-se în mijlocul lor, cum sunt Români din Gopeș și Moloviște, iar alții oprindu-se acolo unde găsim azi pe Meglenoromâni.*

3. *Graiul acestor Români care a evoluat mai departe, luând înfățișarea unui dialect deosebit, sau s'a contopit cu graiul aromân, așa cum s'a întâmplat cu limba Gopeșenilor și a Moloviștenilor și cum se va fi întâmplat și cu alți Români întârziați, despre a căror urmă astăzi nu știm nimic, sau a reușit să se păstreze și mai departe, sub forma cum ni se înfățișează azi în limba vorbită de Meglenoromâni.*

2. Elementul latin.

Elementul latin din dialectul meglenoromân a suferit multe pierderi, în cursul veacurilor, de la despărțirea lui din sânul limbii străromâne, sub influența elementelor străine și, în special, sub înrăurirea elementului slav. În privința aceasta, cu toate asemănările izbitoare ce arată, ici și colea, în lexic, cu dialectul dacoromân, el vine, în ce privește păstrarea elementului latin, după dialectul aromân. Chiar cuvintele comune care se găsesc numai în dialectul dacoromân și meglenoromân, lipsind în dialectul aromân, sunt mult mai puțin numeroase decât acelea care se găsesc între dialectul dacor. și aromân, lipsind din dialectul meglenoromân. Cu toată această inferioritate față de dialectul aromân, tezaurul latin rămas până astăzi, privit în întregime și din punctul de vedere al rolului de element constitutiv, se arată ca unul și același cu elementul latin din celelalte dialecte.

Această identitate nu reese numai din dezvoltarea lui normală, în forma sub care ni se înfățișază astăzi, dar chiar și din toate abaterile de la această dezvoltare ce se observă peste tot în limba română, față de celelalte limbi surori.

Vom urmări această identitate din punctul de vedere I al *lexicului* și II al *transformării* lui.

I. *Lexicul* este același. Cu toate că în bună parte el a fost înlocuit cu cuvinte de origine slavă, totuși formele pentru exprimarea noțiunilor de prima necesitate sunt de origine latină. Printre acestea, observăm că cuvintele referitoare la corpul omenesc au rămas neatinse. Singura formă referitoare la părțile rușinoase (organul genital la femei) de origine slavă este aceeași care se găsește în toate dialectele. Dintre părțile externe ale corpului omenesc dialectul meglenoromân a pierdut numai cuvintele *ficat* și *fiere* înlocuindu-le prin forme de origine slavă; în colo toate celelalte sunt de origine

latină. Dintre cuvintele referitoare la cele cinci simțuri, patru dintre acestea *ved*, *ud* (aud), *gust* și *sint* (simt) sunt de origine latină; al cincilea *miros* este străin ca în toate dialectele; deasemenea și derivatul verbal *mirizmd* s. f. «miros» (C^{on} antr^{on} ăⁿ căsă jundi rănim hubi, tribuiaști si nu sințom mirizmd... «trebuie să nu simțim miros») este ca și în dialectul aromânesc (aⁿurizmd) de origine greacă. Acelaș conservatism se poate observa și la cuvintele cari se refere la lumea înconjurătoare. Dintre acestea, toate acelea privitoare la corpurile cerești sunt de origine latină; lipsește numai *lucceafdr*, iar forma *lumi* «lume» arată aceeaș trecere de înțeles sub influența formei slave *sveta* cu înțelesul de «lumină» și «lume», ca și în celelalte dialecte. Pământul cu părțile lui precum și bogățiile lui în metale și minerale sunt, în afară de *deal* care arată aceeaș origine slavă cu forma dacoromână (în arom. ohtu < *оχτος*) și *breag* (< bg.-br^{eg}), toate latinești. Dintre formele referitoare la numele de metale aflătoare în limba română, dialectul meglenit a pierdut cuvintele pentru *aramă* și *plumb*, fiind înlocuite ca și în dialectul aromân cu cuvintele turcești: *băcqr* și *curșum* (arom. băc^{are} și curș^{ume}, alături de *plumbu*, mult mai întrebuițat). Deasemenea cuvântul *rugină* a fost înlocuit prin *rogăia* (< mbg. ărg^{hia} bg. răzda). În domeniul arborilor și al plantelor se observă mai multe pierderi în elementul latin. Numele de flori au suferit cele mai multe pierderi, fiind înlocuite cu numiri bulgărești. În privința aceasta, cuvintele referitoare la animalele domestice se păstrează mai bine; în schimb, acelea referitoare la păsări și pești s'au păstrat mai puțin. Aceleași pierderi se constată și la reptile și mai ales la insecte.

În Dintre părțile de cuvânt, *numeralul* s'a păstrat aproape neatins. În afară de *sută* care arată o origine slavă comună pentru toate dialectele, celelalte forme sunt toate latinești. Păstrarea acestei părți de cuvânt își are însemnătatea ei deosebită pentru puterea de rezistență a dialectului meglenit, dacă ținem seamă de marele număr de cuvinte slave pătrunse în acest dialect. În privința aceasta, dialectul aromân se arată mai puțin conservativ: la Sud numeralul se întrebuițează în socotelile zilnice numai până la douăzeci; pentru numerele mai mari, în cele mai multe cazuri se aud formele grecești. Numai la Nord, în Macedonia propriu zis — afară de regiunea Veriei — numeralul se păstrează intact. Dintre celelalte părți de cuvânt, numai *adverbul* arată unele pierderi, sub influența limbei slave.

Se înțelege că oricare ar fi pierderile ce se observă în elementul latin, ele par neînsemnate, dacă ținem seama de numărul restrâns al Meglenoromânilor, de situația lor cu totul izolată de restul românismului și, mai ales, de întrebuițarea foarte deasă a formelor de origine latină în vorbirea zilnică.

În afară de aceste coincidențe ce ne înfățișază lexicul din dialectul meglenoromân cu acelaș lexic din celelalte dialecte, identitatea lui se poate urmări și în afară de domeniul limbii române. Toate cuvintele din limba română care nu se găsesc în celelalte limbi romanice, sau și dacă se găsesc, există, în parte, numai la unele dialecte, sau cu înțeles deosebit de acela din limba română, se întâlnesc, aproape toate, și în dialectul meglenit. Dintre acestea însemnez următoarele:

alb < albus, -a, -um
alghină < alvina, -am
aflu < aflo, -are
ămpărțos < impartio, -ire
ănsor < *uxōro, -are
ăntreb < interrogo, -are
ăntunic < *in-noctico, -are
astăz < ista dies
az, as
bărbat < barbatus, -a, -um
bisearică < basilica, -am
bucată < *būccata, -am
bureati < *bolētis, -em
carti < charta, -am
cat < cavito, -are

cola < eccum illoc
cōntic < canticum
crătșun < calatio, -ōnem
crîștin < christianus, -a, -um
cufuri < *čon-forio, -ire
cul'b < *čubium
curat < colatus, -a, -um
curon < currendo
cuțit < *cotitus, -um
cuvânt < conventum
tșinușă < *cīnusia, -am
dicot
dimineața (mane)
diparti
dispic < de-spico, -are

drac < draco	plăintă < placenta, -am
duc < dūco, -ere	plec < plico, -are
dumnezeu < dom(i)ne deus	priamnu < perambulo, -are
durmitez < dormito, -are	prind < ap-pre(h)endo, -ere
falcă < *falca, -am	puțin < *pūtīnus, -a, -um
feată < fēta, -am	putrid < putridus, -a, -um
fitșor < *fetioliu, -um	răcoari
foamiti < fames, -*item	ramură < *ramūla, -am
frimint < fermento, -are	roș < rōseus, -a, -um
frunză < frondia, -am	runc < averunco, -are
ful'or < *fōllioliu, -um	rușine < rosinus, -a, -um
fur < fur, -em	să < se
gură < gula, -am	sănătos < *sanītosus, -a, -um
jed < haedus, -um	sărbătoare
inimă < anima, -am	scurt
joc < *joco, -are	scutur
jutor < adjutorium	și < sic
la	singur < sīngūlu, -a, -um
leau < lēvo, -are	spel
l'ert < liberto, -are	spic < spīcum
ling < lingo, -are	spun < expono, -ere
lingură < lingūla, -am	spin < spīnus, -um
lucrez < lucrō, -are	știu < scio, -ire
lumi < lūmen	strig < *strigo, -are
lumină < *lumina, -am	sud < exsūdo, -are
l'urea < aliūbi	suflet < sufflītus
luțol (dim. din *(a)luat)	suptăsoară < sub subala
mari	surup < *sub-rūpo, -are
mărdzeauă < margella, -am	țeapă < caepa, -am
măseauă < maxilla, -am	totdeauna
measă < mē[n]sa, -am	trec < traicio, -ere
meardzi < mergo, -ere	tunțea < ad-tunc-ce
mic < *micus, -a, -um	ud < udo, -are
mintșună < mentio, -onem	unt < unctum
monă < manus	licșor < levis, -e + (u)șor
nalt < altus, -a, -um	uspeț < hospitium
nibun	viață < vivitia
niști	vindic < vīndīco, -are
niscă	vărtos < virtuosus, -a, -um
niscot	vis < visum
nucă < nux	vinăt < vĕnētus, -a, -um
uaie < ovis, -em	vut (avut)
pitșor < *peciōlu, -um	zbor < *ex-volo, -are

Dintre acestea, următoarele se găsesc numai în limba română sau sunt mai rari în limbile romanice, și ca atare există și în dialectul meglenoromân: alb, alghină, am, părșos, antreb, bisearică, cōntic, crătșun, criștin, cufuri, dispic, durmites, frimin, ful or, fur, jed, jutor, l'ert, ling, lingură, luțol, mărdzeauă, măsură, niști, niscă, niscot, oaie, priamnu, putrid, ramură, știu, sud, suptăsoară, surup, țeapă, trec, ud, uspeț, vinăt, vis ¹⁾.

Următoarele arată derivațiuni sau formațiuni de cuvinte cari sunt proprii limbii românești; ele sunt importante pentru dovedirea unității dialectelor: ansor, astăz, az s. as, bureati, cat, cola, cufuri, cul'b, cuțot, tșinușă, dicot, dimineața, diparti, foamiti,

¹⁾ Cf. Sextil Pușcariu, *Locul limbii române între limbile romanice*, Academia Română. 1920, p. 31.

frunză, lumină, l'urea, mic, mintșună, mōnă, nalt, nucă, sănătos, sărbătoari, scurt, scutur, spel, spic, spun, strig, suflit, totdeauna, tuntea, l'icșor, viață, vartos, zbor.

De aceeaș însemnătate sunt și următoarele care arată o dezvoltare a înțelesului deosebită de aceea care se întâlnește la celelalte limbi romanice: bărbat, bucată, carte, curat, curșon, drac, duc, falcă, feată, fitșor, gură, inimă, joc, la, leau, lucrez, lucru, lumi, mare, maseașă, merg, mic, nibun, -or, pitșor, plec, pușon, roș, runc, rușini, să (si), sănătos, sărbătoari, și, singur, spun, suflit, totdeauna, unt, vindic, vut (bogat).

Trecând la terminologia creștină, vom vedea că aproape toată se păstrează intactă. Astfel avem:

bisearică < basilica, -am	domn < dominus
crățșun < calatio, -onem	picat < peccatum
sărbătoari	păresin' < qua(d)ra(g)esima
duminică < domInIca(dies)	pașt < paschae
altar < altarium	prift < prēbiter, -t(e)rum
bătiz < baptizo, -are	rugățșuni < rogatio, -onem
criștin < christianus, -a, -um	rog < rogo, -are
cruți < crux, -ucem	mi ancl'in < (in)clino, -are
cuminic < commInIco, -are	

Dintre celelalte cuvinte care se găsesc în dialectul dacoromân, lipsesc următoarele: *dumnezeu*, fiind înlocuit prin *domn*. Judecând însă după derivatul *dumnizes* «dumnezeesc», pierderea primitivului trebuie să se fi întâmplat în sânul dialectului; *zău* lipsește atât ca substantiv cât și ca expresie în formule de jurământ. În cazul din urmă, se întrebuințează *pri domnu* și, mai puțin întrebuințat, *pri fișta domn* s. *pri un domn*. Cuvântul lipsește și în dialectul aromân. Aci se aude numai cu *dumnidză* și pare a fi, ca alcătuire, acelaș cu grecescul *μὰ τὸν Θεὸν*. În afară de acestea, mai lipsesc: *inger* pentru care avem *anghil*, împrumut nou din limba greacă, ca în dialectul arom. (anghelu); *martur* pentru care avem atât în megl. cât și în arom. n.-grecescul *martir*; *lege* și *credinșă* sunt înlocuite prin *veră* (bg. věra), în arom. numai la Aromânii din Albania *leadze*, încolo *piste* (< πίστις). Tot printre termenii religioși care lipsesc pot fi socotiți și: *ajun*, *cumând* s. *comând*, ca verb și subst., *îndreă* (< (sanct-)Andreas), *priveghiu*, *tâmplă* (< templum s. pl. templa cf. Puș. EW. 1731), *vărgură*, etc.

Dintre termenii latini pentru însemnarea sărbătorilor avem: *crățșun*, *pașt* (paștu), *sămăzorz*, *stămăria*, *sămedru*, *sămtodre* și *rusal'*; acesta din urmă, împreună cu forma aromână *arusal'e* derivă direct din forma latină *rosalia* și nici de cum din slav *роуцаица*.

Trecând la cuvintele profane moștenite din limba latină, vom vedea că și dintre acestea cele mai multe s'au păstrat:

anșont < incanto, -are	murmint < monumentum
disșont < *dis-canto, -are	zōnă < diana, -am (?)
blastim < *blastemo, -are	pimint < pavementum
drac < draco	țară < terra, -am

Dintre acestea, *pimint* lipsește din dialectul aromân, iar *zōnă* se găsește și în limba albaneză (cf. E. Cozzi, *Credenze e superstizioni nelle Montagne dell' Albania* în «Anthropos» ap. Ind. Jahrb. IV B. 1916, p. 100), ceea ce dovedește că cuvântul a fost răspândit odată în întreaga Peninsulă Balcanică română.

În ce privește comunitatea elementului latin din dialectul meglinit și celelalte dialecte, observăm că cele mai multe cuvinte comune le are cu dialectul dacoromân, mult mai puține cu dialectul aromân și și mai puține cu cel istroromân.

1. Cuvinte comune cu dialectul dacor. care nu există în dialectele aromân și istror.:

al di	al de	nalbă	nalbă
anfrunzqs	înfrunzesc	nas	nas
anțileg	înțeleg	negru	negru
ampirăt	împărat	nigres	înegresc
ascut	ascut	nigreață	negreață
beat	beat	nimea, nimini	nime(ni)
beată	bată	pălăumbră	porumbă
boș, boași	boș, boase	papără	papură
cat	cat	peati	pată
cârnat	cârnat	pidușoi	păducel
conțu s.	cânt s.	pimint	pământ
crieș	creier	rădic, ardic	rădic
cucă	(?) cucă «deal»	ramă, ramură	ramură
cuti	cute	roată	roată
des	des	rost	rost
dispic	despic	rugătsuni	rugăciune
dor	durez	rugămint	rugământ
faric	ferec	șa	așa
frig	frig	sălbatic	sălbatec
flamund	flămând	sărut	sărut
floari	floare	schimb	schimb
frigur	friguri	șirbes	șerbesc
furnigar	furnigar	spurc	spurc
gaură	gaură	țerc	cerc
jundi	unde	tindecl'ă	tindecche
izvint	zvânt	țist	țâst
izvintur	vântur	tântu	atât
jungl'u	junghiu	timp	timp
jur	jur	țista	acesta
jurămint	jurământ	trimet	trimet
laur	laur	tună	tună
mai	mai	ulm	ulm
monic	mâ nec	untură	untură
mastic	mestec	ușid	ucid
mint	mint	virgat	vărgat
migl'ină	neghină	vită	vită
mucos	mucos	viță	viță

Dintre acestea, forma *ascut* se întrebuințează numai ca adjectiv verbal: *scușpt* «ascușit». Pentru *des* < de(n)sus nu există în dialectul aromân *ndes*, cum se dă în Puș. EW. 504 și de aici la CDDE, 485. Forma *ndes-ndisare* înseamnă numai «îndes». *Frig* se aude rar în arom., iar *friguri* deloc; tot așa de rar este și *floare*. Pentru *țerc* în arom. se întrebuințează *țercu*. Forma *pimint* se aude în arom. numai în expresia *an'urdeaze a pimintu* «miroase a pământ» (cf. Dalametra). Pentru *timp* avem în arom. numai derivatul *timpuru* în: *n'el timpuriu*. Forma *untură* nu este cunoscută în arom.; în locul ei se întrebuințează *usdndzâ*; totuși, Weigand o dă pentru Epir și nu este exclus ca ea să existe. Tot Weigand dă și *tsid* pentru ucid.

2. Cuvinte comune cu dialectul aromân, care nu există în dialectele dacor. și istror.:

ya	ar.	aya	aici
apir	„	apir	se face ziua
aură	„	avră	răcoare
căloari	„	căroare	căldură
căprină	„	căprină	lână de capră

căstoñ	ar.	căstăñu	castan
căstoñă	,,	căstăñe	castană
căţon	,,	căţân	strachină
ic	,,	h'ic	smochin
ică	,,	h'ică	smochină
mes	,,	mes	lună
săriñ	,,	săriñe	locul unde se dă sare la vite
spridžur	,,	spridžur	mă jur
surin	,,	surin	loc expus la soare
turtură	,,	turtură	turtureă

Dintre acestea *ya*, ar. *aya* se întâlneşte şi în dialectul dacor. sub forma *auace* (cf. arom. *auate*) şi istror. *äts*. Deasemenea *căţon* ar. *căţân* există şi în dacoromâna ca nume de munte: *Căţîn* (Puş. EW. 318).

3. Cuvinte comune cu dialectul istroromân care nu se găsesc în dialectele dacor. şi aromân:

scand istror. scõnd scaun

4. Cuvinte comune cu dialectele istroromân şi dacor. care nu există în dialectul aromân:

altar	altor	altar
anşert	şertu	cert
anşileg	anşeleg	înşeleg
bitorn	betăr	bătrân
boş	boş	boş, boaye
cul'b	cul'b	cuib
domn	domn	domn
mănânc	marancu	mănânc
scand	scõnd	scaun
sătul	sātu	sătul
tşur	tşur	ciur
uřid	utşid	ucid

Dintre aceste, *bitorn* şi *sătul* există şi în dialectul aromân, însă cu întrebuinţare foarte rară. *Domnu* n'are înţelesul de D-zeu, ca în megl. şi istroromâna.

Din această mică comparaţie a elementului latin în cele patru dialecte, reiese că dialectul meglent, în ce priveşte comunitatea elementului latin, se apropie în primul rând de dialectul dacoromân; după aceea de cel aromân şi mai puţin de cel istroromân. În schimb, cu acest din urmă dialect, în care, de bună seamă foarte mult din elementul latin comun cu acela din dialectul meglentoromân s'a pierdut, are comun un mic număr de cuvinte care se regăsesc şi în dialectul dacoromân, însă care lipsesc în dialectul aromân.

De sigur, însă, că această apropiere a dialectului meglentor. de cel dacor. este relativă, dacă vom căuta să ţinem seamă de acelaş raport care există între dialectul aromân şi cel dacoromân. În privinţa aceasta, elementul comun între aceste două dialecte este mult mai numeros, decât acela dintre dialectul megl. şi dacoromân.

Iată cuvintele comune între dialectul aromân şi dacor. care nu există în dialectul meglentoromân. Aci dau numai cuvintele care se cuprind între literile a şi f.:

abure	abure	amurşăscu	amorşesc
acoapir	acopăr	alin	anin
adastu	adast	apăr	apăr
dineavra	adineaori	apătos	apătos
agurliu	agur	apuc	apuc
albastru	albastru	apun	apun
amăreaţă	amăreaţă	arină	arină
mănar	amnar	arinos	arinos

armu «ciosvârtă»	arm	cupă	cupă
armă	armă	curte	curte
aşcl'ez	aşchiez	cusutură	cusătură
aestu	ăsta	cutedzu	cutez
asurdzăscu	asurzesc	cutreambur	cutremur
ahăt, (ahântu, ahtântu)	atăta	deadzir (dzeadzir)	deger
auş	auş (auşel)	din'ic	dumic
balţu	balţ	dipărtedz	depărtez
măşiic vb.	băşiic vb.	dipun	depun
bătal'e (bătaie)	bătaie	discaţu	descalţ
birbicar	berbecar	discoapir	descopăr
boaţe	hoace	discuţu	descuţ
broatic	broatec	dişertu	deşert
brumar	brumar	disn'erdu	desmierd
bucată	bucată	doamnă	doamnă
călcătură	călcătură	dumnidzău	dumnezeu
căldură	căldură	fărinar	fărinar
cale	cale	fărinos	făinos
canură (cănoară)	canură	fet s.	făt s.
căpăţână	căpăţână	afet vb.	făt vb.
căpăţân (de usturoiu)	căpăţân	favru	faur
caprioară (curşută)	căprioară	flivar	făurar
cărăbuş	cărăbuş	fireastă	fereastră
cărare	cărare	h'ară	fiară
cărbunar	cărbunar	h'il'astru	fiastu
cărnos	cărnos	h'icat	ficat
cănut	cărunt	h'are	fiere
căşar	căşar	h'il'in	fin
ţeară	ceară	h'avră	fior
ţilar	celar	flamură	flamură
ţer (arbore)	cer	floc	floc
căţâl (usturoiu)	căţel	flueară	fluer
ţirţel	cercel	flitură (flutur)	fluture
anternu	cern	flutur vb.	flutur vb.
călpitor, cărp-,crăp-	cărpător	foame	foame
coaţin	coacin	foamită	foamete
curnut	cornut	frăpsinet	frăsinet
crăpătură, cripi-	crăpătură	friptură	friptură
curcubetă	curcubetă	fuldzir vb.	fulger vb.
cucută	cucută	furtu	furt
culeg	culeg	fusar etc. etc.	fusar etc. etc.

Dialectul meglinit, izolat de restul limbii române, a păstrat unele cuvinte de origine latină care s'au pierdut în celelalte dialecte. Dintre acestea însemnăm următoarele:

căldaru < caldarium	pricur < per-colo,-are
corp < corpus	pril' < *Arilius,-um
dărtoari < dolatoria,-am	poteţ < pottum
muntur < *mūtulus,-a,-um	ramă < *rama-am (?)
nuijb < *in-obvio,-are (şi în istr.)	urdin < ordo,-inem
piduriţă < pedūlis,-e	

3. Elementul albanez¹⁾.

Elementul albanez din dialectul meglenoromân este relativ redus, față de acelaș element din dialectele dacoromân și aromân. Comparat cu elementul din aceste două dialecte, idiomului meglenit îi lipsesc foarte multe cuvinte din împrumuturile vechi, care mai există astăzi numai în dialectul dacoromân și tot așa de multe din împrumuturile mai nouă, care se găsesc în număr destul de mare în dialectul aromân. Pentru acestea din urmă se poate spune, de la început, că dialectul meglenit nu le-a avut niciodată, din cauza lipsei de contact între Meglenoromâni și Albanezi, fie chiar prin intermediul Aromânilor; iar pentru cele dintâi trebuie stabilit dacă le-a avut odată și numai pe urmă le-a pierdut, sau nu le-a avut deloc, mai ales că ele nu se găsesc nici în dialectul aromân.

În elementul albanez am trecut nu numai cuvintele a căror derivațiune nu prezintă nici o greutate, dar și pe acelea care se aseamănă cu corespunzătoarele lor din limba albaneză și pentru care, de obicei, se presupune un prototip comun pentru amândouă limbile.

Dintre acestea avem mai întâi cuvintele care se referă la:

1. Arbori și plante: *brad* (cf. alb. *bređ*); *curpân* (cf. alb. *kul'pen* Zfrph. XXXVIII, 393, *kul'per*. G. Meyer, AW. 213); **mugur*, numai în derivatul *amugur* vb = încep să înflorească, dau în boboci, în muguri: *Ca işoră nafară, cən si pucătară la viță, ia-u amugurqđ* «când ieșiră afară, când se uitară puțin la viță, uite-o îmbobocită» 9/31 (alb. *mugul*. G. Meyer, AW. 288); *somburi* (alb. *Ōombuŧe*, la Cavallioti *sumbul'*. G. Meyer AW. 92). Tot aci aparține și *cupatš* din care avem derivatele *cupătšinā*, *cupătšqlnic* (alb. *kopatš* «Baumstumpf, Block». G. Meyer AW. 198).

2. Viețuitoare: *mənz* (cf. alb. mes. «männliches Füllen von Pferd und Esel»). După Pușcariu (*Lateinisches* ț ț u. *kē* în *Jahresb.* XI, p. 51) cuvântul s'ar reduce la un prototip **mandius*, cu înțelesul fundamental «Junge eines kauenden Haustieres» mai ales că extensiunea geografică a cuvântului nu se mărginește numai în Dacia și Iliria, ci trece și în domeniul romanic de vest. Oricare ar fi originea, cuvântul românesc nu poate fi despărțit de forma albaneză (Vezi și Zfrph. XXXVIII, p. 394); *murg* «de culoare neagră» p. ext. despre vite și în special despre câini de culoare închisă; *Murdži nostru la tălțqrā đngārnișoard* «pe Murgea (nume de câine) al nostru l-au ucis în porumbiște» (cf. alb. *murk*). Se pare că cuvântul din limba română a trecut în limba albaneză; *șăprătcă* «șarpe, năpărcă» *Niști fițor tălțqay ună șăprătcă* «niște băeți omorau o năpărcă» 1/53 (cf. alb. *neperke*, la Cavallioti *neperke*, iar în arom. *năpărtică*) sub influența lui *șarpi* (cf. § 29); *strepiz* «strepede, vierme de brânză, vierme ce se face în lapte și-l acrește»; derivat: *stripijs* vb. îmi strepezesc dinții mâncând fructe acre (cf. alb. *štrep* «Wurm, made» G. Meyer AW. 137); *căpușă* (alb. *kepuše*. G. Meyer AW. 188). Tot aci aparțin și împrumuturile mai nouă: *bibă* «carne», la început «carne de rață». Cuvântul este răspândit în toată Peninsula Balcanică (alb. *bibe* Truthenne, junger wasservogel; bg. *biba* Ente, Truthenne etc. cf., G. Meyer AW. 34). Cuvântul există și la Aromâni cu înțelesul de rață; *daș* (arom. *mânar*) «miel de casă» (alb. *daš* pl. *dësh* Widder, Schafbock. Weigand, *Albanesisch-deutsches Wörterbuch*, p. 11; G. Meyer, AW. 62).

3. Termeni ciobănești: *bască* «bucata de lână ce rămâne la tunsul unei oi»: *ună bască di lōnă neagră* 5/61 (cf. alb. *baske* «Fliess» G. Meyer. AW. 28); *bardzā* «nume de capră» ca: neagra, rusa, siva, etc., la început din *capră bardzā* cf. arom. *bardzu*, -ă adj.: *mulă bardzā* «catâr bălan» (alb. *bard* «alb»); *baligă* cu derivatul *ambalig* vb. (cf. alb. *bag'e* și *bagel'e* din *bal'egë*. G. Meyer AW. 23); *sterp* adj.; derivate: *stearpă* oaie *stearpă* care nu dă lapte, în opoziție cu *młazniță* oaie care dă lapte: *Du-ti tu cu młazniță, ca s-mi duc ȳo cu sterpili* 10/3; *stirpar* și *stărpar*, *stirpes*, *stirpitšumi* (cf. alb. *šterpe* G. Meyer

¹⁾ Pentru elementul albanez din limba română a se vedea studiul meu *Raporturile Albano-române*, publicat în *Dacoromania* II p. 444—554. Intrucât lucrarea de față mi-a servit ca teză de habilitare, înainte de publicarea studiului asupra elementului albanez, la tipărirea ei, care s'a făcut abia după trei ani de la publicarea aceluia studiu, am fost obligat să nu schimb nimic din expunerile făcute atunci.

AW. 417); *stăpən* (alb. stopan). Cuvântul există în bg. stopan și stopanin (vsl.) sârb. stopanin, însă acestea întâmpină greutăți formale pentru cuvântul românesc; (Vezi Baric' H., *Albanorumänische Studien*, I Teil, Sarajevo, 1919, p. 93 și *Dacoromania*. I, p. 508), de aceea G. Giuglea îl derivă din lat. *stipanus* din *stips*, -is «petite piece. de monnaie, cotisation, tribut». (*Dacoromania* III, p. 610 și urm.); *strungd* «Tărlă» *Si-ñ dar ȳa strunga ăñ drum* «o să-mi fac strunga aici în drum» 3 51 (cf. alb. *ștrunge*). Despre originea acestui cuvânt vezi tot expunerile lui G. Giuglea, *Cuvinte și lucruri* în *Dacoromania*, II, p. 327 și urm.; *țap* (cf. alb. tsap. G. Meyer AW. 387; Baric' o. c. 104 și Zfrph. XXXVIII, p. 408). Acum în urmă, O. Densusianu vrea să-l derive din iranică (cf. *Grai și Suflet*, I, p. 242), o încercare făcută mai de mult, după cum am arătat în studiul meu *Raporturile albano-române*, p. 551, de Vasmer și Rosadowski; *urđd* (cf. alb. urđe «brânză» care este un împrumut nou din dialectul aromân. Tot aci aparține, ca chestiune de apropiere, și cuvântul *batș*, despre a cărui răspândire vezi Pușcariu, *Dict. Limb. Rom.* a. T. I, p. 409, care se regăsește și în alb. *bats* «alterer Bruder, Gesselle» G. Meyer, AW. 29 cf. Baric' o. c. p. 2 și Zfrph. XXXVIII, p. 390.

4. Corpul omului și părțile lui: *buzd*; derivat: *nabuzgs* «mă busumflu» (cf. alb. buze Lippe; Spitze Rand, Schnabel eines Gefäßes; Mundart. G. Meyer, AW. 57); *cocd* «cap» numai în batjocură. (Alb. kokë G. Meyer, AW. 165); *gușd*, (cf. alb. guș «Hals» G. Meyer, AW. 135). Se pare că forma alb. este de origine română; derivatul meglinit *gușnes* «iau pe cineva de gușă, îmbrățișez» derivă din aor. bulgar *gušnach* de la *guša-gușam* id.

5. Imbrăcăminte: *brpn* se aduce în legătură cu alb. bres-brezi, a cărui etimologie nu este clară; *cătsuyd*. Cuvântul, după cum se știe, este răspândit în toate limbile balcanice. Pușcariu (EW. 248) îl derivă din *catteula, -am de la *cattea «piscă». În cazul acesta, forma albaneză *kesul'e* «Mütze» socotită ca un împrumut din limba română, ar rămâne neexplicată și totuș ea trebuie pusă în legătură cu cuvântul românesc.

6. Nume de înrudire: *cupilaș* (din copil + -aș) «copil» (Ună l'ă turiră tătsunil', și fșiră doț cupilaș ăñ fustani 17/29); «tânăr de la 15 ani în sus, tânăr bun de înșurat, mire». (Cupilașu nu va si culcă cu ȳa 22/94). În alb. *kopil'* înseamnă «slugă» (fem. *kopil'e* slujnică) «om tânăr și bastard». Înțelesul al doilea coincide cu acela din dialectul megl., iar al treilea cu singurul înțeles pe care-l are cuvântul în dialectul aromân *copil* și *cochiu* «copil din flori», înțeles care se întâlnește și în limba bulgară. Este unul dintre cuvintele răspândite în întreaga Peninsulă Balcanică (cf. Berneker SEW. 564), cu originea încă nelămurită; *moș* «om în vârstă, bătrân și moș» nou masculin refăcut din *moașd* «bătrână» și acesta din alb. *moșe* (vezi Observ. ad. § 35—41).

7. Cuvinte cu diferite însemnări: *bucur* vb.; derivate: *bucuros*, -oasă, *bucuril'ă*, *ză-bucur* vb. (cf. alb. bukure «frumos». G. Meyer AW. 52); *codru* «plăcintă preparată cu legume; partea satului unde se strâng sătenii; (rar, în Liumnița) pădure; nume de localități: Codru-nalt (Liumnița), Codru-negru (Oșani)». Se aduce în legătură cu alb. *kodre*. «Hügel» G. Meyer AW. 193. Se pare că cuvântul albanez derivă din limba română. (Vezi mai pe larg *Dacoromania* I, p. 509); *cuuđ* «coajă»; *cuuđ* d *pimint* «coaja pământului» 553, cf. § 4/82 (alb. kua «Rinde des Brotes» scut. «Schale», etc. G. Meyer, AW. 209); *florcă* (< fluărcă < fluercă < *fluer* + -că) întrebuintat numai în Țăr-nareca, *friel* mai rar, *sfruiđali* la Huma. (cf. alb. fl'oere, fl'oјere. Vezi mai pe larg despre acest cuvânt Observ. ad. § 35—41); *groapđ*, derivate: *gruپیști*, *angrop*, *dizgrop*, *niduangrupat* adj. «neîngropat peste tot» 14/84 (alb. *grope* G. Meyer AW. 131); *peatie* «petec» și «scute»: *Anfașo piđa ăñ peatiți* înfășe pruncul în «scutece» (cf. alb. *petke*). Derivația lui dintr-o formă *pitt-icus dată de Candrea (*Conv.Lit.* 38, 874) nu este admisă de autor în CDDE.; *scrum*. *S-la arzu ăñ furnđ, di cu scrum treați* «să-l ard în cuptor și cu scrum se vindecă». 16/56 (cf. alb. *škrump*, G. Meyer AW. 409; despre legătura lui cu forma cumană *kurum*, cf. Dens. H. I. r. I 383. Intrucât însă cuvântul există și la Aromâni, prezența lui în limba română și alb. trebuie să fie înainte de influența cumană; *spuzđ* (și *spruzđ*), (alb. *špuze* G. Meyer AW. 415); Tot aci aparține și: *gard* (cf. alb. *garđ*, cu aceeași însemnare din limba română și spre deosebire de formele bulg. sârb. *grad* «cetate, oraș, grădină, cf. Zfrph. XXXVIII, 390); *cătun* «comună, sat» (cf. alb. *katunt-di* «Gebiet, Stadt, Dorf» G. Meyer AW. 183). Despre

originea cuvântului, vezi *Dacoromania* I p. 476; *jumitati* (alb. g'umes cf. Miklosich, *Beiträge*, II, 12); *poțș* «ulcior» (alb. poțș «irdener Topf, Flaschenkürbis» G. Meyer, AW. 350).

4. Elementul bizantin și neogrec.

Elementul străin cel mai puțin numeros, după cel albanez, care a influențat dialectul meglinit este elementul grec. Cu multă greutate se poate face o deosebire între elementul vechiu grecesc: bizantin sau medio-grec, și între cuvintele mai nouă pătrunse în dialect. Pentru a face această deosebire, drumul cel mai sigur ar fi acela de a grupa dintr-o parte, puținele cuvinte care se găsesc și în dialectul dacoromân, acestea ar fi să reprezinte elementul bizantin sau mediogrec, iar, din altă parte, restul cuvintelor grecești, și acestea, care ar avea aceeași însemnare cu corespunzătoarele lor din limba greacă, ar fi cuvintele nouă intrate în dialect. Cum însă cea mai mare parte din aceste cuvinte se găsesc și în limba bulgară, cu o întrebuintare tot așa de frecventă ca și în limba română, n'ar fi deloc cu neputință ca aceste cuvinte să fi intrat și prin intermediul limbii bulgare, lucru care, de altfel, s'ar putea admite și pentru unele cuvinte din dialectul dacoromân. În cele ce urmează voi da mai întâiu puținele forme care se găsesc în dialectele dacoromân și aromân, lipsind din limba bulgară: *frică* (φρίκη) cu derivatele *anfric* (refl.) mă speriu, mi-e frică și *anfrichez* (ieș. tumbia s'nfrichizō 6/77); cuvântul există și în alb. frike; *nafură* (ναφούρα), astăzi cu înțelesul de «cerere petiție»; *proaspăt* (πρόσπατος) ar. *proaspit* dacor. *proaspăt*; cuvântul arată aceeași disimilare a lui f sub influența lui p inițial, ceea ce dovedește că a intrat în limbă înainte de despărțirea dialectelor. Forma megl. se apropie mai mult de cea dacor. prin păstrarea lui a neaccentuat din silaba finală. În dialectul aromân avem i pentru â; *scafă* (σκάφη), ca înțeles, cuvântul se apropie de forma aromână. În amândouă dialectele însemnează numai «pahar», înțeles care lipsește din greaca modernă. Deasemenea și ca întrebuintare cuvântul este răspândit peste tot în aromână și meglenoromână, pe când în dacoromână este cunoscut numai în Moldova, cu înțelesul «strachină de lemn»; *traistur* (τράιστρον) arom. *trastu*, dacor. *traistă*. Forma megl. arată mai mare apropiere de cea dacoromână. În Nordul Macedoniei se aude și *treastu* (ca freate, preaș pentru f rate, praș).

În afară de aceste patru cuvinte vechi, care pot fi considerate ca împrumuturi directe din limba bizantină sau medio-greacă, mai vin următoarele, care, deși se găsesc și în dialectul dacoromân și aromân și, prin urmare, ar putea fi considerate tot ca împrumuturi vechi, însă fiindcă există și în celelalte limbi balcanice, mai ales în limba bulgară, ele ar fi putut pătrunde în dialect și prin aceasta limbă: *argat* (ἀργάτης) arom. *aryat*, dacor. *argat* (bulg. argat, sârb. argatin); *aspră* (ἀσπρον) arom. *aspru*, dacor. *aspră* (bulg. aspra, sârb. aspra, jaspă) cf. G. Meyer AW. 18, N. S. III 13 și Pușcariu, *Dict. Limb. Rom.* T. I 319; *cămilă* (καμήλα) arom., dacor. id. (bg. kamila sârbă kamila); *chirămidă* (κεραμίδα) dacor. *cărămidă*. În arom. cuvântul se pronunță *tșur(u)n'idd*. Trecerea lui ke în tșe < tșu a făcut pe Papahagi (*Scr. Arom.*, p. 206) să creadă că «cuvântul este de mai mult intrat în limbă».

De fapt în aromână cuvântul vine din forma sârbă *c'eremida*, care a trecut și la Albanezi în dialectul scutarin *tșeremide*, și de unde l-ar fi putut avea și Aromânii (cf. G. Meyer, AW. 223 și mai ales Densusianu, H. I. r. I 321); *cundil'* (κονδύλι), arom. *cundil' u*, dacor. *condeiu* (în mbg. kondil'); *disagă* (cu plur. regulat disoq ca și în arom. disagă-disădz; cf. dacor. desagi, cu a netrecut în â). din *διαδάκρυ* m.-gr. *διαδάκρυον*. În bulg. și mai ales în mbg. cuvântul există sub două forme: *bisagi* și *disagi* (Despre diferitele forme ale cuvântului și răspândirea lui din prototipul latin *bisaccium*, din care fr. *bissac*, etc., cf. G. Meyer, NS. III, p. 15 și în urmă Berneker SEW. p. 57); *eftin* (εὐθνήσις) arom. dacor. *eftin*. Cuvântul există și în bg. *eftin*, sârb. *ieftin*; *guridă* (γούριδα) arom. *ayuridă*, dacor. *aguridă*, cf. bg., sârb; jagoridă; *miruses* (μυρρίζομαι) arom. *an'urd-zescu* dacor. *miros*. Formele megl. și dacor. derivă mai de grabă din vsl. (μυροσάτη); forma aromână din (μυρρίζω), influențat, în ce privește palatalizarea lui mi- inițial neaccentuat, de *an'urizmd* «miros» din (μύρισμα), (cf. dacor. mireasmă, bulg. mirizma «miros») care trebuie să fie relativ veche, din cauza lui *my* > n'u pentru n'i, dacă nu s'ar

găsi și în grecește sub această formă; *timeal'd* (θεμέλιον), forma plur. de la sing. *timel'* neîntrebuințat; arom. *timel' u* dacor. *temeiu*, Cuvântul există și în vsl. (тимѣ), bg. temél, etc., *tigan'd* (τιγάνι), arom. *tiyane*, dacor. *tigaie*, cf. vsl. (тиганы), bg., sârb. tigan, alb. tigan (G. Meyre, AW. 430); *văpses* (βάπτω), arom. *văpsescu*, dacor. *vopšesc*, cf. vsl. (вѣпсати) și bg. *vapsuvam*.

Restul cuvintelor de origine greacă, vreo optzeci la număr, dintre care unele sunt nouă de tot, altcâte mai vechi, au intrat prin intermediul limbilor balcanice, în special limba bulgară sau prin dialectul aromânesc; foarte puține direct. Dintre acestea vom lăsa să urmeze mai întâiu cuvintele care se găsesc în aromână și lipsesc în limba bulgară: *acsen* (ξένος), arom. id «străin»; *anghil* (ἀγγελος), cu derivatul *anghiluses* vb. «spieru pe cineva pe neașteptate», arom. *anghely* «inger»; *angunises* (ἀγωνίζομαι) și *zângunises* «mă privesc», arom. *ayun'usescu* «mă grăbesc»; *băbuchi* (μπουμπούχι), arom. *bubuche* «mugur, boboc»; *căcărăscă* (κακαράξα < turc. karagatše > bg. karagačka) arom. *caracaesă* «caragae, coșofană»; *călisēs* (καλώ) «invită»; *cărul'*, la Oșani: cārăluș, cārлуș, cārлауș (καροῦλι), arom. *cărul'* «scripete, mosor»; *cărfiî* (καρφί), arom. *cărfiță* (cf. dacor. cărfiță) «ciuib»; *căti* (κάθε), arom. c. the «fiecare, orice»; *cupriă* (κοπριά), arom. *cuprie* «gunoie»; *drămon'* (δρόμον), arom. *dirmon' u* «dărmon»; *duchimises* (δοκιμάζω) arom. *duchimăsescu* «observ»; *furisit* (de la furises < ἀφορίζω) *afurisescu* dacor. id., *ghiafur* (διάφορο) arom. *diafur* «folos»; *ghiasmă* (ἀγίασμα), arom. *ayazmă* «aghiasmă»; *lăcses* (ἀλλάσσω), arom. *alăcsescu* «schimb, premenesc»; *lămărină* (λαμαρίνα), arom. *lămărină* «tinichea neagră»; *măntari* (μαντήρι), «ciuperce, mânătărci»; *mulă* (μούλα G. Meyer, NS III p. 45), arom. *mulă* și *mulare* (< μουλάρι) «catâr»; (Dacoromania III, 843); *nătinusit* de la *tinuses* (τιμώ), arom. *tiñisescu* «cinstesc, ndiples (διπλώνω), arom. *nduplăsescu* «îndoes, pun bine»; *para* (πάρα), arom. *para* «prea»; *părnar* (πουνάρει), arom. *părnare* «arbust spinos» se întrebuințează la aprinderea cuptoarelor; *păspal'* vb. (πασπαλλίζω), arom. *pisplăscu* «presar»; *peză* (παίζω), arom. *peză* «bătăie de joc, răs»; *pidipses* (παιδεύομαι), arom. *pidipsescu* «chinuesc»; *pipen'* pl. *pipon'ă* (πεπόνι), arom. *pipen'* «pepene»; *primătiî* (πρωματεια), arom. *părmătie* «marfă»; *proată* (πρώτα), arom. *protă* «mai întâiu»; *remă* (ρεύμα), arom. *remă* «guturaiu»; *savin* (σάβανον), derivat: *săvănises* «îngălbenesc, mă fac galben ca ceara», arom. *savan* «giulgiu»; *scul'o* (σχολεῖον), arom. *scul'o* și *sculie* «școală»; *sinfadă* (συννυφάδα), «cumnată»; *sinor* (σύνορον), arom. *sinor* «graniță»; *sistră* (ξύστρα), arom. *cistră* «răzătoare»; *staidă* (σταφίδα), arom. *stăh'idă* «stafidă»; *stăiî* (στοιχειό), arom. *stih'ie* (și stih'jô), «stafie»; *stifă* (στίφος), arom. *stifă* «grămadă, adunătură»; *sucardi* (σωκάρι din turc.), arom. *cândisescu*. bg. *kandisvam* «sunt de aceeaș părere, înduplec pe cineva să primească ceva»; *chicăsēs* (ἀπεικάζω), arom. *achicăsescu*, mbg. *apikasvam* «pricep, înțeleg»; *chimises* (κινῶ aor. ἐκίνησα), nu de la (κινῆω), cum dă Tiktin, (Rumänisches Elementarbuch p. 225), arom. *închisescu*, bg. *kimisvam* «pornesc, mă pun pe drum»; *căpiî* (κατοί), arom. *căpie*, bg. *katzija*, alb. katsi, katsije «lopătică de fier, vâtraiu» cf. Puș. EW. 320); *chirată* (κερατάς), arom. *cherată* bg., turc. *keratâ* «Schuft»; *chirdises* (κερδίζω), arom. *nchirdisescu*, bg. *kerdosvam* «câștig» (în arom. și bg. înțelesurile se deosebesc puțin); *martir* (μάρτυρας), arom. *martur*, bg. *martir* «martor»; *mistrie* (μυστήρι), arom. *mistrie*, bg. *mistrija*; *natimă* (νάθημα), arom. *anaθima*, bg. *anatemala* «anatemă»; *păndghir* (πανηγύρι) arom. *păndghir* bg. pana(g)ir «târg»; *picăsēs* v. *chicăsēs*; *pirustiî* (πυροστιά), arom. *pirustie*, bg. *pirostija* «pirostrii», *pitrup* (ἐπίτροπος), arom. *ipitrop*, bg. *epitrop*, *pricupșes* (προκόπτω), arom. *prucupsescu*, mbg. *prokopsvam* «pricopsesc»; *psăles* (ψάλλω), arom. *psăltisescu* (< psalto < ψάλλης), bg. *psalam* și *psaluvam* cânt (despre cântăreții de la biserică); *tălaz* (θάλασσα), arom. bg. «talaz»; *trindafil* (τριαντάφυλλο), arom. *trandafil*, bg. *trandafil*

Următoarele se găsesc și în limba bulgară: *afăsēs* (φθάνω), bulg. *ftas(u)vam* (pe lângă *stigam* «ajung, sosesc») «sosesc»; *arises* (ἀρίζω s. ἀρέσκω acr. ἀρεσα), arom. *arisescu* bg. *aresvam* (haresvam) «plac»; *aschitiî* (ἀσκητής), arom. *ascheti*, bg. *aschet* «ascet»; *avliî* (αὐλή), arom. *avlie*, mbg. *avlija* «curte, casă palat»; *călmăar* (καλαμάρι). arom. *calimare*, bg. *kalamar* «calimară»; *bucă* (μπούκα), «deschizătură, gura unui canal» (în bulg. lipsește); *cândises* (κιντίζω din turc.), arom. *cândisescu*. bg. *kandisvam* «sunt de aceeaș părere, înduplec pe cineva să primească ceva»; *chicăsēs* (ἀπεικάζω), arom. *achicăsescu*, mbg. *apikasvam* «pricep, înțeleg»; *chimises* (κινῶ aor. ἐκίνησα), nu de la (κινῆω), cum dă Tiktin, (Rumänisches Elementarbuch p. 225), arom. *închisescu*, bg. *kimisvam* «pornesc, mă pun pe drum»; *căpiî* (κατοί), arom. *căpie*, bg. *katzija*, alb. katsi, katsije «lopătică de fier, vâtraiu» cf. Puș. EW. 320); *chirată* (κερατάς), arom. *cherată* bg., turc. *keratâ* «Schuft»; *chirdises* (κερδίζω), arom. *nchirdisescu*, bg. *kerdosvam* «câștig» (în arom. și bg. înțelesurile se deosebesc puțin); *martir* (μάρτυρας), arom. *martur*, bg. *martir* «martor»; *mistrie* (μυστήρι), arom. *mistrie*, bg. *mistrija*; *natimă* (νάθημα), arom. *anaθima*, bg. *anatemala* «anatemă»; *păndghir* (πανηγύρι) arom. *păndghir* bg. pana(g)ir «târg»; *picăsēs* v. *chicăsēs*; *pirustiî* (πυροστιά), arom. *pirustie*, bg. *pirostija* «pirostrii», *pitrup* (ἐπίτροπος), arom. *ipitrop*, bg. *epitrop*, *pricupșes* (προκόπτω), arom. *prucupsescu*, mbg. *prokopsvam* «pricopsesc»; *psăles* (ψάλλω), arom. *psăltisescu* (< psalto < ψάλλης), bg. *psalam* și *psaluvam* cânt (despre cântăreții de la biserică); *tălaz* (θάλασσα), arom. bg. «talaz»; *trindafil* (τριαντάφυλλο), arom. *trandafil*, bg. *trandafil*

«trandafir»; *vlăstar* (Βλαστάρι). arom. *vlăstar*, bg. *vlăstar*; *cloță* (κλότζος) derivat: cluțăș «dau cu piciorul», arom. *cloță* (și *sclotă* din care cluțuesc și scluțuesc), bg. *kl'otza* (și mbg. *sklotza*) «lovitură de picior» (cf. G. Meyer NS. III 36); *cuclă* (κοῦκλα) arom. *cuclă*, bg. *kukla* etc. păpușe (cf. ib. 34); *cuconă* (κοκώνα), arom. *cuconă*, bg. *kokona* (cf. Cihac, II 649) «cocoană»; *cumat* (κομμάτι), arom. *cumată* bg. *komat* «bucată» *dascăl* (δάσκαλος), arom. *dascāl* bg. *dackal*; *dices* (δέχομαι), arom. *dicescu*, bg. *deksam* «primesc, accept»; *lambă*, (λάμπα) < it. *lampa*, arom. *lambă*, bg. *lamba* și *lampă* «lampă»; *limonă* (λεμόνι), arom. *limon'e*, bg. *limon* «lămâie»; *liturghia* (λειτουργία), arom. *liturghie* (în bg. numai cu înțelesul de «slujbă bisericească») «prescură» și serviciu divin; *macar* (μακάρι), Cuvântul este răspândit în toate limbile balcanice. Despre origina. lui orientală cf. G. Meyer AW. 255, etc.

Cu privire la transformările fonetice ce a suferit elementul grecesc din dialectul meglinit, oricare ar fi filiațiunea prin care a pătruns, avem de observat următoarele:

In *vocalism*:

1. a inițial neaccentuat cade: *guridă*, *chicășes*; însă și: *arises*, *aschitiță*.
2. a protetic în: *ascen*, *ăftășes*.
3. a neaccentuat apare ca i în trindafil.
4. a > ă în proaspăt.
5. e neaccentuat trece în i: *chirămidă*, e inițial cade: *pitrup*.
6. o accentuat urmat în silaba următoare de ă trece în oa: *proaspăt*.
7. o neaccentuat trece în u: *miruses*, *unuzes*, *prucupses*.
8. u neaccentuat apare ca ă: *băbuchi*.

In *Consonantism*.

1. δ se pronunță ca d: *dices*.
2. γ se pronunță ca g: *gurida*, *liturghiiă* ăngunises.
3. m urmat de i apare palatalizat: *tiñiă*.
4. m apare ca n în: *unuzescu*, *nătinusit*.
5. h (< χ, φ) urmat de i, se palatalizează și după aceea cade: *stăidă*, *țărui*, *stăiță*.
6. h > c numai în *culeră* < *χολέρα*

In *flexiune*:

Ca în toate dialectele române (arom. și dacor.) verbele grecești au trecut în dialect prin forma de la aorist: *ăftășes*, *chinises*, *duchimășes*, *lăcses*, *pîdipses*, *tăcses*, etc.

5. Elementul slav.

Dintre cuvintele străine cari au influențat cel mai mult dialectul meglenoromân, sunt acelea cari au pătruns din vechea limbă slavă și din limba bulgară, mai ales, din dialectul meglen-bulgar vorbit până în Vodenă, pe care noi îl prescurtăm cu mbg. Acestea întrec cuvintele de origine latină și sunt mai numeroase decât cuvintele slave din dialectul dacoromân. În privința aceasta, dialectul meglenoromân se arată mult mai puternic influențat de limba slavă decât chiar dialectul aromân de limba greacă.

Desigur că numărul prea mare al elementelor slave, vechi sau nouă, presupune o conviețuire mai îndelungată a Meglenoromânilor cu Slavii, și mai ales cu Bulgarii, cu care au trăit și trăesc încă până astăzi, de la despărțirea lor de ceilalți Români. Legăturile dintre Meglenoromâni și Bulgari au fost și mai strânse, mai ales de la năvălirea Turcilor și colonizarea Meglenului cu Turci asiatici. După cum trecerea la islamism a Bulgarilor din Caragiova atrăsese după sine și turcirea Românilor din Nânta, tot așa trecerea la islamism a acestora din urmă ar fi silit și pe Români din celelalte sate să aibă aceeași soartă, dacă mulți dintr'ânșii nu s'ar fi refugiat prin satele bulgărești mai îndepărtate, rămânând acolo mai mulți ani dearându-l, de unde apoi reîntorcându-se în vechile lor căminuri, veneau cu limba bulgară bine învățată și cu copiii cari vorbeau numai bulgărește. Tot din vremea aceea trebuia să dateze și stingerea cântecelor românești și înlocuirea lor cu cântece bulgărești.

Presupunem această intensificare a influenței bulgare, că ar fi o urmare a prigonilor îndreptate pentru convertirea Meglenoromânilor, din singura considerație că, după cele ce am putut constata, și Meglenoromânii se arată tot așa de conservativi ca și Aromânii, în ce privește păstrarea și întrebuințarea exclusivă a limbii în viața din familie. Și la ei factorul principal al acestui conservatism este femeia. Dacă bărbații sunt nevoiți să învețe bulgărește, mai rar turcește, în orașele unde se coboară pentru desfacerea produselor muncii lor, femeia, ocupată cu gospodăria casii și munca câmpului, rămâne acasă și este păstrătoarea limbii și obiceiurilor strămoșești. Numai așa se explică de ce în timpurile din urmă, când prigonirile încetaseră și Meglenoromânii nu mai erau nevoiți să se refugieze în centrele mai mari bulgărești, femeile nu știu aproape deloc bulgărește, iar dintre băieți și fete sunt rari cari cunosc această limbă.

Oricari ar fi cauzele cari au determinat intensificarea sau slăbirea influenței slave asupra dialectului meglénoromân, ținând seama de tot ceea ce graiul lor ne înfățișează astăzi ca element în limbă de proveniență slavă, vom face o expunere a acestui element tratându-l ca și elementul latin, din punctul de vedere: I al *lexicului* și II al *transformărilor* lui în dialect.

I. *Lexicul* slav din dialectul meglénit se înfățișează sub o îndoită formă: o parte care derivă din limba veche slavă și se regăsește și în celelalte dialecte; o altă parte, mult mai numeroasă decât cea dintâi, care derivă din limba bulgară, și există și în dialectul meglénoromân. Toate formele slave la olaltă și cele vechi ca și cele mai nouă au pătruns în graiul meglénit, înlocuind sau existând alături pe lângă formele latine, pentru exprimarea unor noțiuni din toate domeniurile. Astfel, luând corpul omenesc și părțile lui, vom vedea că unele denumiri sunt de origine slavă: *trup*, *ubraz*, *usnă* (buză), *grătlan* (gât), *drob* (ficat), *slăbină* (partea dela buric în jos până la încheietura picioarelor, bg. *slabina*), *pusleadic* (soarta în care se află fătul născut bg. *posleďak*), *cușidă* (cosițe), *pațiș* (cărarea părului mbg. *patets*). Tot așa la celelalte viețuitoare: *mărșă* (cadavru), *târbușonă* (burtă, stomac la animale, bg. *tărbuh*), *jilândreț* (stomacul păsărilor, pipotă, mbg. *želudets*, bg. *želud estomac*), *cupită*, *cupan*, etc. La îmbrăcăminte avem: *cujoc*, *upincă*, *scorni* (cizme), *izmeani*, etc. Dintre mâncări avem: *mandză* (mâncare, bucate; cuvânt italian întrebuințat la Bulgarii din Macedonia pentru *iasie*), *băcădarnic* (un fel de mămăligă), *gabaniță* (un fel de plăcintă preparată cu mai multe foi, arom. *pituroan'e*, din bg. *guba* «foaie de cocă» și ar fi, ca formațiune, identic cu *pituroane* dela *peturd*). Alții cred că *gabanița* ar derivă din Ban, ca *tsarevitsa* din *tsar*. Cuvântul însă există și în sârbește: *gibanitsa* (de la *gibati* «a îndoi») «un fel de plăcintă răsucită». În cazul acesta el trebuie socotit ca un derivat dela acest verb), *pituliță* (un fel de gogoși), etc. Cuvinte referitoare la termenii de înrudire: *dead* (moș), *babă*, *tetă* (mătușe), *chercă* (rar, fiică din forma mbg. *k'erk*), *niveastă*, *tșiță* (unchiu, unchiuș), *bebi* (nene), *dodă* (termen ce se dă la o soră mai mare cf. *tață*), *nină* (mătușă din partea tatălui), *pusestrimă* (surată), *dirvișnic* (fărtat din bg. *dever* «fărtat»), *rămasnică* (logodnică mbg. *ramasnic*), etc. Cuvinte referitoare la locuința omului: *sobă* (cameră), *steand* (piatră mai mare), *prag*, *tream* (tinda casei), *ubor* (curte), *vratniță* (ușa mai mică), etc. Pentru termenii religioși avem: *Buguridiță* (pe lângă Stămăria), *cămband* (clopot), cloput, *crîștinic* (fin, din bg. *krăstnik*, influențat de *crîștin*?), *dovnic* (duhovnic), *duves* (spovedesc), *maghiță*, (farmece), *maghișniță* (fermecătoare), *vrăjăl'că* (id.), *popă*, *veară* (lege, credință), *vlădică*, *vodiță* (bobotează), etc.

Însă cele mai multe împrumuturi se constată în domeniul ocupațiilor omenești. Astfel avem cuvinte cari se referă la diferite instrumente, în special la cele de la arat: *raliță* s. *lariță* (plug bg. *ralisa*), *pașișnic* (fierul mare bg. *palešnik* «Pflugsschar»), *utreș* (cuiul de lemn care ține pârvoii, bg. *utriž* «Zapfen am vorderen Pflugbaum»), *jegli* (restul mbg. *žegli*), *pcdvărzi* (sfurile de pe lângă restul mbg. *podvārski*), *vila* (bg. *vila*) «furcă» (cf. arom. *yilă*); Alte referitoare la țesut: *război*, *bărdi* (brațe, brățare, mânuiș), *scripești* (scripeș. cf. *cărăluș*, *cărluș*, *cărul*), *privărta'că* (slobozitor), *sua'că* (suveică), *țavi* (țevă), *vărtești* (vârtelniță), *prășlen* (greutatea de la capătul de jos al fusului), *jirjaghă* (măsură de tort lucrat cf. bg. *žrēbii*), etc. Foarte multe la diferitele scule: *mel'că* (aparat pentru curățitul bumbacului, bg. *mēlitz*), *șesală*, *cleaști*, *cl'in*, *cl'utș* (lăcăț), *coasă*, *cusor* (cosor), *cua'ndă* (nicovală), *dichel* (târâncop cu doi dinți), *greblă*, *lupată*, *băltac*

(topor s. secure), *bradvă* (bardă), *pirghet* (compas), *strug* (cuțitoiu), *trăon* (fierăstrău), *sfredel*, etc.

În domeniul plantelor (pomi, fructe, legume, flori) și al animalelor (pasări, pești, insecte) cuvintele de origine slavă sunt și mai numeroase. Dintre cele dintâiu avem: *hujancă* (arom. pirpirună, bg. božjanka), *busil'oc*, *buzeal* (bg. božei), *cătsuncă* bg. katšunka (șofrănel), *călincă* (rodie), *căpină* (mur), *caranfil*, *tșubrică* (bg. t. šubr, tșubritsa « cimbru »), *tșarniț* (dud), *tșeclaz* (mustățile spicului), *cucar* (arpagic), *corin* (rădăcină), *crăstăveț*, *cutșan* (cotor), *dud*, *ela* (brad), *făsul'* (fasole), *gădum'* (gutuiu), *gorniț* (păr sălbatec), *javur* (un fel de platan care crește prin văi), *jir*, *lobudă*, *loznă* (viță sălbatecă), *lubinișă*, *lușnac*, (nucă fără coajă și un fel de pasăre mică: *aușel*), *maslinecă* (măslin), *păldmidă*, *plod reapă* (morcov), *șăfran*, *șarlagan*, *slatșcă* (plantă), *smocf* (smochin), *steajăr* (stejar), *știr*, *tăpolă* (pleop), *ticvă* (dovleac), *timinușcă* (floare de câmp cu miros de tămâie), *urov* (măzăriche), *uvez*, etc., etc. Dintre animale avem: *cărta* (șoim, vultur), *cărtițșoan'a*, *găselnișă* și *căș-* (omidă), *coză* (capră), *cucot* (cocoș), *cucureati* (id.), *dănac* (vițel de un an), *dănatșcă* (vițel de un an), *ej* s. *iěj* (ariciu), *glis* (limbric), *gloabă*, *gșcă* (gâscă), *gănsac*, *găluș* și (gulub), *guvidină* (carne de bou, derivat de govedo), *jăzuveț* (viezure), *iribișă* (potârniche), *jegavișă* (urechelnișă), *jabă* (broască), *jel'că* (broască țestoasă), *li-șiță* (vulpă), *mățșoc* (pisoiu), *misircă* (curcă), *misircu* (curcan), *metșcă* (ursă), *mșcă* (catâr), *nivistul'că* (nevăstuică), *pijuveati* (lipitoare), *rac*, *scacalep* (lăcustă), *scovran* (mierlă), *slaveaș* (privighetoare), *soiță* (drăpneauă), *som* (somm, pește), *stratșcă* (caragață, coțofană), *șmey*, etc.

În afară de acestea, mai avem și un număr de cuvinte referitoare la pământul și tot ce-i clădit pe el: *breaș* (înălțătură, ridicătură de pământ), *bară* (lac, mocirlă), *bărlog*, *colibă*, *cușară*, *deal*, *drum*, *dupcă* (gaură), *goră* (pădure), *iasli* (iesle), *pul'ană* (poiană), *tprlă* (târlă), *ugor*, etc.

La acestea se adaugă și un număr destul de mare de verbe, care toate țin de conjugarea IV; mai multe adjective ca: *criv* (șchiop), *crăstav* (rșios), *crotnic* (domestic, blând), *div* (sălbatec), *glupav* (prost), *itru* (șiret), *junac* (voinic), *lesnic* (ușurel), *loș* (bolnav), *lud* (prost, nebun), *l'ut* (iute), *mîl* (drag), *mândru* (înțelept, cuminte) etc.; tot atâtea adverbe (pentru care cf. § 127, 128, 129); foarte puține conjuncțiuni, și un număr destul de însemnat de sufixe (cf. § 133) și prefixe (pentru care vezi § 134).

* * *

Făcând un studiu comparativ asupra elementului slav din dialectele dacoromân, meglenoromân și aromân, vom vedea că în toate dialectele există câte un strat de cuvinte slave de origine mai veche, și un altul de proveniență mai nouă. Dintre cuvintele vechi găsim un număr destul de mare care există în câteși trei dialectele. Aceste cuvinte sunt aproape toate împrumutate din limba veche slavă, încă pe când Dacoromânii, Meglenoromânii și Aromânii trăiau laolaltă, și graiul lor nu căpătase coloritul dialectal de mai târziu. Este interesant a ne ocupa de aceste cuvinte, introducând întâiu forma meglenoromână și apoi formele dialectale, spre a urmări mai de aproape cele dintâiu împrumuturi pe care Străromânii le-au făcut din limba slavă veche: *amplites* (ПАЛТѢ); arom. amplitescu, dacor. împletesc; *anvăles* (ВАНЛѢ), arom. nvălescu, dacor. învălesc; *anvâries* (ВАНРѢ), arom. nvârtescu, dacor. invârtesc; *babă* (БАБА), arom., dacor. babă; *ban'a* (БАНА), arom. ban'e, dacor. baie; *beal* (БѢЛА), arom. bealiș (derivat din beal) «frumuseț» (mai ales pentru copii sau mieii albi), dacor. *bălan* (din băl.); *brazdă* (БРАЗДА) arom., dacor. brazdă; *cleaști* (КЛѢШТИ), arom. cleaște, dacor. clește; *cl'in* (КЛѢНЪ), arom. cl'in, dacor. cl'in; *clopot* (КЛОПОТЪ), arom. cloput și cluputic, dacor. clopot; *coajă* (КОЖА), arom. dacor. coajă; *coasă* (КОСА), arom., dacor. coasă; *colac* (КОЛАЧЪ), arom. culac, dacor. colac; *coș* (КОШЪ), arom., dacor. coș; *cutșan* (sl. kočanj), arom. cutșan, dacor. cöcean; *tșudă* (ЧУДА), arom. tșudie (derivat din tșudă), dacor. ciudă; *crușes* (КРОШТИ), arom. cruiescu, dacor. croiesc; *cucot* (КОКОТЪ «cocoș»), arom. cucot, dacor. cöcoș (din КОКОШЪ «găină»); *cusiță* (КОСА), arom. cusită, dacor. cosiță; *dărules* (ДАРОУЛѢ) arom. dăruescu, dacor. dăruesc; *gărdină* (ГРАДИНА), arom. gărdină, dacor. grădină; *gărliță* «boală de gât» (bg. gărlica), arom. gurliță, dacor. gărliță; *goș* (ГОШЪ), arom., dacor. gol; *gres* (ГРАНАТЪ) arom. grescu, dacor. grăiesc; *grindă* (ГРѢДА) arom. grendă, dacor. grind

pl. -uri și grindă; *grîșps* (грѣшпѣ), arom. agărșescu «uit», dacor. greșesc; *gunes* (гунѣтѣ) arom. agunescu, dacor. gonesc; *izvor*, *izvoarcă* (изворѣ), arom. izvur, dacor. izvor; *jali* (жалѣ), arom., dacor. jale; *jar* (жарѣ), arom. jer, dacor. jar; *leani* (лѣнѣ), arom. leane, dacor. lene; *lipės* (лѣпѣтѣ și *leapcă* < лѣпка «Klebkraut»), arom. alichescu, dacor. lipesc; *lupată* (лупатѣ), arom. lupată, dacor. lopată; *milă* (млѣ), arom. n'ilă, dacor. milă; *mintes* (сѣмѣстѣ, сѣмѣтѣ), arom. mintescu, dacor. smintesc; *niveastă* (нѣвѣстѣ), arom. neveastă, dacor. nevastă; aceleași derivate: *nivistul'd* arom. nivistul'e, dacor. nevăstuică (cf. bulg. nevěstulka «Wiesel», gr. *νυφίτζα*); *nivol'd* (нѣволѣ), arom. nivol'e, dacor. nevoie; *padî*, *padină* (cf. rus. padina), arom. pade, dacor. padină; *pădar* (пѣдарѣ), arom., dacor. pândar; *pizdă* (пѣздѣ) arom. chizdă (pe lângă pitșe) megl. pizdă; *plătes* (плѣтѣтѣ) arom. plătescu, dacor. plătesc; *poală* (полѣ), arom., dacor. poală; *prag* (прѣгѣ), arom., dacor. prag; *praști* (прѣштѣ), arom. proaști, dacor. praștie. În megl. mai există și forma *praștilă* din bg. prăștilo; *pri* (прѣ), arom., dacor. prea; *puřă* (пурѣ), arom., dacor. puf; *puřangu* (па(н)жѣтѣ), arom. păjangu, dacor. păianjen și variante, *puliță* (полѣнца), arom. poliță, dacor. poliță; *pumean(d)* (помѣнѣ), arom. pumeană «romană și pomenire», dacor. pomană; *pupăres* (пупѣрѣтѣ), arom. pupărescu, dacor. opăresc; *rac* (рѣкѣ), arom., dacor. rac; *piper* (bg. piper), arom., dacor. piper; *pridau* (прѣдатѣ), arom. pridau, dacor. predau; *pust* (пурѣстѣ), arom. pustu, dacor. cf. pusta, pustie; *rană* (ранѣ), arom. arănă, dacor. rană; *roguz* (рѣгѣзѣ), arom. arugoz, dacor. rogoz; de asemenea și derivatul megl. arom. *ruguzină* (рѣгѣзѣнна), dacor. rogojină; *scump* (сѣмѣпѣ), arom. scumpu, dacor. scump; *sitd* (сѣтѣ), arom., dacor. sită; *slab* (слѣбѣ), arom., dacor. slab; *șut* (шѣтѣ), arom., dacor. șut; *sutd* (сѣтѣ), arom., dacor. sută; *sutșos* (bg. sutša), arom. suț, dacor. suceesc; *stog* (стѣгѣ) arom. stogu, dacor. stog; *trap* (трѣпѣ), arom. trapu, dacor. trap; *trup* (трѣчѣпѣ) arom. trupu, dacor. trup; *tupes* (тѣпѣтѣ), arom. tuchescu, dacor. topec; *ubor* (ѣборѣ), arom. ubor, dacor. obor; *ubel'* pl. de la **ubzald* (ѣбѣтѣ), arom. bjală, dacor. obială; *vărăstă* (врѣстѣ), arom. vrăstă, dacor. vărăstă.

Din toate aceste cuvinte, formele *amplites*, *anvâles*, *anvârtes* arată în toate dialectele aceeași derivație cu prefixul de origine latină *an* (n, în) < in, ceea ce dovedește că derivațiunea s'a făcut în străromână. Tot aci aparține și *anțap* arom. *nțap*, dacor. *ințap* toate derivate dintr'un primitiv comun pentru toate dialectele *țearpă* < *цѣрѣ*, care s'a păstrat numai în dialectul dacoromân. De la forma slavă *коца прѣ* avem în toate dialectele numai derivatul cu suf. -iță: cusită, cosită. Se poate ca cuvântul să fi pătruns în limba română chiar sub această formă, mai ales că înțelesul din toate dialectele este acela din bulg. *kositsa* «Zöpfchen». Formele megl. și arom. *cl'in* < *клѣнѣ* arată l' pentru i; ele trebuie să fie mai nouă înlocuite fiind cu o formă din dialectele bulgare de răsărit, în care, după cum vom vedea, aproape toate consoanțele și în special l, apar palatalizate. Cu toate acestea, după cum arată formele arom. *cl'in*, *sel'intșu*, grupa kl din slavă s'a pronunțat ca cl din elementele latine. De la *grăda* în aromână ar fi trebuit să avem, ca și în celelalte dialecte, *grindă*; forma arom. trebuie să fie sau un împrumut relativ mai nou, sau, și mai sigur, o formă veche înlocuită printr'alta dialectală bulgărească *grenda*. Înțelesul cuvântului arom. *agărșescu* a evoluat mai departe de cel etimologic care se păstrează numai în megl. și dacoromână. În formele megl. *mił* și *miłd* avem înțelesul nou din limba bulgară. Se poate, cuvântul să derive din limba bulgară. Forma *mintes* este aceeași cu arom. *mintescu* și presupun o formă vsl. **мѣтѣ* spre deosebire de dacor. smintesc. Tot așa *pupăres* derivă din bg. *poparja* id.

În afară de aceste cuvinte comune celor trei dialecte, mai vine o alta serie de cuvinte, mult mai numeroase decât cele dintâi, care sunt comune numai pentru dialectul meglenoromân și dacoromân. Aproape mai toate sunt împrumuturi mai vechi și derivă, desigur, încă din vremea când, după despărțirea Aromânilor de restul românismului, Meglenoromânii mai continuau să trăiască în apropierea Dacoromânilor.

Iată aceste cuvinte: *bărlog* (бѣрлогѣ), *bivol* (бѣволѣ), dacor. bivol; *buluvan* (бѣлѣвѣнѣ), dacor. bolovan, bg. buluvan; *călit* (клѣтѣ), dacor. id.; *cărnes* (крѣмѣ), dacor. id.; *tșas* (чѣсѣ), dacor. id.; *clatin* (клѣтѣтѣ), dacor. id.; *culibă* (колѣбѣ), dacor. colibă; *cuteț* (кѣтѣцѣ), dacor. coteț; *cremini* (крѣмѣнѣ), dacor. cremene; *cujoc* (кожѣжѣ), dacor. cojoc; *cuses* (косѣтѣ), dacor. coses; *cusor* (косѣрѣ), dacor. cosor; *cuvălnă* (наковѣлѣнна și наковѣло), dacor. nicovală și năcovaună, nicovală. Cuvântul megl. poate să reprezinte o formă bulgară dialectală mai nouă pentru *na kovalnija*, forma bulgară

obișnuită; *dar* (даръ), dacor. id.; *dira* (*диръ? cf. bg. dyrja, sârb dira), dacor. dără; *drium* (дрюмъ), dacor. id.; *dumbrœvi* (дѣбрава), dacor. dumbravă; *duovnic* (доуѡвникъ), dacor. duhovnic; *gad* (гала), dacor. gadină (< гадина). Amândouă formele pot să derive din limba bulgară în care avem *gad* și *gadina*; *gânsac* (*гъсакъ cf. sârb. gusak), dacor. gânsac și gâscan; *gârbov* (гърѡвѡ), dacor. gârbov; *glas* (гласъ), dacor. id.; *gleznă* (глезна), dacor. id.; *gloabă* (глоба) «amendă», dacor. id.; *grădiști* (граднштѣ), dacor. grădiște; *grămadă* (грамада), dacor. id.; *gâscă* (гъска), dacor. gâscă; *grăbăes* (граснтѣ), dacor. grăbesc; Forma megl. poate să derive și direct din bg. *grabam* «răpesc». Înțelesul din dialectul dacor. se apropie mai mult de înțelesul cuvântului sârbesc: *Nema devojke u tselom selu, koja se nebi grabila, da do Tsvetka igra u kolu* «nu-i fată în tot satul, care să nu se fi grăbit, ca să joace lângă Tsvetko la horă»; *greblă* (грѣло), dacor. id.; *iasli* (иасли), dacor. iesle; *iăves* (иавнтѣ), dacor. ivesc; *itru* (*хѣтрѡ), dacor. hătru; *jir* (жирѡ) dacor. id.; *lariță* (bg. ralitsa «Pflugsterz»), dacor. raliță; *leac* (лѣкъ), dacor. id.; *leasă* (лѣсъ), dacor. id.; *lobudă* (лоѡда), dacor. lobodă; *l'ut* (лѡутѡ), dacor. iute. Forma megl. poate să fie și un împrumut mai nou din limba bulgară, ca și derivatul *l'utiță* «șarpe veninos» bg. ljotitsa id.; mai ales că cuvântul dacor. derivă din forma adverbială (лѡутѣ loc. ca злѣт, дѡсрѣ cf. Leskien, *Handbuch d. altbulg. Spr.* 98); *mart* și *marta* (мартѡ) luna Martie, dacor. Mart; *maști* (маштѣ), dacor. maștehă, mașteră; *matcă* (*мѣтка), dacor. mijos (мнжати), «deschid ochii pe jumătate», dacor. mijî; *mreajă* (мрѣжа), dacor. id.; *mōncă* (мѣка), dacor. muncă; *mōndru* (мѣндрѡ) «cuminte, înțelept», dacor. mândru; *mulitvă* (моантѡ), dacor. molitvă; *nărântșos* dau ordin poruncesc cf. dacor. poruncesc (< нарѣчатѣ) bg. *narditș-[v]at*, id.; *năimes* (нанматѣ), dacor. năimesc; *nivolă* (нивола), dacor. nevoie; *nușilă* (нѡсно), dacor. năsalie; *opacu* «pe dos, pe dindărăt, invers» (опѡкуѡ din care опѡциѡ >), dacor. opăci. În megl. cuvântul se poate să fie și din limba bulgară; *păles* (пѡантѣ), dacor. pălesc; *peaștiră* (пѡштѣра), dacor. peșteră; *perniță* (bg. pernitsa), dacor. id.; *plas* «bucată de lână scărmanată» (bg. plasa) dacor. plasă; *plean* (плѣнѡ), dacor. id.; *pleavă* (плѣва), dacor. id.; *plod* (плодѡ), dacor. id.; *plusnes* (плѣснѣнтѣ), dacor. pleznesc. Forma megl. poate derivă și din mbg. pluskam aor. plusnah id.; *pod* (подѡ), dacor. id.; *post* (пѡстѡ), dacor. id.; *popă* (пѡпѡ), dacor. id.; *pojar* (пѡжарѡ), dacor. id.; *prășos* (праснтѣ), dacor. prășesc; *prăjșos* (пращнтѣ), dacor. prăjesc; *pra* (u) (пращѡ), dacor. praf; *pribljiini* (прѣбѣражнѣ), dacor. preoberejenie «Schimbarea la față»; *priiatiil* (пращѣтѡ), dacor. prieten. Forma dacor. arată schimbare de terminațiune; *primeajdă* (прѣмѣдѣ), dacor. primejdie; *primines* (прѣминѣнтѣ), dacor. premenesc; *prizăres* (прѣзѣрѣнтѣ), dacor. prizăresc; înțelesul megl. este același cu bulg. prizfram; *prost* (прѡстѡ), dacor. prost; *pubărdes* îmbrobodesc: *Au flō mumă-sa ān tream pubărđitā cu unā bul'cā neagrā* «o găsi pe mamă-sa în tindă îmbrobodită cu o năframă neagră» 8/91 (bg. podbrăzdam aor. podbradih «sich das Kinn unterbinden, im Kopftuch setzen» cf. Weigand, *Jahresb. XV p. 168*), dacor. îmbrobodesc; *puarov* (пѡкроѡ), dacor. procov; *pugatișă* (*пѡгачѡ) dacor. pogatșe; *puives* (пѡвнтѣ), dacor. ivesc; *pul'ană* (полѡна), dacor. poiană; *pruvules* (прѡѡантѣ), dacor. prăvălesc; *raț* (ран), dacor. id.; *rod* (родѡ), dacor. id.; *rudes* (роднтѣ), dacor. rodesc; *sădes* (сѡднтѣ), și *sădes* (сѡднтѣ), dacor. sădesc judec; *sângav* (шѣга), dacor. șagă (< *șeagă < *șegă). Cuvântul megl. derivă dintr-o formă bulg. dialectală; *sfârșos* (сѡѡрѡшнтѣ), dacor. săvârșesc și sfârșesc; *silă* (сила), dacor. id.; *sirac* (bg. sirak), dacor. sârăc; *smintes* (сѡмѣнтѣ, сѡмѣтѡ), dacor. smintesc; *snop* (снопѡ), dacor. id.; *spuvides* (спѡѡѡдѣнтѣ), dacor. spovedesc; *străjșos* (стража), dacor. strajă, străjesc; *taligă* (талѣга), dacor. teleagă. Forma megl. este mai nouă din bg. taliga; *tăpes* (< ?) dacor. țip; *timniță* (тѣмѣнница) dacor. temniță; *trășes* (трантѣ), dacor. trăiesc. Cuvântul meglenit și-a păstrat înțelesul primitiv «răbd»; *trăznes* (трѣснѣнтѣ), dacor. trăznesc; *trebușes* (трѣѡѡвнтѣ), dacor. trebuie; *țrălă* (тѣрѡло) dacor. țârlă; *tucmes* (тѣкмѡ), dacor. tocmesc. În dial. megl. cuvântul are și înțelesul «mă logodesc», după bulg. tăkmja «eine Verlobung zustande bringen»; *ubraz* (ѡбразѡ), dacor. obraz; *uglindălă* (de la o formă dial. oglendalo cf. arom. *grendă*), dacor. oglindă (оглѡдѣнтѣ); *ugor* (ѡгорѣнтѣ) dacor. ogor; *upincă* (ѡпѣнѣкѡ), dacor. opincă; *utroavă* (ѡтравѡ), dacor. otravă; Forma megl. din bg. otrova; *uvex* (ѡѡѡѡ), dacor. ovăz; *var* (ѡарѡ), dacor. id.; *veac* (ѡѡѡѡ), dacor. id.; *vearigă* (ѡѡрѣга), dacor. verigă; *vlădică* (ѡладѣкѡ), dacor. id.; *vлага* (ѡлага), dacor. id.; *vratniță* (ѡратѣница), dacor. id.; *vraū* (ѡрѡѡѡ), dacor. vârf; *vreami* (ѡрѣмѣѡ) dacor. vreme; *vrednic* (ѡрѣдѣнѡ), dacor. vrednic; *zăboves* (зѡѡѡвнтѣ) dacor. zăboves; *zid*

(ЗНА), dacor. id.; *змеу* (ЗММ)? dacor. id. Mai sunt o mulțime de derivate din aceeași tulpină slavă, însă care au intrat atât în dialectul meglenoromân cât și în cel dacoromân în diferite epoci și pe căi deosebite.

II. *Transformările* ce a suferit lexicul slav din dialectul meglenit sunt aproape aceleași cari se observă și în celelalte dialecte. Cu toate acestea, printre ele se găsesc și unele particularități care lipsesc din celelalte dialecte și care s'au întins și asupra cuvintelor de origine latină. Acestea sunt relativ mai nouă și au pătruns în dialectul meglenit într-o epocă când Meglenoromânii nu mai erau în contact nici cu Aromânii și nici cu Dacoromânii, și dintr-o regiune a limbii bulgare, în apropierea căreia trebuie să fie locuit odată, vreme mai îndelungată, Meglenoromânii, înainte de așezarea lor în locurile unde îi întâlnim astăzi.

Aceste particularități sunt două: 1. Redarea sunetului slav *ѣ*, (ă) prin *o* și 2. Pronunțarea guturală a lui *ѣ*, la sfârșitul cuvintelor și, câteodată, și la mijlocul lor.

Și fiindcă, după cum am spus, ele sunt relativ mai nouă venite din medio-bulgara, ca să putem ajunge mai ușor în regiunea pe unde au trecut ele în graiul meglenit, suntem nevoiți să facem o scurtă expunere a dialectelor bulgare.

Limba bulgară se împarte în două mari dialecte: *dialectul răsăritean* care începe de la o linie dusă perpendicular de lângă orașul Nicopole, pe Dunăre, până la gurile râului Bistrița, dincolo de Salonic, cuprinzând toată Bulgaria și Tracia de răsărit între Marea-Neagră și Marea-Egee și *dialectul apusean* care cuprinde restul Bulgariei apusene împreună cu teritoriile de limbă bulgară din Macedonia. Deosebirea principală dintre aceste două mari dialecte constă, în primul loc, în tratarea sunetului *ѣ* (ê) vechiu slav și, în al doilea, în accentuarea cuvintelor. Pe când în dialectul răsăritean pronunțarea lui *ѣ* este mai deschisă, un sunet care se aude între *e* și *a*, un fel de *ê* (deschis), însemnat în studiile slave ale lui Miletici (de la care împrumutăm aceste note) cu *ä*, iar accentul este mobil, arătând un caracter mai vechiu, în dialectul apusean, din contră, pronunțarea lui *ѣ* este mijlocie, ca în limba română, iar în privința accentului, se manifestă o împingere către începutul cuvântului, mai ales în dialectul sud-vestic.

În sânul dialectului răsăritean există o mulțime de subdialecte. Dintre acestea dialectul *rupțic* sau *tracic* se întinde de la extremitatea vestică peste toată câmpia Traciei, peste munții Rodope în spre răsărit și sud până la Egee și Marea-Neagră. Din cauza întinderii prea mari a acestui subdialect răsăritean, precum și din cauza unor particularități ivite în sânul lui, el se subîmparte în două părți: una *estică* care se întinde de la mare până la munții Rodope, și alta *vestică* care cuprinde munții Rodope și restul vestic al dialectului tracic sau rupțic. Acest din urmă dialect se mai cunoaște și sub numele de *dialectul din Rodope*; el este cel mai însemnat dialect tracic, pentru că într'ânsul se cuprind subdialecte, din ale căror particularități rezultă că vechea limbă slavă, în care s'au scris textele bisericești, trebuie să-și fi luat naștere într-o regiune din apropierea acestor dialecte. Pentru noi, în special, el este însemnat și pentru faptul că particularitățile dialectului meglenit ce ne interesează, își au obârșia din sediul central al acestui dialect.

Caracteristica generală a dialectului din Rodope, cu toate subdialectele lui, constă în aceea că vocalele *ѣ*, *ѡ*, *ѡ* și *a* sunt reduse la *ѣ*, care se pronunță ca o deschis, întocmai ca și *o* din dialectul meglenit. În unele împrejurări această reducere se extinde și asupra lui *ѡ* *ѡ* și *i*. Sunetul *ѣ* se aude ca *ä* mai ales în subdialectul central. În consonantism se observă palatalizarea lui *t* urmat de *e*, *ê*, *i*, *ѣ* care ajunge până la *k'* și pronunțarea guturală a sunetului *ѣ*.

În privința aceasta, dialectul din Rodope se împarte și șase grupe, fiecare reprezentând câte un subdialect cu mici diferențieri de la unul la altul.

Dintre toate aceste subdialecte, cel mai însemnat și în același timp cel mai întins este *dialectul central*, cunoscut și sub numele de *dialectul din Achârcelebi*. El se întinde în regiunea superioară a râului *Arda*, un afluent al lui *Marița*, cuprinzând regiunea centrală a munților Rodope, și ajungând la miez-noapte până aproape de orașul Plovdiv, la miezăzi până la Xanti și Drama, iar la apus până la Nevrocop.

În graiul din această regiune propriu zis, orice *ѣ* (ă) rezultat din vechile vocale reduse (*ѣ*, *ѡ*), sau din *ѡ*, *ѡ* și *a* se pronunță ca o deschis având ca bază sunetul *a*, pe care noi îl însemnăm cu *o*. Sunetul *ѣ* se aude peste tot ca e deschis. Dintre consonante

l se pronunță gutural înaintea vocalelor a, o, u și la sfârșitul cuvintelor, înaintea unui λ dispărut. În privința acestei din urmă particularități, dialectul din Șiroka și Laka care se găsește între dialectele centrale, merge și mai departe; aci l gutural se pronunță peste tot, nu în măsura restrânsă a celorlalte dialecte din Rodope.

Revenind acum la celelalte două particularități ale elementului slav din dialectul meglenit, vedem că ele coincid cu aceleași particularități din dialectele bulgare centrale. Cu alte cuvinte și în dialectul meglenit avem ϕ pentru $\tilde{a}$, fie că acest $\tilde{a}$ derivă din λ slav, sau din $\tilde{a}$ latin: *mōscă*: *māska* «catâr»; *gōscă*: *gāska* «gâscă», *lōnă*: *lana*, -am, *sōmt*: *sanctus*. Deasemenea l final se pronunță gutural în elementele slave ca și în elementele latine: *goł*: *goł*; *mił*: *mił*; *cał*: *caballus*; *cățoł*: *catellus*. Din această coincidență rezultă că aceste două fenomene lingvistice care alcătuiesc două particularități specifice ale dialectului meglenit, mai ales că ele nu se mai găsesc în celelalte dialecte sau subdialecte românești, sunt împrumutate din limba bulgară, și anume din subdialectul central al dialectului din Rodope, într-o epocă când Românii din munții Balcani, în drumul lor spre Macedonia, au trebuit să se oprească mai multă vreme prin ținuturile Rodopei, după care apoi au ajuns în dreapta Vardarului, acolo unde îi găsim așezați astăzi. Trebuie să admitem acest contact al Românilor balcanici cu populațiunile bulgare din munții Rodope, mai ales că și din punctul de vedere istoric existența Vlahilor în Rodope este atestată, dacă voim să ne explicăm cele două particularități. Căci dacă pentru guturalizarea lui l s'ar putea admite, la rigoare, o influență bulgărească venită și din partea dialectelor vestice, cum este bunăoară graiul din împrejurimile Sofiei în care ori ce l urmat de $\tilde{e}$, se pronunță l, pentru trecerea lui λ în ϕ nu putem admite decât numai influența dialectului din Rodope, căci, din studiile făcute asupra dialectelor bulgare, această particularitate nu există în nici un alt dialect estic sau vestic din întregul domeniu al limbii bulgare ¹⁾. Dar chiar pentru introducerea lui l gutural, este mai ușor de admis că ea s'a făcut dintr-o regiune unde pronunțarea lui guturală formă o regulă generală, cum am văzut că este cazul pentru subdialectul din Șiroka și Laka, din imediata apropiere a dialectelor centrale, decât dintr'un alt dialect, în care această particularitate este rară.

De altfel, întreaga influență slavă asupra dialectului meglenit derivă din dialectele bulgare răsăritene. În privința aceasta mai avem două cazuri, dintre care mai ales unul este în măsură să confirme proveniența acestei influențe. Se știe că sunetul $\tilde{t}$ se pronunță ca ea numai în dialectele răsăritene, și aci, astăzi, în anumite condițiuni și anume când $\tilde{t}$ accentuat este urmat de vocalele a, o, u, . Înainte de vocalele e, i și în poziție neaccentuată, $\tilde{t}$ se aude ca e mijlociu sau ceva mai deschis. De la această regulă face excepție numai dialectul din Rodope și în special subdialectele centrale, în care pronunțarea lui $\tilde{t}$ se apropie cel mai mult de aceea a vechii limbi slave. În dialectul meglenit avem cuvinte de origine veche slavă sau bulgară în care $\tilde{t}$ urmat de vocalele palatale ca și velare se pronunță ca ea: *pugazeŕa'* (bg. *pogazēi*) «tinerii cari duc miresii zestrea»; *veamiŕ*: *вѣмиѣ* «cunună»; *cleaŕti*: *клѣти*; *jireaghiŕa*: *жѣрѣиѣ*, «măsură de tort lucrat», și tot așa *beal*: *бѣла*, *vreami*: *врѣма* etc. Se înțelege că această pronunțare a lui $\tilde{t}$ slav ca ea este veche; și întrucât se știe că la început $\tilde{t}$ slav se pronunță peste tot în limba bulgară deschis și numai mai târziu în dialectul apusean a fost redus la e, ar urmă că și împrumuturile din dialectul meglenit să dateze dintr-o epocă veche. Cum însă printre acestea sunt și împrumuturi mai nouă, se înțelege că ele n'au putut intra în megleroromână decât din dialectul răsăritean, unde a fost continuitate în pronunțarea deschisă a lui $\tilde{t}$.

O altă particularitate a elementului slav din dialectul meglenit mai este și aceea că în foarte multe cuvinte l se pronunță palatal: *gl'eată* (bg. *gleto* din *dleto-dlato*, din care dacor. *daltă*) «mai», *cl'eti* (bg. *klēta*) «cameră de provizii»; *ugol'* (bg. *ogol'a*) «me-reu, într'una»; *mel'iŕă* (bg. *mēlitsa*) «aparatură pentru curățitul bumbacului» *l'ubiniŕă* (bg. *lubenitza*); *val'aviŕă* (bg. *valavitsa*) «moară unde se bate postav, șaiac (vezi alte citate

¹⁾ Sandfeld-Jensen, admite influența dialectului bulgar meglenit. cf. *Die nichtlateinischen Bestandteile im Rumänischen* in *Grundriss der romanischen Philologie* II², p. 532.

la observ. ad § 56—60). Se ştie că în consonantism, ceea ce deosebeşte mai mult dialectul bulgar răsăritean de cel apusean este palatalizarea mai mare a consonanțelor. În dialectul apusean se poate spune că, în regulă generală, consonanțele urmate de vocale tari, se pronunță tare; iar cele urmate de vocale moi, se pronunță ceva mai moale. Dialectul răsăritean, în afară de această categorie de consonanțe, mai cunoaște o serie de consonanțe palatale, care se nasc mai ales în unire cu a din *ă*. Cu alte cuvinte, tendința de a palataliza consonanțele este mult mai răspândită în dialectul bulgar de răsărit decât în cel apusean. Prin urmare nu-i exclus cazul ca formele din dialectul meglinit cu l palatal să fi pătruns din dialectul răsăritean, mai ales că în dialectu bulgar meglinit, după câte am putut constata, ele se pronunță cu l nealterat. Se înțelege însă că în privința aceasta, întrucât nu avem la îndemână un dicționar dialectal, sau cel puțin material dialectal suficient, nu se poate susține încă nimic cu siguranță.

* * *

În ceea ce privește celelalte transformări ce a suferit lexiconul slav din dialectul meglinit, ele sunt aproape aceleași ca în celelalte dialecte și anume:

În vocalism:

1. Sunetul *ж* apare numai într'un singur cuvânt ca *un, um: dumbravă* (pl. *dumbravi*) < джерава, încolo pretutindeni *он, ом*, din mai vechiu *un, um*, ca în dialectul dacoromân: *scump* < скѹпѹ; *muncă* мѹка; *mândru* < мѹдрѹ; *zombă* < зѹбѹ.

În dialectul dacoromân toate aceste cuvinte arată *un* din *ж*; *muncă scump*, afară de *mândru*, în care, ca și în dialectul megl., avem *ân* pentru *un*. Formele meglenite *scump, munca, mândru* trebuie să fi existat odată și în dialectul meglinit cu *un* pentru *он*: **muncă*, **scump*, **mândru*, mai ales că cel din urmă (*scumpu*) se găsește și în dialectul aromân, însă, cu timpul, au fost înlocuite de formele medio-bulgare *skump*, cari vor fi pătruns dintr'o regiune din nordul Salonicului, unde continuă să se păstreze încă până astăzi, în comunele *Sucho, Zarovo* și *Visoka*. În aceste comune avem cuvintele: *mândur* (mândăr) мѹдрѹ; *mănkă* (mănkă) мѹнка; *skamp* (skămp); скѹпѹ *tanga*; (tănga cf. megl. tângă) тѹгѹ; зѹмрѹ (zămp) зѹпѹ etc. Va să zică cu *ж* > *ън* (ân) din care în dialectul megl. *он*. Cuvintele *pădar* și *goscă* sunt împrumuturi mai nouă.

2. Sunetul *а* apare ca în < en: *grăda* > grindă (arom. mai nou grendă); огадѹло > ugliedală; сѹмѹтѹ > smintes, etc. Pronunțarea cu *а* > en se întâlnește și în comunele bulgărești citate mai sus: grēnda, ugliedalu. (Pentru cuvintele cu *а* > *ън* și *а* > en în bulgărește (vezi A. P. Stoilova, *Ostăci ot nazalizama v solunskitē sela Zarovo i Visoka*, apărută în *Periodičesko Spisanie*, kn, LXI (1901).

3. Sunetele *ъ* și *ѹ* nu se pronunță când se găsesc la sfârșitul unui cuvânt sau a unei silabe: izvur < изворѹ; rac < раѹѹ; plean < плѹнѹ; plod < плодѹ; post < постѹ; prag < праѹѹ; scump < скѹпѹ; slab < слаѹѹ etc. Tot așa: gol < голѹ; temnită < тѹмниѹѹ; coteț < котѹѹѹ, ovez < овѹѹѹ etc.

4. Sunetul *ъ* își păstrează pronunțarea veche sau actuală bulgărească când se află în grupa *рѹ*: învârtă < вѹртѹѹѹ; bărlag < вѹрлогѹ; sfârșos < сѹѹѹршѹѹѹ; vrăstă < вѹрѹѹѹ; vrău вѹрѹѹѹ, etc. etc.

5. În unele cuvinte *ъ* din grupa *рѹ* apare ca *о*: corpă < вѹрѹѹѹ; țorlă < тѹрло.

6. *ъ* final se pronunță ca *ă* numai în: milă < милѹ; poră < порѹ; pufă < пѹѹѹѹ рѹмеѹнѹ < помѹѹнѹ; upincă < опѹнѹѹѹѹ.

7. Sunetul *ѹ* apare ca *e* în: cremeni < кремѹнѹ; leani (< leane) лѹѹнѹ; temniță < тѹмѹнѹѹѹѹ. După aceea, accentuat în: coteț < котѹѹѹѹ și ovez < овѹѹѹѹ.

8. Celelalte vocale arată aceleași schimbări ca în dialectul dacoromân, despre care se vorbește mai pe larg la fonologie. Aci relevăm numai faptul că *ъ* > *о* din mijlocul cuvintelor se arată numai în *tucmes* (cu *u* < *o*) din тѹѹѹѹѹѹ, din care avem și *tocmă* «logodnă». În schimb, *o* neaccentuat apare pretutindeni ca *u*.

În consonantism:

În afară de schimbările ce a suferit *l*, despre care a fost vorba mai sus, sunetul *h* cade la începutul, mijlocul și sfârșitul cuvintelor: rănes < рѹѹѹнѹѹѹѹ; pră < праѹѹѹ; streacă < стрѹѹѹѹѹ (cf. § 66).

In flexiune:

1. La declinarea substantivelor, dativul se formează cu prepozițiunea la: *la țar*; *la lup*, după bulg. *na tsarăt*; *na vâlkăt*; tot așa și la dativul adjectivului pronumelui și numeralului.

3. Numeralul cardinal de la 11—19 precum și zecimile se formează în felul numeralului slav — ca în toate dialectele române.

4. Unele verbe primesc terminațiunea -m la persoana întâiu singulară de la prez. indicativ: *aflum*, *amnum*, *antrum*, *ampl'um*, etc. sub influența verbelor bulgare, care se termină în -m la această persoană. Această influență a mers așa de departe încât și persoana a doua de la unele din aceste verbe face în -iș: *aflîș*, *antriș*, etc.; întocmai ca verbele bulgărești; iar persoana întâiu de la verbul «a fi» reprezintă peste tot forma bulgărească dialectală: *som* (bg. *sam*, *som* cf. Miletič, *Südslavische Dialekte* II, p. 217).

6. Elementul turc.

Mai numeros decât elementul albanez și grec este elementul turc. În privința aceasta, se poate spune că dintre toate dialectele limbii române, cel mai mare număr de cuvinte turcești, proporțional cu celelalte elemente străine, îl are dialectul meglenoromân. În acest dialect sunt foarte multe cuvinte care nu există nici în dialectul aromân. În schimb, aproape toate se găsesc în dialectele bulgare din Macedonia și în special în dialectul bulgar din Meglen. Din această cauză este aproape cu neputință de a putea stabili care cuvinte turcești au intrat direct din limba turcă, și care prin mijlocirea limbii bulgare. Și nici schimbările fonetice ce au suferit cuvintele turcești nu pot fi de folos pentru stabilirea provenienței lor directe sau indirecte. Aceasta pentru faptul că, sau că ele nu există, sau, dacă există, sunt aproape la fel cu acelea din dialectele bulgare. Cu toată această asemănare, un bun număr de cuvinte turcești au intrat direct sub forma lor populară, așa cum au pătruns în toate limbile balcanice. De la colonizarea Meglenului cu Turcii asiatici, Românii fiind în apropierea lor, au fost în continun contact cu ei și din acest contact Românii au fost nevoiți să împrumute, direct, multe din cuvintele pe care la au azi.

Deoarece din stabilirea raportului în elementul turc din dialectele meglenoromân, aromân și dacoromân, nu poate rezultă aproape nimic pentru cunoașterea legăturilor dintre aceste dialecte, nu vom încerca să-l supunem la același studiu, cum am făcut cu celelalte elemente. Cuvintele turcești au intrat prea târziu în dialect, spre a putea avea însemnătatea celorlalte cuvinte străine, chiar atunci când multe din ele sunt identice în câteșitrei dialectele. Cuvintele turcești, care prezintă unele schimbări formale, sânt tratate împreună cu celalte elemente la Fonologie.

7. Elemente romane.

Prin elemente romane înțelegem acele puține cuvinte de origine italiană sau franceză care au pătruns în dialectul meglenit. Un studiu asupra acestor elemente a făcut G. Pascu (*Elementele romanice din dialectele macedo- și megleno-române* p. 192—195). Autorul dă pentru dialectul meglenit vreo 64 de cuvinte.

Printr'ânsele se găsesc unele care n'au nevoie să fie de origine romană, din momentul ce pot fi derivate din limba latină sau din alte limbi. Astfel *anjur* nu vine din ital. *ingiuriare*, cum dă autorul, (p. 177) ci din lat. **injurio*, -are (= injurior, -ari), așa cum îl dau dicționarele noastre (cf. Puș. EW. 866; CDDE. 868); deasemenea *bușe't* cu *bușeayă*, *bușilușcă* nu vin din ital. (ven.) *bozza*, când pot fi derivate foarte bine din *buti* (CDDE. 202). Cuvintele *tșireip* și *snuép* nu pot fi trecute printre elementele romane, pentru singurul motiv că arată ei și *ue* pentru *ea* și *o*. Deasemenea *mires* «viser, mesurer» n'are nici o legătură cu ital. *mira* «viser» gr. *μυράω* id., ci derivă direct din bulg. *měrja* 1. messen, abmessen, wegen. 2. mit den Augen abmessen, zielen auf jn, (cf. *Mi duc să li mirim midăși* «mă duc să măsoar piesele de 20 de piastri 6/93. *Iu mired*, *colo puguedă* «unde ochea, acolo nemerea» 11/67); *stignes* «tendre un corde» nu se potrivește deloc cu ital. *stringare*. Cuvântul este bulgăresc *stëgam* aor. *stëgnah* din care

stignes, ca jignes de la aor. žegnah-žegam; to aşà: aprăsnes, lăpnes, măĭnes (surnes, etc.) Înţelesul cuvântului este de «a întinde strângând ceva», ca în bulgăreşte. (Despre celelalte forme vezi vol. III al acestei lucrări).

Există şi cuvinte de origine romană. Astfel, ca să citez numai câteva, avem: caş-caval, cumandar (comandant), gaz (petroleu), lamarină (tinichea moale), lampă (şi lambă), martină (puşcă sistem Martini), muzică, rom, ţigară, etc., etc. Dar toate acestea nefiind decât cuvinte culturale, ele au pătruns în întreaga Peninsulă Balcanică, unele în întreaga lume, odată cu obiectul, şi este greu de admis că Meglenoromânii din munţii Caragiovei, au fost cei dintâi care le-au împrumutat. Multe din ele ei trebuie să le fi primit de la Bulgari, după cum Aromânii au primit multe elemente romane de la Greci, Turci sau alţii. Din acest punct de vedere, puţinele cuvinte de origine romană n'au decât o valoare relativă.

A. FONOLOGIA

SUNETELE

§ 1. *Vocale.*

a se pronunță ca în dialectul dacoromân; în unele cuvinte se pronunță ceva mai lung, și atunci l-am însemnat cu o liniuță deasupra: *ă*. În acelaș fel au fost însemnate și celelalte vocale lungi: *ē*, *ī*, *ō*, *ū*.

ă este ceva mai închis decât a obișnuit, un sunet între a și â, însă care se apropie mai mult de a. Se întâlnește numai la începutul cuvintelor și în poziție neaccentuată. e se aude mijlociu ca în dialectul dacoromân.

ę este un sunet care se aude între e și a. Se întâlnește numai în graiul din Lugunța în locul diftongului ea.

i se pronunță ceva mai ascuțit decât în dialectul dacoromân.

o se aude mijlociu.

q reprezintă un sunet între o și a, fără a avea valoarea unui diftong. De aceea el se aude ca un o deschis care dă în a. Se întrebuințează în locul lui *ă*, *â* accentuați din dialectul dacoromân. Mai rar, în locul diftongului oa.

u se pronunță ca în dialectul dacoromân.

§ 2. *Diftongi.*

Diftongi coborîtori: *ay*, *ey*, *iy*, *oy*.

„ suitori *ja* *je* *jo* *ju*.

§ 3. *Consonante.*

În afară de semnele obișnuite pentru însemnarea consonantelor din alfabetul român, am mai întrebuințat următoarele:

l' înseamnă l palatalizat.

ġ „ l gutural; se aude mai ales la sfârșitul cuvintelor.

ts ține locul lui ț și atunci când acesta derivă din c urmat de e, i.

tș corespunde sunetului c din limba română, când după el urmează e, i.

dž corespunde lui g din limba română urmat de e, i.

ŋ înseamnă n palatalizat.

Accentul s'a însemnat numai la cuvintele terminate într-o vocală accentuată, afară de cuvintele sfârșite în q care rezultă totdeauna dintr'un sunet accentuat, și la paroxitoane.

(-) liniuța leagă cuvintele neaccentuate de cele accentuate.

Cifrele arabe în formă de fracție ordinară care urmează după citate, reprezintă numărul și rândul basmului din volumul II: *Literatura populară meglenoromână*; cifrele prevăzute cu asterisc arată că citatul este luat din capitolul cu ghicitori; cifrele fără asterisc arată citatele luate din capitolul cu frazeologie; cifrele romane în formă de fracție arată citatele luate din capitolul cu cântece, iar litera d pusă în paranteză arată că citatul este luat din volumul III: *Dicționarul etimologic meglenoromân*.

VOCALISMUL

A

I. § 4. A *accentuat*. La începutul și la mijlocul cuvintelor, când după el nu urmează n sau m + explos., se aude ca în dialectul dacoromân: *agru* 15/5, *apă* 2/71, *carmi* 37/2, *casă* 2/1, etc. La fel și în elementele străine: *baftă* (< turc. s. mbg. *baftša*)-*«grădină»* 4/57, *bască* (cf. alb. *baskë*) «bucată de lână ce rămâne la tunsul unei oi»

5/61, *cărtal* (< bg. kartal, din turc.) «șom, vultur» 19/73, 15/66; *anghil* (< gr. ἄγγελος) 1/62, 2/2 etc.

În aceeași poziție, fără însă a se putea specifica anume la ce cuvinte și în care silabe (închise sau deschise), *a* se pronunță mai lung ca de obicei, în cea mai mare parte a comunelor din Meglen. Astfel avem: *Liumnița*: *ăpu* 2/73, *ălba* 18/73, *jugăstru* 2/73, *cășili* 11/73, *frăț* 1/73, *frățil* 6/73. În elementele străine: *surumăș* «săraci» 1/73; *bunăr* «puț» 3/73. — *Cupa*: *văli* 9/55, *picurăr* 1/60, *căldări* 18/55 etc. În elementele străine: *măgăr* 6/60, *capăcu* (turc. kapak), *căsbă* «oraș» 10/5. — *Lugunța, Birislav și Nânta*: *drăcu* 2/9, *căsd* 20/2, *bărbăt* 1/14 etc. În elementele străine: *insănu* «lumea» 24/2, *părlili* «paralele» 8/2, *răp* «arap» 37/2 etc. — *Oșani*: *mămă* 6/11, *s-mădnănc* 10/78, *s-mădnănt* 6/36, *s-mădnăncă* 9/78, *ămpirātu* 17/42 etc. În cuvintele străine: *priătili* (bg. priatelj) «prietenii» 93, *mălu* «avutul» 43/3, *cunăcu* etc.

Lungimea lui *a* ca și a tuturor celorlalte vocale lipsește numai în comunele *Huma* și *Țárnareca*. În aceste comune avem: *agru* 4/70, *draclu* 13/68 etc.

§ 5. Orice *a* accentuat trecut în dialectul dacor. în *ă* și *î* precum și *ă* s. *î* din elementele străine (vsl., bg. а. ж. turc. y) se aud *o*. Această trecere este generală în comunele *Cupa, Oșani, Lugunța, Birislav și Nânta*; în *Liumnița* o; în celelalte comune. *Huma* și *Țárnareca* se păstrează sub forma lui primitivă de *ă*.

Trecerea lui *ă*, *î* în *o* se întâmpină mai ales: la pluralul substantivelor feminine, cu *a* în tulpină, terminate în *i* (<e): *cprț* (carti) 8/15, *luminor* (luminari) 5/37, *prrț* (parti) 22/41, *tșoț* tșoțcă) < mbg. tšafka «cioara» 13/25 etc.; — la pers. 3 sg. petf. simplu de la verbele de conj. I: *ămno* (umblă) 19/2, *ăntro* (intră) 16/6, *ănsuro* (însură) 2/11, *ăunq* (adună) 10/31, *schimb* (schimbă) 4/50 etc.; — în cuvintele de origine străină, mai ales în cele bulgărești și turcești, care conțin elementul а resp. y; *ăzqr* (turc. azyr) «gata» 5/55, *calpp* (turc. kalyp) *di săpun*, «bucată de săpun» 8/38, *cprpă* (vsl. крпна) 44/40, *fucarlıc* (turc. fukarlyk) «sărăcie» 9/11, *gprb* (mbg. gərb) «spinare, șira spinării» 14/6, *mșcd* (mbg. mška) «catâr» 7/83, *mptnița* (mbg. mătuitsa) «turbure» 9/32, etc.

§ 6. Soarta lui *ă* urmat de *n*, *m* + explos. este aceeași ca a lui *î* accentuat. Așa dar pentru comunele *Cupa, Oșani, Lugunța, Birislav și Nânta* avem *an*, *am* + explos. > *on*, *om*: *londă* < lana-, am 6/24, *mōndă* < manus-, um 1/1 pl. *mōn* 24/31, *mōni* < mane 29/51, 8, 9/81, 8/31, *pōni* < panis-, em 8/35, *pōnză* < *pandiam 153, *sōmt* (sanctus) «sfânt» 711, *cōmp* < campus-, um etc., iar pentru *Liumnița* *an*, *am* + explos. > *on*, *om*: *con*, < quando 7/93, *căpitoă* < capitaneum 13/77, *mond* 17/73, *plong* < plango 9/73, *plonz* < plangis 5/74; *comp* 2/73, *compu* 15, 16/73.

Când după *a* + *n* urmează în silaba următoare o vocală deschisă, rezultă același fenomen care se observă și în dialectul dacor. și anume, pe lângă forme cu *an* > *on* (*on*), mai apar și cu *an* > *oîn* (*oîn*). Cele din urmă sunt generale pentru comunele *Lugunța, Birislav și Nânta*: *pōini* < panem 20, 21, 53/2, *cōini* < canem 12/28, *mōin* (pl. de la *mōndă* «mână») 10/1, *mōinista* < mane «a doua zi dimineată» 32/2, 25/4. Tot așa și pentru comunele *Liumnița* și *Cupa*, însă aici avem *oîn* pentru *oîn*: *coini* 5/55 art. *coînli*, 5/76, *mōini* 8/56, *mōinista* 17/56, *pōini* 1/73. Ele apar amestecate în graiul din comuna *Oșani*, unde avem foarte des și *mōntiza* pe lângă *mōinista* 9/81, *pōni* 8/35.

În ce privește *an* + *n*, *am* + voc., *am* + *m*, *am* + *n*, dialectul megl. nu prezintă nimic particular, păstrând ca și în dialectul dacor. pe *a* nealterat: *an* < annum 12/16, pl. *an* 15/2, 22/16, *ramurd* < *ramula-, am (cf. Puș. EW. 1428), pl. *ramur* 3/11, cf. 10/11; *măma* < mamma-, am 22/73. Neregularitățile ce se observă cu privirea lui *am* + voc. în celelalte dialecte, există și în dialectul meglent. Și aici avem pers. 2 sg. de la ind. conj., prez. și perf. simplu -om, -om (< -ăm): *cătqm* 6/31, *spilqm* 8/38; (în *Liumnița*) *si dom* 10/77, *s-ti tdtšom* 8/77, etc.

II § 7. A neaccentuat. Una din caracteristica dialectului megl. este căderea lui *a* inițial (< a, e): *casă* «acasă» 8/65; *caț* «prind», *cățo* 8/1, *cățară* 1/25, 9/20; *cola* «acolo» 16/18, 4/11, 24/2, *cșolo* 8/66, 11/67, *cșola* 8/60, 9/55, *culă* 13/64, *clo* 7/70, 21/69, *cloți* 7/71; *cmo* «acum» 3/76, *cmu* 17/73, *cmuă* 11/73, *nvo* 18/72, *moți* 7/66; *dapă* «adapă» 171/8, *să dapă* 15/64; *dard* (ar. adară) «face» 23/68, *dără* (Țárnareca) 5/68, *daug* (d.);

duc «aduc» 5/37 (la imperat.) *du* «adu» 7/10 cu accentul regulat, din *adduc*; *dună* (pentru *dună*) «adună» 3/VI; *fard* «afară» 4/38, 8/80; *flard* (de la *aflu*) 5/68, *flâm* 4/72, *flaş* 8/72, *flă* (în Țârnareca, pentru *floq*, *flq*) 3/70, *flat-ay* 2/XII; *ftari* (arom. *ahtare*) «atare, astfel» 16/5; *junsi* «ajunse» 26/8; *si džungă* 9/64, *lăgaș* «alergați» 9/66, *si lagă* 13/64, *lăgard* 4/29; *lant* «alt» 13/18, *lantă* 23/72, 9/4, *lan't* «alți» 12/18; *leg* «aleg» 16/4, *leş* 13/9; *lună* «alună» (d.); *lușol* (dim. lui *lot* 345 «aluat»), *mănat* (ar. amănat) «târziu» (d.) *mărari* «amărire» (d.), *mea* «amea» 12/65; *n'ază* «arniaz(ăzi)» 9/94, cf. 4, 21, 23/55; *pirit* (ar. apirit) «răvărsatul zorilor» 8/68; *plec* «aplec» (d.), *plăcătoari* «doică»; *plăcată* femeie care are un copil încă neîntărcat (d.); *poza* «apoi» 21/65; *prind* «aprinde»; *prinsiră* *lamba* (=lampa) 3/7, *să prindă* *furna* 30/68, *reati* («arietem») (d.), *ruc* «arunc» 9/66, *si runcă* 35/65; *șa* «așa» 3/4, 26/8; (Lugunța) *șafi* 12/7, și arom. *ași*, *acși* 9/66, 5/68, *șiți* (arom. *așițe*) 4/4; *scultă* «ascultă» 13/24, și *scundă* 8/66, *si scunsiră* 10/64; *stord* (arom. *astară*) «astă seară» 5/68, 11/12; *ștern* «aștern» (d.), *stup* «astup» (d.); *știtară* «așteptară» 12/32; *sudd* «asudă» 737; *supra* «asupra» (d.); *țel* «acel» *țal* 4, 622/69; *țistu* «aceat» 10/2; *tumșea* «atunci» 2, 35/65, 20/9; *u* < au < al «il» (cf. § 60); *ya* (arom. *ayă*) «aici» 5, 12/1, *yați* (arom. *ayățe*) 24/65, 11/72, *ud*, *uzq* «auz» 6/28, 36/4; *vem*, *vej* «avem, aveți» 21/2, *veam*, *veă* 1/55, *veay* 1/57, *vut-am* 12/72.

Dintre elementele străine în care a inițial a căzut, avem următoarele: *cu* (< bg. ako) «dacă» 26; *ma* «însă» alături de forma *ama*, întrebuițată în arom. bulg. și turc. 4/4; *mi* (< bg. ami) «însă» 4/5; *picădes* (< gr. *ἀπεικασα* aor. lui *ἀπεικάζω*, din care arom. *achicăsescu*) «observ, pricepe» 7/17; *guridă* (< gr. *ἀγουργίδα*) 16/56; *lăcsită* part. adj. al lui *lăcse* (gr. *ἀλλάττω* [pentru mai vechiul *ἀλλάσσω*] aor. *ἄλλαξα* din care și arom. *ălăcsescu* «primentă, îmbrăcată» 40/15).

Se menține numai în următoarele forme de origine latină: *răzint* 9/11 prin metateză pentru *arzint* <lat. *argentum*. Sextil Pușcariu explică altfel această metateză (*Dacomama*, III, 394); *răzintar* (d.) poate fi un derivat nou, după arom. *argintar* (dacor.). Formele cu a inițial neaccentuate de la verbul *ară* se păstrează intacte (în Liumnița cu a > ă) *ără* 7/70; *arat* «aratrum (arom. *vratu*) în *mănușă* di *arat* 7/70. În Țârnareca se aude forma *acolo* 24, 32 65, care nu pare a fi un aromânism, întrucât Aromânii grămosteni din Livădz, singurii cu cari Meglenoromânii din Țârnareca pot veni în contact, au forma sincopată *aclo*; *ardic* (în: *ardică* 15/41, *să ardică* 14/16, *ardicat* 7/36) *dacă* ar fi să derive din *eradic* (cf. Puș. EW. 1424); *albind* 12 5; *albes* «albesce»; *altar* (d.). Dintre elementele străine, am avea aici forma *râslan* <turc. *arслан*, în turca pop. și *aslan* (parom. *aslan* animal, și monedă) mai ales că, supt această formă nu se întâlnește la celelalte popoare balcanice.

În elementele străine se păstrează, a mai cu seamă în cuvintele de origine turcă: *abă* < aba; *aber* < haber; *adet* < adet; *adăzamiș* < adzami; *adăzilochi* < hadzilyk; *aiğor* < aigyr și în bg. *aigor* «orice animal lăsat să umble liber» *air* < hair, *alat* < alat «sculă»; *alișdrps* < alyšveriš; *amac* < ahmak «naiv, prost»; *ambar* < hambar; *apansqz* < apansyz «fără veste, pe neașteptate»; *tarand* (turc. *terhana* pop., *tarhana*, *tarana* «espece de conserve făcute de farințe și de lăit eailă») id etc. etc. Deasemenea și când se găsește la sfârșitul cuvintelor ca în: *buiadăziș*, *cavedăziș*, *tufectăziș* etc.

§ 8. Cuvintele începătoare cu pref. în primesc un a protetic în locul sunetului i din în- (intocmai ca și în dialectul aromân). Acest a în Liumnița se aude pronunțat puțin mai deschiș, decât în celelalte comune: *ămpirātu* pentru *mpirātu <*ămpirātu> 19/73, *ănuntru* «înăuntru» 4/74, *ăncărcard* «încărcară» 19/73, s. s. *mi antuărn* «să mă întorc» 1/75; *si anturnq* 2/75; *si-ănvărti* «se învârti» 1/76; *s-i antribqm* «să întrebăm» 3/76, etc. Prepos. în > ă: *ăn zuyă* «pe zi» 10/73; *ăn marzini* «a margine» 17/73; *ăn bunar* «în puț» 6/73, etc. În celelalte comune se aude pronunțat ceva mai închis, în ambele cazuri l-am însemnat cu a: *ămpirātu* 20/42; *ăntuneric* 6, 7/1; *ăntreg* 1/9; *ăntribq* 17/2; *ăngrupat* 14/24; *ămpl'q* «umplu» 7/2; *ăntără* 19/42; *ămplin* (arom. *mplin* s. *amplin* din în-plin) 7/64; *ăntirtă* (Țârnareca) «certă» 24/65; *ăntileapfird* «înțeleseră» 6/64. La unele cuvinte a prot. a căzut: *năfură* (arom. *nafoară* 25/3; *nbalțu* (în Țârnarecă) poate fi un arom.) 28 68; *naltă* «înaltă» 14 64, *nalti* 1/7. Acest a protetic, la verbe, cum avem *ăntirari*, *ăntlari*, *ăntl'ari* s'a păstrat și la formele verbale cu accentul pe tulpină: *ăntru*, *ămflu*, *ămpl'u*, prin analogie cu formele cu accentul pe terminațiune: *ăntrom*, *ămfloq*, *ămpl'qm*. În ce privește prepos. *antru*, în care a inițial se aude ca a și

a, proteza lui a se explică din poziția lui neaccentuată în frază. (Vezi altfel Sextil Pușcariu în *Dacoromania*, III, 391, nota).

Acelaș a protetic apare și la formele conjuncte ale pronumelui pers. în cazul dativ: la pers. 3 sg. și la acus. *an'* 11/56, 8/71, 5/68, 6/70 etc.; *aț* 15/55, 7/70, 4/64, 4/22, 6/27, 2/66 etc.; *al'* 15/55, 5/53, 10/71, 20/69; (În Cupa) *aț* 3/55 (cf. § 60). Acus.: *al* 10/71, 15/69, 1/65, 18, 42/65; (În Târnareca cu *l* vocalizat cf. §): *ay* 4/66, 2/67, 21, 40/65, (cu a protetică căzut) 18/68. Deasemenea acus. sg. fem. de la pers. 3: *ay* 3/37, 12/55, 5/61, cu a > â: *ây* 11/65, 6/67, 17/65 etc., prezintă un a protetic. Ca a protetic trebuie socotit și *d* din *âț* «este» 17/31, 2/42, 9/65 etc. Acest *d* trebuie să se fi pronunțat, la început, a ca la formele conjuncte ale pron. pers., și numai mai târziu, în poziție neaccentuată din frază, a ajuns a > â.

Câteodată a protetic apare și înaintea unor cuvinte de origine străină: *aftăsescu* (în Târnareca) «ajung, sosesc» din gr. *ἐφθασα* aor. lui *φθάνω* id.: *aftăsiră* «ajunseră» 8/68. Cuvântul există și în mbg. *ftasuvam* pe lângă *stigam*. *Acsen* «străin» din gr. *ξένος*. Acesta poate fi și un arom., de și Românii grămusteni zic *csen*, singura formă răspândită la nord; în Epir: *acsen*.

§ 9. La mijlocul și la sfârșitul cuvintelor a > â, ca în dialectul dacor.: *ațd* 2/28, *căldări* 8/55, *cântă* 1/1, *gârnișor* (deriv. din gron după bulg. *ptšenitska*, deriv. din *ptse-nitsa* grâu) «porumb, păpușoiu» 9/21; *plânzeă* 5/74, *sânzirat* 21/73 etc.

Dintre elementele străine, a > â numai la cuvintele mai vechi; cele mai nouă păstrează pe a nealterat; *băbă* < баба 1/22; *căstres* «kăstria «curăț» un arbore de crăci» *colibă* < колба 10/40; *dărujes* < даровати (d.) *gloabă* < глоба (d.) (numai cu înțelesul) «amendă»; *jăves* < жалити (d.); *nățmes* < наплати (d.); *nivolă* < нивола (d.); *sădes* < садити 9/31; *sildă* < сила 23/72; *țanțic* (mbg. *tsantsike* < *zwanziger*) «monedă, ban, sfânt»; *verigă* < верига (d.); *vlădică* < владика (d.); *zăbovi* < забавити etc. *săghiă* (bg. *saghia* id. din gr.) «haină femească»; *șamiă* < turc. *fami*) «basma, năframă»; *zăbun* (bg. *zabun*. Gerov) «haină» *răsol* < bg. *rasol* «varză» 8/XIV; *ubavă* < bg. *hubava* «frumoasă» 37/2; *bărdac* (tiurc. *bardak*) «urciore» *kăzănmac* < turc. *kazynmak* «câștig» 2/73; *căzani* < turc. *kazan* 2/76 etc. Imprumuturi nouă: *cabatea* < turc. *kabaat* «vină»; *davița* < turc. *davja* «județ, judecată» 18/11; *fucară* < turc. *fucara* «sărac» 1/2; *gabaniță* «plăcintă» 4/68; *șdrqt* (part. lui *șărqs* < bg. *šaram* «fac ceva pestriț împetrițez». Altfel Pușcariu EW. 1519) «pestriț» 14/3, etc.

§ 10. La adverbiu și la pronume demonstrative dialectul megl. arată un a epitet: *ancuola* 15/56; *cuola* 8/60, *cola* 24/2, 16/18; *dițindea* «dincolo» 2/61; *dințea* «din partea acestă, dincoace» 18/29; *l'umintrea* «almintrelea» (d.); *l'urea* «aiurea» (d.); *poța* 21/65, 35/65, 2/66; *șă* «așa» 6/55; *șabălea* «disdisedimineț» 1/44; *saldea* «numai» 18/73; *spotriva*, «în față, vis-à-vis» 2/66; *tunțea* «atunci» 22/64; *tumțea* 5/72; *urđinea* «pretutindeni, peste tot» 67, 849; *cota* «atăta» 4/4, 752; *cot...* *cota* «cât... atât» 29/32; *cpta și cpta* «atăția și atăția» 2/57; *ancă cpta* «încă pe atât» 25/41; *nștea* 3/77; *țela* «acela» 4/11, 5/2; *țidlă* 3/77; *țista* «acesta» 10/2; *țișta* «aceștia» 11/9, 13/19; *țiștea* 3/61; *țiva-godea* 7/44. Pronumele pers. masc. sg. ac. la «il» 1, 2, 16/55; dat. pl. masc. și fem. pers. 1: *na* «ne» 4/55; dat. pl. masc. și fem. de la pers. 3: *la* «le» 2/55, 5/61; ac. pl. masc. și fem. pers. 1: *na* «ne» 2/73; ac. pl. masc. și fem. pers. 4: *va* «vă» 2/73.

Observații. Pe lângă forma regulată *tătd* 6/21 și *tăti* (< bg. *tate*) 1/1, 10/5, în Târnareca se mai întrebunțează și *tați* 4/64, cu a > ai, întocmai ca și la *căini*, *măini* etc. O analogie cu *maika* bg. nu este exclusă, deși lipsește cuvântul în dialectul meglenit. — Pe lângă formele turcești terminate în -a final accentuat: *budală* < budala «prost, nebun»; *buidă* < boja; *ihțiză* < ihtiza «nevoie» etc., se mai întâlnește forma *căsbă* 10/5 cu -a final trecut în â, care în dialectul din Oșani și Nânta se pronunță regulat -o: *căsbô* 13/84. Trecerea lui a accentuat de la sfârșitul cuvintelor turcești în â este o regulă numai în dialectul aromân, și se pare că, în cazul acesta, avem a face cu un aromânism. — Forma *săt* (cu a lung) «ceas, oră» 17/4 pl. *săț* 11/7 stă pentru *saat* < turc. *saat* < *sahat*. În Oșani se aud *săti* 21/41 cu terminațiunea -i (< e), întocmai ca în arom. *săhate*, ca și *răti* «liniște» 2/66 < turc. *raat* < *rahat*. — De la proumele *tari* < *ecum* s. atque *talis* (Puș. EW.

159), *htari*, *ftari* avem plur. *tqr* 13/1, cu *a > ä > o*, întocmai: ca în arom. *ahtare* pl. *ah tãri oamin'*, *ahtãri mul'eri* sau ca *mare* pl. *mãri*, pentru amândouă genurile. — În împrumuturile mai nouă din limba bulg. cuvintele cu *ä (< a)* accentuat, rămân neschimbate: *crãblã < krãblo* 'putină' 8/13, pe lângă forma obișnuită *crõblã*; *prãtscã* 14, 16/24 pl. *prãtscãhi* 'nuele' 20/18, bg. *prãtška* pl. *prãtški* id.; *vřãb* 9/35 pl. de la *vřãbã* <bg. *vřaba* 'salcie'; *vruu* 19/90 'vârful' din bg. *vřah* + art. ul > *vřãu* > *vruu*, pe lângă forma regulată *vřãu* 19/41. În graiul din comunele Țarnareca și Huma *ä* accentuat nu trece în *o*: *anțirtã* 'certă' 24/65; *anstricl'ã* 11/69, *dãpã*, 'adãpã' 17/68; *scultã* 'ascultã', *umpl'ã* 15/65; *durã* 15/69 cu ind. prez. *dor*, *dor*, *doarã* (*Si dusiãn al Defu curiã ca si doarã* = se duse în pădurea lui Defu ca să taie lemne 21/55) din lat. *dõlo-are*. Tot așa și când *ä* este urmat de o nazală: *mãnã* 'mãine' 19/64, 9/69; *mãn'l'ã* 'mãinile' 6/67; *mãntiza* 'a doua zi dimineața' 10/65; *pãni* 6/65; *pãnea* 1/68; *tãntu* < (eccum) tantum atât 13/65. — Cuvântul *rãn'ã* (< *aranea*, -am) 11/35 'rãie', care este întrebuințat peste tot în Meglen, nu numai în Țarnareca, arată un *ä* pentru *o*, poate, sub influența derivatelor *rãn'os*, *rãn'lif*. — Nu se știe dacă la baza lui *o* stă un *ä* sau *î*, întrucât amândouă sunetele au ajuns la același rezultat, dând *o*, (Liumnița) *o*. Totuș, din punct de vedere fiziologic, ținând seama de baza lui *ä* care este *o*, și de aceea a lui *î* care este *u*, dacă formele *lõnã*, *mõnã*, *comp*, *ponzã* ar fi derivat din *lînã*, *mînã*, *cîmp*, *pînzã*, noi ar fi trebuit să avem: **lunã*, **munã*, **cump*, **punzã* sau cel mult forme cu *u* deschis redus la valoarea lui *o* închis, adică *lõnã*, *mõnã*, *comp*, *ponzã*. De fapt, aceste din urmă și există în graiul din Liumnița. Ele n'au rezultat din *lõnã*, *mõnã* etc., cum s'ar părea la prima vedere, ci reprezintă reflexul formelor cu sunetul velar *î*. De aci, dar, rezultă că și în dialectul megl. ca și în cel dacor. și arom. an + voc.; an, am + expl. au dat *ãn*, *ãm* și *în*, *îm*, din care au rezultat *pn*, *pm* și *on*, *om*. În unele forme păstrate până astăzi în dialectul megl. se pare că sunetul *ã* s'a pronunțat mult mai deschis, decât se cunoaște în dialectul dacor., un fel de *ä*, care s'ar apropia de sunetul *ã* al Aromânilor din nordul Macedoniei, afară de regiunea Veriei, în care, după cum se poate vedea și din dicționarul lui Dal., predomină sunetul *î*. În comunele Gopeș și Moloviste avem *o*, în graiul bătrânilor, ca la Megleniți: (mõcã 'mãncã'). În privința aceasta e instructiv verbul *mãnca* care la cele trei pers. sg. ind. prez. se conjugă sub amândouă formele (lungă și scurtă), ca în dialectul dacor., cu trei feluri de pronunțări a vocalei velare despre care este vorba:

1. { Huma: mãnã, mãnã 21/69, mãnã 22/69.
Țarnareca: mãnã 5/68, mãnã 6/68, mãnã 3/65.
2. { Liumnița: mãnã 7/75, mãnã 8/75, mãnã 11/56
Cupa:
3. { Oșani, Lugunța: mãnãnc 5/28, mãnãnc 4/28, mãnãnc 9/78.
Birislav, Nânta: , , ,

Din aceste forme se vede că, pe când în Țarnareca și Huma, a existat numai sunetul *ã*, în celelalte comune, în cari avem *ãm*, trebuie să fi existat un sunet intermediar între *ã* și *a*, care să fi putut da *ãm*. Chiar când am admite că acest *ãm* mãnã resp. mãnãnc, s'ar explica din *mõnc*, *mãnõnc*, la baza acestui *q* trebuie să admitem un sunet mai deschis decât *ã*. — În *schimb* (**ex-cambiare*): *schimbarã* 3, 4/18, *schimbq* 5/50 și *inimã* (numai în Huma, încolo se întrebuințează *buric*) avem și în dial. megl. *i* pentru *o* (*a*, *o*). Forma a doua poate să fie și un aromânism, întrucât Huma ca și Țarnareca sunt influențate de dialectul aromân. Totuș, în Huma, în afară de *inimã*, se mai întâlnește și *inãmã* 170, în care *ã* din silaba a doua ar putea fi considerat ca inițial trecut prin metateză: *ãnimã* > *inãmã*. — Ca

și în dialectul arom. există și în megl. *angan* (<*in-gannare): *angandă răslamî'* «mornește leii» 90/18. În Țárnareca se aude și forma *ancănescu* «oftez cu voce de durere, suspin», care pare a fi un aromânism. Observ numai că un *angănescu-angămire* (ngînire, ngănire) «a geme, a suflă din greu, a găfăi, a clefăi» etc., dată de Papahagi. (*Not. Etim.* p. 5) nu este forma primară, spre a putea fi derivată din *gannio-ire* ci, după particularitatea cunoscută în graiul Aromânilor din Sud, după care c precedat de un element nazal trece în g, secundară ieșită din *ancănescu-ancămire*, *ncdmire*, așa cum se aude în Țárnareca, și peste tot la Aromânii grămosteni și în Nordul Macedoniei. Prin urmare, plecând numai de la această formă, cuvântul ar trebui derivat dintr'un **in-canesco* (de la *cano*), mai ales că vocea de durere care însoțește oftatul sau suspinul nu-l îndepărtează, ca înțeles, de forma latină și ar corespunde la amândouă formele arom. *ancănescu* și *angănescu*. — În *lănt* 13/8 (arom. alantu) pl. *lan'f* 12/18 art. *lanțu'* 1/19, avem *ă* înaintea unui n secundar. — În afară de formele *șimindoi'*-*șimindoiuli* 13/58, *șimidoil'*-*șimidoiuli* 15/24, mai avem *șamindoi'* 20/69, *șamindoiuli* 18/69. Aceste din urmă par a fi aromânisme, mai ales că se întâlnesc în Huma. Totuș nu este exclus ca ele să reprezinte formele meglentice mai vechi. Trecerea lui a în e după un element palatal este aceeași ca și în dial. dacor., după grupa cl, gl, și în forme ca *il'ă* < filia, *cristin* < christianus, -a-um.

Într'o serie de cuvinte *ă* este înlocuit prin u, de cele mai multe ori sub influența unei labiale: *apu* 1/VIII, 9/39, 2, 10/73, pe lângă *apă* 2/71 întrebuințat în Huma și Țárnareca, care a dat **apo* > *apu*; *butijuni* (arom. pătigiuni) 66, pentru *bătijuni* (< baptizionem. CDDE), ajuns prin forma intermediară **botijuni*; *clupnes* «cad, pic în ceva» pentru *clăpnes* (< bg. *klapnah*) *clupni* 14/11; *fumeal'ă* (în Țárnareca) pentru *fămeal'ă* 1/83 singura formă întrebuințată în celelalte comune; în afară de formele regulate *măntres*, *măntrescu*, *zămăntres*, *zămăntrescu* (*măntrescu* 29/65, *măntreă* 32/65, 2/66 *zămăntri* 16/64 etc.) mai avem și *mutres(cu)* și *zămutres(cu)*, *mutred* imper. pers. 2: «uită-te» 15/72; *mi zămutres* «încep să mă uit» 5/72; *s-ti zămutreș* ib., și *mutrească* 5/69 etc.) cu u pentru *ă* din *ăn* (< *ж*), din cauza labialei premergătoare. Cuvântul a fost împrumutat dintr'o regiune în care **мжтрѣти* pentru *сѣмжтрѣти* sună mântriti cu *ж* > *ăn*, el există și în arom. *mutrescu* < **montrescu* < *măntrescu*; *munes* «dau în cineva s. ceva, arunc cu piatra, asvârî, lovesc» pentru *mănes* (și *munes* 13/71). Cuvântul, ca multe alte verbe împrumutate din limba bulgară, se întrebuințează sub două forme: *mășes* (*Lisîta, cu undă tușagă, cât putcă mășă la smăreș* ... dedea, lovea în ienuperi» 18/93; *Calu mășă la feată* ... «dedea în fată» 40/2 etc.) și *mășnes* (*Scpsi călotșca și țirca și mășnească la lamn'ă; mășn' și q' tăl' o șapți capiti* ... «vroia să dea în balaur» 12/28) și: *moșnes* cu a > o după o labială (*Moșnă, bri milu, ancă undă uard* «mai dă încă odată» 7/34 cf. 13/34). Forme duble ca acestea, împrumutate din l. bulgară, se mai întâlnesc: *tșucășes* și *tșucnes*; *prăscășes* și (a)prășnes; *prizăres* și *priznes*; *trăgășes* și *trăgnes* etc., după cum cuvântul a fost împrumutat de la prezinte sau de la aorist. Forma *munes* vine din *mănes*, iar aceasta din *mășnes*; deși toate au același înțeles, totuș ele se desibesc în întrebuințare, întrucât, pe când *mășes* derivat din forma bulg. de la ind. prez. *maam* (pronunțat în megl. *mām*) < *mavam* (cu căderea lui v, după o particularitate a acelui dialect ca în *prășes* < *prām* < *praam* < bg. *praviam* 3/42) < bg. *maham* id. se întrebuințează, întocmai ca și în bulg., la ind. prez., imperat. și imperf., adică la toate acele forme verbale, în care acțiunea arată o durată mai lungă (durativă), *munes*, *mășnes* (*moșnes*) derivat din aoristul *mavnah* < *mahnah*, din contră, se întrebuințează numai la perf. simplu și conj., când acțiunea nu durează. Foarte rar și la celelalte forme, însă numai cu această nuanță de înțeles, ca în bulgărește. De aceea nu cred că cuvântul ar putea

să derive din *mōnd* pl. *mōini*, cum dă CDDE, după Archiva, XVI; *mu-mudie* (turc. mahmudîe, după numele sultanului Mahmud) «monedă de aur» 328; *smuknes* (< cmaknuvam) pentru *smăcnes* (să-l smucnească 18/19); *pulată* 9/32, 13/19, 30/2 etc., pentru *pălată*; *vumpîr* 3/55, *vum-pîru* 4/55 pentru vâmpîr; *murufet* pl. murufetur 12/29 din mărăfet < mărifet < turc. marifet.

În altă serie de cuvinte avem i pentru ă sub influența asimilatoare a vocalei din silaba următoare sau precedentă: *ancl'îmîșun'* (< inclinationem) 12/23 pentru anclinătușu; *bisearicd* 3/61, 10*; biserică 28, 34/18, pe lângă forma normală *băsearică* < basilicam; *bluguvîses* «blagoslovesc» 2, 4/25, prin metateză, din blugusuves < blugusluves < blagusluves < blagosloves; *blugusov* «binecuvântare» 11/6 cf. 2/41; bg. *blagoslov*; *chîtip* (turc. k'atip) «scriitor, copist» 13/15 pentru chîtatip; *pîmint* (< *pau-mentum, pavîmentum. Puș. EW. 1251) pentru pămînt, 13/39, 4/61, 8/66; *prîmîtar* (< πρῳματάρης) «negustor» 9/6, 9/71 pentru prămătar sau pâr-mătar, cum se întrebuițează în dialectul aromân. Trecerea lui ă în i, a rezultat, poate, prin analogie cu adverbul prima, sau a pref. pri — care este așa de răspândit în dialectul megl. Tot așa *prîmîțîd* (< gr. πρῳματάρ(α) «marfă» 7/6 pentru prămăție; *trimet* pentru trămet (< tramitto, -ere Puș. EW. 1763): *trimeț* 4/70; *trimeasi* 5/70, *trimesiră* 10/38.

În următoarele avem u pentru ă: *jurumint* 2/25 pentru jurămint (< juramentum; *opucu* (< bg. opaku) pe dos* (cf. dacor. opăcesc) pentru opăcu 6/67. În *smăreacă* (bg. smrēka) «juneapân» avem un a epentetic; tot așa în *măndăros* pentru *măndros* (mōndru); *umbărd* (umbră) 7/96.

E

I § 11. *E accentuat*. Rămâne neschimbat ca în dialectul dacor., având aceeași valoare de e mijlociu: *dirept* < derectus, -a -um, cu schimbare de pref. pentru directus, -a -um (cf. Puș. EW. 550) 14/36; *țer* < quaero, quaeris 10/72, *țerb* < cervus, -um 14/78; *trec* < traicio (cf. Puș. Lat. Tî u. Kî 73) 11/56. Tot așa și în suf. verbal și adjectival -es(c): *(a)nflures* «înfloresc» 5/1; *mires* (< bg. mērja) «ochesc, nemeresc» 65/39, 11/67; *pisășes* (< mbg. aor. *pisah* dela pișa «scriu») 2/68; *tures* (< mbg. turam, bg. turjam) «vârs» 2/69 *tucmes* (< mbg. tokmam bg. takmja) refl. «mă logodesc» 4/94; *ampîrdîtes* (ampîrat), *bărbătes* (bărbat); *dumnes* (domnesc); *dumîzîtes* (dumnițo), etc. Sufixe subst.: *et* și -eț: *bărdet* (brad) «locul unde a fost odată brazi», păstrat ca nume de loc. lângă Huma. (Vezi la sufixe); *curnet* (corn); *pidureț* (pidure) «fragă»; *vărdăreț* (vântul din Vardar), etc.

Dintre vocalele lungi, e este acela care se întrebuițează mult mai rar decât toate celelalte și anume numai în comunele: Liumnița, Oșani, Cupa, Lugunța, Bîrislav și Nânta. În Țârnareca și Huma rămâne același: *cămēs* pl. de la *cămeșă* 19/31; *căsmētu* 1/56; *izmētu* (turc. hizmet) «serviciu» 4/52; *murufēt* «marafet» 1/31; *trimēt*, *trimēs-ay* 11/60.

Cuvintele de origine turcească terminate în e accentuat, se pronunță lung; în dialectul arom. din acest e lung au rezultat doi e (ee, eje): *cavinē* «cafenea» 1/86 (arom. cafinee, cafineje); *găilē* (< turc. *gaille*) «grije, necaz» 2/86 (arom. găilee, găileie), etc.

§ 12. Precedat de o consonantă labială, e rămâne neschimbat peste tot în dialectul megl., când în silaba următoare se află una din vocalele i, o, u. *ambet* (< imbibito, -are), *ambet* «îmbăt, îmbeți» 369; *anves* (< (in)vestio -ere p. ire Puș. EW. 897); *anvești* «învăsc, învești» *1; *anveț* (< (in)vītio -are) pers. 1. 2. sg. și *zănveț* «încep să învăț, mă obișnuiesc», pers. 1. 2. sg. cf. 15/55, 3/3; *bes* (< vīssio, -ire p. bisso. Puș. EW. 186) și *bișqs*, pers. 2. *beș* 777, 2/70; *mel'* < mīllum) «meiu» 9/21; *mer* (< melum p. malum. Puș. EW. 1023) 16/19; *ds mergu* viitorul de la *merg*, (< mergo -ere) întrebuițat numai în Țârnareca «o să merg» 65/2; *metură* (< mētūla, -am) «mătură» 362 pe lângă forma *metlă* (< bg. metla) «un fel de floare care miroase ca rosmarinul», *metur*, *izmetur* «mătur, sfârșesc de măturat» (d); *per* (< pilus, -um) «păr» 47/40, 19/90; 16/78; *per* (< pīrus, -um) «păr» 26/6; *speț* (< *ex-pellavo, -are cf. Puș. EW. 1613) «spăl» cf. 2/71; *trimes-ay* 11/66; *uspeț*

(< hospitium) «ospăt» 5/30; *ved* (video, -ere) «väd» 3/83, *vez* «vezi» 4/14; *ver* prescurtat din *cusurin ver* (< consobrînus vërus) «vär» d.

§ 13. De la această regulă se abate graiul din Liumnița. Aci, orice *e* accentuat apare *îă*. Acest *îă* rezultă, de sigur, din *ie* (< ee), în care *e* a trecut în *ă* din cauza elementului palatal: *bîdm* (< bibîmus) pentru *biem* < *bem* 3/72; *fîdș* (< feci) 2/76, pentru *fesh*, forma obișnuită în celelalte comune; *fîșîș* (< fecisti) 18/73, pentru *fîșesh* sau *fâses*, forma cea mai răspândită; *îăl* (illum) 3/74 pentru *ieł*, pl. *îăl'* 2/74 pentru *ie'l*; *si veaű anŭilids* «se înțelese» 5/73; *mîđu* «meu» 12/73; *mîđluc* pentru mejluc (< *mēdiolus locus cf. Puș. Ti u. Kî, 54) 7/7; *îăla* pentru țela «acela» 3/77; *urîcl'ili* pentru urecl'ili «urechile» 7/75; *vîđr* (< velis) pentru *ver*: *Si-ť da mîđu tatđ ři vîđr* «tată-l meu o să-ți dea ce-i vrea» 12/73.

În elementele străine avem deasemenea această trecere, ceea ce dovedește că ea este nouă; de altfel aceasta se vede și din faptul că *ă* din *îă*, deși accentuat, n'a trecut în *o* (< *o*): *cđsmîđtu* (< mhg. *kesmet*, turc. *kysmet*, sau chiar direct din turc.) «norocul» 1/74; *îăslđ* (< тесла) pentru *teslđ* 11/77, etc.

Precedat de un element palatal, *î* din *îă* este absorbit: *n'ăl* 5/75 pl. *ňăl'* 5/77 pentru *ňăl* din *ňel* (< agnellus -um); *tđđsmđ* 5/74, 8, 13/73 pentru *tđđsmđ* din *tđđsmđ* (< mhg. *tšesma* < turc. *tšesma*) «fântână»; *dđđp* 13/77 pentru *dđđp* din *dđđp* «buzunar»; *pind-đărcđ* 15, 16/73 pentru *pind-đărcđ* din *pind-đărcđ* (derivat din turc. *pendžere* + suf.-că) «fereastră», etc.

§ 14. Intocmai ca și într-o parte a dialectului aromân, orice *e* care urmează după un element palatal (*l'*, *ü*, *î*) trece în *ă*. Acest *ă* se preface în *o*, (în Liumnița). Această trecere se observă mai ales la pers. 3 sg. și 1 pl. de la verbele de conj. întâiu: *jungl' o* pentru *jungl'ă* < *jungl'e* 18/55; *jun'glm* pentru *jungl'ăm* < *jungl'em*. Tot așa: *tđl' o* < *tăl'ă* < *tăl'e* 8/74; *tăl'om* < *tăl'ăm* < *tăl'em* «tăiarăm» etc. Verbul *ampl'u*, (foarte des și *ampl'đm*, mai rar *ampl'e*) < *ampl-e*, de oarece la pers. 3. sg. ind. prez. face *ampl'ă* < *ampl'e* (mai ales că, după cum se va vedeala § 30, și e neacc. > *ă*) la pers. 1 plur. face *ampl'om* < *ampl'ăm* < *ampl'em*; și fiindcă terminațiunea -om (< em) de la acest verb coincide cu -om (< *ăm*) de la conj. întâiu, nu numai că la pers. 2 pl. face în -aț în loc -eț: *ampl'aț*, dar și întregul perf. simplu face după conj. întâi *ampl'al*, *ampl'aș*, *ampl'o*, etc.

§ 15. Când *e* derivă din *ē*, aelatin, a dat, ca și în dialectul dacor., *ie*: *ied* (< haedus, -um) 298; *ier* (< ferrum) 1/17 (în comuna Țărnareca *h'er* 11/67) pl. *ierur* 39/40; *ier* < *hēri* (Țărnareca) d.; *ierb* (< fērvo, -ere) în *si iarbđ* 5/55 cf. 5/77 *zđierb* (din *zā-ierb*) «incep să fierb, fierb» cf. 8/16; *iert* «fiert» 519; *ies* (< exeo -ire) pers. 2. *ieș* (cf. 11/42, 1/70, etc.), în Liumnița (cu ie > *îă*) *îds*. Compus: *prișes* (din *pri-ies*) «răsar din pământ, răsar a doua oară»: *Nu ieș bureati si prișes* «nu ești burete să răsară» 595; *ieű* (< ē(g)o) 12/71; din această formă a rezultat **îđu*, cu trecerea lui *e* > *ă*, din cauza elementului palatal, care a dat *io* 6/2, 5/62, 2/65, etc. (cf. arom. *io*) și acest *io* > *iűă* 12/73, după o particularitate a graiului din Liumnița, în care avem *o* > *űă* (cf. § 36). În forma *ieș* persoana 2. sing. ind. prezinte de la «iri» avem *e* > *ie*, ținând seamă de faptul că *e* din *es* latin în poziție neaccentuată eră deschis (cf. Meyer-Lubhe, *Gram. Rom. Spr.* II p. 249). Dar în afară de aceasta, *e* > *ie* se poate explica și din persoana a 3 sing. *iaști*, pe care Weigand nu o dă, dar care, de fapt, există, cf. § 121.

În cuvintele străine, precum și în acele de origine latină, în care *e* nu derivă din *ē*, ae, această trecere este datorită influenței slave: *jela* (Liumnița) *îlđđ* 4/74, 8/75 (pentru *ela* 5/37, *elđđ* 446) cu pluralul *jelati*, *îđlati*, *ilati* 1/53 din bulg. *ela* «vin» (plur. *elate*) < gr. *ēla*, imper. de la *ēpōmai*; *ield* «un fel de arbore de munte, crește mai ales pe muntele Kojuh» (d.); se pronunță și *eld* < bg. *ela* «brad»; *ieftin*, pe lângă forma mai obișnuită *eftin* < gr. *ēthnōs*, cuvânt răspândit peste tot în Balcani (d.); *iej* «ariciu» pe lângă *cij* (< bg. *eš*), cu derivatul *năijos* (din *na-iej-es(c)*) «mi se șărlesc perii capului, nu se face părul măciucă» (d), aceeași formațiune ca fr. *herisser* (< hericius); *ier* (turc. *her* id.) «fiecare» întrebuințat în formațiunile *ier-fe* «orice» *ier-cari* oricare. Prescurtat și *ie*, *e* > (neaccentuat) *i*: *La e pașť și crđtșun dđdeđ la sirumaș*, (la orice Paște... dădeă la sāraci) 2/46; *I ziűđ în fiecare zi* 1/16. (Pe acest *i* Weigand îl identifică cu *fie* < fiat, ceea ce nu cred că mai susține acum. cf. Wl.-Megl. 19).

Dintre elementele latine avem: *ieł* (< ille cf. Puș. EW. 764) 2/71, (Liumnița, Huma) *îđł* 22/69, 2/74; plur. *ieł'* 6/64, 5/68, *îđł'* 2/74; *ieș* «ești» 2/14, 11/11, 1/19, 7/30, etc.

6/11; *si dismărească* (dismărș din dis-umărș > dismărș. *Umărș* însemnează «mă obosesc» din mbg. *umoram* bg. *umorjavam* (aor. *umorih*) și acesta din vsl. *оуморити*; *si duvească* (duves derivat din *downic* < mbg. *downik* < duovnik bg. *duhovnik*) «să spovedească» 1/57; *si gutfească* (gutfes din mbg. *gotvam* bg. *gotvja*) «să gătească» 2/68; *si gusteaască* (gustes > mbg. *gostam*, bg. *gostuvam*) «să ospăteze» 9/50; *si lăpneaască* (lăpnes < mbg. *lapam* bg. id.) «să îmbrace repede, să inghiță» 40/23; *si pișmândisească* (pișmândises turc. pișman) «să se căiască» 8/2; *si stineaască* (stines < mbg. *stenam* < gr. *στενάω* «suspîn») «să se vaite, să ofteze» 15/72; *si tșucneaască, si tșucdjaască* (tșucnesc, tșucăjes < mbg. și bg. *tșukam*, aor. *tșuknah*) «să sune, să bată în ceva» 25/64; *si treacă* (trec) 3/31; *si turească* (tures < bg. *turjam*) «să verse, să arunce, să azvârle, să tragă cu pușca, să ridice» 23/41, 3/13, 2/37, etc.; *si ubidească* (ubides < mbg. *obiduum* «gust, încerc») «să caut, să cercetez să întreb» 1/2 1/56, etc.

§ 18. In elementele slave trecerea lui *e* în *ea* s'a făcut numai în cuvintele mai vechi în care *e* < *ĭ*, fie că această metafonie s'a făcut prin analogie cu cuvintele de origine latină, fie că, ceea ce este și mai sigur, s'a păstrat vechea pronunțare slavă, după cum se dovedește din formele slave cu *ĭ*, care în silaba următoare nu aveau un *ă*:

Cuvinte cu *ĭ* având *a* în silaba următoare:

Dreazgă (< sl. *drězga* sau chiar *дрѣга*, deoarece în bg. există numai derivatul *drjazgak* cf. *Gerof* cu înțelesul de «pădure», iar în sârb. *drežga* nume de loc. cf. Berneker, SEW. 222). În dialectul meglen. se întrebuințează ca subst. cu înțelesul de «pădure deasă» și cu adj. «des»: *curiđ dreazgă* «pădure deasă». Din acest înțeles apoi s'a dezvoltat acela de «plin»; *jirjaghiđ* (< žrěbija în bg. žrěbii id.) «măsură de tort lucrat»; *leaiđ* și *leicđ* (< bg. *lěika*) «tigvă de scos apă, căpătână» 5, 12/42, 801; *leasđ* (< *lěca*) în Liumnița, «unealtă de răchită cu care se prinde pește» *leasđ* (d); *leavđ* (< bg. *lěvā*) «stângă» este mult mai des întrebuințat decât forma *stongđ* 18/56 cf. 329; *pleavđ* (< *plěka*) «pleavă» (d); *primcejdđ* (< bg. *primězda*) «primejdie» 187; *reapđ* (< bg. *rěpa*) «morcov» (d) *smăreacđ* (bg. *smrěka*) «juneapănă»; *stečajđ* (< *stěkaję*) în Liumnița «stejar» (d); *steandđ* (< bg. *stěna*) «piatră mai mare» (d); *șteavđ* (bg. *štěvje*) «plantă» 9/70, 3/69; *streal'd* (< *střěla*) «trăznet» 732; *seandđ* (< *stěno* cu trecerea lui *o* în *ă* în dialectul megl.) «fân»; *șapđ* < «șeapă» (< *stěna*) 181; *streauđ* (< *střěha*) «strașină» 111, etc.

Forma cu *ĭ* având sau nu *ă* în silaba urm.:

Beal (< *бѣлѣ*) «alb, frumos» 44. Derivat: *baeluş* (beal -uş) «un lucru care nu-i bine vopsit în roș sau în alb» *Capră bealușă* (d); *bileag* (< bg. *bělęg* din mongola *bālgā* cf. Berneker SEW. 55) «semn țință» 12/38 cf. 495. Mai ales la obiceiurile dela nuntă: *Mines s. dau bileagurli* «schimb semnele»; *bileojnic* (< bg. *bělěznik* derivat din *bělęg*, *Gerof.*) «semn, minune» 490; derivat (din *bileag*); *bilişos* vb. IV; la țeșut se zice: *Deadi domnu di bilişo*, când femeia este pe sfârșite și sulul începe să se întrevadă printre fire (d); *breag* (< bg. *bręg*) «suiș, deal» 10, 11/1, 857; *braz* (< *бръзѣ*) adj. «albis maculis sparsus» Mikl. Slav. Elem. 15) «bălțat» 59; *buzeaşi* (< bg. *buzěi*) plantă mare, crește câte odată cât mărimea unui arbore; fructul este un fel de bob negru, rotund și mic (d); *dead* și *ded* (< *дѣдѣ*) «moș», (la moară) «posadă»; derivat: (Liumnița) *deadđ* «bunică» cf. 10/1, 2/2, 2/4, 4/16; *deat* (< *дѣтѣ*) *4. și *ndeal* (în deal) «pe colină, în deal» 8/48, în Lugunța nume de localitate; *leac* (< *лѣкѣ*) «leac» 11/47, 22/31, 2/82, *neac* 6/54; *neacă* și *uneac* (forma cea mai răspândită) din *un-leac* 4/16; *plean* (< *плѣнѣ*) «jaf plean» 575, (din care s'a derivat verbul) *plines* «jefăuiesc» 575; *prea* (< *прѣ*) adv. «prea» 6/56; *pu-gazeaşi* (bg. dial. *pogazěi* id., Cf. Pančev) «tinerii care aduc zestrea miresii încărcată pe un cal»; *pusleadic* (< bg. *poslědъk*) «soarta în care se află fătul născut» (d); *tream* (< bg. *трѣм*) «tinda casei» 4/4, 8/19, 15/56, 7/84;

Derivate cu sufixe:

-*eald* (< -*ělo*) *druşteald* și *drişteald* (întrebuințate în Târnareca) sl. *дршталъ* d. Cuvântul există la Aromâni: *drişteald*, în ngr. și în alb. cf. G. Meyer, AW. 65-66; *ni-greald* (negru) d.; *puveal'd* pentru *puveală* (< povelă) «putere, stăpânire» 16/79; *videală* (< *vidělo*) «lumină, lumânare» 5/7. Forma *clipeală* «pleoapă» stă în legătură cu alb. *k'epale* pentru *k'epale* id., derivate din vsl. *кляпати*, din care dacorom. *clipecs*, iar din acesta postv. *clipă* și derivatul *clipeală*. Este greu de adus în legătură formele megl. și alb. cu vbg. *кляпало* «toacă», care își păstrează vechea însemnare încă până azi. Mai degrabă

s'ar putea admite o formă * *капъ* derivat din *капътъ*, care a stat la baza formelor bulg. *klepka* «pleoapă», *klepatš* și formelor megl. și albaneze (cf. G. Meyer AW. 223).

-ean (< ѣна): *cdtunean* (cătun) «sătean» 2/8 *năntean* (Nănti) «locuitor din Nânta» (d.) Tot aici aparțin și formele *brășlean* (< bg. brăšlijan, cu schimbare de sufix) «fel de arbore cu flori vinete și mici ca cireșile, se aseamănă cu liliacul» (d.) cf. dacor. *boroșlean* care trebuie să fie o contaminare din *brășlean* și ung. *boroslyan* (cf. Puș. DLR. 621). Pentru răspândirea cuvântului, cf. Berneker SEW. 95; *tșutșulean*, (în Lunguța) *tșutșulean*, care este identic cu gr. *τσουτσουλέαρος* și cu forma bg. *tșutșuliga* id.

§ 19. În Lunguța diftongul ea rezultat din *é*, urmat în silaba următoare de *ă* și *e*, se pronunță monoftonghizat ca *ę*: *feță* 14/9, 1/11 pentru *feată*; *seră* 2/1 pentru *seară*; *antuneric* 6, 7/1; *biserică* 28/18 p. *bisearică*; *si pîerdă* 6/6 p. *si pîeară* > *piardă*; *fesi* 4/12 p. *feasi*; *pisădești* 15/12 p. *pisădești* etc., etc. Tot așa se pronunță și diftongul ea provenit din *e* + *a*, fie că acest *a* este articol sau altă terminațiune: *moarte* 4/1 pentru *moartea mul'are* 5/14 p. *mul'area*; *puteu* 12/1 p. *puteau*; *sirbe* 10/2 pentru *sirbea* «servește, muncește», etc.

§ 20. În elementele străine intrate în dialect, *e* < *e* a ramas neschimbat, când în silaba următoare se află un *ă*: *capelă* mbg. *kapela*. gr. *καπέλλο* din it. *capello*; *chered* (întrebuințat mai mult la voc. *chercu*) < mbg. *kerka* «fiică, fată» în bg. *dăsterka* «fiică, fată» 1/67; *culeră* și *huleră* < gr. *χολέρα* d.; *elă* și *jelă* < *ela* «brad» d. *gazetă* f. «monedă veche» din it. *gazetta* d.; *gleznă* < *глызна* d.: *greblă* < mbg. *greblo* d.; *jel'că* < bg. *želka* «broască țestoasă» 37, 38, (în Liumnița) *jal'că* d.; *leică* (și *lajică*) < bg. *leika*; *metșcă* < bg. *metška* «ursoaică» 3/85; *mletșcă* < bg. *mletška* «plantă ierboasă, servește ca nutreț la porci» (d.); *pindžercă* și *pindžărcă* < turc. *pendžere* «ferastră» 13/4 și 15/73; *pîpercă* < bg. *pipërka* «ardeiu» 562; *pustel'ă* < bg. *postelja* «așternut» d.; *tetă* < bg. *teta* și *tetka* «mătușe» d.; *setșcă* (< mbg. *setško*) numele lunii Februarie (cf. arom. *șcurtu*); *teslă*, (Liumnița) *tiăslă* (< *тесла* 11/77; *tsetcă* (bg. *tšetka*) «perii porcului de la șira spinării», etc.

§ 21. Precedat de o labială, diftongul ea, provenit din *e* accentuat, nu trece în *a*, ca în dialectul dacor., când în silaba următoare se află *ă* sau *a*:

Beată (< *vitta*, -am. Puș. EW. 193) *Beati cu tuft, șa cum poartă cupilașil* «bete cu ciucuri așa cum poartă mării»; *Cămeașă* (< *camisia*, -am) «cămașă» 962; *feată* (feta, -am) «fată» 5/84, (Lugunța) *feță* 14/9, 4, 11/11, etc. *meaș* (< *me(n)sa* -am) «masă» 33/2, 8/50; *peană* (< *pîlna*, -am) «pană» 6/66, 525 și «aripă» 15/51 (la Oșani), unde cuvântul *ierip* este cu totul necunoscut. Cu acest înțeles cuvântul s'ar putea deriva și din lat. *penna*, -am «aripă»; *peară* (< **pîra*, -am = *pîrum*. Puș. EW. 1264) «pară» 28/63; *veard* întrebuințat mai mult în derivatul *vearta* «vara» 4/41; *veargă* (< *vîrga*, -am) «vargă» 2/33, *veardză* (< **vîrdia*, -am p. *vîrdia*. Puș. EW. 1863) «varză» 10/41. La verbele de toate conjugările, la pers. 3 sg. și pl. de la conjunctiv și la conjug. întâi la pers. 3. sg. de la ind. prez.: *ambeată* (ambet) și *si ambeată* «îmbată, să îmbete» 369; *anveașă* și *si anveașă* (anvet) «învașă» 5/14; *si anvească* (anves) și *nvesc* (< (in)vestio, -**êre* (< ire) Puș. EW. 897) «să îmbrace» cf. 1; *feată* (fet) și *si feată* «fată, să fete» cf. 767, 358; *si peară* (din *per* < *pêro*, -ire) pentru *si piară* < *si pîeară* cf. *si pîardă* 2/55 «să piară» 11, 51; *si trimeată* (trimet) «să trimeată»; 5/55 *si speală* (spel), «să spele» 2/38; *si veaddă* (ved) «să vadă» 6/16.

Deasemenea și în elementele slave:

Clipeală (vezi mai sus); *izmeană* (< sl. izmēnă de la vsl. *мѣннѣ-мѣннѣ*. La Mikl. Slav. Elem. 23 *измѣнѣ* «femoralia», cf. Dens. H. I. r. I 264) «izmana» 7/35, 19/9, cf. 962; *meară* (< *мѣра* cf. *мѣрнѣ*) «măsură» 128; *niveastă* (< *нѣвѣста*) «nevastă» 31/8, 16/77; *pumeană* (< *помѣнѣ*) «pomână» (d); *puveală* (< bg. *povēla*) «putere» stăpânire» 16/79; *veac* (< *вѣкѣ*) «veac», (fig.) viciață, tinerețe» 11/83 cf. 908.

§ 22. Diftongul ea (iea) provenit din *e* (< *ě*, *ē*) este redus la *a*, ori de câte ori este precedat de *ț* (< *t*), *tș*, *j*, *z*.

După *ț*: *si ampușcă* (pentru *si ampușească*) de la *amputos* «împuț» (d); *si ampușcă* (p. *si ampușească*) de la *ampușos* «împuț» (d); *catăia* (< *catēlla*, -am) «cățe» 6/28; *si pășcă* (p. *si pășească*) «pășesc» cf. 12/12, 6/83; *țară* dintru *țeară* > *țeară*, 15/5, 9/62; *țapă* (< vsl. *чѣпа*, din care *a* rezultat *țapă* ca în dialectul dacor.) 818. Nu se poate ști dacă de la *țapă* derivă verbul *nțap* «întap» 23/4.

După tș: *si cvdtfască* de la *cvdtfēs* (< mbg. kvatšam «clocesc» pentru *si cvdtfēască*, cf. 12/84; *si rutfască* de la *rutfēs* (< mbg. rutšam «prânzesc» cf. *rutšc*) p. *si rutfēască* 7/30; *să tältfască* de la *tältfēs* (< mbg. taltšam și toltšam «pisez, zdrobesc» cfr. *stälci*) p. *să tältfēască* 3/51, 14/38; *să turtfască* de la *turtfēs*, etc.

După j: *si pricdjască* de la *pricdžps* (< bg. prikazvam, în mbg. prikažvam, cu ž: pentru z: «mi prikaža mnogu raboti») și *si zdpricdjasca* «să vorbească, să spună» cf. 33/2, 2/4, 10/73; *si vrđjască* și *si zdvrđjască* de la *vrđps* (vsl. вражнѣти) pentru si zăvrđjească «să vorbească, să strige» 21/90, etc.

După z: *si anfrunzască* de la *anfrunžps* (< *infrondire p. frondere CDDE. 663) «să înfrunzească» 4/57; *si anflământzască* de la *anflământžps* (din *flământ* < *flamma-bundus, -a, -um. Candrea, *Les élém. lat.* 3) cf. 20/6, 8/52; *zați* (în Țârnareca «zeafi» 9/9; *zadd* (< daeda, -am pentru taeda. Puș. EW. 1927) 933; *Puntea di zadd* nume de loc. în Oșani, etc.

După orice consonantă palatalizată: l', cl' gl' chî diftongul ea > a, chiar dacă în silaba următoare se află și altă vocală, în afară de ă și e: *chîadin* (< *pēdinus, -um cu înțelesul «partea inferioară a pânzii» (Candrea, *Conv. Lit.* 38, p. 881—885) «piedin» 286; *chîaja* (< turc. kehaja, kiahia) «chîhaia» 1/4, 9/94; *chîarsic* (< pērsicus, -um) «piersec» (d); *chîarsicd* (< pērsica, -a) «persecă» (d); *chîaptin* (< pēcten, -a) «inerm» Puș. EW. 1312) «pieptene» 5/64, 956; *chîaptin* (< pēctino, -are) «piepten» cf. 22/90; *chîatră* (numai în Țârnareca: *Rucd cu chetrl di la und marzini la lantă* 3/65. *Si feasi un munti cu chetrl tdl dtoasi* 9/64) < pētra, -am «piatră»; *si angl'ađ*, *si disgl'ađ*, de la *angl'eť* (< In-glacio, -are CDDE 736), *disgl'eť* (< disglacio, -are ib. 737) «să înghețe, să desghețe» (d); *vigl'am* p. *vigl'eam* 8/86; *vigl'au* p. *vigl'eau* 6/17; *si dncl'agđ* și *si 'ncl'agđ* de la *an-cl'eg* (< clago, -are cf. Puș. EW. 817) «să închege» cf. 18; *si cl'amđ* de la *cl'em* (întrebuințat rar, fiind înlocuit cu *vicdies*, *vicnes* bg. vikam aor. viknah) < clamo, -are «să cheme» cf. 290; *l'artă-mi* «iartă-mă» 11/10; *mul'ari* «muieră» 1/9, etc.

După r, diftongul ea > a:

Raųd pentru reaya (< rea fem. lui reus, -a, -um) «rea» 2/4; *rați* pentru reați (< rēce(n)s) «rece» 14/64; *curaųd* pentru cureaųă (< corrigia cf. CDDE. 455) «curea» (d.) În elemente slave și în special în flexiunea verbului, toate formele verbale în -iri (< ire), care fac la infinitiv în -ori, prefac diftongul ea în a; acelea care nu schimbă -iri (< ire) în -ori (ca *turiri* «a vârsă») îl păstrează neschimbat (cf. *si turească* pentru si turască 23/41, 1/69, 3/72): *si buraști*; *mi buram*, *ti burai*, *si bură*, etc.; *si si burască*, pentru si bureaști, mi buream, etc. si si burească, de la *burș-burșri* cf. 31/39, 279 «mă lupt» (câte odată, la infinitiv, chiar *burari*: *Cal'il'ca si pl'usniră la burarea* (cail când se puseră la luptă) 13/80 cu q < a) din mbg. *boram* bg. *borja*; *zburș*: *zburaști* pentru zbureaști 13/55; *zburam*, *zburai*, *zbura* etc. p. *zbuream*, etc. 6/81, *si sburască*, etc. 19/80, de la *zburș* (< mbg. zboruvam) «vorbesce», etc.

§ 23. 2. e urmat în silaba următoare de e:

Băsearicd (bisearică) < basilică, -am 4/57, 3/61; *birbeatsi* (în Lugunța și birbec: leazi un birbec mai bun «alege un berbec» 2/37) < berbex, -ēcem p. vervex Puș. EW. 200, «berbec» 1/39, 2/52; *bureati* (< *bolētis, -em p. bolētus, -um Puș. EW. 240) «burete» *10; *fămeal'd* din *fămeal'e* (familia, -am); cuvântul se întrebuințează foarte des și sub forma *fămeal'* 1, 2/40 «copii în înțelesul de familie» 1/84, 254 *juneapini* (< junipērus, -um) păstrat numai ca nume de loc. în Oșani, «juneapăn» (d); *feamin* -ă adj. (< *fēmīnus -a, -um «de sexul hărbătesc și femeesc» cf. 358; *fearică* (< fēlix, -licem) «ferică, feregă» 9/89; *păreacld* (< paric(ū)lus, -a -um) «păreche» (numai în Huma și Țârnareca, încolo *zăghijă*) d.; *peaști* (< piscis, -em) «pește» cf. 3/13, 2/28, 25/51; *peatic* (< pttacium? Puș. EW. 1287) «petec» (d.); *reati* (< aries, -etem) «berbec neîntors» (d.); *seati* (< sītis) «sete»; *seafiri* (< sicilis, -em) «seceră», (în Liurnița) *seafără* (d.); *seafir* (< sicilo -are de la sicilis) «secer» cf. 10/41; *ureacld* (< oricla, -am p. auricula Puș. EW. 1829) «ureche» 16/33, 445, 651 etc.; *zeazit* (< digītus, -um) «deget» 7/43, 17/82 și *zeast*, etc., etc.

Forme derivate cu sufixe: *clineati* (< vsl. klinā) poate să fie și un sing. refăcut din pl. *clineť* (< mbg. klinets); *cucureati* «cocoșel, (fig.) băiat» *11, 237; *cujureati* sing. refăcut de la pl. *cujureť* (< mbg. kožurets pl. kožurtsi) «gogoș de mătăasă»; *crăsdăveati* (forma mai obișnuită este *cdărdăveť*, *crăsdăveť* și *crăstrăveť* din bg. krastavitsa) sing.

refăcut de la plur. cf. 155, 156; *liscuveati* «fel de piatră foarte moale» (pentru etimologie cf. bg. *leska* id.) d.; *muleati* (forma cea mai obișnuită *moleț* «un fel de insectă care trăiește prin mori și ori unde se află multă făină» *morar*, (Oșani) *muleașd*) sing. refăcut *muleț* (< bg. *molets* «Pelzmotte, Mehlspeisemotte») «molie»; *scăculeati* sing. refăcut după *scăculeț* (< mbg. *skakulets*), forma cea mai răspândită, «lăcustă» cf. 683.

Forme verbale: *ândireasi* de la *ândireg* (< derigo, -ere pentru dīrigo Puș. EW. 548) «conduc, însoțesc, îndreptez pe cineva» 13/69; *ândireasiră* 2/58; *anfileapti* de la *anfileg* (< intēlligo, -ere) «înțeleg» 5/64; *anfileaptiră* 9/64; *anfileasiră* 4/73; *deadi* de la *dau* (< dao pentru do, -are Puș. EW. 484) «dau» 2/33; *feasi* de la *fac* (< facio, -ere) «fac» 3/70; *feasiră* 4/31; *nearzi* de la *merg* (< mergo, -ere) «merg» *24, (în Țarnareca) *nerg*; *nearsi* 4, 5, 15/64, *nearsiră* 16/65; *rudeaști* de la *rudes*; (< vsl. *родити*) «nasc» 6/59; *feari* de la *fer* (< quaero, -ere) «cer» 4/33, 18/72, 17/79s *trimeasiră* de la *trimet* 10/38; *veadi* de la *ved* 9/70; *zățeari* de la *zac* (< jaceo, -ere) «zac» 7/69.

Dintre elementele slave cu *k* > ea avem: *cleaști* (< *клатшти*) «clește» 657; *jirjaghîd* (mbg. *žrēbii*) *leani* (< *лѣны*) «lene» (d.); *izmeani*, *pleamniță* (< *плѣнница*) «staul» (d.); *pusleadic* (< *послѣдѣкъ*) «soarta în care se află fătul născut» (d.); *veamî* (< *вѣмѣ*) cunună; *vread:ic* (*врѣдѣ*) sau din bg. *vrēden*, ca *destoinic* din *dostoic* «vrednic» 6/19, 931; *vreami* (*врѣма*) «vreme» 5/38, 8/65. Aici aparține *peaștiră* (bg. *peștera*) cu *ea* < *e* nu *ē*.

§ 24. Diftongul *ea*, când urmează după *ț* (t) *tș*, *j*, *i*, *z*, ajunge a.

După *ț*: Pers. 3 sg. de la ind. prez.: *ampușasti* pentru *ampușești* de la *ampușos*; *ampărșasti* p. *ampărșești* de la *ampărșos*, etc., etc.

După *tș*: *cvățști* pentru *cvățșești* de la *cvățșos*; *rutști* p. *rutșești* de la *rutșos*; *tăltști* p. *tăltșești* de la *tăltșos*; *turtști* p. *turtșești* de la *turtșos*, etc.

După *ș*: *grîști* pentru *grîșești* de la *grîșos* 724; *șadi* 12/16, 3/60, 17/73 pentru *șeadi* de la *șod*; *șapti* (septem) pentru *șeapti* 12/28; *sasi* (< *sēsse din *sēss pentru sēx. Puș. EW. 1529); *șarpi* (< serpis, -em) pentru *șearpi* 4/78, *șarpili* 1/76.

După *j*: *pricdjaști* pentru *pricdjaști* de la *pricdjos*; *zăpricdjaști*; *slujaști* p. *slujeaști* de la *slujos*; *vrăjaști* și *zăvrăjaști* p. *vrăjaști* de *vrăjos*, *zăvrăjos*.

După *z*: *anfrunzești* pentru *anfrunzești* de la *anfrunzos*; *anflămânzești* p. *anflămânzești* de la *anflămânzos*; *zați* (< dēcem) pentru *zeati* «zece» 9/9.

Dealtfel, această reducere a lui *ea* la *a*, după *ț*, *tș*, *j*, *i*, *z*, se poate constată ori de câte ori ea este accentuată. De aceea la imperf. indic. avem: *cvățșam* pentru *cvățșeam*, *tușam* pentru *tușeam*, *ișam* p. *ișeam*, *pricdjam* p. *pricdjaeam*; *grîșam* p. *grîșeam*, etc.

§ 25. Soarta lui *e* (< ē, ē, ī) urmat de *n*, *m* + explos. este aceeași ca și în dialectul dacor., dând în, im:

Bini (< bēne) «bine» 2/1, 39/65; *cuminic* (< *commīnico*, -are pentru *communico* Puș. EW. 441) cf. 174, 410; *dinti* (< dens dēntem) «dinte» 13/1; *duminică* (< *domīnica* (dies), în Țarnareca *dumdrică* (d); *lindină* (< lēndīnem p. lens, lendem, Puș. EW. 977) 6/11; *linti* (< lens, lentem) «linte» 9/4; *minti* (< mens mēntem) «minte» 4/26; *mirindî* (< merēnda -am) pentru **amirindî* (cf. Puș. EW. 1059) «vremea de gustare de după masă, între 4—5, p. ext. gustarea de după masă». Se poate ca înțelesul al doilea să se fi dezvoltat din cel dintâi și atunci să nu fie nevoie de **amirindî* 6/91; *mirindu* (< merēndo -are) «gust, mănânc în vremea de «mirindî» 3/63; *plășintă* (< placenta, -am) «plăcintă» (d.); *plin* (< plenus, -a, -um) «plin» 8/35; *prind* (< ap-pre(h)endo, -ere) «aprinde» 12/71; *răzint* (< argentum) «argint» 6/11; *splind* (< splen -ēnem) 720; *tind* (< tēndo, -ere, *48, 870; *tinir* (< tēnērūs, -a -um pentru tener, -a, -um. Puș. EW. 1734) «tânăr» 5/14-17/15, 17/73; *țină* (< cena, -am) «cină» 17/73; *vin* (< venio, -ire) 5/37, 8/84; *vinir* (< vēnērīs (dies)) «vineri» d.; *vinăt* (< vīnētūs, -a, -um); *virin* (< venenum) «venin» 921 și derivatul *quvirin* (nvirin) mă supăr, mă mahnesc, mă întristez 15/6.

În elementele slave en (< a) > in: *grindă* arom. *grendă* (< *грендѣ*) 7/74 plur. *grindi* 3/30; *mintes* (< *мѣтъ*) me-tec, amestec (d); *smntes* (< *смѣтъ*) «amestec, încurc» (d); *uglindală* (< *оглѣдѣло*) «oglindă». Din re cuvintele mai nouă, avem *nină* (< mbg. sârb. *nena*) «titlu ce se dă de către biete și fete femeilor mai în vârstă, p. ext. foarte des «mătușe din partea tatălui: *Și samuvila al zisi. etu... an la fșeseș țista bun?*—*io, ninu*. 15/94 cf. 9/29 Derivat: *nineastă* «mătușe» (după *niveasta*) 23/29;

§ 26. Precedat de o labială, i < e rămâne neschimbat, oricare ar fi vocala care se găsește în silaba următoare: *frimint* (< *fragmento*, -are Puș. Z. f. r. Ph. 33, 233) «frământ

(d.); *pimint* (< **pau-nementum* pentru *pavimentum*. Puş. EW. 1251) «pământ» 8/66; *si-minîd* (< *semēntia*, -am) «sămânță» 6/2; *spinzur* (< **ex-pendio* + suf.-ur (?) Puş. Tî und kî 51) «spânzur» 2/30; *vină* (< *vēna*, -am) «vână»; *vinăt arom. vinit* (vēnētus, -a, -um) «vânat» 32/65; *vint* (< *vēntus*, -um) «vânt» 7/7, 13/51, 24/78; *vind* (< *vendo*, -ere) «vând» 3/18, 3/24. etc. etc.

§ 27. În ce priveşte e + n urmat de n, sau e + m urmat de o vocală sau de n, rezultatul este acelaşi ca şi în dialectul dacor., adică e rămâne neschimbat şi tratat ca şi când după el nu urmează o nazală: *zeand* (< *gēna*, -am) «princeană, deal» *8; *peand* (< *pīnna*, -am) «pană, aripă» 6/66, 15/51; *feamin* (< *fēmīnus*) 358; *leamni* plur. de la *lemn* (< *lignum*) «lemne» 41/16; *seamni* plur. de la *semn*, (Liumnița) *șidmni* (< *sīgnum*) 14/77.

În câteva cuvinte avem *i* + *m*, *i* + *n* (> *em*, *en* > *im*, *in* >) **ām*, **ān* > *qm*, *qn* > *am*, *an*: *impleo* > **āmpl'u* > *qmpl'u* > *āmpl'u* sau *āmpl'um* (pentru diferitele forme de la ind. prez. cf. obs. ad § 106); celelalte persoane: *āmpl'i*, s. *āmpl'iș* *āmpl'ă*. Imperat. *āmpl'ă*. Tot așa: *intro* > **āntru* > **qntu* > *antru* s. *antrum* 13/40; *s'antru* s. *s'antrum*, *s'antri* *s'antră* 4/1; imperat. *antră* 9/36; *intro* (prep.) > **āntru* > **qntu* > *antru* «între» (Ca si *āntre antru munt*, si *piară* «dacă va intra între munți, va pieri» 13/40); *inter* > **āntre* > **qntre antri* «între» (Un birbeați antri doî munt *61); *ante* + *intro* > **āntru* > **qntu* > *antru* «înainte». (Fitșoril' sa ca *raya antru soari* «... ca roua înaintea soarelui» 630. Blugsluvită si *jeș di domnu și antru tini și dupu tini* «... înaintea ta și după tine» 6/11). Compus: *pri-antru* > *printru* «înainte» (Vezi citatele la § 127). Forma *qns*, -ă care arată q < i pentru a, cum am văzut mai sus, reprezintă etapa intermediară între **āns* și **ans*. Menținerea lui ā la q dovedește că nu trebuie să plecăm de la o formă latină **insu* (pentru issu și acesta p. ipsus, -a, -um = ipse) cum cer și celelalte forme romanice (Puş. EW. 370), căci atunci, dacă aceasta ar fi fost o formă veche, ar fi trebuit să ne dea *ans*, ca *āmpl'u*, *antru*, etc., ci mai de grabă de la o formațiune românească, provenită din legătura lui **issum* cu **cun* (< cum): cum issu > cun ās > cun āns, din care apoi despărțindu-se, am avut *qns* pentru megl. și *ins* pentru arom. (aceasta din urmă refăcută de la forma pluralului inși). Cf. Candrea, *Les élém. lat.* p. 50, CDDE 869. În nici una din formele slave care au intrat mai târziu în dialect, nu avem an am < qn < qm.

II § 28. *E neaccentuat*. Ca în toate dialectele e inițial a trecut în a. Acest a în dialectul megl. împreună cu a primar, a căzut, după cum s'a arătat la § 7. Sunt prea puține formele în care a < e s'a păstrat: *acmuă* 10/73 pe lângă *cmo*, *cmu*, *cmuă*, etc. *acolo* 24/65 pe lângă *cola*, *cyolo*, *cyola*, *culo*, etc.; *aritș* (< *ericius*, -um) d. Cele trei persoane sing. de la imperf. ind. de la verbul *iri* «a fi»: *ram*, *rai*, *ra* derivă din *āram*, *ārai*, *āra*, iar acestea regulat din *eram*, *eras*, *erat*. Aceste forme cu accentul normal pe a inițial se mai păstrează în dialectul meglent, despre care vezi mai pe larg Obs. ad § 121.

§ 29. În mijlocul cuvintelor, înainte sau după accent, în orice poziție, și la afărșitul cuvintelor, e trece în i: *capiti* «capete» 12/28; *cripdtură* «crepătură» 4/10; *dirip* «dirept» 14/55; *niveastă* «nevastă» 4/56; *tinir* «tânăr» 2/61 *tipilq* (turc. tepelyk «ornament de perle et d'or qu'on portait au sommet de la tete») «un fel de disc mic de argint sau de alt metal ce poartă fetele pe cap». Se mai numește și *tas* (< turc. *tas*); *cripes* (bg. *krepja*) «susțin, sprijin». Deasemenea când e urmează după o consonantă labială și în silaba următoare se găsește o vocală guturală: *āmpirātu* «împăratul» 17/42; *bitārneaqđ* «bătrânețe» 2/15; *misur* (< *me(n)sura*, -am) «strachină» 16/26; *picati* «păcate» 11/38; artic. *picatili* «păcatele» 4/57; *pitrundi* «pătrunse» 12/68; *virgat* fem. *virgată* «vărgat, vărgată» 153. Înaintea lui *n*: si *si qnviring* (se învenină) «se supără, se mâhni, se întristă» 2/57; *linoasă* «lenevoasă» 2/11; *luminqđ* «luminări» 5/37; *primini* «premeni» 3/9, 19/31; *dūpriminirea* 19/31. După s: *sicară* «săcară» 3/9, 1/13; *sicuri* «săcure» d. *simință* «sămânță» 5/81, 10/5; *siminari* «sămânare»; *siminqđ* «sămânăm» 3/40; *sirbes* «serbesc». Numai substantivele feminine, care se sfârșesc în e, în forma lor articulată de la singular, se abat de la această regulă și anume: pe când substantivele masculine în e: *frate* > *frati*, la primirea articolului -le (li) păstrează pe e final trecut în i: *frati-li* (nu *frate-li*, cum dă Weigand, o. c. p. 26), substantivele feminine, din contră, la primirea articolului -a, nu lasă să treacă e final în i: *carti* din *carte*, însă articolul *cartea* 4/68, nu *cartia*; *noapti* din *noapte*, articulat *noaptea* 9/31, etc., etc. Trecerea lui e în i este generală și pentru elementele străine mai vechi.

În afară de trecerea *e > i* din mijlocul cuvintelor și de abaterile însemnate, mai există o serie de cuvinte în care *e > ă*: *bundtati* (< bonitas, -itate) «bunătate» 9/2; *săndtati* (< sănitas, -itate) «sănătate» 3/25, 14/94. Aici trecerea lui *e* (< *i*) > *ă* s'a făcut din cauza suf. -ătati (cf. § 133); tot din cauza schimbării de sufix avem *pirătsūmi* «descreșterea lunii» pe lângă forma regulată *piriṭsūmi* cf. d. sub per; imperfectul verbului *dari* face *dă*, *deam* 6/65, *dădeṭ*, *dădeṭ*, 9/48, *dădeam*, *dădeṭ* 6/65; *dădeṭ* 5/61 pentru *dideam*, *dideṭ*, *dideṭ* (ca în arom.); tot așa de la *stari* face *stădeam* 9/78, *stădeṭ*, *stădeṭ*, etc. pentru *stiteam*, *stiteṭ*, *stiteṭ*, etc., în care, de sigur, înlocuirea lui *i* (< *e*) prin *ă* se explică sub influența formelor de la ind. prcz. sau chiar de la imperfectul organic, încă pe când există ca în dialectul arom. (*dam*, *dai*, *da*, *dam*, *daṭi*, *da*, etc.); *rămṭon* (< remaneo -ere) «rămân» 6/43 pentru *rimṭon*, *arată e > ă*, din cauza lui *ă* din silaba următoare, la toate formele verbale: *rămṭneṭ* 15/31, 6/65, *rămăsi* 3/41, 31/65. Toate formele verbale cu *o* (< *e*) în tulpină, prefec acest *o* în *ă* în formele neaccentuate: *șod* 6/42 însă *șădeam* 6/42; *șădeṭ*, *șădeṭ*, etc. pentru *șideam*, *șideṭ*, *șideṭ* (ca în dial. arom.); *șăzuṭi*... *șăzurd* 5/31 p. *șizui*... *șizură*; de la *șon* imperf. *șăneam*, *șăneṭ*, *șăneṭ* 3/35, etc. perf. s. *șănuṭ*, *șănuṭ*, *șănuṭ* 23/73. etc., pentru *țineam*, *țineṭ*, etc. Pe lângă *dișṭort*, *dișṭartă* (< *dēsertus*, -a, -um) «deșert, deșertăre» 8/1, la derivatul verbal avem *dăṭṭort* pe lângă *dișṭort* 11/60 (forma cea mai întrebuintă) și *dăṭṭart-ay* «deșertat-au» 11/60, cu *ă < e* și *ă < o*, cel dintâi explicându-se sub influența celui de al doilea. Pentru *șităṭes* (mbg. *šetam*) «mă plimb», care se întrebuintează, avem *șăṭṭes* 8/28, 15/24, 8, 14/3, 17/68 și tot așa derivatul *dăṭṭăṭes* «mă plimb puțin, încep să mă plimb» 6/47, 1/85. Tot aici aparține și *șărdṭurd*, deși *ă* din prima silabă vine din *e*, nu din *o* (< *e*). Cuvântul are, după cum se știe, două înțelesuri: 1. «fel de brodărie» și cu acest înțeles se identifică cu *șard* «brodărie» din mbg. *șard* id. derivat din mbg. *šaram* bg. *šarja* «împestrițez, chendisesc», din care apoi în megl. *šārps*. id. (cf. *pul cā šārptā* «puică împestrițată» 609) 2. «șiră de deal, creastă de munte». Cu acest al doilea înțeles cuvântul nu mai poate fi derivat din *șard* «broderie» sau «șaros», ci *șard* (< *serra*, -am). Altfel Puș. EW. 1519. În afară de *tšinuṭ* (< **činusia*, -am Puș. EW. 332) «cenușe» 19/9, mai avem *tšănuṭ* 5/55 și derivatul *tšănuṭar* «unul care nu lucrează, care stă pe lângă foc» 8/31. În forma *șăprăṭcă* «năpărcă» «șarpe» 1, 2/53 pentru *șiprăṭcă*, avem *ă* pentru *i* din cauza lui *ă* următor. Cuvântul pare a fi același cu arom. *năpărticā* (< alb. *neperke* și la Cavallioti *neperke*) G. Meyer, AW. 303, ajuns *năpărticā* după aceea *năpărticā* și, cu întrușurarea lui *șarpi*, a dat forma actuală *șăprăṭcă*. Tot sub influența lui *ș* trebuie explicată și trecerea lui *e* în *ă* din *dăṭṭclid* «deșchid» pentru forma regulată *dișclid*: *dăṭṭcl'idṭ* «deșchideți» 15/73; *dăṭṭcl'isi* *dișchise* 11, 16/67, *dăṭṭcl'isird* «deșchiseră» 16/73. În forma *dănucl'i* și *dănuclṭ* 18/69 pentru *zinucl'i*, trecerea lui *e* în *ă* se explică din *dzinucl'u* > *dănucl'u* (ca în arom.) > *dănucl'i*, «*genuchi*». În afară de acestea mai avem *e > ă* în *ămbăṭārnes*, *ămbăṭārni* «îmbătrânesc, îmbătrânit» 7, 8/36, însă *bitṭon* «bătrân»; tot așa *băṭārneṭ* 2, 3/15 (foarte des și) *bitārneṭ* «bătrânețe» 408; *păṭṭriṭ* (< bg. *pateritsa* din ngr.) «pateriță, toiag» pentru *păṭṭriṭ* 158; *tăṭṭon'd* «tămăie» pentru *timṭon'd* 9/6. Cuvântul, după cum se vede, este identic cu forma dacor., în care n' a căzut și se deosebește de arom. *ṭimṭand*, care vine direct din gr. *θυμιάμα* ¹⁾. În *vindt* (< *vēntus*, a, -um) «vânt» 8/40 avem *ă < e* după n, ca în forma dacor. tânăr pentru *ținer*, așa cum există în megl. și arom. (*ținer*, *ținir*); ea nu poate fi pusă alături de *bonitate* > *bunătate*, *sanitate* > *sănătate*, numai pentru faptul că *ă < e* urmează după n (cf. Dens. H. I. r. II p.)

Deasemenea: *săptăṭṭon'd* (< săptămâna, -am) «săptămână» (arom. *saptămână*, stă-mână) 1/43 plur. *săptăṭṭon* «săptămâni» 9/9; *sărbăṭōari* «sărbătoare» 4/57, *arată un ă* pentru *i* și se identifică cu aceleași forme din toate dialectele. Pers. 3 pl. la perf. s. de la verbul *pun*: *pusăṭ* 7/71 pentru *puseră*, *arată un ă* după s, din cauza lui *ă* din silaba următoare; în celelalte persoane avem *i*: *pusi*, *pusim*, *pusiṭ* «*puse*, *puserăm*, *puserăți*». Tot așa *junsăṭ* 7/77 de la *jung*, pentru *junsiră*.

Foarte rari sunt cazurile când avem *e > u*, sub influența unei labiale: *trubăṭṭaṭi* (Nu *trubăṭṭaṭi* cl'in) 138, pentru *tribuṭṭaṭi*, forma cea mai răspândită; *si-nṭṭuparā* (cf.

¹⁾ A. Candrea dă ca etimologie pentru forma dacor. lat. **thymaneam* de la *thymīāma*, cf. *Graiul din Țara Oașului* p. 13).

mbg. se *utŝepia* id) pentru si-ntŝipară, «s'au luat de păr, la ceartă» 168, în care e > u se poate explica < si din cauza lui tŝ; *suminom* pentru *siminom* «sămănăm» 5/15; *după* (< de post > depu > depu cf. H. Moser în *Jahresb.* X, 425) 1/II și *după* 7/66; în *dustur* (derivat din *sdtul* Puș. EW. 1535) «destul» 6/91 avem e > u din cauza lui u următor.

§ 30. La sfârșitul cuvintelor, sau chiar la mijloc, când există câte un caz, e > ă când urmează după un element palatal:

ampl'd pers. 3 sg. de la ind. prez. de la *ampl'u*, tot așa și *ampl'd* pers. 3 sg. de la conj. prez. pentru *ampl'e* și *ampl'e* 19/9 «umple, să umplă»; *amnoal'd*, și *amnoal'd* de la *anmol* «moiu» (Si-n'-ți *anmoal'ă* coastili «să mi se moaie coastele» 9/33) pentru *anmoal'e*; *fămeal'd* 1/48 și *fumeal'd* pentru *fumeal'e* (< familia, -am) 1/65; *jungl'd*: si *jungl'd* de la *jungl'u*, pentru *jungl'e*, si *jungl'e* «junghie, să junghie» 10/38, 13/61; *s'ij'd* de la *iri* «a fi, fire» pentru *ije* < h'ije < fiije < fiat «să fie» 8/56; *pal'd* (< palea) pentru *pal'e* «paie» 11/81; *ploaj'd* (< *ploja, -am pentru pluvia. Puș. EW. 1340) pentru *ploaie* 8/7, 10/64; *tal'd*, si *tal'd* de la *tal'*, pentru *tal'e*, si *tal'e* «taie să taie» 15/65, *umpl'd*, pe lângă *ampl'd*, pentru *umpl'e* «umple» 15/65. Același lucru se întâmplă și cu e de la articolul hotărât la genitivul substantivelor feminine: -l'd din -l'ei, așa cum se aude în dialectul aromân, din *illaei*: *feată'd* 15/73 pentru *feată'ei*; *lisiță'd* 17/72 pentru *lisiță'ei*. În Țârnareca: *feate'ei* 20/64 și *feateile* 32/65. Tot în Țârnareca avem *măn'l'd* 6/67 pentru *măn'le*. De asemenea toate derivatele în suf. -oan'd pentru -oan'e (< -onius -onia) ca: *fitoan'd* (feată) pentru *fitoan'e* «fetișcană» 16/85; *lupoan'd* p. *lupoan'e* «lupoai» 12/24. (Vezi despre Sufixe).

În elementele străine: *curiă'd* «pădure» 24/68, *cunachiă'd* (Țârnareca, încolo *cunac*) «conac» 4/65, *cutiă'd*, *džamijă'd*, *roșpiă'd*, «curvă» (turc.) *răchiă'd*, *tipișă'd*, etc. avem aface cu forme terminate în suf. -je, după cum se poate vedea din dialectul arom. (curije, arichi-je, cunachje, cutije, džamije, etc., etc.) în care a < e din cauza aceluiaș element palatal. Când i < e este precedat de un cuvânt care se termină cu o consonantă palatală sau șuierătoare, atunci el trece în u. Aceasta se întâmplă la pers. 3 sing. ind. prez. de la *sam*, care face: *iasti*, iar forma conjunctă i și u: *Iundi l'-u capu* (unde-i este capul) 10/34. *Pri drum:u lu Ristos dș-u* (pe drumul lui Cristos își este) 648, etc.

Observațiuni. Pe lângă forma *uspeș*, se mai întrebuințează și *uaspiș* (Si *dusi an uaspiș* 2/26. Si *pugudi* (= se nimeri) si *vină tuntea an uaspiș* 5/72) care, după cum se vede din cele două citate, are acelaș înțeles ca și *uspeș*. Desigur că forma a doua nu poate reprezenta decât pluralul lui **uaspite* pentru *uaspiți* (< hospitem), din care s'a derivat singularul *uaspiș*; iar expresiunea *an uaspiș* este pentru *an uspeș*, așa cum continuă să se mai întrebuințeze (Si *dusi la lisița an uspeș* 5/30) și ar putea traduce bulg. *na gosti* (comp. traducerea frazelor de mai sus: «Otide na gosti. Se pogodi da doide na gosti»). — Trecerea lui e accentuat în jă, în graiul din comuna Liurnnița, n'a fost observată de Weigand în studiul său Vlacho-Meglen, deși toate însemnările lui asupra dialectului megl. și le-a luat în această comună. Pe mine m'a izbit de la început această particularitate și, ca să nu mă înșel, am pus pe un elev al școlii comerciale, I. Meghia, originar din Liurnnița, ca să-mi scrie un basm, cu pronunțarea lui de acasă. În acest basm e accentuat a fost redat pretutindeni prin jă. Mai târziu, venind mai des în contact cu mai mulți Români din Liurnnița, m'am încredințat că urechea nu mă înșelase. Prefacerea lui e în jă este relativ nouă, căci, altminteri, ar fi trebuit să avem jă > iș sau jo. — Forma *trjămură* «țremură» 9/77, nu trebuie confundată cu arom. *trjămură*; în cea dintâiu avem e > iă, în a doua ea > iă. Ca în toate dialectele și în megl. e accentuat după r inițial sau după rr trece în ă, i și acestea în ȳ, o: reus, -a -um > *roy* și *roy* cf. 6/12, *că-tirȳ* 8/30; *currendo* > *curȳn*, *curon* cf. 17/18, 18/40 (în Țârnareca), *curun*, *curundu* 9/66, 17/64, 18/68; ȳ pentru e se arată după r la pers. 1 sg. și 3 plur. de la ind. prez., pers. 1 sg. de la conj. prez. la verbele de conj. IV. cu ind. prezinte în -esc de origine slavă care la infinitiv fac în -ȳri pentru -iri: *burȳs*, «mă lupt, mă iau la trântă»; inf. *burȳri* articulat *burare* cf. 29, 31/39, 18/80; *zburȳs* «vorbesc» inf. *zburȳri*, etc., etc. Pe lăn-

gă *zați* se mai întâlnește și *zeati* 6/40; deasemenea si *ancâlzească* 2/71, pe lângă si *anfrunzăscă*. În *tufec* (< turc. tufek) «pușcă» 8/57 pl. *tufeați* 3/57, cf. 2, 13/32, 2/54, 8/56, *ea* pentru *e* se explică, poate, sub influența suf. -ac.— Cu privire la trecerea lui *e* neaccentuat în *ă*, observ că în afară de forma *bundtati*, nu există alta. O formă ca *bunitati*, cu *i* în loc de *ă*, cum a dat pentru întâia dată Candrea (Les élém. lat. 1), după aceea a fost introdusă și în CDDE. 196 n'am putut-o întâlni. Este drept că Pap. (MR. p. 61 din glosar) dă, se vede din eroare, *bunitati*, pe lângă *bundtati*, citată din Weigand și trecută între formele normale; totuși, controlând textul la paginile indicate sub forma *bunitati*, n'am găsit decât *bundtati* (Ampiratuța Maria feși bunătoși pri la sirumași. p. 143/2. Și ca s-mi întreabă: țe ari, țe nŭ-ari, jo si zic, că bunătăti... 158/2. «Bunătăti şuchiur la Domn» 158/11. Tot bunătăti 158/22).— În afară de pluralul *moșnili* s. *moșnili*, în Țarnareca se aude *măn'ă* 6/67, cu e final > ă, din cauza lui l'; iar acesta din l prin asimilație cu n' precedent.

I

I § 31. I *accentuat*. Este acelaș ca în dialectul dacoromân: *aving* «înving» 14/39, 115; *ardic* «ridic» 18/6, 4/61; *frig* 2/77, *frig* «a frige» 4/50; *ghiț* «cereale» 9/4, 22/51; *ghiuș* «viu» 10/40; 17/65 *limbă* 15/28, etc.

În unele cuvinte se pronunță ceva mai lung: *dumănica* 7/57; *mîcu* 1/55; *pînu* 8/75; *sîn* «sân» 6/55; *vîn* 4/35.

§ 32. Când urmează după r, rr și după consonante șuerătoare i > ɔ, o (< ă i).

După r inițial și după rr:

Rpă (< rîpa, -am) «răpă, piatră» 1/12, 3/79 la plur. *rəp* 9/1 și *rap* (ninelu cu dojsprăți rap «inelul cu douăsprezece pietre prețioase» 4/1; *rpd* (< rîdeo, -îre) «răd» 20/8; tot așa *zărpd* (za-rpd) «încep să răd» (de pe bulg. «zasnivam-se») 8/62 cf. 5/62; *zdpdrpd* (za-pod-rpd) «încep puțin să răd» 7/62; *rpdiri*, *zarpdiri* «răs» 109; *zdrps* (part. lui *zărpd*) «vesel», se zice mai ales despre persoanele cu zămbetul pe buze. cf. 943 (Pascu) (Suf. 72) îl derivă din turc. *zar* «dé à jouer!»; *rpm* (< rîmo, -are) «răm, rod, scurm pe sub pământ» 678; *zdrpm* (za. rpm) cf. 17/68; *rpy* (< ri (v)us, -um) rău, pierdut cu desăvârșire din limbă; astăzi se întrebuințează *vali*; iar *rpy* se mai întâlnește în *Rpy-mari*, nume de răuleț care trece prin Oșani și Nânta (d). După dublu r avem ɔ din i numai în *urpt* (part. lui urps (< horrēscu) care nu mai există) «urît», dar mai ales «rău» (Țe mult urpt treați il'i-mea «ce rău o duce fie-mea») d. și derivatul *mî urdtsps* «mă înrăiesc, mă fac rău» d.

După ț (< t): *cdțon* (< catinus, -um) «strachină, blid» (d); *cutpt* (< cotitus, -um din cos, cotem. Puș. EW. 471) «cutiță» 16/a, 17/40, 187; *puțon* (< *pūtīnus; a, -um de la pūtus. Puș. EW. 1418) «puțin», aproape neîntrebuințat, în locu! lui se aude *neac*, *uneac* (d); dintre formele verbale avem: *ampărțos* «împart» cu perf. e. *ampărțoi*, *ampărțos*, *ampărțo*, *ampărțoră* 1/6, 12/18 cf. 1/85; *ampărțori* și *ampărțot*, -ă. Tot așa și: *prinpărțos* (pri-ampărțos) (cf. mbg. predelim); *putps* și *amputps* (< puteo *îre pentru -ēre) cu perf. s. *puțoi*, *amputoi*, etc.; *puțot*, *amputot*, -ă. (d); *țp* «țip». După cum se vede din forma dacor. avem a face cu ɔ < i. Ind. prez. *țop*, *țop*, *țopă*, *țapom* *țapaț*, *țopă*. cf. 4/45, 3/45, 9/13, 18, 21/16, etc. Compuse: *pruțop* (pru-țop cf. bg. pro-vikam) «încep să țip» cf. 8/3, 4/22, 23/32, 14, 15/43, etc. *rdșțop* (ras-țop cf. bg. raz-vikam) «fac gură mare, țip mult cf. 15/35, 14/42.

După tș: *bătșolă* (< bg. batšilo) «stână» 2/56, 587, 822; *buidtsot* (< сова ?) «buidăcit» (d); *futșoi* *futșos*, *futșo*, etc. perf. s. de la *futșos* (< mbg. futšam) «sforăiu» 7/48. Și: *fărțșos*, *frătșos* id. nărântșoi, nărântșos, nărântșo, etc. perf. s. de la *nărântșos* (< bg. naratš(v)am) «dau ordine», poruncesc» 17/73; *tăltșoi*, *tăltșos*, *tăltșo*, etc. de la *tăltșos* «omor» cf. 3/57, 4/76, etc.; *tărtșoi*, *tărtșos*, *tărtșo*, etc. de la *tărtșos* (< bg. tratšim) «mi se pare, socotesc, cred»; *zăcățșoi*, *zăcățșos*, *zăcățșo*, etc. de la *zăcățșos* (< mbg. zakatšvam) «agaț, prind» refl. «mă prind, mă opresc» cf. *89; *zmutșoi*, *zmutșos*, *zmutșo*, etc. de la *zmutșos* (< смутати s. bg. smutša) «mă smucesc, mă opintesc» cf. 576, 708. Infinitivul și part. p. fac regulat în -ori, -ot.

După ș: așșor, așșor, așșară (de la șor «șir» care s'a pierdut) «așșir» 499 bișșor, bișșor, bișșo de la bișșo (< vîssio, -ire p. bîssio); bișșori; bișșocă (< vesîca, -am) «bășică»; bișșonă (< *vissina, -am de la vîssio) cf. 959; ișșor, ișșor, ișșo, etc. de la ișș (< exeo, -ire) cf. 12/11, 9/31, 6, 10/74; dintre elementele slave: așșușor, așșușor, așșușo, etc. de la așșușor refl. «mă îmbolnăvesc» (< bg. loš «rău») cf. 4/58; grișșor, grișșor, grișșo de la grișșo (< рѣшнѣн) «greși» 10/11; pripășșor pentru pripășșit din pripas, păstrat numai ca nume de capră; sfărșșor, sfărșșor, sfărșșo de la sfărșșo (< сѣршнѣн) 40/40 sfărșșor «sfărșșit» 18/81; uvișșonă (< uves + înă, ca mil'înă, sicarină, etc.) «locul semănat cu ovăz» (d); zăușșor, zăușșor, zăușșo, etc. de la zăușșo (< mbg. zaușam) «ascult». Infinitivul și part. p. de la verbe face regulat în -ori, -ot.

După z: așșălșor, așșălșor, așșălșo, etc. de la așșălșor (< *incalidescu, -ire din in-calesco + caldus. Puș. EW. 808) «încălșesc». Tot așa zăncălșor, etc. de la zăncălșor (za-așșălșor) «mă încălșesc puțin» 6/33; așșălșămășor, așșălșămășor, așșălșămășo, etc. din așșălșămășor (flămund) «înlămășesc» cf. 20/6, 28/6, 8/52; așșărșșor, așșărșșor, așșărșșo, etc. de la așșărșșor (< frondescu, -ire) «înfrunșesc» cf. 9/56, 9/57; așșălșor, așșălșor, așșălșo, etc. de la așșălșor «a se prosti, înnebuni» cf. 11/93; Tot așa: așșurșșor și așșurșșor de la așșurșșor, așșurșșor; așșurșșor de la așșurșșor, etc. Deasemenea uzișșor, uzișșor, uzișșo, etc. 8/55, 3/40, uzișșor 15/73 de la uzișșor (< audio, -ire) «aud». Infinitivul și part. p. face regulat în -ori, -ot.

După j: mijșor, mijșor, mijșo, etc. de la mijșor (< мижнѣн s. bg. mižam); «deschid ochii pe jumătate»; năjșor (bg. nožitsa) prăjșor, prăjșor, prăjșo, etc. de la prăjșor (< прѣжнѣн) «prăjesc» pricăjșor, pricăjșor, pricăjșo, etc. de la pricăjșor (vezi mai sus); strujșor, strujșor, strujșo, etc. de la strujșor (< стрѣжнѣн s. bg. strujam) «dau la strung, strujesc»; vrăjșor, vrăjșor, vrăjșo, etc. de la vrăjșor (vezi mai sus). Infinitivul și part. p. face în -ori, -ot.

II § 33. *I neaccentuat*. La începutul cuvintelor se păstrează neschimbat ca în toate dialectele, pronunțându-se ceva mai scurt: ișșibar (< turc. ihtibar. mbg. ifibar) «considerație, vază, cinste», 300 cf. 299; ihtiză (< turc. ihtizâ) «nevoie» 301; iman'ă (< mbg. iman'e bg. imanje) «avere, stare» 1/60; iruși (< turc. juruș) «năvală» 17/4; izmeani, izmēt (< turc. izmet) 4/56, izvor, etc.

Urmat de n (m), în prepoziția în, i după ce a trecut în e din cauza consonantei nazale a ajuns i: in; acest în prin afereză, a fost redus la n pentru toate dialectele, păstrându-se încă până astăzi, în această calitate, mai ales în dialectul aromân: n-casă, n-țalar, n-afoară, n-inte (cf. Hans Moser, *Der Ursprung der rumänischen Präpositionen*, în *Jahresb. X*, p. 430; I.-A. Candrea în CDDE. 833). În dialectul meglenit această prepoziție apare sub formă an din an, cu a protetic, (cf. 58) trecut în ă, în poziție neaccentuată an gaură 8/13; an jël' vea un ascher (între ei eră un soldat) 16/39; an cemp 2/29; an jarnă (iarna) 7/3, etc. Acest a protetic se păstrează mai bine în prefixul an-, în care a se pronunță ceva mai închis decât a, însă în nici un caz ca ă. (Pentru citate cf. § 134 pref-an-). În unele cuvinte prefixul an- se păstrează și sub forma primitivă n-: nădrășes (Țăr-nareca) *Tunțea fitșoru, țărescu si nădră* (= se supără) 18/64, alături de anrășes 7/37; nălbēs (niciodată anălbēs) «înălbesc» 531; nălf (< *inalțio, -are); nălf, nălfîmi «înalt, înălfîme» cf. 1/XI, 17/69, 136, 290, etc.

§ 34. La sfârșitul cuvintelor i a căzut după anumite consonante: După r (aproape nu se aude și ca atare nu l-am însemnat în textele mele) fitșor plural de la fitșor 6/55; grabur pl. de la grab (< grob) «mormânt» 11/58; lingur pl. de la lingură 7/37; magar pl. de la magar 1/60; picurar pl. de la picurar 1/60; vin'ur pl. de la vin'ă (< vinea, am) 1/27, La verbe: tu fur «furi» 7/48; tu per «pieri» 12/40; tu ver «tu vrei» 12/40 etc. După p: ghîșp pl. de la ghîșp «viespe» 22/4; rōp și rap pl. de la rōpă «piatră» 9/1; tu si rup «tu să rupi» 26/40; tu si scap «tu să scapi» 11/79; tu stup «tu astupi», etc. După m: lacrām pl. de la lacrimă 9/1, pom pl. de la pom 27, 28/9, etc. După orice consonantă șuerătoare și palatalizată: sirat pl. de la sirac 1/68; argat pl. de la argat 2/65; tu fuz 18/2. tu vez 12/1 meș pl. de la meș «lună» 9/65; mōn' și măn' pl. de la mōnă 12/68; pul' pl. de la pul' «puu» 14/65; vuștă 2/89 pl. de la vușca, etc.

§ 35. În Țăr-nareca i flexionar când urmează după o grupă de consonante dintre care ultima e dentală (d, t) se prefăce în ă. Este același fenomen care se observă și în dialectul aromân din Nordul Macedoniei și în special în limba în care este scris Codex Dimonie. Nu se știe dacă este o influență venită din partea Aromânilor grămosteni

din Livădz, sau este o particularitate a dialectului megl. care s'a păstrat numai în Țărnareca: *ardzā* pers. 2. de la ardu pentru ardzi 19/68; *caftā* pers. 2 de la *caftu* 'caut, cer' 11/65; *dorn'ā* pentru *dorn'i* pers. 2. de la *dorm* 16/68; *munđ* pl. de la munti 7, 13, 14/64 art. *munđāl'* 9/64; *porđā* 4/64 pl. de la porcu; *uocl'ā* 23/68 pl. de la *uocl'u*; *alđā* 'alți' 13/66, *lanđā* 'ceilalți' 2/64, etc.

Această guturalizare a lui *i* se întâmplă când urmează și după un element palatal precedat sau nu de consonantă: *argał'ā* pentru *argał'i* 4/65; *doł'ā* pentru *doł'i* (doi + art-l'i) 'cei doi' 6/64; *frał'ā* pentru *frał'i* 8/67; *fiťsorłā* pentru *fiťsorł'i* 8, 10/64; *frał'ā* pentru *frał'i* 8/68; *mořl'ā* pentru *mořl'i* 'bătrânii' 26/64; *řchin'ā* pentru *řchin'l'i* 'spini' 8/64; *soł'ā* pentru *soł'i* 28/65; *tātān'ā* pentru *tātān'l'i* 9/64, etc. La pronume: *n'ā*, *l'ā* pentru *n'i*, *l'i* 'îmi, îi' 3/68, etc.

Observațiuni. La trecerea lui *i* în *o* se abate graiul din Liumnița dintr'o parte, în care, după cele spuse la § 5 avem *o*, și acela din Huma și Țărnareca din altă parte, în care avem *ă*. Astfel, pentru forma *ropā*, în Liumnița vom avea *ropā* 1/76, 3/77, iar în Huma și Țărnareca *rāpā* 6/71. Și tot așa *rād* 11/65, *urāt* 10/76 pentru *rōd*, *urōt*, etc. — De la dico, -ere ne-am fi așteptat să avem **zōc*; de fapt nu avem decât *zic* 14/7, 20/18, 10/58, 4/83, etc. atunci când în Țărnareca avem *dzāc* 12/66, 26/68, ca în dialectul aromân. Această abatere pare cu atât mai curioasă, cu cât este singurul caz în care *i* după o șuerătoare se păstrează nealterat, și în nici un caz nu poate fi explicată din dialectul meglenoromân. Se pare că avem aface cu o particularitate veche dintr'o regiune în care *i* încă până azi a rămas nealterat. Nu tot așa se înfățișează cazul cu forma *zuuā* 15/64, 6/65, 10/83, în Țărnareca, ca în dialectul arom. *dzud* 2/66 (mai rar), și *dsuuā* mai des. De la *dies* ar fi trebuit să avem **zōuā*, după cum se poate vedea și din forma pluralului *zōli* 7/2, 8/83, pe alocuri și *zāli* 14/72, iar în Țărnareca și *zūli* 6/65, pe lângă *dzāli*, forma normală. Desigur că în *zuuā* avem *a* face cu un caz de prefacere a lui *i* în *u* încă pe când *zuuā* se pronunța *dzāuā*, din cauza lui *dz*, în cazurile oblice: *dzāul'ei* > *dzoul'ei* > *dzuuł'ei*. — De la *aņřor* 'înșir' avem pers. 3 sg., ind. prez. *aņřard* pentru *aņřorā*, cu *a* < *o* cf. 499.

La tratarea lui *i* neaccentuat avem de observat că toate formele verbale cu *o* (< *i*) accentuat pe tulpină, slăbesc acest *o* în *ă* la formele verbale cu accentul pe terminațiune: *aņřor*, *aņřor*, *aņřarā*, însă *aņřarōm* *aņřarať*. Tot așa *aņřarat*, -*ă* 'înșirat, ornat' 3/55; *aņřardāturd* 'colan'; De la *ťop* 'tip' pl. face *ťapōm* 'țapať', etc. Imperf. *ťapam*, perf. s. *ťapai*, etc. În forma *tāťřuni* (< *tionem*) 4/57 pl. *tāťřunil'* 9/57, *ă* pentru *i* s'ar putea explica sub influența suf. -*ăťřune*. Cu toate acestea, se întâlnește și forma *tāťřuni* 9/57 (în acelaș basm de mai multe ori), care ar putea veni tot așa de bine de la *ťiťionem*, cum dă Georges Wb., cu *e* (< *i*) neaccentuat trecut în *i*, sau chiar din *ťiťionem* cu disimilarea lui *i* neaccentuat urmat în silaba următoare de *i*, e (cf. M. Lübke, *Gram. Rom. Spr.* I, p. 285), cum susține Candrea (Les élém. lat. 20). În *trdon* 'fierăstrău de mână' din bg. *trion*, avem *i* < *ă*, poate din meglenobulgară. Cuvântul *îmi* este necunoscut în acest dialect bulgar. Un *i* epentetic arată *jiřagħđā* (< bg. *žrēbii*) 'măsură de tort lucrat' cf. § 18.

O

I § 35. **O accentuat.** La începutul cuvintelor orice *o* < *uo*: *uocl'u* (< *oclus*, -um pentru *oculus*). Puș. EW. 1217) 5/30, 35/4, 84o. 842, etc.; *uol'* pentru *uoi* pl. de la *uajā* (< *ōvis*, *ovem*) 2/56; *uom* (< *hōmo*) 'om' 8/2 cf. 846; *uopt* (< *ōcto*) 'opt' 9/4; *uor* (< bg. *oro*) 'horă' 847 (și *or* 6/54); *uorb* (< *ōrbus*, -a, -um) 'orb' cf. 8/2, 846; *uorx* (< *hōrdeum*) 'orx' 9/4; *uos* (< *ōssum*) 'os' cf. 2/34; *uou* (< *ovum*); *uou* (< **ovo*, -are) 'a ouă' și

plotă) «lespede și paftă» cu acest din urmă înțeles și în bulg. (cf. Gerov) *poald* (поалд) 11/74.

După acestea vin: *groapă* (< alb. *gropë* cf. G. Meyer, AW. 131; Z. f. r. Ph. XXXVIII, 396, și nu are aface cu bg. *grob*, din care avem *grob* pl. *groburi*), «groapă» cu derivatul *angrop*, *dizgrop* cf. 14/24, 17/68; *moașă* adj. (< alb. *moșe*, *moșe* «moș, bătrân» G. Meyer, AW. 263) 1/70; *proaspăt*, -ă adj. (< gr. *πρόσφατος*).

Cuvintele străine intrate mai târziu în dialect nu arată o > oa: *bol'că* (< mbg. *bolka*) suferință, durere, necaz, păs; *Borcd* (< bg. *bor*. cf. și *borika*) nume de loc în Oșani, unde a fost odată pădure de brazi; *tșopcd* (derivat din *tșop*) «cioc, plisc la păsări, (la ulcioare mici pentru copii) tăță pe unde beau apă» (d.); *cloțd* (< *klotsa* < gr. *κλωτσία* < it. *calcio*, cf. G. Meyer. NS. IV, 36, sau chiar direct din grecește) «lovitură de picior» (d.); *cocd* (< alb. *koke* G. Meyer, AW. 165 cf. gr. *κόκκα* «Kopp, Schädcl» «cap». Se întrebuințează ca și în arom. numai fig. și în expresiuni: *nu-l' antrd* «nu-i intră în cap» 9/14, niciodată însă singur și în înțeles propriu; *cocd* (în graiul copiilor) nume pentru orice fruct; «coacăză» Este o formațiune nouă și nu are aface cu *cocca* din *coccum* din limbile romanice (M. Lübke REW. 2009); *cocar* (< turc. *kokar*) «ceapă mică și măruntaș pentru cultivat, *arpagic*» (d.); *colbd* (< mbg. *k olba*) «brătară» (d.); *copan* (< bg. *kopan* id.) «copan», șold de pasăre (d.); *covd* (mbg. *kova*), în Liiumnița *cușvd* «covă» 3, 6/73; *cozd* (bg. *koza*) nume de capră (d.); *dodd* (< bg. *doda*) «nume ce se dă surorii mai mari de către cele mai mici», (la frate mai mare se zice *bebi*) 16/49; *furnofcd* numai în: *lupată furnofcd* «flopătă de cuptor» cu care se introduce sau se scoate pâinea din cuptor, (< mbg. *furnofka* p. *furnovka*) (d.); *gorđ* (< bg. *gora*) «pădure» 20/8; *gozbd* (< mbg. *gozba*) «masă» (< înțelesul de) «banchet, petrecere, invitație la masă» 21/78; *loznđ* (< bg. *lozina* mbg. *lozna* «viță») «un fel de strugure; nume de loc. în Huma (d.); *motșcd* (bg. *motška* fern. lui *motško* derivat din *motška* «mă urinez» «urinat» (la copii) care și-a udat izmenele și este ud 735; *nivol'd* (< bg. *nevolja*) «nevoie, trebuință mare» (d.); *ocđ* (< turc. *oka*) «ocă» 6/54, 10/72; *plotșd* (< mbg. *plotša* alb. *plotše*) «placă de ardiesie, placă de piatră, placă» (d.); *ploscd* (< mbg. bg. *ploska*) «ploscă» (d.); *popđ* (< nong. «popă, preot» 28/18, 5/84; *prigofcd* (< mbg. *prigotvka*, pronunțat *prigofka*) «batistă roșie de mătasă, cu care stă acoperită mireasa în timpul nunții, după ce a fost dusă acasă la mire» (cf. introducere); *rosđ* (întreb. foarte rar din bg. *rosa*) «rouă» (d.); *sobđ* (< mbg. *soba*) *68; *scouram* (< mbg. *skovran* din *skolovran-skolovranets*) «mierlă», în unele locuri se pronunță și *scouran* (d.); *sojcd* (*soika*) pasăre «drăpneauă» p. anal. și briceag cu tăișul încovoiat (d.); *stomnd* (< mbg. *stomna*) «ulcior mai mare» (d.); *tocmd* (< mbg. *tocma*) «logodnă» cf. *tucmes* (refl.) «mă logodesc» (d.) *topcd* (< bg. *topka*) «minge», 793; *torbd* (< bg. *torbă*) «torbă» 15/65; *tupold* (< bg. *topola*) «pleop» 16/64.

§ 38. 2. o urmat în silaba urm. de e:

Căloari (< calor, ōrem) «căldură» 2/73; *cufaoari* (derivat din *cufăres* cf. 298) «cufoare»; *cărtoapi* pl. n. de plantă (bg. *kartop* id.); *foali* (< *folliis*, -em) «burdof, foale de suflat focul» 12/16, *25, «burtă, pânțele» 14/66, 19/69, 537; *floari* (< *flos*, -avem) «floare» (d.); *foarfș* (< *forfex*, -icem) «foarfeci» 4/14; 885, 265 (la sg. *foarficd* numai cu înțelesul de «urechelnită» (d.); *lângoari* (< *languor*, -ōrem) «boală» (d.); *moarti* (< *mors*, mortem) «moarte» 2/1; *noapti* (< *nox noctem*) «noapte» cf. 21/8; *noatin* (< *annōtinus*, -a -um) «noaten» (d.); *putoari* (< *putor*, ōvem) «putoare» (d.); *soari* (< *sol*, -em) «soare» 32/43; *șoari* (< *sōres*, -icem) 3/7, 7/75. Derivate în sufixe: -*oan'd* (*oan'e* fern. lui -on'): *bărmi-tșon'd* (derivat de la *barniță*) «paiul barniței se dă ca nutreț la oi. Locul unde se cultivă barnița 41; *butșoan'd* (de la *butșos*) «bucium, țeava cimpoiului care bătăie» *cărțișoan'd* (de la *cărțișă*); *fitoan'd* (de la *feată*); *mândăloan'd*, etc., etc.; -*toari* (fern. lui -tor): *dijugđtoari* (dijug); *fălitoari* (derivat de la *fălit*) «făloasă»; *lăuđtoari* (licuitor); *lucrđtoari* (lucrător); *plicđtoari* (plicător) «doică» etc. (Vezi la sufixe). Forme verbale *coați* «coace»; *coați* «coapse» (de la *coc*) cf. 16/5; *coasi* (de la *cos*) «coase» 329; *cunoaști*, *cunoaștiri* (de la *cunos*) cf. 23/4; *doarmi* (de la *dorm*) cf. 16/68; *moari* (de la *mor*) «moare» cf. 35/18; *poati* de la *pot*, *roadi* (rod), *toarți* (torc), *scoati* (scot), etc.

În Lungunța diftongul oa se aude ceva mai închis: q: *nopti* (pentru *noapti*) 10/7, 25/8; *oimin'* (pentru *yamin'*) 6/20; *poți* (pentru *poati*) 17/7 etc.

Ca și o inițial, oa, la începutul unui cuvânt, se aude ya: *yajđ* pentru *oaie* (< *ovis*, ovem) «oaie» 2/56; *yamin'* pentru *oamin'* «oameni» 16/64, 32/65; *yali* pentru *oali* «oale»

20/43. Se mai zice și *pucroavă* prin metat. *cuproavă* cf. 11, 13/68; *pudlog* (< bg. podloga) «bucată de piele ce se pune în opincă, când se rupe» 604; *pudmișcă* (bg. podmiška) «funie cu care se leagă sămarul de picioarele dinainte ale calului». (La Oșani *matșcă*) d.; *pudul'* (mbg. podole) «frunză de dud care se culege de pe crăcile de jos»; *pudmișnic* (mbg. rodmišnice). Cf. Indrod.; *pudnoașcă* (< bg. podnoška) «iepele de la răboiu (d.)»; *pugazeai* (bg. pogazēi), cf. § 18. *pugatșă* (< bg. pogatša) «pâine m. mare făcută în tepsie» 4/68; *pugudes* (< bg. pogodi aor. de la *pogoždā*) «nemeresc» 11/67, 2/88, 13/85, etc.; *pujată* (< bg. pojata); *pul'and* (< пољана) «poiană» 22/32, 11/94. (Nume de loc.: Pul'ana-furului (Huma), Pul'ana-lungă, (ib.). Pul'ana-bealăl'ă, Pul'ana-cu-pinu (Nânta); *pulies* (< bg. poleih aor. de la polivam) «vârs apă ca să se spele cineva» (d.); *puliță* (bg. politsa) «policioară» 1/3, 13/48; *pulivnic* (mbg. polivnik) «urări de nuntă ce se face tinerei perechi»; *puloc* (< bg. polog) «oul pus în cotețul de găini, ca să știe unde trebuie să ouă găinii; locul unde se ascunde vulpea; orice bucată de pământ» 5/14. În acest din urmă înțeles pare a fi același cu *pudlog*; *pumeand* (помѣна) «pomelnic» (d.); *pupăres* (< bg. poparjam) «opăresc» 13/11; *pupădișă* (< bg. popadija) «preoteasă» 11/84; *puparnic* (< bg. poparnik și puparnik) «făină pentru plăcintă» *52; *pupăretă* (< bg. popretkă sinon. cu *sedênka*; la Oșani: *pupretă*) «șezătoare»; *purtucală* (cf. bg. portokal, protokal gr. πογρονάλλυ arom. purtucale, etc.) «portocală» 13/85; *puseadici* (< bg. poslédak) «soarta fătului» (d.); *pustănes* (< bg. postanah aor. de la postavjam) «mă obolesc» 12/84, 7/36; *pustav* (< postav) «ghiaib, pustavă» 2, 17/32; *pustel'd* (< bg. postelja) «așternut» (d); *pustes* (постѣтъ sau deriv. din постъ) «postesc» 2/9; putcumnie și potcumic (mbg. potcumnik, să fie în legătură cu kum?) «băiat mic, rudă a mirelui. Cf. Indrod. *putires* (< mbg. poteram bg. potirvam) «gonesc» 1/36, 98, 772; *puvel'd* (< bg. povelā) «putere, stăpânire» 16/79; *puviles* (< bg. povelam) «stăpânesc, poruncesc» 10/40, 20/42; *rudani* (< bg. rodan) «rodan» (d.); *rudes* (родѣтъ) «masc, făt» (despre pomi) «dau rod» 2/63, 22/29, 4, 6/59; *ruguzind* (< bg. rogozina) «rogojină» 17/69, 38/51, 829; *runes* (< mbg. ronam) «fărămițez, scot boabele unui fruct» cf. *roncă* 9/56, 9/31; *sămuvilă* (< bg. samovirla) «zână rea, zâna din pădure, care se arată ca pasăre» 1/90, 8/94; *sucac* (< turc. sokak < arom. *sucache*) «drum, stradă» 6/4; *suval'că* (< bg. sovalka) «suveică» (d); *trupnes* (< bg. tropnah aor. de la tropam) «sun» 17/43; *tutșos* (< bg. totșa) «dau la tociță, ascute» 24/90 și *zătutșos* «încep să-mi ascut dinții» (< bg. zatotša) 22/28, 18/9; *tucmes* (< mbg. tokmams bg. takmja «mă tocmesc, mă măsor cu cineva» 809; «mă logotdesc» 4/94; *tuiaș[d]* (< тоиаш) toiag «băț mai gros» 147; *tupes* (< топѣтъ) «topesc» (arom. tuchescu) 908; *răstupes* (bg. raztopiti); *tupilă* (numai în expresia *tupilă-i* «este ud până în piele» 237; *tupolă* (bg. topola) «pleop» 18/64; *ugol'* (< bg. ogol) «tot», «tot, mereu» 17/68; derivat: *ugol'că* (< bg. ogolka) «nume de plantă»; *upăcot*, -ă derivat din *opaco* (< bg. opaku) «sucit, anapoda» 856; *upăcos*, -oasă «sucit»; *upăclac* «adversitate» (d. sub opacu); *upincă* (< опинка) «opinca» *19, 862, 860; *upnes* (< bg. opnah aor. de la opinam) «opintesc» 23/55; *upupes* (< mbg. opopam) «preoțesc, popesc» 992; *uratf* (< bg. oratš) «plugar» 1/36; *urman* (turc. orman) «pădure» 14, 16/16, 2/48, 10/64 o (Țârnareca) *urmani* (arom. urmane); *urșes* (< урѣс) După înțeles, cuvântul pare a fi același cu «roiesc» *Țela ra linoș și urușă prin sucac* (acela eră lenevos și hoinăreă (alergă) pe stradă» 6/44; *urușos* (< bg. oražavam) «mă înarmează» 3/61; *utcășes* (mbg. otkavam) «desșes» și *disutcășes* (dis-utcășes) fig. «cercetez ceva cu deamănuntul, socotesc, răstorn, spre a găsi ceea ce caut» 563; *utpădes* (< bg. otpasvam «desleg, descing) «distrug, nimicesc pe cineva» (d.); *utroavă* (< otrova) «otravă» 7/81; *utruves* «otrăvesc» 4/68; *utrușes* (forma cea mai răspândită din mbg. otrujam) 14/46, 14/81, 1084; *utfor* (< bg. otvor «deșchizătură») «cheie» d); *uvex* (< оуѣс) «ovăz» 9/4; *uvișond* «locul rămas după secerișul ovăzului» (d); *zburșos* (< bg. zboruvam) «vorbesc» 5; *zăzburșos* «încep să vorbesc» 2/35, 3/44; *zăpruved* (za-pru-ved) «încep puțin să văd» 2/7.

§ 41. La unele cuvinte o > ă:

În afară de formele *cătră* (numai în Țârnareca, încolo *cutru*) 3/69, *fărd* (cu formele prescurtate *făr, fôr*) 3/54, *lângă* 8/73 care se explică din întrebuintarea lor în poziție neaccentuată, și *fântână* (< fontana, -am) 41/65, în care o > ă, din cauza lui ă din silaba următoare, o mai apare ca ă în *cufăres* pentru *cufures* cf. 298 și în următoarele elemente străine: *căcot* pentru *cucot* 21/90; *mozăc* (< mbg. mozok < mozak) pe lângă forma *mozuc* «măduvă» 16/72 cf. 6/13, 7/30; *năjotă* (bg. nožitsa); *năjotă* (bg. noga)

*picioroange; *păcrov* pentru forma normală *pucrov* 7, 10/69; *prătuca* pentru *pur-tucă* *portocală 15/85; *părnes* (arom. *apărn'escu*) pentru **purnes*, 18/49; *părsiri* (<bg. prosja) *cerșire pentru **prusiri* 15/29; *tăpolă* pe lângă forma regulată *tupolă* (d) și *scărnes* (mbg. skorivam aor. skornah) pentru *scurnes* *deștept din somn 7/32, acelaș cu dacor. *scornesc*.

La sfârșitul cuvintelor și numai în elementele slave vechi o >ă, ca în dial. dacor. și aromân: *tșudă* (<чудѣ) *minune la pl. *tșudi* *zaharicale și orice lucru plăcut la mâncare pentru copii 10/81 (în Oșani și *tșudbă* <bg. tșudbă); *cuvălnă* același cu *nicovaală (mbg. kovalno); *gl'eată* (la rota.) *maiu (bg. glecto < dlecto) d.; *greblă* (bg. greblo); *nusild* (<nosilo); *prepilă* (mbg. prëpilo) *fusul de fier de la moară pe care stă reze-mată piatră; *sitd* (<сѣто) d.; *sută* (<сѣто) 212; *uglindă* (<*оглѣдѣ) *oglindă (d); *videală* (cf. § 18, *setscă* (cf. § 20).

Observațiuni. Nici trecerea lui o accentuat în uă, care merge paralel cu aceea a lui e în iă, nu a fost relevată de Weigand. Această diftongare a trecut mai întâiu prin uo, care s'a păstrat numai în două forme, în graiul din Cupa¹⁾: *culo* *colo 9, 14/55, 8/60 și *ancuola* 13, 15/56. Dialectul din această comună se aseamănă foarte mult cu acela din Liumnița, aceasta de sigur, din cauza vecinătății prea apropiate; Cupa se află situată la o distanță de 6 km. departe de Liumnița. Trecerea lui uă în uo trebuie să fie relativ nouă, căci ca și la e < iă, nu avem o sau o pentru â. — În afară de forma *mejluc*, care este cea obișnuită, în Liumnița, avem și *mîdjlydc* 7/77, cu e < uă și o < uă, ca și când cuvântul ar fi avut două accente, pe lângă forma regulată *mîdjlyc* 3/73, cu accentul pe prima silabă din *mejluc*. Aceasta dovedește sau că cuvântul a avut la început două accente, ca în dialectul dacor. (cf. Puș. Ți und Kî 55), sau că partea din urmă a fost influențată de *lydc* (loc). — În Cupa, pe lângă forma regulată *dorm* se mai aude și *djorm*, o formă care am putut-o constata și în graiul elevului Stavri Papadumitru, originar din Cupa. Tot în această comună se aude *pojp* pentru *popă*. Dacă pentru cea dintâiu s'ar putea admite o derivațiune din *dormio*, cu i trecut în prima silabă ca în *roib*, etc., pentru cea din urmă nu s'ar putea găsi nici o explicațiune, întrucât nici dialectul mbg. nu cunoaște altă formă decât *pop* cu voc. *pope*, din care avem în megl. *popi*. Paralele cu aceste forme avem la Nânta pe lângă *porc* și *snoș*, forme *puerc*, *puerc* și *snuejș*, confirmate și de elevul Hasan Ibrahim, român originar din Nânta. Explicația lor este tot așa de grea ca și a lui *pojp*, deși pentru *puerc*, la primul moment, s'ar părea că avem a face cu o influență spaniolă venită din partea Ovreilor spanioli din Salonic. Poate să fie și o influență dalmată, cum crede Pascu (Elementele romanice din dialectele macedo- și megleno-române, 194), dar de unde și cum numai la Nânteni? — Trecerea lui o accentuat în u se arată numai la *urđin* (<ordo, -inem) sub influența lui *urđin* (<ordino, -ari) cf. Puș. EW. 1826. Și: *urđină* (Si n' vină urđina si-n' cõtă și meu cucotă să-mi vie rândul, când o să-mi cânte cocoșul meu 167); e final păstrat numai în *urđinea* adv. pretutindeni, peste tot **Urđinea la cdcq lucru* 76. cf. 849. — Dintre formele de origine latină care nu arată metafora lui o, avem, ca în toate dialectele, *nord* și *sord*, din cauza lui ă care a fost adăugat mai târziu, pe lângă *nor*, și *sor* păstrate în unire cu pronumele personal. — Tot aci apar ține, deși originea cuvântului rămâne încă obscură, și *florcd* *fluer* (Un fitșor ăjiră picurar, ăș vea ună florcă șu ăș, șuiră 1/66) întrebuițat numai în Țarnareca. Acest *florcd* pare ar fi un deminutiv al lui fluer + că > fluercă > fluărcă > florcă și atunci ar fi singurul care reprezintă, regulat, forma dacor. *fluier*. De altfel și forma *friel* (întrebuițat mai rar) revine, prin metateză,

¹⁾ Această trecere a lui o în uo a relevat-o Emil Gamillscheg, *Oltenische Mundarten* și pentru dialectul dacoromân: *puot* (pot), *cuopdr*, etc. Cf nota la p. 120.

tot la *fluier*. În Huma se întrebuințează forma *sfruiăli* 13/712, în care, dacă am face abstracție de *s* inițial provenit din cauza contaminării cu *sfires* (< mbg. *sfirm*, bg. *svirjam*) cf. 16/6, 12/24, se identifică cu arom. *flușară*. — Reducerea diftongului *oa* la *a* se arată în cuvântul *rayd* (< ros, rorem) «rouă» 630, pentru **roayd* și în *năfard* (< ad-fōras) 25/3 *năfard* 8/31, 19/31 pentru **nafoard*, ca în arom. Dintre elementele străine avem numai *tar* «sarcină» 4/84 care nu poate fi derivat din ung. *ta'r* (cf. decor. *tar*) ci din mbg. *toar*, iar acesta din *tovar* (cu-v-căzut) < *τοραρ* «onus». Cu acest cuvânt stă în legătură și arom. *tar* «măgar», care nu poate veni din gr. *ταυρος* «taur», cum dă Nicolaidi, Etim. lex. t. kouts. gl. 525, ci tot din *tovar*. Înțelesul arom. care se explică prin extensiune de la «sarcină» la «purtătorul sarcinei», trebuie să fi existat și în limba bulgară, căci în vsl. avem *то̀ра̀р̀н̀н̀а* «asinus». Astăzi, în dialectul bulgar din Macedonia, cuvântul *tovar*, *toar* înseamnă numai sarcină. El există și în l. turcă, ca element străin, *tavâr*, *tovar* «animal et marchandise» (cf. Cihac, II 283). — În formele *npud*, *npu* și chiar *noy* (< novem și nova de la novus) avem o reducere a lui *oa* la *o* și *o*. Aceasta se observă, la numeral, mai ales la numerele compuse: *npuzotšiu*, *npuzotšidu*, etc. *Lă noyl'd an'* (în anul al noulea) 2/65 cf. 6, 8/17, 885. În Țarnareca avem *naud* ca în arom. Acelaș lucru se observă și la femininul lui doi: *dqud*, forma obișnuită este *dqu*: *dquzotšiu* 10/42. În Liumnița *o* din *dqu* este tratat ca *o* primar, căci aci avem *duăy* 17/73 (< *dou* < *dqu* < *dquă* < *doayă*). Cu toate acestea, în celelalte comune se întâlnește și *day* 13/81. — Cu privire la *moș*, este de observat că, pe când în arom. se păstrează numai ca subst. feminin *moașd* sau ca adj. fem., în megl. ca și în dacor. cuvântul se întrebuințează la amândouă genurile *moș*, *moașd*. Se pare că *moașd* este prima formă care a rezultat din alb. *moše*, iar *moș* nu-i decât un nou masculin refăcut din *moașd*. Așa dar, Aromânii păstrează forma cea veche. Un *moș* refăcut din *moașd* n'avea ce căuta în arom., deoarece aci se păstră *auș* (< *avus* + *-uș*); numai în megl. și dacor., în care *auș* se pierduse de timpuriu, s'a simțit nevoia de a se reface un *moș* din *moașd*. (Vezi despre aceasta mai pe larg studiul meu *Raporturile Albano-române*, publicat în *Dacoromania* II, p. 456).

U

I § 42. *U accentuat*. Atât la începutul cât și la mijlocul cuvintelor se pronunță ca în celelalte cuvinte.

În unele cuvinte u se pronunță mai lung: *fūr* 6/48, *gārnuț* «grăunțe» 2/47; *lūcru* 2/42; *mūscd* 3/1; *sūflit* 2/1; *tambūră* 20/90.

În grupa de consonante *clu* și *glu* u a trecut în i, ca în toate dialectele: *qnc'l'id* (< (in) cludo) «închid» 8/18, cf. 9/3, 10/8 și *cl'id* 8/36; *anglit* (< imgluttio) «înghit» 15/94, 496, etc.

II § 43. *U neaccentuat*. Rămâne neschimbat la începutul și mijlocul cuvintelor, afară de următoarele cazuri, în care u, sub influența altor forme, a trecut în ă: de la *dun* «adun» avem perf. s. *dunaș* și, foarte des, *danaș* *dănq* 10/7 *dănq*, *danaș*, *dănară* 22/94; tot așa și *pridun* perf. s. *priddnaș* 10/5, etc. La imperativ, pe lângă forma regulată *dqnd*, avem și *dqnd* (Nu *dqnd* gailē «nu-mi duce grija» 24/4 cf. 3/VI, 6/VI). Tot așa și la conj. *si dqnd* (Ați trimeasi si *dqnd* ramur 3/11). Se pare deci, că trecerea lui u > ă s'a făcut mai întâiu la forma accentuată și după aceea a ajuns la ă (< ă) la cea neaccentuată. În *bărbatā-su* 21/31 pentru bărbatu-su, avem ă pentru u ca în *tatā-su*. Tot așa în *zānișd* (<bg. *zunica*). În Țarnareca prep. *sub* se pronunță *săbtd* 34/66 din subt-subtă (prin analogie cu după, fără, lângă, până, etc.) > săbtă, în poziție neaccentuată. În următoarele cuvinte avem u > i, *jimitati* pentru jumătăți 7/4, 3/19 din cauza lui i (< e) următor; *bil'uc* pentru *bul'uc* 17/7, 7/25; iu > i *iruși* pentru *iuruși* 17/4 *urin* < *vriun* < 4/35

La sfârșitul cuvintelor u se păstrează numai după o grupă de consonante, în care ultima este o licidă, ca în dialectul dacoromân.

Observațiuni. Tratarea lui *u* din *ũ* sau *ũ* latin este aceeaș, afară de cazul lui *rumig* (< *rumigo*, -are) pentru *roamig* din *roameg* (arom. aroameg, aroamig), cu *u* din *o*, ca în dialectul dacor. din forma cu accentul pe terminațiune. În *văltur* (< *vũltũr*, em) avem *ă* pentru *u*: *Vizũ un ăslan și un văltur* 1/49 cf. 4/49 (cf. și în arom. *văltur* Nicolaidi, Etym. lex. t. kouts. gl. p. 110). Vocala *u* din *au* urmat de o consonantă, n'a trecut în *v* sau *f*, ca în dialectul aromân: *ud*, *uz*, *udi* 9/70, *uzoĩ*, *uzoĩd* 5/24; *uzoĩ*, -ă 9/47; cu toate acestea, în Țărnareca se aude numai *avdu*, *avdi*, *avzãm*, etc. 2/65. În privința aceasta graiul din Huma, care în multe privinți merge paralel cu acela din Țărnareca, se arată mai conservativ; aci avem *ud*, *uz*, *udi*, etc. perf. s. *uzăi*, etc. 22/69; *auziturd* 'vorbă de clacă' 955; *daug* (< *adaũgeo*) păstrat numai în Liurnița sub această formă, încolo *daug* și mai ales la Oșani; *gaură* (< **cavula*, -am de la *cavus*, -a -um. Puș. EW. 701) păstrat pretutindeni numai sub această formă cf. 10/5, 8/13, 9/79, 275. — În foarte multe cuvinte *u* se întrebuițează pentru evitarea hiatului: *căĩșuă* 'căciulă' 4/44, 3/35; *uă* (< *uva*, -ma) 'struguri' 7/31; *zuă* 10/83, 21/38. În multe comune forma *uă* se aude *uă* 4/93, cu *u* labralizat în *v*.

CONSONANTISMUL

Labialele.

§ 44. Consonantele labiale *f*, *v*, *p*, *b*, *m* apar, în regulă generală, alterate, când după ele urmează *ě*, *i* sau *j*. Dintre acestea *f* (ca unul care se găsește mai apropiat de sunetul *ce* se produce între labiala și vocala ce urmează) a fost alterat complet; celelalte prezintă forme nealterate, despre care se va vorbi mai pe larg la observații.

F

§ 45. Acest sunet nu numai că a fost alterat, prin interpunerea sunetului *h'*, dar, cu timpul și după asimilarea lui completă, a dispărut, nelăsând în urma lui decât o ușoară aspirațiune, care de cele mai multe ori nu se observă și pe care n'am mai redat-o prin nici un semn diacritic.

Dintre cuvintele cu *f* alterat avem următoarele:

ier (< *ferrum*) 'fier' 1/17, 1/48, 14/69 plur. *ierurili* 'fiarăle' 39/40.

ierar (< *ferrarius*, -um) 'fierar' (d.).

ir (< *filum*) 'fir' pl. *iri* 302.

iri (< *fieri*) 'a fi' 4/59. Alte forme: *im* (< *h'im* < *fimu*) 15/15, 18/29, 19/42; *iĩ* (< *h'iĩ* < *fitis*) 2/11, 20/29; etc. *s'iĩd* (< *h'iĩ* < *h'ie* < *fie* < *fiă* < *fiat*) 4/56, 3/25; *s'iĩd* (fiant) 12/7; *s'ibă* (*iĩd* + *ajbă*). (Mikl. Beitr. Cons. II, 27) 4/83 (cf. § 121).

ierb (< *fērvo* s. *fērbo*) 'fierb': *iarbi* 'fierbe' 10/41; *siĩarbă* 'să fiarbă', *irbeay* 'fierbeau' 5/77; *iert*, *iartă* 'fiert, fiartă' 8/16.

ic (< *ficus* -um) 'smochin' 20/38.

icd (fica, -am) 'smochină' 20/38.

il' (< *filius*, -um) 'fiu' 1/62, cf. 3/43, 12/58, etc.

il'd (< *filia*, -am) 'fie, fiică' 12/58.

În graiul din comuna Țărnareca avem: *h'er*, *h'irar*, *h'ir*, *h'erb*, *h'ic*, *h'ică*, cu *h'* păstrat, ca în dialectul aromân, însă și *il'* 27/65, *il'd* 1/67.

V

§ 46. Cuvintele începătoare cu *v* urmat de *ě*, *i*, *j* se prezintă sub trei forme: unele cu labiala alterată, însă păstrată; altele în care labiala, după ce a fost alterată, a dispărut ca la *o* și o parte în care labiala a rămas neatinsă.

ghĩarmĩ (< *věrmĩs*, -em) 'vierme' 7/22.

ghipi < victus, -um «cereale, grâu» 9/4, 21/51, 23/4.

ghiaspi (< *vespis, -em, după *apis*. Puş. EW. 1883) «viespe» 22/4 plur. *ghiesp* 25/4.

ghioară (< viola, -am) «vioară, viorea» (d.).

ghiu (< vivus, -a um) «viu» 10/40, 17/65, 15/69; *ghies* «vieţuesc» 16/69, 10/40; *ghiaşti* 7/22, 13/38; *ghia* «vieţuia» 20/38; tot aşa *anghişes* «înviez» 22/28, 6/58, *anghiş* «învie» 34/51, *anghiură* «înviară» 21/28, etc.

ghiaţă (< vivus + Itia. Puş. EW. 1910) «vieată» 7/59, 17/81, plur. *ghieţ* «vieţi» 11/11.

La Târnareca v < gh > y (ca în dialectul arom.) şi apoi dispăre. Aici înşir numai formele întâlnite în materialul cules de mine:

iniri (< venire): ind. pres. *in*, *in'*, *ini* «vin, vii vine» 25/64. Imperf. *ineam*, *ineă*, *ined* «veneam, etc.» 17/68, cf. 13/64. (Perf. s. *vin'* 30/65, *viniş*, *vinl*, 25/64).

itâl (< vitellus, -um) «viţel» 11/67.

iuu (< vivus) «viu» 17/65.

În comuna Cupa, am întâlnit o singură dată forma *jiu*, «viu» 8/56.

În afară de aceste forme alterate, se mai întâlnesc şi următoarele cu v rămas neschimbat în toate curnele, afară de Târnareca:

vin (< venio -ire) 18/31, 15/56; *si vin* 6/55, *si viñ* 18/31, 5/30; *si vind* 6/55; *vinea* 1/72; *vinii* 19/56; *vinii*, *vinl* 4/55; *vinit-am* etc.

vin (< vinum) 3/56.

vin'd (< vinea, -am) «vie» 1/16; plur. *vin'ur*: *vin'urli* «viile» 7 cf. 1/27.

vis (< visum) 2/15, 21/93.

vită (< vita, -am) plur. *vitili* 5/24.

viţă (< *vitea, -am de la vitis) 8, 9/31, 8/56.

viţel (vitellus, -um) «viţel» 15/41, 14/79.

P

§ 47. Dintre cuvintele cu p alterat întâlnim numai următoarele:

chădin (< *pēdinus, -um) «fir de tort» piedin cf. § 22.

chiarsic (< pērsicus, -um) «piersică».

chiarsică (< pērsica, -am) «piersică».

chiaptin (< pēctino, -are) «piepten»: *să chiaptină* «să pieptene» 2/71, *si chiptină* «se pieptănă» 22/90.

chiaptin (< pēcten, -Inem, cf. § 22) «pieptene» 965; *chiăptinit* «pieptene mai mic» (d.).

chiēpt (< pēctus) «piept» (d.).

chiali (< pellis, -em) «piele» 12/81, 16/81.

prochiu (< aprōpio, -are de la prōpe cf. Puş. EW. 102) «apropiu pe cineva, îl ajung; îl primesc». 12/7, 20/16, 9/35.

Toate aceste forme sunt comune pentru întreg domeniul dialectului meglenoromân. În ce priveşte graiul din Târnareca, el se deosebeşte şi în această privinţă de restul dialectului, prin aceea că p este alterat pretutindeni, în elementele latine ca şi în cele străine; după aceea nu numai când el este accentuat, dar şi atunci când îi lipseşte accentul, deaceia şi chiar după orice i flexionar de la declinări sau conjugări. Aci vom da numai câteva citate:

chiătră (< pētra, -am) «piatră», plur. *chetri* «pietre» (în arom. *chetri* şi *cheţări*) 9/64, 4/65.

şchin «spin»: *şchin'l'ă* «spinii» 8/64.

dişchic (< de-spico, -are cf. Dens. H. l. r. 169) «despic» 20/68.

prochiu «apropiu»: *pruchără* 7/64, *pruchid* 20/10.

scarhin (< scarpino, -are) «scarpin» 16/68.

chicăsescu «pricep, observ»: *si chicăsescă* 11/67.

guluchî (porumbei) plur. de la *gulup* 4/67, cf. 8/67.

Dintre cuvintele cu p nealterat avem următoarele:

dispic «despic»: *dispic* «despică» 18/19 cf. 135, 818.

pedică (< pēdica -am) «pedecă» (d.).

ampeadic (< impēdico, -are) «împiedec»: *ti ampeadiş* «te împiedici» 14/81.

per (< përeo, -ire) *pieri*: *Si la per tu* «tu să-l pieri» 12/40; *si pearđ* «să piară» 11/51; *să perđ* 7/23; (în graiul din Liumnița) *si piară* 5/75; *piri* «pieri» 17/39; *piritšuni* și *pi-rdtšuni* «descreșterea lunii» (Si rudi pri pritšuni = se nascu când se găseă luna în descreștere) (d.).

perđ (< përdo, -ëre) *pierđ, s- la *piardă* «să-l piardă» 2/55; *pirduș* «pierdui» 10/5; *pirdurđ* «pierdură» 5/35 cf. 12/83, *pirdut* «pierdut» 22/73.

pic (< picco-are cf. Puș. EW. 1304; Zur Rekonstr. d. Urrum. p. 33): *picaș* 3/51; *picard* 6/74; *picdturđ* f. = picătură, orice lucru drăguț: *ca picdturđ* (d.) cf. 12/94; *picđ* (cf. arom. *chică, chicuđ*) *Curcubeș bei, pđn s-ti pleș si beaș ună picđ di apu* (d.) cf. 34/51.

pin (< pinus, -um): *pinuli* 1/75.

piș (< *pissio, -are cf. Puș. EW. 1324): *đn' ți pișă* «imi vine să mă piș» (constr. bulg. «moțša mi se») 8/71; *si pișp* «se pișe», 566 cf. 565.

răpes (< rapio, -*ire (= ăre cf. arom. *arap, arachiș* și *arichescu* «răpesc»: *răp* 19/31.

spic (< spicum) «spic» și (la porumb) «moț» (d.).

spin (< spinus, -um): *spinuli* 4/1.

B

§ 48. Este singura labială care rămâne nealterată în puținele forme ce întâlnim în dialectul megl.

albind (< alvina, -am) 14/5 plur. *albimi* 11, 13/5.

albiri-albes (< albëscu, -*ire, p. -ëscere) întrebuințat mai des sub forma *nălb*: *Peru n'-la nălb* 531 cf. 960.

bim (< bēne) «bine» 39/65, 5/72, 5/85, etc.

sirbes (< servio, -ire) șerbesc, slujesc, muncesc, lucrez: *sirbeđ* «muncește» 699; *sirbiș* «munciești» 4/25; *sirbeaști* «muncește» 700; *sirbi* «sluji» 2/7 cf. 8/11, 1/85 *sirbitšos* «lucrător, muncitor, harnic»; *sirbimint* «lucru» muncă, treabă, serviciu» (d).

zbier (< verro, -are, de la verres Puș. EW. 1923) «zbier», *zbirđ* «zbieră» 5/23.

Graiul din Țârnareca arată b alterat peste tot și atunci când este urmat de i flexionar: *ntreghș* pers. 2 sg. ind. prez. de la *ntreb* «întreb» 5/66 cf. 24/68.

M

§ 49. Apare alterat și nealterat. Dintre formele cu m alterat avem următoarele: *durn'iri* (< dormire): *Țe greș son durn'itș* 35/51, *durn'itș* ib.

n'ari (< mel, *melem) «miere» *13.

n'ez (< medius, -a -um) «miez» 4/81 cf. *57.

n'azđ (< media dies) «miază-zi, amiază» 25/4 cf. 21/55, 14/94; *ghiu'n'azăđ* «imediat la amiază, în căldura cea mai mare» 806 *trășun'azđ* «imediat după amiază» 806.

n'erlă (< mărula, -am) «mierlă» (d).

n'ercur (< Mercurii (dies) «miercuri»: *n'ercđ* f. nume de vacă fătată murecurea. *n'ertși* «nume de bou fătat miercurea» (d).

n'il'd (< milia) «mie» *unđ n'il'd* «una mie» 10/42. (Vezi mai jos și *mie*).

n'ir (< miro, -are) refl. «mă mir» *si nu ti n'ir* «să nu te miri» 110; *sin'irđ* «se miră» 22/64 *n'irat* «pe gânduri» (Țare, țe eștiă tăntu n'iratų?) 13/65.

n'icurd (< micula, -am) «fărâma» (arom. sârma) plur. *n'icur* 11/4.

aň (< mi, mii < mihi) «imi» forma conjunctă de la. sg. al pron. pers. de pers. întâiu, cea mai răspândită în tot dialectul (cf. mai pe larg § 96). Pe alocuri se întrebuințează și *mi*, însă foarte rar (Nu-mi da mâncari... suflitu s-mi ășă, etc. 7/36). În Huma și Țârnareca regulat *n'i* 1/71, 35/65, *n'd* 18/68, *n'* 1/63, etc.

n'el (< agnëllus, -um) «miel» (în Liumnița) *năt* 7/75 plur. *năl'* 5/77.

Următoarele păstrează m nealterat:

mic (< micus, -a -um) cf. Puș. EW. 1067) 9/49 cf. 9/80; *micșel* «mititel» 13/4; *mitș-cu* id.

mil'd (< milia) «mie» 2/16, 10/29, etc.

mejluc, (Liumnița) *măđluc* 7/7.

durmări (< dormire): *durmird* 15/39; *zădurmird* 10/31, 19/14; *zădurmit* «adormit» 5/34 *prudurmî* și *pridurmî* cf. 12/51.

meș (< mēus) Liurniță *mjău* 12/73 cf. 8/71.

În Țârnareca m este alterat pretutindeni. Unele cazuri particulare vor fi discutate mai jos.

Observațiuni. Chestiunea labialelor din dialectul megl. este una dintre cele mai complicate. A admite pur și simplu că acest dialect a păstrat labialele nealterate, socotind cuvintele cu labialele alterate ca elemente nouă intrate din dialectul aromân, pentru că acesta este singurul dialect românesc care se află în apropierea lui, și o înrăurire de felul acesta ar fi foarte explicabilă, ar însemna ca să trecem peste una din particularitățile lui cele mai caracteristice, fără a discuta chestiunea în detaliu, care, după mine, ar putea să ne dovedească tocmai contrariul. Căci dacă până acum s'a constatat că în dialectul megl., alături de formele cu labialele nealterate, există și forme cu labialele alterate, în schimb, nu s'a căutat să se ia în considerație nici numărul elementelor cu labiala alterată, față de acela al formelor rămase intacte, și nici chiar caracterul unor labiale cum este *f*, care nu numai că nu arată nici o formă cu labiala păstrată, dar chiar și aceluia cu *f* alterat se depărtează de corespunzătoarele lor din dialectul aromân. Același lucru se poate spune și despre formele în care se cuprinde labiala *v*. Acestea toate, pretutindeni unde *v* apare alterat, arată *ghj*, atunci când în dialectul aromân avem *y*. A admite că odată acest *ghj* < *vj* a existat și în dialectul aromân, și că numai mai târziu a ajuns *y* (*věrmem* > *ghjearme* > *ghjarme* > megl. *ghjarmi* > forma arom. actuală *yarmi-yermu*) aceasta ar fi cu neputință, pentru singurul motiv că din *vj* nu se putea desvolta decât un *y*, iar în ce privește *ghj*, acesta, de fapt, există în dialectul arom., dar nu s'a desvoltat din *vj* ci din *bj* (*bēne* < *bjene* < *bjine* < *ghine*). De aci urmează dar, că chiar dacă pentru toate formele cu labialele alterate s'ar putea primi o influență venită din partea dialectului aromân, aceasta în nici un caz nu s'ar putea admite pentru acelea în care avem *ghj* pentru *vj*, pentru singurul motiv că ea nu a existat și nu există în dialectul aromân și, prin urmare, n'avea de unde să vină. De altfel, chiar graiul din comunele aromânești Moloviște și Gopeși, așezate în partea de Apus a orașului Bitolia și în apropiere de comunele românești Magarova, Țârnova, etc., care reprezintă un rest dintr-o mică frântură a dialectului meglenit, ne vorbește lămurit despre particularitatea și valoarea lui *ghj* din punctul nostru de vedere. În acest graiu, astăzi, se mai observă două particularități care îl deosebesc de dialectul arom. și-l țin legat de dialectul meglenit: *q* din *ă*, *i* (*mōc*, *mōf*, *mōcd* pentru *măc*, *măfi*, *măcă* = *mânc*, *mânci*, *măncă*) auzit de mine nu numai la bătrâni, dar și la mai tineri, și *ghj* din *vj*, în *ghin* «vin» *ghipt* «vipt», etc. Dacă acest *ghj* ar fi fost tot una cu *y* aromânesc, atunci el trebuia să dispară, odată cu celelalte particularități care ar fi trebuit să existe în graiul lor, fiind înlocuit cu *y* aromânesc. Aceasta însă nu s'a întâmplat. Și dacă aceasta nu s'a putut întâmpla pentru graiul celor două comune, care erau ca două picături de apă în marea aromânismului din acele părți, cu atât mai puțin trebuie să admitem aceasta pentru dialectul meglenit, care, prin pozițiunea ce ocupă Meglenoromânii, el a fost izolat de dialectul Aromânilor.

Astăzi, dialectul megl. așa cum se prezintă cu labialele sub o îndoită formă, pus alături de celelalte dialecte, se depărtează de dialectul aromân și istroromân, apropiindu-se mai mult de dialectul dacoromân. Dar această apropiere este numai aparentă.

Înainte de a arăta care sunt părțile care deosebesc dialectul megl. în tratarea labialelor, de dialectul dacor., să vedem mai întâiu, pe scurt, cum se prezintă labialele în celelalte dialecte.

Dialectul aromân arată pretutindeni labialele alterate în elementele latine ca și în cele străine, în poziție accentuată și, foarte des, și în poziție neaccentuată. (Comp. *h'icat* «ficat» care nu s'ar putea explica din poziția accentuată *f'icatum*, pentru că cuvântul există și într-o parte din celelalte limbi romanice cu accentul pe silaba penultimă: *chisedz* «piseze»; *scarchin* «scarpin», *yîtl* «vițel», etc.). Elementele străine, cele mai vechi, și în special elementele slave fac această trecere (cf. *anchizmusecu* (gr.) «pizmuiesc», *chianiță* (< bg. *pijanitza* «ebriacus» pentru forma obișnuită în bg. *blujavitsa* cf. fr. *ivraie*) «meghină»; *achicădescu* (gr.) «pricep» *n'ild* «milă», *tuchescu* «topesc», *alichescu* «lipestc», etc.

Dialectul istroromân, în afară de cele trei cazuri: *cl'ept*, *tsoptir*, *mn'ie*, în care O. Densușianu (H. I. r. I 340) vede niște dacoromânisme din valea Mureșului, Crișului și a Someșului, iar după S. Pușcariu (*Zur Rekonstr. des Urrum.* 34) sunt forme istror., mai are, după I. Popovici (o. c. p. 116), și alte cazuri cu labiala palatalizată.

Dialectul dacoromân, ca și dialectul megl., arată labialele alterate și nealterate, nu numai în elementele latine, dar și în cele străine. (Vezi despre aceasta mai pe larg, Pușcariu, o. c. p. 36—37).

Revenind acum la dialectul meglenit, de la început trebuie să facem o deosebire, între graiul din Țârnareca și între acela din restul comunelor românești. Dintre acestea numai Huma se apropie în unele privințe de dialectul din Țârnarecă (tratarea lui *ă* și *î*); însă, în ce privește labialele, el trece din partea celorlalte dialecte. Așadar, în Țârnareca, avem toată seria labialelor alterată. Ceva mai mult, pe când în graiul celorlalte comune alterarea se mărginește numai la elementele latinești, nu însă și înaintea lui *i* flexionar, iar în elementele străine lipsește cu desăvârșire, în Țârnareca ea se întinde peste tot, ca și în dialectul aromânesc. În special, labiala *v* este așa de mult alterată încât, pe când în celelalte comune ea trece, după cum am spus mai sus, în *gh*, aici dispare cu desăvârșire, nelăsând în urma ei decât un *i*. Această din urmă particularitate nu există nici în dialectul aromân. Așa fiind, se pune întrebarea: graiul acestei comune, care în multe privinți se depărtează de acela al dialectului megl. propriu zis, și se aseamănă cu dialectul aromân, însă păstrând și unele particularități care sunt ale lui, a fost el oare așa de mult influențat de dialectul aromân, încât cu timpul, pe urma acestei influențe a ajuns să-și piardă toate formele cu labiala nealterată care se găsesc în graiul celorlalte comune și a trebuit să existe și în Țârnareca, sau formele cu labialele palatalizate sunt în mare parte cele vechi, susținute și generalizate sub influența venită din partea dialectului aromân? Am spus la introducere că dintre toate comunele din Meglen, Țârnareca este aceea care este cea mai aproape situată de marea comună aromânească *Livădz*. Aromânii din această comună vin mai des în atingere cu Meglenoromânii din Țârnareca, decât cu ceilalți din celelalte comune. În condițiunile acestea, o influență asupra graiului lor din partea dialectului aromânesc nu este exclusă. Acesta se vedea din alterarea labialelor și mai ales la declinări și conjugări. Cu toate acestea, ținând seamă de faptul că Grămostenii din *Livădz* nu se găsesc prin acele părți decât de pe la sfârșitul veacului al optsprezecelea, va să zică numai cu vreo 120—150 de ani înainte, în afară de aceasta, ținând seamă și de celălalt fapt că graiul Aromânilor din Gopeși și Moloviște, care se găsește sub directă influență a dialectului arom. de cinci veacuri și mai bine, tot nu și-a pierdut particularitatea, în ce privește labialele, cu pronunțarea lui *gh* pentru *y*, deși pentru acest fapt sunt luați în răs de către Aromânii celorlalte comune, socotesc că influența dialectului arom. asupra celui meglenit chiar pentru Românii din Țârnareca nu poate să fie așa de mare cum ne-am putea-o închipui la primul moment. Fîndcă ar fi lucru inadmisibil ca să credem că

Moloviștenii și Gopeșenii, care nu vin în contact deloc cu Meglenoromânii și, după graiu, astăzi sunt socotiți ca Aromâni, au putut ca să-și păstreze particularitatea labialei despre care am vorbit, iar Meglenoromânii din Țarnareca, care abiă de câteva decenii au venit în contact cu Aromânii Grămosteni și-au putut pierde orice particularitate a lor proprie din tratarea labialelor. Dimpotrivă, eu cred că Țarnareca, care întâmplător se află așezată în apropierea comunei aromânești, ar putea păstra, în ceea ce privește tratarea labialelor, adevărata caracteristică a dialectului megl. de a palataliza labialele cu mult mai mare efect decât se poate vedea în celelalte dialecte. Această caracteristică în graiul celorlalte comune din Meglen se arată prin reducerea lui *f* la un simplu *i*, atunci când în dialectele dacor. și arom. s'a oprit la stadiul *h'*, iar în graiul din Țarnareca prin aceeași reducere lui *vj* la *i*, atunci când în graiul Aromânilor din Gopeș și Moloviște s'a menținut la *ghj*, așa cum nu se cunoaște în dialectul arom. și se aude numai în celelalte comune din dialectul meglenit.

Trecând acum la celelalte comune și căutând să ne dăm seama mai întâiu de situația numerică a formelor cu labiala alterată și nealterată, vom vedea că numărul celor alterate este mai mare față de cele nealterate. Acest număr pentru cele dintâi se ridică la 34 și anume: pentru *f* < *i*, 9: (ier, ierar, ir, iri cu toate formele verbale, ierb cu toate formele verbale; ic, ică, il', il'ă): pentru *v* > *ghj*, 7: (ghjarmi, ghipt, ghjaspî, ghiu, ghjață, ghjes cu toate formele verbale: ghjoară); pentru *p* > *chj* 8: (chjadin, chjaptin, chjarsic, chjaisică, chjaptin cu toate formele verbale); chjept, chjali, prochju cu toate formele verbale); pentru *b* nici una; pentru *m* < *n'*, 10 (durn'iri cu toate formele verbale; n'ari, n'ez, n'azăț cu ghjuăzăț și trășuăzăț; n'erlă, n'ercur, n'ir, n'icură, an' cu n'i și n'a, n'; ŋel. Pentru cele din urmă la 26 și anume: pentru *f* nici una; pentru *v* > *v* 6: (vin cu toate formele verbale; vin, vin'ă, vis, vită, viță); pentru *p* > *p* 10: (dispic cu toate formele verbale; peadică, ampeadic cu toate formele verbale; per cu toate formele verbale și cu derivatele: piritșuni, pirătșuni; pierd, pic, amândouă cu toate formele lor verbale; pin, piș cu toate formele verbale; răpes cu toate formele verbale; spic, spin; pentru *b* > *b* 5: (albină, albes și nălbes cu formele verbale: bini, sirbes cu formele verbale și cu derivatele sirbitșos, sirbimint; zbjer cu formele verbale).

Din această simplă comparație reese că cuvintele cu labiala alterată sunt cu 6 forme mai numeroase decât celelalte; dacă pe lângă aceasta mai adăugăm și acelea din Țarnareca, atunci numărul lor crește în mod covârșitor. Tot aici trebuie relevată și forma *tšitșor* pe lângă *pitșor*, care pare a fi cea mai veche. Această formă întâlnită în materialul strâns de mine (cf 8/30, 23/72) se întrebuițează numai sub forma diminutivă și în unire cu diminutivul lui *pitșor*: *tšitșuruș-pitșuruș*. Oricare ar fi originea acestui cuvânt **petiolus*, -um sau *petiolus* (cf. Puș. EW. 1305), pentru ca el să fi ajuns la *tšitșor*, cum avem azi în arom. și trebuie să fi existat și în megl., ar fi trebuit mai întâiu să avem *k'itșor* din care, prin asimilație regresivă, ar fi putut să rezulte forma actuală *tšitșor-tšitșuruș*.

Admițând că labialele, la origine, au fost alterate, se pune în mod firesc întrebarea despre proveniența celor nealterate. Aceasta, de sigur, cu atât mai mult cu cât, după cum pentru unele labiale avem numai forme cu labiala alterată, cum este cazul cu *f* > *i*, pentru altele, cum este *b* > *b*, avem numai cuvinte cu labiala păstrată. În afară de aceasta, pe când pentru formele alterate avem în apropiere dialectul arom., și, admițând influența acestui dialect, chestiunea s'ar limpezi dintr'o singură dată, pentru cele nealterate nu avem nimic prin apropierea dialectului meglenoromân. În cazul acesta, pentru explicarea acestui dublu

tratament al labialelor, trebuie oare să admitem că și dialectul megl. s'a desvoltat pe un teritoriu unde din vremurile cele mai vechi au fost două tendințe, una pentru alterarea și alta pentru menținerea lor intactă, așa cum s'a întâmplat cu dialectul dacoromân? Lucrul acesta n'ar fi cu neputință. Greutatea constă numai în reducerea prea mare a teritoriului locuit astăzi de Meglenoromâni. În sânul acestui dialect, așa cum ni se înfățișează astăzi, nu întâlnim nici un centru, fie alcătuit măcar și dintr'o singură comună, în graiul căruia să avem toate labialele intacte. Aceasta n'ar fi fost cu neputință pentru vremea când Meglenoromânii ocupau un teritoriu mult mai întins decât cel actual; despre aceasta nu ne vorbesc numai numele de localități din Meglen de origine românească, precum și comunele românești de curând bulgarizate, dar și graiul lor amestecat în interiorul unora și aceleași comune și deosebit de la una la alta, care totuș se află învecinate. De sigur că în privința aceasta se poate numai presupune, fără ca din această presupunere să putem obține un rezultat sigur.

Deaceia, drumul cel mai sigur ar fi ca să admitem că formele cu labiala nealterată se datoresc influenței dialectului dacoromân, din vremea când Megleniții nu întrerupseseră contactul cu Românii nordici: (Vezi și Meyer-Lübke în *Dacoromania* II, 16, care admite că «Meglena aparține dialectelor care palatalizează»).

* * *

Trecând la particularitățile fiecărei labiale, observ că la tratarea labialei *m*, Weigand dă, pe lângă *n'erylă*, *n'ercuri*, *n'erg* și *mierlă*, *miercure*, *mjerg*. Atât din textele străne de mine cât și din constatările mele, formele din urmă cu labialele nealterate nu mi s'au putut confirma.

În elementele slave *v*, când urmează după o consonantă mută, se preface în *f*: *betšfi* < *betšvi* «bădrag» (care se mai numesc și *dzivri*, tot din bg.) *gotvam* > *gufes* (și *guftească* 24/68, *gufiș* 8/68, *vea* *gufită*, etc.) «gătesc»; *tikva* > *ticfă* 10/5, etc. Trecerea lui *v* final în *f* se întâmplă și în mbulgară: *lof* din *lov-lof* «vânat». — În cuvântul *măstegarcă* «prăjină, băț lung» 5/69 din bg. *vastegarka*, avem *m* pentru *v* prin disimilare. În elemente slave ca *utrușes* «otrăvesc» (însă utroavă < otrava) 11/84 *mășes* (< *maam* < *mavam* < *maham*) cf. Obs. ad. 4—10. *tšouli* «ghete» 6/22 din bg. *tševol* (cf. § 16) *v* intervocalic căzuse deja în formele mbulgare. — În *ubduvef*, *ubduvișă*, *văduv*, *vădುವ* din bg. *vdoetz*, *vdoitza*, sub influența verbului *obdovëvam* (cu pref. *o-*) avem trecerea lui *v* > *b*, din cauza lui *d* următor. Pentru forma obișnuită megl. *merg* (*merg* «ei merg» 1/IX, *să merz* 24/4, *merzi* *24. *Ploată merzi* *plouă* 11/28, etc.) în Țarnareca avem ca și în arom. *n'ergu* 2/65, după aceea forme cu *n* pentru *n'*: *si nergu* «să merg» 13/66, *si neargă* 5, 7/66, 15/68, *nearsă* «merse» 15/66, *nirdzeal* «mergeai» 34/65, *nirdzeachi casă* «mergând acasă» 4/68 cf. 4, 5/64, 2, 3/65. La pers. 2 sg. ind. prez. și *ner* (Căte nu ner la siiri: de ce nu mergi la petrecere? 5/66). Această din urmă există și în dialectul aromân: *neg*, *nedz*, *neadze*, pe lângă *nergu*, *nerdzi*, *neardze* și *n'ergu*, *nerdzi*, *neardze*. Mai întâiu, în ce privește formele cu *n* < *m* trebuie presupus un *mërgo -ëre* pentru *mergo*, *-ëre*. Cât pentru formele cu *n* < *n'* în dialectul arom. din nord, unde sunt foarte întrebuintate, ele se explică prin asimilație din *mine nergu* > *mine nergu*, mai ales că în aceste părți pron. jo «eu» nu se aude aproape mai deloc, fiind înlocuit cu forma de acuzativ *mine*. — În *furnigă* (< *formica*, -am) în Țarnareca *furnică* 1/39, 22/51, 285, trecerea lui *m* > *n* trebuie să se fi făcut înainte de alterarea labialelor, căci alimteri ar fi trebuit să avem *furnică*, mai ales în dialectul arom. în care avem tot *furnică*. — În *zilmcă* «nume de arbore» din bg. *zelenka* avem *m* pentru *n*.

Dentalele.

§ 50. Dintre dentale avem d și t. Urmate de vocalele a, o, u, rămân neschimbate ca în toate dialectele; când însă după ele urmează ă, i, j, atunci suferă schimbările cunoscută în dialectele române și anume:

§ 51. *dă, di, dj* > *ze zi*, ca într-o parte din dialectul dacoromân: *zafi* < *zeafi* < *dzeace* < *djece* < *dăcem* < *zece* 9/9, 5/81 plur. *zof* (în *ținzoț* 18/7, etc.) *uzof* < *audiți*, *uzof*, *uzof*... cf. 3/40, 8/55, 17/73; *zic* < *dico* 13/8, *zuă* < *dies*; *ponză* < **pandia*, -am 153, *frunză* < *frondia*, -am 14/5, 706; *horz* < *hordeum* 1/4, etc. În derivatele de la infinitiv: *ancălzof* < *anflămânzof*, *anfrunzof*, *anluzof*, *asurzof* și *asurdzof*, *anvirzof*, etc. cf. § 32. Când este urmat de i flexionar: *ied* pl. *iez* 15/19, *ved*, *vez*; *ud*, *uz*; *ușid*, *ușiz*, etc., etc.

§ 52. *tă, ti* > *te, ti*, ca în toate dialectele: *țard* < *terra*, -am 15/5; *țox* < *tăxo* (d); *țost* < *tăstum* < *capacul podniței* 454 (cf. § 16); *cățof*, (catellus) 2/24, *cățayă* (< *catella*) 6/28; *vițof* (< *vitellus*) 14/41; *cufot* (< *cotitus*) < *cufit* 17/40; *țofă* (< ?) țăă (cuvântul există în alb. și bulg.).

§ 53. *fi* > *f* și *tă*, după cum accentul este înainte sau după: *simință* < **sēmentia*, -am (de la *sementis*) < *sămânță* 10/5; *ancl'initșuni* (< *inclinationem*) pl. *ancl'initșun'* < *inclinăciune*, *salutări* 12/23; *rugățșuni* și toate derivatele în -*tșuni* (cf. § 133).

Observațiuni. În cuvintele *con* 18/2, 17/15, *con* 19/73, *cân* 3/70 (cf. § 128) și *curon* 17/18, 18/40, *curun* 9/66, *niscdu* 18/64 dentala a căzut ¹⁾. În Cupa, pe lângă forma obișnuită *ard* se mai aude și *arzu*, care se poate explica mai ușor prin analogie cu pers. 2 sg. *arz*, decât din *ardeo*: *S-la arzu an furnă* < *s-l ard* în *cuptor* 16/56. — În Țarnareca avem *dz* pentru *z* ca în dialectul aromân: *dzăli* pl. de la *dzuă* 10, 11/65 pentru *zoli*; *pândză* pentru *ponză* 7/6; *si mărindză* pentru *si mirinz* < *să merindezi* 3/63; *si ardă* pentru *si arz* < *să arzi* 19/68; *si avdă* pentru *si uz* < *să auzi* 22/6. — În graiul din Huma, care se apropie de acela din Țarnareca, avem *uză*, *uză*, *uză* 28/69 < *auzii*, *auziși*, *auzi*. — Pe lângă *scunjos* (derivat de la scund < *ascunde*), mai avem și *scundzof* cu *dj* > *dž* înainte de accent și cu *ș* pentru *s* sub influența lui *dž* precedent. Acest *scundzof* poate să fie și *scunjos* + *scuntșos* (derivat din part. p. *scunt* < *ascuns*) cf. 14/47, deoarece pretutindeni în dialectul megl. *dj* — *j*: *dijos* (< *di* + *jos* < *deo(r)sum*) 21/8, 43/4, etc. (Liumnița, Cupa) *dijuds* și *dinjuds* 1/76. (Vezi mai pe larg § 127); *mejuc* 5/70, 1/72, etc., *măjluc* 7/77. *mijlucan* 4/6, 7/8. În graiul din Huma și Țarnareca, pe lângă formele obișnuite *dijos* și *anjos* 37/65, se mai întâlnesc și *dighjos* 19/69 și *anghjos* 21/64, care sunt, desigur, aromânisme. În aceste forme *ghj* — pentru *džj* — se explică din cauza nazalei. Un alt caz avem în expresia arom. *corbanghieu* (corba-n'-di-eu) < *vai de mine*, < *nenorocita de mine* < *întrebuințată la Aromâni*. Tot așa arom. *yinyiț* < *yinghiț* < lat. *vingiti* pentru *viginti*.

Forma *zeazit* 30/40 cu variantele *zeajst* (Lugunța) *zejst*, 4/3 și *zešt* (cu metateza lui *i* și trecerea lui *z* < *gi* în *s*, din cauza lui *t* următor; cu reducerea diftongului *ea* > *e* > *e*) plur. *zeazit* 8/50, *zeajsti*, *zejsti* 17, 20/9, (comp. arom. *dzeadzit*, pentru *deadzit* se explică prin asimilația lui *d* inițial cu *z* următor. — În *n'azdț* < *ad mediam diem* (Pus. EW. 1075) 9/94, etc. pentru *n'azăz* avem *z* pentru *ț* final provenit mai întâi din amuțirea lui *z* în *s* (unele cons. finale sonore devin mute, comp. *tu ves* 22/55 din *tu vez*) și din asimilarea acestora sub influența lui *z* precedent. — În forma *gădun'*, *gădun'd* < *gutuii*, *gutuiie*, (cf. arom. *gutun'*, *gutun'ă*) avem *d* pentru *t* sub influența formei bulg. *duń'a* id. — Verbul *măntșun* (< *mentiono*, -are), *mintșun'*, *mintșună* cf. 1/63, are accentul pe tulpină,

¹⁾ Același fenomen se întâlnește, în parte, la Istroromâni: *cân* < *când*; *gân* < *gând* (cf. *Dacoromania*, I, 573) și în dacoromână (cf. Gamillscheg, *Oltensische Mundarten*, p. 74).

în loc de *mintșún*, *mintșún'*, *mintșúnă*, prin analogie cu celelalte verbe: *anflu*, *antru*, *ampl'u*, *cumpăr*, *de apir*, etc.; comp. și *batis*, pentru *bătéz* din *bătéz* «botez» 5/86. — După cum pentru *z* final avem *ț*, (cf. § 55), tot așa și pentru *ț* primar avem *s*: *dimineasta* pentru forma normală *dimineățta* și aceasta pentru *dimineățata*. După acest *dimineasta* s'a format și un *mșinista* și *poimșinista*, din *mșini*, *poimșini*, simțindu-se în *-sta* un sufix, ca în *ta* (comp. bulg. *denta* de la *den*, «ziua», *vetșerta* «seara», *săbotata* «sâmbătă», *nedělata* «duminică» *godinata* «anul și anual», etc.) Din *mșinista* care, din cauza lui *i* următor, se aude și *mșinista* (cu *o* pentru *q*) s'a născut și forma *montiza* cu *poimontiza*. (Pentru citatele tuturor acestor forme vezi § 128). Acest *-tiza* care nu-i decât *-tisa* din *-ista*, arată un *z* pentru *s*, pentru care eu nu găsesc nici o formă analoagă în românește, — căci suf. diminutiv *-ză* n'ar putea fi luat în considerare — și nici în bulgărește, ca să mi-l pot explica. Același *s* pentru *ț* se întâlnește des și la verbe, mai ales la pers. 2 ind. prez. *fațis*, *duțis*, pentru *fațiț* *duțiț*, etc. (Vezi despre aceasta și § 53). — În forma *nărâșniți* «ursitoare» 3/23, care vine din bulg. *naretšniti* id. și stă în legătură cu *nărântșqs*, *nărântșdura*, etc., avem și pentru *tș* înainte de accent, ca în dacor. *mășcat* din *mătșcat*. În legătură cu aceasta amintesc că un *mătșoc*, cum dă Pap. MR., pentru *mătșucă* nu mi s'a putut comunica. Din contră, forma *mătșucă* există, pe lângă alte trei, cu însemnare aproape identică: *tșămugă*, *tăpuză* și *colidă*, despre care vezi în d. Forma *matșqc* există în dialectul megl. însă cu înțelesul de «pisoiu» din bg. *matșok* id. (*Al' pumi un mătșoc ân locu lu măsomu...*, îi pune un pisoiu în locul pruncului... *ta mul'ari cățol' și mătșqț fați* «muerea ta naște căței și pisoii» cf. 3/29). — La pers. 2 sg. ind. prez. la verbele de conj. IV-a, terminațiunea «-ști se reduce la -eș, în urma căderii lui *-i* și a reducerii lui *t* (cf. *Dacoromania* I 330) din cauza accentului. Tot așa și la pers. 2 sg. ind. prez. de la verbul *iri*: *ieș* pentru *iești*.

Guturalele.

§ 53. La tratarea guturalilor observăm două tendințe: una care o apropie de dialectul aromânesc, iar alta care o depărtează, deosebindu-se și de celelalte două dialecte și alcătuind ceva specific graiului meglendoromân. Ne vom ocupa de fiecare în parte.

§ 54. *ce*, *ci* > *țe*, *ți*: *birbeați* < *berbex*, -ăcem «berbec» 1/39, 2/52; *di țindea* < *decce*-inde «dincolo, de cealaltă parte» 2/61, 21/55; *mațin* < **machino*, -are (= *machinari* cf. Dens. H. I. r. 192) «macin» 3/5; *mți* < *neque* «nici» 14/16, 15/41; *mți-un* < *neque-unus* «nimeni» 4/55; *purțol* < *porcellus*, -um «purcel» > *piduțol* < *peducellus*, -um (cf. § 16) «păducel»; *purțayăd* < *porcella*, -am «purceală»; *seățir* < **sicilo*, -are (din *sicilis*) «secer» 10/40; *seățiri* < *sicilis*, -em «seceră» (d.); *surtol* < *sürcellus*, -um (surculus) «surcel» 8/72; *țepăd* < *caepa*, -am «ceapă» 4/68; *țer* < *caelum* «cer» 9/62; *țer* < *qaero*, -ere «cer» 2/65; *țerb* < *cervus*, -um «cerb» 14/78; *țerc* < *circus*, -um «cerc» (d); *țert* < *certo*, -are, mai ales în: *qntert* 29/65, 1/68, *răștert* (raz-țert) «încep să mă cert» 17/15, 26, 31/18; *țeartă* ceartă 8/19; *țela* < *eccum* (sau. adque) **illum* (Puș. EW. 9) «acela» 5/16, 2/21, etc.; *țin* < *cēno*, -are «cinez» 18/6 mai ales în: *zățin* (za-țin) «încep să cinez» 8/68; *duțin* (do-țin) «sfârșesc de cinat» ib; *ținț* < *cinq* «cinci» 10/42; *țista* < *eccum* (sau adque) *istum* (Puș. EW. 11) «acesta» 8/77; *țitati* < *civitas*, -tatem (d); *uțid* < *occido*, -ere *lovesc*, *fac rană*, *rănesc* (cuvântul este foarte rar întrebuințat, fiind înlocuit prin *tăltșqs* «ucid»); *zafi* < *dēcem* «zece» 5/81, etc.

Grupele *ct* a fost supusă la aceleași prefaceri, ca și în celelalte dialecte, după cum se găsește înainte sau după accent:

ct — > *ft*, *t*: *eccum-talis* > *acutare*, a dat, pe de o parte, (a) *cutari* «cutare» 17/93, pe de altă parte, cu sincoparea lui *u*, ca în *eccum-tantum* (vezi mai jos), > «actare» > arom. *ahtare* (ahtari) > *aftare* (aftari) > megl. *ftari* și *tari* «atare, astfel, așa» 5/21, 12/4,

11/55, 4/56, (pentru *ftari*) 16/5. ¹⁾ Tot așa eccum-tantum < *acutântu > *actântu a dat pe de o parte în arom. ahântu (< *ahtântu) la sud, *ahâtŭ* la nord, iar în megl. (și în special în graiul din Țârnareca) *tântu* plur. *tânti* (din ahtântu). (Forma *atântu* dată în CDDR. 110, n'am putut-o găsi: *Ș-u feasi ancă tântu ma groasă* 19/64 *Sinu, țe ieș tântu sfârșit?* 2/66; *Daț- l'a la estu yom tânti pari, căti q' deadiț la țel ma mari* 7/65, etc., etc.).

— *ct* > *pt* regulat ca în toate dialectele: *chiaptin* < pecten, *-inēm pieptene* 965, *chiaptin* < pectino, -are cf. 2/71, 22/90; *chiēpt* < pectus; *dirept* < *derectus, -a, -um, pentru directus, -a, -um (Puș. EW. 550) 19, 29/39, (Țârnareca) *dreptu* 14/69; *direp* 11/58, 4/25, (în poziție neaccentuată) *dirip* 1/61; 9/55; *diriptati* < *directas, -atem din *directitas (cf. Puș. EW. 551) *dreptate* 17/77; *lapti* < lacte 6/32, 322; *noapti* < nox noctem 10/7 cf. 21/8; *ghipt* < victus, -um *cereale, grâu* 9/4, 21/51, 23/4; *yopt* < octo *opt* 9/4.

nct > *npt* > *nmt* > *mt* și *nt*: *somt* < santus, -a, -um (pentru sanctus, Dens. H. 1. r. 121) păstrat mai cu seamă în înțelesul de 'icoană' 711 și în legătură cu anumite nume de sfinți ca *săm-dzorz* < Sângiorgiu*, *sămmedru* < Sămedru*, *săm-todre* < Sântoader* etc.; *strimt* < *strinctus, -a, -um (p. strictus) *strâmt* (d); *front* (Huma 22/69) < frānt < fractum (cu m de la frango) *frânt* 16/8, 1/2, derivat: *frântură* *spărtură*; *unt* < unctum part. de la ungo. (d) etc.

În ce privește grupa *cs*, formele ce întâlnim în dialectul megl. ne prezintă cazuri numai când *cs* se află după accent:

— *cs* > *ps*: *anțilepșu* < intēllexi 'înțelesei' (întrebuințat numai în Țârnareca, încolo *anțileș*); la celelalte persoane *anțileapțiș*, *anțileapți* (cu ț pentru s, despre care vezi mai jos la observații) 5, 6/64; *copș* < coxi *copsei*: *coapțiș*, *coapți*, etc.; *suptșu* < suxi *supșei*: *supțiș*, *supți* 9/3 etc.

ncs < *ns*: *junș* (< junxi), *junșiș*, *junși* 6/70 cf. 10/71; *linș* (< linxi) *linșiș*, *linși* cf. 22/73; *plonș* (< planxi) *plonșiș*, *plonși* cf. 3/22, 22/39; *stinș* (< stinxi), *stinșiș*, *stinși* cf. 5/75; *strinș* (< strinxi), *strinșiș*, *strinși* 47/70; *unș* (< unxi), *unșiș*, *unși* cf. 7/30, 28/29 etc.

§ 55. *ge gi* > *ze*, *zi*: *zănuchŭ* pl. de la zănucl'u și zinuclu < genūc(u)lum p. geniculum 18/69; *ziniri* < gēner, -rum 16/28, 19/81; *marzină* < margo, -Inēm *margine* 5/70, 6, 7/77; *șonzi* < sanguis, -em *sânge* 11/32, *șonzili* 9/3, *sân:irāt* 21/73 furniz pl. de la furnigă < formica, -am 6/4. La verbe g urmat de i flexionar: *andirez* pers. 2. ind. prez. de la andireg 20/74; *anțilez* pers. 2. ind. prez. de la anțileg 3/21; *frits* (din friz) pers. 2. ind. prez. de la frig 20/68 cf. 28/85; *fronz* pers. 2. ind. prez. de la frōng; *junziri* inf. de la jung: *Nu putū junziri* 13/69; *leazi* pers. 3. ind. prez. de la leg *aleg* 2/37; *linz*, *linzi* pers. 2, 3 ind. prez. de la ling (d); *meazzi*, *să merz* de la merg cf. 24/4, 34/65, 16/68; *mulz* pers. 2 ind. prez. de la mulg. 6/32 cf. 376; *plânzed* 5/74, 15/94, *plânzim* 18/3 cf. 3/22, 22/39 de la plōng; *șparzi* pers. 3 ind. prez. de la sparg 12/3, cf. 18/7, 25/54; *strinzi* pers. 3 ind. prez. de la string 1/1; *suzed* de la sug 13/38; *traz* (tu) 8/30 și *traz* 2/15 *trazi* 803 de la trag, etc.

După cum foarte bine a observat și Wiegand (o. c. p. 18) trecerea lui *ge*, *gi* în *ze*, *zi* din *dze*, *dzi* nu este completă. Se întâlnesc și astăzi forme duble cu *dz* și cu *z*. Însă se înțelege că formele cu *z* sunt cele mai numeroase. Astfel avem: *jundzi* 3/50 pe lângă *junziri*; *meardzi* 11/28 pe lângă *meazzi* *24; *mardziri* 20/38, *mardzinea* 10/48 pe lângă *marzină*; *șondzi* 20/70 pe lângă *șonzi*. Deasemenea și în materialul strâns de mine se observă, după cum a arătat Wiegand, că *dz* pentru *z* se arată numai în cuvintele în care acesta urmează după *n* sau *r*.

La sfârșitul unui cuvânt, indiferent dacă urmează după o voc. sau o consonantă, *g* > *c*: *ruđc* (rog) 9173 *unc* (ung) 23/31, etc. Deasemenea și *z* (< *g*) > ț *friț* (< friz < frigi) 20/68.

Observațiuni. Chestiunea privitoare la originea sunetului ț din c încă nu este pe deplin lămurită. Părerile, în această privință sunt, împărțite în două: pe când unii susțin că el derivă din țș, alții, din contră, nu admit că are aface cu acest sunet și cred, mai degrabă, că atât ț cât și țș s'au dezvoltat, independent unul de altul, dintr'un sunet comun țș',

¹⁾ Vezi despre aceasta expunerile mai nouă din studiul lui A. Procopovici, în *Dacoromania*, II, 174—214.

care ar fi exponentul cel mai înaintat al lui *k'* (palatal). De această ultimă părere sunt Meyer-Lübke (*Gram. Rom. Spr.* I 318), S. Pușcariu, singurul care s'a ocupat mai pe larg cu această chestiune (cf. *Lat. ti* u. *kî* p. 168) și Weingand care, atât în prelegerile sale cât și în studiile dialectale, a deosebit, ca chestiune de derivațiune, sunetul *Țe* de *tș*.

Cu toate acestea, dovezi sigure pentru susținerea fiecărei din aceste păreri nu avem. Și unii și alții pleacă de la presupunerea dezvoltării unui sunet care, de cele mai multe ori, nu se poate urmări în amănunt. Din existența celor doi *Ț* în dialectul megl. și aromân, unul din *c* și altul din *t*, un lucru se poate ști cu siguranță și anume, că *Ț < c* este mai nou decât *Ț < t*. Din compararea formelor *cena* > *țină* și *tēneo* < *țin*, *țon* rezultă că *Ț* din cea dintâiu, având o pronunțare mai ascuțită, este relativ mai nou decât *Ț < t*, a căruia vechime, de altfel, se poate constata și din răspândirea lui în întreg domeniul al limbii române. Dar această deosebire în tratarea celor doi *Ț* nu ne ajută mult la stabilirea epocii când s'a putut dezvoltă *Ț < c*, de oarece oricum am admite, ori că *Ț < ts'* sau *Ț < tș*, întrucât și unul și altul au urmat după *Ț < t*, nu ne spun nimic privitor la raportul ce va fi trebuit să existe odată între *Ț < ts'* și *Ț < tș*.

În privința aceasta nici graiul Aromânilor din Olimp nu ne poate ajuta mult. Este drept că el arată *tș* pentru *Ț* și s'ar putea crede că reprezintă sunetul intermediar între *tș* și *Ț*. Ținând seamă însă că în acest graiu mai avem și *ș* pentru *s*, atunci când Aromânii din Epir, de unde își trag obârșia, au până astăzi *Ț* și *ș*, trebuie să admitem că această pronunțare este mai nouă. Poate numai forma *șoaric* care a fost relevată așa de des, precum și formele verbale *fetșu* și *fredzșu* din dialectul aromân, ar mai fi în stare să ne dovedească că existența lui *tș < c* în dialectul arom. și megl. n'ar fi cu desăvârșire imposibilă. Într'adevăr, ar fi lucru de neînțeles de ce pentru *tșinușă* 19/9, *tșănușă* 5/55 ar trebui să admitem influența asimilatoare a lui *ș* din silaba finală, pentru explicarea trecerii lui *Ț* în *tș* inițial, iar pentru forma *șoaric* să nu admitem aceeași influență venită din partea lui *tșe* final din **soaritșe*, formă comună pentru toate dialectele, pentru explicarea trecerii lui *s* inițial în *ș*. Lucrul acesta este așa de evident, încât și Meyer-Lübke care, deși pe de o parte, după cum am văzut mai sus, nu admite dezvoltarea lui *Ț* din *tș*, pe de altă parte însă recunoaște că *ș* inițial din *șoaric* nu se poate explica decât prin asimilare cu *tș* final (cf. *Gram. Rom. Spr.* p. 341). Dar admitând aceasta, trebuie să recunoaștem și existența sunetului *tș* pentru dialectul arom. și megl., din care, mai târziu, s'a dezvoltat *Ț*.

De altfel, pentru existența sunetului *tș* în aceste dialecte ar putea să ne dea unele lămuriri și formele verbale *fetșu* și *fredzșu* pentru **fetsj* și **fredzi*, așa cum ar fi trebuit să se pronunțe în dialectul aromânesc. Aceste din urmă forme n'au putut exista niciodată în dialect, deoarece, dacă într'adevăr ele ar fi existat odată, ar fi trebuit să se păstreze încă până astăzi, ca unele care erau puternic susținute și de celelalte persoane de la sg. și pl.: *fiteș*, *feafi*, *feafim*, *feafit*, *feafiră*; *fridzeș*, *freadzi*, *freadzim*, *freadzit*, *freadziră*, în care *Ț*, *dz*, *s* au păstrat până azi. Păstrarea lui *tș*, dă din *fetșu*, *fredzșu* s'ar putea atribui influenței covârșitoare venită din partea sunetului șuerător, în care se sfârșea pers. întâiu la perf. simplu sigmatic de la restul verbelor de conj. a treia ca: *armaș*, *dipuș*, *scoș*, *spuș*; *mulșu*, *n'erșu*, *sparșu*, *fripșu*, *supșu*, *trapșu*; *adzșumșu*, *azvșumșu*, *frâmșu*, etc. Din toate aceste perfecte sigmatice, cu pers. întâiu în *-șu* numai *feci* și *fregi* trebuia să dea **fetișu* și **fredzșu*. Acestea s'ar fi putut menține și mai departe, dacă ar mai fi fost și alte forme de pers. întâiu terminate în *-țu* și *-dzșu*. Cum însă ele lipseau, ușor se putea produce analogia cu celelalte, urmând o schimbare în caracterul consonantei finale.

Dealtfel, presupunerile noastre se confirmă, până la un punct, și de forma meglentă *feș*. Este evident că acest *feș* derivă din **fetiș*; iar pentru

ca **fetš* să ajungă *feș*, trebuie să admitem analogia perfectelor: *duș*, *puș*, *scoș*, *spuș*, etc. Va să zică, în cazul acesta, influența persoanei întâiu de la aceste perfecte asupra lui *fetš*, singurul terminat în *tș*, față de celelalte în *ș*, este evidentă. Aceeasă influență trebuie să presupunem că a existat odată și pentru forma **fetsu* și **fredzu*, din partea perfectelor citate mai sus ca: *armaș*, *dipuș*, etc.

Și cât de puternică a fost influența exersată asupra lui *fetš* meglinit prin analogia lui *duș*, *spuș*, etc., aceasta se poate vedea și de acolo, că celelalte persoane de la sg. și pl. în loc să facă: *fișeș*, *feafi*, *feafim*, *feafiș*, *feafird* (ca în arom., cu excepția pers. 2. pl.) fac: *fiseș*, *feasi*, *feasim*, *feasif*, *feasird*, cu s pentru ț (< c), după *dusiș*, *dusi*, *dusim*, *dusiș*, *dusird*; *spusiș*, *spusi*, etc., etc.

O altă formă care n'a fost relevată până acum pentru neregularitatea ce prezintă în prefacerile fonetice pentru dialectul meglinit, și care, socotesc, ar putea contribui la dovedirea pentru existența sunetului *tș* în acest dialect, este *tșur*. Din lat. *cibrum* pentru *cribrum*, trebuia să avem forma **tștur* în dialectul dacor. cu accentul pe i, ca *fabrum* < *făur*, etc. iar în dialectul megl. **tștur*, cum ne arată dialectul aromân, în care avem regulat, în ce privește prefacerea lui *tș* în *ț*: *țir*. Cum s'ar putea explica aici păstrarea lui *tș*, mai ales că lipsește cu desăvârșire vreo analogie venită de la alte forme, așa cum am văzut că s'a întâmplat cu *fetš*? Că *tș* din *tșur* este organic, nu încapă nici o îndoială. În cazul acesta, cuvântul trebuie explicat sau ca unul din acele cuvinte rămase în graiul meglinit din ultimul contact al Meglenoromânilor cu Dacoromânii pe care noi îl numim dacoromânism, sau, și mai probabil, el reprezintă singura rămășiță a formei originare *tștur* < *cibrum*, care a trebuit să existe în dialectul megl. ca și în cel aromân, ajuns până la noi sub forma dacoromână, din următoarele motive: forma **ctur* s'a păstrat la început cu accentul pe i, de aceea în arom. avem *țir*. Ceva mai târziu, acolo unde există *ciurar* (**cibrarius*), **ctur* a ajuns *çur* (*tșur*). Această

trecere trebuie să se fi întâmplat încă pe când ci — > tși, căci numai așa se poate explica menținerea lui *tș* în dialectul meglinit.

Încă un cuvânt care probează păstrarea unui *tș* < c în dialectul megl., este și *mutșcu*, cf. 2/19, 15/41, 5/78, așa cum există și în limba veche din dialectul dacor. (Cod. Vor. 16/5 *mutșcu*). Acest cuvânt, care vine de la un derivat al lui *muccus*, cu înțelesul de «bot» **muccico*, -are, a trebuit să dea mucicăre > mutșcare, iar astăzi, în dialectul arom. și dacor., *mușcare*. Forma megl. a păstrat vechea pronunțare a lui *tș*, din cauza accentului pe tulpină. Presupunerea aceasta se evidențiază din existența formei *mușcare*, în care avem ș pentru *tș* din aceeași cauză, ca în *mă cat* din *mătșcat* (cf. Obs. ad. § 50 până la 52), cum mai târziu am avut în *nărășniți* (ib.) pentru *nărățșniți* < bg. *naretșnitsi*; *lișnică* pentru *lițșnică* din bg. *lițșen* fem. *lițșna* «frumos» cf. 8/73; *klășnic* și *cloășnic* «pisălog» din bg. *klătșnjak* (cf. suf. -*nic*), *țmproșcă* din sârb. *protșkati* (cf. Dens. H. I. r. I 368), dacă nu cumva acesta din urmă derivă din rus. *proșkati* «durchstechen» ¹⁾. Acest *mutșcu* a influențat și forma *baș* (< basio, -are) care a dat *batșcu*, auzită de mine și notată în caetul meu de însemnări la Nânta, în fraza: *Nu pot bătșcari mōna* (nu pot să sărut mâna). În celelalte comune se aude numai sărut.

* * *

Pentru *pulex*, -icem avem în dialectul megl. *purif* 6/54, nou singular refăcut după pl. *purif(i)*, care, la rândul lui, ar fi de la *purife*, așa cum se găsește în dialectul dacor. (purece), sau de la *puric*, forma obișnuită în

¹⁾ A. Leskien, *Grammatik der serbo-kroatischen Sprache*, p. 45 (§ 71).

Țărnareca cf. 3/67. — Pe lângă forma *ancă* (< unquam cf. Puș. EW. 804 și CDDE 834) *âncă* 14/39, 25/41, 15/42, 18/64, în Țărnareca și Huma mai avem și *incă* 33/65, 13/66, 5, 14/69, care ar reprezenta primitivul lui *nica* și *mncă* din dialectul aromânesc. Și după cum în acest dialect (la Sud) mai avem și forma *ninga* (cu c > g din cauza lui n), tot așa și în dialectul megl. întâlnim foarte des *angă* 14, 22/29, 1/55, 8/60, 7/59. Aceeasă trecere a lui c în g se arată și la *ânvinc* (< vîncu, -ère) *ânvîng*: *ânvîndzi* 115, și *ti ânvîngă* 42/2, etc. în care c final de la pers. întâiu sg. ind. prez. este secundar, din g; la *furnigă* (< formica, -am) 1/39 pl. *furniz* 14/51 cf. 13/4, 22/51, 285 avem și în dialectul megl. ca și în arom. și istror. g pentru c neexplicabil nici sub influența sufixului -igă, care mai că nu există în l. română, afară de două trei formațiuni nouă din dialectul dacoromân. Pentru Țărnareca am găsit însemnat *furnică*. Această formă există, pe alocuri, și în dialectul arom., mai ales derivatul *furnicami* (cf. Nicolaidi, Etym. lex. t. kouts. gl.) pe lângă *furnigami* (Dal.). — Căderea lui c se observă la terminațiunea adj. și verbală -esc, pronunțat -es: *âmpîrâtes*, *bărbâtes*, *dumnes* pentru *âmpărâtesc*, etc. (cf. § 133); *măntșqs* «muncesc» 16/15, *vlițșqs* «tăresc» 6/31, etc.; încolo se păstrează: *pasc* 11/5 *casc*, etc. ¹⁾ — Pe lângă forma regulată *dișcl'id* (< discludo, -ère) cf. 11/1, 11/12 și *dășclid* 16/73, se întâlnește foarte des și *dișl'id*, cu c căzut sau absorbit, care se poate explica numai din formele verbale accentuate pe terminațiune: *dișcl'ideam* > *dișcl'i'ideam* > *dișl'ideam*. Astfel avem: *dișl'id* 6/51, *dișl'iz* 22/55, 2/42, *dișl'idi* 10, 11/24, *dișl'ideă* 14/49, *dișl'isi* 7/51, etc.

Tratarea lui *ge*, *gi* prezintă un interes întru atâta numai, întrucât, în privința aceasta dialectul megl., nu numai că se depărtează de dialectul dacor., dar, în tratarea guturalelor, care este caracteristică graiului la Românii sudici, merge și mai departe decât dialectul arom. dându-ne, după cum am văzut, nu numai *fe*, *fi* pentru *ce*, *ci* dar și *ze*, *zi* pentru *dze*, *dzi*. Deși fenomenul, în sine, trebuie privit ca ceva deosebit de trecerea lui *ce*, *ci* în *fe*, *fi*, cu toate acestea, noul stadiu de dezvoltare a lui *dze*, *dzi* ne arată până la un punct că, după cum *ge*, *gi* a ajuns până la *ze*, *zi* trecând prin *dze*, *dzi*, tot așa a trebuit să ajungă și *ce*, *ci* la *fe*, *fi* trecând prin *tse*, *tși*. Dealtfel, prezența formelor cu *dze*, *dzi*, după anumite consoanante, arată că trecerea este relativ nouă. Lucrul acesta se poate observa și din forme ca *zânucl'u* 18/69 pentru *zinucl'u*, care a ieșit din *dzânucl'u* (cu e > â după dz), ca în dialectul aromân. — Tot aci aparține și *jur*, întâlnit de mine numai în *prijur* «împrejur» 22/32 pentru **dzur* sau, și mai corect, **dzir* (< gyrus, -um). Însă forma cea mai răspândită nu este aceasta, ci *dinzur*, derivat dintr'un *zur* (Ra și una feață cu mult draț dinzur di ja... «împrejurul ei» 9/79 cf. 33/40). Deasemenea și verbul *dinzurari* (Loc dinzurat «înconjurat, împrejmuit» 17/69) tot așa *zâdnizurari* (za-dinzur), etc. Lăsând la o parte neregularitatea ce prezintă cuvântul în privința lui u pentru i (pentru care cf. Dens. H. I. r. I 80), forma din urmă (*zur*) este interesantă și pentru faptul că ea singură arată dezvoltarea normală a consoanței guturale g, dând dz și din acesta regulat z. Cealaltă (*jur*), cu j din g, trebuie pusă alături de forma dacoromână și considerată sau ca o formă lăturalnică din giur > jur, poate ca în *junere* (Iorga, S. D. XIII, 90) < ginere + june cf. Pușcariu DLR., sub *ginere*), ceeace este greu de admis, mai ales că forma specifică megl. *zur* există, sau ca un *dacoromânism* vechiu, în felul celor discutate la obs. ad. § 44 — 49. — În afară de *zeazit* (< digitus, -um) 36, *95, 7/43, 17/82 pl. *zeaziti* 8/50 cu derivatele: *zizitic*, *zizitș*, în care avem cunoscuta asimilare (cf. ar. *dzeadzit* forma cea mai obișnuită, *dzeadit*, mai puțin întrebuințată și *dedzit* foarte rară), și care se întrebuințează foarte rar, se

¹⁾ Pentru căderea lui c în terminațiunea verbală -esc în dialectul dacoromân, vezi și E. Gamillscheg, *Oltenische Mundarten*, Wien (1919), p. 97.

mai întâlnesc și formele sincopate care sunt și cele mai frecvente *zeaișt*, *zeișt* 4/3, 15/44 cu pl. art. *zeastili zēstili* 17, 20/9, 8/50, etc., în care avem s pentru z din cauza exploziei mute următoare. — De la verbul *fuziri* (< fugio, -ire) avem imperat. regulat *fuî* pentru *fuz* (*Fuî di ȳa* «fugi de aici» 4/3. *Fuîd-ți* «du-mi-te» 75 cf. 9/25, 7, 9/35, 11/44, 5/74, 8/82, etc.). Acest i pentru z n'ar putea veni dintr'un s (< z final), deoarece la pers. 2 de la ind. prez. avem regulat *fuz* (*Fuî, cum si fuz* «fugi, cum vei putea fugi» 7/35). El se datorește, de sigur, analogiei cu imperativul verbului *staî* care face *stoi* (< bg. stoi) și (foarte des) *toi*, mai ales că de cele mai multe ori se întrebuintează, în aceeași frază, în opoziție cu acest verb: *Stoi, tēișu*, nu *fuî!* «stai, unchiașule, nu fugi!» 25/41¹⁾. — Pe lângă forma regulată *gârnaț*, -ă din *grđnaț*, -ă (ca în arom.) < *granaceus, -a, -um (CDDE. 767) *Turtă gârnaț* 20/6, se întâlnește, deși foarte rar, și *zărnaț*, -ă, cu z inițial pentru g, pe care eu mi-explic numai sub influența cuvântului bulgar *zărno* (< зрно), același cu *granum* (cf. Walde, LEW. 274), mai ales că în bulg. are înțelesul de «grâu» și «bob de grâu» (*Turtă zărnaț* 12, 15/72).

Licidele.

§ 56. Dintre licide avem *r* și *l*, dintre care *r* nu prezintă nici o particularitate deosebită de celelalte dialecte, iar tratarea lui *l* se deosebește în următoarele cazuri:

În urma de *ē*, *i*, *ī* < *l'* și se păstrează ca în dialectul arom. și istroromân: *gāl'ind* (< gallina, -am) 12/12, 7/18; *l'ert* (< liberto, -are) 9/80 cf. 11/10, 14/24, 1/68, etc.; *l'epuri* (< lēpus, -orem) 7/21; *l'icșor* (< lēvis -e și suf. -ușor) 135; *l'in* (< linum) d.; *l'iță* (< *licia, -um plur. de la licium cf. Puș. EW. 906) d.; *pril'* (< *Aprilius, -um pentru Aprilis, după Ianuarius, etc. cf. Puș. EW. 1383) «April»; *ampl'u* (< impleo) 2/56; *fāmeal'a* (< familia, -am) 1/83; *il'* (< filius, -um) 12/58; *il'd* (< filia, -am) 2/27; *pal'd* (< palea) 2/40; *tal'* (< talio) cf. 14/3, 5/61; *ul't* (< *oblito) în *ul'taș* 24/99; *ul'tard* 3/48, etc. Deasemenea când se găsește și în grupa *cl* și *gl*: *ancl'eg* s. *ncl'eg* (< *clago, -are cf. Puș. EW. 817) «încheg» 18; *ancl'id* și *cl'id* 8/36 (< (in)clūdo, -ēre) «închid» 9/3, 10/9, 25/18, etc. *ancl'in* s. *ncl'in* (în mi-ncln) (< (in)clino, -are; *ancl'indtșun'* pl. de la *ancl'indtșuni* (< inclinatio, -onem) «închinăciuni, salutări» 12/23; *angleț* (< inglacio, -are) «îngheț»; *gl'eț* (< *glacium postv. lui glacio, -are cf. Puș. EW. 709) «ghiață» 981; *jungl'u* și *jungl'um* (< jūg(ū)lo, -are) «înjunghiu» 12/43, 8/84; *mucl'd* (< mut(ū)lus, -um) «muche» 14/43; *piducl'u* (< peduc(u)lus, -um pentru pedicūlus) «păduche» 2/64 pl. *piducl'i* 11/11; *uocl'u* (< oclus, -um p. oculus) «ochiu» 5/30, 35/40, 840, 842, 843, etc.; *ureicl'd* (< oricla, -am) «ureche» 13/33; *vegl'u* (< vīg(ī)lo, -are) «păzesc» 6/12, 6/17, 8/36; *zinucl'u* (< genūc(ū)lum pentru geniculum cf. Puș. EW. 706) «genuchi» (d).

La pluralul articulat *al* substantivelor masculine -*l'* (< illi) se păstrează: *boi* pl. art. *boil'* 6/45; *cal* pl. art. *cal'il* 22/4, 11/11, 2/19, 2/39, etc., *cucot* pl. art. *cuco'il* «cocoșii» 358; *frati* pl. art. *frațil'* 9/55 *peștil'* 3/13, *pul'il* 3/13, *tățonil'* 3/53, etc.

§ 57. Cu toate acestea, de cele mai multe ori *l'* cade și este înlocuit prin *i*, ca în dialectul dacor.: *iert* 4/57 pentru *l'ert*; *iertă* 4/57 pentru *l'artă*; *boii* 5, 7/54 pentru *boil'*, *cucoții* 3/60 pentru *cucoțil'*; *pul'* 8/57 pentru *pul'il*; *ȳaminii* 20/94 pentru *ȳaminil'*, etc. Această cădere este mai ales foarte frecventă la dativul sg. al pron. pers. de pe rs. 3: *aî* 12/9, 9/38, 18/55, 12/58, 2, 3, 9/68 pentru *al'*.

În elementele străine (vechi slave sau bulgare) *l'* s'a păstrat *jal'* (< жаль) necaz, durere, mânie. Nu se știe dacă cuvântul vine din vsl. sau din dialectul bulg. răsăritean în care se păstrează *l'*; în mbg. îmi este cunoscută numai forma *žal'*; *l'ut* (< bg. ljot pronunțat l'ut și lut). *L'ută puscă* «oțet tare, iute» 615, cf. 640; *l'utiță* (< mbg. ljotitsa zmija «șarpe veninos») id.; *cl'utș* (< mbg. kljotš) «cheie, lacăt» pronunțat de multe

¹⁾ În dialectul istror. avem tot *fui*.

ori și *clutș*; *nivol'ă* (< нивола) nevoie (d); *pul'ană* (< полана) poiană 22/32, 11/94; *pustel'ă* (< bg. postelja) «asternut» (d).

§ 58. Soarta lui *l* între două vocale este aceeași ca în toate dialectele; deasemenea și dublu *l* care a dat *l*, afară de cazul *-ella* care a dat *-eayă*, ca în dialectul aromân: *că-țaya* din *cățeață* (< catella); *măseayă* (< maxilla); *mărdzeayă* (< margella); *purțeaui* (< parcella); *steayă* (< stella), etc. cf. § 17 și 133.

§ 59. La sfârșitul cuvintelor, după cum a observat și Weigand (o. c. § 74) *l* > *l*: *cal* (< caballus) 22/4, *cărtał* «șoim» 19/73; *căpōł* «câțel» 2/24, 6/28; *criel* «creier» 5/10 și *criilat* «cuminte, inteligent» 9/57; *deal* (< дѣла) *4; *iel* 2/71, *idă* 22/69, etc. *iel*; *iel vino* 7/57; *luțpł* dimin. de la *lot* «luat» (cf. § 16); *n'ăl* «miel» 5/75; *vițol* «vițel» 14/79; *purțpł* «purcel», etc. La multe cuvinte acest *l* se aude chiar și când după el urmează artic. -u(l): *calu*, *crielu*, etc.

§ 60. În Țarnareca, acest *l* trece în *u*, când după el urmează o consonantă, sau când se găsește la sfârșitul unui cuvânt și după el urmează un alt cuvânt care începe cu o consonantă: *cal* 35/65, însă articulat *caulu* 38/65, 15/66 din *calu* < *caflu*; *cărtał* însă art. *cărtaulu* 15/66; *iđăł*, însă art. *iđăulu* «vițelul» 11/67; *ay* pentru *al* art. pronominal: *Vea murită ay țarlui fițor* (murise fiul împăratului) 10/66. *Tricură pri l-au țarlui poartă* (trecură pe la poarta împăratului) 9/68; *ay* pentru *al* acus. sg. de la pron. pers. de pers. 3. *Caulu ț-ay vîndu* (calul ce îl vîndu) 21/65, etc.¹⁾

§ 61. Când *l* de la sfârșitul substantivelor reprezintă articolul hotărît -l, atunci cade ca în dialectul dacoromân: *ămpirătu* 13/39 pentru *ămpirătul*; *buđu* 6/75 pentru *buđu*; *butșumu* 9/16 pentru *butșumul*; *crietu* 17/41 pentru *crielul*; *domnu* 6/56 pentru *domnul*; *fumu* 10/6, *ninelu* 24/51, *zmeu* 1/68, etc., etc.

În Țarnareca acest *l* se păstrează, când urmează după o grupă de consonante, întocmai ca în dialectul arom. Dealtfel, în graiul acestei comune articularea substantivelor se face ca și în arom.: *țerbul* «cerbul» 19/64, 20, 25/64, *lucrul* 26/64; *cornul* 25/64; *lemnul* 21/68. Rar de tot și *zlătaru* 10/65 pentru *zlătartu* 6/65 care, de fapt, este forma articulată obișnuită.

Observațiuni. În forma pronominală *lant* 11/1, 13/18 art. *lantu* 9/4, *lântu* 18/56, fem. *lantă* 23/72 art. *lanta* 3/65, plur. *lan'ț* 18/56, 12/18 *lanti* 3/54 avem *n* pentru *l* prin disimilare. Pe lângă *lalent*, *lalentă* (< *ălalent* < *ălalent*) mai avem și *lanat*, *lanată* (Si culcară; popa la ună marzini, luțe lanata marzini 28/6) din *lanant* (cf. arom. *anantu* pentru *alantu*). Tot prin disimilare avem și *căloari* pentru *căroari* (cf. arom. *crodre*, mai rar *căroare*) < *calorem*, 2/73; *culastra* s: *gulastră* pentru *curastră* < **colastram* (d). Cazuri de asimilare avem în *lucriri* 1, 2, 3/20 pentru *lucrilii* plur. art. de la lucru (lucrurile), (și *lucrulili* (cu disimilarea lui *r* următor 21/47); *riri* 1/9 pentru *liri* (pl. lui liră = monedă turcească) și *lili* 10/29 același cuvânt, prin asimilație progresivă. În *luric* (< *lûbrico*, -are) *r* n'a trecut în *n*, prin disimilare, ca în celelalte dialecte (alunec).

În foarte multe cuvinte de origine slavă avem *l'* pentru *l*. Probabil că toate aceste cuvinte vin din dial. bulgar răsăritean: *puvel'ă* 16/79; *cl'eți* (< bg. klēta) «cameră de provizii» *gl'eată* (< bg. gletō, cf. § 41); *l'upes* (< bg. lupja) cojesc, scot coaja de pe arbore; tot așa *sl'upcd* (mbg. slupka) «coaja, scoarța» (d); *l'ubiniță* (< mbg. lubenitsa) «pepene verde» (se aude și *lubiniță*); *mel'iță* (< bg. mēlitsa), aparat pentru curățit bum-bacul (d); *pl'uscatș* (< bg. plescatș) «lovitură», poate fi și formațiune onomatopoeică de la *pl'uscl*; *prisol'* și *prasol'* (< bg. prēsol) salamura; *pr-vărtał'cd* și *pr-vărtał'cd* (mbg. prevartalka din prevartam) băful lung numit slobozitor de la războiu. *val'aviță* (< bg. valevitsa) «moară unde se bate postav, șaiac, în special velințe și bățanii; nume de loc. la Lugun-ța (d); pentru *streacl'ă* vezi etimologia lui G. Giuglea (*Dacoromania*, II,

¹⁾ În dialectul dacoromân numai graiul din Țara Oașului arată vocalizarea lui *l*.
Vezi I. A. Candrea, *Graiul din Țara Oașului* (1907) p. 14.

824) din lat. *oestriculus* din *oestrus*, care pare mai acceptabilă decât forma slavă admisă până acum; *ugol'* (< bg. ogol 'tot') 'mereu, într'una' 17/68; *ugol'că* (< bg. ogolka) 'nume de plantă' (d); unele terminate în -ul'că: *țuful'că* și *țușul'că* (cf. bg. tsutsulka, țușul ka), 'moț, vârf' *bul'că* (< bg. bulka) din *bulo* 'vâl' broboadă, ștergar, vâl, 4, 5, 9/61, după cele terminate în suf. -ul'că ca: *crivul'că* (mbg. *krivulka* id. din *kriv*) fel de brodărie; *gărgul'că* urcior mic (cf. bg. gârgule id) *nivitul'că* (cf. bg. nevestulka) în Țarnareca și *micistul'd*.

Deasemenea și *suval'că* (< bg. sovalka) suveică (d). Câteva terminate în -el': *brântsel'* sinon. cu dăzgăraș și tăcărăș 'clopoțel', *crândșel'* (la răsboiu) 'polița prisnelului' (d).

În pluralul *mul'ț* pentru *mulț* de la *mult* avem l' pentru l, care nu se poate explica decât, prate, prin analogie cu *lan'ț* pentru lanț pl. de la lant, care nu-i mai puțin ușor de explicat. Deasemenea *al'bi* pentru albi pl. de la alb *41, *420 ofere aceleași greutăți, afară numai dacă am admite, că labiala a fost odată palatală *algi* și că prin asimilație am avut *al'ghi*, ceea ce iarăși este greu de admis, întâiu pentru că forma cu l' palatal ar fi păstrat și pe aceea cu g' (< b), și al doilea că în dialectul arom. nu există așa ceva, mai cu seamă că este și foarte greu de pronunțat. Forma plurală *aib* de la *alb*, dată de Weigand (o. c. p. 16), după cele ce mi s'au comunicat, nu există în nici o comună. Probabil că Weigand n'a auzit bine pentru *al'bi*. Prezența unui l' epentetic se arată în cunoscuta formă *cul'b* 15/94 (< *cubium cf. Puș. EW. 432) ca și în dialectul istror. *cul'b*. Pentru dialectul megl. și istror. care sunt așa de influențate de elementul slav, acest l' s'ar putea explica prin metateză din *cubl'u < *cubiu < *cubium, dacă, de sigur, n'ar fi să admitem că deja în străromâna, după cum ne arată dialectul aromân, cel mai de timpuriu despărțit de celelalte, a trebuit să existe un *cuib*. Tot un l epentetic ne arată forma *mălnes* perf. s. *măln* 14/67, care este același cu *măines* și despre care vezi *obs.* ad 4—10.

S

§ 62. Schimbările ce a suferit s în dialectul megl. sunt aceleași ca și în celelalte dialecte și anume: urmat de a, o, u s'a păstrat nemodificat, iar când se află înaintea lui e și i > ș: *șarpi* (< sērpis, -em); 4/18 *șapti* (< sēptem) 18/56; *șed* (< sēdeo) 17/3; *șpri* (< exīre) 2, 3/9, 9/31, 10/74; *rușeni* 14/46 și (rar) rușini (< *rosina, -am) 4/71, etc., etc. Tot așa în grupele scē, sci și stē, stl în care s'a ajuns la aceleași rezultate și pentru care nu vom cită exemple.

§ 63. Aici vom releva o singură particularitate și anume trecerea lui s în ț când urmează după o consonantă și în special după p: de la *anțileg* perf. simplu face regulat, însă rar întrebuintat: anțileș, anțileș 11/79, anțileasi, etc. cf. 9/64; forma cea mai obișnuită este: anțileș anțileaptiș, anțileapti 5/64 anțileaptim, anțileaptiț, anțileaptiră 6/64 pentru anțileapsiș, anțileapsi, etc. Tot așa de la *coc* perf. s. coșșu coapțiș coapți 16/5, etc.; de la *rup*: rupșu, rupțiș rupți... rupțiră 13/19; de la *sug*: supșu supțiș, supți 93, etc. Pentru forma pricupsită se întâlnește *pricuțit* 'pricopsită' 4/14. Mai cu deosebire la pronumele refl. si (< sibi), forma cu ț este mai întrebuintată decât aceea cu s: *Ca -l' ți umpl'ă* (după ce i se umplu) 13/72. *Al' ți distup* (i se destupă) 8/69. *Du-ț-ti cu sândtati* (du-te cu sănătate, reflexivul întrebuintat prin anal. cu du-n'-ti...) 15/69. *Nu-l' ți mănă pșni* (nu-i e foame, după bulg. *ne mu se jadi hlēb*), tot așa *an' ți mănă*, mi-e foame, *an' ți bea apu*, mi-e sete, 10/64; *an-ți pișă*, etc. *Al' ți curdisi* (i se tolăni) 7/4 cf. 5/13, 8, 9/71, etc.

Observațiuni. Când după s urmează o explosivă sonoră, acesta trece în z: *z-dunară* 'se adunară' 7/73; *z-va la day* 'să vi-l dau' 7/66 *z-va ijd* 'să va fie' 15/56, etc., etc.—În *curjută* 'căprioară' (< bg. košuta id.) avem j

pentru δ cf. 13/38; cu toate acestea, se întâlnește și *curșută*, *cărșută*, vezi d.; nu se știe dacă cuvântul chiar în mbg. prezintă j pentru ș. La pronumele demonstr. *fișta* pl. *fișta* avem pl. feminin *țeaști* 2/56, cu ș pentru s (țeaști) prin analogie cu forma masc. de la plural. — În *șchin* (< spinus, -um) 7/64 pl. *șchin'ă* 8/64 (întrebuintate numai în Țârnareca, încolo *spin* pl. *spin'*) avem ș pentru s, ca în ar. *șcl'ifur* (< *sclufur, -em pentru slufur < sūflur cf. Puș. EW. 1554), și *scl'ifur* (singura formă care se aude la nord). Observ că pe când în dialectul megl. *spin'* este una din acele forme în care labiala se păstrează nealterată, forma *șchin* arată o alterare mult mai pronunțată, mai ales că ea nu se întâlnește nici în dialectul ar., de unde ar fi putut veni; aci avem numai *schin*. — În *scundzōș* pentru *scundzōs* 14/47 ca și în *scunjoș* avem ș final pentru s, poate, sub influența lui dȝ resp. j. — O particularitate a dialectului megl. este și aceea că terminațiunea verbală de la pers. 2. sg. ind. pres. de la verbele de conj. IV în -es(c) este redusă la -eș pentru -ești: *viruieș* (din *viruiești* tu) de la *viruieș* < cred 5/68; *miruses* de la *miruses* < miroș 10/52; *zânvârtes* de la *zânvârtes* (za + ânvârtes) încep să învârtesc 18/2 etc. și tot așa pers. 2 sg. ind. prez. de la săm face ieș 14/2 pentru *iești*¹⁾. Această particularitate se observă chiar la verbele de conj. III deși în mai mică măsură: *cunoș* pentru *cunoști* 20/4, etc. În graiul din Țârnareca avem șt < ștș în *estșă* pentru *ești*, după o particularitate din dialectul aromân vorbit la nord, explicată de Weigand din dialectul bulgar din Macedonia nordică, în care orice *ște* se pronunță *ștșe*. În forma *șistac* pentru *șistac* (< bg. *šestak*) avem ș pentru s sub influența lui ș inițial (cf. suf. -ac).

N

§ 64. Tratarea lui n este aceeaș ca în dialectul aromânesc. Se păstrează înaintea, vocalelor accentuate a, o, u, e, (ë), i, însă se alterează, în felul labialelor, când după ei urmează j sau l flexionar și prin această ultimă particularitate (alterarea lui n de i flexionar) se deosebește de dialectul dacoromân: *bană* (< sl. banja, ban'a, acesta din forma romană *banjo, balnjo (> it. bagno, fr. bain, etc.) < lat. *bal(t)neum*, gr. *Βαλανεῖον* < baie> cf. Berneker, SEW. 42—43) <baie>; cf. Puș. EW. 177, care preferă forma slavă (altfel Dens. H. l. r. I 271) decât *balneum*, din cauza greutăților fonetice, chiar când s'ar admite o formă **bannea* (Dens. H. l. r. I, 119), care n'ar da decât dacor. *băiu*, arom. *băny*, megl. *bōn'*; vezi și Meyer-Lübke REW. 916; *rân'ă* (< aranea, -am) <raie> 11/35 (pentru păstrarea lui ă pentru o cf. Obs. ad. 4—10); *tămșnă* (< lat. *thymaneam* de la *thymiana*, pentru care cf. § 29) tămăie; *vin'ă* vinea, -am) <vie> 917, plur. *vin'ur* 1/27. Deasemenea la toate derivatele în suf. -oan'ă: *butșoană* (de la *butșos* cf. § 38), *fitoan'ă* (feată) <fetișcană> 16/35; *cucușoan'ă* (de la *cocoș* cf. § 40), *lupoană* (lup) 12/24 etc. (Vezi la suf.)

După i flexionar avem: *anvirin'* (de la *anvirin*) <te superi> 15/6; *buñ* (pl. de la *bun*) 7/2; *dun'* (de la *dun*) <aduni>; *șpun'* (de la *șpun*) 16/73; *șamin'* (de la *șom*) <oameni> 2/57. Tot așa și pluralul substantivelor în -qu (-ăfi): *lălân'* (de la *lălă* < alb. l'al'ă cf. G. Meyer, AW. 236, și AS. IV 597); *păpân'* (de la *pap* < pappus, -um cf. Puș. EW. 1256); *tătōn'* <(tatanii cf. Dens. H. l. r. 139), etc. Dintre acestea *lăl'ân'* și *păpân'*, din cauza lui ă par a fi aromânisme, mai ales că se aud numai în comuna Țârnareca.

Observațiuni. În afară de forma *funi* (< funis -em), mai avem și *fun'ă* 18/55, care se poate explica sau ca un nou singular refăcut după pluralul *fun'î*, sau, mai puțin probabil, din funje, cum se găsește în dialectul

¹⁾ Această particularitate se observă, în parte, și în dacoromână. Vezi E. Gamillscheg *Oltenische Mandarten* p. 97.

dacoromân. Trecerea lui *n* în *r*, prin disimilație, se arată numai la *virin* (< *venenum*) cu derivatele *anvirinari* (ti anvin' 15/6; si anvirino 4/3, 10/40); *anvirinos* (sam anvirinos «sunt mahnit 6/54 cf. 7/83); *disvirin* (nvirinea ari și disvirini 998); *zdrumirari* pentru *zdrumirari*, prin asimilație, cf. 6/13. — În *nărășniți* 3/23 care ca derivațiune etimologică, stă în legătură cu *nărășos*, *n* a căzut în limba bulgară; tot așa avem *isan* pentru *insan* (turc.) «lume» (cf. mbg. *isan*). — Prezența unui *n* epentetic se arată în formă comună pentru toate dialectele *jungl'u(m)* 12/43, 3/84 (< *jū- g(ū)lo*, -are) sub influența lui *jungo*, încă din latina vulg. cf. Dens. în CDDE 918. Un *n* rezultat din fonetică sintactica arată formele relevate și de Weigand (o. c. § 76) *numir* (cu pernița pri *numir* 9/XIII) și *ninel* (nu-n'-mi strinzi di monă, s-nu-n'-la fronzi ninehu 1/1 cf. 24/51 etc.). Trecerea lui *n* în *m* se arată la *migl'ind* (< *nlg(ē)llina, -am din nlgēlla «negru» cf. Puș. EW. 1163, după explicația lui Pușcariu (cf. Conv. Lit. XXXIX, 71). Tot așa la adverbul *tunfeș* 15/55, 9/64, 3/76, 17/73 pentru *tunfeș* «atunci», acest din urmă foarte puțin răspândit cf. 16/56, 16, 22/64, în care *m* cu greu s'ar putea explica sub influența lui *l'umintrea* (în Țărnareca și *l'umtrea*). Pentru *muntă* forma normală, am în tâlnit o singură dată și *numtă* 5/56, cum se aude și în dialectul arom. unde avem și *luntă*. În *tamam* 8/84, pentru *taman* (turc.) avem *m* pentru *n*, prin asimilație; în *pișim* (< turc. *peșin*) 7/11, 2/68 avem *m* pentru *n* prin asim. cu *p* inițial; un *n* epentetic avem în *mirindzu* (< *meridio*, -are). Tot așa în *ronșă* (mbg. *ryza*, bg. *riza*, ca *ryba* > *riba*, dacă nu cumva avem aface cu o formă bulg. dialectală *rânza*) «haină femeiească».

J.

§ 65. Se identifică cu *j* din dialectul dacoromân. Înainte de *a j > z* în singura formă ce avem pentru toate dialectele: *zac* (< *jaco, pentru jaceo): *Si zacă la umbărd* 10/69 *zac* pers. 3 pl. 932; *zățe* (= zățeă) (cu înțeles trans.) «zăce» 2/3; *zățeari* 7/69.

Înainte de *o* și *u* se pronunță *j*, numai în Țărnareca și *dž*, ca în dialectul arom.: *joc*, (Liurnița) *jduc*, compus. *rđzjoc* (din *raz-joc*) < *joco*, -are cf. 25/4, 72, 313, 513 11/6, etc.; *joc* (< *jocus*, -um); *jof* (*jōvis*(dies)); derivat *joacă* nume de vacă care a fătat joi; *județ* (< *judicium*) «judecată, tribunal»; *judic* (< *jūdicō*, -are) 12/65, 15/77; derivat: *judicată* 318; *jug* (< *jūgūm*) 13/5, 319; *jugastru* (< *jugaster*, -astrum, derivat din *jugum*, formațiune paralelă cu *žvyla* cf. Meyer-Lübke. *Gram. Rom. Spr.* II § 523) 2/73; *junc* (< *jūvēncus*, -um) bou tânăr între 3 și 4 ani; derivat *juncatș*; *jung* (< *adjūngo*, -ere) «ajung» 10/71, 13/69; *prijung* (pri-jung) «ajung pe cineva» 10/55; *juni* (< *jūvēnis*) tânăr 7/56, 3/86, 3/73, etc., mire 8/38, 26/4, 6/83, etc.; *jungl'u(m)*, etc. *jur* (< *juro*, -are), derivat, jurămint, jurumint, jurimint (< *jūrmentum*) «jurământ» 8/25.

În Țărnareca se aude foarte des și *dž*: *džug* «injug» *Ca-l' džugd boil'* (după ce înjugă boii) 8/70; *si džungd* (să ajungă) 9/64, etc.

Observațiuni. Pentru forma *juneapin* (< *juniPerus*, -um) astăzi se întrebuințează *smăreacd* (< sl.) Ea se mai păstrează sub această formă ca nume de loc. la Oșani.

H

§ 66. Sunetul *h* (gutural sau palatal) nu există în dialectul meglenit. Se întâlnește rar în interjecțiuni ca *hai!* *hei!* etc. sau în cuvinte de origine turcească *hadziloc*, *hazor*, dar și pentru acestea mai des se întrebuințează *adșiloc*, *azor*.

În cuvintele de origine slavă *h* sau cade sau că cuvintele au intrat cu *h* căzut, mai ales că în dialectul mgb., la multe cuvinte, *h* nu se pronunță: *itru* (mbg. *itro*) «șiret» 4/13, *itră* (hitra) 22/72; *rănes* (< mbg. *ranam* < *hraniti*) «hrănesc» 4/8, 6/36; *pră* (< *prah*) «praf» 7/41; *or* (< mbg. *or*, *oro*) «horă» 6/56, 7/58; *sirumă* (< bg. *siromah*) «săraca» 1/25, 9/27

și *surumă* 1/53 plur. *sirumaș* 1/64, 1/73; *streayă* (< bg. *strěha* cf. arom. *streakă*) «strășină» 111; *tărbușon'ă* (< mbg. *tărbuh*) 9, 10/71; *ubav*, -ă ((h)ubav, -a -o) «frumos» 5/73; *vla* (< vlah) pl. *vlaș*, *vră* art. vrău (< bg. vrăh) «vârf» 19/41. Tot așa și în cuvintele de origine turcă, h dispăre: *air* (hair) «pricopseală» în Țărnareca *airi* 26/64, cf. arom. *hăire*; *an* (han) cf. arom. *hane*; *aber* (haber) «habar, veste» 7/60; *ardžescu* (din ardž < hardž) cheltuesc 26/65; *atqr* (hatyr) «hatâr, plac» 28, etc. În elementele grecești: *țărui* (< *ταροῦχι*) cf. arom. *țăruh'e* «opinci» 9/66.

Cu privire la h' palatal provenit din f urmat de ă, i cf. § 45 și *Obs.*

Z

§ 67. Nu suferă nici o schimbare, afară de cazul când după el urmează i de la plural; atunci se schimbă, ca în dialectul dacor. în j: *chirchez* 4, 5/16 plur. *chirchej* 14/16 «cerchez, cerchezi»; *cavaz* pl. *cavaj* 12/43 etc.

B. MORFOLOGIA

Substantivul.

§ 68. Toate substantivele din dialectul meglenit se împart în următoarele trei clase, după gen și formarea pluralului:

A. Masculine:

1.	Singular în	cons.	cu plur.	în i	absorbit.
2.	"	"	u	"	" i menținut.
3.	"	"	e	"	" i absorbit.
4.	"	"	i	"	" i păstrat
5.	"	"	ă	"	" i
6.	"	"	i(a)	"	" az

B. Feminine:

1.	Singular în	ă	cu plur.	în e(i)
2.	"	ă	"	" ă(e)
3.	"	ă	"	" i
4.	"	ă	"	" le(li)
5.	"	ă	"	" ur
6.	"	e	"	" i

C. Ambigene:

1.	Singular în	cons.	cu plur.	în ur
2.	"	u	"	" ur
3.	"	i(<e)	"	" ur
4.	"	cons.	"	" i(< e)

§ 69. A. *Masculine*. În grupa 1 intră foarte multe cuvinte de origine latină: ăm-pirăt 6/10, bărbat 19/3, birbec 1/37 (și birbeași 1/39), caț. 12/25, corb 2/74, crieș 1/80, drac 2/9, fag 12/2, fur 18/68, jəd 19/35, il' 12/58, lup 1/72, mes 4/81, pin 1/75, pul' 17/32, puric 3/67, săcul', șoarc 3/70, vältur 4/49, zinin 19/81 etc., etc. Tot așa de multe cuvinte de origine slavă: dead 4/56, dovnic 9/54, hgjupe 10/4, jar 15/7, junac 26/68, pădar 2/93, ubraz 7/34, zlatar 11/65, etc. etc. Câteva cuvinte turcești: ascher 8/50, birber 1/38, chirchez 14/16, chitip 13/15, rap 10/74, etc. Și mai puține de origine greacă: argat 7/41, anghjäl 1/62 (anghil 11/71), cumat 7/41; dascäl 1/III, primătar 9/71, etc. De altă origine: moș 26/64, mōnz (< ?) 5/28, stăpōn (< ?) 6/12, etc.

Tot în această clasă intră și toate substantivele terminate în sufixele: -ac, -atș, -ar, -atic, -el (-qi), -eș.

Dintre acestea, cele terminate în r rămân la plur. neschimbate, din cauza căderii lui i, potrivit cu cele spuse la § 34. Astfel avem: fur -pl. fur 2/45, fitșor pl. fitșor 2/64, măgar pl. măgar 1/60, picurar pl. picurar 1/3, vumpir pl. vumpir 4/55, zăgar pl. zăgar 33/39. La fel fac și cele terminate în -ar și -tor: cărbunar pl. cărbunar, căprar, gäl'inar furnigar, murar, etc.; cântător pl. cântător, dunător, pălitor, lucrător, etc. (Vezi suf. în -ar și -tor). Deasemenea și cele terminate în labialele b și p. corb pl. corb 1/39, țerb pl. țerb 64, lup pl. lup 10/15, rap pl. rap 37/2, etc.

Toate celelalte terminate în dentalele t, d, în guturalele c, g, în șuerătoarele s, ș, tș, în lica l și nazala n, fac pluralul cu consonanta finală alterată, fără ca sunetul lui i să se audă decât numai șoptit: jəd pl. jēz 15/19, ȳaspit pl. ȳaspiș 26/2; cucot pl.

cucoț 167, drac pl. draț 25/78, sac pl. saț 11/7, fag pl. faz 11/87, mes pl. meș 4/81, cupilaș pl. cupilaș 17/29, džângăraș pl. džângăraș 2/75, uraț pl. uraț 4/26, spuvidatș pl. spuvidatș, caț pl. caț' 5/10, cartai pl. cartal', bivul pl. bivul' 14/66, il' pl' il' 12/58, pul' pl. pul' 4/32, an pl. an' 15/2, răslan pl. răslan' 21/40, uom pl. uamiu 18/64, etc., etc. Cele terminate în *z*, potrivit cu cele spuse la § 67, fac la pl. în *j*: cavaz pl. cavaj 12/43, chirchez pl. chirchej 14/16.

Observațiuni. Cuvântul ghiupc «țigan», în loc ca să facă la plural ghiupț, face *ghiupți* 4/44, cu *i* plenison, ca în bulgărește, de unde a pătruns. Deasemenea forma *gulup* are pluralul *gulup* 27/39, regulat, și (în Țarnareca) *guluchî* 4/67.

În grupa 2 intră foarte puține cuvinte de origine latină terminate într-o grupă de consonante, dintre care ultima este o ligidă (ca în dialectul dacoromân) și câteva terminate în *y* semison precedat de o vocală: codru pl. codri 5/70, cuscru pl. cuscru (d), jugastru pl. jugastri 2/7, piducl'u pl. piducl'i 11/11, socru pl. socri (d) zinucl'u pl. zinucl'i (d) uocl'u pl. uocl'i, etc. boș pl. boș, 6/45 zmeș pl. zmeș 1/68, etc.

În Țarnareca în această grupă intră orice cuvânt masculin terminat în două consonante, ca în dialectul aromân, cu pluralul în *ă* din *i*, potrivit cu cele spuse la § 35. Așadar avem: mortu pl. morță 15/69, porcu pl. porță 4/64; uocl'u pl. uocl'ă 28/68, etc.

În grupa 3 intră substantivele masculine terminate în *e*, toate de origine latină din declinarea a treia: cōni pl. cōn 4/33, dinti pl. dinț 1/13, frati pl. fraț 4/6, munti pl. munț 1/58, pești pl. peșt 15/15, juni pl. juñ 45/2, tătșuni pl. tătșuñ 7/77, l'epur pr. l'epur 3/54.

Observațiuni. În această subdiviziune intră și birbeați pl. birbeț 1/39 care există și sub forma birbec 1/37. Deasemenea și puriți pl. puriț, cu toate că forma obișnuită este puriț (cf. cbs. ad 53—55): *Tăltșoră un puriț* 6/54. *Aș la ari purițu' n coastă* (se știe cu musca pe căciulă) 611. În Țarnareca trebuia menționat același lucru la subst. terminate într-o grupă de consonante, ca la grupa 2. Aci avem munte pl. munță (pentru munți) 4/64, etc.

În grupa 4 intră numai câteva cuvinte de origine străină terminate în suf. *-achi*: buturachi 15/64 și izvurachi 19/40, cu plur. buturachi, izvurachi, în care *i* abia se aude.

De grupa 5 țin iarăși câteva cuvinte de origine străină: pară pl. pari 6/4, popă pl. pop 39/40, vuică pl. vuitt 2/89 etc.

Pluralul acestor cuvinte are trebui să facă toate în *i*; abaterile ca *pop*, *vuitt* se explică potrivit cu cele spuse la § 34.

Observațiuni. În afară de *vuică* se mai întrebuințează și forma *vuitt* 1/89 care nu este decât vocativul bulgăresc *vuittse* de la *vuiko*. Tot așa, în afară de *tată* care face la plur. *tătșn* (cf. § 64), avem foarte des și *tati* 2/1, 10/5, etc. care derivă din bulg. *tate*. Forma articulată de la aceste două cuvinte este *tatu* (Tatu drobu ș- la da di fămeal'ă «părintele își dă și su-fletul (ficatul) pentru copii) 254. În afară de acestea și paralel cu *tati* se mai întâlnește foarte des și *tatcu* (< bg. tatko): *jundi si treacă tatcu, si la veadd*, «oriunde va trece tata, îl va vede» 18/82.

În grupa 6 intră toate cuvintele de origine turcească terminate în *a* (numai unul singur) și *i(a)* (mai multe), cu pluralul în *-ax* (< gr. *adeg*): casabă 10/5 și căsăbă: (ca în arom.) plur. căsăbaz 3/4; avlijă «curte»; așchitija (bg. așketija gr. *δοκητής*) «pustnic»; bujadzii(a) pl. bujadžaz; (vopsitor); cavedzii(a) pl. cavedžaz 14/46, samardzii(a), pl. samardžaz, tufectșii(a), taluptșii(a) etc., etc.

Observațiuni. Punând aceste forme alături de: curiă, cutiă, dămiă, rospî, etc. toate de origine turcească, discutate la § 30, care se regăsesc și în dialectul aromân (curie, cutie, dămie) pare că ele au intrat în dialectul megl. prin bulgara, în cari numitele forme se pronunță: *bojadzița, cavedzița, samardzița*, etc. Dacă ar fi intrat direct din limba turcă atunci, ținând seamă de formele de mai sus în -iță, trebuia să avem b: ujadzi, cavedzi s. cafedzi, etc. cum, avem și în dialectul arom.: boiadzi, cãfedzi, etc. De altfel și faptul că a final neaccentuat n'a trecut în ă (cf. § 7) arată că ele sunt nouă de tot. Aci aparține și forma *sirumă* care este pentru *sirumah* (cf. § 66) și face la plur. *sirumaș*; ea putea fi trecută și în grupa 1, mai ales că plur. face cu i absorbit, iar forma de la singular trebuie să se fi pronunțat odată și *sirumah*. De observat este că ea trebuie să fie veche, deoarece, în dialectul meglénobulgar din care va fi fost împrumutată se pronunță *siromaf* cu h > f.

§ 70. B. *Feminine*. În grupa 1 din această clasă intră toate substantivele feminine terminate în ă cu pluralul în e (i). Dintre acestea mai puțin ca jumătate sunt de origine latină, provenind cele mai multe din formele latine în a și din alte refăcute după acestea: apu pl. api 10/73; ață pl. ați 2/28, capră pl. capri 1/76, casă pl. casi 2/7, coastă pl. coasti 9/33, culastră pl. culastri (d), frunză pl. frunzi 14/5, feată pl. feati 2/66, il'ă pl. il'i 35/2, mucl'ă pl. mucl'i 14/43, measă pl. measi 22/73, nuntă pl. nunti 4/28, urală pl. urali 3/54, urală pl. urali 1/2, peară pl. pears 28/52, ponză pl. ponzî 153, peană pl. peani 3/66, scafă pl. scari 28/65, simință pl. siminți 10/5, umbără pl. umbări 7/69, viță pl. viți 6/3, vită pl. viti 9/31. Restul se alcătuiește din elemente străine, dintre cari formele slave și bulgare formează majoritatea: babă pl. babi 2/32, bură pl. buri 8/27, coasă pl. coasi 4/14, crăblă pl. crăbli 8/VIII, cuproavă pl. cuproavi 1/66, cutlă pl. cutli 4/10, fortună pl. fortumi 9/7; iman'ă pl. imani 1/60, izmeană pl. izmeani 9/9, nină pl. nini 4/24, niveastă pl. niveasti 3/8, poală pl. poali 11/74, pricazmă pl. pricazmi 26/8, rubă pl. rubi 7/81, steană pl. steani 83, ticfă pl. ticfi 10/5, utroavă pl. utroavi 2/68, etc. Foarte puține cuvinte grecești: guridă pl. guridi 10/56, sinfadă pl. sinfadi 2/29, etc. și mai puține turcești: tșoqmă sau tșășmă pl. tșoqmi, tșășmi 5/74, tșuărbă pl. tșuărbi 5/76 etc.

La acestea se mai adaugă cuvintele derivate cu suf. *-ariță* și *-armiță*: izmichiariță pl. izmichiariți, chirămidarniță, pădarniță, etc.; *-iță*: dăscăliță pl. dăscăliți, drăchiță, țăriță, etc. *-easă*: ampirăteasă pl. ampirăteasi, picurăreasă, etc.; *-l'ită* băbl'ită pl. băbl'iți, furgl'ită pl. furgl'iți, etc.; *-onă*: bārnitșonă pl. bārnitșoani, lisitșonă, uvișonă, etc. *-oană* fitoană pl. fitoani, lupoană, ursoană, etc.

Observațiuni. Tot aci aparține și cuvântul *ropă* 1/76, 3/77 cu pl. *rop* și *rap* 1/1, cu i căzut după labiale, ca și i primar. Deasemenea *muscă* pl. *mușt* 2/16 pentru *muști*. De la forma *ocă* avem pluralul *ochi* 10/72 cu i plenison, ca în bulgărește, de unde, poate, va fi intrat.

În grupa 2 intră cuvinte care aparțin propriu zis subdiviziunii precedente, dar care, din cauza prefacerilor fonetice, rămân la plural neschimbate. Astfel avem uță (< uva) pl. uță (< uțe < uvae) 7/31; neață (< nivem) pl. neață (< neațe) 8/31, miduță (< medulla, -am) pl. miduță 18/33, cuță (< alb. kuja) «coajă de pâine» pl. cuță 10/81.

În grupa 3 intră cele mai multe substantive feminine în a cu pluralul în i. Dintre acestea o treime sunt de origine latină; restul de origine bulgară și turcă. Ca și la substantivele masculine din grupa 1, i de la plural este absorbit de consonanta finală, după cum este o dentală, labială, guturală, licală sau nazală. Așa dar, dintre elementele latine avem în dentală: mușcată pl. mușcoți 34/51, 15/42, nuntă pl. nunț 4/81, poartă pl. porț 9/47, etc., dimineată pl. dimineț 7/33, ghiță pl. ghiț 11/11, mustată pl. mustăt 17/86, coadă pl. coz; în labială: limbă pl. limb 12/28, în guturală: bisearică pl. biseări 4/57, duminică pl. duminiț 4/57 vacă pl. văt 11/67 furnigă pl. furniz 16/4; în licală: gaură pl. găur 81, moară pl. mor 9/35, scândură pl. scândur 23/68, seară

pl. ser 13/81, seafiră pl. seafir 18/5, subsăsoară pl. subsăsor 20/73, țară pl. țor 9/62; în nazală: fuñă pl. fuñ 18/55, gâl'ină pl. gâl'in 7/18, mōnă pl. mōn 18/32 și mōin 10/1, (Țârnareca) măn 6/67, marzină pl. marziñ 5/70, mintșună pl. mintșuñ, săptămōnă pl. săptămōiñ 9/9. Dintre elementele slave și bulgare: tșafcă pl. tșofț 2/56, tșāmugă pl. tșāmuz 12/12, cremnă pl. cremni 8/85, tșouă pl. tșouli 6/22, disagă pl. disqz 8/44, mōncă pl. mōnt 1/70 rană pl. rōñ 3/12, ravniñă pl. ravniñi 20/4, tăligă pl. tăliz 31/40, tăpolă pl. tăpoli 4/29, smăreacă pl. smăreț 9/10. Elemente turcești: curiñă pl. curji 13/71, cutiñă pl. cutiñ 16/4, daviñă pl. daviñ 17/8, pară pl. pari, rachiñă pl. rachiñ 13/56, tipsiñă pl. tipsiñ 10/56, udaiñă pl. udoiñ 12/71, și udăi zăghiiă pl. zăghii 6/62.

Derivate în sufixe: *atșcă*: divatșcă pl. divatșchi, dănatșcă, custandinatșcă, etc., *arcd*: crimiră pl. crimirăchi, minghiușărcă, pistarcă, etc., *-așcă*: sirumașcă pl. sirumașchi, trisupașcă, gurgașcă, *-că*: bobcă pl. bobchi, tșirească, crușcă, gărgul'că, gărnișoră, etc.; *-eală* (*-eal'*): puveal'ă, pl. puvel', râteală, videală, etc., *-eal'că*: jucăreal'că pl. jucărel'chi; *-eancă*: lăzăreacă pl. lăzărenchi, pliteacă pl. plitenchi; *-eald*: albeață pl. albeț, bitârneață, juneață, verdeață, etc., *-urd* cripitură pl. cripitur, nîcură pl. nîcur, *-ină*: divutiñă pl. divutiñ, ȧerbutină, etc.

Observațiuni. În această grupă intră și cuvintele cu pluralul neregulat: soră pl. suror 1/59, noră pl. nuror 9/61. Unele dintre cuvintele de origine bulgară care au intrat mai târziu în dialect, fac pluralul bulgăresc: dechică pl. dechichi 17/65 bil'că pl. bil'chi, însă și bil'ț 6/49, rōncă pl. rōnchi 19/80, etc. În felul acesta fac și pluralul derivatelor în suf. *-arcă*, *-așcă*, *-că*, *-ealcă*, *-eancă*.

În grupa 4 intră toate substantivele terminate în suf. *-eauă* (*-auă*): andreaună pl. andreali, buțeauă pl. buțali 6/XVIII, cățauă pl. cățali 5/28, dărdzeauă pl. dărdzeali 8/71, fântăneauă pl. fântăneali, greauă pl. greali (femeie însărcinată) 5/40, ițauă pl. ițali 5/28, măseauă pl. măseali, mărdzeauă, steauă, virdzeauă, etc.

Observațiuni. Tot aci aparține și singularul subst. zuuă 4/54, 2/73, 4/86, (în Huma) zuă 2/7 și dzuuă 1/10, (în Țârnareca) dzuuă 26/65 și ziuă, cu pluralul regulat zōli 7/2, 21/38, 10/58, 15/93, (Huma) zăli 14/72 (Țârnareca) dzăli 8/65 și zili 4/65.

În grupa 5 se cuprinde cuvinte cu pluralul în *-ur*, dintre care unele se termină la singular în *ă*, altele în *e* (i). Substantive în *ă*: lōnă, lōnur 11/61, ȧarbă pl. ȧerbur 3/14, vin'ă pl. vin'ur 1/27. Cuvinte străine: bañă pl. băñur 6/38, baftșă pl. băftșur, lipsă pl. lipsur 15/6, mandșă pl. mândșur 2/63. Substantive în *e* (i): cali pl. cāl'ur 10/65, vali pl. vāl'ur 23/72. Cuvinte străine: mătasi pl. mătăsur 26/40, vreami pl. vremur 4/60.

Observațiuni. Cuvântul *foali* 10/69 face la plural *fol'ur* 8/17 și *fol'* 14/66. Tot așa *nari* pl. nōrur și nōră 9/19. Forma *tar* 9/2 face la plural *tărur* 1, 7/91, și *tară* 4/84 (cf. *Obs.* ad 35—41).

În grupa 6 intră cuvintele terminate în *e* (i) cu pl. în *i*. Toate sunt de origine latină: buti pl. buț 39/40, căldari pl. căldor 5/55, căloari pl. călor 2/73, carti pl. cōrț 18/56, luminari pl. luminor, mari pl. mōr 37/2, mul'ari pl. mul'er, noapți pl. nopț 21/8, strămulari pl. strămulor, etc.

De această grupă țin și toate derivatele în suf. *-imi*: acrimi pl. acrim, nălțimi pl. nălțim, sătulimi, sucrimi etc.; *-tșuni* (*-ătșuni*, *-itșuni*); diștitătșuni pl. diștitătșun', l'irlătșuni pl. l'irtătșun', piritșuni, spăigătșuni, rugătșuni etc., etc.

Observațiuni. Tot aci aparține și cuvântul *fămeal'ă* (pentru *fămeal'e* cf. § 30) 1/84 și *fumeal'ă* 1/65 plur. *fămel'*, cu înțelesul de 'copii'. Acelaș înțeles de la plural îl are cuvântul și la singular. La plur. cuvântul mai face *fămeal'*. (Un cusur vea că nu vea fămeal'; vea lat ăn loc di fămeal' una feată și un fițșor, bun ma iel' vreau si aibă lor fămeal' 1, 2/40.) Se

pare că avem aceeași formă de la singular, mai ales că înțelesul este același, cu i final șoptit din cauza lui l': fămeal'î. În Țârnareca se aude și *fumel'*, nou singular refăcut de la pluralul lui fumeal'ă, cu înțelesul de «copil», ca în dialectul aromânesc.

§ 71. C. *Ambigene*. Grupa 1 cuprinde o seamă de cuvinte dintre care o treime sunt de origine latină, ținând de declinarea I, III și a IV, iar restul de origine străină. Cuvinte latine: antunerîc pl. antunerîcur 1/7, burîc pl. burîcur 66, cîmp pl. cîmpur 2/73, cul'b pl. cul'bîr 15/94, chept pl. cheptur 18/33, foc pl. focur 4/37, frig pl. frigur 2/77, fund pl. fundur 7/37, fum pl. fumur 10/6, ghipt pl. ghiptur 23/41, jug pl. jugur 13/5, loc pl. locur 10/38, pimînt pl. pimîntur 7/37, rîșt și rost pl. rostur 20/73, 7/8, timp pl. timpur 5/40, țer pl. țerur 12/1, vin pl. vinur 2/93, vis pl. visur 2/15, etc., etc. Cuvinte slave: breast pl. breastur 17/41, brîg pl. brîgur 1/10, drum pl. drumur 1/4, grob pl. grobur 11/58, 3/6, leac pl. leacur 16/56, or pl. orur 6/56, son pl. sonur 8/69, sfârșît pl. sfârșîtur 2/66, tream pl. treamur 15/56, zîd pl. zîdur 2/68. Cuvinte turcești: an pl. anur 2/4, căsmet pl. căsmetur, chîjustec pl. chîjustecur 8/IV, chîjurc pl. chîjurcur 16/38, laf pl. lafur 5/43, murufet pl. murufetur 12/79, vîcîr pl. vîcîtur; zanajît pl. zanajîtur 79, sidžîm sidžîmur 2/63.

Observațiuni. Cuvîntul *îer* 11/67 face la plural *ierur* 39/40, în loc de *îară*, cum se aude numai în Țârnareca, și, prin urmare, aparține tot aici. Forma *vrîr* face la plural regulat *vrîur* 19/41. În Țârnareca, pentru sonsonur și vînt-vîntur, avem somnu pl. somnur 17/68 și vîntu pl. vîntur 6/67 ca în aromânește.

În grupa 2 intră un singur cuvînt în u cu pluralul în i, în loc de -ur: lîcru 2/42, lucru 39/40 pl. lîcri 31/2, lucrî 20/31. În Huma se întrebuițează cu pluralul în â: lucrâ 9/71.

În grupa 3 intră tot un singur cuvînt terminat în e (i) pluralul în -ur: laptî pl. lîptur 18/40.

În grupa 4 se cuprind cele mai multe cuvinte de origine latină terminate într-o consonantă cu pluralul în e (i) și foarte puține de origine străină. Cuvinte de origine latină: altar pl. altari 29/18, ac pl. ațî 5/20, cîntîc pl. cîntîțî 1/1, cîpîtoș pl. cîpîtoșî 13/77, cuțot pl. cuțotî 17/40, braț pl. brațî 11/41, țîșîșuruș pl. țîșîșurușî 8/30, fus pl. fusi 7/71, grîon pl. grîonî 9/29, jurumînt pl. jurumîntî 8/25, leamn pl. leamni 35/65, maț pl. mațî 9/70, misur pl. misuri 2/47, ninel pl. nineali 24/51, scand pl. scandî 3/48, sîjîmn pl. sîjîmni 14/77, sin pl. sini 6/55, suflît pl. suflîti 2/61, urdin pl. urdîni 3/7, zeazit pl. zeazîti 8/50, (pentru celelalte forme de la pl. cf. *Obs.* ad 53—55). Cuvinte străine: brîon pl. brîonî 4/85, cîtun pl. cîtunî, vanghel' pl. vanghel'ă 24/31.

Observațiuni. Cuvîntul *picat* face la plural regulat *picatî* 4/57 și *picîr* 536; *dușec* «saltea» face pl. *dușeață* 8/69. Următoarele cuvinte fac pluralul în â pentru e (i) din cauza elementului palatal de care este precedat e final (cf. § 30): *mal'* pl. *mal'ă* 12/50, *pal'* pl. *pal'ă* 40/2 *coș* pl. *coașă* 3/22. Cuvîntul *mer* face la plural regulat *mearî* 17/69, 22/32. Cu toate acestea, forma de la singular aproape nu există și în locul ei se întrebuițează *meară* 2/9, 6/68, care a fost refăcută prin analogie cu *peară* pl. *pearî*. După pluralul lui *cap-capîti* 12/28 a făcut și cuvîntul de origine bulgară *cupcupîti* 9/4, în loc de *cupur*.

În grupa 5 intră două cuvinte de origine latină, dintre care unul face pluralul regulat în e: *agru-agri* 5/55; celălalt în â: *uou-uayă* pentru *uaye*.

DECLINAREA

1. Substantivele masculine și ambigene.

§ 72. Substantivele masculine și ambigene din dialectul meglinit se declină la *singular* cu articolul hotărît și nehotărît. În cazul din urmă, substantivul este precedat de articolul nehotărît *un*, care rămâne neschimbat, la genitiv fiind precedat de art. *lu*, iar la dativ de prepoz. *la*.

Nom.-Ac. un ămpirăt
Gen. lu un ămpirăt
Dat. la un ămpirăt.

Astfel avem: casa lu un birber 3/38... lu un pașă 15, etc.

Declinarea cu articolul hotărît se face ca în toate dialectele, după cum urmează:

Singular:

§ 73. *Nominativ.* Substantivele masculine și ambigene care se sfârșesc într'o consonantă sau în u, primesc articolul -l, care nu se mai pronunță, ca în dialectul daco-român. Astfel avem: ămpirăt art. ămpirātu 13/39, pentru ămpirātu-l, butșum art. butșumu 9/16, criel-crielu 17/41, domn-domnu 6/56; (ambigene): fum art. fumu 10/6, căsmēt-casmētu 1/56, ninel-ninelu 24/56, etc.

Substantivele masculine terminate în ă (grupa 5) primesc articolul feminin a, ca în dialectul dacor.: popă art. popa 5/84, pară-para, vuică-vuica, sau forma bulgară *vuĩtĩ* (S- mi duc cu vuĩtĩ si fac furlȃc 1/89).

Dintre substantivele masculine cu accentul pe vocala finală, cele în i (tĩ și dĩ, vezi grupa 6) primesc articolul -l, cu ajutorul vocalei de legătură -u-, care rămâne în locul articolului: bujadĩ art. bujadĩu, tufectĩ — tufectĩu, etc.; cele în -ia rămân neschimbate: cavedĩia art. cavedĩia, samardĩia art. samardĩia, etc.

Substantivele masculine și ambigene terminate în e (i) primesc articolul le (li), ca în toate dialectele: cȃĩni art. cȃĩnili 5/75, șarpi-șarpili 1/12, șȃnzi-șȃnzili 6/3, (ambigen) lapti-laptili, etc.

Observațiuni. În Țárnareca se articulează mai des ca în dialectul aromănesc. Astfel, cele terminate într'o grupă de consonante, primesc articolul -l: cornu art. cornul 25/46, lucru-lucrul 26/64, țerb-țerbul 19/64; cele terminate într'o consonantă primesc articolul -lu, care se adaugă la substantiv, după ce u de la afărșitul substantivului cade: țar art. țarlul (din țarulu) 14/64, zlătar-zlătarlu (din zlătarulu) 6/65 (însă și zlătaru 10/65), tot așa fitșor-fitșorlu 9/64, drac-draclu 13/67, etc. Când consonanta finală este l, atunci potrivit cu cele spuse la § 60, avem caț art. cațlu 21/65, ițal art. ițălu 11/67, etc. Tot așa și substantivele de origine străină în ă și ă, primesc articolul -lu, după ce între substantiv și articol se pune vocala de legătură -u-: cāsăbă art. cāsăbă-u-lu 26-65 sirumă art. siruma-u-lu 2/65.

§ 74. *Genitiv.* Se formează cu articolul -lui pus la sfărșitul substantivului. Acest fel de articulare se întrebuițează rar. Forma cea mai obișnuită, după cum se poate constata aceasta și din textele culese, este cu articolul *lu*, pus înaintea substantivului. Prin urmare, avem: ămpirătului 5/74, domnului 13/60; (ambigene) focului 16/56, locului 28/65, însă și lu ămpirātu 6/46, lu bărbatu 20, lu cărbunaru 6/42, lu cȃĩnli 12/38, etc.

În special cuvintele străine terminate în i sau ia, fac genetivul numai cu articolul pus înaintea: lu cavedĩia 16/46, lu chĩaia 6/40, etc.

Observațiuni. În Țárnareca se articulează numai cu articolul pus la sfărșitul cuvântului *țarlui* (căn ău vizũ feata țarlui 23/64). Când atributul substantival în genitiv este pus înaintea substantivului și, în cazul acesta, trebuie să fie precedat de articolul pronominal al, l final de la

acest articol trece în u (cf. § 60) și atunci avem *ay: ay țarlui casă* 10/66 pentru al țarlui casă; *ay zmeului curiță* 24/68; *ay țarlui fițor* 10/66; *ay Mișmet fântână* (fântâna lui Mehmet) 14/66.

§ 75. *Dativ*. Este un caz prepozițional în dialectul meglinit. Se formează pretutindeni, la fel, cu prepozițiunea *la*, pusă înaintea substantivului: *la țar* (cătuneanu al' gri la țar 8/65); *la lup* (lq un chjup la pusi la lup di gușă 5/13); *la cșini* (al' scoasi uoc'il' la cșini 12/38) etc. Foarte rar când subst. apare articulat: *la lupu*.

Observațiuni. Originea acestui caz trebuie căutată, poate, în limba bulgară. Aci avem pentru gen.-dat. prep. *na* (cu înțelesul de 'pe' și, 'la'): *na tsarat*, *na vâlkzt*, *na cutseto* (la țar, la lup, la cșini).

§ 76. *Acuzativ*. Este acelaș cu nominativul.

§ 77. *Vocativ*. Terminațiunea vocativului este, ca în toate dialectele și în special în cel arom., -e: *doami*, 2/83, pentru doamne, *ampirăti* 3/10 pentru ampirâte, *lupi* 11/72, *zldtari* 11/65, etc. În afară de aceasta există și terminațiunea -le, cu o întrebuintare mult mai deasă decât aceea în -e. Din acest punct de vedere dialectul megl. se aseamănă cu cel dacor., deosebindu-se de dialectul aromân, în care nu avem decât un singur cuvânt cu vocativul în -le. Așa dar, avem: *ampirătuli* 6/10 pe lângă ampirăti, *domnuli* 3/50 pe lângă doamni, *dușmanuli* 44/40, *pinuli* 1/75, *șomuli* 17/38, etc., etc.

Această întrebuintare a vocativului în -le merge așa de departe în acest dialect, în cât ea se întâlnește și atunci când substantivul la vocativ este precedat de pronumele posesiv: *izmichjaruli meu* 8/24, pentru izmichjaru meu (servitorul meu). De altfel, un alt vocativ care se aude tot așa de des ca și acela în -le este și cel precedat de interjecțiunea *bra*, fără nici o terminațiune: *bra pul'* (nu bra pul'uli, cum ar fi în dialectul dacor. *bre omule*) 4/32, pe lângă pul'uli 4/56, *bra milu* 13/31 pe lângă miluli 2/31, *bra deadu* 4/16 pe lângă deaduli 17/16, *bra cat* 17/68, etc. etc.

La fel se întrebuintează și vocativul cu interjecțiunea *mara* (mări, moari) pusă înaintea sau în urma substantivului. *Nu știi, mări babu, jundi sa căsmetili* 2/85. *Mări mila* 6/11. *Mamu moari* 12/VII. *Mări luduli*, etc. Acesta se întâlnește foarte des și în limba bulgară: *mări majkal mări ženal* (cf. Prof. Dr. Lj. Miletič, *Das Ostbulgarische* II, în *Schriften der Balkankommission*. Wien, 1909, p. 110).

Observațiuni. În afară de aceste trei feluri, în care se exprimă vocativul în dialectul megl., se mai întâlnesc forme la vocativ care sunt intrate direct din limba bulgară: *țari* 8, 13/65 de la țar, *popi* 18/6 de la pop. Mai sunt și formele *sinu* 'fiule' 2/66, și *sincu* id. 12/65 din mbg. *sino*, *sinko*, pe lângă formele bulgare regulate *sine*, *sintse*. Aceste două din urmă se întâlnesc numai la vocativ. Forma *misirculi* se întrebuintează ca nume de persoană, în funcțiune de subiect: *Vea un fițor la cari ra numea misirculi* (avea un băiat care se numea misirculi) 3/35. *Misirculi si dusi la sor-sa* 5/33. Cuvântul vine din bulg. *misirka* și se găsește în dialect ca apelativ *misircă*: *Al' pisaia să-u tal'ă misirca* (ii scria să taie curca) 4/68. Formațiunea este românească, de oarece în bulgărește nu putem avea decât *misirko* sau *misirtse* ¹⁾.

Plural:

§ 78. *Nominativ*. Toate substantivele masculine primesc articolul -l', care se adaogă la tulpină, după ce *i* de la plural, absorbit de consonanta finală, reappare: Astfel avem: cucot pl. cucot articulat *cucoț-i-l'* 358; pul' pl. pul' articulat *pul'-i-l'* 6/11; șom pl. șamin', articulat *șamin'-i-l'* 7/56, pești pl. peșt, articulat *peșt-i-l'* 3/13. Tot așa fac și cuvintele terminate într-o vocală ca: boy pl. bqi, articulat *boy-l'* 6/45. Deasemenea și cele în i sau ia: *chiradzi(i)* pl. *chiradzi(i)*, articulat *chiradzi(i)-l'*, etc.

¹⁾ Despre originea vocativului în *le*, vezi studiul meu în *Dacoromania* I, p. 185.

La foarte multe cuvinte articulate 'l' este redus la -i, ca în dialectul dacoromân. Pe lângă *uaminil'*, citat mai sus, avem și *uamini-î* 20/94, tot așa *cucoți-î* 6, 10/60, *boi-î* 13/41, etc.

În special la substantivele care se sfârșesc în l (î), la adăugirea articolului -l', cade l (î) de la tulpină care, din cauza terminațiunii i de la plural, trece în l', lăsând în locul lui un i: cal pl. cal' articulat *calil'* 3/9 din cal'il'; tot așa: pul' pl. pul' articulat *pulil'* 8/58, pentru pul'il'; miș pl. mil' articulat *milil'* 12/29 (drăguții) pentru mil'il'.

Observațiuni. Ca și la nominativ de la singular, în graiul din Țârnareca se obișnuiește felul de articulare ca în dialectul aromân. Aci se adaugă articolul -li, după ce i de la plural a căzut. Astfel, de la cucot avem pl. cucot' articulat *cucot-l'i*, în loc de *cucoț-i-l'*, cum am văzut mai sus. În afară de aceasta, în virtutea celor spuse la § 35, articolul -l'i trece în -l'ă: *frațl'ă* pentru frațl'i 8/68, *moșl'ă* pentru moșl'i 26/64, etc.

§ 79. **Genitiv.** Se formează cu articolul *lu* pus înaintea substantivului la plural, întocmai ca la genitiv singular: draț genitiv *lu draț* 25/78. Sunt cazuri când substantivul se întrebunțează și articulat, însă asta foarte rar: fitșor genitiv *la fitșoril'* 13/8, în loc de la fitșor. Un genitiv în -lor, ca în celelalte dialecte și așa cum dă Weigand (o. c. p. 26) nu există; în materialul strâns de mine nu se întâlnește și tot așa în acela publicat de Weigand. Numai în Țârnareca, dar aci aproape toată flexiunea substantivului se identificează cu aceea din dialectul aromânesc. Tot în Țârnareca am întâlnit o singură dată și forma *ay drațl'ăi* (dracilor) 7/67, din *al drațl'ăi* pentru *a drațlor*, forma corespunzătoare în dialectul aromân.

§ 80. **Dativ.** Se formează la fel ca și dativul singular cu prepoziția *la* pusă înaintea substantivului la plural: *la frațil'* 8/55. În Țârnareca, ca în dialectul arom. *a frațlor*

§ 81. **Acusativ și Vocativ.** La fel ca nominativ. Un vocativ în -lor, ca în dialectul dacoromân, nu există.

§ 82. Din cele expuse până aci, avem următoarele tipuri de declinare a substantivelor masculine și omogene.

MASCULIN

1. Sing. N.	ămpirātu	Plur. N.	ămpirățil'
G. lu	ămpărătu, ămpirātulu	G. lu	ămpirăț, (-il')
G. la	ămpirăt (-u)	D. la	ămpirățil'
A.	ămpirātu	A.	ămpirățil'
V.	ămpirātūli, ămpirati	V.	ămpirățil'
2. Sing. N.	cavedžiia	Plur. N.	cavedžazil'
G. lu	cavedžiia	G. lu	cavedžaz, (-il')
D. la	cavedžiia	D. la	cavedžazil'
A.	cavedžiia	A.	cavedžazil'
V.	cavedžiia	V.	cavedžazil'
3. Sing. N.	cq̃inili	Plur. N.	cq̃in'il'
G. lu	cq̃ini, cq̃inilu	G. lu	cq̃in'i(-l)
D. la	cq̃ini	D. la	cq̃in'il
A.	cq̃inili	A.	cq̃in'il'
V.	cq̃ini	V.	cq̃in'il'

AMBIGEN

1. Sing. N.	locu	Plur. N.	locurli
G. lu	locu, loculu	G. lu	locur, (-li)
D. la	loc(u)	D. la	locurli
A.	locu	A.	locurli
V.	loculi	V.	locurli

2. *Substantivele Feminine.*

§ 83. Declinarea substantivelor feminine cu articolul nehotărît *und*, urmează ca la substantivele masculine.

N. A. ună feată
G. lu ună feată
D. la ună feată.

Din această cauză, nici nu se poate şti dacă la dativul singular s'a păstrat terminaţiunea în e (< ae), cum aceasta se vede, în parte, la substantivele feminine din dialectul aromân: *a unei feate* şi dacoromân: *unei fete*.

§ 84. Declinarea cu articolul hotărît se face în modul următor:

Singular:

Nominativ. şi *Acuzativ*. Substantivele feminine primesc, la acest caz, articolul -a, ca în toate celelalte dialecte: *feată* articulat *feata* 23/64, limbă articulat *limba* 10/31, poartă-poarta 9/32, etc.

Substantivele terminate în e se articulează la fel: mari, articulat *marea* 3/33; mul'ari, articulat *mul'area* 7/84. În Lugunţa, terminaţiunea e cu articolul a formează un diftong mai închis ɛ: mul'ari, articulat *mularɛ* 5/14 pentru mul'area; moarti, articulat *moartɛ* 1/4 pentru moartea, etc. (cf. § 19).

Observaţiuni. Potrivit cu cele spuse la § 29, substantivele în e, la primirea articolului -a, nu lasă să treacă e neaccentuat în i: mari însă *marea*; cu toate acestea avem şi cazuri, deşi foarte rari, când i din e neaccentuat să păstrează: *lumi* pentru *lume*, articulat *lumja* 10/73 pentru *lumea*.

§ 85. *Genitiv*. Ca şi la substantivele masculine, genitivul de la feminine se formează în două feluri: cu articolul hotărît (-l'ă) în urma substantivului şi cu articolul hotărît, (lu), forma masculină, înaintea substantivului. Astfel avem: *feată*, articulat *featăl'ă* 15/73, 12/77, *lisiță*, articulat *lisițăl'ă* 17/72 alături de formele tot aşă de frecvente: *lu lisița* 8/13, *lu tșeșma* 8/13. Foarte rar şi *lu popadija* 23/7.

Observaţiuni. Asupra articolului -l'ă < illaei cf. § 30. În Țârnareca avem regulat ca în dialectul aromân -l'ei: *featel'ei* 20/64 şi *featei* 32/65. Şi după cum la dativul nearticulat nu s'a păstrat nici o urmă din terminaţiunea dativului latin (-ae), tot aşă şi la forma articulată. În privinţa aceasta numai forma din Țârnareca *featel'ei* ar arăta terminaţiunea e a dativului, din care s'ar putea deduce că şi forma dacoromână veche *feateiei* reprezintă dativul latin *fetae illaei*. Th. Gartner (*Darstellung der rumänischen Sprache* p. 158) susţine tocmai contrariul, adică că ea ar fi rezultatul unei asimilări a lui *ă* de la sfârşitul cuvântului (*feată*-ă) cu articolul următor -iei, care trebuia să dea e: *feată-iei* > *fea-teiei* > *featei*.

Un altfel de genitiv care se întebuiţează destul de des în dialectul meglenit este şi acela format cu prepoziţia *la*, pus înaintea substantivului nearticulat: *capu la lamn'ă* (capul balaurului) 9/34; *pul' la babă* (puiul mamei) 11/32, etc. Din funcţiunea lui sinactică, îndeplinind rolul de atribut substantival, reese clar, că, deşi ca formă, el se identifică cu dativul, totuşi n'are aface nimic cu acesta. Acest genitiv nu-i decât o traducere a genitivului din limba bulgară. În această limbă avem, după cum se ştie, *na* (la) pentru genitiv şi dativ. Citatele de mai sus s'ar traduce în bulgăreşte *glavata na lamnjata*; *pile* sau *pilentse na baba* (cf. Weigand, *Bulgarische Grammatik* § 29).

§ 86. *Dativ*. Este identic cu acela de la substantivele masculine şi ambigene: *la feată* 6/74, *la mul'ari* 7/32, 2/65, *la mamă* 1/VII, etc.

§ 87. *Vocativ*. Acest caz se termină în u (o) *mamu* (mamo) 1/III *săru* (soro) 5/74. Foarte des se întrebuițează și forma de la nominativ: *soră* (soră, soră, iundi s- mi culc 5/33) *il'ă* (cari a? la feasi țista bun il ă? 16/73).

Observațiuni. Intocmai ca la vocativul substantivelor masculine, avem și aci unele forme la vocativ care au pătruns direct din limba bulgară: *maicul* 2/66, *pupadii* (bulgărește: *popadie*), 18/6 *ninu* 15/94, *lisițu* 8/30.

Plural:

§ 88. *Nominativ, Acuzativ și Vocativ*. Se formează cu articolul *-li*: casă pl. *casi* articulat *casili* 11/73; coastă pl. *coasti* art. *coastili* 9/33, *uoli* 10/56, *vitli* 5/24, etc. Substantivele terminate în r, lasă să cadă i, terminațiunea pluralului, la primirea articolului, care, de altfel, nu se aude nici la forma pluralului nearticulat: *mul'ari* plural articulat *mul'erli* (pentru *mul'erili*) 5/61, *nicură* pl. art. *nicurli* 11/4; *viță* pl. art. *vin'urli* 1/27, etc.

Observațiuni. În graiul din Țârnareca avem *măh'ă* 6/67, pluralul articulat de la mână, pentru *măh-le* (cf. § 30), întocmai ca la subst. masculine: *drațl'ă*, *frațl'ă* pentru *drațli*, *frațli* (cf. § 35).

§ 89. *Genitiv*. Se formează ca la substantivele masculine cu articolul *-lu*, pus înaintea substantivului articulat, (la masculine substantivul este nearticulat); furnigă pl. furniz, genitiv *lu furnizli* (Ampirătu lu furnizli 12/4); feată pl. feati, genitiv *lu featiili* (Tată-su lu featiili 27/51). Un genitiv în *-lor*, după cum am arătat la genitivul plural al substantivelor masculine, nu se găsește nici pentru substantivele feminine, deși Weigand dă *steliilor*, *mul'erilor* (o. c. § 112).

§ 90. *Dativ*. Este același cu dativul de la substantivele masculine.

§ 91. Din cele expuse avem următoarele tipuri de declinare la substantivele feminine.

Feminine în -ă

1. Sing. N. feata	Plur. N. featiili
G. featăl'ă, lu feata	G. lu featiili
D. la feată	D. la featiili
A. feata	A. featiili
V. feată	V. featiili

Feminine în e (i)

1. Sing. N. mul'area	Plur. N. mul'erli
G. mul'aril'ă, lu mul'area	G. lu mul'erli
D. la mul'ari	D. la mul'erli
A. mul'area	A. mul'erli
V. mul'ari	V. mul'erli

3. Declinarea numelor proprii de persoană.

§ 92. Numele de persoană de genul masculin se declină ca și substantivele comune. La nominativ ele rămân neschimbate. La genitiv primesc articolul *lu* înainte: *lu Piștol* 1/II, *lu Gona* 2/III, *lu Prondi* 6/IV, *lu Dreana* 10/IV.

Un altfel de genitiv este și acela format cu articolul enclitic *-l'ă* (< illaei), de la substantivele feminine. El se obișnuiește la substantivele terminate în *-ă*: *Tșeșma popăd'ă* (fântâna popii). Acest genitiv se întrebuițează precedat și de articolul *lu*: *lu Musta'ă* (Mi litșă ăn cunacu lu Musta'ă fițșor ămi ședeă bine în conacul băiatului lui Musta'ă).

În fine, încă un fel de genitiv este și acela format cu articolul *al* pus înaintea numelui, ca în dialectul aromănesc, care însă este foarte rar. De la *Chita*, avem gen. *al Chita* (Petra al Chita 6/VII). Acest genitiv se întâlnește și sub forma lui mai veche *a lu* (din al lui): *Io să-n' la leș mamu mori*, *Pul'u a lu popa* 4/XIII.

Dativul este acelaș ca la substantivele comune, cu prepoziția *la*, pusă înaintea numelui: *la Lazi* 3/VII, *la Gona*, *la Prondi*, etc.

Acuzativul este ca și nominativul.

Vocativul deasemenea rămâne neschimbat, afară de numele terminate în *ă* care, rare ori, fac și în *u* (o): Traia voc. *Traiu* 3/VII.

Numele de persoană de genul feminin rămâne la nominativ și acuzativ neschimbate. La genitiv primesc articolul -l'ă: *Zlata* gen. *Zlată'l'ă*. Ceva mai rar se întâlnește și cu articolul pus înaintea numelui *ali Zlati* 5/6, ca în dialectul aromân, și *lu Zlata*.

La vocativ primesc terminațiunea *u* (o): *Zlatu*, *Venu*, de la *Zlata*, *Vena*, etc.

§ 93. Din cele expuse până aci, avem următoarele tipuri de declinare a numelor proprii:

Masculin

N. Gona
G. di Gona, lu Gona, di lu Gona, Gonal'ă
D. la Gona
A. Gona
V. Gona

Feminin

N. Zlata
G. Zlată'l'ă, lu Zlata ali Zlata,
G. la Zlata
A. Zlata
V. Zlatu

Observațiuni. În legătură cu numele proprii există și articolul invariabil ajuns ca un fel de particulă: *al-di* 'al-de'. Întrebuințarea lui în dialectul megl. este întocmai ca în dialectul dacoromân. Mai întâiu se pune la numele proprii, după aceea, foarte des, la numele de rude mai apropiate: *Ca dușinară al-di ămpirătu...* (după ce sfârșită de cinat al-de împăratul) 3/48. *Con vizură l-al-di mama* (când îl văzură l-al-de mama) 22/73. *L-al-di tată-su* 10/38, etc.

ADJECTIVUL

§ 94. Are aceleași terminațiuni ca în toate dialectele: una pentru genul masculin și ambigen și alta pentru genul feminin. Terminațiunea formei masculine este -u sau consonantă, iar pentru cea feminină este -ă: bun, -ă 7/31, itru -ă 'șiret' 4/13, roșu, rașă 2/4. Adjectivele terminate în *e* sunt invariabile: mari, juni 3/86, etc.

Iată o parte din adjectivele cele mai obișnuite pe care le-am întâlnit în textele mele: alb-albă 16/73, bitorn-bitornă 3/15, bucuros, -oasă 22/73, bun, -ă 7/2, chipru-ă, (bg. kipro) 'bine făcut, mândru chipos' des, -ă, 10/69, drept, -ă 19/39, div, -ă 'sălbatec' 4/85, dulți 824, flamund, -ă 2/76, ghiș, -ă 17/65, glupav, -ă 'prost'; gârbov, -ă; gol, -ă 16/38; gras, -ă; greu-greună 6/61. Această formă face la nom. plur. masculin *grel'*, prin analogie cu forma feminină *greayd* plur. *greali*. (Vezi mai departe pluralul de la pron. pos. *meu*, *toy*, etc. *Observ.* ad. § 97); gros, -ă 468; galbin, -ă 2/XI, efin, -ă, itru, -ă 4/13, lev-leavă 'stâng' 18/56, juni 7/50, lesnic, -ă 8/73, lișnic, -lișnică 'frumoasă' 8/73, lud, -ă 4/14, mari 3/86, mătscat, -ă 27/90, mic, -ă 9/49, minut, -ă, moali, mult -ă 11/56, moș, -ă, nalt, -ă 14/64, negru, -ă 5/61, nibun, -ă 19/87, rați 14/64, roș, -ă 9/32, scomp, -ă 691, selnic, -ă 9/13, sătul, -ă, subțori, singur, -ă 2/18, slab, -ă 7/3, tinir, -ă 2/61, ubav, -ă 8/37, veardi, vec'l'u, -ă 536, vinăt, -ă 32/65, etc. etc.

Unirea adjectivului cu substantivul se face cu ajutorul pronumelui țela, țe: *Fitșoru țela juni*, fem.: *feata țeă juni*: ambigen: *ninelu țela di răsnit*, întocmai ca și în dialectul aromân. Declinarea este aceeaș ca și la numele comune:

Masculin

Sing. N. fitșoru țela bun
G. lu fitșoru țela bun
D. la fitșoru țela bun
A. fitșoru țela bun
Plur. N. fitșoril' țel'a bun'
G. lu fitșoril' țel'a buñ
D. la fitșoril' țel'a bun'
A. fitșoril' țel'a bun'

Feminin

Sing. N. feata țeă úbavă
G. lu feata țeă úbavă
D. la feata țeă úbavă
A. feata țeă úbavă
Plur. N. featil' țeali úbăvi
G. lu featil' țeali úbăvi
D. la featil' țeali úbăvi
A. featil' țeali úbăvi

§ 95. Comparativul se formează cu *maî*, ca și în dialectul dacoromân: *maî bun* 2/15, *maî moș* 3/57, *maî mari* 1/29, *maî mătșcă* 1/55, *maî úbavă* 5/73, etc. Particula care leagă cei doi termeni de comparație este *di*: *maî mic di mini* 16/15; *țela aî maî juri di tini* 6/25.

PRONUMELE

§ 96. Avem aceleași pronume ca în dialectul dacoromân.

Pronumele personal:

Persoana I.

Nominativ (sing.) avem forma obișnuită *io* 6/2, 2/65, 5/62; în afară de aceasta, în Liumnița, potrivit cu cele spuse la § 13, avem *iud* 17/23. La Huma se obișnuiește foarte des *jeu* 12/71.

Dativ avem două forme: absolută și conjunctă. Pentru forma absolută avem: *la mini* 112, 15/31, 11/56, 1/63, 11, 16/73, 6/77. Forma conjunctă cea mai răspândită este *an'* 11/56, 8/71, 5/68, 6/70 (Mi guni, nu aș da mâncari) 7/36; după aceea: *n'i* 1/71 35/65; *n'a* 18/68 și *n'* 1/63, 5/67.

Acuzativ: absolut: *mini* 10/69, 16/68, 39/65; conjunct: *mi* 35/65, 14/55.

La plural avem: Nom. *noi* 3/65; Dat. *la noi* (absolut), *na* (conjunct) 6/36, 25/68; acuzativ *noi* (absolut), *na* (conjunct) 8/58, 2/73.

Persoana II.

Nominativ (sing.) *tu* 12/66, 5/72.

Dativ (absolut): *la tini* 14/69, etc., (conjunct) *aț* 15/55, 7/70, 4/64, 4/22, 6/27, 2/66; -ț 6/35, 11/60, 1/63, 2/70. (În Târnareca) *țu* (Mul'area aș țu aș l'au) 11/65 și *țd* 5/66, 11/65, etc.

Acuzativ (absolut) *tini* 12/35; (conjunct) *ti* 8/58, 39/65, etc.

La plural avem: Nom. *voi* 1/56, 13/66; dativ (absolut) *la voi* (conjunct) *va* 4/55, 1/53, 18/72, *vd* 14/65, 9/66, etc.; acuzativ: *voi* (conjunct) *va* 8/31, 29/32, 14/65.

Persoana III.

Nominativ (sing.) *iel* 2/71 (Liumnița) *iaț* 22/69.

Dativ: (absolut) *la iel*; (conjunct) *al'* 15/55, 5/53, 10/71, 20/69; *al'* 19/68, 4/64 (în Cupa) *aț* 3/55; -l' 11/55, 2/62, 1/70, 19/65; (Târnareca) *l'a* 7/65, 3/67.

Acuzativ. (Absolut) *iel*; (conjunct) *la* 12/55, *al* 16/74, 15/69, 1/65, 18, 42/65; -l' 4/70, 15/64, (în Târnareca) *ay* 11/66, 2/67, 21, 40/65, *u* 18/68.

La plural Nom. *iel'* 6/64, 5/68, (Liumnița) *ial'*; dativ (absolut) *la iel'* (Liumnița) *la ial'* 2/74, (conjunct) *la* 3/53, 2/56, 5/61; *lă* 2/66 (în Târnareca) *l'a* 4, 12/67, 6/68; acuzativ *iel'* (absolut), *l'a* (conjunct) 4/55, 14/65, 5/68; -l' 5/64; *l'a* 5/68; *al'* 7/71.

Pentru forma feminină de la persoana III singular avem la *nominativ* sing. *ia* 14/64, 36/65. La *dativ* avem pentru forma absolută *la ia*, iar pentru cea conjunctă aceleași forme ca și la genul masculin. La *acuzativ* avem (absolut) *ia*, (conjunct) *ay* 3/37, 12/55, 5/61; *ay* 11/65, 6/67, 17/65; *u* 11/55 pentru *o*. Acest *o* putea să dea, în poziție neaccentuată, numai *u*, ca în dialectul arom., nu însă *ay* sau *ay*, pentru care cf. § 8.

La plural avem pentru *nominativ* *iali* (< jeali); dativ *la iali* (absolut); *li* (conjunct) 9/65, 5/6, 2/66; *l'a* 3, 2, 6/66 pentru *l'a* (cu l' alterat) și întrebuițată numai în Târnareca (Țe dăraș di l'a li dides peanili 6/66.) *Acuzativ* pl. ca și *nominativ* *iali* (absolut), *i* (conjunct).

Declinarea pronumelui personal;

I. Sing. N. <i>jeu</i> , <i>io</i> , <i>iud</i> D. <i>la mini</i> , <i>mi</i> , <i>an'</i> , <i>n'</i> , <i>n'a</i> A. <i>mini</i> , <i>mi</i>	plur. N. <i>noi</i> D. <i>la noi</i> , <i>na</i> A. <i>noi</i> , <i>na</i>
II. Sing. N. <i>tu</i> D. <i>la tini</i> , <i>aț</i> , -ț, <i>țu</i> , <i>țd</i> A. <i>tini</i> , <i>ti</i>	Plur. N. <i>voi</i> D. <i>la voi</i> , <i>va</i> A. <i>voi</i> , <i>va</i>
III. Sing. N. <i>iel</i> , <i>ial'</i> D. <i>la iel</i> , <i>al'</i> , <i>ai</i> , -l', <i>l'a</i> A. <i>iel</i> , <i>la</i> , <i>aț</i> , <i>ăț</i> , <i>ay</i> , <i>ăy</i> , <i>u</i>	Plur. N. <i>iel'</i> D. <i>la iel'</i> , <i>la ial'</i> , <i>la</i> , <i>lă</i> , <i>l'a</i> A. <i>iel'</i> , <i>ial'</i> , <i>l'a</i> , <i>l'a</i> , <i>al'</i> , <i>l'</i>

Persoana III feminin

Sing. N. ja	Plur. N. jali
D. la ja (restul ca la masc.)	D. la jali, l'ă, li
A. ja, aju, ăju, u	A. jali, li

Observațiuni. Dativul absolut la toate persoanele este format după bulgărește: *na mene* (la mine), *na nas* (la noi); *na tebe* (la tine), *na vas* (la voi); *na nego* (la ie), *na tēh* (la ie'), întocmai ca și la dativul substantivelor cf. § 75.

§ 97. Pronumele posesiv.

Pentru persoana întâiu singular avem la masculin *meu*: *Meu fișor tari dī* (băiatul meu așa este) 5/21. *Meu mal* 4/23 (In Liumnița) *mău*: Si-ț da mājū tatā țī vjār 12/73. Pentru forma conjunctă avem *n'u* (< mju < mjo < mjeu): Ni tatā-n'u, ni mama 6/76.

La plural avem *mel'* pentru mei (în Liumnița) *mjdl'*: *Dq-n' l'a tqł' cōñ astăz, 1: si-ț l'a day mel' la timi* (dă-mi-i câinii tăi astăzi, eu o să ți-i dau pe ai mei) 14/33. *Ni tatā-n'u... ni tšitšāl' mjdl' nu raș spuvidatš* (nici tatā-meu... nici moșii mei nu erau duhovnici) 6/76 cf. 30/65.

La feminin avem pentru singular *mea* plural *meali*: *Cari jeș-tu tru mea curjă* (care ești tu în pădurea mea) 24/68, cf. 23/68. *Mea feată* 12/73, etc.

Pentru persoana a doua avem la masculin *țoș*, (Țărnăreca) *atăș* 26/65: *Siri im șa la țoș agru* (muncim aici la ogorul tău) 4/55. Forma conjunctă *tu*: *Scoati mumă-ta și ta-tu* 9/20.

La plural face *tql'* pentru țoi: *Doil' tql' il' sa loș* (amândoi tăi fii sunt bolnavi) 13/8. *Dq-n' l'a tqł' cōñ* 14/33.

La feminin singular avem forma absolută și conjunctă *ta*: *mumă-ta* 9/20, etc. La plural *tali*.

Pentru persoana a treia avem *luș*: *Luș mul' ari* 12/12. Forma *su*, feminin *sa* se întrebuițează numai în mod conjunct: *Și la qntrib sor-sa frati-su* (și întrebă sor-sa pe fratele-său) 9/68. *Tatā-su lu featili* 27/51; *bărbatā-su* 16/56, *nor-sa* 12/29, *nord-su* 3/29, *mă-sa* 6/64. În afară de *su* de la masculin se mai întâlnește și *sa*: *tat-sa* 7/67, *Fișoru si dusi și vujăd-sa aș zisi* (băiatul se duse și unchiu-său îi zise) 3/89. La plural avem *lor*.

Când subiectul este la plural, pronumele posesiv pentru persoana întâiu este *nostru*, fem. *noastră*, plural *noștri* fem. *noastre*: *An nostru cătun* (în cătunul nostru) 22/43. *Noastră casă cu coajă dī chircheș ță cupiriță* (casa noastră este acoperită cu piele de cerchezi) 20/16. *La noștri fișor* (la copiii noștri) 7/75. Pentru persoana a doua: *vostru*, feminin *voastră*, plural *voștri*, feminin *voastre*: *Vostru fișor s-la ardim* (o să ardem pe băiatul vostru) 16/56. Pentru pers. a treia *lor*: *El' vreaș si așbă lor fămeal'* 2/40.

Așa dar, avem:

Pers. I. masc. <i>meu</i> , <i>miău</i> , <i>n'u</i> fem. <i>mea</i>	Plur. <i>mel'</i> , <i>mjāl'</i> • <i>meali</i>
• II. masc. <i>țoș</i> , <i>tu</i> fem. <i>ta</i>	• <i>tql'</i> • <i>tali</i>
Pers. III. masc. <i>luș</i> , <i>su</i> , <i>sa</i> fem. <i>sa</i>	• <i>lor</i> • <i>lor</i>
Pers. I. nostru, noastră • II. vostru, voastră	• <i>noștri</i> , <i>noastri</i> • <i>voștri</i> , <i>voastri</i> .

Cu privire la forma pluralului masculin de la *meu*, *țoș*: *mel'*, *tql'*, cu *l'* pentru *i*, observăm că ea este identică cu aceea din dialectul aromân și istroromân. În dialectul aromân, ceva mai mult, avem și pentru forma de la masculin singular un *mel* pentru *meu* (care există) cu genetiv-dativ: *a mlui*. Desigur că *l'* din aceste forme pentru *i* se

explică prin analogie cu pluralul feminin de la *mea*: *meali*. După *mea* plural *meali*, s'a format și un *meu* plural *mel'*. În istror. avem și *sey* pl. *sel'* ¹⁾.

§ 98. Pronumele demonstrativ.

Pronumele demonstrativ de apropiere este pentru masculin și ambigen singular *țista*: Tu la fiseș *țista* bun 18/73. *Țista* uom 7/91 cf. 10/2 etc. La plural *țișta*: *țișta* cal' 11/9. *Țișta* doi' fraț raș... cu inat. 1/44 cf. 16/29, 7/36, 3/49, 9/55. La feminin singular *țeastă*: Să lă-u daș *țeastă* carti 9/39 cf. 5/55. La plural, regulat *țeasti*, (Lugunța) *țești*: *Țești* tșoștli să iă să si facă uoi 6/25 cf. 7/28, etc. În Țarnareca se întrebuițează pentru masculin singular numai *estu*: *Daș la estu om tânti pari* (daș-i acestui om atâtea parale) 7/65 cf. 6/65, 5/68 etc. La feminin *jastă*: *Etu, tru jastă casă șadi mușata locluș* 28/65. În afară de aceasta, se mai întâlnește și forma *aistu*, feminin *aistă* plural *aști*, *aiste*, ca în dialectul aromân.

Pronumele de depărtare este pentru masculin și ambigen singular *țela*: *Antribo țela chirchezu* 5/16. *La zisi țela laf.* 2/21 cf. 2/7, 2/12. La plural avem *țel'a*: *Al' flō țel'a doi' fraț.* 18/19 cf. 7/56, 5/26, etc. Feminin singular *țea*: *Tricură la țea valea* 9/55. Plural *țeali*: *L-anc' isiră țeali di tșatie.* 352 cf. 4/37.

În afară de acestea mai avem: *lant*, masculin singular: *Vinē lant rap cari aș ra numea* 3/80. Plural *lanț*: *Doi lanț uamiin la țăneau* 18/56. Feminin singular *lantă*: *Lantă yară* 23/72 *Lantă parti* 22/41. Compus cu *țela*, *țea* avem: *țelalant*, feminin *țealantă* plural *țel'alanț* și *țel'lanț*, feminin *țealilanti*. *Țel'lanț argaș nu-l dădeau pâni* 3/65. Una ra albă, *țealantă* ra neagră 3/16 *Țealilantili* suror 1/59.

Așa dar, avem următoarele pronume demonstrative:

Singular				Plural			
Masculin	țista	Femenin	țeastă	Masculin	țișta	Femenin	țeasti
»	(i)estu	»	jastă	»	(i)ești	»	jasti
»	aistu	»	aistă	»	aști	»	aiste
»	țela	»	țea	»	țel'a	»	țeali
»	lant	»	lantă	»	lanț (lar.ț)	»	lanti
»	țelalant	»	țealantă	»	țel'alanț	»	țealilafti

Dintre toate acestea, numai pronumele *lant* și *țelalant* se articulează la nominativ: *lantu*, fem. *lanta*, plur. *lanțil'*, fem. *lantili*. Tot așa *țelalantu* fem. *țealanta* pl. *țel'alanțil'* fem. *țealilantili*.

Declinarea pronumelui demonstrativ:

Masculin

Sing. N. *țista*
G. lu *țista*
D. la *țista*
A. *țista*

Plur. N. *țișta*
G. lu *țișta*
D. la *țișta*
A. *țișta*

Feminin

Sing. N. *țeasta*
G. lu *țeasta*
D. la *țeasta*
A. *țeasta*

Plur. N. *țeasti*
G. lu *țeasti*
D. la *țeasti*
A. *țeasti*

În funcțiune de atribut, pronumele demonstrativ se pune, în regulă generală, înaintea substantivului. Cu toate acestea, sunt cazuri, deși foarte rari, când pronumele se pune și în urma lui: *Cu chîstecul țista* 8/IV cf. 8/37.

Observațiuni. În privința pluralului masculin de la *lant*, forma cea mai obișnuită este *lan'ț* (cu n palatalizat) pentru *lanț*. *Să na dușim ân lant câtun să mintșunqm și lan'ț* (... să mințim și pe alții) 12/18.

¹⁾ I. Popovici, o. c. p. 72.

Deasemenea pluralul feminin de la *feasta* face și *fești*, pe lângă forma regulată *fești*, probabil sub influența pluralului masculin *fișta*. Weigand (o. c. § 132) mai dă și *noaștri*, *voaștri*, pluralul feminin de la *nostru*, *vostru*, pentru *noaștri*, *voaștri*, după cum am dat la pronumele posesiv. Aceste forme nu mi-au fost confirmate și nici le-am putut întâlni în textele strânse de mine. Deasemenea tot Weigand (§ 134) dă la declinarea pronumelui demonstrativ, pentru cazurile oblice de la singular și plural, niște forme care ar corespunde aceloră din dialectul dacoromân: G.-D. *fiștuja* plur. *fiștoră* de la *fișta* și *feluia* plur. *felora* de la *țela*. Nici aceste forme nu mi-au putut fi confirmate. Declinarea pronumelui se face numai cum am arătat mai sus, ca la toate substantivele. În Târnareca am întâlnit o singură dată *feluț*, dativul de la *țela*: *Curuț lucru dș ii mai mușat, feluț dș iască mul'area* 14/65.

§ 99. Pronumele relativ și interogativ.

Pronumele relativ este *cari* și *fi*: *Vizū un ūom cari vinded 2/78. Mul'area fi ti anșuraș* (muieră cu care te-ai însurat) 11/65. *Chirchezu fi ra la apu* (cerchezul care eră la apă) 6/10.

Pronumele interogativ: *cari* și *fi* (*țe*): *Cari aș cola bra ? 21/55 Ți țer, an' fș (fă-mi . ce vrei) 27/40.*

Dintre aceste două forme, se declină numai *cari* și anume: la gen.-dat. singular sau rămâne invariabil, însă în cazul acesta se întrebuințează mai rar: *Vinē lant rap cari al' ra numea...* (veni un alt arap al cărui nume eră) 3/80; sau este precedat de prepoziția *la* și sub această formă îl găsim foarte des: *Vea un frati la cari l'i ra numea misirculi* (avea un frate al cărui nume era) . . . 3/33; sau, în fine, se declină ca în dialectul dacoromân și atunci avem: *curuț: Dăraș un lucru mușat și curuț lucru dș id ma mușat, feluț...* (faceți un lucru frumos și al cărui lucru va fi mai frumos...) 14/65. În cazul din urmă, care este rar, înaintea formei *curuț* se pune și articolul *lu*: *Să videm lu curuț* (calotșcă) *ppti dș la tal'd mortu* (să vedem al cărui paloș poate să taie pe mort) 31/18. *Lu curuț oș dș ișd 6/23.*

Așa dar, avem:

Nom. cari
Gen. curuț, la curuț, cari, la cari
Dat. la cari
Ac. cari

§ 100. Pronumele nehotărât.

Dintre pronumele nehotărâte întâlnite în texte și întrebuințate în vorbire, avem următoarele:

Tari (< eccum s. atque-talis) «atare, cutare, astfel». *Meu fișor tari aș* (băiatul meu așa este) 5/21. *Nu si vind țor castraveț la noi* (minciuni d'astea nu trec la noi) 156. cf. 12/7, 19/29, 6/42. Se mai zice și *ftari*: *Si feși ftari grșn* (se făcu un astfel de grâu) 16/5.

Tari-și-tari «astfel, așa și pe dincolo». *An fil'an loc ari un tari și tari ūom* (în cutare loc are un astfel de om) 11/55.

Cutari «cutare». *Ți zușă să-u fașim nunta ? — zușă cutari* 17/93.

Țiva (din *ți-va*) «nimic». *Țe mi ver, bre fârtati ? — Nu, țiva, țiva* (ce mă vrei... — Nu, nimic, nimic) 4/79 cf. 5/2, 2/4, 9/70, 17/55.

Țiva-godea (după bulgărescul *što-gode*) «ceva, orice». *El nu vea lant țiva-godea, ni mumd ni tatd 1/93* (nu avea alt nimic, nici mama nici tată). *Țela si dușea si spargd țiva-godea* (se ducea să strice s. să ucidă ceva) 9/57 cf. 3/49, 821.

Cpt (< quantum) «Cât». *Cpt si țearđ... tu să-l' daj 15/42. Na-ț pârili cpt aș fac 8/2* cf. 10/5 etc.

Cptva, fem. *cptiva* «câțivă, câtevă». *Cptiva buș di apu 8/74. Td'arđ cptiva smăreț 9/10.*

Cpta «atât». *Țela fi s- nu poatd cpta să mănăncă, capu aș la leșu* (aceluia care nu va putea să mănânce atâta...) 4/4 *Ieș cpta șdăit* (ești așa de umblat) 752. *Di cpta mai bșn nu si poate* (mai bine decât atâta nu se poate) 7/69, etc.

Cot... cota «cât... atât». *Pricazma va spuș, cot putui, cota va mintșunaș (... cât putui atâta vă minții)* 29/32.

Cota și cota «atâți». *Cota și cota uamin' am tâltșot* (atâți oameni am ucis) 2/57.

Cotiva «câteva». *Cotiva buș di apu* 8/74 cf. 9/10.

Vrin, vrină «vreun, vreos». *Clo an țâl loc vut-au și vrină guvă* 22/69 cf. 4/36, 3/58.

Niști («nescio quid») «niște». *Amnară, bătură di niști tșoft* (umblară, întâlniră niște ciori) 19/31 *Un țar dără niști cundchș* 2/65 cf. 9/10, 16/15.

Niști... niști «unii... alții». *Niști cu sapa, niști cu cartea* (unii cu sapa, alții cu cartea) 67/5.

Niștea (în Liumnița) «niște». *Vizû diparti niștea iscri di fuăc* (văzû departe niște scânteii de foc) 3/77.

Niscân («nescio quantum» arom. *niscântu*) «ceva, câtva, puțin, nițel». *Tâl'ară* (di tupola) *undă zuuă, rămăsi ancă niscân* (... mai rămăse încă ceva) 18/64. *An' ți bea apu... zdăst si beau niscân* (mi-e sete, stai să beau puțin) 10/64.

Tântu, tănti «atât, atâți». *Daș-l'a la estu uom tănti pari* (dați acestui om atâtea parale) 7/65 cf. 19/64, 2/66.

Tot, toată («totus, -a -um) tot. *Toati casili luș sa*. 112 cf. 7/16, 1/20. Și: *tut*. *Tot cunacu arsi cu tut pări cu tut tot*. 5/15; (în Liumnița) *tyăt* 16/73.

Cati («gr. *κάθε*) întrebuințat numai la Țarnareca (arom. *cathi*) «fiecare». *Cati seară si dușed la feata* (în fiecare seară...) 31/65, cf. 34/65.

Secuș («bg. (v) *сѣкои*) «fiecare». *Țăruili dș vi li ruc la secuș pristi un munti* (opincile vi le voiu aruncă la fiecare peste un munte) 9/66.

Sfaca («mbg. *sfaka* bg. *vsēka* fem. lui *vsēkoi*). *Sfaca dzuuă si dușed la undă vin'ă* 1/10.

Ier («turc. *her*) «fiecare, orice». *Ier zuuă vineă la noș*. Compuse: *Ier-ți* «orice»; *țer-cari* «oricare». Prescurtat: *e* «fiecare, orice». *E săptămônă vineă casă* 1/42. *E ți om* (orice om) 41/65. În poziție neaccentuată și i id. *I zuuă la duchian șideă* (în fiecare zi ședeă la prăvălie) 1/16.

Cafcu («bg. *kakvo*) «Ce fel». *Cafcu tșouli țer tu Teghșu, Dali nalti ili slojni* (bg. *složen*)? (ce fel de ghetete vrei tu Teghiu, înalte sau scurte?) 1/XI.

NUMERALUL

§ 101. În dialectul meglenoromân numeralul se păstrează mult mai bine decât în dialectul aromân. În acest dialect, în graiul Aromânilor din Sud, numerele compuse sunt înlocuite din ce în ce cu numeralul grecesc. Numai la Nord se numără curat în românește ca în dialectul meglenit.

§ 101. *Numerale cardinale*: un 21/38, una 23/94, doi 1/62, două 6/74, 13/77, trei 1/31, patru 22/78, ținț 10/42, șasi 11/67, șapti 18/56, uopt 9/4, nou 12/58, 9/61, zați 27/65, 5/81, unspreț 10/49 (și unsprăt 11/7), douspreț (și dousprăt 10/42), treispreț, paispreț, ținspreț 10/72, etc. douășot 8/42, 27/65; treisșot 27/65, patruzșot 6/21, ținșot 18/7, etc. douășotșiu, douășotșidu, douășotșitrei, douășotșipatru, douășotșitșinț 10/41, etc. una sută 8/24, 10/42, două suti 5/4, trei suti 3/63, etc. ună mil'ă, două mil', trei mil' 2/4, etc. un milion 17/4, etc.

Dintre acestea, femininul de la doi face forma obișnuită *dou*. În afară de aceasta, mai avem *duay* 17/73 și *day* 13/81. Deasemenea și *nou* face regulat, însă mai rar, *nouă* 2/65, (Țarnareca) *nauă*. Pentru «cinci» numai în dial. megl. se aude *ținț*, nu și în dialectul aromân cum se dă ținț s. ținț(i) (cf. Puș. EW. 363, CDDE 343). În acest dialect *i* final se aude plenison: *ținți*.

Pentru *zați* se mai aude și *zeafi* 5/81, iar în Țarnareca numai *dzați* 26/68, ca în dialectul aromân. Pluralul lui *zați* face *zot* din *zăt* < *zeț* și *zăt*: *douzăt* 10/72.

De la zece în sus, numerele cardinale se formează, ca și în toate dialectele, cu prepoziția *spre*. Pentru douăzeci avem *doușot*, nu *yinyiș* ca în dialectul aromânesc. Tot așa de la douăzeci în sus unitățile se adaugă cu ajutorul conjuncției *și*, ca în dialectul dacor., *doușot-și-un*, nu cu *spre*, ca în arom. și unitățile puse înainte (ună-spră-yinyiș). Conjunția *și*, împreunându-se cu terminațiunea *șs* din *doușot*, dă naștere la sunetul *tș* și atunci avem *doușotșitșinț* pentru *doușot-și-ținț*. cf. *noușotșisșapti* 2/57, *noușotșiuopt* ib. *noușotșinșou* 3/57.

Pentru *sută* am auzit zicându-se și *stu* (< bg. sto). *Una stū di liri* (o sută de lire).

Pentru «amândoi» avem: *șimidoj*, *șimidoj* (*d*) plural *șimidoj* fem. *șimidojli*. *Di inat si șitdiră șimidoi* 15/24 cf. 3/18. *Tucu prcurară șimidojli apu* (numai că începură să curgă amândouă apă) 13/56, cf. 3/18, 84/19. În Huma: *șamindoj*, *șamindojli* 18/69, cf. 20, 23/69.

Declinarea numeralului cardinal articulat sau nearticulat este aceeași ca și la pronumele demonstrativ. După cum se va vedea la partea sintactică, el se declină singu și ca element determinativ pus înaintea unui substantiv, însă în amândouă cazuri articulat cu articolul hotărât: doi: *doj*'.

Nom. *doj*' fraț

Gen. lu *doj*' fraț

Dat. la *doj*' fraț

Ac. *doj*' fraț.

Câteva citate: *Pricazma lu doj*' fraț (povestea celor doi frați) 6. *Tșiflicu lu und lam'nd* (moșia unui balaor) 23/94. *Casa lu un birber* (casa unui bărbier) 8/32. De multe ori se întâmplă ca dativul să țină locul genitivului, aceasta mai ales atunci când numeralul nu primește articolul: *Pricazma la doj* *yamin'* *mintșunoș* 18.

§ 102. Numerales ordinale.

Pentru «întâiu» se aude forma *prima*, care se întrebuițează mai rar ca atribut și foarte des ca adverb. Cuvântul este de origine latină (primus, -a, -um), după cum a relevat și Weigand, deoarece ca neologism n'avea de unde pătrunde în dialectul megleno-român, lipsind din graiul Bulgarilor cu care Megleniții vin în atingere. De altfel, și existența lui în dialectul dacoromân (cf. Puș. EW. 1384) vorbește în deajuns pentru originea lui latină: *Ca întrp iel la di prima ușd, ișp lupu; la dojli uș, ișp un rđslan* (când intră el la ușa întâiu ieși lupul; la a două ușe ieși un urs) 14/86. *Prima yard cōn al' la dusi cavey* (prima dată...) 8/81, cf. 8/46. Ca adverb: *Si dus-ay lăngd domnu și prima la antribat-a* (... și mai întâiu l-au întrebat) 6/59. *Di prima* = mai întâiu 30/51. *Mai di prima* = înainte de toate. *S-mi duc maj di prima la lov.* 4/94.

Celelalte numere se formează adăugându-se articolul feminin de la plural -li (-le) la numeralul cardinal, precedat de prepoziția *la*: *la dojli or* (a doua oară) 2/11; *la trejli or* (a treia oară) 4, 5/9. *Cōn antriș ari un lup, la trejli uș ari șorș* (când intri este un lup, la a treia ușe sunt șerpi) 12/86. *Ca vini la trejli cal* (când ajunse la calul al treilea) 17/94: *la nojld an'* (în anul al noulea) 2/65. Felul acesta de a forma numeralul este același pentru amândouă genurile; numai în Țărnașca se deosebește și anume, la forma feminină se adaugă terminațiunea -a: *La treja dechicd la flard la un cavinē* (în minutul al treilea îl găsiră la o cafenea) 19/65. *La treja dzuud gri* (a treia zi grăi) 29/65. Tot în Țărnașca pentru *prima* se zice *prot* fem. *proatd* (< πρῶτος).

Ora peste zi se arată cu forma feminină a numeralului cardinal articulat la plural: *la dojli*, *la trejli*, *la patru*, ca în aromânește: *tu dayle*, *tu trejle*, etc. (la două, la trei, la patru).

§ 103. Numerales distributive.

Se formează cu *căti* pus înaintea numeralului ordinal, ca în toate dialectele: *căti unu*, *căti una* 5/61, *căti trej* 7/20, etc.

§ 104. Numerales multiplicative.

Sunt aceleași ca în toate dialectele: *ună-yard* (arom. *ună yară*) 5/70, *doj-or* 7/34, *trej-or* 13/81; *yor-di-căti-yor* 13/65.

VERBUL

§ 105. Toate verbele de origine latină se reduc la un număr de aproape 222. Flexiunea lor se face după cele patru conjugări în: -*ari*, -*eari*, -*iri* (-ere) și -*iri*. Cele mai multe intră la conjugarea întâiu (140); mai puține la a treia (54) și mai puține la a patra (21) și numai 8 la a doua.

Iată aceste verbe, după conjugări:

Conjugarea I: *aflu* < afflo, -are; *ambet* < *imbibito, -are; *amnu* < amb(u)lo, -are; *ampeadic* < impēdico, -are; *ampl'u* < impleo, -ere; *ancalic* < caballico, -are; *ancalf*

calceo, -are; *discalț* < *dīs-calcio*, -ere; *qncarc* < (in)carrico, -are; *qnc'l'ag* (s. *chl'eg* < clago, -are; *qncurun* < corōno, -are; *qnfăș* < infascio, -are; *anflu* < inflo, -are; *qngan* inganno, -are; *qngl'it* (si *ngl'it*) < ingluttio, -ire; *qngrec* ingrēvico, -are; *qanjur* < injurio, are; *qnjug* < jugo, -are; *dijug* < *dīs-jugo*; *qnsor* < in*uxoro, -are; *qntreb* < interrogo, -are; *antru* < intro, -are; *qntunic*, -are; *qnturb* < turbo, -are; *qnvēl* < (in)vītio, -are; *ar* < aro, -are; *qrdic* < *ba'tiz* < baptizo, -are; *blastim* < *blasterno, -are (= blasphemio); *cac* < caco, -are; *cat* (cast) < *cavito, -are; *calc* < calco, -are; *casc* < casco, -are (< *χάσσω*); *cur* < colo, -are; *chiaptin* < pectino, -are; *caț* < adcaptio- -are; *cl'em* < clamo -are; *cōnt* < canto, -are, *crep* < crepo, -are; *culc* < colloco, -are; *cuminic* < comminico, -are; *cumpār* < comparo, -are *cuntin* *cunctin, -are (< cunctare, Pușariu în *Dacoromania* 226 ¹); *dap* < adquo, -are; *dar* (ro n. *adar*); *day* < do, dare; *deapin*; < *dēpāno*, -are; *deapir* < *dēpilo*, -are; *dinzur* (derivat din) *dinzur* (prep.) < gyrus; *dipārtez*, < *de-quartare; *discarc* < descarr(i)co -are; *disōnt* < dis-canto, -are; *dișprt* < *desērto, -are; *despic* (dischic) < despicio, -are; *dispol'* < de-spōlio, -are; *diștet* < deexcito, -are; *dor* < dolo, -are; *duml'artă* (domnu- iartă); *dun* < aduno -are; *durmitex* < dormito, -are; *faric* < fabrico, -are; *fet* < feto, -are; *frec* < frico -are; *frimint* < *fragmento, -are; *fum* < fumo, -are; *fur* < furo, -are; *gust* < gusto, -are; *joc* < joco, -are; *judic* < judicio, -are; *jungl'u* < jugulo, -are; *jur* < juro, -are; *jut* < adjuto, -are; *lag* < allargo, -are; *las* < laxo, -are; *latru* < latro, -are; *leay* < levo, -are; *leg* < ligo, -are; *l'ert* < liberto, -are; *lurec* < lubrico, -are; *mānānc* < mandūco, -are; *mānicat* < manico, -are; *mārit* < marito, -are; *mastic* < mastico, -are; *mașin* < machino, -are; *meastic* < mīxtico, -are; *mintșun* < mentio, -are; *mir* < miro, -are; *mirindz* < meridio, -are; *mutșcu* < *muccio -are; *mut* < muto, -are; *mbaț* < in-baileo, -are; *ncl'in* < inclino, -are; *nec* < neco, -are; *nușb* < *inobvio, -are; *numir* < numero, -are; *piș* < pissio, -are; *plāntu* < planto, -are; *plec* < plico, -are; *port* < porto, -are; *rāpas* < repauso -are; *rog* < rogo, -are; *rēm* < rimo, -are; *runc* < averrunco, -are; *sap* < sappo, -are; *sārup* < sub-rupo, -are; *sārut* < saluto, -are; *satur* < saturo, -are; *scapir* (arom. *ascapir*); *scapit* (arom. *ascapit*); *scap* < *ex cappo, -are; *scarpin* < scarpino, -are; *schimb* < *ex-cambio, -are; *scult* < asculto, -are; *scup* (arom. *ascuchiu*); *seamin* < sēmīno, -are; *seașir* < șicilo, -are; *sānzirari* < sanguinare; *spar* (arom. *aspar*); *spel* < ex-pellavo, -are; *spinzur* < *pendio, -are; *spurc* < spurco, -are; *stay* < sto, -are; *ștern* < astērno, ēre; *ștet* < excepto, -are; *stup* < stuppo, -are; *sud* < sudo, -are; *sufu* < sufflo, -are; *sugl'it* < subgluttio, -are; *șuir* < siubilo, -are; *sun* < sono, -are; *tal'* < taleo, -are; *țert* < certo, -are; *torn* < torno, -are; *treamur*, *zātremur* < tremulo, -are; *ul't* < oblito, -are; *yoșu* < ovo, -are; *urđin* < ordino, -are; *urlu* < ulūlo, -are; *usc* < exsūco, -are; *vatām* (arom. id.); *vēgl'u* < vīg(i)lo, -are; *viseș* (rar) < *viso, -are; *zbișer* < verro, -are; *zgair* < excario, -are.

Conjugarea II: qncap < capio, -ēre (-ēre); *beay* < bibo, -ēre; *cad* < cado, -ēre; *doari* < doleo -ēre; *pot* < poteo, -ēre; *șpd* < sedeo, -ēre; *ved* < video, -ere; *voi* < volo, ēre.

Conjugarea III: 1. Verbele cu perfectul simplu, având accentul pe terminațiune (în -uī): *qmpl'u* < impleo, -ēre; *qncres* < cresco, -ēre; *bat* < batto, -ēre; *cres* (v. *ancres*); *cunosco* < conosco, -ēre; *fut* < futuo, -ēre; *pasc* < pasco, -ēre; *perd* < pērdo, -ēre; *ștern* < astērno, -ēre; *șpn* < tēneo, -ēre; *țer* < quaero, -ēre; *trec* < traicio, -ēre; *vind* < vendo, -ēre; *vom* < vomo, -ēre; *zac* < jaceo, -ēre.

2. Verbe cu perfectul simplu, având accentul pe tulpină: *qnc'l'id* < (in)cludo, -ēre; *qndireg* < derigo, -ēre; *qntileg* < intēlligo, -īgere; *qnting* < (in)cingo, -ēre; *qnoing* < vinco, -ēre; *ard* < ardeo, -ēre; *foc* < coco, -ere; *dipun* < dēpōno, -ēre; *dișcl'id* < disclūdo, -ēre; *duc* < dūco, -ēre; *fac* < facio, -ēre; *frang* < frango, -ēre; *frig* < frigo, -ere; *ierb* < fērvo, -ēre; *jung* < adjungo, -ēre; *leg* < allego, -ēre; *ling* < lingo, -ēre; *merg* < mergo, -ēre; *mulg* < mulgeo, -ēre; *ping* < impingo, -ēre; *pitrund* < pertundo, -ēre; *pun* < pono, -ēre; *rāmōn* < remaneo, -ēre; *rod* < rodo, -ēre; *rd* < rideo, -re; *rup* < rumpo, -ēre; *scot*. *scund* < abscondo, -ēre; *sparg* < spargo, -ēre; *șpun* < expōno, -re; *șterg* < extērgo, -ēre;

(¹) În privința lui *cuntin* vezi și expunerea lui Leca Morar («Glasul Bucovinei» din Cernăuți, VI (1923) No. 1247 din 31 August), care pleacă de la *contenire* pentru *continere*, cu schimb de sufix. Cf. și O. Densusianu în H. I. r. II, p. 42: «*cunten* < **contenire* suppose l'existence d'un ancien ind. pres. *cūntin*, à la place du plus récent *cuntenesc*».

sting < *stinguo*, -*ère*; *string* < *stringo*, -*ere*; *sug* < *sugo*, -*ère*; *trag* < **trago*, *-*gere*; *trimet* < *tramitto*, -*ère*; *tund* < *tondeo*, -*ere*; *zic* < *dico*, -*ère*.

Conjugarea IV: *qmdpr̥qs* < *impartio*, -*ire*; *qncdlzqs* < **incalidēscō*, -*ire*; *qnsfluminzqs* (*flamund*); *qnsflures* < *inflorēscō*, -**ire*; *apir* (*arom. id.*); *bes* < *bissio*, -*ire*; *bitārnēs* (*bitōrn*); *coapir* < *coperio*, -*ire*; *cufāres* < *con-forio*, -*ire*; *discoapir* < *disco(o)perio*, -*ire*; *dispart* și *dispār̥qs*; *dorm* < *dormio*, -*ire*; *ndul̥șes* (*dul̥ș*); *șes* < *exeo*, -*ire*; *per* < *pereo*, -*ire*; *pușqs* < *puteo*, -*ire*; *rāpes* < *rapio*, -*ire* (-*ère*); *rușqs* (*roș*); *sirbes* < *servio*, -*ire*; *urdzqs* < *ordio*, -*ire*; *urpt*, adjectivul verbal de la *urps* < *horresco*, -*ire*; *zic* < *dico*, -*ere*.

Trecerile mai vechi de la o conjugare la alta sunt aceleași cari se observă la toate dialectele: *daug* — *davziri* pentru **dāvzeari* (< *adaugēre*); *ard* — *ardiri* pentru **ardeari* (< *ardēre*); *mulg* — *mulziri* pentru **mulzeari* (< *mulgēre*); *rođ* — *rođiri* pentru **rādeari* (< *ridēre*); *tund* — *tundiri* pentru **tundeari* (< *tondēre*); *torc* — *toar̥tiri* pentru **tur̥țeari* (< *torquēre*); *ierb* — *iarbiri* pentru **irbeari* (< *fervēre*); etc., etc. (cf. *Dens. H. I. r. I* 147).

Treceri mai nouă, în sânul dialectului meglenoromân observăm foarte puține și acelea provenite din cauza prefacerilor fonetice. Astfel avem *ampl'u* — *ampl'ari* pentru *ampl'earē*; *suju* — *sužari* (în *Țarnareca*) pentru *suiri*, amândouă având la persoana a doua plural de la indicativ prezinte *ampl'aș* pentru *ampl'eș* și *sujaș* pentru *suiș* (cf. § 14). În vorbirea curentă verbele *țon* și *fac* se aud la persoana a doua plural de la ind. prez. *țineș* sau *țaneș* pentru *țoniș* și *fășeș* pentru *fațiș*, etc. (Vezi și alte exemple la *Obs. ad* § 106). Cu toate acestea, formele cu accentul pe tulpină sunt cele mai întrebuințate și numai ele se întâlnesc în textele strănse de mine.

PREZINTELE INDICATIV

§ 106. În afară de unele schimbări fonetice la care sunt supuse atât radicalul cât și terminațiunile verbale, flexiunea acestei forme verbale este identică cu aceea a celorlalte dialecte.

Deasemenea și în dialectul meglenoromân avem la verbele de la conjugarea întâiu și a patra, pentru prezintele indicativ forme verbale scurte, cu accentul pe tulpină, și lungi, cu accentul pe terminațiune.

I	I-a	II	III	IV	IV-a
1. cōnt	lucrez	cad	bat	dorm	sirbes
2. cōnț	lucrez	caz	baș	dorm	sirbeș
3. cōntă	lucrează	cadi	bati	doarmi	sirbeaști
1. cāntōm	lucrōm	cādem	batim	durmim	sirbim
2. cāntaș	lucraș	cādeș	batiș	durmiș	sirbiș
3. cōntă	lucrează	cad	bat	dorm	sirbes

La persoana 1 sing. terminațiunea -*u* nu se aude, ca în dialectul dacoromân, în spre deosebire de cel aromân. El apare numai când verbul se termină într-o grupă de consoanante în cari ultima este o ligidă: *urlu* însă *ul't*. Verbele de conjugarea IV-a se termină în -*es* în loc de -*esc*, după cele spuse la *obs. ad* § 53-55.

La persoana 2 sing. terminațiunea -*i* dispare, potrivit cu cele spuse la § 34, iar la verbele de conjugarea IV-a terminațiunea -*ești* este redusă la -*eș* pentru care vezi *obs. ad.* § 50-52.

La persoana 3 sing. pentru verbele de conjugarea II, III, IV și IV-a avem terminațiunea -*i* pentru -*e*, din cauza lipsei de accent (cf. § 29). Din aceeași cauză și la persoana 1, 2 plural de la conjugarea III avem terminațiunea -*im*, -*iș* pentru -*em*, -*eș*.

La persoana 1 plural, la verbele de conjugarea I și I-a avem terminațiunea -*qm* pentru -*ăm*, potrivit cu cele spuse la § 5.

Observațiuni. Următoarele verbe de conjugarea I: *aflu* — *flari*, *amnu* — *amnari*, *ampl'u* — *ampl'ari*, *antru* — *antrari*, *jungl'u* — *jungl'ari*, *mutșcu* — *mutșcari* și *vegl'u* — *vigl'ari*, în afară de forma regulată de la

persoana 1 singular, mai arată și o altă formă care se termină în *-m*. Astfel avem: *aflum* 6/79, *amnum* 6/13, 7/30, *ampl'um* 4/16, *antrum* 18/39, cf. 11/3, 3/36, 15/40, *jungl'um* 4/52, 12/43, 4/85, *mutšcum* 2/12, *știpcum* «pișc» (d.) *vegl'um* 3/7, 29/18. Acestea sunt așa de frecvente încât sunt aproape singurele întrebuițate în dialectul vorbit. Ele se explică prin analogie cu persoana întâiu sing. de la ind. prez. de la verbele bulgare. În bulgărește toate verbele se împart în trei clase: clasa I cuprinde verbe cu persoana 1 de la ind. prez. în *-a*, II în *-ja* și III în *-am* care sunt și cele mai numeroase, de oarece în această clasă intră și o mulțime de verbe derivate. În dialectele din Macedonia, socotind între acestea și pe dialectul megleno-bulgar, persoana întâiu în *-am* de la clasa III este, aproape, generalizată. Astfel, aci, pentru *pletā* «mpletesc» *bodā* «junghiu», *rastā* «cresc», toate făcând parte din clasa I, se zice *pletam*, *bodam*, *restam*, întocmai ca *digam* «ridic» *maham* «fac semn», etc. din clasa III. Această generalizare care a făcut ca orice verb la pers. 1 ind. prez. să se termine în *-am*, a avut o influență și asupra verbului meglenit, făcând ca unele dintre acestea, ca acele arătate mai sus, să primească la persoana 1 *-m*. Și deoarece toate verbele bulgare la aceasta persoană se termină propriu zis în *-am*, unele din aceste verbe arată *-ām*. Astfel, pe lângă *aflum* avem și *aflām* 7/31, 5/35, 9, 10/50, pe lângă *antrum* avem *antrām* 5/51 și tot așa *jungl'ām* 4, 19/32, 8/48. Dar influența verbului bulgar nu s'a mărginit numai asupra persoanei întâiu, ci a trecut și asupra persoanei a doua singular. De la verbele de mai sus avem la această persoană: *aflīš* 2/II, 4/35, 39; *antriš* 12/86, *jungl'iš* 6, 5/5, 15/55, 1/94, pe lângă formele regulate *aflī*, *antri*, *jungli*. Aci se vede clar că terminațiunea *-š* pentru *-i* se datorește analogiei cu persoana a doua sing. de la verbul bulgar. După *pletam*, *pletēš* sau *pletīš*, s'a zis și *aflām*, *aflīš*, etc. Dar la persoana a doua singular, în afară de formele citate mai sus, se mai întâlnesc unele terminate în *-āš*: *aflāš* 2/31, 17/32, 24/51, *amndāš* (d); *jungl'āš* 11/81, 10/84, cari trebuiesc socotite ca formațiuni analoage cu persoana întâiu *aflām*, etc., în ce privește *ā* pentru *i* din *-āš*. Un caz invers observăm în forma *mutšchim* 9/12 pentru *mutšcum* sau *mutšcu* refăcut, probabil, după persoana a doua, *mutšchīš* în ce privește *i* din *-im* pentru *u*. Tot așa se întâlnește și forma *spunim* pentru *spun*: *Ai delmi cā ţer sā-ţ spunim* (hai dacă vrei să-ți spun) 5/16. Dar aceasta nu mi-a putut fi confirmată și probabil că vorbitorul din basm a întrebuițat persoana întâiu plural pentru aceeași persoană de la singular. În afară de aceasta, verbul *antrari*, la persoana a doua, pe lângă *antri* și *antriš*, mai face și *antri'n*: *S-la anvieš dreptu pitšor ān ţer sā lei tšāmuţu și sā antri'n* (să înfășori piciorul drept în fier, să iei ciomagul și să intri) 13/86. Deasemenea și de la *spun*, persoana a doua sing., în afară de *spu'n*, care este forma normală, se mai întâlnește și *spun'i'n*: *Ti rog si nu spun'i'n* (te rog să nu spui) 11/47. Desigur că toate acestea nu se pot explica decât prin analogie cu verbele ca: *deapin-deapi'n*, *seamin-seami'n*, etc. Verbul *ampl'u* de conjugare a II, din cauza prefacerilor fonetice, se conjugă după conjugarea I. Mai întâiu, în ceea ce privește persoana întâiu cu l palatalizat (l'), ea reprezintă sau forma organică, derivând direct din *impleo* sau, și mai probabil, s'a născut prin analogie cu persoana a doua **implis* (= *imples*) > *impl'i* > *ompl'i* > *ampl'i*. În orice caz, acest l' este generalizat la toate persoanele de la singular și plural; din cauza aceasta, la răspândirea lui n'ar fi cu neputință ca să fi contribuit și persoana întâiu. În privința aceasta vezi și forma arom. din limba Aromânilor din Albania de nord: *umpl'u* «umplu» *Mini va si-l' umpl'u mintea* «eu o să-i umplu mintea» (Weigand, Jahresb. XVI p. 204, II/3). La persoana a treia, potrivit cu cele spuse la § 30, face *ampl'ā* < *ampl'e*, cu ā pentru *-e*, terminațiunea verbelor de conjugare a doua. Această schimbare în terminațiune a persoanei a treia a dat naștere la o confuzie de conjugare,

făcând să se creadă că verbul este de conjugarea întâiu. Și după cum la *tal'*, *qmol'* cu persoana treia: *tal'd*, *qmoal'd* avem la persoana întâiu plural *tâl'qm*, *qmul'qm*, tot așa și de la *ampl'u* cu persoana a treia *ampl'd*, avem la persoana întâiu plural *ampl'qm* pentru *qplem*. De aci ușor eră ca să facă la persoana a doua plural *ampl'aq* pentru *ampl'eț* și cu aceasta verbul să fie considerat ca făcând parte de conjugarea întâiu, pentru ca la perfectul simplu să avem *ampl'aq* pentru *ampl'ui*, iar la participiul trecut *ampl'at* pentru *ampl'ut*. La Târnareca, după o comunicare verbală, verbul se conjugă în felul următor: *umpl'u*, *umpl'd*, *umpl'd*, *umpl'qm*, *umpl'aq*, *umpl'd*. Desigur că în acestea avem o încrucișare între formele aromâne, cu u inițial, și formele meglenite cu l' palatal. La persoana a doua avem ă pentru i din cauza elementului palatal, pentru care vezi § 35. — Un alt verb care tot din cauza prefacerilor fonetice de la prezintele indicativ își schimbă conjugarea, este și *sui*. La persoana a treia face *suiđ* pentru *sufe*, cu trecerea lui e în ă din cauza lui i precedent. De aci apoi persoana întâiu plural a făcut *suiđm* pentru *suim*, iar a doua *suiat* pentru *suiț*. Așa dar, tot după o comunicare verbală din Târnareca, avem *suț*, *suiđ*, *suđm*, *suiat*, *suiđ*. Verbul *leay* se conjugă la cele trei persoane singular cu l rămas intact: *leay* 8/38, *leaj* 6/37, *lea* 17/68, *lom* 12/40, *laț* 21/16, *leay* 6/22, pentru *l'au, *l'ai, *l'a, cum se aud până astăzi în dialectul aromân. Ele s'au format, desigur, prin analogie cu restul formelor verbale cu accentul pe terminațiune. Imprumutul acesta trebuie să se fi făcut de timpuriu, încă pe când persoana a treia de la singular și plural *l'evat-l'evant*, trecând prin formele intermediare *liēua-liēa* ajunsesse la *l'ea*, pentru ca mai pe urmă, prin înlocuirea lui l' prin i, să fi putut da *leay*, *leaj*, *lea*, cu păstrarea diftongului ea, care, în orice alt caz, ar fi trebuit să fie redus la a, din cauza lui l' palatal. De altfel, păstrarea diftongului ea s'ar putea explica, deși cu mai puțină probabilitate, și din contaminarea formelor organice de la persoana întâiu și a doua singular *l'eų, *l'eț cu aceea de la persoana a treia singular l'a. În Lunguța, potrivit cu cele spuse la § 19 se aude *leų* 3/38, *leų*, *leț*; iar în Târnareca, pe lângă formele curat meglenite *leay*, *leaj*, etc., se mai întâlnesc și l'ay, l'aj, etc., aceste din urmă sunt, desigur, aromânisme. — În graiul din Cupa verbul dorm-dormiri, după o comunicare făcută de un elev de ai mei G. Papatânase, se conjugă la cele două persoane de la singular și la a treia de la plural cu o din tulpină trecut în ö: *dörm*, *dörm*, *doarmă*, *durmim*, *durmiț*, *dörm*. În textele culese din Cupa nu se întâlnesc aceste forme, din care lipsește chiar verbul dormiri. Trecerea lui o în ö este greu de explicat. Doar numai dacă ar fi să admitem o metateză a lui i în hiat: *dormjo*, mai ales că urmează după o labială, și atunci am avea ca în formele rubeș > roib, *habeat* > aibă, etc. și *dormio* > *djorm* > *dörm*, dar și în cazul acesta, dacă trecerea ar fi fost veche, ar fi trebuit să ne dea **jorm* ca din *deosum* > *jos*. Tot în Cupa am întâlnit forma *arzu* 16/56 despre care a mai fost vorba.

După informațiunile ce mi s'au dat, ea se întrebuințează des. Desigur că și această formă trebuie socotită sau ca un derivat direct din *ardeo'* sau ca uua rezultat sub influența persoanei a doua *arz*. Dar partea și mai curioasă la această formă este menținerea lui -u, atunci când se știe că el dispare și nu se păstrează decât numai după o grupă de consonante, în care ultima este o ligidă. — Verbul *mintșunari* se conjugă cu accentul pe tulpină nu în -ez ca în dialectul aromân: *mintșun* 1/68, *mintșun'* 15/32, 3/38, 1/63, 1/68, *mintșund* 1/5, 2/63, *mintșunqm*, *mintșunaț*, *mintșund*. O schimbare de accent ca în *mintșun* pentru *mintș'ün* avem și în verbul *băti-ari*, care la cele trei persoane de la singular face: *bătiț*, *bătiț*, *bătișă* (Lăgö odža să la batiză și žisi... toj să la batiz 5/86) pentru bătez, bătez, bătează (arom. *pătedzy*, *pătedzi*, etc.). — De la verbul *șpar* 'șperiu', avem

cele două persoane de la plural *spărəm, spăraț și spărim, spăriț*. — Verbul *țer* arată trecere de conjugare la cele două persoane de la plural pentru care avem *țirem 21/16, țireț, pe lângă țearim țeariț*. Tot așa și de la *scot* avem *scutem, scuteț 9/66, pentru scoatim, scoatiț*. — De la *beau*, pluralul, pe lângă *bem, beț*, în Liumnița mai face *biăm, biăț*, aceasta din cauza lui *e*, pentru care vezi § 13. În ce privește deosebitele forme, la prezintele indicativ, de la verbul *măncari*, să se vadă Obs. ad. § 4—10.

PREZINTELE CONJUNCTIV

§ 107. Ca în toate dialectele, prezintele conjunctiv se deosebește, puțin, de prezintele indicativ:

I	I-a	II	III	IV	IV-a
să cõt	să lucrez	să cad	să bat	să dorm	să sirbes
• cõtț	• lucrez	• caz	• baț	• dorm	• sirbeș
• cõ tă	• lucrează	• cadă	• bată	• doarmă	• sirbească
• că tøm	• lucrøm	• cădem	• bătem	• durmim	• sirbim
• căntaț	• lucraț	• cădeț	• băteț	• durmiț	• sirbiț
• cõtă	• lucrează	• cada	• bată	• doarmă	• sirbească

Conjuncțiunea *să* se întrebuințează și sub forma *si*, sincopată *s*: *să antrum 3/4 să mi duc 1/58, și: si antrum 18/39 si ȃncalic 39/65; s-na ubidim 2/31; s-na duțim 2/73, etc.* Despre trecerea lui *s* în *z* când după el urmează un cuvânt care începe cu o consonantă sonoră: *z-va dau 7/66, pentru să vă dau s-vă dau, z-vin 7/75, z-dunară 7/73 cf. Obs. ad § 62—63.*

În ce privește terminațiunile acestui mod ele se păstrează, ca și în dialectul aromân numai sub forma indicativului. Singura rămășiță de la conjunctiv păstrată până azi la persoana a treia singular de la verbele de conj. I în dialectul dacoromân, s'a pierdut în dialectul meglenit, prin analogie cu persoana a treia de la indicativ.

Verbele de conjugarea IV-a cu tulpina în *ț* (*t*) *tș, ș, j, z*, potrivit cu cele spuse la § 24, arată la persoana a treia singular terminațiunea *-ască* pentru *-ească*.

Formele verbale cu persoana întâiu și a doua singular neregulată și discutate la obs. capitolului precedent sunt aceleași pentru acest mod, mai ales că ele se întâlnesc aproape numai la conjunctiv. Așa dar avem:

1. să aflu, să aflum, să aflăm
2. să afl'i, să aflîș, să aflăș

1. să antru, să antrum, să antrăm
2. să antri, să antrăș, să antri'n

1. să ampl'u, să apl'um, să ampl'ăm
2. să ampl'i, să ampl'iș

PREZINTELE IMPERATIV

§ 108. În afară de verbele de conjugarea IV-a, imperativul din dialectul meglenoromân este la fel cu acela din celelalte dialecte. La persoana 2-a, pentru conjugarea I și I-a avem *-ă*; pentru II, III, IV -i, care, ca și la indicativ, se menține sau dispare, după natura consonantei după care urmează. Verbele de conjugarea IV-a au persoana a doua în *-eă*, întocmai ca și în dialectul aromân istror. și, în parte, și în cel dacoromân, în formele *păzed, fered*, pentru *păzește, ferește*.

Prin urmare, avem:

	I	II	III	IV
Sing.	2. cõtă 2. lucrează	cadi	bati	dorm sirbeă
Plur.	2. căntaț 2. lucraț	cădeț	batiț	durmiț sirbiț

Iată acum și unele forme întâlnite în textele culese, după conjugări: I. *anșcă* 32, *anșcă* 3/40, *anșă* 18/39, 22/55, *inșă* 12/71, *disjughă* 13/41, *jungl'ă* 5/85, *măncă* 22/69, *mănăncă* 10/36, *toarnă-ți* 14/31, *ușă* 15/55 II. *bea* 10/32, *vez* 23/55, etc. III. *dășcl'idi* 15/73, *dipuni* (numai în Târnareca) 16/64, *paști* 13/41, *tindi* 39, *țoni* 6/22. IV-a *găzeă* (calcă) 12/81, *măineă* 7/34, 14/86, 17/43, *măntreă* 32/65, *sirbeă* 10/2, *trăjă* (rabdă) 8/29, *tureă* 8/52.

La verbele de conjugarea IV-a cu terminațiunea tulpinei în Ț, țș, ș, j, z, după cum am văzut și la § 107, avem la persoana a doua singular -a pentru -ea: *tăltșă-mi* (ucide-mă) 16/64 pentru *tăltșea-mi*, și tot așa de la verbele: *butșșș*, *futșșș*, *rutșșș*; *grișșș*, *tușșș*, *nășșșșșș*; *bilijșș*, *prăjșș*, *pricăjșș*, etc. etc.

Imperativul monosilabic de la verbele: *dari*, *dușiri*, *fașiri*, *stari* s'a păstrat și în dialectul meglenit, ca și în restul limbii române: *dô* (nu *dô* 13/31); *du* (*du-ti* 12/2, 18/32); *fô* (*fô-ti* mai *ancoa* 18/33; *dispô-ți-ti* pri cal «dă-te jos» 7/57; *fô-ti azôr* «pregătește-te» 8/58); *zastôj* (zastoj uneac «oprește-te puțin» 8/85, 2/20). În Târnareca, de la *dari* și *fașiri* avem și *dă*, *fă* (pe lângă *dô*, *fô*), care nu sunt decât aromânisme.

Observațiuni. Cu privire la terminațiunea persoanei a doua de la verbele de conjugarea IV-a -ea, observ că după părerea lui S. Pușcariu avem aface cu o prescurtare a terminațiunii de la persoana a treia: -easte. În dialectul aromân toate formele verbale nouă intrate în conjugarea IV-a fac imperativul la persoana a doua în -ea. Această prescurtare trebuie să fie veche, deoarece, după cum se știe, ea există, la unele verbe, și în dialectul dacoromân. — Verbul *lăsari* își pierde terminațiunea -ă de la persoana a doua singular, când este urmat de forma conjunctă a pronumelui personal: *las-mi* 5/36, *las-ti* 8/69, pentru *lasă-mi*, *lasă-ti*. — În afară de forma normală *țoni-ti* sau *țon-ti*, se mai întâlnește și *țon'-ti* 11/85, care pare a fi rezultat sub influența persoanei a doua de la indicativ prezinte *țon'*. — De la *spăreari*, în afară de forma obișnuită de la persoana 2 sing. *spari* (Nu ti spari 3/53, 10/28), mai avem și *speară* (Nu ti speară feată 5/VIII), care poate fi și cea normală, cu e în tulpină pentru a, ca în *spel-speală*, *ștet-șteată*, *vegl'u-veagl'ă*, etc. (În arom. avem *aspară*). — Verbul *lari* face la persoana 2 singular *leă* 2/66, 13/71, 3/72, etc. pentru *l'a*; este aceeaș neregularitate care s'a observat și la formele de la indicativ prezinte, despre care vezi mai sus. — O particularitate deosebită prezintă la persoana 2 sing. verbul *fuziri*. Acesta, în loc de forma regulată *fuz*, arată pretutindeni *fuj*, cu z intervocalic căzut (*Fuj tu dușmanuli*, că *piriș* 44/40; *fuj di ȳa* 4/14; *fuj cum si fuz* 7/35 cf. 4/11, etc.) Când este urmat de pronumele de dativ, atunci primește terminațiunea -ă: *fujă-ț* 75. — De la verbul *viniri*, avem regulat persoana 2 sing. *jel* 7/75; *jelă* 5/69, 12/56, *jela* 4/75 (< gr. *ἔλα* imperativul de la *ἐρχομαι*). Forma *vinu* aproape a dispărut; în textele mele nu se întâlnește și nici în vorbirea zilnică n'am putut-o auzi. — De la *stari*, în afară de *stoj*, mai avem și *toj*, (*Toj să la batiz, să-l' pun numea* 5/86; *toj, să videm* 6/85, etc.) Că *stoj* nu este numai influențat de verbul bulgăresc (cf. Weigand, o. c. 38), dar chiar reprezintă forma bulgară, aceasta se poate vedea și de acolo, că o se pronunță închis ca în bulgărește, nu ȳ (<ă), dacă ar trebui să admitem o încrucișare cu forma bulgară.

IMPERFECTUL

§ 109. Flexiunea imperfectului la câteși patru conjugările coincide cu aceea din dialectul dacoromân. Formele vechi de la persoana întâiu sing. fără -m, așa cum se păstrează în scrierile vechi și chiar astăzi în regiunea Bistriței, nu există. Deasemenea și persoana 3 plural se sfârșește în -ȳ, în spre deosebire de dialectul aromânesc care nu arată această terminațiune; dădeau 12/69, 1/31, 2/58, etc.; imnaȳ 19/72, țipaȳ 14/11, țirtaȳ 1/39, vătămaȳ 12/65, etc., etc.

I	II	III	IV
cânt-am	căd-eam	băt-eam	durm-eam
cânt-ai	căd-eai	băt-eai	durm-eai
cânt-ă	căd-eă	băt-eă	durm-eă
cânt-am	căd-eam	băt-eam	durm-eam
cânt-aț	căd-eaț	băt-eaț	durm-eaț
cânt-au	căd-eau	băt-eau	durm-eau

La verbele cu tulpina terminată în tș, ș, j, dz, terminațiunea *-eam* trece în *-am*: rutșam, tărtșam; năstrășam, prăcăjam (și pricăjam) pentru rutș-eam, tărtș-eam, etc. (cf. § 22).

Observațiuni. Verbul *lari* «luare» face la imperfect *lăjam, lăjai, lăjă, lăjam, lăjaț, lăjaș* (citatele se pot vedeă la capitolul verbelor neregulate). Desigur că aici avem aface cu o formațiune analoagă după ded-dedeam: laj-lăjam. La Țărnareca avem *lujam, lujaș, luja, lujam, lujaț, lujaș*, care nu se explică decât numai printr'o încrucișare a formei aromâne *lu-am* (pronunțat *loam*) cu *lăjan*. — Prin analogie cu *lăjam* sau *lujam* avem și *flăjam* de la *flari* «flare» alături de forma regulată *flam*. — De la beari avem imperfectul *beam* și *bijam*. — Verbul *dari* face la imperfect *dideam* și (foarte des) *dădeam* 13/31, 11/56, *dădeai, dădeă* 13/31, *dădeam* 21/73, *dădeai, dădeau* 2/58 cu e din tulpină trecut în ă, așa cum se aude, pe alocuri, și în dialectul aromănesc. Desigur că și aici avem a face cu un fenomen de analogie cu formele de la prezintele indicativ *day, dai*, etc. sau chiar cu rezultatul unei încrucișări cu vechiul imperfect *dam* (< *dabam*) pe care l-am întâlnit numai o singură dată: *Tucu si dam la toț* (dacă dedeam s. aș fi dat tuturor) 15/31 (cf. § 116) și care, după cum se știe, la Aromâni, este forma oticinuită: *dam, dai, da, dam, dai, da*.

PERFECTUL SIMPLU

§ 110. Se înfățișează sub o formă mai arhaică decât acela din dialectul dacoromân de astăzi, asemănându-se, în privința aceasta, foarte mult cu dialectul aromân, cu limba vechilor texte literare și cu dialectul bănățean (cf. Weigand, *Der Banater Dialekt* în *Jahresb.* III p. 242 în care se dă lista tuturor verbelor cu perfectul sigmatic).

La tratarea perfectului simplu vom deosebi: 1) perfectul cu accentul pe terminațiune și 2) perfectul cu accentul pe tulpină (sigmatic).

§ 111. 1. *Perfectul simplu cu accentul pe terminațiune* se formează regulat cu aceleași terminațiuni ca în toate dialectele.

I	II	III	IV
cânt-ai	căz-uj	băt-uj	durm-ij
cânt-aș	căz-uș	băt-uș	durm-iș
cânt-q	căz-ù	băt-ù	durm-l
cân-om	căz-um	băt-um	durm-im
cânt-aț	căz-uț	băt-uț	durm-iț
cânt-ară	căz-ură	băt-ură	durm-iră

La persoana 3 sing. de la conjugarea I avem terminațiunea *-q* pentru *-ă*, din cauza prefacerilor fonetice. La persoana 1 plur. avem *-om* (< *ăm*), *-um, -im* pentru *-arăm, -urăm, -irăm* din dialectul dacoromân de astăzi, păstrând formele organice ca în literatura veche și dialectul aromân de astăzi. La persoana 2 plur. avem *-aț, -uț, -iț* pentru *at, ut, it* din celelalte dialecte, care, probabil, s'au născut prin analogie cu aceeași persoană de la formele prezintelui indicativ. Punctul de plecare trebuie căutat în persoana 1 plural: *cântom, căzum, bătum, durmim*, care este la fel pentru perfectul simplu ca și pentru prezintele indicativ. De aci apoi ușor eră să se formeze și pentru persoana 2 plural mai întâiu de la perfectul simplu de conjugarea I: *cântaț* (pentru *cântat*), și după aceea să

se generalizeze și la celelalte conjugări: căzuț, bătuț, durmiț (pentru căzut, bătut, durmit). În Țárnareca sunt foarte obicinuite și terminațiunile din dialectul aromân: -ai, -aș, -ă, etc. afară de persoana 2 plural, care arată mereu, chiar la formele de origine aromână, *aț*, nu -at.

Observațiuni. Verbul *ampl'u* «umplu» care, după cum am arătat mai sus (cf. obs. ad. § 106), din cauza prefacerilor fonetice a trecut la conjugarea I, la perfectul simplu face *ampl'ai*, *ampl'aș*, *ampl'ô* 2/7, 7/35, *ampl'om*, *ampl'aț*, *ampl'ară* 10. În Țárnareca, după cum s'a arătat și la prezintele indicativ, avem *umpl'ai*, *umpl'aș*, *umpl'ă* 13/72, *umpl'am*, *umpl'aț*, *umpl'ară*. Mai rar: *ampl'ui*, *ampl'uș*, *ampl'u* 7/55, etc. după conjugarea II. Tot așa și *sui* (Țárnareca) cu perfectul simplu: *suja*, *sujaș*, *suja*, *sujaș*, *sujaț*, *sujaș*, pentru *sui*, *suiș*, etc. Verbul *leau* «iau» are: *laj* 4/22, *laș* 5/22, *lô* 4/VI, 13/9, 4/24, 8/28, etc. *lom*, *laț*, *lară* 16/15, 21/16, 14/38, formate, de sigur de la infinitivul *lari*, ca cântari: *cantaj*. Pe când persoana 3 sing. *lô* arată un *ô* pronunțat deschis și bine distinct, la persoana 1 plural *lom* se pronunță când cu *ô* când cu *o*, ceea ce dovedește că forma veche *lom* (< *lyâm* < *lyâmu* < *levamus*), care se întâlnește în dialectul aromân, încă n'a dispărut de tot. Pentru persoana 3 singular *lô*, în Huma se aude numai *lă* 8/69, 13/71, iar în Țárnareca numai *lo* 25/64, însă aceasta poate fi aromânească (*lo* < *luă*), decât forma veche. De la *spărea* avem *spăru* 4/87, *spăruș*, *spărû* 4/87, cf. 10/4, 20/73, *spărûm* *spăruț*, *spăruță*, după verbele de conjugarea III.

La Huma se conjugă și după conj. I: *spărea*, *spăreaș*, *spără*, *spărâm*, *spăraț*, *spărară*; de aci și participiul trecut, pe lângă *spărut* face și *spăreat* 10/40. De la *dari* avem regulat cu accentul pe tulpină *ded*, *deadîș* 8/35 (numai în Țárnareca forma normală *dideș* 6/66), *deadî* 13/39, 5/6, etc., *deadim*, *deadîț* 7/65, *dae'ărd* 7/71 (în Țárnareca) *deadîrd* 3/68. La verbele de conjugarea II n'avem nimic de observat. Pentru *biu* și *căzu* din bibit și cecidit avem în latina vulgară **bibuit*, **caduit* (Dens. H. I. r. I, 152).

§ 121. 2. *Perfectul simplu cu accentul pe tulpină.* Pentru o mai mare înlesnire în tratarea acestei forme verbale, vom împărți toate verbele în 5 grupe: 1. verbe cu tulpina terminată într-o dentală simplă, 2. cu dentala precedată de o nazală, 3. verbe cu tulpina într-o guturală, 4. cu guturala precedată de o nazală, 5. verbe cu tulpina într-o nazală și 6. verbe cari se sfârșesc într-o labială.

1. *Verbe care se sfârșesc într-o dentală:*

ânc'l'id	— ânc'l'iș	— ânc'l'is
ard	— arș	— ars
rod	— roș	— ros
rôd	— rôș	— rôs
scot	— scoș	— scos
trimet	— trimeș	— trimes
uțid	— uțîș	— uțîs

2. *Verbe care se sfârșesc într-o dentală precedată de o nazală:*

pitruud	— pitruuș	— pitruuns
prind	— prinș	— prins
scund	— scunș	— scuns
tund	— tunș	— tuns

3. *Verbe care se sfârșesc într-o guturală:*

ândireg	— ândireș	— ândires
ântileg	— ântilepșu	— ântiles

coc	— copș	— copt
dașg	— dașș	— dașs
duc	— duș	— dus
fac	— feș	— fat
frig	— friș	— fris
leg	— leș	— les
merg	— merș	— mers
mulg	— mulș	— muls
sparg	— sparș	— spars
sug	— suptșu	— supt
torc	— torș	— tors
trag	— traș	— tras
zic	— ziș	— zis

4. Verbe care se sfârșesc într'o guturală precedată de o nazală:

anțing	— anținș	— anțins
anving	— anvinș	— anvins
frong	— fronș	— frons
jung	— junș	— juns
ling	— linș	— lins
ping	— pinș	— pins
plong	— plonș	— plons
sting	— stinș	— stins
string	— strinș	— strins
ung	— unș	— uns

5. Verbe care se sfârșesc într'o nazală:

dipun	— dipuș	— dipus
pun	— puș	— pus
rămון	— rămaș	— rămas
spun	— spuș	— spus

6. Verbe care se termină într'o labială:

ierb	— ierș	— iert
rup	— rupșu	— rupt

Observații. Dintre aceste grupe, perfectul verbelor cu tulpina într'o dentală arată dezvoltarea cea mai regulată. De la formele latine (in)clusi, arsi, rosi, risi, tramisi (= transmisi), occisi (= occidi) avem regulat: ancliș, arș, roș, roșș, trimeș, ușiș. Iată acum și câteva forme dintre cele întâlnite în texte; ancliș 9/3, anclisi 10/9, 9/38; arsi 38/65, arsiră 17/56; dășclisi 14/77, dișl'isi 7/5; trimeș 24/31, trimeasi 6/1V, 5/70, trimeasiră 10/38; scoasi 12/38, 8/59, 4/68, scoasiră 6/33; zărăseș (za-rōd) 8/62.

În ce privește grupa 2, cu dentala precedată de o nazală, observăm că încă în l. latină am avut absco(n)sit (= ndit) după modelul lui clausit (cf. Dens. H. l. r. I, 152) care a dat regulat *ascunș > scunș. Acesta, susținut și de perfecte verbale terminate într'o guturală precedată de n, ca: anținș < (in)cinxi, junș < junxi, plonș < planxi, stinș < stinxi, etc. (vezi mai jos la 4) a atras după sine și restul formelor de la perfect, mai ales că erau prea puține, care se terminau într'o dentală, ca prinș (pre(h)endi), pitruș (pertudi) și tunș (totondi). Se înțelege că trecerea aceasta s'a putut efectua și chiar numai sub influența perfectelor cu dentala precedată de o nazală. Iată și câteva forme spicuite din texte: pitrunsi 12/68, prinseș 12/71, prinși 594; scunș 7/36, și 1/38. În Țârna-

reca avem: scunș (arom. ascunșu), scumsiră 10/64, pe lângă scunș, scunșiș, etc.

În grupa 3 se observă o tendință de unificare a verbelor în -si, susținute în bună parte și de perfectele verbelor cu tulpina într-o dentală (grupa 1). Astfel, după merg-merș < mersi, mulg-mulș < mulsi, sparg-sparș < sparsi, torç-torș < torsi, au făcut și andireg-andireș < *derexi* (pentru *derepș cf. arom. *derepșu < drepșu), daug-dauș < *adauxi* (pentru *daupș, arom. adapșu), duc-duș < *duxi* (pentru *dupș, arom. duș), frig-friș < *frixi* (pentru *fripș, arom. fripșu), trag-traș < *traxi* (pentru *trapș, arom. trapșu), zic-ziș < *dixi* (pentru *zipș, arom. dziș), leg-leș < **lexi* (= legi cf. Dens. H. l. r. I, 153) pentru *lepș, arom. alepșu. Singura formă meglenită care face perfectul regulat este coc-copș < *coxi* susținut, probabil, de participiul trecut copt (< coctum) și tot așa sug-suptșu < *suxi* (pentru *supș, arom. supșu) susținut, și chiar influențat prin introducerea unui t în tulpină, de participiul supt < suctum (arom. suptu). Această din urmă (suptșu) a influențat, la rândul ei, forma *anșilepșu < *intellexi*, făcând-o să se pronunțe anșileptșu, pe lângă anșileș, fiecare conjugându-se separat la celelalte persoane din sing. și plural: anșileaptiș, anșileapti 5/64, anșileaptim, anșileaptiș, anșileaptiră 6/64 și anșileasiș (și: anșiliseș 11/79) anșileasi, anșileasim, anșileasiș, anșileasiră 19/56, 4/73, 1/77. Iată și câteva forme din texte: andireasi 10/56, 3/69, dusi 12/38, 5/78, dusi 8/39, 12/55; dusiră 4/55; frisi 4/52; leasi 4/37, leasiră 17/4, mearsi, (Țarnareca) nearsi 3/65, 5/66, neasiră 6/67, 1/68; traș 5/13, trasi 17/4, trasiră 5/34; ziseș 19/72, zisi 2/2, 3/21, etc.

În ce privește forma *fetș* < feci pentru *feț vezi explicațiunile date la Obs. ad § 53—55. Aci dau numai câteva forme: feș 12/4, 3/12, 23/55, 2/63, 7/69, etc. fiăș 2/76, fiseș 12/71, fișjăș 18/73, făseș 10/6, 10/33, 9/57, fêsi 12/4, disfêsi 4/17, feasim, feasiș, feasiră 4/31, 23/38, etc. În Țarnareca avem fetș 19/55, fițeș, feați 4/65 însă și feasi 7/64, feasiră 8/64, etc.

În grupa 4, dintre verbele terminate într-o guturală precedată de n, cele mai multe fac perfectul simplu regulat: anșing-anșinș < (in)cinxi; jung-junș < junxi; ling-linș < linxi; plong-plonș < planxi; sting-stinș < stinxi; string-strinș < strinxi; ung-unș < unxi. Prin analogie cu acestea au trebuit să facă și frong-fronș pentru *fredz < fregi (arom. fredžü pentru care vezi Obs. ad. § 53—55), anving-anvinș pentru *anviț < vici (arom. azvimșu) și ping-pinș pentru pedz > imegi (arom. pimșu), dacă cumva, după cum arată și formele aromâne, n'ar fi existat în latina vulgară, pentru aceste două forme din urmă, **impinxi* pentru imegi și **vinsi* pentru vici (cf. Dens. H. l. r. 153). Iată și unele forme din texte: fronși și frânsi 14/72, frânsiră 18/69; junsî 6/5, 5/15, etc. junsiră 2/73, junsără 2/77, 20/73; zălinși 22/73; plonși 7/34, 5/58; strinși 47/40, strinșeș 649; unși 7/30, unsără 23/29, etc.

În grupa 5, după modelul verbelor rămön-rămaș (< rema(n)si și a tuturor formelor cu o dentală în tulpină, mai ales că participiul perfect se termină în aceeași consonantă: ard-arș, rod-roș, rōd-rōș cu part. ars, roș, rōș, au făcut și pun-puș, dipun-dipuș, și spun-spuș, cu participiile pus, dipus, spus.

În fine, în grupa 6, sub influența participiilor supt, copt de la verbele sug, coc, care erau aceleași ca terminațiune cu rupt, s'au născut formele *jerș* de la *jerb* (cf. 20/32) și *rupșu* de la *rup* (860). Și după cum suptșu la celelalte persoane face suptiș, supti, tot așa și rupșu face rupțiș, rupți 23/72 cf. 16/19, 286, rupțim, rupțiș, rupțiră 13/19, alături de rupsiș, rupsi 7/57, etc. (Cu privire la trecerea lui s în ț cf. § 63).

PERFECTUL COMPUS

§ 113. Se formează ca în toate dialectele cu prezintele indicativ de la verbul ajutător *veari* și participiul trecut de la verbul de conjugat.

I	II	III	IV
cântat-am	căzut-am	bătut-am	durmit-am
cântat-ai	căzut-ai	bătut-ai	durmit-ai
cântat-au	căzut-au	bătut-au	durmit-au
cântat-am	căutat-am	bătut-am	durmit-am
cântat-aș	căzut-aș	bătut-aș	durmit-aș
cântat-au	căzut-au	bătut-au	durmit-au

Despre perfectul compus construit cu «a fi», vezi la sintaxă § 154.

MAI MULT CA PERFECTUL

§ 114. Ca și în dialectul aromân, vechiul mai m. ca perfect, așa cum se întrebuințează în dialectul dacoromân, a dispărut. Numai într'un singur basm am întâlnit forma *ziseasi*, care se reduce la forma latină *dixisset* (*Searta, fitșoru chinisi după boi și feasi șa cum l'd ziseasi stăpnu*, «seara, porni băiatul după boi și făcu așa cum îi zisese stăpânul 14/41»). Din cercetările ce am făcut ca să aflu dacă ea se întrebuințează și în graiul viu, nimeni n'a putut să-mi spună ceva lămurit. Cei mai mulți nu o cunosc, ceea ce vrea să zică că ea nu mai are întrebuințare în dialect. Însă în locul acestei forme verbale dispărute, astăzi, pentru exprimarea ei s'a recurs, ca și în dialectul aromân, la o formațiune perifrastică alcătuită din imperfectul verbului ajutător *veari* și participiul verbului de conjugat.

I	II	III	IV
veam cântat	veam căzut	veam bătut	veam durmit
veai cântat	veai căzut	veai bătut	veai durmit
vea cântat	vea căzut	vea bătut	vea durmit
veam cântat	veam căzut	veam bătut	veam durmit
veaș cântat	veaș căzut	veaș bătut	veaș durmit
veau cântat	veau căzut	veau bătut	veau durmit

Originea acestei forme verbale trebuie căutată în limbile balcanice și în special pentru dialectul meglenit, în limba bulgară, care își formează m. m. ca perfectul cu *běh* (beach), imperfectul verbului «a fi». Dealtfel, influența limbii bulgare la formarea mai m. ca perfectului se vede și deacolo că, după cum la perfectul compus pe lângă forma românească, mai există și una tradusă din bulgărește cu verbul ajutător «a fi», tot așa și aici, în afară de formațiunea cu verbul *veari*, mai există una, care se întrebuințează ceva mai rar, alcătuită din imperfectul verbului «a fi» și care, prin urmare, nu-i decât o traducere a imperfectului bulgar *běh*:

ram măncat, -ă	ram durmit, -ă
rai măncat, -ă	rai durmit, -ă
ra măncat, -ă	ra durmit, -ă
ram măncaș, -ti	ram durmiș, -ti
raș măncaș, -ti	raș durmiș, -ti
rau măncaș, -ti	rau durmiș, -ti

VIITORUL

§ 115. Dacă în dialectul aromân se mai păstrează o urmă de viitor alcătuit din prezintele conjunctivului, precedat de persoana 3 singular de la indicativul verbului «*veari*» *va*, în dialectul meglenit s'a pierdut și această ultimă rămășiță de viitor construit cu «*volu*», și astăzi, această formă verbală se exprimă prin prezintele conjunctiv:

I	II	III	IV
si cont	si cad	si bat	si dorm
si cõnt	si caz	si baț	si dorm
si cõntă	si cadă	si bată	si doarmă
si cântõm	si cădem	si batim	si durmim
si cântaț	si cădeț	si batiț	si durmiț
si cõntă	si cadă	si bată	si doarmă

De sigur că, sub această formă, funcțiunea viitorului deși este deosebită de aceea a conjunctivului, de multe ori ea se confundă și nu se poate pricepe bine decât numai din contextul frazei: *Io si va 'ncurun, ca napcum si fașiț fămeal'* (eu vă voi cunună, pentru ca iarăși să nașteți copii) 39/40 *Taț mul'ari, ca si ti tures an valı* (taci muiere, că o să te arunc în vale) 6/14. *S-ti duț?* — *s-mi duc.* (o să te duci? — o să mă duc 7/44. *Si-fi leg* (o să-ți leg) 38/40, etc., etc.

Un altfel de viitor care se întrebuințează numai în Țârnareca și se deosebește și de viitorul din dialectul aromân este următorul:

ăs cõnt	sau ă si cõnt
ăs cõnt	• ă si cõnt
ăs cõntă	• ă si cõntă
ăs cântõm	• ă si cântõm
ăs cântaț	• ă si cântaț
ăs cõntă	• ă si cõntă

Se înțelege că *ăs* nu-i decât o formă contopită din *ă si* sau *ă să* (cf. arom. *vas cântu* din *va* și *cântu*), iar *ă* nu reprezintă decât persoana 3 sing. de la ind. prez. a verbului *vrea*, adică *va* > *ya* > *ud* > *ă*. Iată și câteva citate din texte: *ăs l'au* 11/65; *ăs dau* 26/65; *ăs mǎncu* 19/68; *ăs ținăm* 5/68; *ăs nergu* 11/65; *ăs scundu* 5/65; *ăs mǎntrescu* 29/65, etc. Cu *ă si* avem: *ă si facă țerbu* (o să se facă cerb) 13/64; *ă si nă gustim* (o să ne ospătăm) 19/68; *ă si ner la biserică* (o să merg la biserică) ib. etc. Din toate aceste citate, se vede clar că *ăs* n'are a face cu *as* din dialectul aromân, întrebuințat la imperativ: *as hǔbă* (fie), *as n'earǎzim*, etc., după gr. *ἄς εἴνε*, *ἄς ὑπάγωμεν* etc.

CONDIȚIONALUL

§ 116. El nu există propriu zis. Ceeace am auzit din viul graiu și am întâlnit în texte nu este decât o alcătuire din conjuncțiunea de origine bulgară: *acu*, pe de o parte, cu prezintele indicativ pentru exprimarea prezentului, iar pe de alta, cu imperfectul, pentru exprimarea trecutului. Așa dar, avem:

(a)cu cõnt «dacă aș cântă»	(a)cu cântam «dacă aș fi cântat»
(a)cu cõnt	(a)cu cântaj
(a)cu cõntă	(a)cu cânta
(a)cu cântõm	(a)cu cântam
(a)cu cântaț	(a)cu cântaț
(a)cu cõntă	(a)cu cântau

Tot așa se exprimă condiționalul și cu ajutorul conjuncțiunii *tucu*, urmată de prezintele sau imperfectul conjunctiv:

tucu si cõnt	tucu si cântam
tucu si cõnt	tucu si cântaj
tucu si cõntă	tucu ci cântă
tucu si cântõm	tucu si cântam
tucu si cântaț	tucu si cântaț
tucu si cõntă	tucu si cântau

Iată și câteva citate: *Tucu si-n' li facă țeasti tșoști dōmnu ȳoi, cari si treacă pri ȳa, nu la las nīdat.* (dacă mi le-ar face Dumnezeu pe aceste ciorii oi, ori care ar trece pe aici, nu-l las fără să nu-i dau ceva). 3/31. *Tucu si dam la toț, ... la mini nu rămăneă țivă* (dacă așa fi dat la toți, mie nu mi-ar fi rămas nimic). 15/31.

INFINITIVUL

§ 117. Terminațiunile infinitivului, după conjugări, sunt: I-*ari*, II-*eari*, III-*iri* și IV-*iri*.

cânt-ari, căd-eari, bat-iri, durm-iri.

În spre deosebire de dialectul aromân, în care n'a mai rămas nici o urmă de întrebuintare verbală a infinitivului, infinitivul din dialectul meglenit continuă să se mai întrebuinteze, în funcțiune verbală, deși nu în prea mare măsură și în privința aceasta el se apropie mai mult de limba textelor vechi din dialectul dacoromân. Astfel, după verbul *puteari*, precedat sau nu de o negațiune, urmează aproape întotdeauna infinitivul lung: 1. fără negațiune: *Ti poț duțiri* 9/78; *si-u poată duțiri* 4/34; *ȳu poț sfârșori* 18/4; *u poț dārari* 15/47; *ȳu putem lari* 5/84. *Acu putem lari ȳu di cola, si putem fațiri lucru, ară cu nu putem lari, nu putem fațiri țiva*, (dacă putem lua apă de acolo, vom putea face treabă, iar dacă nu putem lua, nu putem face nimic) 10/85 2. după o negațiune: *Cu țel nu poț sādiri căstrăveț* (nu poți semăna castraveți) 155; *nu ȳu putū cățari* (nu o putu prinde) 3/59; *nu la poț flari* 7/32 cf. 5/42; *nu la poț māncari* 19/12; *nu putū trāiri* (răbdă) 6/72; *nu ȳu putū cunoaștiri* 23/4; *nu ti pot scundiri* 8/80; *nu u putū junziri* (nu o putu ajunge) 13/99, etc., etc.

PARTICIPIUL TRECUT

§ 118. Ca și la tratarea perfectului simplu, și aici trebuie să facem o deosebire în: 1. participiul cu accentul pe terminațiune și 2. participiul cu accentul pe tulpină.

1. Participiul cu accentul pe terminațiune este același ca în dialectul dacoromân, deosebindu-se de cel aromân prin aceea că nu se sfârșește în -ă. Așa dar, avem pentru conj. I-*at*, II, III-*ut* și IV-*it*.

cânt-at căz-ut băt-ut durm-it

De observat este că la verbele de conjugarea III și IV-a, care se sfârșesc în r, ș, j, z, ț, potrivit cu cele spuse la § 32, i din terminațiune trece în ȳ: *umārș-umārșt* 15/31, *ies-ișȳt* 5/61, *urujș-urujșt* 3/61, *ud-uzȳt* 6/61, etc., etc.

2. La verbele cu accentul pe tulpină avem participiul terminat la cele mai multe în -s și numai la vreo cinci forme în -t (copt, fat, jert «fiert», rupt și supt-sug).

Dintre acestea, verbele cu tulpina într'o dentală (t, d) fac participiul regulat: *ȳncl'id-ȳncl'is* (< (in)clusum); *ard-ars* (< arsum); *rod-ros* (< rosum); *ȳd-ȳps* (< risum); *trimet-trimes* (< tramissum); *uțid-uțis* (< occisum), după care a făcut și *scot-scos*.

La cele terminate în dentală precedată de n, observăm că acest n, susținut de formele de la prezintele indicativ, s'a păstrat ca în toate dialectele: *prind-prins* (< pre(h)ensum); *scund-scuns* (< absconsum); *tund-tuns* (< tonsum). Prin analogie cu acestea a făcut și *pātrund-pātruns* (< pertusum) pentru **pātrus*, singurul verb care mai intră în această categorie.

Mai neregulat se formează participiul la verbele terminate într'o guturală. În privința aceasta dialectul meglenit se aseamănă mai mult cu dialectul dacoromân, decât cu cel aromân. După participiile: *merg-mers* (< mersum); *mulg-muls* (< mulsum); *sparg-spars* (< sparsum); *torc-tors* (< torsum) și sub influența participiilor de mai sus, au făcut și *ȳndireg-ȳndires* (< directum) pentru **ȳndirept* (cf. *direct*, *dirip* și mai cu seamă participiul arom. *andreptu*); *ȳnțileg-ȳnțiles* (< intellēctum) pentru **ȳnțilept* (în acest dialect s'a pierdut chiar și adjectivul înțelept, -ă, întrebuintând pentru aceasta forma *ȳnțiles*,

arom. *adzeptu*); duc-*duș* (< ductum) pentru *dupt (și în arom. *duș*); frig-*fris* (frictum): pentru fript (arom. *friptu*); daug-*daus* (< adauctum) pentru *daupt s. *dapt (cf. d. p. *anțiles* uom om înțelepte), leg-*les* (< allēctum) pentru *lept (arom. *aleptu*) și *trag-tras* (< tractum) pentru *trapt (arom. *traptu*).

Cu participiile organice au rămas numai formele: coc-*copt* (< coctum) și sug-*supt* (< suctum), care se regăsesc în toate dialectele.

În ce privește fac-*fat* (< factum) care, sub forma lui primitivă, nu există nici măcar ca substantiv (fapt), ea rămâne neexplicată, dacă n'ar fi să admitem o influență din partea lui dau-*dat*¹⁾.

Verbele cu tulpina într-o guturală precedată de n, și-au refăcut, toate, participiul după modelul celor terminate într-o dentală precedată de un n. Astfel, după prind-prins, scund-scuns, etc. au făcut și *anțing-anțins* (< (in)cinctum) pentru *anțint* (cf. arom. *pimtu*); *anving-anvins* (< victum) pentru *anvint* sau *anvipt* (arom. *asvintu*); *frong-frons* (< fractum) pentru *front*, păstrat numai ca adjectiv *front*, -*d* (arom. *frdmtu*, -*d*); *jung-juns* (< junctum) pentru *junt* (arom. *adžumtu*); *ling-lins* (< linctum) pentru *lint* (arom. *limtu*); *ping-pins*, pentru care trebuie admis un part. **impictum* (= impactum), trebuie să dea **ampint* sau, fără prefix ca în dialectul aromân, **pint* (arom. *pimtu*); *plong-plons* (< planctum) pentru *plont* (arom. *pldmtu*); *sting-stins* (< stinctum) pentru **stint* (arom. *stimtu*); *string-strins* (< strictum) pentru *strimt*, așa cum s'a păstrat ca adjectiv (arom. *strimtu*); *ung-uns* (< unctum), păstrat numai ca substantiv: *unt* (arom. *umtu* verb și subst).

Tot așa fac și verbele terminate în n: pun-*pus*; spun-*spus*, afară de rămon-*râmas* (< rema(n)sum) care face regulat. Deasemenea regulat fac și cele două verbe cu tulpina în labială: rup-*rupt* și jerb-*jert*.

GERUNZIUL

§ 119. După cum în dialectul aromân există o formă verbală pentru exprimarea gerunziului, compusă din gerunziul, propriu zis, și terminațiunea -lui (cântândalui), tot așa și în dialectul meglinit avem una alcătuită din gerunziu și terminațiunea -*dra*, care apare și sub forma -*ura*, și -*urlea*. Iată unele forme întâlnite în texte: *lăgondra* de la lag «alerg». (Lamfa vinl lăgondra «smeul venl alergând 11, 14/51); *lăgondura* (Ca la vizură... cum venl lăgondura «când îl văzură cum veniă alergând» 21/32); *budăindra* de la *budăies* (bg. bodam) «împung» (La dărō calu și ca 'ncălico pri jel, fuzi budăindăra 6/80); *plăngondra* de la plōng 1/14; *stinindurlea* de la stines «oftez» (la-1 și lupu vinl di dighjos stinindurlea «uită-1 și lupul venind de jos oftând» 15/72).

Originea sufixului îmi este necunoscută. Poate că ea stă în legătură cu sufixul -*urd* din conjuncția *cindurd-că* din dialectul dacoromân: *Cindurd-că pomemiū de diochiū, trebuie să va spun boieri d-voastră, că mă pricep la discântice*. Alexandri, Teatru, I 10. În «Șezătoarea», II, p. 187 găsim și *cindri-că, cindrilea-că*. (Despre acestea cf. Pușcariu, *Dict. Acad. Rom.* sub *fiindcă*). Se înțelege că în tulpina acestei conjuncții avem forma *fiind* cu pronunțare dialectală. Despre rest nu se poate ști nimic cu siguranță. Tiktin (*Dictionar Româno-German*) presupune că ar fi rezultat din *fiind-dard*, ceea ce este foarte greu de admis. Plecând de la formele meglenoromâne, cum ar fi d. p. *lăgondra*, s'ar putea admite o formă progresivă a participiului prezent *lăgond* cu imperfectul verbului «a fi» de la persoana 3, *ard*, forma mai veche din eră. Cu alte cuvinte la început, trebuie să fi avut lăgond + ara > lăgondara, cu înțelesul de «pe când se află lergând» și tot așa plăngond-ara pe când se află plângând», etc. Elementul final a fost simțit, mai târziu ca sufix, și, în această calitate, putea fi înlocuit cu -*urd*, cum avem în *lăgondurd* alături de *lăgondra*. În dialectul dacoromân n'a rămas din această construcție decât numai când se află în unire cu *fiind* > ciind > cind, celelalte pierzându-se²⁾.

În graiul din Țarnareca, se mai întâlnește o formă a gerunziului în -*eașchi*, care este de origine bulgară: *nirdzeaichi* «mergând» (bulg. odeichi): *Nirdzeaichi căsă, aș*

¹⁾ Vezi explicația pe care o dă S. Pușcariu în *Zeitschr. f. rom. Phil.* XXXIX pag. 632.

²⁾ Despre aceasta vezi și *Dacoromania* II p. 661.

scoasi cartea și au căntă, (mergând acasă, o scoase scrisoarea și o cetl) 4/68, *șideajchi*.

În fine, o altă formă, pe care am găsit-o în text și ține locul de gerunziu, este și *ondăr* cu înțelesul «mergând». *Lisița ca si sculp di cola, ondar, ondar, si dusi la ampirātu* (vulpea după ce se sculă deacolo umblând, umblând, se duse la împăratul) 18/79. Ni-meni, din câți megleniți am întrebat, n'a știut să-mi explice adevăratul înțeles al acestui *ondăr*. Cei mai mulți îl interpretează ca o expresiune onomatopeică, pentru a exprima mersul încet. Cuvântul fiind rar, și-a pierdut și înțelesul. La început am crezut că este același cu *-ondără* din *lăgondăra*, ceea ce n'ar putea fi exclus cu desăvârșire; dar chiar admitând acest lucru, *ondăr* tot rămâne neexplicat.

VERBE CU FORME NEREGULATE

§ 120. Aci vreau să dau, după conjugare, unele verbe care au forme neregulate sau duble.

Conjugarea I.

Amnari. Prezintele ind. amnu s. amnum, amn'i, amnă, amnom, amnat, amnă, (Țârnareca) imnu, imn'i, imnă, imnām, imnat, imnă. Imperfectul amnam și (Țârnareca) imnam, etc. Perfectul simplu amnai, imnai. Imperativ: amnă, imnă.

Antrari. Prezintele ind. antru, antrum s. antrām, antri, antriș s. antrin', antră, antrōm, antraț, antră. Perf. simplu antrai, antraș, etc. Restul regulat.

Dari. Prezintele ind. dau, dai, da, dōm, daț, dau. Imperfectul: dădeam, (una singură dată) dam (cf. Obs. ad. § 109), dădeai, dădeă, dădeam, dădeat, dădeau. Perf. simplu ded, deadiș, (Țârnareca) dideș (6/66), deadi, deadim, deadiț, deadiră s. (foarte des) deadără. Imperativ: dō, daț, (Țârnareca) dă daț.

Dunari. Prezintele ind. dun, dun', dună, dunom, dunaț, dună. Prezintele conj. pers. 3 plur. si dună, și si dōnă (3/11). Perf. simplu: dunaș și dānă, dunaș, dānaș, dunō, dānō, etc. Imperativ dună și dōnă.

Flari. Prezintele ind. aflu, aflum s. aflām, afl'i, aflîș s. aflăș, află, flom, flaț, află. Imperfectul: flam, flai, fla, etc. s. flājam, flājai, flājă, etc.

Jungl'ari. Prezintele ind. jungl'u, jungl'um s. jungl'ām, jungl'i, jungl'iș s. jungl'ăș jungl'ă, jungl'om, jungl'aț, jungl'ă. Prezintele conj. la fel ca indicativ. Incolo regulat.

Lari. Prezintele ind. leau, leu, leaș, lei, lea, le, lom, laț, leau; (Țârnareca) l'au, l'ai l'a. Imperfectul lājam, lājai, lājă, lājam, lājaț, lājaș; (Țârnareca) lujam, lujaș, luja, lujam, lujaț, lujaș. Perf. simplu lai, laș, lō, (Huma) lă, lom, laț, lară. (Țârnareca) loai, loas, luă, lō, lom, loat, loară. Imperativ lea, le, (Țârnareca) l'a, laț. Infin. lari. Part. trecut lat.

Mutșcari. Prezintele ind. mutșcu, mutșcum s. mutșchim, mutșchi, mutșchiș, mutșcă, mutșcom, mutșcaț, mutșcă. Imperfectul mutșcam, etc.

Scupari. Prezintele ind. scup, scup și scupiș (38) scupă, etc. Imperfectul scupear, scuapiam, scupei s. scupei, scupei s. scupei, etc. Perf. simplu scupei s. scupei s. scupei, scupei s. scupei, s. scupeiș, scupei, scupei s. scupei, etc. Part. trecut scupt, (scupeat) întrebuințat numai ca substantiv.

Stari. Prezintele ind. staș, stai, sta, ștom, staț, staș. Imperfectul stăteam, stăteai, stăteă, stăteam, stăteai, stăteai. Perf. simplu stătuș, stătuș, stătū, stătū, stătū, stătūră. Imperativ stoș și toș. Participiul trecut stat și stătut.

Conjugarea II.

Beari. Prezintele ind. beay, beai, bea, bem, beș, beay și biai, biai, bja, bjam, biăt, bjaș. Imperfectul beam, beai, bea și bjam, bjai, bja, etc. Perf. simplu bjuș, bjuș, bju și bjuș, bjuș, bju, etc. Infinitiv beari și beri. Part. biut, bițut.

Spăreari. Prezintele ind. spar, spar, spară, spārom și spārim, spārōț și spārîț, spar. Imperfectul spāram, sparaș, spară, etc. Perf. simplu spārui, sparuș, sparū, spārum) sparuș, spārură (Huma) spāreai, spāreaș, spāră, spārem, spāreț, spāreară (Țârnareca), spārui, spārui, spāră, spāră, spāră spāră. Imperativ (negativ) nu ti spari (3/53), nu ti speară (5/VIII). Infinitiv spāreari și spārari. Part. trecut spāreat și spārat.

Șdeari. Prezintele ind. șod, șoz, șadi, șadem, șadeș, șod. (Huma și Țârnareca) șed, șez, șadi, șidem, șideș, șed. Imperfectul șădeam, șădeai, șădeă, șădeam, șădeai,

șădeau, (Huma, Țărnareca) șideam, șideai, șideă, etc. Perf. simplu șăzu și șizu. Imperativ șoz. Infinitiv șădeari și șăderi. Part. trecut șăzut.

Puteari. Prezintele ind. pot, poț, poati, putem, puteț, pot. (Liumnița) puăt, puăt, puati, etc. Imperfectul puteam, etc. Perf. simplu putui și puătui, etc.

Conjugarea III.

Iarbiri. Prezintele ind. ierb, ierb, iarbi, iarbim, iarbiț, ierb, (Țărnareca) ierbu, ierghjă, iarbe, iarbim, iarbiț, ierbu. Imperfectul irbeam, irbeai, irbeă, etc. Perf. simplu ierș și ierșu, iarsiș, iarsi, iarsim, iarsiț, iarsiră.

Meardziri. Prezintele ind. merg, merdz, meardzi, meardzim, meardziț, merg, (Țărnareca) mergu, nergu și ner, nerdzi, nerdză, meardzi, etc. Imperfectul nirdzeam, etc. Perf. simplu merș și nerșu. Gerunziu nirdzeaichi.

Conjugarea IV.

Litiri. (numai în Țărnareca, încolo necunoscut; cuvântul se întrebuințează și la Aromânii din Epir). Prezintele ind. let, leț, leati, litim, litiț, let. Imperfectul liteam, liteai, liteă, liteam, liteaț, liteau. Perf. simplu: litiț, litiș, liti, etc.

Suiri. (Țărnareca) sui, șui, suiă, sujam, sujaț, sujă. Imperfectul sujam, sujai, sujă, etc. Perf. simplu sujai, sujaș, sujă, sujam, sujaț, sujară, etc.

Viniri. Prezintele ind. vin, vin', vini, vinim, viniț, vin, (Țărnareca) in, in', ini, inim iniț, in. Pretutindenii (în Țărnareca) cu v inițial căzut. Imperfectul ineam, ineai, ineă, etc. Perf. simplu inii, iniș, ini, etc.

VERBELE AJUTĂTOARE

§ 121. Dintre verbele ajutătoare avem: 1. iri, 2. veari și 3. veari.

Prezintele indicativ.

1. sam 9/3, 25/6, 9/12, 2/16, 17/31, 4/37, etc. sunt 42/65, escu 25/65, ies 12/66 ieș 2/14, 1/19, 11/11, 7/30, 20/60, 34/65, etc. eștșă 13/65 și ieștșă iasti 6/74, aț 17/31, 2/42, 9/65, 5/74 -i 5/37, 17/73 iș 11/68 u 10/34, 27/35 im 15/15, 12/29, 19/42 18/80, etc.
iș 2/11, 20/29, 6/19, etc.
sa 16/6, 9/9, 6/14, 5/36, etc. sãn 10; 28/68, etc.

Prezintele conjunctiv.

si sòm 4/51 s'iș, s'ies, (Țărnareca) să escu 26/65.

si ieș 10/66, 13/68, 26/65; si iș.

si ișă 4/56, 3/25, 3/27, 8/56 s'ibă 4/83, si iască.

s'im

s'iț

s'ișă 12/7.

Imperfectul.

Viitorul.

ram și așram
raț așraț 3/65, 17/68
ra așra
ram așram
raț așraț
rau așrau 1/66

si ies, iș; aș iș
si ieș, iș; aș iș
si ișă aș, iș, ișă, iască
si im aș im
si iț aș iț
si ișă aș ișă

Perf. simplu Perf. compus Condiționalul

fui	fost-am	(a)cu ram
fuș	fost-aș	(a)cu raț
fu	fost-a	(a)cu ra
fum	fost-am	(a)cu ram
fuț	fost-aț	(a)cu raț
fură	fost-au	(a)cu rau

Infinitivul iri	Imperativul iri ireț	Participiul trecut fost
--------------------	----------------------------	----------------------------

Observațiuni. La prezintele ind. persoana 1 sing. forma cea mai răspândită este *sam* (< bulg. *săm* < сѣмѣ). Weigand (o. c. 43) pe lângă aceasta formă mai dă și una *sām* (cu ă), pe care eu n'am putut-o auzi. După cercetările mele, a din *sam* se aude deschis, cu toate acestea nu este exclus ca în Liumnița, unde Weigand a stat mai multă vreme, ea să se pronunțe și cu ă pentru a. Presupunând că există și această formă, se întreabă care din ele reprezintă forma imediată slavă. Un *sām* bulgăresc trebuia să dea cu trecerea lui ă în ȳ, *sȳm*, o formă care, după cum vom vedea, mai jos, există la conjunctiv. Acest *sȳm* având un ȳ prea deschis a ajuns la forma de astăzi *sam*. Acest reflex al formei bulgare ne dovedește din nou, ceea ce am susținut la tratarea lui a (obs. ad. § 4—10) că a secundar din dialectul meglenit trebuie derivat din ȳ și nu din o secundar. În cazul acesta, forma a doua citată de Weigand *sām* nu poate reprezenta pe (< сѣмѣ) bulgăresc, căci atunci ar fi trebuit să avem **sȳm*, ci este o formă laterală a lui *sam* în poziție neaccentuată din frază. În afară de aceste două forme, în Țârnareca se mai aude și *sunt* ceva mai rar, iar *escu* (a perf. compus *ies*) foarte des. Se înțelege că amândouă sunt aromânisme. În special cea din urmă, este singura care se întrebuințează la Aromânii grămosteni din comuna Livădz, cu care Românii din Țârnareca vin în atingere. Ea este o formă nouă refăcută după persoana 2 *ești*, susținută și de persoana 1 a verbelor de conjugarea IV a (cf. Meyer-Lübke Gram. Rom. Spr. II, § 208). Persoana 2 avem *ieș* pentru *iești* care este generală pentru toate dialectele. (Pentru e < ie inițial cf. § 15); pentru dispariția lui -ti final, vezi Obs. ad § 50—52). În Țârnareca avem *eștă* și *ieștă*, cu e inițial netrecut în ie, așa cum se aude în dialectul aromân și cu șt > ștș, pentru care vezi cele spuse la Obs. ad. § 62—63. La persoana 3 forma cea mai răspândită este *ăi* alcătuită din i < e, în poziție neaccentuată și ă protetic, pentru care vezi § 8; după aceea i și, u din i când acesta eră precedat de un cuvânt care se sfârșea într-o consonantă palatală sau șuerătoare (cf. § 30). Weigand, în afară de *ăi* și i, mai dă și *aje*, pe care eu n'am putut-o întâlni. Pentru persoana 1 și 2 plural avem *im* (< h'im < h'imū < fimus) și *it* (< h'it < fitis), împrumutate de la conjunctiv, ca în dialectul aromânesc. La persoana 3 avem forma cea mai răspândită *sa* (la Țârnareca) *sân*. Cea dintâiu este din bulg. *să* (сѣ), a doua prescurtată din *sânt* (< sint). Weigand (c. p. 43) mai dă pentru această persoană și *să*, o formă pe care eu n'am putut-o auzi, și pe care Arthur Byhan (*Die Entwicklung von n vor Nasalen in lat. elem. im Rum. in Iahresb. III*, p. 43) o socotește ca fiind aceeași cu formele aro. n. *sân*, *sun*. D:s gur că, dacă ea într-adevăr există, paralel cu *săm* pe lângă *sam* de la persoana 1 sing., trebuie socotită ca aceeași formă cu *sa* în poziție neaccentuată și nici de cum ca o prescurtare din *sânt* > *sân* > *să*, cum admite Fr. Streller (*Das Hilfsverbum im Rumänischen in Iahresb. IX* p. 16).

La conjunctiv pentru persoana 1 sing. avem *si sȳm*, forma cea mai răspândită (nu mi ver si vin cu tini si-ț sȳm ca izmichiar? 4/51), *si ișes*, *s'iu* și (în Țârnareca) *si escu*. Cea dintâiu reprezintă forma intermediară între bulg. *sām* și forma de la prezintele ind. pers. 1 *sam*; a doua este refăcută după persoana 2 *si ișes*, iar *să escu* este aceeași cu *escu* de la prezinte, despre care s'a vorbit mai sus. Forma *s'iu* se întrebuințează mai mult la Huma și ea singură reprezintă vechea formă de la persoana întâiu, judecând după celelalte persoane, afară de a doua. Ea este aceeași cu *să* *h'iu* din arom. și *să fiu* din dacoromână. Persoana 2 *si ișes* este pentru *si ișet*. Pentru persoana 3 sing. avem: *si ișă*, *s'ibă* și *șască*. Dintre aces-

tea singura organică este *si ijd* (< fiat); a doua s'a născut prin analogie cu *si ajbă* și pare a fi un aromânism; ¹⁾ a treia (*si jască*) este refăcută după *si escu*, *si jes* de la persoana întâiu și a doua. Pluralul este acelaș ca în toate dialectele, derivând din *fimuș*, *fitis*, *fiant*.

Paralel cu conjunctivul merge și viitorul, întrucât acesta a fost redus la formele conjunctivului. Forma cea mai obișnuită este *si iș* (mai rar *si jes*, *si jey*), refăcut din *fiam*, prin analogie cu persoana 2 *iș* (< fiis pentru fias). Persoana 3 *si ijd* este aceeaș de la această persoană *ds iș* și *ds jască*, cea dintâiu este o formă mai veche a lui *fiat* < h'ia < h'ie < ie, iar cea din urmă este identică cu forma de la conjunctiv care mi-a fost comunicată și pe care am întâlnit-o într'un singur basm, în următorul pasaj: *Curuș lucru ds iș mai mușat, țiluș ds jască mul'area* (aceluia va fi muiera, al cărui lucru (făcut de mână) va fi mai frumos) 17/65.

Imperfectul latin s'a păstrat ca în toate dialectele. Căderea lui e inițial ne arată că lat. eram, eras, erat trebuia să ne dea în româna ára, árai, ára. Acestea lăsând, mai târziu, accentul să treacă pe ultima silabă, sub influența formelor lungi de la plural, au ajuns la forma actuală. Dar în afară de ram, raj, ra, mai avem în Țárnarea și ajram, ajraj, ajră, etc. în care trebuie să vedem sau vechile forme eáram, eárai, eára, așa cum se aud și astăzi în dialectul arom. (Zagori în Epir; deasemenea la Aromânii din Albania, în Durazzo: *aream areai, aređ*, cf. Weigand, *Iahresb.* XVI, p. 212. Vezi și Ucuta 29: *Că s-eara vreaș curbane, mine vrea se z-dau* «dacă ai fi vroit jertvă, eu ți-aș fi dat»), ajunse jaram, jaraj, jara și prin metateză ajram, ajraj, ajră, sau o contaminare între vechile forme *aram, *araj, *ară, cu e neaccentuat trecut în a, însă necăzut, și formele aromâne iram, iraj, iră, cu e inițial trecut în i. În fine, ele ar mai putea deriva, prin metateză, și din jaram, jăraj, jără pentru ieram, jeraj, jeră, cum se aud în dialectul dacoromân.

Formele de la perfectul simplu sunt aceleași ca în dialectul aromân, cu deosebire de persoana 2 plur. *fuș* (< fustis) care se xeplică în felul persoanei 2 plur. de la verbele celor patru conjugări, pentru care vezi § 111.

La imperativ avem persoana 2 sing. *iri* și persoana 2 plur. *iriș*. Mai întâiu, în ceea ce privește întrebuințarea lui, el este redus numai la formulele de urare *iri ghiu* «fii sănătos», *iriș ghiu* «să fiți sănătoși». Dacă în acest *iri* trebuie văzut infinitivul sau o altă formă verbală, este greu de stabilit. Interesant este că acest fel de imperativ nu se întrebuințează numai cu negațiune și la plural, ca în limba veche din dialectul dacoromân (cf. Cod. Vor. 122/6—7, Psalt. Sch. ap. Candrea 55), dar și fără negațiune și la singular.

La participiul trecut avem de observat că el este acelaș ca participiul din dialectul dacoromân: *fost*, deosebindu-se în acest punct, de dialectul aromân, în care avem *fud*.

Prezintele indicativ

- § 122. 2. am 21/2, 35/65, etc.
 aș 20/2, 15/68, etc.
 ari 18/65, 11/81; aș 1, 3/60, 7/61, 21/84
 vem 21/2, etc.
 veș 21/2, etc.
 aș 3/25, etc.

Prezintele conjunctiv

- si am
 si aș
 si aibă 14/90, 32/49
 si vem
 si veș
 ai aibă

(¹⁾ Leca Moraru semnalează forma *să hibă* (să fibă) și pentru unele regiuni din dialectul dacoromân (*Junimea Literară*, anul XIII (1924) p. 68, 187 și 270.

Imperfectul

veam
 veai
 vea 23/43, 2/45, etc.
 veam
 veaț
 veau 1/59, 7/66

Perfectul compus

vut-am
 vut-ai
 vut-au
 vut-am
 vut-aț
 vut-au

Perfectul simplu

vem vuj
 vei vuș
 ve vu
 vem vum
 veț vuț
 veu vură

Participiul trecut

vut

Observațumi. Pentru explicarea lui *-m* de la persoana 1 sing. ind. prez. nu este nevoie de analogia cu verbul albanez *kam* (Meyer. Lubke, Gram. Rom. Spr. II p. 271), aceasta, desigur, cel puțin pentru dialectul meglenoromân în care, după cum am văzut la tratarea prezintului indicativ (§ 106), a suferit influențe din partea limbii bulgare, nu numai la persoana 1 sing., dar chiar și la persoana 2. Se înțelege că această influență este mult mai nouă decât aceea care se vede la *am*, atestată deopotrivă în toate dialectele; cu toate acestea, ținând seamă de faptul că verbele de clasa II în *-m* din limba bulgară, începuseră de timpuriu să înlocuiască pe acelea din cl. I și II, nu poate fi exclusă posibilitatea unei influențe venite din partea acestei limbi pentru toate dialectele, mai ales că și în bulgărește verbul *имамъ* 'a avea' a făcut la pers. 1 singular de la prezintele ind. din toate vremurile și până astăzi *имамъ*, va să zică o formă verbală terminată tot în *-m*, iar *săm* (vol. *исамъ*) a reușit chiar să înlocuiască forma românească din dialectul meglinit, dându-ne în locul ei pe *som*. La pers. 3 singular avem: *ari* forma absolută și *au* forma conjunctă. În privința aceasta este de observat că, în regulă generală, cea dintâi servește la formarea persoanei a 3 sing. de la perfectul compus, în forma directă (ari cântat, ari căzut, etc.), dar întrebuițarea acesteia, după cum s'a spus mai sus, este foarte rară, iar forma a doua, care este aceeași cu persoana 3 de la plural, se întrebuițează la formarea aceleiași persoane, însă numai în forma inversă (câtat-au, căzut-au, etc.), care este singura întrebuițată în vorbirea curentă. Și în privința aceasta dialectul meglenoromân se apropie de limba textelor vechi din dialectul dacoromân (cf. *au fostu* pentru a fost în I. A. Candrea, *Psalt. Sch.* II 26/38, 36/38, etc.) și aceea a dialectelor din Transilvania de astăzi (cf. Weigand, *Der Banater Dialekt* în *Iahresb.* III, p. 244; *Körösch- und Marosch- Dialekte* în *Iahresb.* IV p. 297; *Samosch- und Theiss-Dialekte*, în *Iahresb.* VI, p. 37. S. Pușcariu, *Der Dialekt des oberen Olithales* în *Iahresb.* V, p. 178) în care pentru persoana 3 sing. avem numai o (< au, în poziție neaccentuată:) *s'o măritat* 250, *o luat* 252, etc.). Persoana 2 plur. de la perf. simplu avem *vuț* pentru **vut*, întocmai ca și *fuț* de la fui, fuș, fu.

Prezintele indicativ

§ 123. 1. voi 4/2, 20/38, 13/4, vuăi 18/73, 8/74
 ver 4/2, 12/40, viăr 18/73, 2/76, vrei 47/65, 13/71
 va 3/2, 4/11, 4/47
 vrem
 vreț 35/65
 vor 4/64, vuăr 3/76

Prezintele conjunctiv

si voi, si vuăi
 si ver, si viăr
 si va
 si vrem
 si vreț
 si vor, si vuăr

<i>Imperfectul</i>	<i>Perfectul simplu</i>	<i>Perfectul compus</i>
vream 2/38	vruj	vrut-am
vreaș	vruș	vrut-aș
vrea 17/64, I/III, 2/58	vru 21/65, 42/65	vrut-a
vream	vrum	vrut-am
vreaș	vruș	vrut-aș
vreaș 2/40, 6/57, 1/55	vrură 9/64	vrut-aș

Observațiuni. Întrebuințarea acestui verb este foarte restrânsă și mărginită aproape în graiul din comuna Liumnița. În celelalte comune se aude mai mult *fer*. În Târnareca, *fer* înseamnă «cerșesc» ca în dialectul aromân. Pentru persoana 1 avem aceeași formă grea de explicat din *voleo* pentru toate dialectele, din considerațiunile expuse mai întâiu de Meyer-Lübke (*Gram. Rom. Spr.* II, p. 278) și apoi reluate de Fr. Streller (o. c. p. 53—55), fără însă ca acesta să fi putut ajunge la un rezultat, deoarece forma *vor* din dialectul aromân pentru pers. 1 sing. în locul lui *voș* nu există, iar citatul din textele lui Weigand (*Die Aromunen*, II, 15, 13) «mine vor s. mi fac pi inate» este reprodus greșit. S'ar putea însă să avem pentru lat-vulg. un **voio*, după cum explică Bartoli în *Das Dalmatische*, cerut și de forma vegliotă. Persoana 2 sing. *ver* s'a păstrat sub această formă arhaică ca în scrierile vechi din dialectul dacoromân și, pe alocuri, și în graiul Aromânilor din sud. Forma *vîr* se aude în Liumnița și este pentru ver (cf. § 13).

FORMA REFLEXIVĂ

§ 124. Este aceeași ca în toate dialectele; ea se formează cu pronumele reflexiv: mi, ti, si, na, va, si: *si ti culță* 2/70; *si si cuminică* 1/61; *si ansurq* 2/11; *si na mdrîqm* 8/38; *si nușbard* 12, 13/46, etc., etc.

Se întâmplă de multe ori ca pronumele *si* să cadă, atunci când verbul este la conjunctiv și este precedat de conjuncția *si* sau *să*: *si ducă* 2/55, 1/49, 5/55, etc. pentru *si si ducă*: *si facă pișman* (să se căiască) 3/78; *si speală* (să se spele) 38/2; *si bată* (să se bată) 12/2, etc.

FORMA PASIVĂ

§ 125. Se întâlnește foarte rar. Atunci când se simte nevoia de a se exprima acțiunea verbului la pasiv, în loc de a se întrebuința verbul precedat de pronumele *mi, ti, si*, ca în toate dialectele, se recurge, mai de grabă la forma perifrastică: *u spel' lona* (o speli lăna) pentru *lona si speală*; *u aprinz furna* pentru *furna si aprind*, etc., etc.

VERBE IMPERSONALE

§ 126. Dintre acestea avem următoarele:

Mearzi neao «minge»

• *ploaia* «ploaie»

• *grindină* «cade grindină»

Triznești «trăznește»

Strel' uđ dōmnu «fulgeră Dumnezeu» Se mai zice și: *da streal'a* (cf. *L'u-deadi streal'a* (a fulgerat, trăznit) 732

Triscutești «fulgeră»

trăznești «scapără»

Tund «tună»

Iasti frig «este frig»

Iasti căloari «este cald»

Tribuști «trebuie»

Țeari «trebuie».

Observațiuni. Weigand mai dă și: *fați frig, fați căloari*. Ele ar putea să existe, cum de altfel există și în dialectul aromân: *iarna, la noi, fațe mare arcoare* (acelaș lucru în grecește τὸν χειμῶνα κάμνει πολὺ κρύο), totuș forma cea mai obișnuită este aceea construită cu verbul *fasti*: *Si feasi noaptea și dintru că ra frig...* (... și fiindcă eră frig) 2/77, etc.: — Expresiunea: *mearzi neao, ploaia, grindină* și figurat: *mearzi cărnaț, turtă*, etc. (cf. zicătoarea auzită în Liumnița: *cən si meargă turtă cu cărnaț* (când va plouă turte cu cărnați, adică la paștele cailor) nu există, pe cât știu, în limbile balcanice. În schimb, ea se găsește în limba rusă (cf. Kr. Sandfeld-Jensen, *Die Sprachwissenschaft* în «Aus Natur und Geisteswelt» p. 40, § 61), ceea ce probează că ea nu va fi un decal din această limbă, dar că trebuie să existe în vreunul din dialectele slave (bulgare) din Peninsula Balcanică, de unde o vor fi împrumutat-o Meglenoromânii.

ADVERBUL

Are trei feluri de întrebuințări: de loc, de timp și de mod.

§ 127. 1. *Adverbe de loc.*

îundi (< iu + undi. Puș. EW. 1812) «unde». *Vizū îundi li paști uoli* 30/39. În Țarnareca se mai întrebuințează și *îu*: *Află ună răpă di moară îu si ânvarțeă* 6/71. Derivatul acestuia: *îuva* «micăeri» 4/55.

ya (< ad-hoc CDDE. 16) «aici» *S-na duț ya feata 'mpiratuluj* 1/77 cf. 4, 20/55. Compus: *di-ya-ncola* «de aici încolo» *Di ya ncola si chirujes multi pari* (de aici înainte voi câștiga multe parale) 17/79. (În Țarnareca) *di-ya nculô* 20/68.

yați (< *ad-hacce) «auace, aici» (întrebuințat numai în Huma și Țarnareca). *Șideț voț yați* 24/65, cf. 11/72 (arom. *ayate*).

ncoa și *ancoa* (<ecum-hac) «înceace», *Fq-ti ma ancoa* 18/33, cf. 20/69, etc. Și: *ancp*: Lară drūmu un ancp, lant ancolo 4/18. Compus: *di-cola-ncoa* «de atunci înceace» 17/48.

Cola (< accum-illōc) «acolo». *Toț cola si ved io curuj mul'ari qū lēi* 7/80, cf. 16/18, 2/24. Variante: (Cupa) *cuol*: 9/55; *colô*: *Colo țe lucră 3/65*. (Liumnița) *cuāla* 2/73 cf. 22/73, (Țarnareca) *culô*: *Antrară tru ună urmani multu deasă și culo si scunsiră* 16/64; *cuolo* 8/66, 11/67, *acolo* 24/65 (Huma), *clo, nclo, cloți*: *Clo an țal loc vut-au* 22/69. Dea-dără di un gorniț și cloți aș stimnă 7/71. Compuse: *âncola, ancūola*; *anculô* și *lanculô*: Și chinisi cu doil' âncola 4/31. Deadu tricū mai ancūola 4/56 cf. 2/63. Di tunțea lanculô fîțsorlu... si duțea la feata 31/65.

năinti (în < abante) «înainte». *Cari si la flom la poartă mai năinti* 14/85; *ânainti* 41/2, 5/65, 12/77.

antru (< ante) «înainte» a. cu înțeles local: *Blugusluvită și ieș di domnu și antru tini și dupu tini* 6/11. *Ișo antru țel* (înaintea lui) 20/9. *Antru țar* 12/65. Cu un braț di cōț *antru țel* 18/56, cf. 630, b. Cu înțeles temporal: *Antru pirit* (înainte de revărsatul zorilor) 6/68. *Antru ca să-l' iasă sufliu, zalumuti* (înainte ca să-i iasă sufletul, bolborosi) 350. Compus: *printru* (< pri + antru) «înainte» *Si ti lea tini pri dupu țind, Ili printru țind* (după cină sau înainte de cină) 5/XI.

napoț (în-apoi) «înapoi, îndărăt». *Nu pot s-mi torn vichi napoț* (nu pot să mă întorc îndărăt) 16/79 cf. 9/64; *napuăi*: *Si turno napuăi s- fugă* 7/77.

dinăpoț (di napoi) «în urmă, la urmă» *Ca vină la dinăpoia uară, al' zisi* (pentru ultima dată) 10/81. Și: *dănăpoț* id. 15/43.

dijos (di-jos) «sos». *Dijos ray doț primatar* 9/71. *Si dusi di jos* 43/40 cf. 21/8, (Liumnița, Cupa) *dijyās, dinjyās*: Șarpili ișo dinjyās 1/76 (Țarnareca și Huma) *dighjos*. Căz căzū dighjos al' si frânsiră șamindoauli pitșoari 18/69. În afară de *dijos* se întrebuințează și *ânjos* cu acelaș înțeles, fără nici o nuanță de deosebire: *Ligaț-mi mini di fūrtāmă și daț-mi ânjos* 2/74. Compus: *lânjos* = jos. *Gosca căzū lânjos pri apu* 38/2. (Țarnareca) *ânghjos* și *lânghjos* = jos. Feata căzū lânghjos. 14/67; pentru *ânghjos* cf. 21/64.

ânsus s. *însus* (în-sus) «sus». *Si pucatq ânsus* (se uită în sus) 6/30. pentru *nsus* cf. 7/72.

dinzur (din-zur) «împrejur». Ra și ună feată cu mult draț dinzur di ja 9/79.
prijur (împrijur) «împrejur». *Ca la le țela măgaru di coadă di la zăfărfă* 22/32.
Casă (acasă). Du-ti casă acu țer (du-te acasă dacă vrei) 2/12. Țer si fug casă (vreau să plec acasă) 2/7, 2/39, etc.

untru (< intro) «înăuntru». Si dusi colo la poartă și untru vigl'a (... și înăuntru păzeă) 18/42. Forma cea mai întrebuințată este *anuntru* id. Antrară cu niveasta anuntru 22/93. *Scocnă anuntru* (sări înăuntru) 8/30 cf. 2/38, 14/42, 3/73; *nduntru* id. *Pri disupra coajă, nduntru n'ez* (= nuca) *57. Cum pisăia năuntru, mul'area și dără (cum scriă înăuntru, așa făcea...) 5/68, *dinuntru* «dinăuntru». Nu veau și scoată apu din, untru 8/7, 17/32.

fară (< ad-foras) «afară». Feata nu işo fară (fata nu ieși afară) 4/38. *Fard tŕucnă la poartă* (afară, sună la poartă) 8/80, *năfară* id. Işoră năfară 9/31, cf. 19/18, 9/71, 10/74, 19/78.

proapi (< ad propo) și *prępi* «aproape». Vizū tupola proapi di cădeari 19/64. *Prępi* ra di dudărari 19/6.

diparti «departe». Turnaț-vă ca n-ăi diparti (întoarceți-vă că ne este departe) 5/67, cf. 8/12, 6/25; *zădiparti* (pref. za-diparti) id. Ca fuzl mai zădiparti 31/14.

dințea (< de-hince) «din partea această, dincoace. Adiț dințea (haideți dincoace) 18/29.

dijindea (< de-ecce-Inde) «dincolo, din cealaltă parte, *decinde*». Mănăstiru fost-au dijindea di ună vali (... dincolo de o vale) 2/61 cf. 4, 5/33, 21/55, etc.

dindi (< de-inde) numai la Țarnareca «dincolo». *Vizură dindi di vali un foc* (... dincolo de rău) 37/65.

sprotiva (< bulg. sprotiv), «în față, dincolo». Vizut-au ăn sprotiva di ei un foc 2/60. *l'urea* (< aliubi) «aiurea, în altă parte» (d).

carși (< turc. karşı), «în față, vis-a-vis». *Casa lor ra carși cu casa la un birber* 3/38. § 128. 2. *Adverbe de timp*.

cęn (< quando) «când» *Cęn* tăl'a leamni 17/55 cf. 18/2, 2/34, 2, 7/73. (In Liurnnița) *con* id 7, 14, 19/73, (Huma și Țarnareca) *căn* id. Căni si sculă dimineasta 3/70, 18/64, 25/65, 10/60, (Țarnareca) *cându* (aromânism) 5/64

cmo (< eccum-modo) «acum» *Cmo si ni află uyă la cărtșun* 7/31 cf. 8/36, 1/37, etc. (Liurnnița) *cmuă* id. Până cmuă mănco di la toati căsili 11/73; *acmuă* id. 10/73, 10/77 *cmu* id. Nu vez ți jasi cmu? (nu vezi ce iese acum?) 13/79 cf. 15/73; *mo* (după cmo, forma cea mai răspândită) *Mo s-ti biles* (acum o să te belesc) 25/8 cf. 6/38, 15/55, 8/69, 10/12, etc. *moți* id. 7/66.

tunțea (< ad-tunc-ce) «atunci». Di tunțea nțileasiră că ra binli domnu (... că eră bunul Dumnezeu) 16/56 cf. 16, 22/64. Forma cea mai răspândită este *tumțea* id. *Si pugudă si vină tumțea ăn yaspiț lupu* (se nemeri să vină atunci la ospăț lupul) 5/72 cf. 29/9, 15/55, 9, 16/64, 17/73, 3/76.

dirip (< directō) «tocmai». Vinl dirip dimineața (venl tocmai dimineața) 9/55. Mul'area dirip rudiri si'nlușo (muierea tocmai la naștere se 'mbolnăvi) *Si dusi dirip cđun* (se duse tocmai s. drept în cătun) 21/90 *Dirip paști* (de Paști) 1/61, etc.

stară (jastă-seară) de seară. *Ca si vină ludę stară* (când o să vină... de seară) 17/6, cf. 10/9, 8/85, etc.

ųaltar (cf. arom. aoaltari, aoaltadzi) «alaltăeri» *ųaltar vea mult calabalc la bisearicd* (alaltăieri eră multă lume...) (d).

sabașlea (< turc. sabaile) «dimineața, dis de dimineață, de cu vreme». Dimineața văcaru sabașlea işă (dimineața văcarul de cu vreme ieșea).

napcum (< mbg. napkun bg. napokon) «jarăși, din nou». *Napcum la trimeasi si ard* (din nou îl trimese să are); *dinapcum* din nou 12/81; *napcunța* și *napcunța* id. *Napcunța sđ rudiți* (iarăși o să nașteți) 4/9 cf. 7/20.

Ia afară de acestea mai sunt câteva formate cu sufixul -ta, despre care vezi Obs. ad § 50—52.

dimineața «dimineața». Vini dirip dimineața, l'a scurnl frați! (venl tocmai dimineața, deșteptă pe frați) 9/55, cf. 17/7, 8/42, 10/85; *dimineața* 1/44 cf. 24/8, 10/9, 2/28; *dimineasta*. Cđn si sculă dimineasta 3/70,

męnca «înainte, altă dată», (din mai ainte (CDDE 882), acelaș cu istror. *męce*.

mojnista «a doua zi, ziua următoare». *Mojnista* încă di la privedearea 2/88. *Ca işgră mojnista* 17/56, cf. 4/25, 16/55. *Mojnista* dimineata (a doua zi dimineata) 17/56. *Şi: montiza* cu acelaş înţeles şi mult mai des întrebuinţat. *Montiza dimineata* (a doua zi dimineată) 17/41, cf. 10/69, 3/74, 9/82, 13/85.

poimojnista «în ziua de poimăine». *Zisi* si vină *poimojnista* să li lę lucrili 4, 5/20; *poimontiza* id. *Ier l'-u deadi şi poimontiza si l'-u lea*.

searta «seara» Ca vinl di cătră *searta* (în spre seară) 3/69, cf. 5/8, 5/33, etc.

§ 129. 3. *Adverbe de mod*.

cum (< quomo(do)) «cum». *Cum*, mul'ari, si fac? 11/81, cf. 25/31, 16/38, 5/68. *Compus: cacum* (ca-cum) 12/6; *niţi-cum* «nici-de-cum, de loc». *Nu si poate niţi-cum* 14/77.

şa (< a + sic) «aşă». *Cum putuţi, şa vă mintşunaţi* 7/37, cf. 1/III, 6/10, 6/55, etc. (*Huma* şi *Ţârnareca*) *şi id. Delmi că şi, mâni s-nă li răzminim lucrili* (dacă-i aşă, mâine să ne schimbăm lucrurile) 9/69, cf. 5/68, 9/66, 4/31 etc. *şi* id. *Cum aş imnaş ūel' şi* (cum umblau aşă) 20/72, cf. 4/71. Sub influenţa acestei din urmă forme şi: *şaşi* (în loc de *şa*) *Ai delmi şaşi cu noi şi tu* (hai dacă-i aşă) 12/7.

bini (întrebuinţat foarte rar; în locul lui se întâlneşte *bun*). *Bini ma moartea nu ubideaşti că-i bun ili nibun* (bine însă moartea nu căuta dacă este bine sau rău) 2/1, cf. 39/65, 5/72, 5/85

priună (împreună) *Şi io si vin priună cu voi* 1/56, cf. 3/8, 6/27, 25/68, 23/78, 11/79, etc.; *dipriună* «împreună» *Vineă si doarmă dipriună cu sor-sa* 13/64

dinăuară (di-ună-uară) «de-odată, dintr'odată, imediat, la moment». (Se întrebuinţează aproape totdeauna precedat de prepoziţia «din». *Iel din dinăuară lăgo cola* (el imediat alergă acolo) 11/7, cf. 2/16, 14/28 (*Huma* şi *Ţârnareca*) *dinăuară* id. *Dinăuară si feasi un munti* 7/64, (*Liurniţa*) *dună-uară* id. *Bucuruş* dăşcl'isi *dinăuară* puarta 16/73.

cătilin (căti-lin), «încet, încetinel». *Cătilin, cătilin, uneae-căti-uneac* la ridică (încet, încet, puţin câte puţin îl ridică) 9/77, cf. 6/16, 3, 31/39, 18/86, etc. *Şi: cătălin*, id. 5/11. *cătirou* (căti-rou) «repede, tare, sănătos». *Ca trăgnî lupu mai cătirou, căzū ān vir* (când trase lupul mai tare, căzū în baltă) 8/30.

l'umintrea (< alia mente) «altfel, almintrea». *L'umintrea nu putem faşiri* (altfel nu putem face) d.

curon (< currendo) «curând». *Fu antăpată di cuşot şi curon si răslăbi* 18/40. (*Ţârnareca*) *curun* id. *Curun si mi friş* 20/68, cf. 9/66. *Şi: curundu* (aromânism) 17/64.

uneac (un-leac) «puţin». Să ampl'um *uneac* apu 4/16, cf. 15/31, 2/39, 2/55. *Compus: uneac-căti-uneac* «puţin câte puţin», 6/81, cf. 4/39, etc. Diminutiv: *unetşcut*. *Şi: neac* (precedat de «ni»). La mini nu-n' deadiră ni neac carni (mie nu-mi dădură nici puţină carne) 6/54, din care apoi şi *nineac* «puţin».

nu (< non) «nu». *Vizură şi nu vizură* 6/53, etc., etc.

dăncă (< adancus, -a, -um. Puş. EW. 25) «adânc» (întrebuinţat numai în *Ţârnareca*, încolo în toate celelalte comune *zlămboc* (< mbg. *zlaboko* bulg. *dlăbok*). *Prişneă şi vez căt sən dăncă* (uită-te şi vezi cât sunt de adânc) 28/68. (Despre a final cf. § 133). În dialectul aromân, cuvântul există ca adj. *adâncos* şi ca substantiv *adâncare*: Adâncarea şi n'îluirile al Dumnidză. *Cod. Dim. in Iahresb. IV* 26, 6/9.

scunjos «în ascuns, pe ascuns». *Scunjos si dusi dupu ia* 11/94.

ancă şi *ăncă* (< unquam. Puş. EW. 304) «încă» *Lă ancă nşu ascher* (luă încă nouă soldaşi) 14/79, cf. 2/12. Foarte des şi *angă* id. *Trăit-am mult, angă unec si trăim* (răbdat-am mult, să mai răbdăm încă puţin) 14/29, cf. 2/29, 1/55, 4/58, 7/59, etc. (În *Cupa* şi *Ţârnareca*) *inga* id. *Ari încă un moş* 13/66, cf. 33/65, 5, 14/69, 5/70. (Mai rar) *inga* id. *Si trăim inga unec* 8/29.

dustur «destul». *Dq-n' dustur bęri păn la mirindi* (dă-mi destulă băutură până la merinde) 6/91. *Şi ia-l' deadi dustur* 7/91.

dosta (< bg. *dosta*) «destul». *Nu ra dosta fi poarca pirdură. tucu...* (nu eră destul că pierduseră poarca. dar...) 12/84. *Dosta durmuş* 16/7, cf. 12/57, 694, 789, etc.

culaj (turk, kolaj) «uşor». *Di şista lucru ăi culaj ca să ti scap* (uşor este ca să te scap de lucrul acesta) 3/38. *Nu ari culaj* (nu e uşor) 12/66.

pără (gr. *πάρα*) «prea, cam». *Nu pără l'i si duşi bun* (nu-i prea merge bine) d.

nente, la *cătil' in* lipsește cuvântul din urmă (lin). Forma *dustur* pare a fi aceeași cu «destul»; n final pentru l s'ar putea explica sub influența verbului *satur*.

PREPOZIȚIUNEA

§ 130. Avem următoarele prepoziții:

dn (< in) «în». Cu înțeles local. *Chinișă să si ducă dn vrin cătun* (porni să se ducă în un cătun) 1/13, cf. 7/3, 2/23, 2/28, etc. Cu această întrebuintare are și înțelesul de «între». *An iel' vea un ascher anliz ca fitșoru* (între ei eră un soldat întocmai...) 16/39. Cu înțeles temporal: *Iezl'i si joacă dn iarnă* (iezii se joacă iarna) 9/19. Acu-i ă n iarnă (cu toate că-i iarnă) 7/3.

antri (< inter) «între». *Un birbeați antri doș munț* (un berbece între doi munți) *61. Și (mult mai des): *antru* id. *Ca si antră antru munț, si pără* (când va intra între munți, va pieri) 18/40.

cutru (< contra) «către, la, spre». *Si pucătoș Țela cutru boi* (se uită acela la boi) 6/55. *Si feasi maș cutru iel* (se dete mai în spre el) 19/33. *Di cutru seară* (din spre seară) 11/77, cf. 5/1, 8/20, 12/81 (Huma) *cătră* 3/69.

cu (< cum) «cu». *Cu oili* 3/8. Cu ghijață 279.

di (< dē) «de» (arată proveniența). *Al' vini carti di la ȁmpiratu* 8/48; (materia): *Cumat di furlină* (bucată de aur) 272. *Fustan di mătasi* 3/XI. (În unire cu infinitivul arată scopul sau destinația). Ți lucru am di fațiri (= de făcut) 4/85. *Di mărtarea* (de măritat) 9/49, cf. §. (Pus înaintea unui nume propriu servește pentru exprimarea genitivului). *Asan di Cole* (= Asan al lui Nicolae) Tot așa și înaintea pronumelui: *Țista urman ăi di toș* (pădurea aceasta este a tuturor) 16/6. Din această funcțiune s'a dezvoltat înțelesul «pentru». *Are loc Țeastă seară di mini* (este loc, astă seară, și pentru mine) 7/47. *Sam vinit di un lucru* (am venit pentru un lucru) 10/43, cf. 3/25. La compararea adjectivelor înlocuiește particola de legătură «decât» din dialectul dacoromân. *Ari maș milnic di il'* (există ceva mai drag decât un fiu).

di (din). *Pisocu di vali* (nisipul din vale) 4/XVII. Și: *din* întrebuintat mai des când după el urmează un cuvânt care începe cu o vocală. *Unu din iel' al' zisi* 2/69. Dar și înainte de un cuvânt care începe cu o consonantă. *In din păzăriști* (vin din târg). În Țărnareca *ditru* (ca în arom.) *Ugol' mi scorniș ditru somn?* (Mereu mă deștepți din somn) 17/68.

dintru (< de-inter) «dintre, din» (numai în Țărnareca). *Țerbu cându chicăsi dintru munț că sor-sa si mărită* (cerbul când auzi din munți că...) 24/64. Pentru compusele lui *dintru* cf. § 131.

disuprd (< de supra) «deasupra». *Calu la lășo disupra di cătun* 12/82, cf. 15/75. Și *disupru* 14/82.

dupu (< de-post) «după». *Nu ti dau dupu umineț și ti dau dupu ușineț* 6/V. Și: *după* id. După uneac vacot (după puțină vreme) 5/40; (în Țărnareca) *dăpă* id. *Dăpă neșă an'* 4/65 cf. 16/64.

fără (< foras) «fără». *Am trei ȳali, sa fără cur* (am trei oale, sunt fără fund) 3/54. Și: *făr, fēr*.

la (< illac ad) «la». *Lapți Țer di la tini* 15/9. Servește pentru formarea dativului la subst. și pronume: *La pădar al' ra frică* (îi eră frică pândarului) 11/10. *Să-n' spună la mini* (să-mi spună mie) 11/19. Ține locul lui «a» din dialectul dacor. în expresia «miroase a ceva». *La Țet miruseaști la bătizat ȳom* (lui îi miroase a om botezat) 8/80. *Miruseaști lă scrum* (miroase a scrum), etc., cf. 4/III.

lângă (< longum ad) «lângă». *Ia ra șazută lângă ună tșăsmă* 8/73, cf. 16/9, 4/13. *mădă* (mbg.) «afară de» (Numai în expresia) *Di mini s. di tini mădă* = afară de mine s. de tine 13/69.

mighi (mbg. megħi, bg. meždū) «între» (întrebuintat numai în Țărnareca). *Am ună sădiri mighi doș ȳamn'i* (am o judecată între doi oameni) 13/65.

până (< paene-ad) «până». *Până cmua mancă di la toate casili* 11/73. Și: *pân* id. *Pân la marea* 3/30. Compus: *pândi* (până di) 10/24.

pri (< per) *spe*, în». *Fîțoru ca si pusi pri per, strigă* 6/26. (În Țarnareca) *Prit(u)* «pe la» *As treacă pritu răscărmișă* 41/65. *Prițe* (pri-țe). *Prițe jel țireă s-ti mănăncă* (pen-trucă voia să te mănânce) 10/36, cf. 6/78. În afară de înțelesul de mai sus, se întrebui-nțează și în locul lui «la». *Si dusiră pri pulatd* (se duseră la palat) 13/19. *Vim pri rutșoc* (venl la s. pe la prânz) 3/8. Și: *pră* id. *Si dusi pră la toati agrili* 1/91.

pristi «peste». Are aceleași două întrebuițări ca în dialectul dacor., local și temporal. *Al' trasi undă pristi cap și aș jungl' o* 14/73, cf. 6/7, 7/70, 15/72, etc. Cu înțeles temporal: *Si sculș pristi nopti* (fîțoru) 23/8, cf. 7/55, 21/68.

Stri și *stră* (< *exter*, -a, -um) se întrebuițează numai în Țarnareca cu aceste două înțelesuri: a. «pe». *Feata si suia stră undă tupold multu naltă* (fata se suiă pe un plop foarte înalt) 14/64. *Feata di stri tupold* (fata de pe pleop) 23/64. *Sui-ti stri scamnu* (suiete pe scaun). *Encalcăd stri cal* (... pe cal) 35/65, b. «peste». *Imnă și deadi strj trei f aș* (umblă și dădău peste trei frați) 7/6. Și: *strin* (stri-ân) id. *Poja nearsi șidzū strin țarluj stol* (șezău pe scaunul împăratului) 28/68.

sub (< *subtus*) «sub». *Viză un șarpi iu si triculeă sub undă rppă* (... sub o piatră) 1/76. (În Țarnareca) *săptă* id. *Sinu, săptă direc li b gđ* (fiule, bagă-le sub stâlp) 3/66. Prescurtat și: *su* în numele de loc. din Lugunța: *Su-deal*.

tri (< *intra*). Are două întrebuițări 1. Prepos. «pentru». *Duș leamni tri țarița si speală?* (duci lemne pentru împărăteasa) 11/65. 2. Conjunctiune: *An' duș leamni tri si spel?* (îmi aduci lemne ca să spāl) 11/65, cf. 11/69. Și: *tră, td* (ca în arom.).

tru (< *intră*) «în» (întrebuițat în Țarnareca). *Si angruș tru cuproșă* (se îngroapă în gunoi) 16/68. *Tru aș țarlui casă* (în casa țarlui) 10/66, 18/64. Și: tu cf. 2/38. Com-puse: *ditru* «din». *Toș uamniul' ditru țdruștimea* 18/64; *pitru* «prin, pe». *Pitru cdl'ur* (pe drumuri) 10/65, cf. 18/64.

Observațiuni. Întrebuițarea lui *dn* cu înțeles temporal: *dn țarnă* în loc de *iarna*, se găsește și în limba bulgară. Aci avem aceeași construcție: *vă lētoto dnitē sâ dālzi* (vara zilele sunt lungi) în loc *lētoto* (fără *vă* = *sn*); *vă zimata* (iarna), etc. — Formele *delchi* și *dilchi* pentru *delmi* trebuie să se fi născut sub influența sau cu încrucișarea formei *belchi* «poate» sau *beichi* cu același înțeles. — Prepoziția *pri* cu înțelesul de «la» trebuie să fi fost influențată de aceeași prepoziție din limba bulgară *na*, având amândouă înțelesuri ca în dialectul meglenit. — Cu privire la originea formelor *stră*, *stri* care sunt întrebuițate în Țarnareca, prin urmare pot fi considerate și ca aromânisme, *Richard Kurt* (Der Gebrauch der Präpositionen im Rum. in Jahresb. X, p. 569), discutând originea lui *peste*, *prespre* din dialectul dacor. și voind să arate că un *prespre* ar fi existat odată și în dialectul aromân, îl derivă din *super*; acest *super* ar fi dat **spri*, **spi* care ar fi ajuns — fără să spună însă cum — *stri*, *sti*, așa cum se aude azi în dialectul dacoromân. Acest *sti* a înlocuit, mai târziu, forma mai veche **spri*, după cum *pisti* a înlocuit odată *prispi*. Pentru dovedirea existenței formei *spri* aduce ca dovadă prepoziția *sprima*, pe care o coinsideră ca o formațiune din *spri* + *ma*, fără însă să ne spună ceva despre originea părții din urmă, *ma*. Originea lui *stră*-*stri* a fost arătată de Meyer-Lübke în Zeitschrift f. O. G. p. 769 din 1891, iar existența unui *spri*(*spi*) presupusă de autor pe baza formei actuale *sprima*, n'a putut să existe, deoarece aceasta din urmă este un bulgărisim în dialect, cu o întrebuițare foarte, foarte restrânsă, aceeași cu *sprēma* din limba bulgară și sinonim cu *sproti* din aceeași limbă, însemnând «în față, vis-a-vis». Intrucât însă *stră* în Țarnareca ca și în dialectul arom. se identifică, ca înțeles, cu *pisti* (peste), deoarece se poate spune *stră cali* ca și *pisti cali* cu același înțeles de «peste drum», amândouă trebuie să plece de la același cuvânt fundamental *extra*, care a putut căpăta chiar în limba latină înțelesul de «dincolo de ceva» și, de aci apoi, acela de «deasupra, peste». Acest *extra* care, singur, a dat pe de o parte *stră*, *stri*, păstrat numai în Țarnareca și dialectul aromân, cu înțelesul de «peste, pe», atunci când eră întărit de prepoziția *per* în *per* + *extra*, putea, pe de altă parte, să de

preste > *peste* > *pisti* cu înțelesul lui *stră*, așa cum există în toate dialectele. Așa dar, evoluarea înțelesului «afară» până la «peste, pe» s'a întâmplat deja în forma simplă *extra* și reflexul *stră*, *stri* este o dovadă despre aceasta. Forma *tri* întrebuițată la Țârnareca este pentru *tră* din dialectul aromân. Acest *tră* care se aude și în Țârnareca, însă mult mai rar, a ajuns la *tri* (cu *i* pentru *ă*) sub influența lui *di*, cu același înțeles, și a altor prepoziții terminate în *i*. Forma *tră* nu poate fi derivată din *trans* (Pap., Scr. Arom. p. 253), căci la aceasta s'ar împotrivi și înțelesul. Mult mai nemerit ar fi *intra* (Richard Kurt, o. a. 576), căci atunci am vedea în forma *tră* aceeași vechime și aceeași formațiune față de forma dacor. *pentru* < per intro, ca în *stră* arom. față de *peste* < per extra dacoromân.

CONJUNCȚIUNEA

§ 131. Avem următoarele conjuncțiuni:

acu (< bulg. ako). Se întrebuițează ca adverb și conjuncțiune: «dacă». *Țer si sirbes acu ari loc* (vreau să muncesc dacă este loc) 11/15. «Cu toate că, deși». *Acu -i ă n iarnă* (cu toate că este iarna) 7/31. *Acu că nă lea* (cu toate că ne iai) 4/58. *Și acu* «chiar dacă». *Tu și acu qnfilez, să ziț «nu știu»* (tu chiar dacă înțelegi...) 3/21. *Și: cu id. Io cu sam zadurmit, tu... s- mi dișteț* (eu dacă voi fi adormit...) 5/34, cf. 8/31, 2/32; *icu id. Icu tușșș*, *cașd un lil'ic di-l scup trei yor ă n rost* (dacă tușești, prinde un lileac și scuipă-i de trei ori în gură).

ama (< turc. amma) «însă, dar». *Un yom mult juni vea, ama nu știu cum feșird di la tăltșord* (eră un om foarte voinic, însă nu știu...) 45/2. *Și: ămd id. ămd țarlul q' gri* (însă țarul...) 23/65, cf. 2/28.

ami (< bg. ami) «însă, dar». *Ami cari si si ducă si lea pșini* (dar cine să se ducă...) 4/55, cf. 10/19, 6/22. *Și: mi id. Mi cari va zisi?* 4/55, cf. 2/3, 6/36, 3/38.

ară Se întrebuițează neaccentuat cu a inițial de multe ori trecut în *ă*, sau cu *ă* final căzut, și accentuat. 1. «iar». *Sirbi un an și qș vini, ară țela dedu q' zisi* 13/2. *Și: ar id. Pul'u țe-i pul' și domnu-l' da, ar la yom* (puilui care este puil Dumnezeu îi dă, dar omului) 392. 2. «iarăș, din nou». *Din timp ă n fișta vacot țo ară să vin* (la anul pe vremea asta eu iarăș am să viu) 13/2. În Țârnareca pe lângă *iară* 5/64, 35/65, 6/68, se mai aude și *eră id. Tumțea eră vea murită aș țarlui fișor* (iar atunci murise fiul țarlului) 10, 11/66, cf. 13/66.

qți particulă în conjuncțiune de conjuncțiune pentru introducerea parataxelor. Se aude mai des la Huma în locul lui *di*, care se întrebuițează în toate celelalte comune: *Ați si dusi, qți la ruptu... căti undă meară... qți si dusi și țel*, etc. 16/19, cf. 1/69, etc.

ca și *că* (< quam). Are mai multe înțelesuri, după funcțiunile ce ocupă, 1. «ca, întocmai, la fel ca». *Să ni fașim ca zadurmit* (să ne prefacem ca adormiți) 4/24. *Ca'n cotșină rănit* 148. 2. «Când» *Ca vini bura, la sărl fișoru la marzini* (când veni un val de apă, îl împinse pe băiat la margine) 5/23, cf. 7/6, 1/17, 2/32, 2/35, 2/36, etc. 3. «după ce». Cu acest înțeles înlocuiește construcția participiului prezinte. *Ca amnară, amnară drumu, bătură pri un cșini* (umblând pe drum, întâlniră un câine) 6/12, 26/32, etc. 4. (mai rar) «întocmai ca, la fel ca». *Cacum ăi țeastă chioșă* 12/6 *ca-cum-ca* «cum că». *Dărd undă carti ca cum ca cșta sufliți tăltșo* (făcū o scrisoare, în care spuneă, cum că atâtea suflete ucise) 3/16. *Cacșn* «ca și cum, ca și când». *Cacșn mo la ved* (ca și cum îl văd acum) 15/4.

că (< *qua p. quia) «că, căci, pentrucă, fiindcă, deoarece». *Nu ti pot scundiri că la țel mirusești la bătizat yom* (... fiindcă lui îi miroase...) 8/80. *Să nu ti pucaț ă n sus, că să-ț cadă spin* (... fiindcă o să-ți cadă spini) 5/30.

cari și *cări*. Întrebuițat numai în Huma și Țârnareca în locul lui *ca*, *că*, cu următoarele însemnări: 1. «când». *Searta cări si ti culță, si beș trei yor ă n undă ticfă* (seara când o să te culci...) 2/70. *Țea țipsișă cari aș qncălică* (când o încălecă) 8/66, cf. 5/67, 5/68. 2. «dacă» *Cari si țer si fudz, poț*, (dacă vrei să pleci, poți) 6/39.

cu (< con) «cu» *Tșair cu țarbă* (câmp cu iarbă) 7/69. *Cu oșli* 3/8. *Cu urdin* (cu rândul) 10/84, etc., etc.

demi (mbg. *demi*) «fiindcă, deoarece, în cazul când, dacă». *Demi că țor monș ari, ma bun la sta ya* (fiindcă sunt astfel de chinuri...) 13/1, cf. 6/8, 6/10, 5/66, etc. Și: *delmi, dermi, dimi, dirmă, delchi, dülchi. Ei dülchi n'-qu traz, nalet si jeș* 13/68. *Dülchi mi 'ntreghe si aș spun* 2/66.

di Servește la introducerea parataxei ca în dialectele dacor. și aromân: *Na feasti carpulîn', ja-li di li speald* (... ia-le de le spală) 18/82. *Ișq anghelu din țer di-l' zisi* 1/12. *Ți dăraș di li deadiș* (ce făcuș de le dăduși) 6/60, cf. 2/3, 2/13, 6/19, 2/22, 2/31, etc. *dali* (< bg. dali) «sau». Mai ales în dali... ili, sau... sau. *Cafcu tșrop țer tu Țla, dali roșii ili morchi* (ce fel de ciorapi vrei tu Itu, sau roșii sau) 4/XI.

dișe (de ce). *Dișe nu la știu Țo țu bărbat* 10/49. *Dișe nu ziț țivă* 9/49. Și: *dișe id. Dișe conț șa lisișu?* 8/30;

difea (di-țea) «deaceea». *Lisișu qł vea mintșunat, difea feasi năet si-ș scoată inatu vulpea il minție, deaceea se hotărî să-ș scoată necazul* 21/27.

dintri «pentru, din cauză». *Fitșoril' n'd-l' măncaș dintri timi* (mi-am mâncat copii din cauza ta). Compuse: *dintri că și dintru că*, pentrucă, fiindcă. *Nu băgaș tru minti, dintri că vreaș să-l' dźungă fitșoril'* (... fiindcă voiau să ajungă) 8/64. *Stăpșnu dintru ca si spund lu fitșor agrili, l' lq* (stăpânul pentru ca să arate...) 1/41 *dintri ți dece*, pentru ce. *Dintruți si mi qncl'idit, Țo si fac daviș* 17/18, cf. 25/18.

Dupu Țid «după ce». *Dupu Țid si anșileasird, la zgărpird anuntru* 4/73, cf. 6/73.

em (turcism, și în mbg.) «și» mai ales în *em... em* «și... și». *Fața mpuvinită, em prugălbinită* 1/VI.

ja... ja... (turc. *ja... ja*) «sau... sau...» *Ia cățșuya si u așliș, Ța Țoc si ti faș* (sau găsești căciula, sau să pleci deaici) 4/75. *Ia mor, Ța l'-u răsplșng* (sau mor, sau îmi scot necazul, îmi răzbun) 629.

ili (< bg. ili) «sau». *Nu rudeă vrin fitșor ili vrină feată* (nu nașteva vreun băiat ori vreo față. *ili... ili* «sau... sau». *Ili si u sparzim, ili nu si faș* 11/29.

mîi (< neque) «mici». *Iel amu mîi un fag nu puteă să ardică* 14/16, cf. 5/4, 1/15, 15/41. *prișe* (pri-țe) «fiindcă». *Mănancă-la tu cmo, prișe Țel țirea s-ti mănăncă* (mănăncă-l tu acum, fiindcă el voia să te mănânce) 16/36.

tră Țea «deaceea». *Veay mari mirac să rănească un porc... tră Țea grird* (aveau mare plăcere să hrănească un porc, de aceea...) 2/64.

tucu (< bg. tuku) «dacă, numai dacă». *Tucu si -n' li facă feasti tșoști dōmmu Țoi, cari si treacă nu la las nidat* (dacă Dumnezeu mi le va face...) 3/31, cf. 4, 15/31, 2/56.

Observațiuni. Particula *aș* pare a fi adverbul *aci* (< *ecum hic*), care s'a păstrat în dialectul meglenit numai în această funcțiune, din întrebuintărea obișnuită și în dialectul dacoromân în fraze ca: *aci se joacă, aci råde, aci plânge*, etc. Forma *cari* întrebuintată în Țărnareca și Huma este aceeaș cu arom. *cara*. Vocala finală *i* pentru *a* în poziție neaccentuată, se datorește prin analogie, cu celelalte conjuncțiuni ca *di, dali, dintri*, etc. În ce privește originea lui *cara*, ea nu trebuie căutată în *ca + are* (Pap. S. R. 199), căci, din punctul de vedere sintactic, n'ar avea nici un înțeles,¹⁾ ci mai de grabă din *că + eră*. Aceasta se dovedește și prin expresiile conjuncționale *seastică* (si + easte + că), *șfurcă* (si + fure + că) toate cu înțelesul de «dacă», în care elementul verbal component nu este de la verbul *a avea*, ci de la *a fi*. Dealtfel, această derivațiune nu întâmpină dificultăți nici din punctul de vedere formal, de oarece un *ca + ara* (< *era*) pentru dialectul arom. și un *ca + ra* pentru cel meglenit ne-ar fi dat forma actuală *cara*.

INTERECȚIUNEA

§ 132. Mai toate interjecțiunile, afară de una două, sunt aceleași care se întrebuintează la toate popoarele balcanice. Dintre acestea, în dialectul meglenit avem următoarele:

aman (turcism). *Aman, Țe bun țer si-ț fac?* 4/85.

¹⁾ Vezi expunerea amănunțită a lui N. Drăganu despre *cara* în *Dacoromania*, III, p. 275.

anasana (turcism: *anna-sana... mama-ta*). *Anasana, ȕista si-Ń la spargă lucru la min* și *bam... cu tufeacu* (mama lui, ȕista să-mi strice mie treaba..) 8/57.

ah! Feata tucum stricŃ la buric, «ah», zisi, «ȕe mi mintșunaș» 32/51.

aferon (turcism) «aferim». *Ampiratu q' zisi: «aferon la timi!»* 6/77.

așcosum (turcism *așkolsyn* < *așik-olsyn*) «bravo». *Așcosum il' lu ampirātu* 6/34.

aș strigă ce se întrebuiŃează când vrea cineva să oprească catării. (La Oșani) *mutfi, (d)*.

bra «bre» (cf. bg. serb. *bre, be*, alb. *bre* gr. *Bρē* și *μρē* toate din turc. *bre*). *Bre ȕista vrin chitip pȕti si iȕă* 13/15, cf. 11/65. Și: *bri* id. *Trașu bri, milu la mamu* 1/VII,

cf. 2/20, 2/25; *bra* id. *S-la aŃclidim bra că na mintșună* 2/13; *abra* id. *abra deadu* 12/66.

ba («bulg. *ba*). Se întrebuiŃează înaintea negaȕiunii *nu*, pentru mai mare întărire.

Ba, nu viruș, si ducă.

biru. Se spune tinerilor făcuȕi bine și voinici, ca semn de admiraire. *De biru, de!* 47. *căvaș* (ca-vai) «vai». *Căvaș di el fachiru*. Derivat: *căvașnic* «sărman, biet». *Las-la căvașnicu că-i duscăpat* 246.

chirata (din ngr.) încornoratule, păcătosome. Se întrebuiŃează și ca nume. *A chiratduli ȕi fășeș*.

hei «hei». *E hei, ȕe daș, ȕea leaș* 194.

idi... dei... Idi deaduli, dei (hei, moșule, hei!) 11/56.

jimito (bg. *jimuto* din *živ-mi-to*) «zău». *Nu voș pari, jimito, zisi fișoru* 6/78. Și: *jimito* id.

mara «măre» (ca și *bra* în toate limbile balcanice). *Mara Grăpiș-la curșon* 17/18, cf. 26/6, 15/16, 7/24, 10/50. Și: *mări* id. *Nu știu, mări babu, ȕundi sa cășmetili* 2/85, cf. 6/11; 25/6, *mari* id. 12/VII, *mer* 167.

na «na». *Na ȕeasti cărpulin' ȕa-li di li speald* 18/82. cf. 16/4, 3/9.

oh. ȕela bărbatu stini oh! oh! 2/21.

oș «hei». *Oș deaduli, bra* 12/56.

oli. *Nu-n' dōnă găilē Trașu, oli ȕeati multu ari* (nu-mi duce grija Traiu vai, fete multe sunt) 6/VII.

ora «hei». *Ora mamu, nu-ari un-dou-treș tufeaș* 2/54.

ors. Și *ȕel că-l' ȕeș* «ors» *djundoard la ardico* 12/7.

ptu «pfui». *Ptu, căcat, ptu...* 9/21.

ulandșam (turcism: *ulun-dșam* «băieȕelul meu») «dragul meu». *Bra, ulandșam no-ari ȕeastă seară loc ȕa ăŃ tream si dorm?* 15/56.

C. FORMAREA CUVINTELOR

SUFIXELE ¹⁾

§ 133. -*d* (gr. á cf. *κρυφά* adv. derivat de la *κρυφός* «în ascuns, pe furiș» arom. *ascumtá* de la *ascumtu* «ascuns»). În megl. avem numai un singur derivat: *dăncă* «adânc». *Prizneă si vedz cdt sdn dăncă* (uită-te să vezi cât de adânc sunt) 28/68. (Pascu, Suf. 406).

-*ac* (< lat. -acus, influențat în ce privește înțelesul și de -ak din limba bulgară). Servește pentru a derivă diminutive a. din substantive: *cășdlac* (cătol); *piștolac* (piștol); *drumac* (drum), b. din adjective: *mulac* (moali).

Dintre elementele străine în -*ac* avem: *șiștac* «orice monedă veche de argint ce purtau atârnată de gât, pe vremuri, fetele logodite» din mbg. *šestak* din šes «șase» (ca *petak* «monedă de cinci bani» de la *pet* «cinci»); *bliznac* < bg. bliznak «geamăn»; *brusnac* și *brusac* «pădure mică de pini s. locul în care a fost odată pădure de pini din bg. brusnik id., cu schimbare de sufix; *danac* (< bg. danak < turc. dana) «vițel de un an»; *mușturak* (< bg. moșturak) «privată», *amac* (< turc. ahmak) «naiv, prost»; *căzdnmac* (< turc. kazy-mak).

Dintre sufixele compuse cu -*ac* avem -*tșac* (tșe-ac): *bivultșac* și *luptșac*.

-*atș* (< bg. -atš) formează diminutive de la substantive: *ghjumatș* (ghjurn) «urcior mic de aramă»; *juncatș* (june).

Derivate de la adjective avem numai: *stângatș* (stong), iar de la verbe: *spuvidatș* (spuvides).

Cuvinte bulgărești intrate în dialect avem: *cărpătș*, *drăpătș* (< drapam «scarpin») *uratș* (oratș) «plugar»; *luvatș* (lovatș) «vânător».

-*atșcă* (< bg. -atška) derivă feminine: *divatșcă* (div. «sălbatic») «animal sălbatic»; *pliatșcă* (plec «aplec») «femeie care continuă să dea lapte copilului, pe care nu l-a înțărcat». *Feastă mul'ari aș ancă pliatșcă* cf. *pliatștoari*; *dănatșcă* (danac) «vițel de un an».

Din bulgărește avem *custandinatșcă* (kostandinatška și kostandinka) «orice ban vechiu, ban galben, furliu».

-*achi* (< gr. -ἀχι) derivă diminutive: *izvurachi* «izvor» 14/64; *buturachi* (butură < bg. butur) «bubă rea». *Răslanița vea un buturachi și buturachi fu anșdpat* 18/40.

-*an* (< -анъ) derivă ca și în limba slavă, a. substantive purtătoare unei calități: *mijlucan*, -*d* «fratele mijlociu» (cf. sl. pārv-anъ) 3/7, 3/56; b. augmentative: *vrăptšan* (< bg. vrabŭše) «vrabie».

Cuvinte bulgărești în -*an* avem: *gutuvan* (gotovan) «unul care așteaptă totul de-a gata» 294; *grătlan*, gârtlan din sl. grātan și grāklan.

-*ar* (< lat. -arius, -arium). În acest sufix avem derivațiuni latinești: *cărbunar* (< carbonarius); *căprar* (< caprarius); *țerar* (< ferrarius); *găl'inar* (< gallinarius); *murar* (< molarium); *purcar* (< porcarius); *ular* (ollarius); *văcar* (vacarius); *furmigar* (< formicarium).

Derivațiunile românești sunt de două feluri: 1. denominative și 2. deverbative.

1. *cămilă* (câmilă); *cândil'ar* (cândil') «cela care stinge candilele, țarcovnic», *tșifli-car* (tșiflichjă) «moșier»; *tșinușar* (tșinuși); *tșirișar* (tșireășă) «luna în care se coc cireșile, Iunie»; *tșoușlar* (tșoușli) «cismar»; *fun'ar* (fun'ă) «vânăzător de funii»; *furgl'ișar* (furgl'ișă) «băiatul care poartă *furgl'ișă*» (cuvântul există și în limba bulgară); *lupătar* (lupată) «lopătar»; *mlăznișar* (mlăznișă) «păstor de oi sau de capre mătrițe care au fătat și dau lapte»; *piștar* (peaști); *stirpar* (sterp) «păstor de oi sterpe»; *tămpănar* (tămpănă) «to-

¹⁾ Deoarece o bună parte dintre cuvintele formate cu sufixe mi-au fost comunicate de fostul meu elev *George Demetru*, din Oșani, în prezent, director la sucursala Băncii Franco-Române din Timișoara, citatele din texte nu vor fi date decât foarte rar și anume acolo unde se va simpla nevoia. Restul poate fi controlat în vol. III al acestei lucrări, în care, după fiecare cuvânt neatestat în textele străne de mine, stă numele persoanei care mi l-a comunicat.

boşar; *uġnar* (bg. oġan «foc») «omul care stă pe lângă foc»; *vişinar* (vişină) «pasăre care mănâncă vişine»; *vişdar* (vişol) «păstor de vişei»; *vitul'ar* (vitul') «păstor de vitul'». Imprumuturi din limba bulgară: *clintşar* (klintşar) «potcovar»; *crăblar* (krăblar) «cel care face putine»; *furtumar* (fortomar) «vânzător de funii»; *gărdinar* (gradinar); *grăntşar* (grăntşar) «olar»; *mlecar* (mb. mlekar) «berbece de trei ani»; *pădar* (rar), *păndar* (пандаръ) «păzitor de ogoare».

Imprumuturi din limba greacă: *părnar* (поврнаръ) «arbust spinos care dă flacără multă la arse». Se întrebuinţează foarte mult ca combustibil la cuptoare.

Imprumuturi din limba turcă. *uzmichiar* «servitor».

Imprumuturi din alb.: *părmătar* (părmătie) şi *primătar* «negustor»; El însuşi derivat din *pramati* < *πραγματεία* «marchandise, denrée, article de commerce», ca *arghi-andar* «argintar», *l'opar* «văcar», *potşar* «vânzător» sau fabricant de ulcioare (cf. arom. *potş* «ulcior»). Pascu (Suf. p. 92) îl derivă direct din greceşte, ceea ce nu este cu putinţă, deoarece o formă *pragmataris* nu există ⁽¹⁾.

2. *călisar* (călises, cf. «Elementul bizantin şi neogrec») «fărtatul sau alt cineva însărcinat să invite la nuntă», arom. *călisar*; *sugar* (sug) «copil neîntărcat»; miel care suge încă. Cu înţelesul din urmă există şi la Meglenobulgari ⁽²⁾.

Cuvinte cu origine neclară sunt: *tşeştinar* «poreclă la ţigani» *tşintşinar* «pasăre cântăreaţă, piţigoiu».

-*ari* (din -are < -aria). Avem numai un singur derivat: *gălbinari* (galbin) «boală»; restul sunt forme latine: *căldari* (< caldaria), *luminari* (luminare sau pl. luminaria Puş. EW. 992); *strămulari* (*stimularia, Puş. EW. 152). Ca *boii cu strămularea şi la'nţap* 674.

-*arcă* (< gr. ἀρκος) derivă denominative: *criminarcă* (cremini) «puşcă cu cremene»; *minghiuşarcă* (minghiş «cercel») «nume de capră»; *piştarcă* (peaşti) «pasăre care se hrăneşte cu peşte»; *podniţarcă* (podniţă s. bg. podnitşe) «om de nimic»; *şutarcă* (şut «fără coarne») «spic de grâu tuns şi golaş».

Alte forme în -*arcă*, cu origine obscură avem:

cumarcă «arbore care stă verde şi iarna şi vara şi fructul lui»; *ţăţarcă* «pepene». Forma *pindzarcă* este pentru pindzercă (de la *pendşere* «fereastră»); *livetşarcă* pentru *livetşercă* plantă care creşte între grâne.

-*ăres* (vezi -es, -ească).

-*arnic* (< ar-nic < bg. -nik). Avem numai un singur derivat: *minghiuşarnic* (minghiş) «lanţ de cercei». Forma *guvidarnică* nume de loc. este din bulg. *govedarnik*.

-*aş* (-ашъ). Derivă diminutive: *cucutaş* (cucot) «cocoşel»; *cupilaş* (copil, pierdut din dialectul megl.) *cuţitaş* şi *cuţutaş* (cuţot); *gurgul'aş* (gurgul') «orice pietricică rotundă şi netedă». Tot aici aparţin şi derivaţiunile din forme anomatopeice: *tăcdraş* «clopoţel» şi *dşângdraş* id.

-*aşcă* (< bg. -aška). Cu acest sufix avem derivate din limba bulgară: *sirumaşcă* fem. de la *sirumă* (bg. siromaška) «săracă»; *tşăpdraşcă* (cu schimbare de suf. din bulg. *tşă-poreška* id.) «ţăpoiul de la uneltele de plug»; *trisupaşcă* (bg. tresi-opaška «scutură coada») «codobatură» pentru care se zice şi *codărăbadără* acelaşi cu *codobatură* de pe bulg. *tresi-opaška*; *gurgaşcă* «arbore noduros» 10/2.

-*at*, -*ată* (< lat. -atus, -ata). Derivă adjective şi substantive: *ancrielat*, *crielat* s. *criilat* (criel) «cu minte, înţelept»; *fărinat* (fărină) «făinos»; *gurgul'at* (gurgul') «rotund şi neted»; *tşicldzat* (tşicldz < bg. tşeklas) «fel de grâu în al cărui spic se găsesc boabe negre» (tşekldz); *uriclat* (ureac'lă) «măgar»; *măţscat* pentru *măţscut (măţscă) «mare».

Dintre substantive avem: *fărtat*, *pişat*, *scupeat*, etc. În -*ată* avem numai: *mănată* (mână) şi *mutscată* (mutşcu) «îmbucătură».

-*ătati* (< lat. -tas, -tatem). Derivă foarte puţine abstracte de la adjective: *iftin'ătati* (eftin); *pustin'ătati* şi *pustin'itati* (mbg. pustin'e) «pustie».

¹⁾ Vezi N. Drăganu în *Dacoromania*, I, 302, pentru forma dacoromână *premar-tariu*, precum şi studiul meu *Raporturile albano-române în Dacoromania*, II, 544.

²⁾ Vezi despre răspândirea acestui cuvânt românesc la Slavi şi peste tot la popoarele balcanice studiul meu *Raporturile slavo-române* publicat în *Dacoromania*, III 178 şi 213.

Imprumuturi directe avem: *bundtati* (bonltatem); *țitate* (civitate); *crîșîndlati* (cristianitate); *diriptati* (directitate > direptitate > direptate sau din forma contractată: **directatem* din *directas pentru directitas); *săndtati* (sanltatem).

-*atic*, -*atică* (< lat. -aticus, -aticum) derivă substantive și adjective: *ancurunic* (ancurun) «plata cuvenită preotului pentru serviciul cununiei»; *džunatic* (džun) «ajunatic»; *iernatic* (iarnă). Adjective: *tumnatic*, -*d* (toamnă) «tomnăresc».

În -*atică* din -*atică* avem numai un singur derivat *săratcă* cu înțelesul de «zăr».

-*atură* (vezi suf. -ură).

-*că* (< sl. -ka). Este unul dintre sufixele cele mai productive; derivă diminutive și substantive feminine.

Diminutive: *tșirească* (tșireasă, însă și în mbg. există *tșireška* pl. *tșireški* întocmai ca în dialectul megl. și s'ar putea să derive direct din bulg.); *gărgul'că* (poate derivă dintr'un **gurgul'* (cf. arom. *gurgul'at*), dacor. *gurguiu*; nu-i deloc exclus ca să stea în legătură cu bulgărescul *gărgule*, care are aceeași însemnare ca în meglr.) «ulcior cu gâtul lung și cu o față de supt apă pentru copii» (cf. Puș. EW. 746); *gărnișorcă* (gărnișor); *izvorcă* (izvor); *florcă* «fluer» pentru care vezi Obs. ad. § 35—41; *pindșercă*; *tșopcă* (de la tșop «cârlig lung de lemn s. de fier pentru prinderea obiectelor ce nu pot fi prinse cu mâna») cioc, plisc de păsări. *Tșopcă di pul'* (cioc de păsare); *ugol'că* (ugol' < bg. ogol însă și în bulg. ugolka) «nume de plantă etc.».

Substantive feminine: *belcă* (beal) nume de cățe; *tșăfutcă* (tșăfut) «ovreică»; *tșăncorcă* (tșăncor) «femeie rea, păcătoasă»; *fachircă* (turc. fachir) «sărmană»; *joică* (Joi) «nume de vacă»; *pul'că* (pul') *râslancă* (raslan pentru arslan din turc., cf. § 7) «leoaică».

Imprumuturi directe: *bufcă* (< bg. bufka) «moș»; *borcă* (< bg. borka de la *bor* «brad») «locul unde a fost pădure de brazi»; *bul'că* (bg. bulka) «broboadă, vâl»; *chitcă* (bg. kitka) «bucet de florii»; *dumachincă* (bg. domakinka) «gospodină, stăpână»; *ghiupcă* (ghiupka) «țigancă»; *leacă* (bg. leika); *leapcă* (bg. lēpka) «persoană care se lipește ușor de cineva»; *mamcă* (bg. mamka) «pipotă»; *mreancă* (< bg. mrēnka din mrēna) «mreană»; *muțcă* (bg. mutska) «bot»; *prigofcă* (bg. prigotvka) «batistă roșie de mătăasă cu care stă acoperită mireasa în timpul nunții»; *pupăretcă* (popretka) «șezătoare»; *rapcă* (bg. arapka) «arăpoaică»; *șarcă* (bg. šarka) «nume de cățe»; *slatcă* (bg. slatška) «nume de plantă»; *ștăpancă* (bg. stopanka sau o formațiune românească); *vletcă* (bg. vletška) «țaraie brău».

-*tșe* (bg. -tše). Derivă foarte puține: *luntși* (luni) «numele boului fătăt lunea»; *n'ertși* (mercur, n'ercur) «numele boului fătăt miercurea».

Compuse cu -*tșe*:

-*tșic* (-tșe-ic) și -*tșică*. Derivă diminutive: *pirtșic* și *pertșic* (per < pîlum); *răptșică* (rōpă) «piatră mică»;

-*tșoc* (< -tșe-oc). Derivă diminutive: *mirtșoc* (mer) «măr mic»; *căltșoc* (cal) «căluț»; *căptșoc* (cap) «cap mic»; *pirtșoc* (per < pirus) «păr mic».

-*tși* (< turc. -dži precedat de o consonantă mută -tși). Cuvintele în -tși sunt împrumutate sau direct din turc. sau din bulgărește, aceleași cuvinte existând și la Bulgari: *tufectși* «neguțător de puști»; *taluptși* «bumbăcar», etc. În -dži avem: *aramdășiia* (< turc. haram «chose illicite» același cu arom. *hărămit* «hoț», cf. turc. *harami* «voleur, brigand», *bujadziia*, etc.

-*itșuni* (-ătșuni, -itșuni < lat. -tionem) derivă abstracte de la verbe și adjective: *diș-titătșuni* (diștită) «deșteptăciune»; *gălitșuni* (găli) «dezmiardare»; *gulitșuni* (guli s. adj. gol) «golicieune»; *l'irtătșuni* (l'irtă) «iertare», *mărditșuni* (mar) «amărăciune»; *piritșuni* s. *pirătșuni* (pir) «descreșterea lunii»; *spurcădtșuni* (spurcă); *spărgătșuni* (sparg); *stricătșuni* (strică); *stirpitșuni* (stirpi) «stărpiciune», etc.

Forme moștenite din limba latină: *ănel'indătșuni* (< inclinationem) «închinăciuni, salutări»; *rugătșuni* (< rogationem) «rugăciune», etc.

-*cu* (bg. -ko). Derivate cu acest sufix, în afară de *misircu* «curcan» refăcut după *misircă* (curcă) bulg. *misirka*, ca și *miscu* după *miscă* id., mai avem și două împrumuturi directe din bulgărește: *tatcu* (tatco) «tată», *partalcu* (partalko) despre originea căruia, vezi mai departe forma *părtălos* la suf. -os), «rupt, zdrențaros».

-*eală* (bg. -ēla, -ēlo, -alo). Derivă abstracte de la adjective: *rățeală* (rați) «răceală»; *nigreală* (negru). Imprumuturi directe din limba bulgară: *puveal'd* (povēla) «stăpânire,

putere» 16/79; *streal'd* (< strēla) «trăznet». *L'-u deadi streal'a* (l-a trăsnit) 732; *videald* (vidēlo) «lumină». Forma *clipeald* «pleoapă» nu poate veni de la *klepalo* «toacă» nici de la *klepka* «pleoapă» sau *klepatš*; în alb. avem *klepale* și *kepal* «pleoapă» cf. G. Meyer. AW. 223.

-*eał'cđ* (-eala-că). Numai un singur derivat: *jucđreal'cđ* (pl. jucăreal'chi) jucărie.

-*ean* (-ѣнъ). După consonante palatale se schimbă, ca și în limba slavă, în -*an*. Derivă substantive care arată originea de unde se trage o persoană: *cătunean* (cătun) «jăran, sâtean»; *l'umuitšan* (L'umnița) «locuitor din Liurnița»; *nđntean* (Nnti).

Cuvinte străine în -*ean* sunt: *brășlean* (brășlijan) «arbore cu flori vinete și mici ca cireșul» mbg. brešlën; *tšutšulean* cf. gr. *τσουτσουλéας*, bg. *tšutšuliga* «ciocărlie».

-*eancă* (-ean-ca). Un singur derivat: *lăzăreancă* (Lazăr) «fată împodobită cu flori care joacă pe la curțile oamenilor în ziua de sfântul Lazăr» și împrumuturi: *pleteancă* (bg. pleténka) «un fel de împletitură vărgată»; *budimeancă* (mbg. budimenka) n. de fclcare.

-*eaș* (lat.-issa). Derivă substantive feminine: *ampirdeasă* (ampirat); *picurdeasă* (picurar) «păstorită» etc.

-*eastă* (-ѣста). Există numai un singur derivat *nineastă* (nină) «mătușe din partea tatălui» «mătușe» care pare a fi refăcut apoi după *niveastă*.

-*eaști* (vezi suf. -ea, -ească).

-*eașcă* (bg. -eška). Derivă diminutive: *jireășcă* (jir < bg. žir «ghindă») «semn pe obraz, negel»; *neșcă* (duminecă) «vaca fătată duminică». Privitor la derivațiune cf. *tind* din mărțina (marți) «vaca fătată în ziua de marți».

-*eață* (lat. -itia) derivă abstracte de la adjective: *bitărneață* 3/15 și *bătrăneață* (bi-torņ) «bătrânețe»; *flămundeață* (flamund) «foame»; *juneăță* (juni) «vitejie» cf. *junił'd*; *virdeață* (veardi) «virdeață», etc.

Forme moștenite: *albeață* (lat. *albītia, -am) «albeață, albuș, boală de ochi»; *Albeață di porc* «grăsime de porc, slănină» cf. și *albeț*; *ghiață* (vivus *itia, cf. Puș. EW. 1910); *greaiță* (*grevitia).

Forma *muleață*, întrebuințată la Oșani este pentru moleț (bg. molets) «molie»; *piuveață* pentru *piaviță* (cf. -iță).

-*el*, -*eață* (< lat. -ellus, -ella). Derivă diminutive din substantive. În privința lui *e > q* (din el) cf. § 16: *buzel* (boz «soc») *Sum buzelu mari* 2/X; *cumățel* (cumat) «bucătică» *fitșurel* (fitșor); *luțel* (lot < allēvatum: *Cățară loturli* 345).

Forme moștenite: *cățel* (catellus); *ninel* (anellus) «inel»; *piduțel* (peducellus, pentru peduculus. Puș. EW. 1239) «buba care provoacă mâncărime între degetele picioarelor, păducel»; *purțel* (purcellus); *surțel* și *surțel* (872) din surcellus; *virzel* și *virzel* refăcut din *virdeauă* (virgella) «verigă»; *vițel* (vitellus).

-*eață* (-auă): *buteauă* (buti) «butoiaș»; *fântăneauă* sg. lui «fântăneali» nume de loc la Nânta; *buiăuă* (buiă) «vopsea». *Sădeă țarlu șu mântreă cari aș maș mărghit di buiaua vindă* (ședeă țarul și se uită cine este mai mânjit de vopseaua vânăță) 32/65. Forma *dărjauă* și *dărdăuă* 8/75, «toporiștea securii» reprezintă un nou singular de la *dărjeali* pluralul lui **dărdjală* (*bg. dărdzalo, dărdzalka id.), care nu mai există.

Forme directe din limba latină avem: *mărdzeauă* (margella), *măseauă* (maxilla), *cățauă* (catella), *curauă* (corigia) și *virdeauă* (virgella), *purțauă* (porcella), *șauă* (sella).

-*ea*, -*ească* (În Târnareca: -escu, -ească). Derivă adj. de la substantive: *ampirdeș* (ampirat), *bărbăteș* (bărbat), *dumneș* (domn), *fitșures* (fitșor), *frățes* (frati), *ghiupeș* (ghiupe) «țigănesc», *măgăres* (măgar), *mulăres* (mulari), *primăvăres* și (Huma), *prîumu-vires* (priumuveară), *vlașes* (vla pl. vlaș). În -escu: *dumnescu*, *țarescu*, etc.

Adverbele derivate de la adj. în -escu fac în -*eaști*: *ampirătești* (ampirătes) «ca împărat», *bărbătești* (bărbătes); *bugărești* (bugăres) «bulgărește»; *dușmănești* (dușmănes); *frățeaști*, etc.

-*et* (< lat. -etum). Derivă colective de la substantive; *bărdet* (brad) «locul unde au fost brazii» păstrat numai în numele de loc. lângă Huma. (Cf. și *Curu-di-brad* nume de loc.); *curnet* (corn) «nume de loc, lângă Huma».

Din limba latină avem numai *pumet* (pomelum). *Țe pumet veș în gărdină* (ce pomet aveți în grădină) d.

-eș (sl. -ets). Avem prea puține derivate: *pidureș* (pidure); *pădrog pidureș* «fragă» întrebuițat și numai *pidureș*; *vărdăreș* (Vardar) «vânt» *duduleș* (mbg. dodole «păpărușă») «papărușă» sau unul care este ud până în piele».

Cuvinte din limba lat. avem; *potesh* («pottum?» «ulcior»); din limba bulgară: *jeldndreș* și *jilindreș* «stomacul păsărilor, pipota».

-iă (sl. -ia). Derivă substantive de la adjective: *vușiiă* (avut) «avuție» *ușiiă* (uil'i) «cu nărav, năravit», *cănlîiă* (turc. kan-le) «rau, crunt, săngeros»; *tșorbadzîiă*, (Liumnîța) *tșorbadzîiă* (turc. tșorbadzi bulg. tșorbadzîiă) «notabil, fruntaș».

De oarece cuvintele de origine turcească în ija se găsesc și în limba bulgară, nu se poate specifica care anume au derivat direct din tulpina turcească și care au intrat din bulgărește. Pentru celelalte derivate vezi § 68, grupa 6.

-ic (sl. -ik). Derivă diminutive: *aric* (ariă < area, -am) «curte»; *bărdilic* (bărdilă < bg. bārdilo) «prăjină lungă, beldie»; *burghic* (turc. burgi > burghii); *tșucutic* (tșocut s. tșucut) «ciocan»; *fitșuric* (fitșor); *jimîtic* (jimitati cf. și arom. džumitic din džumitate); *bădzînic* (badzâ) «coșul casei pe unde iese fumul». Forma *pusleadic* soartă este (bg. posledāk).

-ică (sl. -ika). Diminutive: *băltiică* (băltiijă); *fitică* (feată); *tșubrică* (bg. tșubor cf. tșubritza) «cimbru». Imprumuturi bulgărești avem: *pupadiică* «stiglete» și *vărtică* (pentru vrătiga) «nume de floare».

-itș (sărb. -ic'). Derivă diminutive: *arșănitș* (arșon) «arșin, cot»; *ampirătitș* (ampirat); *bărbătītș* (bărbat); *chjăptānitș* (chjaptin) «pieptene mic»; *cumātītș* (cumată) «bucătică»; *gărdītītș* (gărdină) «grădiniță»; *ghjūmitș* (turc. ghium) «vas mic de aramă pentru apă»; *lingurītș* (lingură) «linguriță»; *zimirītș* (zimir) «ginerel». De la adjective avem numai *bilitș* (beal) nume de câine; *divītș* (div) «fiară sălbatecă». Forma *tșărnītș* stă pentru mbulg. *tșernitsa* și *tșărnitsa*.

-itșcă (bg. -itška). Ca și -itș derivă diminutive: *băltitșcă* (băltiijă) «secure»; *cămișitșcă* (cămășuță) «cămășuță»; *căsitșcă* (casă) «căsuță»; *fiitșcă* (feată); *găuritșcă* (gaură) «găurică»; *n'icuritșcă* (n'icură) «fărămăturice, fărămiță»; *nuvitșitșcă* (novitška) «nou»; *Nou nuvitșitșcă* (nou nou) 885; *spritșcă* (aspru) «ban»; *uditșcă* (udă, odă) «odaie mică, cămărușă».

Imprumuturi directe din bulgărește: *tșărnitșcă* (întrebuițat numai la Nânta, din bg. *pșenitška* derivat din *pșenitsa* «grâu» cf. *gărnișor* «porumb» de la gron) «porumb, păpușoiu»; *sturnitșcă* (sturnitška) «urciur de pământ pentru apă»; *vărtitșcă* (vratnitška) «poartă, porțiță».

-itșos (vezi suf. -os).

-igă (sl. -iga). În acest sufix avem un singur derivat: *butșumigă* (alb. butșin «un fel de iarbă») «plantă care miroase frumos și crește prin mărăcini». Forma *piperigă* «fluture» este, prin schimbare de sufix, pentru *piperugă* (< bg. peperuga, id.)

-il'd (< lat. -ilia). Ca și în dialectul aromân derivă abstracte a) de la adjective, b) de la verbe. a) *bunil'd* (bun) «bunătare»; *bugăpil'd* (bogat) «bogăție»; *nibunil'd* (nibun) «răutate»; *vinil'd* (vină) «boia vânăta»; *ubăvil'd* (ubav) «frumusețe»; b) *bucuril'd* (bucur). *Mulă bucuril'd* 14/51, cf. 566; *tșudil'd* (tșudes sau de la subst *tșudd* «minune») «minune» 19/65; *umărl'd* (umărș) «oboseală».

Forma *mărsil'd* «muci» este pentru *mărsul'i* din bulg. *mărsuli* id.

-imi (< lat. -imen). Derivă a) abstracte de la adjective: *acrimi* (acru) «acreală»; *dulțimi* (dulț) «dulceață»; *nălțimi* (nalt) «înălțime»; *rățimi* (rați) «răceală»; *sătulimi* (sătul) «sațiu». Nu are *sătulimi* (nu are sațiu) 684. b) colective: *arburimi* (arbur), *bărbătimi* (bărbat), *cuscrimi* (cuscru), *sucrimi* (socru), etc.

-in (< lat. -inus). În acest sufix avem numai un singur derivat: *surin* (soari) «locul expus la soare». Se mai aude și *sirin* (cu u > i) ca nume de loc. Pluralul *sirin* întrebuițat ca nume de loc. Prin analogie cu această din urmă formă avem și *bățil'in* (bățil'ă) nume de loc. la Huma, același cu *bățil'isti*.

-ind (< lat. -ina și sl. -ina). Derivă substantive cu înțeles local: *bărnitșon'd* pentru *bărnitșonă* (cu schimbare de sufix «locul unde se cultivă *bărnîia* (un soi de mei)»; *bumbăind* (bumbac) «nume de loc, după locul în care s'a semănat odată bumbac»; *căpătkind* (cupătk) «locul unde au existat odată copaci»; *mil'ind* «locul rămas după secerișul meiului»; *sicărkind* (sicară) «locul care a rămas după secerișul secarei»; se întrebuițează și ca adjectiv, *uvîșon'd* (uvez) «locul rămas după secerișul ovăzului».

Din limba latină avem numai *căprină* (< caprina) «lână de capră».

Imprumuturi străine avem: *flurină* (bg. florin, fr. florin, it. fiorino < lat. florinus; arom. flurie < gr. *φλωρί*. cf. G. Meyer, N. S. IV 97); *guvidină* (bg. govodina de la govedo) «carne de bou»; *căpină* (bg. *kapina* Brombeergesträuch, Brombeere din *капина* din care în dacor. Cămpina nume de loc.) «un fel de spin care face mure»; *guribină* (mgb. gurabina id.) «față urâtă»; *lisitșonă* (mgb. lisitșina de la *lisitș* id.) «strugure negru cu boabele mărunte»; *răpină* (arapina) «arăpoaică» (*slăbindă*) «solduri»; *streb-rina* (bg. strebrena fem. lui strebren id.) «de argint»; *ghjubrină* (mgb. ghjubrina, cu înțeles colectiv din *ghjubre* «gunoiu» turc.) nume de loc. la Huma; *mândzqnd* «nume de plantă cu origine necunoscută».

-*incă* (< bg. -inka) derivă un singur adj. de la substantiv: *ticfincă* (ticfă) «de dovleac» în *plăpintă ticfincă* «plăcintă de dovleac». Astăzi se întrebuințează și ca substantiv: *ticfincă* cf. în bulg. *tikvenik* «Kürbiskuchen». Imprumut bulgar este *dumachincă* (domakinka) «gospodină, stăpână».

-*ineț* (bg. -inetz) corespunde lui -*ean* și derivă subst. care arată originea de unde se trage purtătorul numelui *cupineț* (Cupa) «locuitor din Cupa»; *umineț* (uma) «locuitor din Huma»; *ușineț* (Oșani) «locuitor din Oșani».

-*iș* (sl. -iš). Cu acest sufix avem numai un singur derivat de la verb: *mășiniș* (mașin) «grăul, porumbul pregătit, spre a fi măcinat, măciniș».

-*ișcă* (bg. -iška) derivă un singur diminutiv: *fitișcă* (feată) «fetiță».

-*ișan* (-iș-an). Numai un singur derivat gulișan (gol) «gol, goluț».

-*iști* (sl. -ište). Derivă substantive care arată locul unde a fost sau este ceva: *bă-n'iști* (nume de loc. în Lugunța unde au fost băi altădată); *bățșiliști* (batșol'ă) nume de loc. cf. *bățșil'in*; *bumbăchiști* (bumbac) id. în Huma cf. *bumbășină*; *cătuniști* (cătun) «loc unde a fost odată un cătun» (sat); *gărnișuriști* (gărnișor) «locul unde s'a semănat grâu» (cf. *gărnișurindă*) *grupiști* (groapă) «loc plin de gropi»; *livădiști* (livadă) «loc cu livezi»; *surupști* (surup) «stâncă abruptă»; *păzăriști* (păzari) «locul unde se ține târg, târg».

Imprumuturi din limba bulgară avem: *grădiști* (gradiște) «nume de loc»; *siliști* (seliște) nume de loc. Cu originea obscură avem: *stărniști* «miriște», dacă nu cumva ar fi un derivat din bg. *tărn* «spin»; *străviliști* (bg. stavilo?) 16/94; *tulăriști* «loc de întâlnire pentru săteni».

-*ișor* (-iș-or). Numai un singur derivat diminutiv: *gărnișor* (gron-gron) «porumb».

-*ișorcă* (-ișor-că). Derivă un diminutiv: *gărnișorcă* «cotorul porumbului».

-*ișurindă* (-ișor-ină). Un singur derivat: *gărnișurindă* (gărnișor) «locul de unde s'a strâns recolta de porumb».

-*ișuriști* (-ișor-iști): *gărnișuriști* = gărnișurină.

-*iță* (-ица). Servește spre a derivă a) diminutive de la substantive: *buc'l'iță* (buc'lă) «vas de lemn de formă rotundă în cari ciobanii poartă apă de băut»; *cudiță* (coadă); *cutliță* (cutlă) «șinic mai mic și cutlă de la moară în care trec grăunțele din coș, înainte de a cădea între pietrele morii»; *găuriță* (gaură); *linguriță* (lingură); *purtiță* (poartă); *pulchiță* (pul'că), etc. b) substantive feminine de la masculine: *ămpiratiță* (ămpirât) «împărăteasă»; *bighiță* (beg) «boiereasă»; *caisturiță* (caistur) «soție»; *cotniță* (bg. kot și kotentze «puu de pisică») «puu de pisică»; *drăchiță* (drac) «drăcoaică»; *izmichjariță* (izmichjar) «slujnică»; *nălbantița* (nalbanti) «soția potcovarului» 14/47; *răslaniță* (răslan) «leoaică»; *zăgarită* (zăgar) «femeiușca ogarului» *zăniță* (bg. zuna, zunitză «Gürtel»).

Imprumuturi din limba bulgară: *bivuliță* (bivolița) «bivoliță»; *dăscăliță* (daskalitza) «învățătoare»; *gărlită* (garlitza) «boală de gât»; *iribiță* și *iribiță* (erebitza și jarebitza) «păturniche»; *lăstuvită* *lăstuvită* și (Oșani) *lăstovită* (lastovitza) «rândunică»; *măgărșă* (magaritză) «măgăriță»; *mol'iță* pentru moleață din moleț (cf. -*eață*); *pițuveață*, *pețuveață* (pițavitza) «lăptoare»; *puliță* (politza) «șarpe veninos»; *lariță* și *rariță* (ralitza) «plug»; *melită* (melitza) «aparat pentru curățitul bumbacului»; *vă'l'aviță* (valevitza) «moară în care se bate postav (șaiac) și în special

velințe, bățanii* arom. *drăștal'd*; nume de localitate lângă Lugunța*; *vodișă* (voditzi, bogojavlenie s. bogkrăstiti) «bobotează».

-*lija* (< turc. -ly, mbg. -lija). Derivă adjective de la substantive: *bordžlija* (bordžli bg. bordžlija) «dator, datornic»; *cabatlija* (kabatly < kabataty; bg. kabalija) «vinovat»; *ihizalija* (ihizaly bg. ihtizalija) «nevoiaș»; *nišanlija* (nišanly bg. nišanlija) «care are un semn, care face minuni, minunat, miraculos»: *Nišanlija cal* 6/68.

-*luc* (< turc. -lyk) Derivă abstracte de la substantive: *argatluc* (argat) «lucrul, munca, câștigul unui argat»; *Din argatluc ghijaști* (trăiește din munca de argat) 25; *budaluc* (budală sau chiar direct din turc. budalyk) «prostie, nerozie»; *cuscurluc* (cuscu) «cuscrie»; *drăcluc* (drac) «drăcie»; *furluc* (fur) «hoție»; *măgărluc* (măgar) «măgărie»; *prij-atiluc* (prijați) «prietenie»; *țigarluc* (țigară sau direct din turc. tzigaralyk bg. tzigaralâk) «ciubuc»; *ușpiluc* (ușpiț) «prietenie».

Un singur derivat de la adverb: *upăcluc* (opacu) «adversitate».

Imprumuturi directe din turcește sau bulgărește: *araluc* (aralyk) «timp disponibil»; *adșiluc* (hadžilyk bg. adșilâk) și *adșilăche* 8/38; *altiluc* altilyk, de la *alti* «șase»; *bacaluc* (bakalyk bg. id.) «băcănie»; *carșiluc* (karșilyk mbg. id.) «răspuns»; *tșorbadșiluc* (tșorbadžilyk, bg. tșorbadžiloc) «stare, situație de frunță, notabil, bogătaș»; *curbitluc* (kurbityk, bg. id. «străinătate»); *fucarluc* «sărăcie»; *țarhapluc* «destoinicie»; *ibândluc* «străinătate»; *irmiluc* «monedă de zece parale, icusar»; *maisturluc* «meșteșug»; *țigarluc* «ciubuc»; *tipiluc* (tepelyk) «acoperemânt brodat ce poartă femeile, când se îmbracă în haine de sărbătoare»; *tamacharluc* «sgărzenie»; *tudžarluc* «neguțătorie, comerț», etc., etc. -*lif* (bg. -liv) derivă adjective din substantive: *gurgașlif* (gurgașcă) «moduros» (despre un arbore) 2/19; *rânilif* (rană) «plin de rane» 15/56; *putpizlif* (putpizes din put - și pizues îmi bat joc de cineva) «batjocoritor».

Imprumut direct din bulgărește: *bigorli* (bigor) nume de loc. la Cupa. Cu origine neclară este *tșămpărliv*.

-*lifcă* (-livka). Se găsește numai într'un singur derivat care este un împrumut bulg. *miruslifcă* mbg. (miroslivka) «mirositoare».

-*nic* (bg. -nik). Avem numai două derivate sigure în acest sufix: *căvaĭnic* din (cavai interj. «vai») «sărman, biet»: *Las la căvaĭnicu că-i duscăpat* 246, și *litšnic* (litšaști «stă bine, prinde bine, stă frumos» din bg. *litši* vb. cf. *litšen* adj. «frumos»). Forma *crotnic* «blând» poate fi pentru mbg. krotāk și krotok, cu schimbare de sufix, având același înțeles ca în megl.

Imprumuturi directe din bulg. avem: *bōdnic* (bōdnic) din bulg. *bādnic* «butuc adus din pădure în ajunul Crăciunului, ca să ardă în vatră, câte puțin și în fiecare seară, începând din seara de ajun până la Bobotează prin ext. și ajunul Crăciunului» Pascu (Suf. 339) îl derivă din *bod* «surcel», bulg. *bod*. point etc. fără să spună un cuvânt asupra lui o > oa. *Bādnic-ul* la Bulgarii din Macedonia și din Tracia joacă un mare rol. (Vezi prof. dr. M. Arnaudoff, *Die bulgarischen Festbräuche* p. 12 și 13 și introducerea din acest studiu); *biļajnic* (bēlēžnik) «seamnă, minune»; *l'utnic* (mbg. ljutnik) «ceafă»; *niaĭnic* (nehainik nachlässiger Mensch, der sich nicht kümmert, etc.) neglijent, nevednic; *puđmĭšnic* cf. § 40, *šlapnic* (šljapam «pălmuesc» din interj. šljap «s'ar putea să fie și o formațiune anomatopeică în dialectul megl., întru cât šljapnik nu există nici în megl.; acl avem *šlapamitza*) «palmă»; *palĭšnic* (bg. palešnik) «brăzdarul, fierul mare la plug»; *clošnic* și *cloašnic* «pisălog» pentru care în bg. avem *klătšnjak* = tșok za tlătšenie luk (pisălog de pisat usturoiu).

Forma *glubnic* «pâine răscoptă» este întrebuințată în mbg. *glubnic*, id.; *magħesnic* (maghesnik) «vrăjitor» (fem. maghesniță); *pipelnic* (pepelnik de la pepel) «locul unde se strânge cenușa»; *trapeznic* (bg. trapeznik, gr. *τραπεζί*) «masă de lemn mai mare». Tot aci aparține și *cupătšolnik* «tărnăcop» (mbg. kopatšalnik de la kopatși și acesta. de la kopam «sap», din care și «tărnăcop»); *dirvišnic* «băieți care poftesc din partea mirelui să bea lumea la nuntă», un derivat bulg. din *dever* «Brautführer», pe care eu nu l-am putut găsi în mbg.; *stroĭnic* (bg. stroinik id.) «pețitor»; *rāmasnik* (mbg. și în special în regiunea din Vodena ramasnik) «logodnic».

-*mint* (< lat. -mentum). Derivă abstracte de la infinitivele verbelor: *ancălzimint* (ancălzos) «încălzire»; *anveđimint* (anvet) «învățămant», morală; *anveștimint*, *anveșmint*, *anvescāmint* (anves(c)-anveaștiri) «îmbrăcăminte»; *cupirimint* (coapir) «acoperământ»;

jurămint, *jurimint*, *jurumint* (jur-jurari) «jurământ»; *rugămint* (rog) «rugămint»; *rd-
șimint* (rășes) «răceală».

-*mîd* (bg. -nitza). Derivă substantive: *pădărnișd* (pădar) «cula pădarului coliba de unde păzește viile»; *vălturnișd* (văltur) «locul unde se găesc cuiburi de vulturi, și nume de loc. la Nânta». O însemnare deosebită are *căpușniș* pl. (căpușă) «fragi și căpsune».

Împrumuturi din limba bulgară: *varnișd* (varnitza); *chirămidarnișd* și *chirimidarnișd* (keramidarnitza) «cărămidărie»; *pleamnișd* (plevnitza) «grajd, fânărie, șură în care se păstrează fânul»; *curișnișd* (kureșnitza) «găina».

-*oan'd* -*on'* (<lat.-oneus, -onius). Derivă a) feminine de la nume de animale: *lupoan'd* (lup) «lupoaică» 12/24; *ursoan'd* (urs) «ursoaică»; *cărtișoan'd* (bg. kărtitše din kărtitza) «cărțiță» b) nume comune: *bărnișoan'd* (barnișă) «paiul barnișei ce se dă ca nutreț la oi; locul unde se cultivă barnișă»; *cucușoan'd* (cucuș, pentru care azi numai *cucot* și *căcot* ca în arom.) «păduche de găini» *Găl'inli dintru ca s nu cădă cucușoan' si ung cu...* *buzeaq d.*; *grăbțoan'd* pentru *gărbțoan'd* (bg. grăb pronunțat gărbb, din care megl. *gərb* «spinare, șira spinării» dimin. gărbbtse) «gropiță la ceafă» (Pascu, *Suf.* 390, de la groapă, gropce !); *măndăloan'd* (mandalu) «zăvor»; *butșoan'd* (butșos) «bucium și în special țeava cimpoiului care bâzâie, ținând ison» cf. *butșald*; *tărbusoan'd* și *trubusoan'd* (bg. tărбуh) «burtă la animale».

Un singur derivat cu înțeles augmentativ: *fitoan'd* (feată) «fetișcană». Și din *prătu-
cală isq* ună *fitoan'd* mult *bun'd* (și din portocală ieși o fetișcană foarte frumoasă) 16/85.

În -*oni* avem derivate: *putrizon'* (putrid) «putreziciune» și *lătaroni* (<later, -teris sau derivat din lature, ca decor. *lătunoi*, pentru care cf. *Dacoromania*, I, 561,

-*on'* (< lat. -ani). Acest sufix n'a ajuns productiv ca în dialectul arom., în care, pe lângă *tătdn'i*, mai avem și *lăldn'i* (lălă «unchiu») *păpan'i* (papu), etc. Aci avem numai *tătdn'* (tatâni).

-*oc* (lat.-ocus s. bg.-ok). În acest sufix avem un singur derivat diminutiv: *mănzoc* (mōnz) «mânz» și câteva împrumuturi din bulgărește: *mătsok* (matšok, matšâk) «pi-soiu»; *pisoc* (pesok) «nisip»; *rutšoc* (rutšek) «prânză».

-*os* (< lat. -osus). Derivă adjective de la substantive: *bălos* (bali); *bărbos* (barbă); *bucuros* și *bucuriuș* (bucurie), *căcătos* (căcat); *calincos* (calincă bg. kalinka) «în felul rodiei sau ca rodia»; *căpinos* (căpina) «ca căpsuna»; *fricos* (frică); *ihitbăros* (ihitbar < turc. ihtibar) «cu vază, cu considerațiune, cinstit»; *lăpos* (lăpu «plantă de nutreț») din bg. lapuh¹⁾ loc unde crește în cantitate mare această plantă, nume de loc, în Cupa; *lănos* (lōnă); *linos* (leani); *măncos* (mōncă) «greu, anevoios»; *melișos* (melișă); *măndăros* pentru *măndros* (mōndru) «frumos»; *mintșunos* (mintșună); *păcătos* (picat); *părtalos* (partal) «rupt, zdrențaros»²⁾; *rănos* (rōnă) «răios»; *tăngos* (tōngă) jalnic, dureros, se zice și despre mâncarea care este prea grasă și este greu de mistuit; *rupos* (rōpă), etc.

Derivate de la verbe: *ardos* (ard) «iute», care ustură; *amvirișos* (anvirin) «trist, care se întristează, se supără, se mânie»; *luricos* (luric) «alunecos»; *pălos* (păles) «care arde, care ustură».

(1) Cu originea slavă a formei dacor. s'a ocupat N. Drăganu într-o comunicare făcută la Muzeul l. r. (cf. *Dacoromania*, II, 900). Cuvântul există și în aromână, ceea ce dovedește că nu poate fi de origine ung. cum susțineă Tiktin. Vezi despre aceasta și Pușcariu în *Dacoromania*, III, 832.

(2) Originea acestui cuvânt a fost tratată și de V. Bogrea (*Dacoromania*, I, 266), derivându-l din ngr. *παρδαλός* «peștiș bălțat» sau din ngr. dial. *παρτάλας* «rufos, felegos», de sigur, din cauza înțelesului greșit dat în glosarul lui Papahagi. Cuvântul vine din bulgărește. Mai întâiu, forma megl. este un derivat din *părtal* s. *părtali* și nu poate fi un împrumut direct din *παρδαλός* sau *παρτάλας*. Iată și câteva citate: *Na-ț-ay mea părtali și dă-ni-ay ta* (na-ți zdreanța mea și dă-mi-o pe a ta ^{29/88}; cf. ^{16/82}, ^{6/9}) *Aș dunq părtalili* (și-a luat catrafusele 515). După aceea, el nu însemnează «peștiș, bălțat, cum se dă în Pap. MR. 103, ci pur și simplu «rupt, zdrențaros». Așa-i atestat în textele străne de mine de mai multe ori, și cu acest înțeles cuvântul vine din bg. *partal*, *partalav* «zerlumpt», cum îl cunosc din graiul viu și este dat și în dicționare.

Derivate de la adjective: *diriptos* (dirept) «drept»; *flāmundos* (flāmund) «flāmând»; *māros* (mar) «amar»; *upācos* (opacu) «sucit».

Forme derivate din limba latină: *lānos* (lanosus); *mucos* (mucosus); *piducl'os* (pediculosus) «păduchios»; *piros* (pilosus) «păros»; *umbros* (umbrosus). *pluiros* («pluoriosus, contaminat cu ploaie sau chiar cu pluioș, care va fi existat și în acest dialect. Cuvântul există și în arom. *pluiros* și *pluios*) «ploios». Vezi despre aceasta N. Drăganu, care dă și pentru dialectul dacor. *plouros* «ploios», în «Cea mai veche carte Rakocziană» publicată în *Anuarul instit. de ist. naț.* I (1921—22), p. 224; *sāndtos* (sanitosus); *umbros* (umbrosus).

În *-iosus* avem un singur derivat: *scundžoș* (scund «ascund») «în ascuns, pe ascuns». *Pi sub pimint scundžoș* (pe sub pământ în ascuns) 14/47; *Feata scunjoș si dusi dupu iel* 18/94. (Despre ș final cf. Obs. ad. § 62—63).

Sufixe compuse cu *-os* avem: *-itos* (*-tšos*), derivate de la adjective: *bātārmitšos* (bi-torņ) «Vampir bātārmitšos, tu la fāseș fișta lucru 14/85; *nigritšos* (negru); *galbinitšos* (galbin).

-ošcd (bg. *-oška*). Derivă diminutive: *barošcd* (bară «lac, mocirlă») «mocirlă mai mică»; *marfoșcd* (din marți) nume de vacă fătăță în ziua de marți.

-tor, *-toari* (-ător și -itor < lat. -torius). Derivă substantive de la verbe: *cāntdător* (cņnt) «cumpărător (cumpār); *cundscător* (cunos); *dundtor* (dun) «adunător»; *dijugdtoari* (dijug) «dejugătoare» *dișcl'itor* (cu schimbare de prefix, pentru *rdșcl'itor* din *rascl'u*, cf. Puș. EW. 1441); *fālitor* (făles); *jucdător* (joc); *icuitor* (licuies); *lucrător* (lucrez) *plīcdtoari* (plec) «doică» cf. *plicatščd*; *tāl'dtor*, etc.

Un singur derivat de la substantiv: *drumdător* (și *drumtor* (drum) «drumeț, călător». Împrumuturi directe din limba latină avem: *jutor* (adjutorium) «ajutor» și *dārtoari* («dārătoari «durătoare < lat. *dolatoria* cf. fr. *doloire*, prov. *doladoira*, venet. v. *doladora*. Meyer-Lübke REW. No. 2719) «securi mai mică». Cuvântul se aude în Nântă.

-toarcă (tor-că). Avem un singur derivat: *tšuplitoarcă* (tšuples) «ciocănitore». *-ug*, *-d* (< -uc?) Un singur derivat avem în acest sufix: *māl'ugă* (mal'u < *malleus*, -um) «mai cu mâner mai scurt».

-ul'. În acest sufix, probabil, de origină latină, avem numai un singur derivat: *săcul'* și *sicul'* (din *sac*) «sac mic, săculeț». (Forma *săcul'* mi-a fost comunicată de I. H.) Cuvântul există și în grecește *σακκουῖλι* pe lângă *σακκουῖλα* cu același înțeles. Tot aci aparține și *vitul'* «ied care nu mai suge lapte, ied înțercat» care ar fi același cu alb. *vetul'* Cuvântul există în toate dialectele și ar putea fi o formă românească trecută la Albanezi și Greci. (Despre originea și literatura cuvântului cf. G. Meyer, AW. 113, și Puș EW. 1867).

-ul'că (bg. *-ul'ka*). În acest sufix avem numai forme împrumutate din limba bulgară: *crivul'că* «fel de brodărie în forma literii m mai deschis» din mbg. *krivulka* (criv «strâmb»); *niivistul'că* (bg. *nevestulka*) «nevăstuică»; *sfitul'că* (mbg. *sfetulka*) «licuriciu»; *tšutful'că* (bg. *tšutšulka*) «vârf». (Se întrebuințează și sub forma simplă: *tšutfuld* id. cu verbul derivat *nātšutšules* «mă suiu pe vârful unui arbore»); *vrātšul'că* (vrātšulka) *Că-n' ligăi di coadă und vrātšul'că* 10/76.

-utš (sl. -utš) derivă diminutive: *frātutš* (frate) «frățior» (d).

-urd (< lat. -ura). Derivă abstracte de la verbe (participii): *āncārcdurd* (āncārcat); *āņšārdurd* (āņšārat) «colan»; *āņvišturd* (āņvișat); *arsdurd* (ars); *auziurd* (auzit) «vorbă de clacă, poveste» 955; *bijurd* și *bijătură* (bijut) «băutură»; *cāntdurd* (cāntat) «cântare»; *cripāurd* (cripat) «crepătură»; *cuminicdurd* (cuminicant) «dărdurd (dărat) «făcătură»; *jucdurd* (jucat); *māncdurd* (māncat) «māncare»; *mārāurd* (*mārat, de la mārari) «mārăriune»; *mutščdurd* (mutșcat) «îmbucătură»; *nārāntšdurd* (nārāntșot, de la nārāntșos) «ordin, poruncă, destin, ursită». Dintru *că āņghīdlu qy cālq nārāntšdura domnului* (fiindcă āņgerul cālq porunca lui Dumnezeu) 4/62. *Șa-i fu nārāntšdura* (așă îi fu destinul) 461; *pājdurd* (pājot) «pājanie, beleă»; *pisdurd* (pisăit) scris, scrisoare; se întrebuințează mai mult fig. cu înțelesul de «ceea ce i-a fost scris cuiva, ursită, destin»; *picdurd* (picat); *puturnidurd* (puturnat de la putorņ) «răspuns obraznic, nesupunere, lipsă de bunăcuviință și respect» cf. 621; *rāmāurd* (rāmāt) «rāstāld'at» (rāstāl'at); *simindurd* (siminat); *spildurd* (spilat); *tāl'durd* (tal'at); *urdzāurd* (urdzot) «urzeală».

-uș (sl. -uš). Derivă diminutive: *bealuș* (beal) «un lucru care nu-i bine colorat». *Caprd bealuș*; *cālddrāș* (caldari) «cāldare mică»; *cārduș*, *cārluș*, *cārlduș* (cărul' < gr.

καροῦλι) «scripete, mosor»; *cădăluș* (cățol); *gălbimș* (galbin) «gălbenuș»; *lăpuș* (lapu) «fel de plantă cu flori galbene». Vezi mai sus suf. -os: lăpos; *măgăruș* (măgar); *păl'uș* (pal') «paiu mic»; *purțiluș* (purțol); *vișilus*, *vițăluș* (vițol).

-ușd: *căddănușă* (cădână) «cadână cf. -ușcă; *mănușă* (mână) «măner»; *uricl'ușă* (ureaci'i).

Forma *căpușă* (care există în toate dialectele) «fel de insectă care se încuiează, primăvara. în pielea oilor **păduchele-de-viță*» există și în alb *kepuše* «Zecke» (cf. G. Meyer, AW. 188). bg. *kapuș* «kärleš» (Gerov). Vezi despre acest cuvânt Dacoromania II p. 523, 593.

-ușan. Numai un singur derivat: *pirușan* (per) «părul lăsat pe frunte în formă de breton și perciunii de pe lângă urechi». Cuvântul există și în bulgărește *perușina*¹⁾.

-ușcă (uș-că): *buțilușcă* (buțeauă pl. buțel'), «butoiaș, fuciu»; *căddănușcă* (cădână) «pasăre cu o «tufcă» la gât; nume de insectă, musculiță». Cu această din urmă însemnare și *căddănușă*; *cădălușcă* (cățol) «cățelușcă»; *gărdușcă* (gard): *Am ună babă după un muntî neș mearzi, după ună gărdușcă* *9; *izm nușcă* (zmeani); *pătpălușcă* (pătpălog) «pitpălăc»; *strălușcă* (streal'a) «puu de viperă, viperă mică». Imprumuturi din bulgărește avem *temenușcă* (temenuška) «nume de floare cu miros plăcut».

-uștimi (-uște -ime) derivă un singur abstract: *țărūștimi* (țar) «împărăție» 32/65.

-uș, -uță (-lat. -uceus). Derivă diminutive: *drăcuț* (drac); *pălmuță* (palmă): *Coț per dn pălmuță, cota bun si vez* (câți peri sunt în palmă, atâta bine să vezi) d.

Derivat din limba latină avem *gărnuț* (gărunt) < *granuceum (de la granum).

-utiia (bg. -otija). Derivă abstracte din adjective. Avem numai două derivate: *crivutiia* (criv, mbg. krivotija) «nedreptate, strâmbătate»: *Cu crivutiia nu si iasi dn cap* 156; *gulutiia* (gol mbg. golotija) «golicieune» mai mult fig. «lipsă, sărăcie». *Iundi-i feata, cola-i gulutiia* 984, care vin direct din bulgărește.

-utină (bg. -otina) derivă substantive având înțelesul de o colectivitate: *îărbutină* și *erbutină* (iarbă) «loc sau întindere mai mare acoperită cu iarbă»; *răputină* (ropă) «loc pietros». Forma *divutiia* «fiară salbatică sau sălbăticeime (în înțelesul colectiv). *Ari șorș și alti multi divutin'* (sunt șerpi și alte multe fiare sălbatice) 12/86; vine din mbg. divotina, bg. divotija id.

PREFIXELE

§ 134. *an-* (<lat. in-). Este unul din prefixele de origine latină cele mai productive. În dialectul megl. se găsește: a. în derivate latinești; b. în derivate românești cu tulpină de origine latină; c. în derivate cu tulpină românească.

Dintre derivatele latinești avem:

a) *ambet* < *imbibito, -are; *ampart* < impartio, -ire; *ampeadic* < împedico, -are; *ancalț* < incalcio, -are; *anclin* < inclino, -are; *anflures* < infloresco, -ire; *angl'it* (<in) glütio, -ire; *angrec* < *ingrevico, -are; *angraș* < *in-grassio, -are; *anjur* < injurio, -are; *anțileg* < intelligo, -ere; *antreb* < interrogo, -are, etc., etc.

b) Dintre derivatele românești cu tulpină de origine latină, următoarele sunt care se găsesc în toate dialectele: *ancalic* < caballico, -are; *ancap* < capio, -ire; *ancl'eg* < *clago, -are; *anjug* < jugo, -are; etc. Următoarele se întâlnesc numai în dialectul megl. și aromân: *ancdalar* < caballarius, -a, -um; *amplin* < plenus, -a, -um; *ancurun* < corono, -are, *andireg* < derigo, -igere. Forma *anturb* < turbo, -are există numai în dialectul meglenit.

c) Derivate cu tulpină românească: *nălbes* (albes), *Peru-n' nălbi* (îmi albi părul) 54; *ambalig* (baligă) *Al'-ți anbaligo dn chesi* (i s'a c... în pungă) 15; *anfluminzș* (flamund); *anfric* (refl., frică) «mă speriu» *Mi anfricaț di un lup țe vizuș* (d) și *anfrichez* id. *Iel tumeș si 'nfrichizș* (atunci el se sperie) 10/77; *anfrigur* (refl. întrebuintat la pers. a treia) *Mi anfrigură* «sunt bolnav de friguri». *Teastă seară mi anfriguro* 478; *anfrigurat*, -ă cuprins de friguri (cf. arom. *h'ivrit*, -ă de la *h'ivrescu*); *angălbines* (galbin); *angrop* (groapă); *anmugur* (mugur) cf. 9/31; *anșor* (șor < șir) «înșir»; *ansurzș* (surd); *antorn* și *antuară*

¹⁾ Vezi despre acest cuvânt, care a pătruns dn limba română și în albaneză, studiul meu *Raporturile albano-române*, publicat în *Dacoromania*, II, 475 și 804.

(torn); *Pimintu si si antoarnă și nu ti viruș* (pământul să se răstoarne și nu te cred) 554 cf. 17/85; *antăres* (tari) *Țela fitșoru si antări la țâneari* 4/85; *anturtșoș* (turtșoș) «turtcesc»; *amvîrin*, *amvîrșoș*, etc., etc.

Dintre formațiunile cu tulpină de origine slavă avem: *amvâles* (амвѣль); *amodr-tes* (амодръть); *amvîșes* (bg. vija.) «înfășur». Din grecește: *angunises* (ἀγωνίζω) pentru *agunises*.

di- (< lat. de-). Se întâlnește numai în derivatele latine: *dijug* (< dejugo, -are *Thesaurus* ap. *Jahresb.* XIX—XX, 219); *dispic* și *dișchic* (de-spico, are); *dispol'* (< de-spolio, -are) și în formațiunile românești *dipărtez* și *dijules* (arom. *julescu* «jupoiu, belesc»; *jul'u* «pieliță la vite») cojesc, jupoiu. *Tot grăbu la dijul'* 14/72.

§ 135 *dis-* *diz-* (< lat. dis-) este productiv și se arată a) în formațiuni latinești, și b) în derivate cu cuvinte românești.

a) *discal'* (< dis-calcio, -are); *discarc* (< dis-carrico, -are); *discoapir* (< discoperio, -ire); *discont* (< *dis-canto, -are); *dișcl'id* (< discludo, -ere); *disfac* (< dis-facio, -ere); (la refl.) «mă cobor, mă dau jos de pe ceva». *Domnu si disfeasi din țer și-l' zisi* (... se coborî din cer și-i zise) 4/33.

b) *dizgol'* și *dizgulescu* (gol) «dezbrac în pielea goală»; *dizgrop* (groapă); *dismărșes* (umărșes); *displites* (amplites); *disprimines* (primines); *distorn* (torn) «răstorn». *Pimintu s- la distorn' și no-ari faida* (pământul să răstorni și tot nu e nici un folos) 532; *distup* (astup); *disutcășes* (utcășes bg.) «desșes, cercetez ceva cu deamănuntul» 563; *dizvâles* (amvâles); *dizvîșes* (amvîșes) «mă desfac, mă descolăcesc». *Disvița-ti di pri cârlig* 4/76.

§ 136 *du-* (< bg. do-). Este foarte productiv în dialectul meglinit, și, ca și în limba bulgară, arată că lucrarea exprimată prin verb este dusă până la sfârșit: *duđngrop* (angrop) îngrop peste tot, înmormântează. Negativul: *nidudngropat* «neîngropat bine» 14/84; *duandru* (antru): *Nipi nu duandru đn casa lu stăpănu* (nici nu intră bine în casa stăpânului) 15/41; *duard* (ard). *Mo până nu duardi luminărea, jo nu mor* (acum până nu sfârșește de ars luminărea, eu nu mor) 6/37; *dudar* (dar. arom. adar) *Stoș si dudărșem* (stai să sfârșim ce avem de făcut) 3/XIV; *Propi ra di dudărari [băcđarnicu]* 6/19. Negativ: *nidudărat* «neisprăvit» (d. *dumanănc* (mănănc)). *Noi si-ț dpm ca s-li dumanănt peștil'* (o să-ți dăm ca să mănânci până la sfârșit peștii) 18/51; *duscap* (scap) «scap peste tot» 246, cf. 689, 703; *dușod* (șod) «șed până la sfârșit. Negativ: *nidușăzut* «nestăcut, necopt» *Uom nidușăzut* «necopt la minte, prost» 245 *dutal'* (tal) «taiu peste tot»: *Breastu fu dutal'at* 20/41; *dușin* (țin) cinez, termin de mâncat. *Dușinaș pupadii?* — *Dușinaș* (ai terminat de mâncat preoteasă?...) 3/48, cf. 6/12.

Dintre celelalte părți de cuvânt avem numai *dutot* «(tot) tot, complet, în întregime» mai ales în înțeles fig. «sănătos la minte» *Nu-i dutot* (nu este sănătos, zdravăn) 666. În dăcor. avem negativul: *netot*.

Dintre formele bulgare avem: *dubișes* (dobivam) «câștig»; *ducărșes* (dokarvam) «găsesc pe cineva în dispozițiuni bune» cf. 233; *dudies* bg. dodeavam-se «mi se urîște» «mă plictisesc, mi se urîște» cf. 236. Cuvântul poate fi și vechiu, deoarece, după cum se știe, există și în literatura veche (cf. I. A. Candrea, *Psalt. Sch.* 46/14, 133/14); *dupărșes* (dopiram, razăm (refl.) mă razăm) id. este același, cu arom. *ndoapir* id., care nu poate veni din limba latină (cf. Pap. *Scrit. Arom.*, vocabular); *duplătes* (doplaștam) «plătesc peste tot»; *duviles* (dovaljam) «mi se urîște». *La țel' la si duvili vechim* (li se urî) 12/16, cf. 2/25.

§ 137 *iz-* (bg. iz-). În bulgărește are două înțelesuri: «în afară» și înțelesul pref. *du-* (cf. Weigand, *Bulg. Gramm.* p. 82). În dialectul megl. are acest din urmă înțeles și se identifică cu *du-*, cu singura deosebire, că, pe când *du-* arată că lucrarea este dusă până la sfârșit, *iz-* mai arată că ea s'a făcut de tot, în întregime: *izbat* (bat) «bat peste tot» (bg. izbivam) *Țila purcaru la izbăt* (il bătu bine) 8/20; *izdun* (dun «adun») *Al' li izdărnăd lucrili* (li adunară toate lucrurile) 5/24; *izprimines* (primines) «mă îmbracă peste tot cu haine nouă»; *izung* (ung) «ung peste tot» *Cu câigand și vea rămas si izunsi pristi frunti* (se unse peste tot pe frunte) 15/72; *izved* (ved) «văd peste tot» *Li izvizut-ay toati udgeli* 7/1V.

Imprumuturi directe din mbg. avem: *izdișnes* (izdijam bg. diham, izdiham) «răsuflu» *Fitșoru di mult că ra umurșt, izdișni* (băiatul de mult ce eră obosit, răsuflă) 3/79.

În dialectul meglenit există și verbul simplu *dijes* «respir» *Ŭomu până dijaști, tucu lă amut dī* (omul cât respiră, tot cu nădejdea trăiește) 884 cf. *zādijnes; izgustes* (izgostu-vam) «ospătez pe cineva bine» (refl.) «mă ospătez» *Na izgustum cu turtă caldă* (ne ospă-țarăm cu turtă caldă) 8/69. Există și verbul simplu: *gustes* «ospătez pe cineva, mă-ospătez» cf. 9/50, 19/68.

§ 138 *nd-* (bg. *na-*). Ca și în bulgărește servește ca să întărească mai bine ideea cu-vântului la care se adaugă; de cele mai multe ori, și în special la verbele reflexive, ca și du-, arată că lucrarea este făcută peste tot: *nāmānc* (mānc), *nāmānānc* (mānānc) «mā-nānc bine, mă satur» (cu acest înțeles cf. bg. *najaždam*) *Si nāmāncară* (se saturează) 10/56 cf. 29/39, etc. Și deoarece în bulg. se întrebunțează și ca verb transitiv, avem și înțelesul a sătura pe cineva: *Vē un izmichar fi nu poți să la nāmānāncă di pōini* (avea o slugă pe care nu o putea sătura cu pâine) 9/4; *nāved* (ved) «vād bine, refl. mă satur uitându-mă la ceva» *Țela fișoru si nāvizū, aș vizū bun* (băiatul acela se sătura uitându-se (la fată), o văzu bine) 16/43 (cf. bg. *navidam*); *nāstup* (stup «astup») astup bine, refl. și fig. «mă îndop bine mâncând sau bând ceva» *Si nastupp, foali si dārō* (se îndopă, se făcu bur-duf) 466; *nāpicājes* (picajes, se poate să reprezinte și mbg. *mapikam*) «intru bine, mă vār bine» *Lisița aș si nāpicā dī guvā* (vulpea se vār bine în gaură) 20/72. Derivate din substantive: *nāijos* (ej s. iež) refl. «mi se zbârlesc perii capului» *Țe șa fi naijōrā peril'* ce ți s'a sbārilit aș perii) d.; *nāungl'u* (ungl'ă) «gust din ceva cu vârful degetului, spre a încerca s. a probă ceva»; *nāvirit* (nāvires din *vir* «baltă») care este ud. *Ŭoc'il' al' t-a nāviriŭ* (ochii îi sunt uzi) 844 cf. 347.

Derivate intrate din limba bulgară: *nāmignes* (bg. *namig(nu)vam*) «fac cu ochiul» 459; *nāprāșqs* (mbg. *naprașam*) «umplu de praf» *nu meturā, cā mi nāprāșqs* (... mă umpli de praf); *nāstārves* (mbg. *nastārvam* bg. *nastārvjavam*) «mă nārăvesc, mă obiș-nuesc rău la ceva» *Lisița cum ra nastārvitā, vinī si māmāncā uvā* 4/93 (vulpea, cum era nārăvită, veni să māmānce s-ruguri); *nāstrāșqs* (bg. *nastraša(v)am*) «irit, întărit, speriu» *Nu la qāngrjā cōmli ca s- nu si nāstrāșcā* (nu ațată căinele ca să nu se irite) 491; *nāvides* (bg. *naveždam*) «mă aplec, *Nu ti nāvideā șa* (nu te aplecă așă); *nāviŭes* (navija) «adun pe sul firele de ustură» (d.).

§ 139 *ni-* (н-). Ca în toate dialectele române această particulă ține locul lui *in-* latinesc, în aceeași calitate de particulă privativă. Se adaugă mai ales la participiile verbale în funcțiune de adjective, foarte rar la infinitive, și în privința aceasta se deosi-bește de dialectul arom., în care acestea sunt foarte numeroase (niputeare, nivreare, nișideare, nimăcare, etc.) și la puține substantive sau adjective: *niqāntribat* (antreb); *niqāngrupāt* (angrop); *midudrāt* (dudar); *nidurat* (dor < dōlo, -are «taiu lemne, cioplesc») «ecioplit». *Lemn nidurat* «lemn necioplit» 55; *nișqōt* (ies) «meieșit»; *nipāscut* (pasc); *mi-stupāt* (stup), etc., etc. De la adjective: *nibun* (bun) rău, din care: *nibunil' ā*; substantiv: *niciāsmet* (cāsmet) «nenoroc».

Forma *maiinic* (naiinic) «om care nu se îngrijește de nimic; neglijent, nevrednic» vine din bulg. *nehainik* (pronunțat în mbg. *neainik*) id.

§ 140 *pri-* Prefixul per- din limba latină n'a ajuns productiv în limbile romanice (cf. Meyer-Lübke, *Gramm. Rom. Spr.* II 631). De aceea și în dialectul meglenit, abia dacă mai există în următoarele două forme: *prifac* (nu prufac) *Ampirātu și il' u lui prifāt izmichjār* (= prefăcut, străvestit ca slugă) 51; *și vea prifāt* 38/51, etc. și *pricur* (< per-cōlo, -are. Puș. EW. 1380). «încep să curg», *Si tucu pricurārā șimindquli (tșqm)apu* (și numai că începură să curgă amândouă fântănele apă) 13/56, cf. 3/56, în care, în cel-dintăiu am putea vedea și o formațiune nouă după bulgărescul *prepravjam*, cu înțelesul de «iznovo se napravjam», iar în al doilea, după *protișam* (tetșā «curg») cu acelaș înțeles și cu schimbarea prefixului *pri-* pentru *pro-*, schimbare, care, după cum vom vedea, se întâmplă foarte des între aceste două prefixe și îl întâlnim chiar în locul lui *pricur*: *Tumțea prucurq șonzi din yos* (atunci începū să curgă sânge din os) 13/34.

În ce privește restul formațiunilor, ținând seamă de funcțiunea prefixului, el de-rivă din limba bulgară *prē-*. În bulgărește, printre însemnările acestui prefix când se adaugă la un verb mai este și aceea de a repetă acțiunea exprimată prin verb. Cu această însemnare îl întâlnim și în dialectul meglenit, în următoarele derivate: *priafum* (aflu) «aflu gălesc din nou» *Nu la pot priflari* (d); *pridar* (dar) «fac din nou» prefac» *Cāiq, aș pridrār cartea* (se apucă și făcu scrisoarea din nou) 6/55; *primānc* (mānc) mai māmānc,

mai mănânc odată. *Ca si feasi trei or, patru, nu primancq* (... nu mai mănă) 10/81; *primărit* (mărit, cf. bulg. *prēmāzvam*) «mă mărit din nou». *Di trei or dī primăritatē* (d); *prinujb* (nuib) refl. «mă întâlnesc». *Iel l'a trimes-ay* (*magāri*) s- li toarnă uoili; *ca si primujbat-ay, si fat-ay ara isan* (... cum s'au întâlnit, iarăși s'au făcut oameni) 12/60; *pritor* (torn, cf. bulg. «mă înapoiez». *Fitșoru nu si priturno* (băiatul nu se mai înapoie) 6/94. *An Lunzin' nu mi pritor* (în Lunzin' nu mă mai întorc) 2/11; *prușop* cf. *prușop*; *priubides* (ubides) «caut din nou, caut, cercetez». *Con si priubidird, nu-i measa yā* (când căutără să vadă, masa nu este aici) 18/50. *Și: priubides id. Cən mi pribidij dñ dšep, flaq un sidžim* (când căutai prin pozunar, aflai o sfoară) 2/63; *Ca si pribidit-ay* 1/60 (cu schimbare de prefix:) *pruubides* 4/2, 8/20, 12/25, etc. *pruabides id. Mai micu frati si pruabidi dñ dšep* 3/7, cf. 8/20; *prived* cf. *pruved*; *privin* (vin) «vin din nou, mai vin încă odată». *Aber nu-n' trimeati dali si privinā* (nu-mi trimete veste, dacă va mai reveni) 2/IV, cf. 3/IV.

În următoarele derivate *pri-* are înțelesul lui *prea* (cf. *preamări*): *pricoc* (coc. cf. bg. *prēpitšam*, id.) «coc prea mult, răscoc». *Poșnea ra pricoaptā* (tot așa și în arom.); *prifăles* (făles) refl. «mă umflu în pene, mă laud peste măsură»; și: *prușalit* = «lăudat renumit».

Foarte multe dintre derivatele cu *pri-* sunt refăcute după verbele corespunzătoare din limba bulgară, având același înțeles: *pribeay* (mai ales sub forma pronominală), *qñ' si pribea* «incepe să mi se facă sete» (cf. mbg. «*pri*: *ivam*» în «*mi se pripi*»). *Al' si pribiū apu la fitșor* (băiatului încep să i se facă sete, adică îi veni pofta ca să bea apă) 10/64; *pricat* (după bg. *preglēždam*) «mă uit la ceva ca să copiez s. să imit, fac sau lucrez după un model». *Pricāq după niști tšāp cu crivul'fi* (d); *pricaq* (după bg. *prihvaštam*) «cuprind ceva îmbrățișând cu ambele mâini». *Pomu ra gros și nu putū s-la pricaq* (... nu putū să-l cuprindă în brațe); *pridaq* (după bg. *prēdavam*) «trădez». *Di sorā sam pridat*. (De soră sunt trădat) 27/40; *pricușdres* (întrebuințat mai mult sub forma adjectivală) *pricușārit-d* (după bg. *prēšran* de la *prēšera*) «cufuresc». *Ied pricușārit* 298; *pridun* (după bg. *pribiram*) «adun, strâng; primesc pe cineva în casă, găzduiesc». *Li pridunq uoili dirept la tšair* (strânse oile...) 29/39. *Te si fac mo, mul'area nu mi pridunā cāsd, pānd nu aflum cātšuyā* (... muiera nu mă primește în casă...) 5/35, cf. 10/5; *prifrong* (după bg. *prēkāršam*) «frâng în două, mai ales fig. îndoesc pe cineva s. ceva în băți». *La prifronsi fāchiru di māgar* (îl îndoi în băți pe bietul măgar); *prijāles* (după mbg. *prēžaljam*) «jelesc pe cineva, sfârșesc de jelit». *Niști cāti un (mort) nu putem să prijdlim, nu cāti doq* (pe câte unul singur nu-l putem jeli...) 6/20; *prișteq* (după bg. *prištākvam*) «întâmpin pe cineva, aștept pe cineva ca să-l primesc, primesc în casă». *Si dusi cola la prištitiq* (se duse acolo și-l întâmpină) 22/90. *Uaspișu nu si prișteatā cu beari și cu māncari, ma cu dulți zbor* (mosafirul nu se primește numai cu băutură, ci cu vorbă dulce 824 cf. 22/94). Cu schimbare de prefix și: *pruștet* id. *Ampirātu ișo sđ la prușteatā* (împăratul ieși întru întâmpinare) 20/94; *prijung* (după bg. *pristigam*) «ajung pe cineva». *la si zgārpl si la prijungā țela fitșoru* (ea dete fuga ca să ajungă pe băiat) 27/90; *pritor* (după bg. *prēvraštam*) «întorc din nou», (refl. «mă reîntorc» (vezi mai sus); *priușqt* de la *prind* (după bg. *protušt*) «vestit, faimos». *Cola vut-ay vrin clisāđđița priușqt* (acolo a fost un chesegiu vestit) 2/61, cf. 597.

Imprumuturi directe din limba bulgară avem: *priblijēni* (preobrazenie) «schimbarea la față, preobrenie», *pricdjos* (*prikazvam*) «vorbesc, convorbesc, spun». *Cən pricdjay ampirātu cu deadu* (pe când vorbeau împăratul cu moșul) 11/50. Și: *prcdjos* id. *Cdțo sđ-l' prcdjased* (încep să-i spună) 10/73; *pārcajos* id. cf. 9/58; *pricasmā* (mbg. *prikazna* bg. *prikazka*) «basm, poveste» cf. 14/23, 29/32, etc.; *priclutšpt* (part. lui *priclutšos* de la bg. *prēkljutšam*) «cu membrele trupului țepene, prinse din cauza unei răceli prea mari, înțepenite» (d); *prigofcā* (mbg. *prigofka* din «*prigotvka* de la *prigotvam* «gătesc, pregătesc») «batistă roșie de mătăasă cu care stă acoperită mireasa în timpul nunții, după ce a fost dusă acasă la mire»; *primines* (примѣнѣнѣн) «priminesc (și cu înțelesul bulg.) îmbrac, (refl.) mă îmbrac». *Am un ampirāt, ascherii toq cu roși rubā sa priminiq, iel cu veardi rubā* (... soldații sunt îmbrăcați toți în costume roșii...) *21, cf. *disprimines, isprimines*; *prirudes* (*prēraždam*) «mă nasc din nou». *Ca cən prirudiq* (ca și când m'am renăscut) 569; *prislāđājes* (*prēslagam*) «mă răsgândesc». *Ca innard, innard, si prislāđārd* (după ce umblară, umblară, se răsgândiră) 6/51, cf. și *rāslāđājes*; *pristānes* (*prēštavam*

aor. prĕstanah) mă iau după cineva, îmi bag mintea cu cineva. *Dupu crielu lu fitĥor pri-stăneș* (te iai după mintea copiilor) 616; *pruvises* și *pruvises* (provisnuvăm) «atâr» *An' ți pruvisi* ca *bărsoghîr* (s'a lipit de mine ca un prost) 34; *prizăres* (priziram «mă uit cu ochii în toate părțile, observ, văd totul») «mă uit» *Prizneă și vez căt san dăncă* (uită-te și vezi...) 28/68. Tot aci aparține și *prizgrcă* (mbg. prizirka cf. bg. *prozorets*) «crăpătură prin care se poate zări, vedeă ceva, gaură în zid, în formă de ochiu de fereastră. *Cdă prin pizgrcă* (se uită prin gaură).

În următoarele cuvinte pri- apare în legătură cu un alt prefix, în special cu ă- și za : *pringhies* (pri-ăn-ghies) «înviez din nou» *Acu mor și si pringhies, tunfea...* (dacă mo , și reinviez...) 7/51; *printorn* (pri-ăn-torn cf. bg. *prĕvĕrtam*) «întorc, într'o parte și al.a». *Piștaru... aș printurno ăncoa, aș printurno ăncolo* (pescarul întoarse [vulpea] dintr'o parte, o întoarse din altă parte) 8/72; *prinpărțes* și *prinpărțes* (pri-ampărțes) «împart, distribu». *Aș la prinpărțo malu* (și-a împărțit pe la oamenii avuți); *prizăburșes* (priza-zburșes) «încep din nou să vorbesc» *Tăcū, nu puti si prizăzburscă* (tăcū, nu mai puti să înceapă vorba) 22/84.

§ 141. *pris-* în acest prefix avem numai un singur derivat: *priscalic* (pris-ancalic) construit probabil, după bulgărescul *preskatsam* în mbg. *prĕskakam* și mai des *prĕskokam* din aor. *prĕskokna*, cu înțelesul de «sar peste ceva, fac o săritură». În dialectul megl. are acelaș înțeles: *Priscălico pristi un, priscălico pristi lant și con țireă si priscălică pristi țidă di la mărzină...* (sări peste unul, sări peste celălalt și când voia să sară...) 7/77. *Cal priscălicat* este calul alb pe care încăleacă mirele, după ce mai întâiu un fărtaș a sărit de trei ori deasupra calului și tot de atâtea ori a trecut dedesuptul lui. Vezi la Introducere descrierea obiceiurilor de la nuntă.

§ 142. *pru-* (<bg. *pro-*). Este foarte productiv și, ca înțeles, se apropie de *za-*, arătând începutul acțiunii cuprinsă în verb. Cu acest înțeles prefixul se întrebuințează și în bulgărește: *propĕvam* (despre pasările mici) «încep să cânt» (cf. Weigand, *Bulg. Gramm.* 85); tot așa și în dialectul megl. *prucent* (cĕnt) «încep să cânt». *Cucureati prucăntat* (cocoș mic care a început să cânte) 237; *prungrec* (angrec) «încep să devin greu, să îngreunez». *Ca-l' ți umpl'ă chĭupu di ăpu, ați cā-l' prungrică, (lupu) nu puti si ȳsă* (după ce i se umplu chiupul cu apă, când încep să-i vie mai greu...) 13/72; *prudorm* (dorm), «îmi vine să dorm, încep să dorm, m'apucă somnul». *Al'-ți prudormi ăn drum* (îi veni somn în drum) 12/51; *prugălbines* (galbin) mai ales sub forma adjectivală *prugălbinit*, «a «care a îngălbenit, galben». *Fața'mpuvinită, Em prugălbinită* (fața vestejită și îngălbenită) 1/VI; *pruou* (ou) «încep să ou» *Al' pruuă găl'ina* (găina încep să-i ouă) 600; *pruțep* (țep) «încep să țip» *Și prutăpară la mumă-sa «mămu, mămu, un ȳom vin!*» (și încep să țipe către mama lor...) 9/31 cf. 4/22, 8/30, 2/56, 22/72, 2/73. Prin schimbarea de prefix și *prițep* id. Tșoftili... tucu prițăpară «cra l cra l» (ciorile numai că încep să țipe...) 11/56; *pruurlu* (urlu) «încep să strig» *Su al' pruură la mul'ari-sa* (și îi strigă muierii sale) 18/68, cf. 24/68; *pruved* (ved) «încep să văd» *Al' pusiră ȳocl'il' și ăl' ți pruviză* (îi puseră ochelari și încep să i se vadă) 34/40; *pruideari* «revărsatul zorilor». *Moșnista la pruidearea* (a doua zi disdeditimează) 2/88; Cu schimbare de prefix și: *prived*, *pruideari*. *Si sculară pi la pruidearea* 10/56 cf. 35/25, 10/55; *pruvom* (vom) «încep să vărs» *An' si pruvom* (îmi veni să vom) 602.

Formațiuni directe din limba bulgară avem: *prusfites* (prosvĕtjavam) «luminez» *Peru si dusi ăn mari și si prusifit* (părul se duse în mare și se lumină) 16/78; *prusmucnes* (prosmukam) mai ales sub forma adjectivală *prusmucnit*, «slab, prăpădit, supt; boșorog, beteag» *Nu la voș Trața prusmucnit* 3/VII; *pruvudes* (provoždăm) «conduc, pe-trec» *Tumfeș țarlū l'ăy deadi feata, aș pruvudi...* 4/67.

§ 143. *pu-* (<bg. *po-*). Are aproape aceeaș însemnare ca și *pru-*, cu singura deosebire că de cele mai multe ori acțiunea verbului care începe nu este dusă până la sfârșit: *putrec* (trec) «trec puțin, mă depărtez» *Di ca putrică piștaru, ȳa cățo si-l' dună* (după ce se depărtă puțin vânzătorul de pești, ea încep să adune peștii) 4/72; *puat* (cat) «mă uit puțin». *Si pucăto, luș fitĥor raș măncaș* (se uită puțin, copiii lui erau mâncați) 10/55 cf. 10/34; *putorn* (torn, după bg. povraștam) «întorc, fig, răspund obraznic», de aci și derivatul *puturnătura* răspuns necuviincios, lipsă de respect. *Cot gadu ăn ȳocl'u li poti trăi muma puturnăturili di la fămeal'ă* (cât paiul în ochi poate suferi mama necuviințele sau maltrătarile copiilor) 621.

Imprumuturi directe din limba bulgară avem: *putşudes* (potşudjam) refl. «mă mir, mă uimesc, rămân în uimire» *Vinî mljucănu frăti la mljucăna soră şi tşucnî la poartă; sord-sa işp şi si putşudî* (... sor-sa ieşi şi se uimi) 11/80; *puturtşş* (poturtşşam) «mă fac turc, turcesc», propriu zis «trec la islamism» *Vlaşil' di Nęnti sa toş puturtşş* (Românii din Nânta sunt toţi turci) cf. *şanturtşş*.

§ 144. *puđ-* (dinaintea unei consonante mute *put-*, din bg. *pod-*). Există numai două derivate cu acest prefix, dintre care *pudardic* (ardic, după bg. *podkrevam* «ridic, mă ridic puţin») acelaşi înţeles şi în dialectul megli.: *Cęn si vind tati si-y turim meara şi s-na pudardicęm ca dupu meară* (când va veni tata, să lăsăm să cadă măruşul jos şi noi să ne ridicăm puţin de pe scaune...) 19/84 cf. 20/84 şi *putpizliv* om batjocoritor, care râde de toată lumea cf. *şângav* 749. În această formă avem tulpina *piz-liv* dela *pezđ* «batjocură» care există şi în expresia *bat pezđ* «imi bat joc».

Imprumut direct din bulgăreşte avem numai: *putpđręş* (potpiram) reazim, prop-tesc cf. *dupăręş*.

§ 145. *rđz-* (dinaintea unei consonante mute *răş-*, din sl. *raz-*). Toate derivatele cu acest prefix sunt sau formaţiuni după forme bulgăreşti, sau imprumuturi directe din această limbă: *rđzbat* (razbati) cu acelaşi înţeles de despărţire s. separaţiune ca în dacoromână, deosebindu-se de însemnarea forme bulgare de astăzi *razbivam* «zdrobesc, nimicesc, etc.»; *rđscrep* (crep, după bg. *razpukvam*) «crăp în două» *Vizū cund-tili rđscripati* 12/58; *rđsday* (dau, după bg. *razdavam*) «împart, împart pe la săraci, dau de pomană» *Rđzdeadi dpuđ plăpiņ* (împărţi pe la săraci două plăcinte); *rđzdrubęş* (drubęş, după bg. *razdrobjavam*) «fac ceva în bucăţele mici, îmbucătăţesc»: *Ay rđzdrubł* [turta] *đn ugnişti* (făcū turta în bucăţele...) 22/6; *rđzjoc* (joc, după bg. *razigravam*) «încep să joc, mă pun pe joc» *Cęn si rđsfireş, toatđ lumea sđ rđzjoacd* (când o să începi să cânti, toată lumea o să înceapă să joace) 10/6; Reflexiv: *Si rđzjuęę popa* (începū popa să joace) 16/6; *rđsplęę* (plęę, după bg. *razplakvam*) «fac pe cineva să plângă» *Ia mor, řa l-u rđsplęę* (sau mor, sau mă răzbun) 629; *rđslăđęş* (slăgăies ce pe mbg. *raslagam*) «mă răsgândesc» (d); *rđşfert* (şert, după mbg. *razkaram*) «mă apuc de ceartă, încep să mă cert» *Ca si rđşfirtard, la spinzurę paşa* (după ce se apucară de ceartă...) 17/15, cf. 26, 31/98; *rđşşęę* (şęę, după bg. *razvikam*) «încep să şip» *Ca antrę đn nuntru, si rđşđęę frătii* (după ce intră înăuntru, fratele începū să şipe) 15/32, cf. 14/42; *rđstupęş* (tupęş, după bg. *raztopjavam*) «topesc».

Imprumuturi din limba bulgară avem: *rđzminęş* (razmęnjam; întru cât există în dialect şi forma simplă *minęş*, ar putea fi socotită şi ca o formaţiune meglenită) «schimb, iau şi dau un lucru pentru altul». Măni s-nă li răzmenim lucrăli (măine să ne schimbăm lucrurile) 9/69; *rđstrucules* (raztărkaljam) «răstogolesc» *Ca si rđstruculi pând 'n vali si aflđ* (dacă se rostogolli până în vale...) 23/72; *rđzburęş* (mbg. *razboruvam* pentru bg. *razgovarjam*) «încep să vorbesc» *Cari sđ rđzburascđ, řela si la guneascđ [đđnaca]* (cine va începe să vorbească, acela să măne...) 2/35 cf. 3/44; *rđzlăbęş* (mbg. *razlabavam* bg. *razhlabaj* [va] m. id.) «mă liniştesc, mă astămpăr» *Rđslamiřa veđ un buturachi, buturachi fu anřpat đm cuřęş şi cuřęş si rđzlăbł* (... şi curând se linişti) 18/40.

§ 146. *u-* (bg. *o-*). Aproape toate derivatele cu acest prefix sunt imprumuturi din bulgăreşte: *ubideş* (mbg. *obiduvam* bg. *obiđdam*) «caut, cercetez, întreb» *Io'n řer ti ubideam, pri pimint ti flai* (în cer te căutam, pe pământ de găsiu) 826, cf. *priubideş* şi *pribideş*; *ugudeş* (otgadavam) «ghicesc» *Mic sam mari sam, toatđ lumea u anves. Ugudeđ ře-i?* (... ghici, ce este?) *1, *2, *5, *6, etc.; *upupęş* (opopjam) «popesc, preoţesc, hiro-tonisesc» *S-ti upupęş* (o să te popesc) 992; *urujęş* (orăzavam) «înarmez» *řista si urujęt-ay şi řş lat-ay cāti un cal* (acesta s'a înarmat...) 3/61; *umrđznes* «mă fac, devin cuiva neplăcut, anost, urit; îi ies din inima cuiva, îi devin odios, nu-i mai plac» Se între-buintează mai ales în expresia: *i, umrđznituli, dosta vichi* (uf, ce mai om anost, destul...). La Pap. MR. este trecut cuvântul sub *rđzint*, ca «şom răzintuli» pentru *umrđznituli*. Se înţelege că această din urmă formă n'are nimic aface cu *şom* şi cu *rđzint*, ci derivă din bg. *omrazjavam* «verhasst machen, Feindschaft erregen, sich verhasst machen, sich verfeinden». Cuvântul se găseşte şi în limba veche din dialectul dacor. (*Rđsipirđ şi se omrđzirđ întru începutul lor*. Candrea *Psalt. Sch.* 19/5) şi vine din sl. *омразити*. Există şi în istror. cf. Popovici glosar. Forma meglenită, este mai nouă căci vine de a aoristul bulgar analog cu n, în loc de fără n.; *utđđęş* (otkaja mbg., olka[v]jam)

«desleş» cf. şi *disutcăşes* id. Tot aici aparţine şi forma *ubduviţă* (bg. vdovitză id. influenţat de *ovdovëvam* «învăduvesc, devin văduv» «văduvă» masc. *ubduveş* (vdovetz).

Ca formaţiuni româneşti pot fi socotite: *udărrit* prost, natâng dintr'un *udărrves* derivat din *dărvo* «lemn», propriu zis «înmernit» cf. 830; *ugules* (gol, deşi avem şi în bg. *ogolvam* şi ar putea deriva direct din acesta) «golesc de tot, peste tot»; *uludes* («lud?») «stric ceva, încurc» *La uludiş lucrul* (stricaşi treaba) 834; *uruişes* (ruies, «roiesc») «alerg, hoinăresc». *Țela ra linoş şi uruiă prin sucac* (acela eră leneş şi hoinărea pe drumuri) 6/44.

§ 147. *ză-* (bg. *za-*). Este unul dintre prefixele cele mai productive de origine slavă. Se adaugă la verbe, adjective şi chiar adverbe. În ce priveşte înţelesul, la verbe, arată în totdeauna un început al acţiunii; la celelalte părţi de cuvânt determină mai deaproape înţelesul.

Printre derivatele cu acest prefix avem unele care sunt formaţiuni româneşti, fără derivate corespunzătoare în limba bulgară; altele derivate după formaţiunile bulgăreşti şi un număr oarecare de împrumuturi directe din limba bulgară.

Dintre formaţiunile româneşti avem: *zammu* (amnu) «încep să umblu, umblu, merg» *Ca zămnară, zămnară ancăla, bătură di două tşemi* (după ce umblară, umblară, dadură de două fântâni) 4/31, cf. 8/34; *zantru* (antru) «încep să intru, încep» *Ca zăntre, ancă două boi si vea, l'i mănca* (când începui [să mănânce] încă doi boi de ar mai fi avut, îi mănca) 20/32; *zăbucur* (bucur) «încep să mă hucur» *Lupu si zăbucur* (lupul începui să se bucure) 7/36; *zăburş* (burş) «încep să mă lupt, mă iau la luptă»; *zăcat* (cat) «mă uit puţin» *Nu ver mări mila, să-n' zăcăţ an cap?* (nu vrei tu, draga mea, să te mai uiţi puţin în capul meu, ca să mă cureţi de păduchi?) 11/11 cf. 5/34, 14/65; *zăclatin* (clatin) «încep să mă clatin» *Si pusi fitşoru pri un fag şi țela fagu si zăclătin* 20/28, cf. 9/16, 6/73; *zăclumbures* (clumbures) «sun la poartă, bat la uşă» *Țela caţo si zăclumburească la uşă; zădiines* (dişes < bg. diham; la formaţiunile cu prefixe apare sub forma de la aorist dihnah cf. *izdiines*) mai mult despre animale şi în special despre câini «miros, adulmec, ating cu botul»; *zădinzur* (dinzur) «împresor»; *zălatru* (latru) «încep să latru» *Cqimili zălatro* 4/6; *zăleau* (leau) «iau puţin, iau» *S-mi zăleai uneac... s-mi porţă* (să mă iai puţin ca să mă porţi) 18/72; *zăling* (ling) «încep să ling, ling puţin» *La zălini cu limba cūda jundi si vea tăl'at* 22/73; *zămitşu* (mitşu) «mişcă puţin» *Io nu pot s-mi zămitşu din loc* (nu pot să mă mişc puţin din loc) 18/72; *zămumes* (mumes) «încep să mornesc». *Zămunea-la daşu, du-la la paştirea* (d); *zămutres* (mutres) «mă uit puţin» *Ti zămutriş tu* (tu te uitaşi puţin) 7/72, cf. 5/69; *zăplec* (plec) «plec puţin» *Nu ştiu cum mi zăplăcaş* (Nu ştiu cum mă plecai puţin) 8/72; *zăplong* (plong) *Zăplonzi să cadă lacrimili tali la mini* (începe să plângi s. plângi puţin ca să cadă...) 8/1; *zăport* (port) «port puţin» *Zăportă unecă dă io nu pot să amnum până căsă* (ajută-mi puţin la purtat, căci eu nu pot...) 7/30; *zărutşes* «încep să prânzesc, prânzesc» *Si vin si zărutşim uneac* (o să viu să prânzim puţin) 5/72; *zăşătăşes* (şătăşes) «mă plimb puţin» *S-mi zăşătăşes* (să mă plimb puţin) 11/58; *zăşod* (şod) «şed puţin, mai şed» *Zăşoz uneac dea s-nu zălăfim* (mai şezi puţin să mai vorbim) 3/60; *zăsufli* (sufli) «încep să suflu» *Ca zăsufli un vint* (când începui să suflu un vânt) 7/6; *zăţer* (ţer) «cer» *La zăţirut-au Muşa chiştetu lu Peşu* (Muşa ceru lanţul de ceasornic al lui) 8/IV; *zăţin* (ţin) «încep să cinez» *Ai si zăţinom unecă pōpi* (hai să începem să cinăm puţin părinte) 18/6. Tot aşa *zăud* (ud «aud»); *zăurlu* (urlu); *zăzburş* (zburş) etc., etc.

Următoarele sunt formate după derivatele bulgăreşti: *zăcaţ* (caţ, după bg. *zakatşam* «aufhängen, anhängen, einhaken») «prind de ceva, atâră de ceva» *Au zăcăţo (setra) di par* (atâră haina de par) 12/55; *zădorm* (dorm, după bg. *zaspivam* «einschlafen») «adorm» *Ca zădurmîră, napcum... se scul* (după ce adormiră, iarăş...) se sculă Domnul) 10/31 cf. 13/68. Mai ales la participiu: *zădurmît* «adormit» *Să ni faşim ca zădurmît* (să ne prefacem ca adormiţi) 4/23 *Nu diră zădurn'it* 7/68, cf. 22/6; *zăfăles* (făles, după bg. *zahvaljam*) «încep să (mă) laud mă laud» *Io s-mi duc si-l' mi zăfăles, di cu pot s-l' leu* (eu o să mă duc ca să mă laud...) 2/77, cf. 15/55; *zăierb* (ierb mbg. *zavarja*) «fierbe» *Twe-l' apu zăiartă* (varsă-i apă fiartă) 8/16; *zălag* (lag. «alerg», după bg. *zatişam*) «alerg, mă dau după cineva» *Vişlu, una că viză că mămă-sa al' vîni, si zălăgo* (vişelul îndată ce văzu că mămă-sa îi veni, dete fuga) 14/41; *zălipes* (lipes, după sau chiar bg. *zalēpja*) «lipseşte bine» *Au zălipi cartę pri tşemă* (lipi bine hârtia pe fântână) 3/16; *zămintşun* (mintşun, după bg. *zalāgvam*) «încep să-i vorbesc cuiva despre lucruri neadevărate,

ca să-l înșel, înșel *Io s-mi duc si-l zămintșun muraru* (o să mă duc ca să înșel pe morar) 11/72; *zdrqđ* (rđd, după bg. zasmivam) «răd, s. fac pe cineva să rădă» *Astăz di dpu or ti zărdseș* (astăzi ai răd de două ori). De observat este că acest verb se întrebuințează mai mult sub forma pronominală ca în bulg. (zasmivam se); *zdstay* (stau, după bg. zastojavam) «stau, mă opresc, stau pe loc» *Zdstoj uneac să mi duc la soru-mea* (stai puțin să...) 8/85, cf. 12/9, 2/20; *zđvliťs* (vliťs, după bg. zavliťsam) «tărlisc, trag după mine». Mai micu frăti... *qy zđvliťsfasti mumd-sa* 2/6; Dintre împrumuturile din limba bulgară avem: *zđcdťs* (zakatřam, pentru înțeles, vezi mai sus *zđcať*) «prind de ceva, atăr» *Ay zđcdťsi mamă-sa di tșop și qy zđvliťsi prin cali* (o prinse pe mamă-sa de cârlig și o târl pe drum) 4/71; *zăťfudes* (zatřudvam) «mă mir, mă uimesc» *Urățu si zăťsudi* (plugarul se miră) 3/66; *zđimes* (zaemam) iau în primire (mai ales despre ieie și zâne) de aci apoi «îmbolnăvesc» *Nostru frati la qy zđimit samuvilili; zăťfires* (mbg. zasvirjam) «încep să fluer, fluer». *Cșn si zăťfires, cu řista sfriel, si dună toată lumea lângă uni* (când voiu începe să fluer, cu fluerul acesta, toată lumea o să se strângă lângă tine) 18/2; cf. 13/71 *zăťripnes* (mbg. zatrepnuvam) «închid ochii puțin, adorm, adorm puțin» *Feata zăťripni uneac* «fata închise puțin ochii»; *zăușș* (mbg. zauřvam) «iau cu urechea, ascult, bag în minte (d); *zăriřș* (zarěřvam) «las la o parte, părălesc» *Li zăriřș toate* (le lăsă pe toate la o parte) 942; *zăvdles* (zavalam) «acoper cu ceva» *Ca rudı un mđcsqm, la zăvdli đn gnoř* (după ce născu un copil, îl înveli (îngropă) în gunoiu) 2/29.

Formațiuni în unire cu alte prefixe avem: *ză + qn: zăncđlșș* (ză-ancalșș) «încălțesc, mă încălzesc puțin» *Io đn budžac s. mi zăncđlșș* 6/33; *zăngunises* (ză-angunises <čywniřw, prin înlocuirea lui a inițial cu prof. ăñ-) «mă grăbesc» *řet zăngunisit řp mđcsomu* (el grăbit luă pruncul) 4/41; *zăñor* (ză-annon) «înouez fig. supăr, indispu» (d); *zăñvřtes* (ză-ănvăřtes) «învăřtesc» *Un tăbur tăľř la ună zăñvřtiri* (tăie un batalion dintr'odată, la o singură întorsătură, cu sabia) 24/2, cf. 13/24; *ză + nă: zăndăpnes* (ză-nă-upnes < opinam) «mă opintesc» *la zăndăpnea, poť să-u tureř sinduchă* (ia opintește, poți să ridici lada) 27/68; *ză + pri: zăprislăgăies* (za-prislăgăies) refl. mă gândesc puțin, mă răsgândesc. *Să mi zăprislăgăim și pristi dpu zpli řet ar đncou* (să ne mai răsgândim puțin și peste două zile vino iară încoace) 15/93; *ză + pru: zăpruved* (ză-pru-ved) «încep să văd puțin» *Lp sđ si zăpruveadă unec* (începă să se vadă puțin, să se facă ziuă) 8/7; *ză + pu: zăpucat* (za-pu-cat) «mă uit puțin». *Ca si zăpucăťp, vizū un foc pristi dpușprať di munť* (când se uită puțin, văzu un foc peste doisprezece munți) 11/7; *ză + pud: zăpudrđd* (za-pud-rđd) încep să răd puțin (pe ascuns) *Tunțea anghăľu si zăpudrșș-uu* (atunci ingerul începă să rădă puțin) 7/62.

Dintre adjective și adverbe compuse cu pref. ză- avem: *zăbun* (bun) «bun, bine» *Di mătasi ři mai zăbun* 3/XI; *mai zăbunđ* 2/XI; *Printru řind ři mult zăbun* (înainte de cină este foarte bine); *zăgalbin* (galbin) «gălbuiu» (d); *zăbařa* (baia) mult, multă vreme (d); *zăđiparti* (diparti) «departe» *Ca fuzi mai zăđiparti* (după ce fugi ceva mai departe) 14/31; *zăľmardzinea* (ză-la-mardzinea) «la margine» *Si turnq mau zăľmardzinea di drum* (se întoarce mai în spre marginea drumului) 26/41; *zăřrig* (frig) «puțin frig» *Teu seard řost-ay zăřrig* (în seara aceea a fost puțin frig) 1/60.

Tot aci aparține și *zăgad* (gad < bg. gad = gadina) insectă, viețuitoare, insectă care intră în ochiu, prin ext. orice corp străin care intră în ochiu; de aci expresia: *Cpt gadu đn vocľ'ũ*, adică cât poți suferi un corp străin în ochiu; cf. p. aceasta 720) «piedecă» *Las-ti lantu lucru, tucu păcrouvı și cu perăňa qľ' dădeaľ* *zăgad di nu puteă si-l jungă* (în afară de aceasta, pocrorul și perna îl împiedecau și nu puteă să-l ajungă) 12/69.

D. S I N T A X A

§ 148. *Substantivul*. Atributul substantival în cazul genitiv se pune în totdeauna înaintea substantivului determinat: *Teasta ăi lu ămpirătu il' ă* (aceasta este fiica împăratului) 26/4. *Si tucmit-ău Petra... după lu Crăști fitșor* (Petra s'a logodit după feciorul lui Crăstea) 1/II. *A fitșorului mintșun' sa maș mătșcati* (minciunile băiatului sunt mai mari) 3/63 (Vezi și *Observ.* ad § 74).

§ 149. *Atricolul*. Substantivul determinat de pronumele demonstrativ pus înaintea lui, primește articolul hotărât: *Țișta frașil', doil' durmeau* (acești frați, ambii dormeau) 18/55. *Țea valea* 9/55 cf. 6/25. *Tișta lupu la scuș* (pe acest lup îl ascunsei) 7/36. *Țișta cazănu* 8/77.

Câte odată substantivul apare și fără articol: *Țișta drăc nu scuteă niși un tșărac* (acest drac nu scuteă nici un cirac) 10/79.

§ 150. *Cazurile*. Numele proprii, după cum s'a văzut la § 92, primesc la genitiv articolul înaintea numelui. În afară de această formă a genitivului care este cea mai răspândită, se mai întâlnește una precedată de prepoziția *de*, care este cea mai veche. Ea se observă astăzi numai la numele de persoană din vechile familii românești trecute la islamism: *Asan di Cole* (Asan al lui Nicola), *Asan di Goga*, *Musa di Cristu*, *Ștefu di Matos*, etc. (Vezi *Introducere* p. 17). Din împreunarea acestei forme vechi cu cea mai nouă, a ieșit și forma: *de lu Crăști* 2, 3/II, pentru *de Crăști* sau *lu Crăști*; tot așa *de lu Murdgia* 3/III. Toate aceste genitive se întâlnesc numai în cântecele populare.

Numele de persoană la cazul *acuzativ* nu primesc înaintea lor prepozițiunea *pe*, ca în dialectul dacoromân: *Să dărom' ună carti să la peră fitșoru picurăril'* (să facem o scrisoare pentru ca păstorii să piară (ucidă) pe băiat) 7/2. Acelaș lucru și la plural: *Urdină-l' ă askeril'... și ămpirătu l'a urdinș* (pune în rând pe soldați, și împăratul îi puse în rând) 8/50. În privința aceasta dialectul megl. merge paralel cu dialectul aromân și cu limba veche din textele literare. I. A. Candrea, ca să arate că, pe la începutul veacului al XVI, construcțiunea cu prepoziția *pre* (pe) există acolo unde se găsește și astăzi, cu toate că în textele rotacizante din aceea epocă întâlnim acuzativul fără *pre*, între altele, se sprijine și pe faptul că «dialectele aromân și meglenit construiesc acuzativul cu *pre*». Din această cauză, dânsul socotește că «nu se poate admite ca, în mod independent de daco-româna, această prepoziție să fi ajuns cu timpul să aibă în dialecte exact aceeaș funcțiune¹⁾». Socotesc de prisos a insista asupra unui lucru, care se poate cunoaște din cetirea primului basm din textele megl. și arom. publicate până acum. Pentru dialectul aromân avem: *S- duse s' află aușlu* (se duse să găsească pe moș) Basme, 144/1. O construcție *pe auș* ar fi de neînchipuit, cu toate că fraza este lipsită de întrebuințarea pleonastică a pronumelui personal *lu*, cum ar fi: «s- duse s- lu află aușlu», o construcție care ar fi tot așa de armânească ca și cea din text. Este drept că pe alocuri se întâlnesc — asta însă numai în texte, nu și în dialectul vorbit — și construcții cu prepoziția *pe*; însă toate aceste sunt influențe din limba literară. Cele mai multe din textele aromâne sunt strânse de institutori care au trecut prin școala românească. Aceștia n'au ținut seamă de această particularitate a dialectului și, pentru mai multă claritate, au introdus și construcția acuzativului cu *pre*, din dialectul dacoromân. Adevăratul dialect, atât cel aromân cât și cel meglenit, nu întrebuințează construcția cu *pre*.

De sigur că de cele mai multe ori, din lipsă de întrebuințare a lui *pre*, se naște și în dialectul aromân confuzie între subiect și obiect. Dar, în cazul acela, pentru evitarea ei, poporul întrebuințează în mod pleonastic pronumele personal, pus înaintea obiectului, așa după cum am văzut în citatul de mai sus. Aceasta este și pricina pentru care

¹⁾ I. A. Candrea, *Psaltirea Scheiană*, comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII, traduse din slavonește, p. ccii.

întrebuințarea pleonastică a pronumelui personal în dialectele aromân și meglenit este mult mai deasă decât dialectul dacoromân ¹⁾.

§ 151. *Adjectivul*. La adjectiv observăm că, deși comparativul se formează cu «mai», ca în celelalte dialecte, totuși acest «mai» stă, în regulă generală, înaintea verbului, nu a adjectivului: *Carnea di curșută maș nu-ș bund di lu țerbu* (carnea de căprioară nu este mai bună decât a cerbului). *Cu jungl'area maș di șichiarē* (cu junghiatul — adică dacă aș junghiă pe copii — este mai pe față) 10/85. Deasemenea nu există un grad superlativ propriu zis. Acesta se poate construi cu pronumele *țel, țea*, puse înaintea comparativului: *țela maș mari, țea maș mari*. În schimb, există un superlativ absolut construit cu adv. *mult*, având înțelesul de «foarte». *Țela fișor si dăro an und rubă mult bund* (băiatul acela se îmbracă într'un rând de haine foarte bune, frumoase) (2/43). *Raș mult țlorbad-șii* (erau foarte bogați) 2/38. Superlativul cu *mult* există și în dialectul aromân: *multu ghine* (foarte bine); *multu mușat* (foarte frumos) și este o construcție balcanică. Ea lipsește numai din dialectul dacoromân. Incolo, în bulg. *mnogu dobrē*; ingr. *polē kalā* alb. *šum mirē*; turc *çok isle*.

O singură dată am întâlnit superlativul absolut format cu *pri* (prea): *Domnu ăi deadi pri mari puteari la fișor* (Dumnezeu îi dădu băiatului prea mare putere) 6/56.

Tot la adjective este de observat întrebuințarea adverbială a adjectivului *bun* pentru «bini»: *Țe bun an' trifeam* (ce bine o duceam) 7/VI; *Bun tricură* (petrecură bine) 7/19. *Bun la Domnu* (bine [să ai] de la Dumnezeu), etc. Forma *bini* se întrebuințează mai rar. Aceasta se întâlnește câte odată și în funcțiune adjectivală: *di tunțea anțileasird că ra binli Domnu* (de atunci înțeleseră că eră bunul Dumnezeu) 19/56.

§ 152. *Pronumele*. Partea cea mai caracteristică în întrebuințarea pronumelui în acest dialect este așezarea pronumelui posesiv s. demonstrativ înaintea substantivului: *Si-n vînd urdinu si-n cîntă-și-meș cucot* (o să-mi vie rîndul să-mi cînte și cocoșul meu) 167. *Meș stăpôn... la vigl'am* (pe stăpînul meu îl păzeam) 6/12. *Noastră sord di samuvild* (sora noastră este samovidă) 8/90. *Vă meș laf nu la scultaș* (voi nu ascultați de cuvîntul meu) 3/58, cf. 6/12, 12/23 etc. De sigur că originea acestei pozițiuni a pronumelui posesiv trebuie căutată în limba bulgară. Aci el se pune înaintea substantivului: *mojata kniga, vașata kăfta* (cartea mea, casa voastră). De altfel, în dialectele bulgare din Macedonia poate sta și în urmă, ca în vechea slavă: *самѣтѣти мѣжа наша* ²⁾.

Cu toate acestea, sunt cazuri, deși foarte rare, când pronumele posesiv se pune în urma substantivului: *Lumea noastră* 10/73. *Țișit'al mel'* (moșii mei) 6/76. (Despre pronume demonstrativ vezi § 149).

§ 153. *Numeralul*. La numeral este de observat că el se articulează cu articolul hotărît ca în dialectul aromân, nu cu articolul adjectival, ca în dialectul dacoromân, *afară de un care face unu*. Așa dar, de la *doi, două, trei* avem pentru amândouă genurile *doi*!, *doiuli*; *trei*!, *treiuli* (cei doi, cele două; cei trei, cele trei). Tot așa și în dialectul aromân: *doi*!, *doiule*; *trei*!, *treile*. Originea acestei abateri s'ar putea explica prin analogie cu un: *unu*! arom. *unlu*, decât sub influența limbei bulgare, în care avem aceeași construcție. Prin urmare, avem: *fratîl' doi*!, *durmeaș* (cei doi frați dormeau) 8/55 cf. 2/9, 2/14, 6/7, 11/39; (Țărnareca) *doi*! dîn: *Și vinird țel' doi*! d 14/65, cf. 6/64, 7/68, 12/16 (Liumnița) *doi*! în *doiul' fraș* (cei doi frați) 5/73. Feminin: *doiuli zești* (cele două degete) 9/74, cf. 3/66. Tot așa cu trei, patru, etc. *Si l'a manc țista trei*! fraș (să mănânc pe acești trei frați) 7/55. *Toș trei*! (câteși trei) 11/10 *Toș patru*! k'inisird (câteși patru porniră) 13/78, etc.

Legătura substantivului cu numeralul se face cu ajutorul prepoziției *de*, ca în toate dialectele, cu singura deosebire că această legătură începe de la unsprezece, ca în dialectul aromân, nu de la douăzeci în sus, ca în dialectul dacoromân: *Treșorț și nou di zpli* (39 de zile) 11/83. *Patruzorț di zpli* (40 de zile), etc. Într'un singur caz se

¹⁾ Vezi despre aceasta mai pe larg observațiunile lui Weigand la studiul lui St. Stinghe, *Die Anwendung von pre als Akkusativzeichen*, publicat în *Jahresb.* III p. 183-197; IV, p. 228—249. Deasemenea S. Pușcariu, *Despre pre la acuzativ în Dacoromania II*, p. 565.

²⁾ A. Leskien, *Handbuch der albulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache* III Aufl., p. 161.

întâlnește de pus și după «zece»: *Mâncq urinâ zați di cal'* pentru: *Mâncq urinâ zați cal'* (mâncă vreo zece cai) 9/9.

§ 154. *Verbul*. Construcția verbului se deosebește de cea obișnuită din celelalte dialecte mai întâiu la *Perfectul compus*. Aci forma cea mai obișnuită este cea inversă: Ună mumă *aș vut-ay* nouă fitșor și *grit-ay* toț și l'a ansoară... l'a *ansurat-ay* toț, *venit-ay* loc dirip paștii etc... De observat este că persoana 3 sing. este identică cu persoana 3 plural. Atunci când se simte nevoia ca să se facă o deosebire între aceste două persoane, persoana 3 sing. se construiește cu forma lungă a verbului ajutător, care se pune înaintea participiului: ari cântat; — ari căzut; — ari bătut; — ari durmit. Iată și câteva citate extrase din texte: *ari dubiut* 3/10; *ari fat* 10/6; *ari pus* 7, 10, 11/84; *ari zis* 14/4. În Țarnareca se întrebuințează, deși cam rar, și participiul sub forma feminină, ca în dialectul aromân: *ari dărată* 24/68; *ari tricută* 8/65, etc.

În afară de perfectul compus construit cu verbul ajutător *veari* (habere), la verbele intransitive, care arată o mișcare, se mai întâlnește, deși mai rar, și unul construit cu verbul *iri* (fieri). Că această construcție este nouă și nu-i decât o traducere a perfectului compus din limba bulgară, reese și din faptul că, întocmai ca și în bulgărește, participiul variază după gen și număr.

Așa dar, avem:

sam vinit, -ă	sam juns, -ă
ieș „ „	ieș „ „
ăi s. jasti vinit, -ă	ăi s. jasti juns, -ă
im viniț, viniti	im junș, junși
iț „ „	iț „ „
sa „ „	sa „ „

Iată și câteva citate: *Sam vinită stroinik* (bulg. sam došla stroinik) 4/81 *Io sam vinit di un lucru* (săm doșăl za edna rabota) 10/43.

În graiul din Țarnareca, care nu cunoaște forma *sam* pentru persoana 1 sing., se întrebuințează *escu, ies* (vezi § 121). Ceva mai mult, această construcție a perfectului compus cu verbul «a fi» se obișnuiește și cu verbe transitive: *ies avdzăt* (am auzit): *S-in-tribăm, sincu, că nu ies avdzăt cum ăl' dzăc* (să întrebăm, fiule, căci n'am auzit cum îi zic) 12/66. *Ei, bun că viniț, ami pșini iț mâncaț?* — *nu im mâncaț* (ei bine că venirăți, dar pâine ați mâncat?) — n'am mâncat) 4/55.

Alături de perfectul compus construit cu verbul ajutător «a fi» avem, după cum s'a arătat la § 114, și mai mult ca perfectul construit tot cu «a fi»: *la ra șazută lângă undă ișăsmă* (ea se așezase lângă o fântână) 8/73.

Cu privire la forma infinitivului, observăm că, în afară de întrebuințarea expusă la § 117, ea mai are încă una care ține locul supinului. În privința aceasta dialectul megl. se identifică cu dialectul aromân: *Ancă treț an' ari di fățirea ascherlqç* (mai are trei ani de făcut armată) 15/21. *Un yom vea di ghiirea ancă treț zpli* (un om avea de trăit încă trei zile) 9/62. *Sfârșq di ararea* (sfârși de arat) 5/36. *Vinî vacqtu di gumirea danacu* 2/44. *Căpm di rōdirea* (se prăpădi de răs) 109; *Loc di ghiiri* (de trăit) 16/69. *Propi ra di dudărari* (eră aproape de isprăvit) 19/6. *Viniră la pārsirea* (veniră la cerșit) 15/29. *Du-l la pāstire* (... la păscut), etc., etc.

De sigur că această întrebuințare a infinitivului s'a produs sub influența limbii bulgare. În această limbă se poate forma un număr destul de mare de derivate verbale (nomina actionis), cu ajutorul sufixului: *-ane* și *-ene*: *hod-ene* (mergere propriu zis: mers); *pis-ane* (scriere-scris); *mol-ene* (rugare-rugă); *tset-ene* (cetire-cetir). Aceste derivate pot fi întrebuințate sau ca substantive, sau ca infinitive, păstrându-și acțiunea verbală și, în cazul din urmă, putând avea și un obiect. Astfel, traducând fraza de mai sus din dialectul meglinit: *un yom vea di ghiirea ancă treț zpli*, am avea în bulgărește: «edin čovek imaše za živene oște tri dni», prin urmare, cu același obiect «tri dni» (trei zile).

De altfel, chiar și întrebuințarea infinitivului articulat: *ghiire-a* din dialectul meglinit se regăsește și în bulgărește. În această limbă infinitivul substantivat primește sau nu articolul, după trebuință: «dnes imame po golēma nužda za izučvaneto vsički balkanski ezici» (azi avem mai mare nevoie pentru învățarea tuturor limbilor balca-

nice). In această frază *za izuŭvaneto* este articulat și corespunde formei meglenite: *di anviŭarea* ¹⁾. In aromână infinitivul, în această funcțiune, se întrebuițează numai sub forma nearticulată.

După Miletič ²⁾, în unele dialecte din limba bulgară avem, în această funcțiune, chiar infinitivul vechiu: *Za miŭ go zimame tos sapun* (de spălat luăm acest săpun). *Kato ne je neŭto za kriti, kak ŭte go kritiŭ?* (dacă nu-i ceva de ascuns, cum o să-l ascunzi?) Aici *miŭ*, *kriti* sunt infinitive vechi.

Alături de verbele reflexive, se întâlnesc și verbe sub forma pronominală, alcătuite din pronumele reflexiv precedat de pronumele personal de dativ: *an' ŭi mančd* (mi-e foame, propriu zis, mi se mănâncă) 11/56. *La ŭel nu-l' ŭi mănčd, tucu gustă un-dŭ mutŭoŭ* (lui nu-i eră foame, numai că gustă câteva îmbucături) 15/42; *an'-ŭi bea* (mi-e sete, propriu zis «mi se bea») *La ŭd' la si bŭa multă apu* (lor le eră sete mare, vroiau să bea apă multă) 2/79. *Al' si pribiŭ* (încep să i se facă sete) 10/64; *an'-ŭi piŭd* (îmi vine să mă piș) 8/71; *an'-ŭi cacd*; *la si durmeă* (le eră somn). *Cdŭ si-l'-ŭi doarmd* (încep să-i vie somn) 5/90, etc., etc.

Toate aceste formațiuni, care se apropie de formele dacoromâne: *mi se pare, mi se cuvine, mi se cade*, etc., se deosebesc de acestea prin aceea că, pe când în limba română o astfel de construcție nu-i cu puțință decât numai la verbele unipersonale, în dialectul meglenoromân, din contră, ea se întâlnește la toate verbele și chiar la acelea care arată o mișcare: *nu-n' -ŭi duŭi* (nu-mi vine să mă duc); *nu-n' -ŭi scoald* (nu-mi vine să mă scol). In privința aceasta dialectul meglenit se aseamănă cu dialectul aromân și chiar cu dialectul istroromân. In aromână avem: *nu-n'-si mčd*, *nu-n'-si bea*, *nu-n'-si ŭade*, *nu-n'-si fudze*, *nu-n'-si n'ardze*.

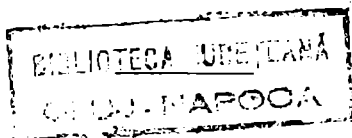
Se pare că originea acestei întrebuițări trebuie căutată, în ce privește dialectele meglenit și aromân, în limba bulgară. In bulgărește avem: *jadi mi se* sau (în Macedonia) *mi se jadi* (mi se mănâncă, adică mi-e foame) *pie mi se* sau *mi se pie* (mi-e sete); *ŭpie mi se* sau *mi se ŭpie* (mi-e somn), etc.

Nu cred că tot din limba bulgară trebuie explicate și formele pronominale alcătuite numai cu pronumele de dativ, ca: *aŭ durmeă* 22/41; *aŭ fuŭi* 10/56; *aŭ iŭ* 24/15; *aŭ la l'irtŭ Dommu* 14/24, etc. care n'ar putea fi redată în dialectul dacoromân decât numai prin forma verbală simplă: *dormeă, fuŭi, ieŭi, ŭl iertd Dumnezeu*, adică *muri*, etc. In aromână întâlnim aceeaș construcție ca în dialectul meglenit: *ŭ-durn'eă*; *ŭ-fudzi*; *ŭ-iŭi, ŭ-lu l'irtd Dummidăd*. In bulgărește (dialectul macedonean) se spune la fel: *si ŭpieŭe*; *si otide* sau *si pobėgna*; *si go proŭti Bog*.

In ce privește sintaxa *adverbului, prepozițiunii și conjuncțiunii*, a se vedea observațiunile făcute la §§ 127, 128, 129, 130, 131.

¹⁾ Vezi desprea ceasta și Weigand, *Bulgarische Gramm.* p. 58, 59.

²⁾ Dr. Lj. Miletič, *Südslavische Dialektstudien* II p. 141.

INDEX

I. CUVINTE

- abă 18
 aber 98
 ac 32
 aclo 98
 acmuă 109
 acolo 109
 acrimi 190
 acsen 85
 acu 183
 (a)cutari 177
 adăncare arom. 179
 adet 104
 adzamița 93
 adzilqç 138
 adzilqchi 98
 aer 180
 aferon 185
 afli 76, 98, 163
 aflum 94, 159
 aftăses 85
 agru 52, 96
 ah! 185
 ahătȳ arom. 130
 aigor 98
 aijp 136
 air 98, 139
 airi 193
 aista 153
 alat 98
 alb 76, 136
 alb 136
 albă 97
 albes 98, 123
 albeață 189
 albeț 189
 albj 136
 albină 98, 123
 Al-cule 11
 al-di 151
 al'ghj 136
 alghină 79
 Alghjoș di Riza 17
 alișvârqș 98
 aliz 180
 altar 78, 98
 altilăc 44, 192
 ama 183
 amă 183
 amac 98, 186
 aman 185
 ambalig 82
 ambar 98
 ambătărnes 110
 ambătrănes 110
 ambet 102, 156, 195
 Ameru arom. 20
 ami 183
 amnu 162
 amnum 93
 ampărătes 133
 ampl'u 134
 ampl'um 93
 ampart 195
 ampărqș 106, 108, 112
 ampeadic 122, 156, 195
 ampirăteasă 189
 ampirăteasți 188
 ampirățită 191
 ampirătitș 184
 ampirātu 97
 amplites 88, 89
 ampl'u 111, 154, 164
 ampl'um 159
 ampuțqș 168
 am 97, 139
 an 181
 înainti 177
 anant 135
 anbalig 195
 ancă 123, 179
 încă 179
 ancălar 195
 ancalic 156, 195
 ancalt 156, 195
 ancălzămint 192
 ancăzqș 104, 113
 ancănescu arom. 101
 ancap 157, 195
 ancărcătură 194
 ancl'ag 160
 ancl'eg 107, 134, 195
 ancl'id 157
 ancl'in 78, 195
 ancl'inătsuni 134, 188
 ancl'initșuă 102, 128
 ancq 177
 ancoa 177
 ancola 177,
 ancqnt 78
 ancres 157
 ancrielat 187
 ancud 177
 ancȳola 99, 177
 ancurun 157, 195
 ancurunatic 187
 andes 104
 andireg 157, 195
 anfaș 157
 anflăminzqș 108, 113
 anflu 157
 anfluminzqș 195
 anflures 195
 anfric 84, 199
 anfrichez 84, 195
 anfrigur 195
 anfrunzqș 113
 anga 179
 angă 133
 angălbines 195
 angan 101, 157
 angănescu 101
 anghil 85
 anghiluses 85
 anghjos 177
 angl'eț 107, 134
 angl'it 157, 195
 angrăș 195
 angrec 157, 195
 angrop 83, 116, 195
 angunises 85, 196
 anjos 177
 anjug 157, 195
 anjur 94, 157, 195
 anlușqș 113
 anluzqș 113
 anmol' 111, 160
 anmugur 82, 195
 anrăies 113
 anșărătură 41, 114, 194
 ansor 157, 195
 anșqr 113, 114
 ansurzqș 195
 ansus 177
 anțap 89
 antăres 196
 anțertu 98, 129
 anțileg 136, 157, 195

- ăntileptșu 130
 ăntileș 130
 ănting 157
 ăntiriș 34
 ăntorn 195
 ăntreb 76, 157, 195
 ăntri 181
 ăntu 98, 109, 157, 177
 ăntum 93, 109, 159
 ăntuărn 115, 195
 ăntuneric 106
 ăntunic 76, 157
 ănturb 157, 195
 ănturtșos 196, 200
 ănuntru 178
 ănuriză arom. 76
 ănvăles 88, 89, 196
 ănvărtes 88, 89, 196
 ănvescămint 192
 ănveșmint 192
 ănveștimint 192
 ănveș 157
 ănvișes 196
 ănvinc 133
 ănving 112
 ănvirin 108, 138, 195
 ănvirinos 193
 ănvirșos 195
 ănvișămint 192
 ănvișătură 194
 apă 96
 ăpansoz 98
 ăplr 79, 158
 ăpu 97
 ăpu 101
 ar 183
 ară 98
 ară 183
 aramdžija 188
 arat 98
 arburimi 190
 ardic 98, 112, 157
 ardos 193
 ardžescu 139
 argat 84
 argatloc 192
 aric 30, 37, 190
 arie 30
 arises 85
 aritș 109
 arșănitș 190
 arsătură 194
 arzu 128, 160
 Asan di Cole 17, 206
 Asan di Christu 17
 Asan di Goga 17
 Asan di Seba 17
 aschitișă 85
 ascosum 184
 aslan 98
 aspră 84
 aspru 84
 astăz 76
 asurdzșos 128
 asurzșos 113, 128
 aș 185
 atântu 130
 ator 139
 auzitură 121, 194
 avlișă 85
 az 76
 azor 97, 138
 ba 185
 babă 88
 băbuchi 85
 băcădarnic 87
 băcor 76
 bădnik bg. 38, 39
 bădžinic 190
 bahtșă 96
 baja 180
 Băicuș 11
 balișă 82
 bălos 193
 băltac 53, 87
 băltișcă 190
 băltișcă 190
 bănă 88, 137
 băniști 191
 bară 88
 bărbăt 76
 bărbăt 97
 bărbătes 133
 bărbătimi 190
 bărbătitiș 190
 bărbos 193
 bărdac 44, 99
 bărdac 99
 bărdet 189
 bărdi 53, 87
 bărdilic 190
 bardză 82
 bardzu arom. 82
 bari 180
 barim 180
 bărlug 88, 89, 93
 bărnăvrec 32
 barnișă 51, 191
 bărnitișcă 52, 116, 190
 baroșcă 194
 Barovișă 7, 19, 27
 bască 82
 băsearică 102, 107
 bătărneașă 110
 bătărnitșos
 batiz 129, 157
 Bătoană 23
 batș 83
 batșcu 132
 bătșil'in 190
 bătșiliști 190, 191
 bătșol'ă 112
 be 185
 beaș 88, 153
 bealuș 105, 194
 beată 106
 beati 40
 beau 157
 bebi 87
 beichi 180
 Beilic 11
 belcă 188
 belchi 180
 belișă 191
 berbernișă 191
 beri 180
 berim 180
 bes 158
 betșfi 32, 127
 bibă 82
 bihișă 191
 bigorliv 192
 bijutură 194
 bilbișă 191
 bileag 105
 bileajnic 105, 192
 bilijșos 105
 bilitș 199
 biluc 120
 bini 123, 179
 binivrec 32
 birbeaș 107
 birbec 107
 Birislav 6, 7, 9, 20, 24
 birnivec 32
 biru 185
 bisagi bg. 84
 bisearică 76, 102
 biserică 106
 bișcă 113
 bișcă 113
 bișcă 102, 113
 bitărneașă 109, 110
 bitărnes 158
 bivul 88
 bivulișă 191
 blastim 78, 157
 blazei 180
 blazeiniș 180
 bliznac 186
 bloș 53

blugusov 102
 blugusoves 102
 bobcă 33
 bōdnic 37, 38, 192
 bol'că 115, 116
 Bolovan 20
 Borcă 116, 188
 borislavți 9, 10
 boș boași 79, 115
 boșu-cucotului 115
 boș 115
 boz 11, 115
 bra 185
 brad 82
 bradvă 87
 brântsel' 136
 brășlean 106
 bravdă 53
 brazdă 88
 bre 185
 breag, 43, 73, 105
 breaz 105
 brivinec 32
 broască 115
 broaști 33
 broatăc 115
 broatic 115
 brōn 83
 brusac 186
 bruvinec 32
 buău 115
 bucă 85
 bucată 76
 buclă 53
 bucl'ită 53, 192
 bucur 83
 bucuril'ă 83, 190
 bucuros 83, 193
 bucuruăs 193
 budăindăra 170
 budală 99
 budaloc 192
 budimeancă 33, 189
 budzac 30
 bufa 188
 bufniță 191
 bugătil'ă 190
 Bugurudița 87
 bujadzija 188
 bujauă 188
 buimătșot 112
 bujancă 87
 bul'că 33, 136, 188
 bulgăreaști 189
 bulgur 43
 bul'uc 120
 buluvan 89

bumbăchiști 191
 bumbătină 190
 bunăr 97
 bunătăti 110, 112, 188
 bunil'ă 190
 bunitati 112
 bureati 76, 107, 117
 burghic 32, 190
 burș 107, 111
 buțeauă 94, 189
 butel 53, 94
 buti 53, 94
 butijuni 101
 bușiluşcă 53, 94, 195
 butșoană 116, 137, 193
 butșumigă 190
 buturachi 186
 buză 83
 buzeai 87, 105
 buzel 117, 189
 ca 183
 că 183
 cabatea 99
 cac 157
 căcăracsă 85
 căcătos 193
 cacon 183
 cacqon 183
 căcot 118
 cacum 183, 179
 cădănușă 195
 cădănușcă 195
 cafcu 155
 caisturița 191
 caț 135
 caț (pricălicat) 199
 călămar 85
 călămusiri 54
 căldări 97, 187
 căldaru 81
 căldăruș 194
 cale 160
 călincă 87
 călincos 193
 călisar 44, 187
 călises 44, 85
 călit 89
 Calivele 27
 căloari 79, 116, 135
 calop 97
 căltșoc 188
 cămbană 87
 cămilă 84
 călimar 186
 cămișotșcă 190
 Cămpina 115
 căn 128, 178

cândises 85
 cându 178
 cānlijă 190
 cântător 194
 cântătură 194
 capăcu 97
 capelă 106
 căpic 44
 căpină 87, 115, 191
 căpinos 193
 căpitqū 97
 căprar 186
 căprină 79, 191
 căptșoc 188
 căpușă 82, 195
 căpușnit 193
 cara 184
 caracască arom. 85
 caraghios 39
 Caragiova 1, 6
 cară-groșă 41
 cărbuș 85, 194
 cărbunar 186
 cărfijă 85
 cari 154, 183
 cărlăuș 85, 194
 cărluș 85, 194
 cărmes 89
 cărnat 79
 carni 96
 cărpătș 186
 carși 178
 cărșută 137
 cărtal 97, 135
 carti 76
 cărtitșoană 193
 cărtioapi 116
 cărul' 85
 casă 96, 178
 căsăbă 97
 căsăbq 99
 casc 175
 căselniță 87
 căsitșcă 190
 căsmiātu 103
 căstqū 80
 căstrăveț 107
 căstres 52
 cat 76, 157
 caț 97, 157
 căpălq 186
 cărlin 179
 cățaluș 195
 cățalușcă 195
 cati 85, 155, 156
 cățijă 85
 cătilin 179

căriru 111, 179
 cățol 104, 189
 cățon 80, 112
 cătră 118, 181
 cătun 83
 cătunean 106, 189
 cătuniști 191
 Catuniști 25
 cătsuncă 87
 cătsușă 83, 121
 căvaj 185
 căvâinic 192
 cavaz 139
 căvinē 102
 căzanmac 99, 186
 Ceșma-albă 22
 chercă 87, 106
 chjadin 107, 122
 chjaja 107
 chjali 124
 chjaniță arom. 125
 chjăptăniță 190
 chjaptin 107, 122, 157
 chjar 104
 chjarsic 107, 122
 chjarsică 107
 chjatră 107, 122
 chică arom. 123
 chicăses 85
 chicăsescu 122
 chiept 122
 chiluvet 33
 chinises 85
 chjoșur 33
 chipru 150
 chirămidă 84
 chirămidarniță 193
 chirată 85, 185
 chirchez 139
 chirdises 85
 chirujes 104
 chisedz arom. 125
 chitcă 40, 188
 chitip 102
 chiusteca 33, 177
 clatin 89
 cleaști 88, 108
 cl'em 107, 157
 cleți 30, 92, 135
 cl'in 88
 clineati 107
 clineț 107
 clintșar 53, 187
 clipă 105
 clipeală 105, 106, 189
 clo 97, 177
 cloșnic 132, 192

clopot 88
 clopuțol 104
 cloșnic 132, 192
 cloșă 86, 116
 cloși 97, 177
 clupnes 101
 cluățjes 86
 cl'utș 134
 cmo 97, 178
 cmuă 97, 115
 coadă 115
 coajă 88, 115
 coapă 115
 coapir 158
 coardă 115
 coarnă 115
 coasă 51, 88, 115
 coastă 115
 cocă 83, 116
 cocar 115, 116
 cochju arom. 83
 Cociște 11
 codărăbadără 187
 codru 83, 115
 Codru-nalt 83
 Codru-negru 20, 83
 codžabaș 46
 cōini 97
 coinsco 7, 19, 27
 cola 97, 99, 177
 colac 88
 colbă 116
 colidă 129
 comp 97
 cōmp 97
 con 97
 cōn 128, 178
 cōnt 157
 copan 116
 copil arom. 83
 cōptși-cu-chjustecur 33
 corbanghieu 128
 corin 51
 Cornișor 19
 corp 81
 cōrpă 93
 coș 88
 cōt 154
 cota 99
 cōta 154
 coteț 93
 cotniță 191
 cōțva 154
 covă 116
 coză 88, 115
 crăblar 187
 crândzel' 136

crăstav 88
 crăstăveati 107
 crăstăveț 107
 crăstăveț 107
 creastă 104
 cremini 89, 96
 Cremjat 20
 cremnă 104
 crep 157
 criel 79, 135
 crielat 187
 criilat 187
 crimirică 187
 crimmises 104
 cripătură 109, 194
 cripes 109
 cripit 48
 criștin 101
 criștinățati 188
 criștinic 87
 criv 88
 crivul'că 136, 194
 crivul'ți 33
 crivutișă 195
 crōblă 53
 crotnic 88, 192
 crușes 88
 cu 181, 183
 cuăla 115, 177
 cūarb 115
 cuăva 115
 cucă 51, 79
 cucar 88
 cucă 86
 cuconă 86
 cuconă 86
 cucot 88, 117
 cucureati 88, 107, 117
 cucureati prucōtat 199
 cucușoană 117, 137, 193
 cucutaș 188
 cudiță 191
 cudžabașă 117
 cufăres 116, 118
 cufoari 116
 cufures 118
 cujoc 89, 117
 cujureati 107, 117
 cujureț 52, 107
 culac 117
 culaș 179, 117
 culastră 117
 cul'b 136
 culc 157
 culeră 86, 106, 117
 culb 97, 157
 cultșac 117

- eumarcă 187
 cumat 86, 117
 cumătită 190
 cumătoî 189
 cuminic 78, 108, 157
 cuminicătură 194
 cumit 117
 cumnăt 117
 cumpăr 117
 cumpărător 194
 cumşijă 117
 cunac 117
 cunachjă 101
 cunăscător 194
 cundil' 84
 cunosc 157
 cuntin 157
 cupă 83
 cupă di pimint 83
 cyola 97, 99, 177
 cyolo 97, 177
 cyovă 116
 Cupa 7, 25
 Cupa-veacl'e 26
 cupăc 97
 cupan 117
 cupană 53
 cupăran 32
 cupatē 82
 cupătsină 82, 190
 cupătsq̄lnic 51, 82, 192
 cupilaş 39, 40, 44, 46, 83, 117, 187
 cupinet 191
 cupirimint 192
 cuproavă 118
 cuprojă 85, 117
 cur 157
 curayă 107
 curijă 111, 117
 curijă dreazgă 105
 curişniță 193
 curită 53, 117
 curjută 136, 117
 curnet 189
 curobl'i 117
 curon 111
 curpân 82
 curşum 76
 curşută 137
 Curu-di-brad 189
 curun 111
 Curună 25
 curundu 111
 Cusață 11, 18
 cuscrim 190
 cscurlq̄c 192
 cruces 89
 cusită 88, 89
 cusor 51, 89
 custandinatșcă 186
 cusurin ver 103
 cutari 154
 cuteț 89
 cuti 79
 cutijă 111
 cuțitaş 187
 cutliță 191
 cuțot 112
 cutru 117, 118
 cutșan 88
 cuțutaş 187
 cuvalnă 51, 87, 89, 119
 cvătsqs 107
 cvătsqs 108
 dăblone arom. 41
 dalacu 36
 dali 184
 danac 186
 dănăpoi 177
 dănatșcă 186
 dăncă 186, 179
 dap 97, 157
 dăpă 181
 dar 90, 97, 157
 dărătură 194
 dărdzăyă 189
 dărjală 189
 dărjaşa 55, 189
 dărtoari 51, 81
 dărujes 88
 daş 82
 dăşărtat 100
 dascăl 86, 140
 dăscăliță 191
 dăşclid 110, 133
 dau 155, 157, 163
 daug 97, 121
 dauzăt 104
 davg 121
 davişa 99
 dead 105
 deadă 105
 deadzit arom. 128
 deat 76, 135
 deapin 157
 dea 105
 delchi
 delmi 184
 demi 184
 Demirhissar 6
 dermi 184
 des 79
 despici 157
 di 85, 184
 dichel 87
 dices 86
 dighjos 128
 dijes 197
 dijos 128, 177
 dijuş 128, 177
 dijug 157, 196
 dijugătoari 116, 194
 dijules 196
 dilchi 184
 dimineața 129, 178
 dimi 184
 dimineațata 178
 din 188
 dinapcum 178
 dinapoî 177
 dinăuară 179
 dindi 178
 dinjuş 128, 177
 dințea 99, 158
 dinti 108
 dintri 184
 dintru 181
 dinuntru 178
 dinzur 133, 178
 dïorm 119
 dipărtez 157
 diparti 178
 dira 90
 direct 102
 dirip 109
 dirim 184
 diriptati 130, 187
 diriptos 194
 dirmoņu arom. 85
 dirvişnic 46, 87, 192
 disagă 84
 disagi bg. 84
 discalt 157, 196
 discarc 157, 196
 dischic 122
 dişcl'id 133
 dişclitor 117, 194
 discoapir 158, 196
 discq̄nt 78, 174
 disfac 196
 disgl'eț 107
 diagrop 116
 disarmq̄s 105
 dişq̄rt 110, 157
 dispic 122, 197
 displites 196
 dispol' 196
 disprimines 109, 196
 dişet 157
 diştitătşuni 188

- distorn 196
 disupră 181
 disupru 181
 disutcăies 118, 196
 disvirin 138
 diŭe 184
 diŭi 184
 diŭindea 99, 100, 129
 div 88
 divatŭcă 186
 divită 190
 divuŭină 195
 dizgol' 196
 dizgrop 83, 196
 dizgulescu 196
 dizmărqs 196
 dizvăles 196
 dizvijes 196
 doari 157
 doarna-popălă 16
 dodă 116
 dômn 115
 dorm 119
 dôrm 160
 dosta 179
 dquă 120
 dquspreŭ 155
 dquzoŭ 155
 dovnic 87
 drac 78
 drăchiŭă 191
 drăcu 97
 drăclqc 192
 drăcuŭ 195
 drămoŭ 85
 drăpată 186
 drăŭtal'ă 192
 drezgă 105
 dreptu 130
 driŭteală 105
 drob 75, 87
 drum 90, 117
 drumac 186
 drumător 194
 Drumu-di-Urtie 23
 druŭteală 105
 dŭăj 115
 duăngrop 196
 duantru 196
 duard 196
 dŭaŭ 155
 dŭaŭzoŭ 115
 dubeaŭ 196
 dubies 52, 196
 dubla bg. 41
 dublone arom. 41
 duc 77, 194
 ducărqs 196
 duchimisses 85
 dadar 196
 dudies 196
 duduleŭ 190
 duglă 41
 dulŭimi 190
 dumachincă 117, 188
 dumănănc 196
 dumănică 98
 dumbrevă 93
 dumbroŭi 90
 dumî 31
 duminică 78, 108
 duminică
 duml'artă 157
 dumnes 133, 189
 dumnezeu 77
 dun 120, 157
 duovnic 90
 după 111
 dupărqs 196, 200
 după 88
 duplătes 196
 dupu 181, 184
 dur 100
 durmitez 77, 157
 durŭiri 123
 duscap 196
 duŭec 144
 duŭmăneăŭi 189
 duŭod 196
 dustur 111, 179
 dutal' 196
 duŭin 129, 196
 dutot 196
 duves 87, 105, 117
 duviles 196
 dzăc 114
 dzăli 128
 dzămijă 111
 Dzăna arom. 20
 dzăngăraŭ 187
 dzănucl'u 133
 dzaŭi 155
 dzeadzit arom. 128
 džjap 103
 džibdan 32
 dzivri 32, 127
 Džoasă băsearică 24
 dzuă 114
 džumătic 188
 džung 98
 dzuŭă 114
 edvam 179
 eftin 84
 ela 103
 elă 106
 Elaŭniŭă 20
 em 184
 eră 183
 erbutină 195
 Erigon 6
 escu 172
 eŭka bg. 39
 eŭkari bg. 39
 fachircă 188
 falcă 77, 78
 fălitoari, 116
 fămeal' 107
 fămeal'ă 36, 101, 107, 111, 134
 fântănă 118
 fântăneauă 189
 făr 118, 181
 fără 98, 181
 faric 157
 fărinat 187
 fărtaŭ 187
 fărŭŭa 112
 feamin 107, 109
 fearică 107
 feată 77
 fermeneă 32
 feŭ 131
 fet 157
 feŭă 106
 fetŭ 131
 fĭăŭ 103
 fitică 190
 fitiŭcă 191
 fitiŭcă 190
 fitoăŭă 114, 137, 193
 fitŭor 77, 113
 fitŭăŭ 115
 fitŭuric 190
 flămundos 194
 floari 116
 floră 83, 119
 flurină 191
 foali 116, 143
 foali 116, 143
 foamiti 77
 foarfică 116
 foarfiŭ 116
 foc 115
 for 118, 181
 fortună 115
 fost 174
 frănt 130
 frăntură 130
 frăŭeăŭi 188
 frăŭŭs 112
 frăŭŭŭ 194

frec 157
fredžu 131
frică 84
fricôs 193
frieț 83, 123
frig 112
frigur 79
frimint 77, 108, 157
front 130
frunti 117
frunză 77, 117
ftari 98, 100, 129
fuăc 115
fųărtămă 115
fucară 99
fucarlôc 97, 192
fug 162
fui 134
ful'or 54, 77
fum 157
fumeal'ă 101
fuăă 137
fuăar 186
fur 77, 157
furcă 54
furgl'tă 45
furgl'itar 45, 186
furisi 85
furlină 40
furlinchi 41
furlôc 192
furnică 127
furnicami arom. 133
furnigă 127, 133
furnigar 186
furnofcă 116
furtumar 117, 187
fus 54
Tuștani 6
fuști 53
fuz 134
gabaniță 87
gad 90, 202
găduă 87, 128
găduăă 128
gailă 102
gălbinari 187
gălbinitșos 194
gălbiniuș 195
găl'ină 134
găl'inar 186
gălitșuni 188
gălup 88
gănsac 88, 90
gărbov 90
gărbtșoană 193
gard 83

gărdină 88
gărdinar 187
gărdinitș 190
gărdușcă 195
gărgul'că 136, 184
gărlită 88, 191
gărnaț 133
gărnișor 51, 99, 191
gărnișorcă 51, 188, 191
gărnișurină 191
gărnișuristi 191
gărnuț 51 195
găselnită 88
gaură 121
găuriță 191
găuritșcă 190
găvană 53
gazetă 106
Geniș-dere 6
ghiafur 85
ghiară 121
ghiasmă 85
ghiaspi 122
ghijață 121
ghioaă 122
ghipt 121
ghiptu 42
girnură 42
ghiu 112, 121
ghiuă 180
ghiuamiti 180
ghiuăbrină 191
ghiumatș 186
ghiumitș 190
ghiupe 141
ghiupeă 188
ghiuțș-belea 180
gibanica sârb. 87
glas 90
gl'eată 92 119
gl'eț 134
gleznă 90
gloabă 90
glubnic 192
gol 88
Gopeși 125
goră 88, 116
gorb 97
Gorgop 19
Gorniț 11
goscă 90
gozbă 116
grăbăes 90
grăbtșoană 193
grad bg., sârb. 83
grădiști 90, 191
grămadă 90

grăntșar 187
grățlan 87, 186
greblă 106, 119
gres 88
grindă 88, 89, 93, 108
grışos 89, 109, 193
groapă 83, 116
grob 116
gron șutarc 51
gron tșiclăzat 51
grupiști 83, 117, 191
gulastră 135
gulitșuni 188
guluchj 122
gulup 88, 141
gulutijă 195
gunes 89, 117
gură 77
gurgașcă 187
gurgașlif 192
gurgul'aș 187
gurgul'at 187
guridă 84
gurubiăă 191
gușă 36, 83
gușnes 83
gust 76, 157
gutuvan 117, 186
gutfles 110, 117
guvidarnică 117, 187
guvidină 88, 117, 191
havă 52
hei 185
htari 100
huleră 106
Huma 7, 25
i 155
iăl 103, 135
iălă 103
iară 183
iarbă 103
iarbaploc 192
iărbutină 195
iasli 90, 88
iăves 90
iazuvet 88
idănac 54
ied 77
iet 135
ielă 106
ier 103, 121, 155
ierar 53, 121
ierb 103, 121
ier-cari 155
iernatic 188
iert 134
ier-ți 155

jes 103, 158, 142
 (i)estu 153
 iftibar 113
 iftinătati 187
 ihtibăroasă 115
 ihtibăros 193
 ihtiză 113
 ihtizaliia 192
 iju 122
 il' 121
 il'ă 121
 ili 184
 imană 113
 inărnă 100
 incă 123, 179
 inimă 77, 100
 iniri 121
 insănu 97
 ir 121
 iri 111, 121
 iribiță 88, 191
 irmiloc 192
 iruși 113, 120
 Isia di Pavle 17
 ităl 121
 ităl 135
 itru 88, 90, 138
 itș 180
 iunac 88
 iundi 177
 iuruși 120
 izbat 196
 izdun 196
 izgustes 197
 izmeană 106
 izmet 108, 113
 izmetur 102
 izmichjariță 191
 izminușcă 195
 izprimines 196
 izung 196
 izved 196
 Izvoară 20
 izvoarcă 89
 izvor 89
 jzvuachi 186
 jabă 88
 jal' 134
 jal'că 106
 jali 89
 jar 89
 javur 87
 jegaviță 88
 jegli 51, 87
 jel'că 88
 jel'că 106
 jilăndreț 87, 190

jilindreț 190
 jimitati 120
 jimitic 190
 jimito 185
 jir 87, 90
 jirează 189
 jiriaghă 54, 87, 105, 108,
 114
 joc 77
 joică 31, 138, 188
 jucător 194
 jucătură 194
 jucăreal'că 189
 județ 138
 judic 138
 jug 51
 jugăstru 97, 138
 julescu arom. 196
 jul'u 196
 jumitati 84
 junc 138
 jincatș 138, 186
 juneapini 97, 138
 juneată 189
 jung 98, 100, 157
 jungl'u 111
 jungl'um 138, 159
 juni 117
 jur 133
 jurămint 79, 138, 193
 jurimint 138, 193
 jurumint 102, 138, 193
 jutor 77, 194
 Kaimak-Zolan 6
 Kara-su 6
 klepatș bg. 106
 klepka bg. 106
 Kožuh 6
 la 77
 lăcses 85
 lag 98, 157
 lăgondara 170
 lăgondura 170
 lălău 137
 lalant 135
 lămărină 85
 lambă 86
 lanant 135
 lanat 135
 lanculo 177
 lăngă 181
 lănjos 177
 lăngoari 116
 lăjos 177
 lănos 193, 194
 lant 98, 135, 153
 lant pl. laut 101

laht 98, 136
 lăpnes 105
 lăpos 193
 lapti 130
 lăptucă arom. 31
 lăpu 193
 lăpuș 195
 larită 51, 90
 las 157, 162
 las 157, 162
 lăstuvită 191
 lătăroș 193
 latru 157
 laur 79
 leac 90, 105
 leadze arom. 78
 leaică 105, 188
 leamni 53
 leani 80, 92, 108
 leapcă 80, 188
 leasă 90, 105
 Leascova 19
 leay 77, 157, 160, 163
 leavă 105
 leg 98, 157
 lejca 105, 106
 l'ert 77, 134, 157
 Lescova 24
 leanic 88
 Letniță 24
 ljaică 105
 licșor 134
 licuitoari 116, 194
 limonă 86
 lin 134
 lindină 108
 ling 77, 157
 lingură 77
 linguriță 191
 linguritș 190
 linoasă 109
 linoș 193
 linti 108
 lipes 89
 l'irtătsuni 188
 liscuveati 108
 lisiță 88, 149
 lisițonă 191
 lișnic 150
 lișnică 132
 liștoviță 191
 l'iță 53, 134
 lițșnic 192
 liturghijă 86
 Liurnița 7, 25
 liutnicu 36
 livădiști 191

- Livădz 26, 27, 125
 livitșarcă 187
 livitșorcă 187
 lobudă 87, 90
 loṇă 97
 loș 88
 lot 135
 loznă 87, 116
 lyač 115
 l'ubiniță 90, 92, 135, 191
 lucrez 77
 lucrir 135
 lūcru 120
 Lugunța 6, 7 24
 lumi 76, 77
 lumină 77
 luminari 187
 l'umintrea 99, 138, 179
 l'umtrea 138, 179
 lună 98
 luntși 188
 lupată 89, 116
 lupată-di-ier 51
 lupătar 186
 l'upitină 51
 lupoană 111, 193
 l'urea 77, 99, 178
 lurec 157
 luric 135
 luricos 193
 lușnac 87
 luvuviță 191
 l'ut 88, 134
 l'utiță 134, 191
 l'utnic 192
 luțol 77, 98, 104, 135, 189
 luvatș 186
 macar 86
 mādă 181
 măgar 113
 măgăr 97
 măgăres 189
 măgărlōc 192
 măgăroță 191
 măgăruș 195
 maghiesnic 192
 măghij 44
 Maiadă 24
 majcă 99
 maicu 149
 măjes 101
 măjnes 101, 136
 maisturlōc 192
 mālnes 136
 mălu 97
 māl'ugă 53, 194
 māmă 97
 mamcă 188
 mămūș 45, 46
 mănānc 97, 100
 Mănăstir 11
 mănāt 98
 mănata 187
 mānc 100
 manc 100
 māncătură 194
 māncos 193
 māncu 100
 mândāloaṇă 116, 193
 mândāroasă 115
 mândāros 102, 115, 193
 mandžă 87
 mândzōnă 191
 māner 51
 mānicat 157
 mântari 85
 mântiza 100
 mântrescu 101
 mântșos 133
 mānușă 51, 98, 195
 mānzoc 193
 mara 185
 mārāfet
 mārari 98
 mārātșuni 188
 mārdeayă 77, 189
 mardzini 130
 Marianska-Planina 6
 mari 77, 185
 mări 185
 mārifet 102
 marit 157
 măros 194
 mārșă 87
 mārșol'ă 190
 mart 90
 marta 31, 90
 martina 31
 martir 85
 marțoșcă 31, 194
 marzină 130
 mārșcat 129, 132
 mārșeayă 77, 189
 māsor 32
 māstegarcă 127
 maști 90
 mastic 79
 matcă 90
 măținiș 191
 mātșcat 187
 mātșoc 129, 193
 mātșucă 129
 mbalț 157
 meară 46, 106, 144
 mearzi neao 176, 177
 measă 77, 106
 meastic 157
 Meglen 6, 8
 Meglenoromân 7
 mejluc 119, 123
 mel' barniță 51
 meliță 87, 92, 191
 melișos 193
 mel' răpes 51
 mel' urov 51
 Menăl'ă 33
 mer 185
 merg 77, 125, 157
 mertși 31
 mes 80
 metlă 102
 metșcă 88, 106
 metur 102
 mey 124, 152
 mi 98, 183
 mījālyāc 115, 119
 mījālyuc 103, 123
 mījāy 103, 124
 mic 78, 77, 123
 micșel 123
 mīcu 112
 mighju 181
 migl'ină 138
 mijlucan 186
 mijos 90, 113
 milă 89
 mil'ă 123, 155
 mil'ină 52, 190
 miliun 155
 minghiș 32
 minghișarnic 32, 187
 mint 79
 mintes 89, 108
 minti 108
 mintșună 77, 128, 160
 mir 157
 mires 94
 mirindi 108
 mirindu 108
 miridz 157
 mirindzu 138
 mirizmă 76
 mīros 76
 mirtșoc 188
 miruses 84
 miruslîfcă 192
 misircu 188
 misirculi 146
 mistrie 85
 misur 109
 mitșcut 123

- mlazniță 82
 mlaznițar 186
 mlecar 187
 mletică 106
 mo 97, 178
 moară 115
 moarti 116, 106
 moașă 83, 116, 120
 mōc 124
 Moglena 7
 mōjū 97
 moines 101
 mōjinista 97, 121, 130, 179
 mol'itșă 191
 Moloviște 125
 monă 97
 mōnă 77, 97
 mōncă 90, 93
 mōncă 178
 mōndru 90, 93
 mōni 97
 mōnic 79
 montiza 129, 179
 mōntiza 97
 mōnz 82
 mōș 83, 120
 mōș 115
 mōscă 97
 mōscă 88, 97
 mōți 97, 178
 motnița 97
 motșcă 116
 mozăc 118
 mozuc 118
 mreajă 90
 mreancă 188
 mucl'ă 134
 mucos 79, 98
 mugur 82
 mulă 85
 mulac 186
 mul'ari 107
 muleață 108, 189
 muleati 108
 muleț 108
 mulg 157
 mulitvă 90
 mumudie 102
 munes 106
 muntur 81
 murar 117, 186
 murg 82
 murdži 82
 Murihova 6
 murmint 78
 murufet 102
 Musa di Christu 17, 216
 Mușăl'ă 33
 muscă 142
 mūscă 120
 mușturac 117, 186
 muțcă 188
 mutrescu 101
 mutșcată 187
 mutșcătură 194
 mutșcu 132
 mutșcum 159
 mutuvilă 54, 117
 ma 185
 nabuzqs 83
 năfară 120, 178
 năfile' 180
 năfură 84
 năgojică 118
 năijqs 103, 197
 năimes 90
 năinti 177
 năjeță 113, 118
 năl 103, 123
 nălbă 79
 nălbantiță 198
 nălbēs 113, 195
 nălt 77, 103
 nălt 113
 nălpimi 113, 190
 nămănănc 197
 nămănc 197
 nămignes 197
 Nanăl'ă 33
 Nănta 11
 năntean 106, 189
 napcuntă 178
 năpicaies 197
 napoj 177
 năprășqs 197
 năpūāj 115, 177
 nărăies 113
 nărăntșatură 90, 129, 194
 nărăntșqs 129
 nărășniți 129
 nari 143
 nari 123
 nas 79
 năstārves 197
 năstrășqs 197
 năstup 197
 nătimă 85
 nătinusit 85
 nătsūtșules 194
 năungl'u 197
 năuntru 178
 năved 197
 năvides 197
 năvijes 197
 năvirit 197
 năzăt 98, 123, 128
 năzăz 128
 ncl'eg 134
 ncoa 177
 nclo 177
 ndiples 85
 ndoapir arom. 196
 ndulșes 158
 neac 105, 112
 neacă 105
 neagra 82
 nec 157
 negru 79
 negru son 52
 nel 123
 ņercur 123
 ņerlă 123
 ņertși 31, 188
 neșcă 31
 netot dacor. 196
 ņez 123
 ngl'it 157
 niajnic 192, 197
 niangrupat 197
 niāntribat 197
 nibun 197
 nica 133
 nicăsmet 197
 ņicură 123
 ņicuritșcă 190
 Nidsché 6
 niduangrupat 83
 nidudărat 196, 197
 nidurat 197
 nidușăzut 196
 Nidžē 6
 nigreală 105, 188
 nigres 79
 nigritșos 194
 niișqt 197
 ņilă 123
 nimea 79
 nimini 79
 nină 108, 149
 ninca arom. 133
 nineac 179
 nineastă 108, 189
 nineț 135, 138
 ninga arom. 133
 nipoată 115
 ņir 123
 nirdzeajchi 127
 nișanlija 192
 niscaj 77
 niscăn 155
 niscqt 77

miștea 99, 155
 niști 77, 155
 nișupat 197
 niți 187
 nițcum 180
 niveastă 89, 106, 109
 nivistul'ă 89, 136, 194
 nivistul'că 136, 194
 nivol'ă 89, 90, 116, 135
 noapți 116, 130
 noatin 116
 noay 155
 Nonte 11
 Nonti 11
 nopti 116
 nor 119
 nōră 115, 143
 Notjie 8
 noy 120, 155
 noyă
 nsus 177
 nșap 106
 ntră ușe arom. 30
 ntreb 123
 nu 117, 179
 nucă 77
 nujb 81
 numi 117
 numir 138
 numtă 138
 nun 117
 nuntă 39
 nusilă 90, 117, 119
 nuvitșitșcă
 Oarur 23
 ocă 116, 142
 odrină 115
 odvam 180
 odză
 oftică 115
 oftșarnik bg. 38
 oglindă 93
 ohtu arom. 76
 oj 185
 oli 185
 omrăzesc dacor. 200
 ondăr 171
 ons 109
 opacu 90
 opucu 102
 or 77, 114
 ora 185
 oralnik bg. 38
 ors 185
 orur 30
 Oșani 7, 19
 păcătos 193

păcrov 119
 pădar 89, 187
 pădarnița 193
 padi 89
 padină 89
 Paic 27
 pașpreț 155
 Pajak 7
 pal' 51
 pal'ă 111, 131
 pălată 102
 pălăumbră 79
 păles 90
 palișnic 51, 87, 192
 pălmută 198
 păloasă 115
 pălos 193
 pāl'uș 195
 păn 181
 pănă 181
 pănăghir 80
 pândar 187
 pândi 188
 pândză 128
 păni 100
 păpăn 137
 papră 79
 para 85
 pără 179
 părdic 52
 păreac'lă 107
 păresin 78
 pārli 97
 părmătar 187
 pârnar 85, 187
 pârnes 119
 partalcu 188
 părțalos 188, 193
 pârșiri 119
 pārvoj 51
 pasc 133, 157
 păspal' 85
 pașt 78
 pătăriță 110
 pătărog 190
 pățatură 194
 patiș 87
 pătpălușcă 195
 păzăriști 191
 peadică 122
 peană 109, 106
 peară 106
 peaști 107
 peastă 90, 108
 peastiri 90
 peati 79
 peatic 83, 107

peișiță 191
 perd 123, 157
 perniță 90
 pertșic 188
 peză 85
 pic 123
 pică 123
 picat 78
 picăses 85
 picati 109
 picătură 123, 194
 pleavă 90, 105
 plec 98
 pleteancă 189
 plicătoari 98
 plicatșcă 98, 186
 plin 108
 plines 105
 plșotșă 117
 plușros 194
 pl'uscatș 135
 plusnes 90
 poală 89, 116
 poarcă 115
 poatși di țară 48
 pod 90
 podol' 53
 podvărzi 51, 87
 pogatșă bg. 58
 picurar 113
 picurăr 97
 picurăreasă 189
 pidipses 85
 piduc'l'os 194
 pidureș 190
 piduriță 81
 pidușol 104, 189
 pișuveață 191
 pișuveati 88, 191
 pimint 78, 102, 109
 pin 123
 ping 157
 pindžărcă 103, 196
 pindžercă 106
 pinu 112
 pipelnic 192
 piper 89
 piperă 106
 pipirugă 190
 pipon 85
 pirătșuni 110, 123
 pirg'el 53
 piritșuni 110, 123, 188
 piros 200
 pirtșic 187
 pirtșoc 188
 pirușan 195

- pirușani 32
 pirustijă 85
 pis 157
 piș 123
 pișăjes 102
 pișăitură 194
 pișat 187
 pișim 138
 pișmândises 105
 pisoc 193
 piștar 186
 piștarcă 187
 pisti 181
 piștolac 187
 pitru 182
 pitrund 157
 pitrup 85
 pitșoarili di dinapoi 53
 pitșor 77, 126
 pitșuruș 126
 pituliță 87
 piuviță 191
 plântu 157
 plas 90
 plătes 89
 plătintă 108
 plaz 51
 pleamniță 108, 193
 plean 90, 195
 pojar 90
 poia 98, 99
 poimoinista 129, 179
 poimontiza 129, 179
 pojni 97
 pojp 119
 pōni 97
 pōnză 97
 pop 115
 popă 90, 115, 116
 pirit 98
 port 157
 posestrimă 42, 45
 post 90
 poteț 81 190
 potă 84
 pra 90
 pră 182
 prag 89
 prăjes 101
 prășes 90, 113
 prășlen 54, 87
 prasol' 135
 praști 89
 praștilă 89
 prătăcă 99
 prătucală 119
 precklandik bg. 38, 39
 prepilă 119
 pri 89, 182
 priaflum 197
 priatili 97
 pribeay 198
 pribides 198, 200
 priblijeni 198
 priblijini 90
 pricăjșes 107, 113, 198
 pricat 198
 pricaț 198
 priclușot 198
 pricoc 198
 pricufăres 198
 pricupșes 85
 pricupșită 136
 pricur 81, 197
 pridar 197
 priday 89, 198
 pridun 120, 198
 prifac 197
 prifăles 198
 prifrōng 198
 prigatș 33
 prigofcă 47, 116, 188, 198
 Prigorită 18
 prijatil 90
 prijatiloc 192
 prijes 103
 prijăles 198
 prijung 138, 198
 prijur 133, 178
 pril' 81
 prima 156
 primănc 197
 primărit 198
 primătar 196
 primătijă 80, 102
 primăvăres 189
 primeajdă 90, 105
 primines 90, 198
 prind 98, 108
 pringhies 199
 primpărșes 112, 199
 printorn 199
 printru 177
 prinușb 198
 pripășot 113
 pirudes 198
 priscalic 199
 priscălicat 45
 priscurnicu 33
 prislăgăjes 198
 prisol' 135
 pristănes 198
 priștet 198
 pristi 181
 prițe 184
 pritorn 198
 prișop 199
 priubides 198, 200
 prjumuvăres 189
 priună 179
 priuzot 198
 privărtal'că 53, 135
 prived 198, 199
 privedeari, 199
 privin 198
 priviser 199
 privurtal'că 53, 87
 prizăres 90, 199
 prizorcă 199
 prizăzburos 196
 proapi 178
 proaspăt 89, 117
 proată 85
 prochju 122
 prōpi 178
 prost 90
 Prou 11
 prot 156
 prūăbides 198
 prubărdes 117
 prubărdes 117
 prucōnt 198
 prucur 197
 prudorm 124, 199
 prufăles 198
 prugălbines 199
 prungrec 199
 pruoș 199
 pruses 117
 prusfites 199
 prusmucnes 199
 pruşteț 198
 prușop 199
 prușoș 115
 pruurlo 199
 pruver 199
 pruideari 199
 pruvises 199
 pruvudes 117, 199
 pruvules 90, 117
 psăles 85
 ptu 185
 puolă 117
 puăt 115
 puartă 117
 pubărdes 90, 117
 pucat 199
 pucroavă 118
 pucrov 4, 3, 90, 117, 118
 pudardic 200
 pudloc 118

- pudloc 118
 pudlog 118
 pudmișcă 118
 pudmișnic 45, 292
 pudmitșarcă 187
 pudol' 118
 pudpizliv 20
 pueirc 119
 puerc 119
 pufă 89
 pugatșă 41, 90, 118
 pugazeaj 105, 118
 pugazeail' 48
 pugudes 118
 pujană 90
 pujuangu 89
 pujață 118
 puives 90
 pul'ană 88, 118, 135
 Pul'ana-bealăl'ă 118
 Pul'ana-cu-pin 118
 pulată 102
 pul'ca 188
 pulies 118
 puliță 89, 118, 191
 pulivnic 48, 49, 118
 puloc 118
 pumeană 98, 93, 106, 118
 pumet 189
 pun 110, 157
 Puntea-di-padă 23
 Puntea-di-zadă 107
 Puntea-popăl'ă 23
 Punti 11
 punti 117
 punti 117
 pupadijă 118
 pupadijică 190
 pupăres 89, 118
 pupăretică 118, 188
 purcar 186
 puric 132
 puriț 132, 141
 purțeauă 189
 purtiluș 195
 purțiță 191
 purțol 104, 189
 purtucală 119
 pusleadie 87, 105, 108, 118, 190
 pust 89
 pustănes 118
 pustav 118
 pustel'ă 106, 118, 135
 pustes 118
 pustinătati 187
 pustinițati 187
 putcumnic 47
 putină 53
 putires 118
 putpărqs 200
 putpizes 192
 putrizoñ 193
 putoari 116
 puțon 112
 putorn 199
 putqs 158, 112
 putpizlif 192
 putrec 199
 putșudes 200
 puturnătură 199
 puturnitură 194
 puturtșqs 200
 puveal'a 105, 106, 118, 188
 puviles 118
 rac 88, 89, 111
 rachijă 111
 răd 114
 rădic 79
 Radomir 19
 raj 90
 raliță 87, 51
 rană 79
 rămătură 194
 rămasnic 41, 42, 87, 192
 Ramna 19
 rămøn 110, 157
 ramură 79, 97
 rană 89
 rañă 100, 137
 rănes 138
 răn lif 100, 192
 rănos 100, 193
 răp 97
 rap 112
 rapă 114
 răpas 157
 rapcă 188
 răpes 123, 158
 răpină 191
 raptșică 188
 răputină 195
 Răsădiți 20
 răscrep 200
 răsfires 200
 răsłăgăies 200
 răsłan 98
 răsłancă 188
 răsłaniță 191
 răsot 99
 răsplong 200
 răsłal'atură 194
 răsșert 129, 200
 răsșop 112, 200
 răstrucules 200
 răstupes 118, 200
 răteală 188
 rați 107
 rășimi 190
 rășimint
 rayă 107, 119
 răzbat 200
 războju 53, 87
 răzburqs 200
 răzburqs 200
 răzday 200
 răzdrubes 200
 răzint 32, 98, 108
 răzintar 98
 răzjoc 138, 200
 răzłăbes 198
 răzmines 200
 reapă 105
 reati 107, 108
 remă 85
 riri 135
 roamig 121
 roată 115
 Robova 11
 rod 90, 112
 rog 78
 roghijă 76
 roguz 89
 røm 112
 roncă 118
 rønză 34, 138
 ropă 114
 röpă 112, 142
 Ropa di Buduvlachi 22
 rosă 116
 rospijă 111
 rost 53
 Røu-mari 112
 Røul Urei 23
 ruac 130
 ruăg 115
 ruc 98
 rudani 54, 118
 rudes 90, 118
 rugămint 79, 193
 rugătșumi 78, 188
 ruguzină 89, 118
 rumig 121
 runes 118
 rup 134, 157
 rupos 193
 rusa 82
 rusal' 78
 rusal'ă 39
 rușfet 49
 rușqs 158

- rutâoc 104, 107
 rutâos 107, 108
 rutâuac 115
 șa 179
 sabailea 99, 178
 sâcul' 194
 sâdes 90
 sadi 180
 săghija 34
 șaic 32
 sal 180
 saldea 99, 180
 sâldi 180
 sam 111, 172, 173
 sâm 173
 sâmmedru 78, 130
 Sâm-Dzörz 39
 sâm-dzörz 130
 șamindoi 156
 șâmindoil'
 șâmii 33
 șămija 99
 Sâm-Toader 11
 sâm-todre 130
 sâmuvilă 118
 sam vinit 206
 sânatati 110, 187
 șângav 90, 200
 sânatră 53
 sânzirat 130
 sap 157
 sapă 51
 sapă-largă 51
 șăprătcă 82, 110
 săptămână 110
 șapti 113
 sâpun 117
 șară 110
 șărătură 110
 sârbătoari 78, 110
 șarcă 188
 eârîn 80
 șârș 99, 100
 șarpi 108, 104
 șărujes 44
 șărur 157
 șărut 79
 sât 99
 șătăjes 110
 sâti 99
 șati 98, 179
 sâtulămi 190
 savin 85
 scăcăleț 9, 88
 scăculeati 108
 scăculeț 108
 scafă 84
 scap 157
 scapir 157
 scapit 157
 scarchin 122
 scarchin 125
 scârnes 119
 scarpin 157
 schimb 79, 100
 șchin 122, 137
 șcl'ifur 137
 șcôm 89, 93
 scôndură 53
 acorni 87
 scot 157
 scovran 88, 116
 scripeati 53, 87
 sculie 85
 scul'd 85
 scultă 98
 scund 117, 157
 scundzoș 128, 137, 194
 scunjoș 137
 scup 157
 scupeat 187
 scurnes 119
 scutur 78
 seac 104
 seamin 109, 157
 seacă 105
 seară 104
 searta 179
 seatără 107
 seățir 107, 157
 seățiri 51, 107
 secu 155
 Seliști 20
 selnic 150
 șeră 106
 setșcă 106, 119
 sfaca 155
 sfârșos 90
 Sfeti-Nicola 24
 sfires 119
 sfitul'că 194
 sfrujali 83, 120
 sjămn 109
 sicară 109
 sicărină 52, 190
 sicuri 51
 silă 90, 99
 siliști 191
 șimidoi 156
 șimindoil' 101
 siminătura 194
 șimindoil' 101
 simință 109, 128
 sln 112
 sin 146
 sincu 146
 einfadă 85
 sinijă 37
 sinor 85
 sint 76
 sintle 138
 sirac 90
 sirbes 109, 123
 sirbimint 123
 sirbitșos 123
 sirin 190
 Sirminina 7, 19, 27
 Șiroka-reka 6
 sirumă 138
 sirumașcă 186
 șaștac 33, 40, 186
 sistră 85
 sită 89, 119
 șităjes 110
 șați 98, 179
 siva 82
 sivu son 52
 slabină 87, 191
 șaapnic 192
 slatșcă 87, 188
 elaveaj 88
 slajnic 180
 slujos 108
 sl'upcă 135
 smăcnes 102
 smăreacă 105, 102, 138
 smintes 93, 90, 108
 smucnes 102
 snop 90
 snuép 94
 snușej 119
 soari 116
 șoarie 116, 131
 soață 115
 sobă 116
 șod 104, 108
 soică 88, 116
 som 88
 șomburi 82
 șont 97, 130
 șondzi 130
 sonu siv 52
 șonzi 130
 sor 119
 sôră 115
 spar 157
 sparg 157
 spărgătumi 188
 spăstres 52
 spată 53

spei 157
 spic 51, 123
 spilătură 194
 spin 123
 spinzur 109, 157
 splină 108
 spotriva 99, 100
 spridzur 80
 spritscă 190
 sprotiva 178
 spurc 79, 157
 spurcătsuni 188
 spuvidatș 186
 spuvides 90
 spuză 83
 staidă 85
 stăiță 85
 stămăria 78
 stângatș 186
 stăpqn 83
 stară 98, 178
 stărniști 191
 stărpar 82
 stau 157, 162
 steajăr 105
 steali 33
 steană 87, 105
 steavă 105
 Ștefu di Matoș 17, 206
 șterg 157
 ștern 98, 157
 șterp 82
 ștet 98, 157
 stifă 85
 stignes 94
 stines 105
 sting 157
 stinindurlea 170
 știpcum 159
 stirpar 82, 186
 stirpes 82
 stirpitșuni 82
 stiva 36
 stoc 89
 stoi 134
 stongă 105
 stră 182
 străjqs 90
 străl'uscă 195
 strămulari 187
 stratăcă 88
 străviliști 191
 streac'lă 135
 streal'ă 105, 189
 streauă 93, 105, 139
 strebrină 191
 strejur 30, 38, 46

strel'a 36
 strepiz 82
 stri 182
 stricătșuni 188
 strimt 130
 strin 182
 stripijqs 82
 strojnic 40, 192
 strug 53
 strujqs 113
 strungă 83
 stu 156
 stumnitșcă 190
 stup 98
 stupancă 188
 Ștur 25
 su 182
 sub 182
 sucac 118
 sucardi 32, 85
 sucrimi 190
 sud 98, 157
 suflu 157
 sug 136
 sugar 187
 sugl'it 157
 sui 160, 164
 suir 157
 Sultal'ă 33
 sun 157
 sunt 172
 suptșu 130
 surin 80, 190
 surțol 189
 surumă 138
 surumăș 97
 surupiști 91
 șut 89
 sută 76, 89, 119
 șutarcă 51, 187
 sutșqs 89
 suval'că 53, 118, 136
 tă 182
 tăcăraș 187
 tăcses 85
 tăjti 99
 tal' 157, 160
 țâl 98
 tăl'atură 98
 tălaz 85
 taligă 90
 taltșqs 107, 112
 taluptși 188,
 tam 180
 tamachjarlqc 192
 tamam 138
 tambură 120

tămouă 110, 137
 tămpănar 186
 tăngos 193
 țântic 41
 tăntu 130, 155
 țap 83
 țapă 105, 106
 țăpes 90
 tăpolă 119
 tăpuză 129
 tar 120, 143
 țară 78
 tarană 44, 98
 târbușouă 87, 139
 tari 99, 129, 154
 tari-și-tari 154
 Târna 6
 Târnaarea 7, 26
 țărui 85, 139
 țăruștimi 195
 tas 32
 tățarcă 187
 tatcu 141, 188
 tati 141
 tățon 193
 tățșuni 114
 țavi 53, 87
 țeapă 89
 tel' 52
 țelalant 153
 temenușcă 195
 țer 102, 157, 161
 țerb 102, 135
 terc 79, 129
 țert 103, 157
 țesală 87
 teslă 106
 tetă 106
 țială 103
 tiăslă 106, 103
 ticfincă 31
 ticuș 31
 țigană 85
 țigarlqc 192
 țimbidi 85
 timeal'ă 85
 timel' 85
 timniță 90
 timp 79
 țină 31, 108
 tind 108
 tindecl'i 53
 tiuă 85
 tinir 108, 109
 ținț 155
 tinuses 85
 tipilqc 32, 109, 192

- tipsiiă 111
 tirzii 53
 tislim 180
 țista 153, 154
 Țitatea 11, 24, 25
 titșuni 114
 țiva 154
 țiva-gdea 99, 154
 toamnă 115
 tocmă 93, 116
 toj 134
 Tomarița 11
 țon 157, 162
 țop 112, 114
 topcă 116
 torbă 116
 țorbă 88, 90, 93
 Țorliști 11
 tort 54
 țos 103
 tot 155
 țotă 128
 țu 152
 tră 182, 183
 trăcat 33
 trăjes 90
 traistur 84
 trană 51
 trăon 53, 114
 trap 89
 trapeznic 192
 trapnă 33
 trastu arom. 84
 trăznes 90
 tream 30, 105
 treamur 157
 trebujes 90
 trec 102, 157
 treispref 155
 tri 182
 triămur 111
 trindafil 85
 trimet 102
 trisupașcă 187
 triușă 30, 46
 triznești 176
 tru 182
 trubujaști 110,
 trup 87, 89
 tșăfutcă 188
 tșămbaș 51
 tșămpărliv 192
 tșămugă 129
 tșănitșcă 190
 tșănușă 36, 100, 131
 tșănușar 100
 tșăpărașcă 51, 187
 tșarcu-cu-runc 33
 tșarcu-cu urdini 33
 tșărnitșă 52, 190
 tșas 89
 tșășmă 104
 tșeclăz 51, 87
 tșeșmă 99
 tșeșma popăl'ă 149
 tșeștinar 187
 tșetcă 106
 tșiclăzat 187
 tșiflicar 186
 tșintșinar 187
 tșinușă 131
 tșinușar 186
 tșireașcă 188
 tșireașchi 33
 tșireip 94
 tșirișar 186
 tșitșă 87
 tșitșor 126
 tșitșurus 126
 tșiur 132
 tșop 104, 116
 tșopcă 33, 116, 188
 tșorbadziă 190
 tșorbadžojă 190
 tșoșmă 104
 tșouă 104, 143
 tșouălar 186
 tșuărbă 115
 tșubrică 190
 tșubrică 87
 tșucăjes 105
 Tșuca-Dzâna arom. 20
 tșucan 51
 tșucutic 190
 tșudă 88, 190
 tșudbă 119
 tșudi 41
 tșudil'ă 190
 tșumă 36
 tșuplitoarcă 194
 tșur 132
 tșurtșulean 106
 tșurușidă arom 84
 tșutșul'că 136, 194
 tșutșulean 106, 189
 tșutșliga bg. 106
 tu 182
 tuăt 115
 tucmes 93, 102, 118
 tucqi 33
 tucu 180, 184
 tudžarloc 192
 Tufca di Tușim 11
 tufeac 111
 tufectși 188
 tujagă 118
 tulăriști 191
 tumnatic 188
 tunșea 99, 100, 138
 tună 117
 tund 158
 tunșea 99, 100, 138
 rupes 89, 124
 tupilă 118
 tupolă 116, 118, 119
 tures 102, 105
 turtșos 107, 108
 turtură 80
 tutșos 118
 țuțu'că 136
 ȳa 79, 177
 ȳajă 116
 ȳaje 77
 ȳală 116
 ȳaltar 178
 ȳară 117
 ȳaspiș 111, 117
 ȳași 98, 177
 ȳbavă 99
 ȳbavil'ă 190
 ȳbduveș 127, 201
 ȳbduviță 125, 201
 ȳbel' 89
 ȳbides 105, 200
 ȳbor 87, 89
 ȳbraz 87
 ȳd 76, 98
 ȳdărvit 201
 ȳdișcă 190
 ȳglindală 90, 108, 119
 ȳgnar 187
 ȳgol' 136, 118
 ȳgol'că 118, 136, 188
 ȳgor 90, 88
 ȳgudes 200
 ȳgules 201
 ȳilijă 190
 ȳlandžam 185
 ȳlar 186
 ȳlm 79
 ȳl't 134
 ȳludes 201
 ȳmărol'ă 190
 ȳmbără 102, 117, 142
 ȳmbros 194
 ȳmineș 191
 ȳmrăznes 200
 ȳmrăznituli 200
 ȳnă-ȳară 156
 ȳn-leac 105
 ȳneac 105, 102, 179

- unsprăţ 155
 unspreţ 155
 unt 130
 untru 178
 untură 79
 unuzescu 85
 uocl'u 114, 134
 uocl'u-pul'cal'ă 33
 uom 114
 uopt 114
 uor 114
 uorb 114
 uorz 114
 uos 114
 uoy vb. 157
 uoy s. 114
 upăclqc 118
 upăcoasă 115
 upăcos 118, 194
 upăcqt 118
 upincă 90, 118
 upnes 118
 upupes 118, 200
 uratş 118, 186
 urătşqs 112
 urdă 83
 urdin 81, 119, 157
 urdzătură 194
 urdzqri 54
 urdzqş 158
 ureacl'ă 51
 uricl'at 187
 uricl'uşă 195
 urlu 157
 urman 118
 uros 158
 urqs 112, 158
 urov 51
 urujes 118, 201
 urujqs 118, 200
 urzinic 31
 usc 157
 Uscai 24
 uşinet 191
 usnă 87
 uspeţ 111
 ustrălu 36
 ūstură 54
 utcăjes 118, 200
 utid 79
 utpăses 118
 utreş 51, 87
 utroavă 118
 utroavă 90, 118
 utrujes 118, 127
 utruves 118
 uyă 121
 uvă 121
 uvez 90, 118
 uvişqnă 52, 113, 190
 uzmişjar 187
 văcar 186
 Vacof 11
 val'aviţă 92, 135, 191
 Valea-di-nari 23
 Valea-mari 24
 Valea-mică 24
 vâli 97
 vâltur 121
 vâlturniţă 193
 vampir 37, 102
 vâpses 85
 var 90
 vârdăreţ 102, 190
 varniţă 193
 vârteşti 54
 vârtică 190
 vârtos 78
 vatâm 157
 veac 90, 106
 veaniţ 44, 47, 108
 veară 87, 106
 veardză 106
 veargă 106
 veurigă 90
 ved 76
 vegl'u 134
 vegl'um
 venu 31
 ver 103
 vetşernik bg. 38
 vjâr 176
 vicăjes 107
 vichi 180
 vichim 180
 videală 105, 119, 189
 vilă 51
 vin vb. 121
 vină 109
 viună 121
 vinăt 108, 109, 110
 vind 109, 157
 viniţql'ă 190
 vint 109
 virdeaţă 189
 virdzeauă 189
 virgat 79, 109
 virin 108, 138
 virzel 52
 vis 121
 visez 157
 vişinar 187
 vită 79
 viţă 79, 121
 viţalar 187
 viţăluş 195
 viţql 121, 104, 189
 vitul'ar 186
 vla 139
 vlădică 90
 vlagă 90
 vlăşes 189
 vlăstar 86
 vletşcă 188
 vlitşqs 133
 vodiţă 87, 192
 voj 157
 vom 157
 vră 139
 vrăb 100
 vrăbă 100
 vrajal'că 87
 vrăjqs 108, 107, 113
 vrăptăan 186
 vrăstă 89
 vratniţă 20
 vrătniţcă 87, 190
 vrătşulcă 194
 vrău 90
 vrednic 90, 108
 vreami 90, 108
 vrin 155
 vujăi 115
 vujcă 141
 vuitşe 141
 vumpir 102
 vâjişă 190
 yinghiţ arom. 128
 yinyiţ arom. 128
 yiţâl arom. 125
 zăbaia 202
 zăboju 51
 zăboves 90
 zăbucur 36, 83, 201
 zăbun 34, 99, 202
 zăburqs 201
 zac 138
 zăcat 201
 zăcaţ 101
 zăcătşqs 112, 202
 zăclatin 201
 zăclumbures 201
 zadă 107
 zădişes 197, 201
 zădinzur 201
 zădiparti 178, 202
 zădorm 124, 201
 zădurmit 201
 zăfăles 201
 zăfrig 202
 zăgad 202

zăgalbin 202	zăport 201	zdruminari 138
zăgariță 191	zapricăjos 107	zdrumirari 138
zaghiță 107	zăprislăgăjes 202	zeait 120, 134
zăjerb 201	zăpruved 202	zeană 109
zăimes 202	zăpucat 202	zeai 107, 112
zălag 201	zapudrōd 112, 202	zeazit 128, 133
zălămardzinea 202	zărijos 202	zeist 128
zăleau 201	zărno bg. 134	zeist 128, 134
zăling 201	zărōd 112	Zeljeznitza 6
zălipes 201	zarqm 112	zgair 157
zămăntres 101	zarqs 112	zic 114, 158
zămintșun 201	zărutșqs 201	zid 90
zămītșcn 201	zășătăjes 110, 201	zijan 52
zamnu 201	zășfires 202	zilimcă 127
zămumes 201	zășōd 201	ziniri 130
zămutres 201	zăștau 202	ziniritș 190
zămutrescu 101	zășuflu 201	zinucl'u 133
zănăpnes 202	zășter 201	ziuă 143
zăncălzqs 202	zați 107, 112	zizitic 133
zăncălzqs 113, 202	zăștin 129, 201	zlămboc 179
zăngunises 85, 202	zătripnes 202	zlătar 135
zăniță 44, 120, 191	zătșudes 202	zburqs 111
zănor 202	zătutșqs 118	zmeu 90, 88
zantru 201	zăud 201	zmutșqs 112
zănuchj 110, 130	zăurlu 201	zombă 93
zănucl'i 110	zăușqs 113	Zona 6, 20
zănucl'u 133	zăvăles 202	zōnă 78
zănvărtes 36, 202	zăvlițqs 202	zur 133
zănveț 102	zăzburqs 118	zuuă 114, 121
zăplec 201	zbjer 123, 157	
zăplōng 201	zburqs 107, 118	

2. S U F I X E

-ă 186	-eală 188	-ineț 191
-ac 186	-eal'că 189	-jos 194
-achi 186	-ean 189	-iș 191
-an 186	-eancă 189	-ișan 191
-ar 186	-easă 189	-ișcă 191
-arcă 187	-ească 189	-ișor 191
-ăres 187	-eașcă 189	-ișorcă 191
-ari 187	-eastă 189	-iști 191
-arnic 187	-eaști 189	-ișurină 191
-aș 187	-eață 189	-ișuriști 191
-așcă 187	-eauă 189	-iță 191
-at 187	-et 189	-itș 190
-ată 187	-et 198	-itșcă 190
-ătati 187	-eț 190	-itșos 190
-atic 188	-ic 190	-lif 192
-atș 186	-ică 190	-lifcă 192
-atșcă 186	-igă 190	-lija 192
-atură 188	-il'ă 190	-lōc 192
-auă 189	-imi 190	-mint 192
-că 188	-in 190	-nic 192
-cu 188	-ină 190	-niță 193
-ca 189	-incă 191	-oană 193

-oc 193
-oñ 193
-ou 193
-os 193
-oscă 193
-toari 194
-tor 194
-tši 188
-ugă 194

-ul' 194
-ul'că 194
-ură 194
-uș 194
-ușă 195
-ușan 195
-ușcă 195
-uștimi 195
-uț 195

-uță 195
-utița 195
-utină 195
-utș 194
-tše 188
-tšic 188
-tšoc 197
-tšuni 188

3. P R E F I X E

an- 195
di- 196
dis- 196
diz- 196
du- 196
iz- 196
nă- 197
ni- 197

pri- 197
prin- 199
pris 199
priză- 199
pru- 199
pu- 199
pud- 200
răs- 200

răz- 200
u- 200
ză- 201
zănă- 202
zăpri 202
zăpru- 202
zăpu- 202
zăpud- 202

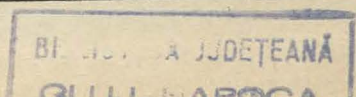
PORT FEMEIESC DIN MEGLEN

O FAMILIE DIN LIUMNIȚA

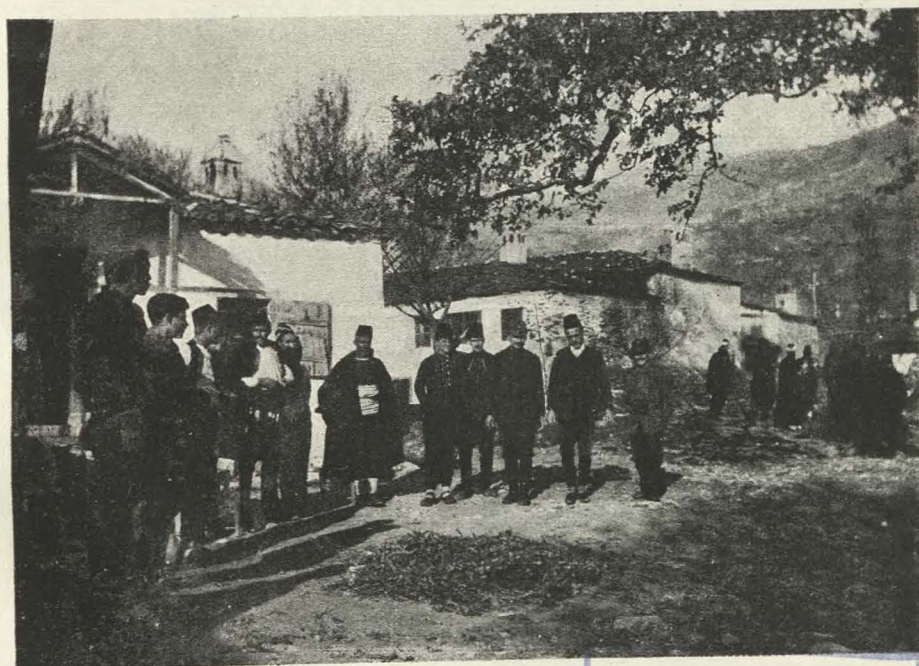

CUPA

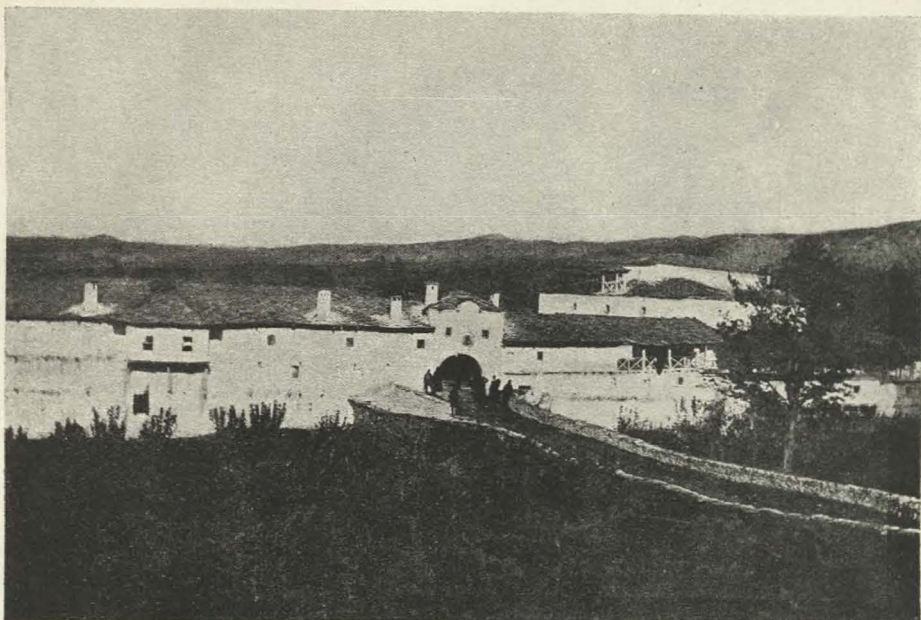

LUGUNȚA

NÂNTA

BIBLIOTECĂ JUDEȚEANĂ
OLUJ - A POCA

MĂNĂSTIREA SF. ARHANGHEL MIHAIL DIN OȘANI

FAMILIE DIN OȘANI

BIBLIOTECĂ JUDEȚEANĂ
OLUJ - APOCA

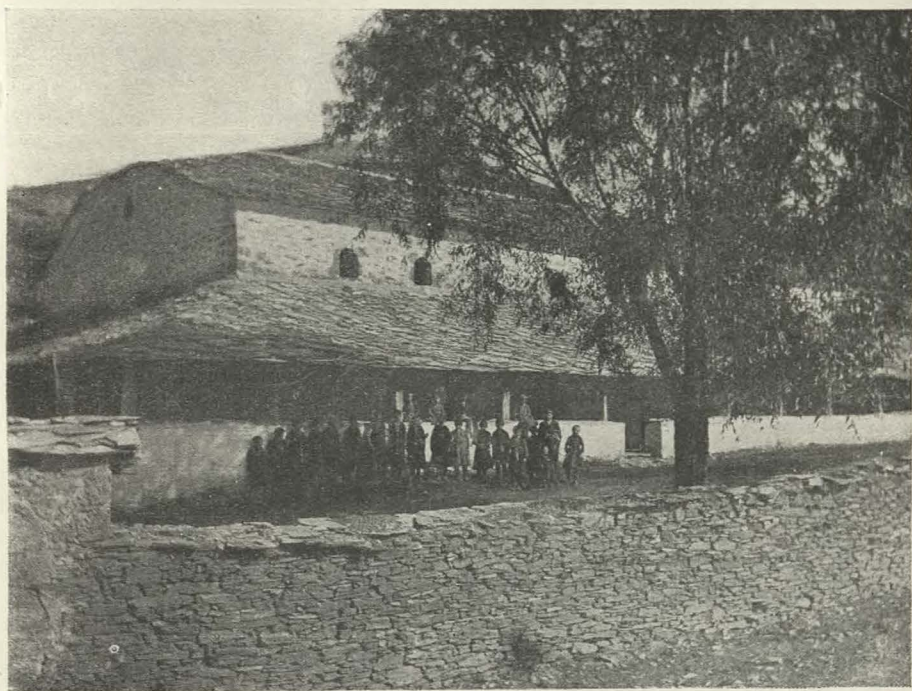

ȘCOALA DIN HUMA

HORĂ IN HUMA

BIBLIOTECĂ JUDEȚEANĂ
OLUJ - APOCA

BISERICA DIN LIVĂDZ

